

MIRCEA BĂLAN

I S T O R I A
TRĂDĂRII
LA ROMÂNI

Editura *Eurostampa*

MIRCEA BĂLAN

ISTORIA TRĂDĂRII LA ROMÂNI

Volumul II
DE LA MIHAI VITEAZUL PÂNĂ ASTĂZI
Ediția a III-a

Editura Eikon

Consilier editorial: EUGEN GEORGESCU

© **MIRCEA BĂLAN & EUROSTAMPA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BĂLAN, MIRCEA

Istoria trădării la români: de la origini până în prezent

Mircea Bălan - Timișoara: Eurostampa

2 vol.

ISBN 973-687-027-8

Vol. 2, Bibliogr. ISBN 973-687-029-4

94(498)

ISBN: 973-687-027-8
973-687-029-4

Editura Eurostampa

Timișoara, bd. Revoluției nr. 26

Tel./fax: 0256-204816

E-mail: edituraeurostampa@gmail.com

www.eurostampa.ro

Tipar executat la *Eurostampa*

Motto:

„Iubesc trădarea, dar îi urăsc pe trădători ”

PARTEA I-A
DE LA MIHAI VITEAZUL PÂNĂ LA 1800

I.EPOCA LUI MIHAI VITEAZUL

Prin meandrele trădării

În raportul său din Moldova, din 1502, Matteo Muriano nota că românii „sunt toți hărbați viteji, ageri și nu făcuți să stea pe perne, ci la război pe câmpul de luptă”. Michael Bocignoli din Ragusa ne considera un neam de bețivi și de lacomi, cu un spirit „grosolan și necioplit”. Românii ar fi, după acest călător străin, „porniți pe harță și ceartă, încât de cele mai multe ori nu se dau în lături de a-și omori domnii, din care cauză s-a întâmplat că deși erau tributari doar ungurilor au ajuns nu numai tributari turcilor dar aproape subjugați de ei”. Un alt călător vorbește de caracterul „aspru și foarte primitiv” al moldovenilor, dar și de îndemânarea și agerimea în luptă.

Despre voievozii munteni și moldoveni aflăm dintr-o sursă anonimă, de pe la mijlocul veacului al XVI-lea, că „foarte rar se întâmplă... să se poată bucura de o domnie lungă, mai ales din cauza tainicelor urzeli și curse ale supușilor lor, prin care urmăresc de cele mai multe ori pe principii lor atât de aspri și de cruzi”. „Urzelile” și „cursele”, comploturile de hiclenie, erau aspru pedepsite și călătorul spunea că: „O dovadă a acestui lucru se poate vedea în mulțimea de oameni orbi cărora li s-au scos ochii sau cei cărora li s-au tăiat mâinile...” Petre Opalinski scria în 1533 despre o întrevedere secretă, în ceas de noapte, cu Domnul muntean Vlad Vintilă. Cei doi se întâlnesc pe ascuns, ca nu cumva vreun trădător să afle ce au vorbit: „am mers de-a dreptul la palatinul Țării Românești, Vlad voievodul, cu care am tratat multe lucruri, după săvârșirea cărora a trimis la mine dorind să se poată întâlni noaptea cu mine sau la el sau la locul meu de găzduire. Eu m-am arătat gata să merg la el și am fost în taină în ora a treia a nopții. Îmi făcu cunoscut că avea să-mi spună un lucru tainic și de mare însemnătate pentru mine. Am venit (în întuneric), fără lumânare în cămăruța sa unde l-am găsit – fiind doar noi doi – șezând cu buzduganul și sabia înaintea sa și cu doi câini”. Avea vodă trădători periculoși la curte, din vreme ce doar în arme și în câini se putea încrede.

Chiar dacă la mijloc nu este „o nebunie înăscută” care-i fac pe valahi „să-și omoare aproape pe toți domnii, fie în ascuns, fie pe față”, după cum afirmă Verancsics, „urzelile”, comploturile care îl vizează pe Domn sunt fapte reale. Tot Verancsics mai adaugă că „tot neamul acestor voievozi, mai ales din Țara Românească, se ține veșnic de vărsări de sânge și de fapte crude”. Franco Sivori nota că hotărârile Domnului nu sunt arbitrar, el sfătuindu-se în problemele importante și evident în cele ce vizează pedeapsa capitală cu 12 mari boieri. Sfetnicii își exercită atribuțiile chiar dacă sunt schimbați, după bunul plac al voievodului și există cel puțin un simulacru de judecată. La turci nu găsim așa ceva, pentru că Sivori relatează gestul incalificabil al beglerbegului Greciei, Khadim Mesih pașa, care a ordonat „noaptea” arestarea ambasadorului lui Petru Cercel și a început să-l tortureze, scoțând de la el toate secretele. Beglerbegul „a poruncit să pună mâna pe el noaptea și aflând în urma caznelor (la care a fost pus) despre gândul dușmănos al principelui, a început să țeară pânza trădării...”

Vlad Georgescu observa în „Istoria ideilor politice românești (1369–1878)” că: „în veacurile XIV–XVI, violența politică a fost îndreptată aproape exclusiv împotriva voievozilor, uciși fie de facțiuni feudale rivale, fie de pretendenți” și că secolul al XVII-lea va „deține apogeul violenței”. În secolul al XVII-lea, „numărul domnilor uciși sau exilați, de astă dată nu numai de boieri dar și de Poartă, continuă să fie ridicat (11), dar alături de ei apare și un grup compact de mari boieri și monahi (8). În gândirea politică românească, după 1538, căderea Moldovei sub turci, stavroforia devine o temă rară, dar o găsim la Aron Tiranul și Mihai Viteazul. Aron Tiranul va scrie polonezilor, în 1595, „căci țara noastră e cu adevărat zid a toată creștinătatea”. Nu am trădat ideea creștină și nici rolul nostru în cadrul sistemului creștin.

Istoria României, vol. II, distinge în raporturile română-turce trei forme; independența condiționată de plata unui tribut, ca în timpul lui Mircea cel Bătrân, vasalitatea, de tipul celei instaurate de Radu Praznaglava și Alexandru Aldea și aservirea propriu-zisă, instaurată după Mohacs. Turcii nu au introdus în Țările Române formula pașalâcului și ca urmare a scăderii influenței sistemului

timariot. În Imperiul Otoman, ca factori conducători, cu funcții administrative importante, ajung elementele levantine, corupte și trădătoare. După 1500, cuceririle turcești sunt organizate după formula „*exploatării fiscale*”, pusă în practică de levantini și acest lucru e mai rentabil pentru otomani, vis-à-vis de Principate, decât administrarea directă, sub forma pașalâcului. Obținând poziții importante în sistemul social-politic românesc, turcii vor domina economic și politic Țările Române, creând un întreg aparat de constrângere. Această dominație indirectă aducea, prin corupție și mită, venituri imense nu doar sultanului, ci și marilor dregători ai Porții. Raporturile româno-turce s-au stabilit în secolele XVI-XVIII pe baza unor firmane ale padișahului, dar clauzele au fost trădate, „*n-au fost respectate de nici una din părțile contractante și în special de puterea suzerană*”. Tendința otomană de a considera principatele ca „*vilaete*”, provincii ale Imperiului, cucerite cu sabia și nu închinete prin trădarea boierimii, întâmpină multe replici, și luări de poziție ale românilor. Cu toate că politica externă a Țărilor Române era teoretic subordonată Porții, se încheie tratate cu alte țări, pe față, turcii făcându-se că nu observă gestul, în măsura în care interesele lor nu erau lezate. Alte convenții și tratate le încheiem însă secret și ele vizau alianțe antiotomane. Când turcii aflau despre trădare, interveneau rapid și brutal.

Armata Țărilor Române a fost obligată, în mai multe rânduri, să participe în expedițiile turcești, dar teama de trădare, neîncrederea în români i-au făcut pe turci să folosească oștirea noastră nu în intervenții directe, ci auxiliare, în diverse incursiuni în Polonia și Ungaria, de mai mică amploare, ori ca paznica salahorilor la lucrările de fortificații. „*Lipsa de încredere a turcilor se manifestă și prin punerea contingentelor de oaste românească – chiar și atunci când sunt conduse de domni – în subordonarea comandanților turci de la Dunăre, adeseori neaducând domnilor la cunoștință nici obiectivele imediate ale atacurilor lor*” (Istoria României, vol. II).

Chiar știrbită, autonomia internă, sub suzeranitate otomană, funcționează și Domnul este șeful statului și concentrează în mâinile sale puterea militară, justiția și administrația. Teoretic, Domnii se alegeau din familiile Basarabilor și Mușatinilor și erau confirmați

de sultan, dar în practică se recurgea tot mai mult la formula numirii directe, fără consultarea boierilor, a voievozilor. „Spre sfârșitul veacului (XVII), pe tron se urcă elemente boierești, ridicate de marii boieri din rândurile lor sau impuse de alte puteri. Ocuparea domniei în acest mod, fără o prealabilă înștiințare și aprobare a Porții, începe să fie considerată de turci drept caz de trădare, iar confirmarea, atunci când se obține, costă și mai mari sume de bani decât cele obișnuite... Un cronicar turc... ține să precizeze că Poarta evită intenționat să numească domnii ceruți de boierii țării, încredințând domniile numai celor care i se păreau slugi credincioase” (Istoria României, vol. II). Domnia, deși continuă să fie considerată „din mila lui Dumnezeu”, devine condiționată și de un stăpân lumesc, sultanul. Pătrașcu cel Bun afirma despre domnia sa și căderea lui Mircea Ciobanul că „s-au întâmplat de i-au luat domnu Dumnezeu și cinstitul împărat domniia (lui Mircea Ciobanul), deci au dat-o domnii mele...” În alt document citim despre „vremea în care m-a dăruit domnul Dumnezeu și stăpânul nostru, cinstitul împărat, cu moșia părinților domniei mele, Țara Românească...”

Sistemul numirilor era foarte profitabil, pentru că tronurile se cumpărau cu aur, iar extrema lăcomie turco-levantină făcea ca domniile să fie cât mai limitate în timp. „În concepția otomană, domnia este acum o funcție administrativă, ca oricare alta din Imperiu, iar domnul un înalt dregător al Porții, ocupând un anumit grad în ierarhia administrativă otomană... Caracteristica domniei, de slujbă temporară la discreția Porții reiese și din faptul că din 29 de domni ce se succed în cursul unei jumătăți de veac (al XVI-lea) în cele două țări... numai patru mor în scaun...” (Istoria României). Giovanni Botero nota în veacul al XVI-lea: „Turcii numesc pe voievodul Țării Românești, adică pe guvernator, a cărui domnie durează de obicei puțin, căci, din cauza vexațiunilor turcești, sunt adesea goniți, la cererea celui care oferă o sumă mai mare de bani, sau uciși de locuitori, din cauza dărilor excesive”.

Datorită temerii că ar putea trăda Imperiul, Domnii nu mai au voie să poarte corespondență personală cu străinătatea, să facă vreo călătorie peste hotare sau să aibă proprietăți în afara țării.

Mazilirea, demiterca Domnilor, va duce automat și la confiscarea averilor lor de către sultan. Sistemul luării de ostateci dintre membrii familiei domnitoare se dezvoltă, așa că dacă Domnul s-ar haini față de sultan, capetele celor dragi să cadă. Tot ca o cheazășie împotriva trădării domnești sunt și reprezentanții voievozilor la Stambul, capuchehaiele. Dacă până la mijlocul veacului al XV-lea mazilirea era urmarea trădării lui vodă, după acest moment numirile și mazilirile vor deveni doar simple acte administrative ale padișahului și nu vor fi justificate în nici un fel.

Sfatul domnesc sau divanul ajută și controlează domnia, dar acest din urmă rol nu se mai face în beneficiul vreunei „partide” boierești, ci în cel al sultanului. Boierii din divan sunt puși de padișah să-l spioneze mereu pe vodă, iar dacă acesta s-ar face vinovat de trădarea intereselor otomane, să-l denunțe, să-l răstoarne. E o instigare la delațiune, la trădare și pătrunderea elementelor levantine, greco-italiene în dregătorii face ca trădarea să ia proporții mult mai mari și grave. Levantinii sunt oamenii devotați Porții și pentru interesele lor nu se sfiesc să-l pârască, să-l trădeze pe Domn la Stambul, sau să-l amenințe că o vor face, dacă vodă nu se va arăta cooperant și ascultător față de ei. La curtea domnească staționează, ca mijloc de pază, dar și de spionaj, trupe turcești, ieniceri, spahii, beșlii.

Cu toate aceste diminuări ale puterii domnești și cu masiva imixtiune otomană în afacerile interne ale Principatelor, turcii, când este posibil, sunt trădați fără părere de rău. Astfel, în 1559, vâslașii români trimiși să transporte orzul pentru turci, de la Brăila la Nicopole, lasă de izbeliște cele 62 de vase. Sultanul îi va scrie domnului, Petru cel Tânăr, că nici „*până în prezent zahereaua n-a fost încărcată în vasele de la Nicopole, după cum îți poruncisem, iar fuga vâslașilor trimiși de tine a împiedicat bunul mers al serviciului.*”

Istoria României, vol. II, ca și „*Istoria medie a României*”, 1966, consideră că una din cauzele decăderii politice a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea se datorează „*tendinței marii boierimi pentru menținerea fărâmițării feudale, în dauna întăririi puterii domnești*” și că va avea loc un lung șir de lupte „*între apărătorii puterii centrale și reprezentanții reînviătei fărâmițări feudale, între vechea boierime conservatoare și o*

Boierime nouă, interesată în întărirea puterii centrale, între diverse grupări de boieri, interesate în acapararea puterii politice în stat". Nu putem vorbi de o fărâmițare feudală, pentru că ea nu a existat, și nici de o luptă a boierimii „pentru imunitățile avute anterior”, din același motiv. Că boierimea veche va începe să fie concurată de una nouă, legată de domnie, este o realitate politică certă și, mai mult, această boierime nouă nu mai este interesată în promovarea anarhiei, care prin deseale trădări au zdruncinat nu numai interesele diverselor „partide” boierești, puterea centrală, dar și puterea grupului, „partidului” în sine. Cronicarii boierești, în scrierile lor, sunt foarte sensibili la raporturile Domn-boieri și sancționează imediat orice tentativă de domnie autoritară, „matca fără ac” devenind idealul de conducător. Amestecul turcesc în luptele pentru putere dintre diferitele grupări boierești și dintre acestea și instituția domniei a slăbit capacitatea de rezistență a țărilor, le-a adus treptat-treptat sub călcâiul tot mai apăsător al sultanului. Turcii aveau tot interesul să alimenteze anarhia, luptele interne și scăderea puterii centrale era privită favorabil.

„Domnia a lovit mai întâi în puterea economică a marii boierimi și apoi în cea politică. Atât boierii, cât și mănăstirile au fost impuși la bir, în ambele țări. Principiul răspunderii solidare la dări s-a extins și asupra stăpânilor de moșii. S-au confiscat tot mai multe domenii de la marea boierime, care apoi au fost cedate unor oameni noi, ridicați dintre boiernași și grupați în jurul puterii centrale. Marii boieri încep să fie înlocuiți în sfatul domnesc cu alți oameni, din rândurile micii boierimi. În cele din urmă, domnia trece chiar la măsuri de exterminare a multora dintre ei. Cu excepția lui Pătrașcu cel Bun, în Țara Românească, și a lui Petru Șchiopul, în Moldova, toți ceilalți domni – îndeosebi Mircea Ciobanul și Alexandru Lăpușneanu – prin uciderea de grupuri importante, au rărit simțitor rândurile marii boierimi” (Istoria României, vol. II). Reacția boierimii la domniile autoritare e lupta manifestată prin comploturi, contra lui vodă, tentative de a-l asasina, fuga peste hotare, pări la Poartă, luptă armată. „În relațiile cu domnia, marii boieri tratează adesea de la egal la egal, prezentându-se ca o putere similară cu a domnului. Pătrașcu cel Bun și Mircea Ciobanul,

pentru a putea guverna în liniște, sunt nevoiți să încheie cu boierii pribegi adevărate pacte, cu făgăduieli de pace și prietenie de o parte și de alta. Pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul veacului și se răresc rândurile marii boierimi, care nu mai este în stare să organizeze o oaste, să atace sau să se opună puterii domnești, ea recurge tot mai adesea la ajutorul Porții, pârând pe domni.” (ibidem) Trădarea marii boierimi face ca amestecul otoman în Țările Române să ia proporții tot mai mari. Când turcii numesc direct pe favoriții, oamenii lor pe tron, anarhia boierilor nu mai convine și ei vor liniște în țară. Apclurilor la intervenție sau părilor nu li se mai dau curs, ba dimpotrivă, boierii turbulenți vor fi pedepsiți cu bătaia, în divan, la Stambul, cu punerea în lanțuri sau trimiterea la galere. În deceniile 6 și 7 ale secolului al XVI-lea, „în urma loviturilor primite din partea domniei și a aliaților ei (curtenii, mica boierime și chiar țărani liberi, pe plan intern, uneori turcii, pe plan extern), puterea politică a marii boierimi privilegiate fusese serios zdruncinată... Vechilor familii boierești încep să nu le mai fie confirmate prin privilegii de cancelarie proprietățile ce le au mai demult (ibidem)”. Evident că nu toată vechea boierime a dispărut, dar dintre logofeți, cluceri, armași, postelnici, medelniceri, pârălabi, portari, staroști, aprozi, pitari și elemente levantine ori sud-dunărene își va recruta domnul sfetniciei. Noua boierime e axată pe comerț, pe economia de schimb și are interesul stabilității domniei, ca garant al intereselor ei.

Din această nouă boierime fac parte și Buzeștii, a căror sprijin e căutat „de fiecare din cei cinci domni care s-au succedat pe tronul țării de la 1577 și până la sfârșitul veacului, fiecare contribuind cu danii de ocine și dregătorii la întărirea puterii” lor. „În schimb, servindu-se de ei, cei trei frați Buzești i-au trădat pe rând pe toți, trecând de fiecare dată de partea domnului celui nou, care reprezenta în acel moment puterea turcească”.

În cronica sa, Radu Popescu nota că „După mazăliia Mihnii vodă, au trimis împăratul pe Ștefan vodă, ce i-au zis Surdul”. El a domnit între 1591–1592, urmat de Alexandru cel Rău, 1592–1593. Prin acest sistem de numiri directe și maziliri, s-a distrus „tot mai mult, scria Xenopol, conștiința dreptului la domnie în țările române,

care fiind fără îndoială dreptul cel mai înalt, răsfrângea corumperea lui asupra întregului sistem al ocârmuirii de atunci. Dacă domnia se putea cumpăra, de ce nu s-ar fi putut cumpăra dregătoriile, favorurile, dreptatea și toate celelalte". Era o mare „ură și dezbinare" între români și fiecare vedea „în superiorul său, nu un om care să-l lumineze și să-l conducă, ci unul care să-l prade, jefuiască și exploateze". A pierit și dragostea de țară, cinstea și omenia, iar „Căderea țărilor române sub turci ajunsese atât de jos încât nu se putea coborî mai tare" (Xenopol).

În „Istoria lui Mihai Viteazul", Nicolae Iorga menționa numărul mare de pretendenți la tronul Țărilor Române și eforturile financiare deosebite pe care ei le făceau pentru cumpărarea domniei. Creditorii greci, turci, armeni, evrei doreau nu doar recuperarea rapidă a împrumutului, ci și încasarea dobânzii, care depășea de mai multe ori suma creditată. Ei, ca să fie siguri că banii dați cu împrumut se vor întoarce negreșit în cuferele lor, veneau în țară, alături de noul Domn, unde se dedau la o serie de abuzuri. Murad al III-lea privea favorabil competiția pentru cumpărarea scaunelor domnești, pentru că era mistuit de patima femeilor, piticilor și a aurului. Alături de turcii veniți ca trupe de pază și control, încă din vremea lui Petru Rareș, Țările Române vor fi literalmente invadate de creditorii turco-levantini. Bailul venețian scria în 1592 că „lenicerii nu se amestecă numai în mazilirea și uciderea dregătorilor de căpetenie, ci și în alegerea domnilor". Practica era ca noul vodă să preia pe seama lui și datoriile contractate de înaintașul său, așa că datoriile domnești se dublau dintr-o dată.

Foarte curând, după ce Alexandru cel Rău a luat domnia, „o ceată de boieri, scria Ion Sârbu în «Istoria lui Mihai vodă Viteazul Domnul Țării Românești», veniră, în frunte cu Stroe Buzescu și Radu Florescu comisul, la Constantinopol, să se vaite de răutățile lui: că nu mai pot de atâtea mișelii, câte face oastea de pază a domnului și negustorii turci. Și averea toată li-o iau, și cinstea casei li-o tulbură, ziua la amiază și copiii li-i fură... ziceau ei. Și în genunchi se rugară de sultanul să le dea domn legiuit pe banul Mihai..." Bailul venețian scria în 1593 că a venit la Stambul o delegație din Valahia să-l părăscă la Poartă pe Alexandru cel Rău,

pentru „*tiraniile lui și grozavele dări*”. Din punctul de vedere al lui vodă Alexandru, păra boierilor contra lui este o hiclenie, cu atât mai mult cu cât elita politică cere un nou domn și chiar îl și nominalizează: Mihai, fost ban de Mehedinți, mare stolnic și postelnic, apoi ban de Craiova. Mihai a intrat în conflict deschis cu domnia, pe considerentul că „*s-au scornit nume cum că este fecior de domn*”. Potențialul pretendent era sprijinit de o rudă a sa, Iani ori Iane, care „*e procatorul domnilor Munteniei și Moldovei*” și „*cel mai mare trădător ce s-a născut vreodată pe pământ*”, după cum scria ambasadorul Pezzen arhiducelui Ernest. Iani „*la mulți pretendenți la domnie le-a răpus viața cu viclenie*”, preciza sursa citată.

Mihai Viteazul, despre care C.C. Giurescu, în *Istoria românilor*, vol. II, afirmă că „*a văzut pe cei trufași închinându-i-se și a căzut prin trădarea lor*”, a fost fiul lui Pătrașcu cel Bun, legitim, spun unii istorici, nelegitim alții, și, în fine, că nu ar fi avut nici un fel de origine domnească, crede o a treia parte a cercetărilor. C. C. Giurescu afirmă tranșant că „*Mihai rămâne, în primul rând, fiul faptelor sale*”. A fost unul din marii boieri, stăpânind un domeniu întins, 44 de sate, totalizând 59.698 de hectare și s-a îmbogățit de pe urma negoțului.

Amestecat într-un complot contra lui Alexandru cel Rău, alături de Buzești și Radu Florescu, Mihai scapă de condamnarea la moarte, spune legenda, prin înspăimântarea călăului, dar, în realitate, cu fuga în Ardeal și de aici la Stambul, unde împreună cu Iane, ambasadorul englez Burton și Andronic Cantacuzino începe acțiunea pentru dobândirea tronului, pe care îl cumpără cu 400.000 florinți. Marele vizir va primi 100.000 de galbeni. Mihai va lua asupra sa și datoriile restante ale celorlalți domni și, ne spune Bernardo Lorenzo, că „*atâta erau de mari aceste datorii, că de-ar fi vândut toți copiii și toți oamenii din țară nu le-ar fi putut plăti toate*”.

Mihai, în 1593, „*Încărcat cu aceste datorii și făgăduințe de împlinit... e investit de moleșitul și melancolicul sultan Murad (sau Amurad) III cu rangul de voievod al Țării Românești în plin divan, cu multă paradă. Și apoi un convoi de pași și begi călare îl duc până la quartirul său. Mai strălucită e încă ieșirea sa din Constantinopol și plecarea acasă... Mihai trimise înainte să-i ocupe*

susunul pe Stroia Buzescu, iar el pleca cu un alai de 2000 de turci de frunte, spahii, ieniceri și alte trepte. Ba atâtea onoruri i-a făcut sultanul, cât și pe piticii muți i-au trimis cu el, și pe emirul hogilor, căpetenia preoțimii turcești” (Ion Sârbu).

H. Dj. Siruni nota că primirea domnitorilor români la curtea otomană se făcea cu un fast deosebit și că ei primeau de la padișah cuca împodobită cu un panaj, egretă, prins într-un diamant, caftanul și un cal, semn al investiturii. Audiența nu era decât un act omagial și noul vodă făcea trei prosternații înaintea tronului. „Până în timpul lui Nicolae Mavrocordat (1716), Domnii români erau tratați de Poartă cu mai multă distincție și nu erau obligați a se înjosi înaintea turcilor”.

Nicolae Bălcescu, în „Românii supt Mihai-voievod Viteazul”, afirmă că, o dată cu venirea lui Mihai pe tron, numărul turcilor care staționau în țară, ca pază, control și pentru a-și recupera împrumuturile, ajunsese la 4000 și că ei se purtau ca într-o țară cucerită și ocupată. „O samă de boieri, după vechiul obicei, săpa pe domnul lângă sultanul... Mihai nu putea a se înțelege cu creditorii, lipsindu-i mijloacele de a plăti. Vru a pune stavilă la răpirile lor, dar nu izbuti decât a-i întărâta mai mult și a-i revolta asupra-i. Încât, spre a scăpa de a fi ucis, fu silit a se închide în palatul său”, în ferestrele căruia creditorii aruncau cu pietre. Domnul încă de la începutul secolului al XV-lea, spune Iorga în „Istoria poporului românesc”, primea de la sultan, o dată cu steagul de domnie și „mazza ferată”, buzduganul din argint, „care poate fi însă întrebuințat întâmplător și în timp de pace, pentru pedepsirea vreunui boier criminal, necredincios sau răzvrătit”, adică trădător. Pe lângă supușii pe care vodă avea dreptul de a-i pedepsi, el putea să-și exercite această prerogativă chiar și asupra negustorilor ori soldaților turci care se aflau pe pământ românesc. Doar trimisul sultanului, „omul împărătesc”, nu putea fi arestat, pedepsit ori ucis, pentru că acest lucru era considerat de Poartă ca o trădare a domniei față de Imperiu. Acum însă turcii deveniseră extrem de obraznici. Una dintre cauzele căderii lui Alexandru cel Rău a fost tocmai un conflict cu o parte a ienicerilor, pentru că unul dintre ei a fost ucis în Muntenia și ceilalți considerau fapta ca o trădare a voievodului.

Mihai jurase credință la Stambul sultanului Murad al III-lea, iar acest „*epileptic, surd, fricos, diform, cu capul mare peste un corp scurt și îngroșat încă de bătrâneță și de holi*”, cum îl caracterizează Iorga, în considera ca pe un om al său, în care avea deplină încredere. Misiunea noului domn era, în viziunea sultanului, de a administra țara în folosul lui exclusiv și atât. Mihai însă, din capul locului gândea altfel, el fiind hotărât să-l trădeze pe sultan și să ridice sabia contra lui. „*O mărturie contemporană – a unui adversar al său – consemnează că din zilele investiturii, aflat încă la Istanbul, domnul ar fi făcut un legământ față de propriul său cuget, de a lupta fără șovăire împotriva Porții, a puterii suzerane*” (C. C. Giurescu). Conjunctura europeană e favorabilă unei răscoale antiotomane în acel moment, pentru că Papa Clement al VIII-lea plănuia o cruciadă contra păgânilor. Împăratul Germaniei, Rudolf al II-lea, urma să concentreze în jurul său eforturile în bani și oaste ale Spaniei, Toscanei, Mantovei, Ferrarei și ale statelor germane. În „*Liga sfântă*” ce urma să declanșeze războiul crucii contra semilunii, cele trei țări române, vecine cu Imperiul Otoman, trebuiau să joace un rol important și vor începe diligențele spre atragerea lor.

Mihai dorea să treacă de partea „*Ligii*”, și încă din primul an de domnie, pe ascuns, pentru a adormi bănuielile turcilor, începuse pregătirile politico-militare. Secretul a fost atât de bine păstrat, încă până și abea și iscoditoarea diplomație a Curții austriece și a Vaticanului nu a aflat nimic. Alexandru Cumulovici, solul papal trimis la Aron vodă în Moldova, va ocoli Țara Românească pentru că îl consideră pe Mihai „*prea legat de turci*”.

Mihai, după înscăunare, spune Iorga, „*își alege un Sfat din boierii cumpătați mai bătrâni*”, dar adevărul este că acest sfat nu era nici din boieri „*bătrâni*” și cu atât mai puțin „*cumpătați*”. Este un sfat neutru, la fel de șters ca și al lui Ștefan Surdul ori Alexandru cel Rău, în care dregătoriile cheie erau deținute de străini necunoscuți: Dumitrache spătar, Stasache și Pangratie vistieri, Coci mare postelnic. „*Bătrân*” ar fi doar Mitrea din Hotărani. Credincioși ai lui Mihai în acest sfat sunt, cu adevărat, doar cei doi mari stolnici, Dragomir și Sârbu. Andronic Cantacuzino e mare ban, pe urmă vistier, iar Andrei mare logofăt. Nu fac parte din sfatul domnesc,

din primul an de cărmuire, nici Buzeștii și nici Teodosie Rudeanu, Mihalcea Caragea din Cocorăști, rudele domnești. O asemenea componentă a sfatului domnesc nu putea trezi bănuielile turcilor că vodă ar plănui vreo hiclenie, vreo răscoală contra lor, pentru că acești boieri nu erau „oameni de război”, de inițiativă. Noua boierime, al cărei exponent este Mihai însuși, stăpânește multe sate *„poruncește unei întregi oștiri de țerani, cari la ocazie se puteau prezenta chiar înarmați supt steagul voievodului”*, e reprezentanta unei culturi superioare și poate fi câștigată de domnie *„când era vorba de faimă, de cucerire sau pradă”*, și e plină de îndrăzneală, de bani și admirație *„pentru faptele vitejești ale cazacilor”* (N. Iorga). Această nouă boierime agresivă dorea un Domn dependent de ea și nu de turci, *„căuta, sub un stindard propriu, să-și consolideze puterea”*. Trebuie subliniat *„că acest «program» politic al marii boierimi era susținut și de o parte din bogătașii Fanarului – cu interese importante în Țara Românească – și ai cărui reprezentanți intrau în mare măsură în componența noii clase conducătoare”* (Istoria României, vol. II). Grecii, așezați în număr mic în Țările Române, până în secolul al XVI-lea, devin tot mai numeroși și o dată cu ei pătrunde și îndoiclnica lor moralitate, trădarea rafinată, minciuna, corupția, viclenia. *„Grecii, nota Iorga, cari stăpâneau mezatul domnesc și bursa begilor la Constantinopol, erau în stare, când unul dintr-înșii întrecea necontestat în dibăcie pe ceilalți, sau când ei își întruneau silințele, să aducă pe tronul Moldovei sau al Țării Românești pe voievodul agreeat de ei și să răstoarne pe orice dinast român...”* Fățarnici, fanfaroni, aroganți, grecii, pentru realizarea intereselor lor, erau oricând gata de intrigi și trădări.

„Liga Sfântă” și trădarea

Sinan pașa, *„dușmanul cel mai înverșunat al nemților”*, după expresia lui A. D. Xenopol, albanezul renegat, trădător al religiei, *„care-i ura atât de mult pe creștini, pentru că el însuși fusese creștin”*, revenit în funcția de mare vizir, dorea reînceperea războiului de cucerire otoman. El îl sprijinea și atăta în acțiunile sale, pe neastâmpăratul pașă de Bosnia, Hasan. În 1593, războiul e

hotărât de Murad al III-lea, și ca urmare a unei scene melodramatice, în care *„două sultane, care-și pierduseră copiii în lupta de la Culpa, se aruncară cu părul despletit la picioarele sultanului”* (Xenopol).

Papa Clement ar fi dorit o raliere a întregului Răsărit ortodox la planurile sale antiotomane, în care vârful de lance urma să îl joace Țările Române. În Moldova domnea, din 1591, Aron, supranumit Tiranul. El participase la licitarea tronului Moldovei cu o ofertă impresionantă, 400.000 de galbeni sultanului, 50.000 vizirului, 150.000 pentru alți demnitari turci. S-a împrumutat de la diverși cămătari cu un milion de galbeni și a acceptat dobânzi nemaiauzite până atunci. A primit domnia și *„se aruncă ca un lup flămând asupra țării ce îl aștepta cu cea mai mare îngrozire”* (Xenopol). Noul vodă începu spolierea țării, pentru a-și plăti datoriile și *„se înconjură de o gardă de lefegii străini, unguri, pe care îi așeză chiar în palatul său”*, din teamă de un complot care ar viza asasinarea sa. Măsura *„era destul de înțeleaptă”*, spune Xenopol, pentru că începu o răscoală în ținuturile Orheiului și Lăpușnei, iar răsculații îl ridicară Domn, peste capul lui Aron, pe un Ionașcu ce fu botezat Bogdan. *„Aron, înainte de a pleca contra răsculaților, pune să taie pe trei boieri mari de la curtea lui, învinuindu-i că ar fi în înțelegere cu aceia, anume pe marele vornic Bucium, pe logofătul Bârlădeanu și pe vornicul Paos, numind în locul lui Bârlădeanu pe Ureche mare logofăt”* (Xenopol). Hiclenii boieri o dată decapitați, pentru a-i atrage de partea domniei pe ceilalți, Aron vodă a făcut manevra cu Nistor Ureche, pe care îl numi mare logofăt. Răsculații au fost și ei biruiți, iar pretendentul Bogdan, trădător și el în ochii voievodului legitim, va fi prins, însemnat la nas și băgat într-o mănăstire. *„După aceea începu o răzbunare feroască, nu numai contra acelor care-l combătuse, dar și în contra rudeniilor lor, fără deosebire de vinovați sau nevinovați, răzbunare cu atât mai dorită de domn, cu cât confiscarea averilor, ce era o urmare neapărată a pedepsei pentru trădare, mulțamea nesfârșitele nevoi de bani ale domnului”* (ibidem). Este clar că vodă și-a trădat rolul de ocrotitor al supușilor și a devenit un tiran lacom. Printre victime se va număra și Bartolomeo Brutti, trădat de unii boieri, care nu au văzut cu ochi buni ascensiunea și puterea sa. A fost acuzat că ar

întreține o corespondență secretă și trădătoare cu polonii, în vederea restabilirii pe tron a lui Petru Șchiopul. I s-au prezentat Domnului scrisori falsificate și el le-a luat drept bune, dacă nu cumva din porunca sa se și ticluiseră scrisorile, iar Brutti, acuzat de înaltă trădare, va fi ucis. Cauza reală a fost eliminarea unui creditor important, căruia domnia îi datora mulți bani.

Aron va intra în legături cu Papa și Rudolf al II-lea și va spune că e oricând gata, dacă e sprijinit, să ridice sabia contra turcilor, dar asupra lui va plana mereu suspiciunea de nesinceritate. Un document preciza că purtarea lui Aron nu a părut niciodată sinceră, „căci... adunase mari bogății, și că el nu are altă dorință decât a părăsi țara și a se pune în siguranță, înainte ca barbarii în lăcomia lor să-l fi despuiat”.

Aron va fi mazilit de turci ca urmare a răscoalei pretendentului Bogdan. La tronul Moldovei se iviră doi pretendenți, unul Alexandru, susținut de ieniceri, și altul Petru, sprijinit de cazaci. Petru Cazacul a năvălit în Moldova și a intrat în Iași, iar o parte a boierimii l-a primit cu supunere. Sultanul însă nu acceptă această formulă, – în joc erau bani mulți investiți de creditorii – și îi ceru principelui ardelean Sigismund Bathory să trimită un corp de oaste ca să-l alunge pe hiclean.

La Stambul se dădea lupta, ofertă-contraofertă, între Alexandru și Aron. Mazilit în 1592, vodă Aron reia după câteva luni tronul, prin voința creditorilor, de care padișahul a ținut cont. Marea boierime moldoveană nu dorea de loc să-l recunoască Domn pe Aron și considera domnia lui ca provizorie. O mare parte dintre boieri au luat calea exilului polonez și ei, din punctul de vedere al lui vodă, erau hicleni, iar averile le-au fost confiscate. Domnia lui Aron intrase în criză, atât politică, lipsa de cooperare a boierimii, hărțuiala pretendenților aventurieri, capriciile Porții, cât și financiară, imposibilitatea achitării împrumuturilor și a dobânzilor. Aderarea lui Aron la o coaliție antiotomană i-ar fi redresat situația, l-ar fi scos din criză.

După reprimirea domniei, Aron s-a pregătit de înapoiere în țară și a vrut să scape de toți dușmanii, de toți boierii trădători, mai cu seamă de cei care i s-au închinat lui Petre Cazacul. Armașul

Oprea e trimis înainte, ca să curețe terenul, să lichideze opoziția, adică pe hicleni. Logofătul Ureche, când a auzit de întoarcerea lui Aron, și „știind câtă groază și câte răutăți făcuse mai nainte în domnia dentăi și acum a doua oară mai de mari cazne va să să apuce”, a hotărât să fugă din țară. Pretextând că merge la moșia sa, Cârliștura, „noaptea, toată noaptea și zioa, toată zioa, fugindu, au ieșit pre la Soroca în Țara Leșască”. Nistor Ureche s-a făcut hiclean față de domnie. Fiul său, Grigore, cronicarul, în „*Letopiseț*”, nu-l iartă pe Aron, căruia îi aduce o serie de acuze, care în mare parte sunt exagerări ale sale, ceea ce înseamnă, de fapt, o trădare a adevărului istoric.

În Transilvania, principe este din 1581 Sigismund Bathory. Proclamat în 1588 major, el e nevoit să accepte condițiile impuse de dietă: să conducă țara printr-un consiliu aristocratic și să-i alunge pe iezuiți. Nobilimea transilvăneană dorea consolidarea puterii ei și participarea directă la viața politică, prin tutelarea principelui. O politică proprie nu putea duce decât pe ascuns, cu atât mai mult, cu cât partida turcofilă era foarte puternică și ea trăda cu bună știință interesele creștinătății, pentru că vasalitatea față de otomani îi permitea nobilimii să-și asigure, peste capul principelui, supremația în stat. Despre Sigismund, Iorga spunea că „era un Bathory numai în ce privește ambiția și pofta de titluri și cuceriri; încolo, numai un ridicol slăbănog, care avuse parte de o bună educație iezuită, vorbea și scria latinește și italienește, compunea, strălucea în jocuri de salon și pe calul de paradă făcea pe noul Ahile, dar nu era un principe, un războinic, un om politic și, ceea ce-i pecetlui nenorocul, nici măcar un bărbat”. Iezuitul Alfonso Carrillo îi gădilă orgoliul, făcându-l să se creadă, încet-încet un nou David în luptă cu Goliathul musulman. A. Amalteo s-a prezentat la Sigismund pentru a negocia concret condițiile unei rupturi cu sultanul a Transilvaniei, dar principele a ezitat. În martie 1594, sosește și trimisul lui Rudolf al II-lea, Ioan de Marini Poli, dar discuțiile cu Sigismund sunt foarte dificile. Eroul de paradă se teme de gruparea turcofilă, potrivnică unei alianțe cu imperialii și a unui război cu turcii. Opoziția turcofilă se transformă într-o adevărată conspirație, care are ca scop răsturnarea lui Sigismund și înlocuirea lui cu Baltazar Bathory, vărul

său. Ioan Iffiu, vărul lui Sigismund și participant alături de Baltazar la complotul care urma să-l aresteze și să-l dea pe mâna turcilor pe Principe, e trimis să-l avertizeze „*prieteneste*” de trădarea nobilimii și să renunțe la „*alianța cu nemții*” ori să plece. Sigismund consideră că Alba Iulia nu e destul de sigură și fugi la Chioar. Iezuitul Carillo îi insuflă curajul unei „*lovituri de stat*” și Sigismund se hotărî, în sfârșit, să-i ordone lui Albert Kiraly arestarea trădătorilor turcofilii, Baltazar Bathory, Iffiu, frații Kendi, Sennyei. În august 1595, Baltazar Bathory, Kovacsöcsy și alți fruntași ai conspirației vor fi executați. A învins, după îndelungi eforturi, orientarea antiotomană.

*

* *

Aron vodă va avea, după revenirea lui pe tronul Moldovei, ca oameni de încredere pe Oprea, pârcălabul de Hotin, și pe un fiu de țigancă, Răzvan. Deși jurase credință padișahului, el se hotărâse să o rupă cu turcii. Va încheia un tratat cu Rudolf al II-lea, prin Marini Poli.

Legăturile dintre Aron și Sigismund Bathory se vor strânge tot mai mult din 1592, când principele va reuși să-l răstoarne, să-l captureze și să-l trimită la Stambul ca hiclean pe Petre Cazacul, care se făcuse Domn în Moldova, în timpul când Aron fusese mazilit. Garnizoanele ungurești din Moldova, venite contra lui Petre Cazacul, au rămas pe loc, iar Aron s-a recunoscut vasalul principelui Sigismund. Pericolul unei confederații moldo-ardelene a fost întrevăzut de sultan, care a cerut retragerea oștirii transilvănene din Moldova.

În tot acest timp, Mihai Viteazul a fost ocolit de trimișii papali sau imperiali. Alexandru Cumulovici, solul Papei, afirma că „*în Valahia nu s-ar ști cum stau lucrurile*”, și că „*nu ne pare înțelept a se destăinui acestei ginți un secret de o așa însemnătate*”, adică constituirea „*Ligii sfinte*” antiotomane. Se bănuia o posibilă trădare și tot de trădare se temea, din partea lui Mihai, și Ioan de Marini Poli, care nu va merge în Țara Românească, sub motivația că a descoperit „*câteva trădări*”. Mihai, din proprie inițiativă, va adera la „*Liga sfântă*” și va trimite ca soli, în Ardeal pe Radu Buzescu și în Moldova pe Stroe Buzescu, ca să perfecteze alianța antiotomană.

Aron, Sigismund și Mihai au jurat „*ca să fie nedespărțiți unii de alții*”. Gr. Ureche nota în „*Letopiseș*” că Aron „*socoti să ajungă cu Mihai vodă... ca să să dezbată de supt mâna turcilor*”. S-a stabilit un plan comun de acțiune, sprijin reciproc și s-a hotărât momentul începerii răscoalei. Din punct de vedere al sultanului, principele Transilvaniei și cei doi Domni, ai Moldovei și Munteniei, erau vicleni, iar răscoala o trădare care urma să fie aspru pedepsită.

La 13 noiembrie 1594, Mihai dă semnalul începerii luptei contra semilunii. S-a hicleit pe față contra Porții. În toamna lui 1594, vodă a remaniat sfatul domnesc de o manieră drastică. Partida noilor boieri, cea războinică, a triumfat. Sfatul țării, „*toți boierii mari și mici*” și-au dat aprobarea pentru încheierea alianței antiotomane cu Transilvania și Moldova, iar frații Buzești au fost și solii domnești trimiși la negocieri. Orientarea pro-războinică, decizia de a ridica sabia contra păgânilor, afirma P. P. Panaitescu, aparținea nu lui Mihai, ci Buzeștilor și celorlalți boieri noi, care „*îl aveau la mână pe Mihai și îi impuseseră această hotărâre*”. Răscoala a început prin chemarea creditorilor în „*casa bolovănită*” a lui Dan Danilovici, fost mare vistier, sub cuvântul că le vor fi plătite datoriile. „*Mulțime de turci, greci, evrei și alții se înfățișară. Li se cerură cărțile de datorii și polițele. Apoi, la un semn dat, 4000 de ostași, ce țineau înconjurat divanul, năvăliră asupra-le. Datoriile domnului și ale înaintașilor lui fură plătite cu sabia. După aceea, fu chemat poporul. Cărțile și polițele se arseră în fața tuturor. Și domnul dete lumii în știre «că precum s-a liberat pe sine de toate datoriile sale, așa își va libera supușii de toate sarcinile și că cine vrea să-i urmeze să vină lângă el»*” (I. Sârbu). Tot acum, scrie Baltazar Walther, vor fi uciși în București 2000 de ieniceri. Mihai, pe lângă trupele proprii beneficia în acel moment și de un ajutor de vreo 2000 de ostași, trimiși de Sigismund Bathory, sub comanda lui M. Horvath, căpitan suprem și castelan de Făgăraș, și de oastea de țară, adusă de Buzești din Oltenia. Domnul a plănuit din timp și în mare taină uciderea creditorilor și a turcilor. Totuși, secretul a transpirat, și s-a găsit un trădător, care l-a informat pe Ali Djan Efendi, ajutor de cadiu aflat în București, despre măcelul care s-a pregătit în taină. Un român i-a spus lui Ali: „*Dacă vrei să-mi ascuți*

cuvințul, să nu rămâi aici până la chindie și, de asemenea, mergând la Giurgiu, să nu te lași dus pe gânduri, ci să te străduiești să pleci îndată la Rusciuk și să treci Dunărea cu un ceas mai devreme" Nedumerit, Ali Djan a întrebat „Care e pricina? iar el (trădătorul) mi-a răspuns: *Ți-am spus eu ceva? De ce mă întrebi pricina?... N-am putut să-l fac să-mi spună din nou acest lucru. Dar am văzut că orașul nu era ca mai înainte. Aici era o mișcare, o mulțime adunată. Nici un ghiaur nu era liniștit*".

Mihai a trădat încrederea creditorilor turco-levantini, i-a convocat sub pretextul plății datoriilor, dar în loc de bani le-a dat fier și sânge. În același timp, la Iași și Aron i-a măcelărit prin surprindere pe turci. Răscoala antiotomană a devenit generală.

La Stambul acțiunea celor doi Domni era privită ca o trădare, iar hainii urmau să fie rapid schimbați de pe tronuri cu Bogdan, fiul lui Ian cu Sasul și cu Ștefan Surdul. Hasan pașa și Mustafa pașa cu trupele lor trebuiau să realizeze înlocuirile.

Analizând acțiunea lui Mihai din 13 noiembrie 1594, A. D. Xenopol concluziona că: „*Fără îndoială că trădarea însoțise acest act de răzbunare! Dar oare această cale piezișă și înșelătoare nu era îndreptățită prin nemaipomenitele jafuri ale turcilor, și nu era oare permis a se răzbuna printr-o singură nedreptate sutele și miile de strâmbătăți comise pe fie-ce zi de un nenumărat șir de ani? Toate revoluțiile conțin în sine și un element pregătitor, ascuns, care este nedespărțit de ideea trădării. Cu toate acestea cine va tăgădui legitimitatea revoluționarilor când cuțitul a ajuns la os? Trădarea este urâcioasă numai în viața individuală, unde nici un interes nu poate fi atât de mare, nici chiar acel al vieții, pentru a îndreptăți încălcarea credinței. În viața întinsă a statelor și popoarelor, unde prin ea se poate scăpa nu numai generația existentă, dar încă și toate acele ce sunt ascunse în sânul viitorului, scopul este atât de mare, încât el scuză dacă nu chiar îndreptățește mijlocul întrebuintat*".

Răscoala Țărilor Române a pus Imperiul Otoman într-o situație critică și nevoia de liniște la Dunăre era urgentă. Xenopol crede că turcii au încercat „*să stâmpere*” răzmerița prin capturarea sau uciderea lui Mihai. Acest lucru trebuia să se facă prin concursul

unor boieri trădători, care nu doreau războiul cu turcii și complotau contra domniei. Ei îl preferă Domn pe Bogdan, fiul lui Iancu Sasul.

Un viteaz și mai mulți trădători

În timp ce Mihai Viteazul lovea garnizoanele turcești de la Dunăre, Sigismund Bathory își făcea visuri de mărire și o nouă titulatură. Nu a întreprins nici o acțiune serioasă contra turcilor, dar, în schimb, a urzit contra lui Aron și Mihai. Ambii Domni l-au recunoscut ca suzeran pentru a primi ajutoare de război. Principele însă își va trăda vasalii și-i va acuza, nici mai mult nici mai puțin, decât că ar conspira cu... turcii, tocmai ei, care, efectiv, avuseseră lupte grele cu aceștia. Credinciosul lui Sigismund, Simon Genga, trădează adevărul și afirmă că la Putnei și Stănești a fost o victorie „*ungurească*” și nu una a lui Mihai. Mai mult, în bătălia de la Șerpătești s-a produs o gravă defectiune a contingentului ungar, pentru că cei 2000 de ostași ai lui Horvath Mihai nu au ajuns la timp pe câmpul de luptă. Cronicarul Szamosközy scria că: „*Horvath Mihai nu sosise la luptă, ori că a voit să întârzie; pentru această pricină Mihai Vodă multă supărare a avut pe el*”. „*Cronica Buzeshilor*” nota același lucru: „*Făcându-se aceste războaie, iar Horvath și Bekis Istfan, căpitani ungurilor, avură imputăciune cu Mihai Vodă; iar Mihai Vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Bator Sigmon craiul. Și-i trimise alți căpitani, pre Kir-Albert*”. Ceea ce spunea Szamosközy despre Horvath, că „*a voit să întârzie*”, este indiscutabil un act de trădare; de aici mânia Domnului și licențierea celor vinovați. Sigismund Bathory însă ia gestul ca pe un afront personal și-i spune lui Rudolf al II-lea că luptele lui Mihai cu turcii i le-a cerut el, ca să îl verifice dacă este ori nu loial, dar că tot îl suspectează pe Mihai de trădare. Tot împăratului îi va scrie principele Transilvaniei, care trădează din nou adevărul, că atât Aron, cât și Mihai „*nu se gândesc poate la alta decât să se îmbogățească și apoi să fugă undeva ca să se bucure de stoarcerile făcute acestor biete populații*”.

Sigismund îl va anunța pe Rudolf al II-lea că va intenționa în curând să suprim domniile lui Aron și Mihai, iar Moldova și Țara Românească să le unească cu Ardealul. La 16 aprilie 1595, în Dieta de la Sas-Sebeș, ambii Domni au fost convocați, „*ca și cum ei ar fi*

membrii ai statului ardelean. Ori, dacă nu vin, să trimită fiecare din ei doisprezece boieri «pentru a face împreună dieta generală și a încheia ce va fi de nevoie pentru creștinătate și binele statelor». Și Ioan de Marini Poli adaugă că, de nu s-ar supune, vor fi amândoi declarați trădători și imediat schimbați” (N. Iorga).

Sigismund nu putea să accepte veleitățile de independență ale lui Aron Tiranul, care, având un tratat cu Rudolf al II-lea, se considera ca închinat doar acestuia. Mihai, în memoriul către Rudolf, din 17 ianuarie 1601, scria că Aron a fost răsturnat de pe tron pentru că nu a vrut să se supună lui Sigismund, ci numai împăratului. Principele Sigismund începuse să se intituleze „*cu mila lui Dumnezeu prinț al sacrului imperiu roman, al Ardealului, Moldovei, Valahiei Transalpine, conte al secuilor, precum și domn al unei părți din Țara Ungurească*”, iar Aron, care ducea tratative cu Polonia, era pe cale să-i încurce socotelile. Sigismund își trădează aliatul din „*Liga sfântă*”, cu toate jurămintele de credință depuse și cu toate faptele realizate în războiul cu turcii, și hotărăște să-l înlăture de la tron. Îl considera pe Aron subaltern, iar Marini Poli îi alimenta veninul contra aliatului, făcându-l pe Domn mincinos, trândav și mare chefliu în anturajul grecilor, care i-au năpădit reședința. Suspiciunile lui Sigismund cresc, când Marini Poli îl anunță că Aron are de gând să-și trădeze suzeranul, pe principe, și că plănuiește ca într-o noapte să-i ucidă pe toți ungurii din garnizoana lăsată în Moldova. Bathory, într-o discuție cu nunțul papal, spune furios că Aron îl trădează și pe el și pe împărat, pentru că „*a descoperit înțelegerea ascunsă cu turcul și că voia să ucidă pe toți ostașii pe care i-i trimisese în ajutor*”.

Aron nu a trădat cauza „*Ligii sfinte*”, ba mai mult, a tăiat „*în bucăți pe 4 ciauși turci, pe care sultanul avusese îndrăzneala a-i trimite cu bani spre a-l cumpăra*” (Xenopol). Sigismund, în schimb, e gata să trădeze „*Liga sfântă*”. A parlamentat îndelung cu un ceauș turcesc, care, în mai 1595 a oferit în schimbul trecerii principelui de partea sultanului, o scădere a tributului și cedarea către Transilvania a Țării Românești și a Moldovei. Pe medaliile bătute cu prilejul căsătoriei cu Maria-Cristina, Sigismund se intitula „*Serenisim al Ardealului, Țării Românești și Moldovei*”.

Ștefan Răzvan, fiu de țigancă, ajunsese din slugă hatman și Aron îl considerase omul lui de încredere. Răzvan însă, instigat de Bathory, îl va trăda pe Domn și va urca el pe tron, deși nimic nu-l îndreptățește la aceasta. Trădătorul a luat legătura cu Caloghera și cu Mihai Tolnay, comandantul garnizoanei ungurești din Moldova, și a pus la cale o lovitură de stat. L-a arestat pe vodă și pe soția lui. A mai perfectat amănunte cu Iojica, cancelarul ardelean, și a avut pe ascuns, noaptea, trei convorbiri, iar Andrei Barcsai, comandantul husarilor, a fost de asemenea câștigat de partea hicleanului. Rămas singur, trădat de omul de încredere și de garda personală, Aron va fi legat și, împreună cu averile pe care le strânse, dus la Sigismund, care-l va închide în castelul din Vinți. Aici va fi otrăvit în 1597. Lovitura de stat a hicleanului Răzvan cu complicitate ardelenască a fost urmată de uciderea boierilor credincioși lui Aron: Gheorghe, vornic al Țării de Jos, Cârstea, al Țării de Sus, Rizan, pârcălab de Hotin, Vasile și Lupu, pârcălabi de Neamț, Condrea și Ilea, pârcălabi de Roman, postelnicul Iani, paharnicul Coci, comisul Tănase, stolnicul Stamate.

Pârcălabul Nicolae din Hotin afirma că pe Răzvan „*tot poporul și toți negustorii l-au primit cu dragă inimă*”. „*Cronica Buzeștilor*” nota că „*Nevoindu-se Aron-vodă pentru creștini tare, tăiară turci mulți, ca să dobândească cinste; iar el căzu la mare pacoste și năpaste, pentru multe pări mincinoase. Că trimise Bator Jigmon de-l legase cu doamna sa și-i luară toată averea, scoțându-i din țară cu mare rușine, băgându-l în temnița Vinților, tăindu-i boiarii și toate capetele... Iar Mihai vodă dacă prinse de veste, foarte se întristă*”.

„*Cronica Buzeștilor*” spune că inițiativa războiului cu turcii a avut-o marea boierime, pe care Mihai doar a urmat-o în acțiunea ei: „*Și se strânse toți boierii mari și mici, din toată țara, și se sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mâinile păgânilor. Și dacă văzură că într-alt chip nu se vor putea izbăvi, de acee ei ziseră, numai cu bărbăție să ridice sabia asupra vrăjmașilor*”. Gh. I. Brătianu comenta că „*Nobilimea munteană pornește deci lupta într-un spirit corporativ, manifestându-și într-un mare consiliu solidaritatea de interese și de năzuințe; ea este*

insufletită în acțiunea ei de aceleași sentimente xenofobe, cari ridică pretutindeni Stările împotriva amestecului străinilor în treburile țării și în deținerea slujbelor". Dar nu toată boierimea e pentru un război cu turcii. Iorga nota că „Ceva mai târziu va fi jertfit cutare boier. Dima Stolnicul, care se va fi împotrivit noii direcții contra turcilor". El, dovedindu-se hiclean, trădător, va fi executat. Simon Genga, într-un raport al său, observa că noul candidat la domnia Munteniei, Bogdan, susținut de turci contra lui Mihai, ispitește spre trădare pe boieri, promițându-le iertare. Este o manevră similară cu cea făcută de Mohamed al II-lea, când l-a lăsat peste Dunăre pe Radu cel Frumos, care i-a îndemnat spre hiclenie față de Țepeș pe boierii munteni. În cazul lui Radu, trădarea a funcționat și Țepeș a rămas aproape singur. Boierii trădători au trecut în corpore de partea lui Radu. Acum nu se întâmplă o astfel de defecțiune, dar Genga îi suspectează totuși pe boieri că sunt „nestatornici și ușori, obosiți de cărmuirea lui Mihai". Pe acest lucru s-au bazat turcii, până când nu au declanșat expediția de pedepsire peste Dunăre. Iorga arăta că „Se întrebuiță numai mijlocul trădării, căci politica îndrăzneată și plină de atâtea primejdii a domnului celui nou îngrijora pe unii din oamenii trecutului, între care și greci, care-și urmau legăturile cu Constantinopolul". Pentru a-l răsturna pe Mihai, turcii mizau pe trădarea vechii boierimi și pe elementele levantine din țară. Sperau, poate, un complot, o lovitură de stat sau chiar asasinarea lui Mihai. La Craiova va avea loc un incident destul de curios, o revoltă a vreo 1000 de sârbi și 300 de turci veniți de la Vidin, la care se adaugă și ostași români. Logofătul Teodosie spune că banul Manta a îngăduit și chiar întetit această răzmeriță. Iorga crede că acest grec, Manta, ca și Mihalcea, s-ar fi putut să fie în înțelegere cu Mihnea Turcitul de la Nicopole. „Mihai iertă acest păcat aceluia pe care-l păstră în rostul de odinioară; ostașii cari se răsculasera, probabil și fiindcă nu vor fi fost plătiți la vreme, rămaseră și mai departe în serviciul domniei". Marini Poli spune, însă, că revolta ostașilor contra lui Mihai, alimentată și de boierii considerați loiali, credincioși, a fost înfrântă de Delimarcu și Kiraly. Era o defecțiune, o revoltă cauzată de neplata soldelor sau acțiunea făcea parte dintr-un complot mai vast, cu bătaie mai lungă? Clementa lui Mihai se

datorează unui imbold creștinesc, de iertare, sau a fost dictată de slaba lui poziție internă, de incapacitatea de a lua o decizie drastică, peste capul boierilor? Ceea ce nota P. P. Panaitescu, că Buzesții „*Îl aveau la mână*” pe Mihai, pare o realitate. De altfel, puterea boierimii o putem vedea și din comportarea lor la Alba Iulia, în mai 1595.

Urcarea pe tronul sultanilor a lui Mohamed al III-lea, un prinț cum nu a mai fost în Casa otomană și cu care nici nu se poate compara Alexandru cel Mare, după surse oficiale turcești, înseamnă clar, pentru Mihai, că represiunea păgână nu va întârzia prea mult. În aceste condiții el are nevoie urgentă de un sprijin militar concret. Gh. I. Brătianu nota că „*Alianța cu Ardealul era o necesitate politică de neînălțurat: ea trebuia concretizată într-un tratat formal, și urma să capete aspectul unei subordonări a celor două principate românești față de principele ardelean, care dispunea de o necontestată superioritate în bani, în oameni și în legături diplomatice*”.

Sigismund a fost foarte interesat de reglementarea poziției Transilvaniei față de Imperiul german și pentru realizarea unei alianțe și colaborări cu Rudolf al II-lea. Cere ca maiestatea sa să promită că va continua războiul cu turcii, iar, în caz de pace, în tratat să fie cuprinsă și Transilvania, dar și „*cele două Valahii*” supuse lui. Ardealul, cu părțile Ungariei și Baia Mare, să fie în stăpânirea absolută a familiei Bathory, fără nici o atârnare de împărat, să i se dea de nevastă o principesă și decorația „Lâna de aur”, să primească 100.000 de florini subsidii cât ține războiul cu turcii, să fie sprijinit militar de generalul de la Cașovia și să primească azil în caz de nevoie. Sigismund s-a târguit ca în bazar și împăratul va sfârși prin a ceda în fața cererilor sale. Altfel însă vor sta lucrurile în cazul lui Mihai Viteazul.

La 10 mai pleca din Târgoviște o solie a domnitorului, compusă din Mitropolitul Eftimie, episcopii de Râmnic și Buzău, Teofil, Luca de Cipru, vornicii Mitrea și Chisar, logofătul Dumitru, vistierul Dan, postelnicul Rau, Radu clucerul Buzescu, Radu postelnicul cel mare, logofătul Borcea, clucerul Vintilă, postelnicul Stănilă, logofătul Preda, Teodosie Rudeanu. Impunătoarea delegație, formată din 12 boieri și trei înalte fețe bisericești, a ajuns la Alba

Iulia și la 20 mai a semnat un tratat, care a însemnat, de fapt, desființarea statului muntean. Gh. I. Brătianu menționa că „*Citirea clauzelor acestui act, încheiat cu Mihai Vodă și «toate ordinele și boierii acestei țări» arată însă limpede că înțelesul său depășește cu mult scopul inițial. Nu e vorba numai de o alianță, sau de o recunoaștere a unei suzeranități, formă obișnuită a hegemoniei politice; este o integrare a Țării Românești în posesiunile principelui ardelean, care înseamnă de fapt desființarea suveranității ei de stat deosebit*”.

Între serenisimul Principe Sigismund Bathory, principe al Transilvaniei, Moldovei și al Țării Românești, cum se intitula, și „*magnificul domn Mihai*” se încheie „*pacta et conventa inita*”, „*legământul și învoiala*”, de față fiind delegația Munteniei și Ștefan Josica, cancelar, și George Ravazdy, sfetnic și căpitan de Ujvar. Delegația română declară că se leapădă de orice legătură față de Poartă, iar Mihai Viteazul va deveni un simplu locțiitor al principelui Sigismund. Lui Sigismund i se supun tot poporul țării și voievodul Mihai iar Sigismund va fi „*principe al nostru și ca domn și rege moștenitor al Țării noastre Muntenesti*”.

Pentru că serenitatea sa nu va putea sta în Valahia, va pune aici un locotenent al său, cu numele de voievod, căruia îi va trimite, în semn că slujește în locul său, un steag militar, un buzdugan și o sabie. Voievodul va fi înconjurat de un sfat din 12 boieri, oameni în vârstă și cu experiență, cu care se va strădui în toate împrejurările, judecătorești și administrative și nici un grec nu va face parte din acest consiliu restrâns, nici nu va obține vreo slujbă. Principele Sigismund și urmașii săi vor pune sau vor demite pe cei 12 boieri din sfat. De câte ori se va ține dieta în Transilvania, va lua parte și o delegație din Muntenia, cu drept de vot, care va stabili cu principele ardelean impozitele. Toate daniile anterioare se vor întări, iar cele viitoare vor fi hărăzite cu pecetea principelui. Venitul lui Mihai îl va stabili Sigismund, „*după trebuințele cuvenite*”. Judecățile se vor face după vechiul obicei și legea țării, cu drept de apel la principe. În legătură cu viața și cu averea boierilor, numai Sigismund și urmașii lui pot dispune, nu voievodul Țării Românești. Dacă, totuși, un boier e pedepsit, bunurile lui vor fi lăsate urmașilor. Titlul lui

Mihai Viteazul va fi „*spectabilis et magnificus Michael Vaivoda regni nostri transalpinensis...fidelis honorandus*”. Nu se mai pomenește nimic despre „*Domn din mila lui Dumnezeu*”. De asemenea „*nu va numi ale sale (Mihai Viteazul) nici orașele, nici locurile acelea de unde va trimite scrisori serenității sale*” și va folosi numai sigiliul personal, al țării fiind predat lui Bathory. Dregătorii, slujbașii, nu vor mai fi ai voievodului, ci ai principelui, iar „*voievodul Țării Românești va fi socotit între sfetnicii serenității sale și ai urmașilor lui*”. Voievodul nu va putea trimite solii și nu va putea trata cu nici o putere străină, principele având grijă de politica externă a Munteniei. Boierii și voievodul pot fugi în Transilvania, fără să-și piardă averile. Dărilor le hotărăște principele în dietă și le vor strânge boierii.

În 27 mai, boierii au depus jurământul și au plecat acasă. Imediat a fost trimis George Palatici, banul Lugojului, să-i aducă umilitului Mihai steagul și sceptrul de domnie. Boierii la Alba Iulia l-au trădat într-un mod josnic pe Mihai, pentru că au acceptat să semneze un tratat care conținea prevederi incalificabile pentru Domn și țară. Ei au trădat implicit, nu numai interesele lui Mihai, ci și patria. „*Niciodată, scria P. P. Panaitescu, turcii nu puseseră asemenea condiții și nici chiar în cele mai negre zile de decădere politică din veacul al XVIII-lea țara noastră n-a primit condițiile ce fură iscălite de boierii lui Mihai Viteazul. În schimb, ei obțineau cele mai mari avantajii...*”

Însuși Mihai se va plânge solului polon Lubieniecki că boierii trimiși la Alba Iulia „*n-au făcut ce aveau în instrucțiunile lor, ci ceea ce era spre folosul lor, obținând privilegiile pentru dânsii...* Nu au tratat cu principele Ardealului, așa cum îi însărcinasem eu”. „*Letopisetul cantacuzinesc*” precizează că între membrii delegației s-au conturat, la Alba Iulia, două orientări. Una mergea pe linia respectării instrucțiunilor primite, alta era adversară a Domnului. Aceasta a și triumfat. Cronica afirmă: „*Dintr-acești boiari ce-i trimisese Mihai Vodă pentru tocmeală, învrăjbitoriul diavolul umblase în mijlocul lor de să apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai Vodă din țară. Iar ceilalți boieri ce să nevoia să slujească domnu-său în dreptate, de*

reprimatiți fură biruiți. Și scăzură pre Mihai vodă despre domnia țării și despre venitul ei, numai să fie tocma cu căpitanii lui". Mihai însuși îi va spune cancelarului Josica că se așteptase la o lovitură din partea adversarilor săi, dar că această trădare a întrecut orice așteptare. Clauzele tratatului au fost „în multe, peste așteptarea mea, demnitatea mea de mai înainte a fost scăzută și situația slăbită". Boierii, mai spune cu durere Domnul, „m-au trădat, căci nu au transmis ceea ce am poruncit eu și nu au făcut așa cum le-am spus eu". Iorga considera că Mihai a trebuit să primească actul de la Alba Iulia „cu un sentiment de imensă indignare. Boierii își bătuseră joc de sarcina așa de gingașă care li se încredințase. Ei își uitaseră și de propria lor demnitate, și de datoria față de domnul lor, pe care-l prefăcuseră într-o simplă slugă a omului fără minte și fără rușine care-și închipuia că o lume se învârte în jurul lui și că în el e temeiul sfintei lupte pentru cruce". Dar, cu toate acestea, nici „o pedeapsă n-a ajuns pe acei care greșiseră așa de mult față de țara lor însăși". Nu este o greșală, ci o trădare, și încă una cum nu s-a mai pomenit în istoria noastră. Xenopol afirma că pentru „a scăpa de robia reală în care-l țineau turcii prin puterea lor, Mihai crezu că poate să se oblige la o robie închipuită și mai mare încă, către principele Ardealului, pe care însă știa bine, că odată ce el era să scape de sub turci, acela ce i-o impunea nu o va putea menține. Este pentru ce Mihai primi un asemenea tratat".

La 1 iunie 1595, la Alba Iulia au sosit și delegații Moldovei, vistierul Ioan Călugărul și aga Mihai, care în 3 iunie au semnat în numele lui Răzvan vodă un tratat similar. I. Sârbu considera că prin aceste tratate Moldova și Muntenia au fost „prefăcute în provincii". Prin tratatele încheiate boierii nu-și pierdeau drepturile politice, ba din contră, câștigau și altele în plus, ceea ce îi apropia de nobilimea transilvăneană. Gh. I. Brătianu sublinia că Tratatul „urmărește un scop bine definit și are linia lui logică: este temeiul tipic al unui regim de stări, reprezentat de cele două ordine ale clerului și ale nobilimii. Totul corespunde acestei directive fundamentale: îngrădirea puterii domnești, mergând până la anihilarea ei în folosul unui suveran străin, care însă va respecta autonomia și privilegiile locale; asigurarea acestor privilegii, sub cele mai severe sancțiuni,

și excluderea străinilor de la orice concurență la slujbe; reprezentarea în dietă, cu dreptul de vot și facultatea de a hotărî în privința dărilor. Sfatul de doisprezece nu e nici el neobișnuit: destule adunări de Stări au recurs la o delegație restrânsă, cu caracter permanent, pentru a îndeplini cerințele lor". Gh. I. Brătianu crede că la Alba Iulia nu a avut loc o trădare spontană, ci că „o inițiativă cu atât de însemnate consecințe nu poate fi numai rezultatul unei intrigi politice sau a unei improvizații de moment... Orice divergențe ar fi fost între ei (boierii) și oricât s-ar fi depărtat – ceea ce este evident – de instrucțiunile domnești, rămâne faptul de netăgăduit că și-au luat răspunderea acestui act, și că au trebuit deci să împlinească măcar instrucțiunile Stărilor. De altă parte, ținând seama de dorința de a se asimila în totul Stărilor și ordinelor ardelene, nu se poate să nu fi fost pregătită hotărârea boierilor, de o mentalitate și de o concepție proprie, potrivite ei. Acest regim de Stări, care răsare deodată în Țara Românească, nu poate fi efectul unei generații spontane. La acea dată, o astfel de organizare de stat nu se transpunea dintr-o țară în alta, ca o constituție modernă copiată după un model cunoscut; ea trebuie să-și găsească un reazăm în tradiții și obiceiuri băștinașe, pe cari le întărește și le precizează. Actul de la 1595 aruncă astfel o îndoită lumină asupra condițiilor interne prealabile, cari l-au făcut posibil, ca și asupra evoluției ulterioare ce se leagă de el. Într-adevăr, cu toată strădania lui Mihai Vodă, de a-l înlătura sau măcar de a-i atenua efectele, o parte a dispozițiilor sale a rămas în vigoare". În 1600, când Mihai trimite o solie la Rudolf al II-lea, instrucțiunile lui vădesc clar dorința de a se lepăda de o stânjenitoare tutelă: „Alta pohteaste să poată da și milui pre cine va vrea cu ocine și cu sate, și cui va da moșie, să-i fie moșie, și cine va ieși vinovați, au neameș, au boiar, au sărac, toți să se judece, cum le va ajunge legea, așa să piară". Sfatul de 12 boieri va funcționa și în timpul lui Radu Șerban, instrumentând în numele tuturor boierilor țării. De subliniat că dacă, mai târziu, clauza cu anexarea Țării Românești la principatul Ardealului a devenit nulă, în conștiința boierilor a rămas, însă, ca un drept definitiv câștigat, lista privilegiilor politice câștigate la Alba Iulia și la care elita țării nu dorea să renunțe. P. P. Panaitescu

sublinia că „*Mihai Viteazul a fost brațul care a lovit, căpitanul învingător și glorios, dar în spatele său stau în umbra gloriei lui boierii, cari dădeau directive politice, hotărau cu sau fără voia stăpânitorului. Era o clasă bogată, hotărâtă și luptătoare*”. Noua boierime, în parte olteană, constituia partidul războinic pe care s-a sprijinit Mihai. Noua mentalitate transpare și pe tărâm literar, P. P. Panaitescu susținând că scrierile cu subiect istoric au precedat pe acelea cu caracter religios. Letopisețul domnesc scris la curtea voievodală, din porunca acestuia, are după 1600 o replică boierească, care reflectă noua mentalitate, noua gândire politică, gândurile și dezideratele unei anume partide boierești. „*Originea literaturii istorice în limba română stă deci în intrarea unei nouă clase sociale, la începutul veacului al XVII-lea, în literatură, clasă care a căutat o nouă formă de expresie potrivită cu gradul ei de cultură adică limba națională... Istoriografia în limba română este creația boierimii, pe când cea slavonă era a domniei. Trecerea de la istoriografia domnească în limba slavonă la cea boierească în limba română, coincide... cu epoca trecerii statului și societății românești de la perioada voievodală la cea aristocratică*”. „*Cronica Buzestilor*” e un exemplu elocvent; Preda și Stroe sunt pe prim plan, cap de afiș, ei fac și desfac politica, iar Domnul îi secondează.

„*Istoria României*”, vol. II, consideră că „*tratatul de la Alba Iulia trebuie înțeles nu numai ca o convenție interstatală, ci mai ales ca un document fundamental de politică internă, oglindind două concepții diferite despre statul centralizat... Lupta se da astfel, la sfârșitul veacului al XVI-lea, nu pentru sau împotriva statului centralizat, ci pentru sau împotriva instaurării regimului boieresc*”. E un document ilustrativ pentru gândirea politică a vremii, care înfățișează „*statutul politic al regimului nobiliar-boieresc*”. Tratatul a fost cu certitudine pregătit din timp și s-ar datora, potrivit sursei citate, unei conspirații a boierimii muntene sprijinită de Sigismund Bathory. Trădarea intereselor lui Mihai, a instituției domniei, a țării, în ultimă instanță, a fost deci pregătită din timp, noua boierime elaborându-și o formulă proprie, potrivit intereselor ei, de existență politică. Instituția domniei era subordonată categoric, drastic, statului nobiliar, aristocratic, Domnul fiind despuiat de formula „*prin mila lui Dumnezeu*” și automat

luându-i-se posibilitatea de a osândi la moarte și de a confisca averile vreunui boier. În noua formulă statală, în care șeful statului nu mai e unsul lui Dumnezeu și singur stăpânitor, ci doar un locțiitor al principelui, un dregător al său, iar ei, boierii dregători, nu mai sunt nici slugile mării sale, miluite de vodă, e limpede că noțiunea de hiclenie, de trădare a domniei nu mai poate exista. Vidată de prerogativele esențiale, ceea ce nici măcar turcii nu au făcut, instituția domniei e o simplă ficțiune, un simbol. Boierimea a dorit să realizeze, în fond, ceea ce Parlamentul englez a încercat prin revoluția din 1642 și a reușit prin „*revoluția glorioasă*” din 1688. Dacă în Anglia burghezia a dorit subordonarea monarhiei și a și reușit, în Țările Române boierimea, elita politică, încearcă acest lucru. Burghezia e clasa socială nouă, purtătoarea progresului, reformelor, modernizării. Boierimea are tarele ei, impuse chiar de apartenența la clasa respectivă și nu poate aduce noul, modernizarea, reformele, fiind prizoniera propriei mentalități și poziții, rezultate din forma de stăpânire și exploatare a pământului. Nici să vrea, boierul nu poate să fie un reformator, pentru că și-ar trăda clasa socială, ar dispărea proprietatea asupra pământului și, prin aceasta, însăși boierimea. În timpul fanarioților vor avea loc câteva reforme notabile, dar ele vor veni de sus, în maniera despotismului luminat și nu din inițiativă boierească. Când, după 1821, boierimea liberală militează pentru reforme, ea nu mai este vechea boierime, ci una îmburghezită, cu o altă mentalitate și adăpată de la cultura Apusului.

În tratatul de la Alba Iulia, cum era și firesc în planul politic al boierimii, în primul rând ea își fixa locul și drepturile, statutul în noul regim aristocratic. Hiclenia, trădarea față de domnie dispărea ca și culpă în noua ordine ce se prefigura. Domnul, simplu dregător, nu mai poate amenința cu pedeapsa capitală și confiscarea averilor. Fuga peste graniță a boierului, privită ca o trădare față de Domn, aducea de la sine și pierderea moșiilor. Domnul putea cere chiar și expulzarea sau extrădarea hicleanului fugar. Aceste lucruri dispar prin tratatul de la Alba Iulia.

„*Istoria medie a României*” consideră tratatul din 20 mai 1595 ca o trădare a boierimii față de domnie și ca o dorință de cucerire a puterii politice în vederea instituirii regimului nobiliar.

Mihai a acceptat, deși cu inima sfâșiată, acest tratat „sub imperiul necesității”, colaborarea militară cu Transilvania, în pragul unei invazii turcești iminente. Vodă, prin faptul că a primit actul, „dovedește că nu se putea altfel: nu-i vorbă, era și mai greu de putut, după ce boierii îl încheiaseră”, adaugă I. Sârbu. Tot el consideră că Mihai încă putea, cu sabia ce o ținea în mână, să zboare niște capete de boieri trădători, care s-au „ținut prea slab la tocmeală”. Boierii nu s-au tocmit deloc, au acceptat totul și dacă Mihai avea forța reală atunci, cu siguranță că i-ar fi executat pe trădători. El era însă în pragul unei bătălii cu turcii și nu putea risca o execuție în bloc a mării boierimi, ceea ce ar fi dus la prăbușirea platformei sale social-politice și, implicit, la imposibilitatea luptei cu păgânii. Indiscutabil că și Sigismund Bathory l-a trădat pe Mihai, aliatul său din „Liga sfântă”. A profitat de necesitatea unui ajutor transilvănean, contra căruia i-a smuls voievodului condiții altfel inacceptabile.

„Reprezentanții unui popor, scria I. Sârbu, clasa lui cărmuitoare, împuterniciții unui domn, nu pot lăsa nimic din drepturile țării și ale domnului lor fără cele mai îndârjite opintiri, nici atunci când prin aceasta câștigă mântuirea de moarte pentru toți, ușurarea de greutatea vieții”.

Pe drumul trădării – între Călugăreni și Turda

În „interviul” acordat de Mihai Viteazul solului polon Lubieniecki, la 27 iulie 1595, domnitorul afirma că „În supușii mei nu mă încred, deoarece m-au înșelat...”. Domnul, pentru a contracara poziția obținută de Sigismund Bathory după semnarea tratatului de la Alba Iulia, în 2 iunie 1595, ceruse ajutor Poloniei: „Nu este nimenea, care să-mi dea o mână de ajutor, spune voievodul, nici loc nu este unde să-mi plec capul”. Mihai știe că Sigismund e în stare să-l trădeze și în trupele ungurești nu are încrede deloc: „mă tem mai mult de dâșii (ostașii unguri) și decât de turcii cari odinioară erau în țara mea”. Ajutor de la Rudolf al II-lea și Sigismund nu a primit, „decât bieți 3000 de unguri”, cărora de 6 luni le plătea leafa zălogindu-și averea. A risipit și toată zestrea

soției. Acești lefegii *„nu cruță nici odoarele mândstirilor”* și după Călugăreni au ars și prădat chiar Bucureștiul și-au trădat, la urma urmei misiunea. Domnul mai e afectat și de răsturnarea lui Aron Tiranul de către Sigismund și s-a temut, în ultimă instanță, să *„nu pută și el tot așa”* (Iorga). Solului Lubieniecki îi va spune vodă că *„Dacă ar trebui să fug la regele Poloniei, sfătuiește-mă, te rog din inimă și pe conștiință. Toate acestea eu le ascund, nu ți le-aș destăinui, dar dacă el ar voi să mă primească sub ocrotirea sa, împreună cu soția și domnia mea ereditară, sunt dispus să-i pretez credință și supunere, iar haraciul pe care obișnuiam să-l dau turcului, l-aș plăti regelui și republicii Poloniei”*. Mihai trădează în fond tratatul din 20 mai 1595 de la Alba Iulia și-și motivează astfel gestul: *„Căci pricina pentru care mă închin regelui este că nu trag nădejde nici de la împărat, nici de la palatinul Transilvaniei...”*

La 13/23 august 1595 se va da bătălia de la Călugăreni. Sinan pașa a venit cu mari forțe și baza lor au constituit-o ienicerii. Dar acești ieniceri și-au trădat rostul lor de soldați de elită, pentru că au fost de multă vreme *„oameni cu familie, doritori de a sta în garnizoană, de a se bucura de plăcerile capitalei și mai ales oameni de afaceri care traficau influența lor”* (Iorga). Oastea lui Mihai, la Călugăreni, *„era mai mult românească decât străină: peste 30.000 de români și peste 10.000 de unguri, și ceva cazaci”* (ibidem). În comanda armatei muntene, însă, era o dualitate de conducere. Albert Kiraly înțelegea să primească ordine numai de la Sigismund Bathory, nu și de la Mihai. Turcii, credea Iorga, erau în jur de 100.000 și încă de la trecerea Dunării, renegații din tabăra lor, sârbii din Bosnia, vor dezerta la Mihai și îl vor trăda pe Sinan.

Sigismund, preocupat cu nunta sa, nu numai că nu acordă Domnului Țării Românești ajutorul scontat, dar încă îl mai suspectează de trădare. Un căpitan al principelui însă, într-o notă informativă, spunea că Mihai este credincios și *„nu dă a se bănuși nimic contra lui; a arătat că nu se preface, ci că din toată inima vrea să servească întregii creștinătăți și e credincios în toate...”* În timpul bătăliei de la Călugăreni, în prima parte, s-a produs o defectiune a lui Albert Kiraly, despre care Petru Armeanul spunea

că s-a ținut deoparte, în dosul unei păduri și nu a intervenit în luptă. În tabăra otomană se afla și fostul voievod Mihnea, care se turcise. Renegatul Mihnea Turcitul stabilise niște raporturi secrete cu boierii din partida filoturcă munteană și spera să poată face „țara să se închine și să nu mai fie război și stricăciune”. El se bazează pe o trădare a unei părți a boierimii, pentru că spune: „și am încredere că voi izbuti în toate”. S-ar putea ca execuția boierului Dima, fost mare stolnic și spătar, în 23 noiembrie 1594, să fie în legătură cu tatonările lui Mihnea Turcitul în vederea hiclenirii față de Mihai a unor boieri. Stavrinovs, în „Vitejiile lui Mihai voievod”, spune că Sinan împreună cu Hasan pașa s-au gândit și ei la o posibilă trădare a boierilor față de Mihai: „Dacă fâgăduim galbeni, ușor îl învingem. Dacă boierilor le fâgăduim galbeni, ei îl părăsesc; dacă le dăm, ei ni-l predau”. Stavrinovs scrie în continuare „Atunci Mehmet bei zice lui Mihnea vodă: «Pe tine am hotărât să te trimitem călăuzitor». Iar el zise: «Îl prind eu (pe Mihai) după gândul meu, deoarece boierii care se află la el, sunt toți ai mei». Atunci trimise vorbă lui Dan vistierul: dacă-l prinde de viu, să ia galbenii. Iar Dan aleargă în grabă la întâiul căpitan Crail arpertos (Albert Kiraly) îl cheamă și-i zice: «Ascultă pe Dan. Dacă vrei să fii viu și să ai bi capul, pleacă în țara ta părăsește-l pe Mihai. Ia galbeni din belșug, cincizeci de mii, și întoarce-te în țara ta, cu toate cetele tale. Căci au venit turci din belșug... Iar pe Mihai părăsește-l. Să vedem ce o să facă. De lucrul de care nu era în stare, să nu se fi apucat. Iar tu ia galbenii pe care ți-i dă pașa și nu mai întârzia în această expedițiune a ta». Și Crail Arpert pe dată se porni să plece și-l părăsi pe Mihai la Călugăreni. Iar Mihai pe dată înțelege treaba, că din partea boierilor este trădarea” Cronicarul Szamosközy nota și el că ajutorul unguresc, „2000 de secui și cătane”, au lipsit în prima parte a bătăliei de la Călugăreni și boierii Dan vistierul și Miroslov logofătul, din dușmănie față de Mihai, ori de frică, i-au îndemnat pe Albert Kiraly și pe Mihai Horvath „să nu meargă la luptă, așa nerozește, căci ce-ar fi 16 mii împotriva a 100 de mii de oameni”. Cronicarul mai adaugă că dacă nu ar fi fost trădarea ungarilor, pusă la cale de marii boieri, „ar fi apucat cu toții împreună cu Mihai lucrul, n-ar mai fi fost trebuință, după aceea, să treacă

principele Sigismund cu mare oaste în țara transalpină, căci l-ar fi bătut pe Sinan de tot. Dar Mihai Vodă numai cu oastea sa merse asupra lui Sinan și tot i-a bătut partea mare a oștirilor lui, și chiar Sinan căzu de pe pod în mocirlă". Szamosközy mai spune că „Mihai a voit să spânzure câțiva boieri pentru acest lucru", pentru că nu au vrut să participe la luptă și l-au trădat. Radu Popescu nota în „Istoriile Domnilor Țării Rumânești" că Hasan pașa s-a dus la vizirul Sinan și „să mira în ce chip ar face să prinză pă Mihai vodă, cu vicleșug, că cu puterea armelor nicicum nu putea. Și, chemând pașa pe Mihnea vodă, i-au zis să scrie la niscaiva boieri prieteni ai lui, că le va da vizirul 50.000 de galbeni să împartă oștilor, și să prinză pă Mihai vodă, sau să-l lase. Și, scriind Mihnea vodă la un Dan visteriul și la alți boiari, și trimițând într-ascunsu, au început boiarii să-l ficlenească, și mai vârtos pă unguri să amăgească cu bani..."

Trădarea lui Kiraly s-a petrecut la începutul luptei de la Călugăreni, el în a doua parte fiind alături de Mihai. I. Sârbu consideră că trădarea s-a produs „la sfârșitul acestei lupte prin faptul că n-a urmărit dușmanul în zăpăceala atâtor pierderi de care era cuprins..." Din cele relatate reiese existența unei partide boierești partizane restaurării dominației otomane, care se afla în legătură cu Mihnea Turcitul, partidă gata de hiclenire, dacă împrejurările se arătau favorabile. Kiraly, care nu-l considera pe Mihai decât supusul lui Sigismund Bathory și nu înțelegea să-i dea ascultare, nu a fost greu de câștigat de partea boierilor complotiști. Retragera lui Mihai, după bătălia de la Călugăreni, în plină noapte, spre munți, se datorează și temerilor sale de trădare. Defecțiunea lui Kiraly a tras un serios semnal de alarmă. Credința lui vodă în boieri nu era nici ea totală și Mihai a hotărât plecarea de pe câmpul de luptă. „În lunile următoare, uneltirile acestei grupări boierești (pro otomane) au continuat mai ales în legătură cu diferitele încercări ale lui Radu Mihnea de a se înscăuna domn al Țării Românești" (Istoria României, vol. II). Din cronicile turcești aflăm despre „rugămintea făcută de către locuitorii din Țara Românească" în acest scop. „Legată de același uneltiri este probabil și răzmerița de care se vorbea în martie 1596. Desigur

„...o dată cu consolidarea situației, în 1596, a urmat reacția domnească, deoarece, în septembrie 1596, domnul Țării Românești îi comunica lui Sigismund Bathory pedepsirea unor boieri trădători. Era numai începutul lichidării boierești filoturce, care treptat se refugiase în Moldova și în Imperiul otoman” (Istoria României, vol. II).

La câteva zile după bătălia de la Călugăreni, la 27 august 1595, în Moldova, cu sprijin militar polon, e proclamat Domn Ieremia Movilă. Ștefan Răzvan, „*hatmanul și sluga*” lui Aron Tiranul, despre care Mihai spunea că e „*călcător de credință, supus, nu țăran, ci grădinar*”, era total obedient principelui transilvan și lipsit de o bază social-politică. Ion Zamoyski, cancelarul polon, va triumfa alături de facțiunea sa în luptele pentru putere din Polonia, ceea ce va însemna consolidarea regimului nobiliar. Zamoyski va intra cu trupele în Moldova și va spune că o apără de o eventuală ocupație turco-tătară. Nu mințea întru totul, pentru că sultanul, în viitoarea configurație pe care o hărăzea Țărilor Române după recucerirea lor, dorea să cedeze Moldova hanului tătăresc. Prin aceasta sultanul trăda toate înțelegerile moldo-turce, ba mai mult, Moldova, care nu făcea parte integrantă din Imperiu, nu o putea ceda, ca pe o provincie cucerită și ocupată, cui vroia și când vroia. Zamoyski are alături pe Ieremia Movilă și vreo 30 de boieri transfugi, Simion Movilă, fratele lui Ieremia, Nistor Ureche, Luca Stroici. „*Domnul moldovean (Răzvan) va fi știut că regele (Poloniei) îl consideră ca pe un trădător*”, nota Iorga. Boierii pribegi în Polonia complotau neîncetat pentru răsturnarea lui Aron și, pe urmă, a lui Răzvan. Între boierimea pribegită peste hotare, hiclenii din Polonia și panii, marii nobili, se încheie o alianță și această boierime vedea în regimul nobiliar din țara vecină idealul de stat. Răzvan, au susținut marii boieri, s-ar fi purtat cu multă cruzime față de ei și i-ar fi prigonit. Și-a trădat astfel obligațiile de Domn creștin și milostiv față de supușii săi. Între Moldova și Polonia s-a încheiat un tratat care, considera Gh. I. Brătianu, „*substituia supremației ardelene acea a Poloniei*”. Tratatul era o trădare a intereselor Moldovei și ale Bisericii ortodoxe, ca și a instituției domniei. Zamoyski, preciza Iorga, *imprumută craiului ardelean concepțiile sale expansioniste. Deci Moldova nu mai era, în jurământul depus de noul domn, ca și*

în declarația celor mai de frunte ai săi prieteni, Stroici, Ureche, păharnicul Grigorie, postelnicul Avram, logofătul Toma, și în sfârșit în discursul rostit de însuși protectorul polon, o țară deosebită, legată de Imperiul Otoman, dar un palatinat polon ca oricare altul. Condițiile păreau chiar mai aspre, din punctul de vedere al scrupulelor naționale. Sigismund nu admitea nici amestecul străin, nici schimbarea tradiției religioase a țării, pe când, după pactul cu Ieremia, polonii puteau avea moșii în Moldova și religia catolică urma să fie ocrotită de Domn. În schimb, un spirit mult mai larg împiedica de a se introduce în noul regim moldovenesc restrângerile aduse autorității domnești și exercițiului puterilor ei... Ambasadori solemni ai moldovei trebuiau să meargă la rege, în mijlocul Dietei polone, să-i aducă omagiul deplin și definitiv al țării, ce se păstrase până atunci fără pătrundere străină în treburile ei lăuntrice”.

Ocuparea Moldovei de către poloni înseamnă începutul regimului boieresc în Moldova și scoaterea ei din coaliția antiotomană. „După ce Ieremia Movilă, afirma A. D. Xenopol, își asigură tronul prin sângele lui Răzvan și al partizanilor săi, el începe ca vrednic supus turcesc și polon a unelti împotriva lui Mihai Viteazul. El dă adăpost unui pretendent la coroană munteană, anume acelui din fiii lui Mihnea Turcitul, pe care muma lui îl scăpase de a trece la religia mahomedană”.

Ieremia Movilă era considerat de Zamoyski în discursul său ținut la Iași, în 27 august 1595, „nu un fals urmaș al domnilor Moldovei, cum mulți până acum au pretins o astfel de moștenire, nici pe unul dintre români, adică munteni”, ci „un boier de neam moldovenean, om cinstit, care e sânge din sângele lor”. Este trădat principiul succesoral electiv-ereditar în familia Mușatinilor, pe tron urcând, susținut de marea boierime, un mare boier. Răzvan nu a fost agreat de marea boierime, care a fugit în Polonia și s-a întors de acolo cu sprijin militar ca să-l răstoarne. În 1591 a fost un prim exod al acestei boierimi, în timpul fugii lui Petru Șchiopul, al doilea, în 1592, legat de răscoala orheiienilor și sorocenilor și al treilea, după mazilirea lui Aron Tiranul. Ieremia Movilă, fost mare vornic al lui Petru Șchiopul, și Luca Stroici, mare logofăt, au pus la cale, pe când Aron Tiranul mai domnea în Moldova, un complot, pentru

aducerea din exil, de la Bozen, a lui Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, pentru a-l urca pe tron. Ștefan era minor și urma să domnească sub epitropia lui Ieremia Movilă și a lui Luca Stroici care deveneau astfel adevărații Domni. Au prezentat regelui Poloniei o scrisoare falsă, venită, chipurile, de la Petru Șchiopul, un fel de testament, în care ex-Domnul l-a rugat pe Ieremia Movilă și pe mitropolitul Gheorghe Movilă să-l înscăuneze pe Ștefan. Complotiștii, care au luat legătura cu Răzvan, urmau să intre cu pretendentul Ștefan în Moldova și să-l răstoarne pe Aron. Dintr-o scrisoare contemporană cu evenimentele aflăm: „Cazacii cu hatmanul din fruntea ungurilor au trădat pe Aron, domnul Moldovei; legându-l, l-au trimis în Ardeal. Vor aduce la domnie pe Ștefan, fiul lui Petru...” Răzvan însă va trăda înțelegerea cu boierii hicleni din Polonia și cu sprijinul lui Sigismund se va face el Domn. „Aceasta explică apoi și soarta lui crudă de mai târziu: era, pe lângă altele, și răzbunarea celor păcăliți” (I. Sârbu).

Gazi-Ghirai, hanul tătarilor, într-o scrisoare către regele Poloniei, îl considera pe Aron tiranul un trădător, iar pe Răzvan „trădătorul și mai rău”. Lui Luca Stroici, venit în solie, îi spune de la obraz: „Aveți domni de ispravă, dar li sunteți trădători”. Dacă tătarii gândeau așa, însemna că, o mare decădere morală cuprinse Moldova.

În 1596, în ianuarie, sosea pe ascuns la Poartă o scrisoare trimisă de un grup de boieri trădători din Muntenia, prin care se cerea înlocuirea lui Mihai Viteazul cu Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul. Semnatarii scrisorii sunt hiclenii Mitrea din Hotărani, fost mare vornic, Chizar din Leotești, fost mare logofăt, Dan Danilovici, fost mare vistier și clucerul Vintilă Corbeanu. Boierii trădători față de Mihai erau în legătură cu Ieremia Movilă, care intenționa să pună pe tronul Țării Românești, în locul lui Mihai, pe fratele său, Simeon. Mustafa Selaniki nota în cronica sa oficială că după dezastrul turcilor din campania din 1595, sultanul a renunțat să transforme Țara Românească în pașalâc și-l investi pe Radu Mihnea, care primise „potrivit legii, un cal împodobit... și buzdugan și steag...” În august sau septembrie Mihai a descoperit complotul boierilor hicleni care erau în strânsă legătură cu turcii și cu Ieremia

Movilă. Capetele lui Mitrea (Dumitru) din Hotărani și Chizar vor cădea. Dan Danilovici și Vintilă Corbeanu reușesc să fugă în Moldova. La 6 septembrie Mihai îi scria lui Sigismund Bathory că *„am prins pe unii boieri cu viclenie, care-și aveau înțelegere în scris cu turcii și cu Vodă din Moldova. Cari au primit după faptă răsplată”*. Ieremia Movilă e socotit hiclean *„Căci el se străduiește în ce chip ar putea să puie pe fratele său în scaunul țării acesteia”*. Mihai a interceptat corespondența boierilor trădători, pentru că i-a spus lui Sigismund că îi va trimite *„printr-un om de samă”* originalul scrisorii de hiclenie. Balthasar Walther vorbește și el despre *„uneltirile trădătoare ale numitului logofăt Chisar și primejdiile puse la cale împreună cu turcii”*. Tot Walther precizează că la 4 zile după execuția lui Dumitru și a lui Chizar, două oștiri turcești au trecut Dunărea, dar că au fost risipite. Complotiștii și-au coordonat acțiunea cu invazia străină, dar Mihai a aflat și a contracarat acțiunea trădătorilor.

Cronicarul Selaniki afirmă că deși Radu Mihnea a fost investit Domn peste capul lui Mihai de către turci și că a beneficiat și de un sprijin al boierimii trădătoare *„nu putuse să intre în vilaetul Țării Românești. Raialele țării (locuitorii) nu-l primiseră. Ele au scris și au trimis un mahzar, cerându-l ca voievod tot pe afurisitul de Mihai”*. Turcii se gândesc la o împăcare cu Mihai, propunere avansată de comandantul de la Nicopole. Domnul avea nevoie de bani pentru a-și plăti mercenarii și nici Sigismund, nici Rudolf nu se grăbeau să-i dea. Cu Rudolf al II-lea voievodul nu avea un tratat, iar Sigismund, după caracterizarea lui Mihai, nu se putea nici pe sine apăra, dar să mai ajute pe altul. Despre aceste tratative cu turcii ale voievodului, niște trădători îl înștiințează pe Sigismund: *„...niște nipriiateni porniră pâră mincinoasă asupra lui Mihai Vodă. Deci Batâr Jicmon crai, cum s-au lepădat Mihai Vodă și s-au imprietenit cu turcii, Batâr Jicmon făcu sfat cu toți voievozii Ardealului, ca să afle de dreptatea lui Mihai Vodă...”* La 9/19 decembrie 1596, Domnul, însoțit de banul Mihalcea, Radu Buzescu și câțiva alți boieri, sosește în Ardeal. Cronicarul Szamosközy relatează discuția dintre Mihai și Sigismund și precizează că voievodul a pus tranșant problema: sau e vorba de război, dar atunci *„să adune împăratul*

intr-adevăr toate puterile sale și împreună cu căpeteniile creștinătății să înceapă a lucra serios nu ca până acum", sau dacă nu, să se încheie pace cu turcii. Sigismund e ambiguu și la 7 ianuarie 1597, pașa de Belgrad, Hasan, anunța că sultanul i-a trimis lui Mihai steag de domnie, „așa că atât acesta cât și întreaga Țara Românească se găsește în pace bună”. Mihai nu a trădat cauza creștinătății pentru apărarea căreia scosese sabia, dar fără un sprijin concret era în imposibilitate să continue lupta. Și așa, timp de doi ani, țara avusese mult de suferit. În plus, Mihai se teme și de o posibilă agresiune din partea Poloniei. Nunțiul papal Speziano spunea că Mihai „n-a primit steagul de la turc decât pentru a se mântui de poloni”.

Mihai a stabilit unele contacte confidentiale cu Rudolf al II-lea încă din 1595. În 1597 trimite în solie la Praga pe banul Mihalcea, care solicită împăratului să ia sub protecție Țara Românească și să ofere bani pentru întreținerea unei armate. Un mercenar călare era plătit cu 5 taleri, iar un pedestraș cu 3. Comandanții, căpitani, aveau o „leafă” în plus. Rudolf promite, și se și ține de cuvânt, să-i dea Domnului muntean bani pentru întreținerea a 4000 de mercenari. La 9 iunie 1598 se încheie tratatul dintre Mihai și Rudolf al II-lea la mănăstirea Dealul. Domnul va recunoaște suzeranitatea lui Rudolf, dar fără „a plăti vreun tribut sau vreo dare”. Împăratul se obligă să plătească bani pentru o armată de 5000 de ostași profesioniști și recunoaște domnia ereditară a voievodului asupra Țării Românești, „cu toate veniturile sale, drepturile și hotarele sale”. Fugarii și dezertorii vor fi extrădați. Mihai va primi, în caz de nevoie, azil în Ungaria sau Transilvania. Între acest tratat și cel din 1595 este o enormă deosebire. Tratatul cu Rudolf va fi considerat de către turci ca o trădare și ei vor redeschide ostilitățile.

În 1598, Sigismund Bathory va ceda principatul Transilvaniei lui Rudolf al II-lea. Este o trădare de țară, din cauză că biceșnicul principe considera Ardealul ca pe o moșie proprie, pe care a schimbat-o cu ducatele Oppeln și Ratibor. După câteva luni se răzgândește și revine în Transilvania, iar Dieta îl proclamă din nou în fruntea țării. Comisarii imperiali care guvernau țara vor fi arestați.

Mihai se teme că Sigismund ar încheia pace cu turcii și acum spune că dacă principele o va face, atunci îi va fi el „*în loc păgân și turc destul*”. Dar Sigismund, nestatornic, va renunța pentru a doua oară la titlul de principe și va face să fie ales în locul său Andrei Bathory, vărul lui. Cardinalul Andrei Bathory era bun prieten cu cancelarul polon Zamoyski. Zamoyski era pentru menținerea unor relații bune cu sultanul și nu îl interesa efortul „*Ligii sfinte*” de luptă cu păgânii. Aceeași orientare o imprimase și Moldovei. Ieremia Movilă va fi în fond creația sa. Era de așteptat că și Transilvania lui Andrei Bathory se va alinia la politica filoturcă, promovată de cancelarul polon. Cardinalul spune că „*voim să ne întoarcem la buna pace de mai înainte și să recurgem la puternicul împărat (sultanul) și să ne putem sub fidelitatea Puterniciei sale*”.

Mihai Viteazul, precizează „*Istoria României*”, vol. II, se va afla într-un conflict surd cu gruparea boierească turcofilă și cea înțeleasă cu Sigismund Bathory, partizan a instaurării regimului aristocratic, de subordonare a domniei. „*Față în față cu această facțiune, domnia se apără și atacă, constituindu-și o grupare boierească proprie, ale cărei căpetenii ocupau principalele funcții în divan. Membrii acestei grupări erau răsplătiți cu donații de moșii din domeniul domnesc, mai ales dintre cele confiscate de la boierii vinovați de hicleie – formulă care vădește și intensitatea și mijloacele luptei*”. Gruparea filoturcă, într-o atmosferă vădit antiotomană, nu putea să-și afișeze deschis crezul, pentru că ar fi imediat etichetată ca trădătoare și atunci se erijează în sprijinitorul politicii „ardelene”, aflate în opoziție cu orientarea „imperială” a lui Mihai. Unii boieri moldoveni participau, ca reprezentanți ai unei țări dependente, la lucrările dietei poloneze, în timp ce alții aveau „indigenatul” polon, fiind cetățeni propriu-ziși ai Poloniei. Domnia trebuia să asigure prompt și rapid cele mai importante și utile informații politice privitoare la Muntenia, Transilvania, tătari și turci. Între boierimea moldoveană și panii poloni s-a născut o solidaritate de interese spre care concură și o parte a boierimii muntene. Aceasta se plânge Poloniei, prin intermediul lui Ieremia Movilă, manevră prin care îl trădează pe Mihai, că interesele ei sunt lezate. Gruparea boierilor fideli lui Mihai, în frunte cu Buzeștii,

devine tot mai plină de păcate în ochii boierimii moldovene și ai lui Ieremia Movilă. Dorința lui Mihai de a-și vedea recunoscut caracterul ereditar al domniei nu convine boierimii moldovene, regelui polon și unei părți a boierimii muntene. Regele Poloniei îl acuză chiar de „*absolutism*”. Mihai va încerca o întărire a autorității domnești și boierii fideli, fiind vorba de apropiata cucerire a Transilvaniei, îi vor conceda, cu titlu temporar, plusul de putere. Formula tot mai frecventă a cancelariei domnești, „*și ispravnic însăși spusa domniei mele*”, importanța ispravnicilor, denotă tocmai această tendință de întărire a puterii domnești. Vastul său domeniu domnesc îl va ajuta pe Domn în aceeași direcție. Potrivit lui I. Donat, Mihai „*într-o domnie efectivă de aproximativ șase ani... a cumpărat 64,5% din totalul satelor cumpărate până la 1600 de toți domnii Țării Românești la un loc... Predecesorii lui Mihai Viteazul și-au cumpărat satele, în marea majoritate a cazurilor, de la boieri; pe când din cele 149 de sate ale lui Mihai numai 25 au fost boierești. În schimb, domnii de până la el au cumpărat doar 5 sate de moșneni, față de 113 cumpărate de Mihai Viteazul. Aceasta înseamnă că din totalul satelor rumânite prin cumpărare, până la 1600, Mihai Viteazul a rumânit 95,7%*”. Din domeniul domnesc Mihai a făcut și danii, așa că la moartea lui mai dispunea doar de 83 de sate. Credincioșilor domniei trebuia să le ofere o răsplată. Dar, o dată cu extinderea domeniului boieresc, scade implicit și puterea domniei. Mihai și-a dorit un domeniu întins, pentru că acesta îi conferea forța economică în confruntarea cu boierimea, dar și cu dușmanii externi.

Domnul a folosit oastea de mercenari din considerente, o dată pur militare, soldați profesioniști, specializați în mânuirea armelor de foc și a doua oară politice, „*smulgerea din mână boierimii a ceea ce mai rămase din monopolul feudal al armelor și statornicirea unui monopol militar al domniei*”. (Istoria României, vol. II). Cronica spune că „*Mihai vodă, deacă pierdu atâția voinici, el fu scârbit. Și începu a trimite pen toate țările streine, ca să strângă voinici viteji și aduse leși și cazaci și de tot felul de oameni, cari-i erau de folos*”. Într-o convorbire din 1597 cu un reprezentant al lui Rudolf al II-lea, Domnul mărturisește că nu poate să aibă încredere deplină în steagurile boierești.

Politica lui Mihai de întărire a puterii domnești, de creștere a autorității i-au făcut pe cei mai mulți boieri să comploteze contra lui, să devină hiclei. Aga Leca, considerat un credincios al domniei, va fi cumpărat de turci, ca să-l asasineze pe voievod. Conspirația hicleanului a eșuat însă. În 1599, presiunea fiscală exercitată de Domn va duce la constituirea unui nou complot boieresc, trădătorii luând legătura cu turcii. Conspirația altui hiclean, Radu Calomfirescu, va fi descoperită doar în 1600 și înăbușită. Mulți boieri ai lui Vodă vor fugi în Moldova, ei fiind prin acesta, automat, trădători. Către 1600, opoziția marii boierimi se va unifica și hicleii vor fi hotărâți să-i dea Domnului lovitura de grație. Este vorba de complotiștii din țară, care strâng tot mai mult relațiile cu cei din emigrație, care caută sprijin străin, lucrează în sensul unei intervenții din exterior. În 1598 sau 1599, boierii munteni din țară, aproape în totalitate, s-au hiclenit față de Mihai și au trimis o scrisoare boierilor fugiți în Moldova să facă diligențe pe lângă Ieremia Movilă și regele Poloniei ca să intervină militar pentru a-l răsturna și a-l aduce pe tron pe Simion Movilă. În scrisoare se arată că „și Mihai vodă atâta mare rău și mai mare năpăști ne face, de câți am rămasu și câți amu hălăduit de turci și de tătari, de dânsul noi perim acum...” Scrisoarea mai dezvăluie că, apropiindu-se de complotiști, boierii, care până acum sprijineau domnia, s-au hiclenit și ei. Perturbarea comerțului exterior, orientat spre piața sud-dunăreană, în urma operațiunilor militare, însemna dificultăți financiare pentru țară și boieri. Banii pentru plata mercenarilor, trimiși de Rudolf al II-lea, întârziiau de multe ori, ceea ce provoca „mare zarvă”, citim într-un raport din 1599. Dan vistierul și Vintilă clucerul, trădătorii fugiți în Moldova, erau cei mai activi complotiști. Ei vor lua personal legătura cu cancelarul Zamoyski pledând pentru venirea pe tronul Țării Românești a lui Simeon Movilă.

Scrisoarea boierilor trădători din Muntenia, din 1598 sau 1599, – nu are dată – este adresată boierilor hiclei transfugi, Dan vistier, Vintilă clucer, jupan Ioan agă, Preda Postelnic, Jipa portar, Stanciu și Mihai logofeți. O semnează cu numele mic, „Kir Eftimie din Târgoviște și toți egumenii de la toate mănăstirile”, apoi Dumitru vornic, logofătul Teodosie, clucerul Radu, stolnicul Stroe,

postelnicul Preda, banul Calotă, Sava armaș, Radu comis, Udrea banul, Radul Otetilișanul și „*toți alalți boiari mari și mici*”. C. C. Giurescu afirmă că: „*uneltorii doresc să arate că toată boierimea este de partea lor*”, lucru firesc, dar „*nu poate fi crezut. Identificarea semnatarilor... este dificilă. Amintitele prenume se pot asocia cu Dumitru din Cepturi, Teodosie Rudeanu, frații Buzești, Radu, Stroe, Preda, Calotă din Lipov, Sava... Radu Florescu, Udrea din Băleni... Ipoteză greu de admis, dacă socotim că aproape toți cei amintiți au avut misiuni și răspunderi importante în tot anul 1599 și în 1600... că au sprijinit efectiv cu arma în mână politica lui Mihai, inclusiv campaniile din Transilvania și Moldova*”. Scrisoarea nu cuprinde semnăturile autografe ale hiclenilor, de unde putem deduce ori că acest lucru a fost o măsură de precauție, pentru cazul când ar fi fost interceptată de oamenii lui Mihai, ca să nu existe o probă directă a trădării, ori că un grup de complotiști i-a înșirat pe toți dregătorii domnești, ca să dea mai multă greutate cererii lor de răsturnare a voievodului, „*tiranu*” care „*face toate vrajbele*”. Pentru Mihai, Ieremia Movilă este „*șiretul, trădătorul, omul fără nici o credință*” care-i spionează și-i denunță toate acțiunile și pe care tare mult ar dori să-l atace, pentru că „*i-ar fi foarte ușor să aibă pe Ieremia legat și stăpânirea Moldovei*”.

La 26 iunie 1599, Mihai va încheia cu Andrei Bathory un tratat, făgăduind „*credință, dreptate și ascultare*”. Tratatul de vasalitate păstra aparent situația de pe timpul lui Sigismund Bathory. Boierii și mitropolitul jură și ei credință, într-un act separat, lui Andrei Bathory, „*principele Ardealului, Munteniei și Moldovei*”. Domnul Țării Românești jură „*pe unul Dumnezeu, Tată, Fiul și Duhul sfânt că va fi cu aceeași credință către Andrei cu care fusese către fratele său, de a avea de prieteni pe prietenii săi, de dușmani pe dușmani, și de a-l înștiința despre toate uneltirile pornite în contra lui*”. Mihai, nota A. D. Xenopol, „*jură cu deplină conștiință, că nu se va ținea nici de un cuvânt al jurământului său; dar în acele timpuri jurământul era o formă sacră, precum este și astăzi cuvântul dat și chiar legăturile scrise între domni și împărați. Între cinstea politică și cinstea privată a fost și va fi totdeauna o prăpastie! Ceea ce în una se numește trădare, în cealaltă poartă*

numele de necesitate politică; înșelăciunea se numește dibăcie, iar despoierea este salutăată cu titlu de triumf. Și nici un popor nu a experimentat mai crud decât acel român amarul acestui adevăr. De aceea să nu învinuim pe Mihai că atunci când îi veni la îndemână a înșălat și el pe alții, căci și aceștia tot cu gând de trădare se apropiiau de el. Dacă Mihai le-a plătit anticipat prin aceeași monedă, aceasta a trebuit s-o facă, spre a se pune în legiuită apărare contra unor atacuri ascunse, care tindeau la peirea lui".

„Letopisețul cantacuzinesc” arăta că încă dinainte de semnarea actului din 26 iunie 1599: „Ieremiia vodă, domnul Moldovei, deaca să așază Batâr Andreiaș pă crăie iar el trimise cărți la Batâr Andreiaș cum să fie amândoi una și să scoată pre Mihai vodă din mijlocul lor. Și de nu va eși cu voe, ei să rădice oști asupra lui să-l prinză, să-l dea turcilor. Și Batâr Andreiaș fu bucuros acelu sfat rău și trimise sol la Mihai vodă pre un nemeș, anume Ciomărtan Tamaș, cum să iasă Mihai vodă din țară cu pace, ca apoi va încăpea în mâinile turcilor”. Mihai va scrie el însuși despre solia insultătoare a lui Thoma Ciomortani, care-i cerea să plece din Muntenia. „Această vorbă, între altele, ne-a băgat ghiață la inimă”, va afirma voievodul. Cât despre propunerea lui Andrei Bathory, ca Domnul să vină în Transilvania, unde i se va da un loc în care să trăiască, vodă a replicat: „Bine, mă chemați să mă așez în Transilvania; voi merge, dar cu oaste cu tot”. Complotul lui Andrei Bathory, împreună cu Ieremia Movilă, Polonia și cu turcii ca să-l răstoarne de pe tron, e văzut de Mihai ca o trădare, o amenințare directă, căreia trebuia să i se opună cu forța. El afirma că „în ceea ce privește cedarea voievodatului, nu-mi las nimănui țara și patria, până ce nu mă va trage de acolo cu dinadinsul de picioare”. Și Ieremia Movilă îi va trimite, după ce și-a pregătit oastea și a dus tratative cu turcii, o solie asemănătoare lui Mihai, cerându-i să plece de pe tron. Mihai va prelua însă el inițiativa, ideea sa fiind „de a se folosi de poziția lui de vasal al împăratului pentru a cuceri sub scutul lui țara Ardealului, apoi și Moldova, și a întruni astfel în persoana lui acea triplă coroană a țărilor carpatine, cu care Bathoreșty încercaseră să-și cumune fruntea” (Xenopol).

În urma trădării suzeranului Andrei Bathory, care era și o înaltă față bisericească, cardinal, căruia Mihai în iunie 1599 i-a

jurat credință. Domnul va trimite în iulie o solie la Rudolf al II-lea, ca să-i expună planul de cucerire al Ardealului, cu precizarea că este în folosul Casei de Austria. O a doua solie, care trebuia să fixeze data intervenției comune peste munți, va fi condusă de Petru Armeanul și Ștefan Petnehazi. Solii sunt însă înșelați de secretarul lui Mihai, Ioan Raț, care-l trădează pe Domn. Ioan Raț, nota I. Sârbu, începuse să-l trădeze pe Mihai încă cu un an înainte. El a dezvăluit toate secretele lui către nobilimea ardeleană. Despre Raț, Darahi spunea că este „*vânzătorul cel mai sigur și cel mai vândut*”. Mihai îl bănuia de trădare, dar nu avea dovezi sigure și aștepta momentul ca să-l demaște drept hiclean. Pentru a nu i se găsi corespondența compromițătoare de la Rudolf al II-lea către Mihai asupra sa, Petnehazi va înghiți scrisorile. Petru Armeanul, mai dibaci, a găsit posibilitatea să le ascundă. La Târgoviște, Ioan Raț află ceva din conținutul corespondenței secrete și imediat trădătorul îi scrie lui Andrei Bathory că „*ar trebui să stea cu grijă mai ales dinspre Germania, căci ar fi sigur că împăratul romanilor uneltește ceva cu voievodul în contra principelui Andrei și a țării sale*”. Scrisoarea trădătoare va fi interceptată de Mihai, iar Raț arestat. Curând însă, la insistențele soldaților unguri, Domnul îl va ierta.

Potrivit raportului bailului venețian la Stambul, din 2 octombrie 1599, Ibrahim (Ibraim) pașa a pus la cale împreună cu șeful, comandantul gărzii lui Mihai, pe care-l convinsese să se hiclească, asasinarea lui vodă. Numele comandantului, în raportul venețian, este „Carpus”. Ibraim a trimis lui Mihai Viteazul steagul de domnie și cuca prin Osman Aga capugiul și ceaușul Mustafa. O dată cu însemnele de domnie e expediată și o scrisoare către trădătorul „Carpus”, care e îndemnat să-și îndeplinească făgăduința, să-l ucidă pe Domn în momentul solemn al primirii solilor turci, veniți cu însemnele de domnie. Ca răsplată a omorului, a regicidului, trădătorului i se promitea de către Ibraim pașa domnia în Țara Românească. Un turc a aflat însă despre tentativa de lovitură de stat, spune bailul Venetiei și l-a informat imediat pe Mihai, care a descoperit asupra lui Carpus scrisoarea incriminatorie, ce comanda asasinarea sa. „*De unde adevărindu-se Mihai despre trădare, trimise să-l cheme și-l întrebă dacă a auzit de venirea lui Osman.*

Răspunzând el că da, Mihai adause că lui, ca principe al Țării Românești, i-a fost adusă cuca și sabia; și în același timp, punând mânu pe un pumnal, îi dăte câteva lovituri și apoi îl omori de tot cu o măciucă ferecată, punând să-i taie nasul și urechile lui Mustafa ceaușul și să-l arunce în închisoare pe Osman cu toți ai săi". Din altă sursă, ceaușul Mustafa ar fi fost prădat în apropiere de Niș de niște haiduci, care în lădița cu bani și bijuterii a turcului au găsit și scrisoarea fatală care cuprindea ordinul de executare a crimei. Scrisoarea i-a fost predată lui Mihai și el a aflat astfel de trădare. Tot în legătură cu acest episod mai există și o relatare de la un „dragoman împărătesc”: „...valahul Mihai, trimițând un căpitan al feciorilor gardei sale ce se chemă Leca Aga, de națiune albanez, ca ambasador la Ibraim generalul, pe când se tocmeau împreună, Ibraim atâta îl dezbătu pe Leca Aga, că el, ca om fruntaș și de mare credință și cu multă vază în sfatul lui (al voievodului), și iubit cum e de toată miliția valahului, dacă și-ar lua inima să omoare pe Valah, ar fi făcut îndată nou valah (adică nou voievod)... El a primit planul cu un capugi bașa și cu un ceauș. Dar norocul domnului a voit să fie jefuiți pe drum de cazaci, care au dus lucrurile la stăpânul lor, între ele ordinul scris cu litere de aur ce Ibraim dăduse pentru acest lucru lui Leca Aga". După sursa citată, Leca Aga ar fi fost ucis pe loc de Mihai, dar în realitate va mai trăi încă. Totuși, Leca îl va trăda pe Mihai, trecând de partea lui Basta și a nobilimii transilvănene, care se va răscula contra voievodului în 1600. Dacă a fost ori nu implicat în această tentativă de asasinat e greu de precizat. Tentativa a existat, pentru că despre ea va vorbi la Viena și la Praga Petru Armeanul. S-a spus că Mihai ar fi găsit o scrisoare prin care Leca Aga urma să fie înălțat Domn, după asasinarea lui Mihai, dar prins și torturat, el nu a mărturisit nimic și a afirmat că totul este o minciună, o înscenare. Fără dovezi certe, care să-l incrimineze, a fost grațiat, dar deposedat de titluri.

După ce primește în 1599 steagul de domnie de la turci, ceea ce înseamnă că din partea Imperiului Otoman nu mai trebuie să se teamă de un atac, Mihai se concentrează asupra Ardealului, unde Andrei Bathory uneltește ca să-i ia domnia. „Mihai vodă, deaca auzi acel sfat rău și amar (solia lui Ciomortani), el încă-și strânse

armei boierii și făcură sfat foarte de folos", preciza „*Letopisețul cantacuzinesc*". Solii lui Mihai, Stoichiță vistiierul și Petre Grigorovici, îi aduc răspunsul lui Rudolf al II-lea, care e de acord cu planul de cucerire al Ardealului: „*Iar împăratul nemțesc fu bucuros să-i facă de toate pe voia lui*", spune cronica. Mihai trebuia să-și coordoneze acțiunea cu generalul imperial George Basta. Rudolf înțelegea că politica filoturcă a lui Andrei Bathory era o trădare a „*Ligii sfinte*" pe care el o conducea și defectiunea Transilvaniei periclita obiectivele creștinătății. În acest timp, Andrei Bathory și Ieremia Movilă făceau planuri cum să-l prindă pe Mihai, prin viclenie. Ieremia se baza pe boierii vicleni transfugi în Moldova, care erau în relații cu boierii din Țara Românească și împreună complotau contra lui Mihai. Domnul o va lua însă înaintea lor. A hotărât să pornească singur, fără a-l mai aștepta pe Basta, care nu a primit de la Rudolf instrucțiuni precise pentru campania contra Ardealului. Ideea și înlăptuirea acestei idei, de cucerire a Transilvaniei, aparținea în exclusivitate lui Mihai. Andrei Bathory, bănuind că Mihai pregătește ceva, l-a trimis în spionaj pe solul Pancrațiu Senyey. Mihai, spune Xenopol, pentru a nu-și trăda concentrarea de forțe de la Ploiești, l-a primit noaptea în oraș pe Pancrațiu și tot noaptea l-a expediat și îndărăt, jurându-se că este credincios Cardinalului și blestemându-se „*ca să ajungă să-și bea sângele copilului său*", dacă ar nutri cel mai mic gând de trădare contra principelui transilvan. Armata era însă gata pregătită să treacă munții. Cardinalul îi considera drept trădători pe Gașpar Korniş, Napragy, Ștefan Bocskai. Aceștia erau sincer de partea colaborării cu „*Liga sfântă*" și îi cereau împăratului Rudolf să acționeze contra lui Andrei Bathory, căci „*dacă lupul va căpăta mai multe puteri și mai multă măduvă, fără îndoială va îngădui mai greu vulturului să-i ia pielea*".

Nunțiul papal Malaspina va încerca, după ce Mihai a trecut munții, să-l convingă să se retragă în Țara Românească și să nu se lupte cu Andrei Bathory, pentru că e o trădare a solidarității creștine și un mare păcat să se ucidă creștinii între ei. Mihai i-a replicat că a fost obligat să treacă munții, pentru că principele aliat cu turcii, Polonia și Moldova vroia să-l scoată din propria lui țară. La 18/28

octombrie 1599, Mihai e biruitor la Șelimbăr și la 1 noiembrie intră în Alba Iulia. Ardealul, afirma Iorga în „*Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*”, „*il primi*” Mihai „*pentru împăratul, în numele căruia vorbea, al cărui locțiitor se declara, dar îl primi pentru el*”.

Boierii Buzești nu au fost de acord cu cucerirea Ardealului, iar Paolo Giorgio nota că „*Boierii munteni, și mai ales Buzeștii, nu sunt ca voievodul să rămâie în această țară și s-o ocupe pentru sine, dar boierii sârbi și greci sunt foarte potrivnici părerii lor*”. Pentru nunțiul papal, Mihai ar fi „*foarte șiret și plin de foarte multe meșteșuguri și ilegal, nestatornic din fire, crud, libidinos, fără frică de Dumnezeu*”.

Mihai i-a iertat cu mărinimie pe nobilii unguri, pe care i-a înfrânt la Șelimbăr, și ei și-au păstrat averile și funcțiile. Foarte repede însă aceștia se vor dovedi trădători. În dieta de la Alba Iulia Mihai va jura credință împăratului Rudolf, dar Malaspina îl va suspecta de trădare, pentru că afirma: „*Din negocieri am descoperit că el dorește cu tot dinadinsul să fie domn al acestei țări, pentru că, în afară de convocarea dietei, împarte posesiuni cui îi place dintre români și exercită toate acele acte de jurisdicție pe care le poate exercita un stăpân desăvârșit*”. Nobilimea maghiară va începe o amplă campanie de denigrare a lui Mihai, trădându-l. În fața lui Rudolf al II-lea e acuzat, prin pări mincinoase, că întreține corespondență secretă cu turcii, primește ceauși turci, pradă orașele de bani și de postav pentru oștenii săi și tezaurul de acasă. Numai arhiducele Matthias îl vede pe Mihai ca un credincios al împăratului și ca dușman declarat turcilor. Matthias a propus chiar să i se lase Ardealul lui Mihai, cu titlul pe care și l-a luat, de guvernator și locțiitor al împăratului, dar sub supravegherea unor comisari și a unei gărzi germane. Titlul complet luat de Mihai după cucerirea Transilvaniei a fost „*Voievod al Țării Românești, consilier și locțiitor al împăratului pentru Ardeal, căpitan general al oștilor imperiale pentru părțile din afara Ardealului supuse lui*”. Domn efectiv în Țara Românească rămâne fiul său, Nicolae Pătrașcu, care e confirmat și de Poartă. Nicolae Pătrașcu ocupă tronul din noiembrie 1599, până în septembrie 1600.

La curtea lui Mihai, arăta Victor Papacostea, erau două curente: unul, în frunte cu Buzeștii, sfătuia pe Domn să nu se opună

Habsburgilor și să părăsească Transilvania, iar altul, în frunte cu banul Mihalcea și vistierul Stoichiță (Stoica), îndemna la păstrarea cuceririi. Mihalcea va negocia multă vreme cu imperialii, care, spune Beduccini, „s-au purtat în cel mai rău chip cu banul în negocieri”. Dar și el „a tratat la rându-i afacerile sale în termeni odioși, fără să țină seama că succesul atârna de voința altora”. Altă acuză a fost că banul Mihalcea a disprețuit obiceiurile și manierele curții imperiale.

Mihai a avut mai mulți diplomați, pe Gh. Raț, Petru Armeanul, Dimo Celebi, capuchehaia sa la Poartă, Stoica și Hector Vorsi. Petru Armeanul l-a trădat pe Domn, într-o ladă găsită după moartea sa în Polonia descoperindu-se o serie de chitanțe de bani de la imperiali. Armeanul era pe statele de plată ale Habsburgilor și s-a hiclenit față de Mihai. Cronicarul Szamosközy scria că „Avut-a Mihai Vodă un sfetnic de frunte: banul Mihalcea, care văzând ce s-au întâmplat (asasinarea lui Mihai), a încălecat și fiind o moară mai sus de Turda, s-a dus la acea moară. Dar Valonii au intrat după el și l-au scos afară. După multe cazne și schingiuri, în cele din urmă, trupul banului Mihalcea a fost aruncat într-o groapă cu pietre... de unde l-au scos câinii și l-au mâncat”.

Diplomația nu a fost punctul forte al lui Mihai, și în ceea ce-l privește personal și ca instrument de stat. Iorga îl caracterizează ca „nerăbdător, pripit uneori”, sperându-și interlocutorii prin „suflarea sălbatică a mâniei sale”, dar că în „această furie, de care e cuprins înaintea înșelării, încetinelii, nepriceperii altora, e o netăgăduită sinceritate”. Adesea a căzut pradă propriului temperament. Translatorii, de multe ori, ca să evite izbucnirile de furie, nu-i traduceau exact sau complet ce spunea vreun diplomat străin. În fața abilei, sinuoasei și machiavelicei diplomații imperiale Mihai nu a știut să se impună. Nu a reușit să-l convingă pe Rudolf al II-lea, atunci când acesta nu avea încă clară o formulă pentru Ardeal, că el este omul nimerit să-l stăpânească. „Mihai pretindea nu numai că a cucerit Ardealul în numele și spre folosul împăratului german, dar mai susținea că acela i-ar fi cerut cu dinadinsul asemenea expediție și anume nu odată, ci în 14 rânduri” (Xenopol). Degeaba se prelua de faptul că e omul împăratului, însărcinatul lui, pentru că tocmai „atare punct nu fusese însă de loc dezbătut și

stabilit între el și împăratul și tocmai din partea aceluia în numele căruia Mihai se dădea că lucrează, nu intervenise nici un soi de recușare a însușirii pe care și-o lua Mihai Viteazul. Din nehotărârea poziției domnului muntean la cucerirea Ardealului se desfășură ca un lanț neîntrerupt, toate nenorocirile lui viitoare" (ibidem).

Mihai a lăsat să se înțeleagă că nu cerea nimic pentru dânsul și spunea că „Până acum am dat în mâna maiestății sale Țara Românească și Ardealul; tot așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu voi lipsi să-i dau și Moldova, iar mai pe urmă și o bună parte din Turcia”. Și banul Mihalcea vorbește în noiembrie 1599, în fața împăratului, de planul Domnului de a năvăli în Imperiul Otoman, până la Adrianopole, și că așteaptă un comisar ca să-i predea Ardealul. A fost o manevră politică pentru a nu da de bănuit lui Rudolf, că, de fapt, planurile lui erau altele, ori așa se gândea realmente atunci? Ardealul l-a cucerit singur și tot singur și-a luat și titlul de locțiitor și căpitan general al împăratului. Ioan de Marco susținea, la Praga, că Mihai „arde de dorință” să cedeze Ardealul. Gheorghe Raț, însă, la Viena, vorbea de faptul că „Domnul său, voievodul, a luat Ardealul cu sabia, și nu se gândește de loc a fi gonit de acolo, ci-și va căuta norocul și în Moldova, cu voia împăratului sau fără”. Lui Carlo Magno, omul împăratului, îi va spune Domnul că „Maiestatea-sa împăratul se încrede mai mult și dă mai multă ascultare celor ce o trădează și-i păgubesc țările decât celor cari i-au câștigat țări”. Se referea la Basta și la Bocscai. Pezzen comunică lui Rudolf că voievodul vrea Ardealul pentru sine, iar banul Mihalcea devine foarte furios când aude de la Petre Armeanul că împăratul vrea să pună întreaga Transilvanie sub controlul lui Basta și că pe Mihai vrea să-l trimită înapoi în Țara Românească. Solilor imperiali, într-o memorabilă audiență, le va striga voievodul: „Am luat Transilvania punând în joc viața mea; am crezut că împăratul nu-mi va trimite numai laude deșarte, ci steagul împărătesc și scrisoarea lui cu pecetea. Așadar vrea să mă alunge din Ardeal cum se alungă o desfrânată. Asta n-o va îngădui Dumnezeu, nu voi îngădui eu să fiu alungat, chiar de ar fi să-mi las capul, căci am cuprins țara cu sabia mea. Pentru împăratul romanilor am primejduit țara mea, viața mea, a soției, a fiului meu

și a boierilor, iar el îmi trimite ca răsplată trei foi de hârtie pline de otravă, rușine și ocară”.

Mihai nu a schimbat structurile principatului, regimul de „stări”, dar, după izbânda lui, împăratul s-a gândit la așezarea Transilvaniei sub o bună administrație, adică una austriacă. „Acest scop al împăratului era de-a dreptul potrivit aceluia urmărit de Mihai Viteazul, care vroia tocmai să întrebuițeze autoritatea imperială ca paravan spre a acoperi cucerirea pentru el a Transilvaniei. Fiecare din cei doi rivali ascunși, în aparență prieteni, se silea să se folosească pe socoteala celuilalt; fiecare căuta să înșele pe celălalt. Și cu toate acestea, deși se vânau unul pe altul într-ascuns, în formă trebuia să păstreze bunele relații, căci Mihai avea neapărată nevoie de numele și de ajutorul împăratului spre a se menține în Transilvania, iar acesta se temea că nemulțumind pe Mihai, să nu-l arunce în brațele turcilor, ce tocmai pe atunci deveniseră iarăși amenințători” (Xenopol).

Nemeșii unguri, „trădătorii tuturor”, după expresia lui Iorga, lansau contra lui Mihai zvonuri calomnioase. Mai mult, în persoana lui George Basta, generalul imperial, care-și făcuse ucenicia armelor în Țările de Jos, Mihai va avea un mare dușman. Basta a fost solicitat de Rudolf al II-lea arhiducelui Ernest, pentru a conduce operațiile militare contra turcilor. Crescut la școala lui Don Juan și Farnese, vedea în venirea aici „o jertfă”, cum afirma Iorga într-o conferință ținută la „Ateneul Român”, în 1895, „Basta și Mihai Viteazul”. Mihai l-a acuzat pe general că l-ar fi trădat pe împărat și „Liga sfântă” și că a luat bani de la Andrei Bathory, ca să nu intervină în Transilvania. Generalul, superorgolios și „un anumit fel de om rău”, s-a considerat foarte jignit. Răutatea omenească, adăuga Iorga, nicăieri ca în Țările de Jos, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, „nu s-a prezentat într-o formă mai respingătoare”. Ducele de Alba i-a fost un bun dascăl tânărului Basta, de la acesta învățând ce e cruzimea, răzbunarea și trădarea. A studiat și „Principele” lui Machiavelli, care nu e „răutatea unui om, ci infamia unei epoci” (Iorga), și are ades pe buze fraze din el. În scrierile sale, Basta deplânge faptul că prințul Condé a fost lăsat în viață și consideră noaptea Sfântului Bartolomeu drept „operă

fericit izbutită". Albanez de origine, Basta era înalt și bine legat, dar suferea de stomac. Elev al iezuiților, cunoscător al mai multor limbi străine, iubitor de muzică, era „o mediocritate cu spoială de om de lume” (Iorga). E „o vulpe, care rabdă și nu iartă”, „crescut într-o minunată școală de prefăcătorie”. Mihai e un adevărat leu impulsiv și strigă că scrisorile lui trădătoare ar trebui să i se ținuiască în frunte. Basta, foarte ambițios, are planuri proprii în Ardeal și exploatează știrile lui Paolo Giorgio, care îl consideră pe Mihai un trădător. „De la trecerea Carpaților până la asasinatul de la Turda, Mihai va fi atacat pe tema trădării”. Iorga se întreba dacă învinovățirea aceasta avea sau nu temei și concluziona că dorința lui Mihai de a ține Ardealul sub stăpânirea sa, „această intenție a sa nu implică ideea de trădare: era să fie în Ardeal, ca și în Muntenia, vasalul împăratului... Ceea ce va complica lucrurile, e că Rudolf și mai ales unii din consilierii săi refuză, fără cauză și fără dreptate, această cedare, cu titlul de vasalitate, a Transilvaniei către Mihai”.

Basta informează sistematic curtea imperială și lansează tot felul de minciuni la adresa lui Mihai prin care trădează adevărul și pe aliatul din „Liga sfântă”. A afirmat că Mihai l-a numit pe Rudolf al II-lea „pui de câine mincinos”, de care nu e sigur de-i bărbat ori femeie. Generalul Basta va cere permisiunea împăratului de a-l alunga din Ardeal pe „valahul insolent” și trădător Mihai. Sultanul i-a trimis însă steag de domnie atât lui Mihai, ca stăpân al Transilvaniei, cât și fiului său Nicolae Pătrașcu. „Gestul Porții înseamnă și o recunoaștere internațională a unirii celor două țări sub autoritatea lui Mihai” (C. C. Giurescu).

Mihai, în fața ostilității lui Ieremia Movilă, încă din 1597 a vrut să îl atace, dar a fost sfătuit de împărat să mai aștepte. În 1598, comisarii imperiali îl povățuiesc același lucru și Mihai spune că „nu dorește Moldova, nu vrea s-o strice ci (să-l lovească) pe Ieremia”. În 1599, conflictul dintre Mihai și Ieremia lua noi proporții pentru că acesta ținea la curtea sa pe Sigismund Bathory și încercase să-l asasineze pe Domn „cu otravă sau prin trădare”. Nedorind complicații cu Polonia, sub „ocrotirea” căreia se afla Moldova, Curtea imperială șovăia să dea un răspuns tranșant la propunerea lui Mihai de a porni contra lui Ieremia Movilă. Inițiativa o are și

acum tot Mihai și în 1600 intră cu trupele în Moldova. La Iași primește jurământul de credință al unei părți a boierimii, pentru că restul, legată de Ieremia Movilă, fuge în Polonia alături de vodă. Și o parte din înaltele fețe bisericești fug, ceea ce va duce mai târziu la caterisirea lor. După cucerirea Moldovei, Mihai va scrie orașelor săsești că „spre binele creștinătății și spre folosul împăratului, am luat țara aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu. Mai mare dușman decât acesta (Ieremia) n-am avut...”. În altă scrisoare domnească citim: „Moldova, care a fost răzvrătită de un timp încoace față de creștinătatea întreagă, am luat-o, slavă Domnului, astăzi supă stăpânirea noastră. Pe domnul ei, Ieremia vodă, cu toată oastea lui, l-am gonit până la Nistru, bătutu-i-am și, trecând în Polonia, cea mai bună parte din oastea lui s-a înecat în apă. Cu care era și prințul Sigismund, dar și el, noaptea, cu toată primejdia ce amenința pe mulți, a fugit dincolo de râu”.

Pentru a nu trăda adevărul istoric, în legătură cu Mihai și faptele sale, se cer puse cel puțin două întrebări, anume dacă el a acționat după un plan prealabil, bine gândit, având ca urmare stăpânirea „Daciei”, adică supunerea sub autoritatea sa a celor trei Țări române, sau totul s-a datorat, cum spunea „*Consiliul de Război imperial*”, unui simplu hazard și dacă unirea din 1600 poate fi considerată ca o manifestare a conștiinței unității de neam. Unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei sub un singur stăpânitor a fost luată atât în calculul diplomației românești, fie ea transilvăneană, munteană, moldoveană, dar și în al diplomațiilor străine, imperiale sau otomane. Într-o scrisoare a lui Mihai către Basta, el spune că turcii i-au oferit, în caz că le recunoaște suzeranitatea și le plătește tribut, domnia ereditară a celor trei Principate. O propunere similară făcuseră turcii și față de Sigismund Bathory, dacă iese din „*Liga sfântă*”. Mihai a realizat unirea din 1600 sub presiunea împrejurărilor – pericolul ce-l reprezentau pentru el trădătorii Andrei Bathory și Ieremia Movilă –, dar Unirea ca soluție politică e mult mai veche. Xenopol sublinia că „Mihai nu avea conștiință că, cucerind aceste țări, el unește într-un singur corp poporul românesc, și numai noi astăzi, văzând realizat pentru o clipă de Mihai acest vis al timpului nostru, putem în acel lut

plăsmuit de Mihai gândirea ce-l însufletește... " Lui Mihai nici nu i-a trecut prin minte ideea unirii". Fl. Constantiniu spune că: „Dacă Mihai a avut dintru început gândul unirii, sursele de care dispunem până acum nu spun nimic. În nici un caz nu poate fi considerată ca o dovadă a planului domnesc de unire un text din 1600 al voievodului, care ar fi sunat astfel: «Și hotaru Ardealului pohta ce-am pohtit / Moldova Țara Românească»" C. Rezachevici nota că avem de-a face cu simple notații alăturate arbitrar, cu mari spații între ele, pe un document unguresc, de fapt pe dosul lui, și nu cu un text unitar. În altă lectură putem spune că ar fi vorba de un „aide memoire”, idei sau instrucțiuni viitoare, în sensul de a se avea în vedere frontierele Ardealului, revendicările domniei, adică „pohta”, și eventual domnia ereditară în Țara Românească și Moldova.

În Transilvania Mihai l-a lăsat pe Napragy episcop, pe Gaspar Komiș, învinsul de la Șelimbăr, cancelar și pe Moise Szekely comandant al armatei. Nemeșii l-au trădat, adepții Movileștilor comploteau contra lui, dar, mai grav, avea hicleni și printre boierii munteni. Corpul diplomatic, în mare măsură, îl va vinde. Toți acești trădători însă, pentru a putea realiza căderea lui Mihai, aveau nevoie și de sprijinul imperialilor și al Poloniei. Politica fiscală inaugurată de voievod în Transilvania – dările au ajuns în câteva luni de la 3 la 16 florini de poartă – a fost văzută de ardeleni ca o trădare a intereselor lor, dar mercenarii lui Mihai cereau bani, bani foarte mulți. *„În istoria românilor, nota C. C. Giurescu, nu cunoaștem un alt caz în care căderea să fi urmat atât de repede momentului de glorie culminantă”*. Evident că acest lucru nu se putea realiza decât printr-o trădare bine concertată. Basta spunea că *„Adeseori natura, norocul și nebunia, legate la un loc, dau ambiție de principe unei inimi mici și slabe de rânduș. Suișul spre marea fericire a lui Mihai e de sticlă, vârful un cutremur, coborâșul o prăpastie, căci nu dă voie Dumnezeu niciodată să se bucure cineva în liniște de aceea ce a câștigat prin șiretlic, mijloace piezișe și război nelegiuit”*. Pe lângă răutatea, veninul, invidia față de Mihai ce transpar din aceste rânduri, Basta cocea un plan diabolic de a-l trăda pe aliatul său de circumstanță și de a-l sorti pieirii.

Jafurile mercenarilor care nu și-au primit soldele, românofobia nobililor unguri sunt alte elemente care grăbesc

trădarea nemeșilor față de Mihai Viteazul, pe care în extremis Rudolf al II-lea l-a acceptat ca guvernator al Transilvaniei. Dieta ardeleană trebuia să se întrunească la Sas Sebeș, la 1 septembrie 1600. Nobilii însă se adună la Turda și proclamă răscoala contra lui Mihai. În fruntea trădătorilor se află Ștefan Csaki, cu atât mai vinovat de felonie cu cât a beneficiat de mari favoruri de la Mihai. Moise Szekely fugise ceva mai devreme în Polonia. Orașele Cluj, Bistrița, Sibiu, Brașov se ridică și ele contra voievodului român. Mai grav este faptul că și o parte din oștenii domnești, cei care nu-și primiseră soldele, trec de partea trădătorilor. Mihai a fost hiclenit și de aga Leca. Prin fuga unui numeros grup de nobili ardeleni în Polonia, în frunte cu Moise Szekely, toți trădători ai domniei, după practica din Țara Românească, Mihai se hotărăște, pentru că s-a umplut paharul, să-i execute pentru felonie pe Farkaș Kornîș, Mihai Zemere, Gheorghe Niutodi, Francisc Farcaș și Benedek Tombatfalvi. Nobilii rămași intră în panică și Gaspar Sibrik, al doilea comandant de armată, fuge la Arad. *„Revolta ungurilor transilvăneni contra lui Mihai Viteazul este foarte înțeleasă: era protestarea corpului politic al țării contra unei stăpâniri străine”* (Xenopol). Iorga spunea că *„Ce s-a petrecut până atunci în Ardeal și la hotarele lui din partea imperialilor e una din cele mai mizerabile acțiuni de clevetire și subminare a unui om vrednic, care-și pune din nou în risc persoana și țara pentru a îndeplini ceea ce era pentru Mihai un serviciu creștinătății”*. Contra lui Mihai au complotat, prin pâră la Rudolf, Napragy, *„marele uneltitor”*, Ungnad și Pezzen, comisarii imperiali, mai mult și cu folos decât ceilalți. Nobililor răsculați, trădători față de Mihai, li se alătură George Basta. Rudolf a fost anunțat că Mihai avea în plan uciderea tuturor nemeșilor și că a stabilit relații cu turcii, care urmau să atace Oradea. Nobilimea i-a trimis lui Rudolf și o scrisoare, în care îi cere intervenția pentru a *„scăpa de jugul prea crudului tiran”*. În finalul scrisorii se spune că dacă nu vor fi ajutați, *„nu vom fi noi vinovați, dacă provincia nu va cădea în mâinile maiestății sale”*.

Basta intră în Turda, unde nobilii transilvăneni îi jură credință. De aici îi scrie arhiducelui Matthias că *„vom pleca cu oștile contra valahului, care stă dincolo de Alba Iulia cu puțini oameni. Îndată*

ce-l vom goni din țară vom ataca Timișoara... Este sigur că numitul valah a trimis după ajutor la pașa din Timișoara". Mihai încercă, prin trei solii, promițând iertare trădătorilor, să stingă răscoala. Lui Basta îi și spune direct că nu are nici un drept să-l atace pentru că nu a primit ordine în acest sens de la împărat. Basta făcea însă propria sa politică, chiar și fără mandat imperial. Generalul Basta, în fond, îl trăda atât pe Mihai, partenerul său din „*Liga sfântă*”, trăda „*Liga sfântă*” însăși și pe Rudolf al II-lea, deoarece îi atacă vasalul. El însă a intuit exact direcția politicii Curții imperiale, care a făcut un joc ascuns și trădător față de Mihai și nu s-a temut că va suferi consecințe ca urmare a gestului său. La 18 septembrie 1600, Mihai va fi bătut la Mirăslău. Csaky va pune preț pe capul fugarului „*o moșie și 500 de iohagi – ieftin – spune Iorga – pentru un asemenea cap*”. La Mirăslău, pe lângă greșelile făcute de voievod, tactice și strategice, a mai avut loc și o trădare a unei părți a lefegiilor cazaci, care au trecut la inamic.

Mihai, afirma Xenopol, a crezut că la Mirăslău „*se lovea nu cu omul împăratului, ci numai cu unealta răscoalei Ardealului*” și nu a putut crede că „*împăratu însuși vroia să se desfacă el; înconjurat de trădători el nu aflase de gândul ascuns cu care Pezzen venise în Ardeal*”. Mihai mai credea cu naivitate în sinceritatea împăratului. A refuzat să-și închipuie că acesta îl sacrificase, îl trădase. De ce nu a făcut atunci apel la românii din Ardeal? Mihai conducea cu și prin boieri și nu-și putea trăda clasa socială. Un stat țărănesc era o utopie. Mihai nu și-a putut depăși condiția și timpul, momentul istoric în care a trăit.

Îndată după înfrângerea de la Mirăslău, Moldova va fi ocupată de poloni, iar Ieremia Movilă se va întoarce pe tron. Sigismund Bathory încearcă o pătrundere în Ardeal, dar e respins. La 6 octombrie cancelarul Zamoyski și-a încheiat concentrarea trupelor la Focșani. Totul era pregătit pentru invazia Țării Românești și înscăunarea lui Simeon Movilă în locul lui Mihai. Simeon Movilă va fi proclamat Domn după intrarea în Ploiești și va jura credință regelui Poloniei. În calitate de vasal urma să plătească polonilor un tribut de 40.000 de galbeni și să țină în țară, pentru pază și control, 3000 de lefegii leși. În cetăți se vor pune garnizoane polone. Toate

aceste cereri, acceptate fără discuții, sunt tot atâtea trădări către Țara Românească, făcute de un Domn străin, pus de forțe militare străine. La Târgoviște, în urma colaborării turco-polone, Simeon primește de la otomani steag de domnie. Mihai Viteazul a fost înfrânt de trupele străine în bătăliile de avangardă de la Năeni și Ceptura și în cea decisivă de la Bucov și silit să se refugieze în Oltenia. Sperând în tot acest timp un ajutor de la imperiali, ca unul care se considera omul lui Rudolf și își lăsase familia și câțiva boieri ca ostateci în Ardeal. Ajutoarele atât de dorite nu vin, în schimb beii de Vidin și Nicopole trec Dunărea, dar sunt bătuti. Xenopol nota că acum, pe fundalul înfrângerilor repetate suferite de Mihai, boierii încep din nou uneltirile. La Craiova Mihai va descoperi un complot al trădărilor care îi vor pieirea și „*cuprins de o furie cumplită, el prinde casele întregi ale boierilor răzvrătitori și îi ucide cu femei și copii, răzbunând în sângele lor toate suferințele și amărăciunile cu care soarta îl adăpa*”.

Cancelarul Zamoyski dăduse încă de la 10 octombrie 1600 o proclamație prin care garantase boierilor, în schimbul recunoașterii lui Simeon Movilă, „*siguranța vieții și averii lor*”. O parte a boierimii din țară, ostilă lui Mihai, va trece în tabăra lui Simeon, unde s-a alăturat boierilor fugiți cu ani în urmă în Moldova, vechii trădători ai domniei. Ei s-au hiclenit față de Mihai fără muștrări de conștiință. Dar restul boierilor, partizanii Domnului de drept, sunt puși în fața unei alternative tragice. Dacă nu vor trece de partea domniei noi, își vor pierde averile și viețile. Dacă își leagă în continuare soarta de Mihai, care este într-o situație mai mult decât critică, aceasta înseamnă ori moarte ori exil alături de el. În problema fugii, care i-ar fi făcut automat hicleni față de Simeon și ar fi dus la pierderea averilor lor, situația era și mai complicată. În Transilvania, Moldova, Polonia și Imperiul Otoman, toate țări ostile lui Mihai, boierii nu putea pribegi. O luptă disperată se încercase la Bucov și încă una avea să se dea la Argeș. Din păcate tot polonii învinseseră. Continuarea războiului cu Simeon ar fi însemnat distrugerea fizică și materială a boierimii muntene. Această boierime, chiar dacă nu-l agreea pe noul vodă, se va hotărî, din rațiuni politice, dintr-o necesitate majoră de a supraviețui, să treacă de partea lui Movilă. E

o trădare făcută din rațiuni extrem de serioase și Mihai Viteazul o va lua ca atare, și mai târziu nu va învinui pe nimeni de hiclenie. Udrea din Băleni, impresurat de poloni pe Argeș, a luat legătura cu starostele de Camenița, Potocki, pentru a ajunge la un compromis cu Simeon. Udrea îi va jura credință lui Simeon Movilă, deși cu inima indoită. Vor urma Buzestii, care stăpâneau un sfert din Țara Românească. Hrisovul de întărire al moșiilor lor, dat de Constantin Șerban, este cel mai lung hrisov din istoria noastră și măsoară câțiva metri. Buzestii s-au închinat noului vodă ca să câștige timp și a fost un act pur formal, nu o trădare față de Mihai. După 6 luni, atât ei cât și alți boieri din tabăra lor îl vor răsturna pe Simeon fără nici o părere de rău, în vreme ce Mihai se pregătea să dea bătălia de la Guruslău.

În mai 1601 va avea loc prima răscoală a boierilor contra lui Simeon Movilă. S-au hiclenit Udrea Băleanu, fost mare ban și Negrea, fost mare spătar. Tentativa de lovitură de stat va eșua și hicleonii vor fi executați. După câteva săptămâni, la 10 iunie, Buzestii deveniți hicleni față de Simeon, ridică toată țara și-l alungă.

Mihai a luat drumul către Praga. Singura șansă i-a rămas împăratul Rudolf. Spera un ajutor care l-ar aduce din nou în poziția din care tocmai căzuse. Speranțele nu erau zadarnice pentru că Basta, în Ardeal, a fost trădat de nobili. Nobilimea maghiară din Ardeal nu-l dorea nici pe Mihai ca stăpân și nici pe Rudolf al II-lea. Nemeșii l-au recunoscut principe pe Sigismund Bathory. Basta a fost arestat prin surprindere la Cluj de nemeșii trădători, pe urmă eliberat și silit să fugă din Ardeal. Mihai e din nou în centrul atenției. Va primi 100.000 de taleri subsidii pentru o nouă oaste și i se va propune o împăcare cu Basta, care va urma să-l sprijine în recucerirea Transilvaniei. Împăcarea cu trădătorul Basta, hotărâtă de Curtea imperială, a avut loc la Cașovia. Mihai strânge repede o nouă oștire, dar în același timp, Sigismund Bathory și Ieremia Movilă bombardează Praga cu scrisori mincinoase contra lui. Mihai e acuzat că „se supune turcilor” și că îl trădează pe împărat în favoarea lor. Ieremia mai inventiv, falsifică chiar, pentru un plus de credibilitate sigiliul lui Mihai, ca să demonstreze că acesta s-a hiclenit față de împărat în beneficiul osmalâilor. Și Basta va primi de la Sigismund Bathory câteva scrisori falsificate grosolan, în copii și în „original”.

din care reieșea „trădarea” lui Mihai. Basta și-a dat seama de fals dar și de perspectiva deschisă de el. Șansa de a profita, când împrejurările vor fi prielnice, de scrisorile ticluite de Ieremia Movilă și Sigismund Bathory, nu era de lepădat pentru George Basta, cititorul atât de atent al lui Machiavelli.

La 24 iulie / 3 august 1601, la Guruslău, Sigismund Bathory cu nobilimea maghiară trădătoare, soldați de la Ieremia Movilă și chiar cu turci, va fi bătut de Mihai și Basta. Mihai îi va scrie lui Matthias și Rudolf al II-lea: „*Rog pe maiestatea voastră să binevoiască a mă avea în vedere cum se cuvine și să-și recheme în amintire că a treia oară mi-am vărsat sângele pentru recăpătarea țării Ardealului și că mi-am pierdut toată averea, numai să fiu slugă de folos a maiestății voastre și a toată creștinătatea*”. Răspunsul imperial era măgulitor și Mihai urma să fie ajutat în continuare de Basta pentru reluarea Țării Românești. Basta îi va scrie lui Gonzaga, după Guruslău, că „*avea gânduri grele*”, pentru că „*descoperise, după bătălie și luarea Clujului, în Mihai planuri foarte noi contra serviciului maiestății sale și al arhiducelui Matthias*”. În fond „*era hotărât să rezolve vechea rivalitate a lui cu Mihai prin îndrăzneala unei crime*”. Basta a premeditat crima, a pus bine la punct trădarea aliatului său. „*Cronica Buzestilor*” spune că „*Basta făcu meșteșug viclean, că zise lui Mihai vodă ca să-și trimită toate oștile înainte la Făgăraș, numai să rămâie el cu Curtea lui și, trecând câteva zile, îi va da ajutoriu*”. Între Basta și Mihai a mai avut loc o ultimă ceartă. Domnul i-a spus tranșant că Ardealul e numai a aceluia care îl poate ține și că „*împăratul nu are nevoie de această țară, având multe altele*”. George Basta a ținut un consiliu, în care a evocat cuvintele lui Mihai, pe care le-a socotit dovezi de trădare și a propus arestarea voievodului chiar în cortul lui, „*spre care se trimise un oarecare Sliferstein sau Scharfeneck, cu germanii lui, și un grup de valoni credincioși, cari pricepeau asemenea meșteșuguri, supt comanda lui Beauri și lui Mortagne. Aveau voie să-l ucidă, dacă se opune. Aceasta însemna însă ordinul de a o face, și oamenii erau dintre aceia cari-l puteau înțelege*”. (Iorga). „*Nu știuse*”, scrie cronica, „*nici se prilejise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează*”. Mihai somat să se dea prins,

va spune doar un singur cuvânt, „*ba*” și dând să pună mâna pe sabie, valonul Rosini l-a lovit cu halebarda. „*Bestiile-i tălară capul cu însăși sabia lui și zvârliră trupul câinilor din tabără, unde rămase trei zile, până l-au înmormântat pe furiș niște sârbi*” (Iorga). Capul tăiat a fost pus în bătaie de joc pe un hoit de cal. Va fi dus de către Turturea paharnicul din Glina, din porunca lui Radu clucerul Buzescu, la mănăstirea Dealul.

Trădătorul Basta justifică crima de pe câmpia Turzii, din 9 / 19 august 1600, prin scrisorile falsificate de Sigismund Bathory. Aceste falsuri grosolane „demonstrau” așa zisa trădare a lui Mihai Viteazul.

N. ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA

Trădarea în Moldova în timpul Movileștilor

Din vremea lui Petru Șchiopul, în Moldova se puneau bazele unui regim nobiliar, aristocratic. Petru a fost „*matca fără ac*”, idealul de Domn supus puterii boierești, a regimului de „Stări”. În timpul lui Ieremia Movilă se dezvoltă forma nobiliară a statului feudal. Lupta pentru obținerea de dregătorii era acerbă, pentru că dregătoria conferea mijloacele extra economice prin care marea boierime avea posibilitatea de a strânge rapid averi substanțiale. Marea boierime își mărește treptat domeniile în veacul al XVII-lea, pentru că are capacitatea de a achiziționa moșii. Astfel, într-un interval scurt, de 10 ani, Nestor (Nistor) Ureche înregistrează o creștere a averii de 5–7 ori. Nicolae Prăjescu tot în scurt timp intră în posesia a 25 de sate. Elita politică își sporește o dată cu averea mobilă și cu domeniul feudal și puterea politică.

Concepția geo-politică a Poloniei, în funcție de care a acționat la Dunăre, după înscăunarea în 1595 a lui Ieremia Movilă, transpare și din scrisoarea regală către cancelarul Lituaniei, Leon Sapiecha: *Țara Muntenească se clatină, iar cât de trebuincioase sunt aceste țări pentru noi și pentru statul nostru, ușor poate vedea oricine, căci ele ne sunt pavăză și scut despre păgâni*”. Pentru Moldova, concepția geo-politică era dublată de interese economice fundamentale, pentru că drumul comercial dintre Polonia și turci trecea pe aici. Din aceste motive a rezultat interesul cancelarului Zamoyski de a subordona Moldova intereselor sale. Ieremia a fost recunoscut Domn de sultan și a știut să realizeze un echilibru, cel puțin la început, între poloni și otomani, pentru a menține autonomia țării. În 1596, Malaspina nota că „*situația în care se află Moldova este astfel... încât nu se poate spune că numita provincie ar fi nici a acestui regat (Polonia), nici a Turcului, nici a Transilvăneanului*”. În 1600, când Zamoyski îl readuse pe tron pe Ieremia, după ce Mihai îl alungase, avuse grijă să schimbe situația precedentă. Cancelarul voia să impună o formulă nouă, nu de vasalitate

propriu-zisă, ci „cuprinderea și unirea Moldovei cu statul Poloniei și chiar și o altă orânduire decât aceea care fusese până atunci legea domnilor”.

Dacă formula „unirii” Moldovei cu Polonia a fost agreată de o parte a boierimii, Domnul „a refuzat fățiș să presteze jurământul”, nu a vrut să trădeze interesele țării, chiar cu riscul de a-l jigni pe Zamoyski și a-l determina să se gândească la schimbarea sa. Iorga îl consideră pe Ieremia total infeudat Poloniei și îl numește chiar „locțiitor al cancelarului”. Moldova a trebuit în această perioadă să plătească tribut turcilor și polonilor, 28.000 de galbeni, spune Xenopol. În plus a fost obligată să mai suporte și prădăciunile cumplite ale mercenarilor, care datorită faptului că nu și-au primit la timp soldele, au jefuit cu sau fără voie și mai mult fără de voie. La fel s-a întâmplat și în Ardeal, cu mercenarii lui Mihai, care au jefuit și au ars Huedinul și au prădat bisericile.

Alături de facțiunea filopolonă s-a conturat în Moldova și o alta potrivnică. Marii boieri i-au transmis lui George Basta, după căderea lui Mihai, rugămintea de a lua țara sub scutul său. Este evident un act de hiclenie către Polonia, dar el nu se oprește doar aici, pentru că boierii cer protecție și contra „tiraniei lui Ieremia”. Trimisul grupului trădător la George Basta, din motive de securitate, nu aduce cu el nici o scrisoare purtătoare de nume sau semnături și generalul nu acordă încredere misiunii. Considerându-l pe sol mai mult un spion îl expediază elegant înapoi. Boierii și o parte din cler vor trimite un al doilea mesager, de astă dată cu scrisori de acreditare, scrise în românește, în care vor cere sprijin pentru răsturnarea tiranului lui Ieremia. Basta nu are însă instrucțiuni de la împărat și Curtea austriacă nu dorește complicații cu Polonia. Un anume Marcu vodă, fiul lui Petru, pretendent la tronul Moldovei și hiclean prin urmare față de Domn, îi cere ajutor militar lui Basta, dar el îl refuză, atitudine apreciată și de Rudolf al II-lea. Un alt pretendent la scaunul Moldovei va fi Ștefan Bogdan, care îi va oferi lui Rudolf al II-lea, într-o primă scrisoare, 80.000 de galbeni și în a doua 130.000, dacă îi va acorda sprijin.

Lui Ieremia Movilă, care a murit în 1606, îi urmează pe tron Simeon, fratele său. În conformitate cu „uricele”, adică privilegiile

obținute de Ieremia la Stambul, fiul său Constantin trebuia să-i fie urmaș la tron. Constantin nu are decât 8-9 ani și turcii îl preferă pe maturul Simeon, nu numai din calcul politic, stabilitatea domniei, ci și ca urmare a darurilor, și a mitei date din belșug sultanului și înalților dregători. Rocada petrecută în sânul familiei domnitoare va avea grave consecințe interne și externe.

Simeon se va arăta credincios turcilor pentru că îl susținuseră și va fi reținut față de poloni. Aceștia erau sprijinitorii fiilor lui Ieremia, dușmanii lui. Doamna Elisaveta, văduva lui Ieremia, va considera urcarea pe tron a lui Simeon drept o trădare a intereselor familiei sale și va acționa în consecință. Va comite după Doamna Stanca, soția lui Ștefăniță vodă, un al doilea regicid, o crimă față de Domnul țării și va intra în marea galerie a trădătoarelor și asasinelor. Miron Costin în "*Letopisețul*" său, scria că Doamna Elisaveta, după un an și două luni de domnie a lui Simeon Movilă, l-a otrăvit: „*Iar moartea lui, precum au rămas den om în om în țară poveste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremia vodă, trăgându domniia mai curundu la feciorii săi, temându-se că vor întemeia feciorii lui Simion vodă la domniia țărâi, care sapte acei doamne apoi mai pre urmă au arătat Dumnedzău cu patimile ei*". Un raport venețian a atribuit asasinatul unei grupări a boierilor care s-a hotărât să-și trădeze Domnul „*din pricina cruzimii sale*". Dintre fii lui Simeon, Mihai și Moise au domnit în Moldova, Gavril în Țara Românească, iar Petru a ajuns mitropolit la Kiev.

După dispariția în 1607 a Domnului, „*Stătur-au la mare amestecătură și zarvă scaunul țării după moartea lui Simeon Movilă; că erau feciorii Eremiei Vodă trei... eară a lui Simeon erau feciori cinci... Deci se împerechiară boierii și, cu dânșii, și țara în două părți; o parte ținea cu casa Ieremiei Vodă, eară altă parte cu casa lui Simeon Vodă*" (Miron Costin). În urma acestei scindări a boierimii, potrivit intereselor și legăturilor cu cele două ramuri ale familiei Movileștilor, taberele se vor acuza reciproc de trădare și vor căuta să tragă, fiecare de propria parte, întâi pe boierii indeciși, pe urmă pe cei care aparțineau adversarilor. Se conturează o situație similară celei de după moartea lui Alexandru cel Bun, când urmașii săi, se luptă neîntrerupt pentru tron. Au transformat astfel Moldova

intr-un jalnic câmp de bătăie. Evident că în timpul luptelor pentru putere, duse de cele două văduve ca să-și înscăuneze proprii fii, în timpul acestui „război al femeilor”, autoritatea domnească scade, iar anarhia ia proporții și trădarea a devenit o cumplită armă politică. Prin trădare se căuta dobândirea puterii politice și avantaje economice.

Elisaveta și Marghita, cele două văduve, ale lui Ieremia și Simeon, „*femei aprige și ambițioase amândouă*”, voiau să asigure tronul, fiecare copiilor proprii. Iorga și P. P. Panaitescu o consideră pe Elisaveta (Elisabeta) sau Elisafta, ca fiică a lui Toma Ciomortani și catolică de religie. C. Gane, în „*Trecute vieți de doamne și domnițe*” o prezintă ca pe „*o femeie mândră, ambițioasă și înrămasă*”, dar spre deosebire de Chiajna, îi „*lipsea însă agerimea minții, pătrunderea clară a situațiilor și rețineriunea în hotărâri. Nu era inteligența ei la înălțimea ambiției care o rodea...*” Marghita era se pare fiica contelui Zolkiewski, catolică și ea. Elisaveta avea în lupta cu Marghita un atu în plus, ajutorul polonilor, pentru că își măritase două fete cu panii Ștefan Potoki și Mihail Wiszniewiecki.

După moartea lui Simeon va urca pe tron fiul său Mihai sau Mihăilaș, dar după puțin timp va fi răsturnat de Constantin, fiul lui Ieremia, care va veni cu boierii fideli lui și cu sprijin polon. Marghita, mama lui Mihăilaș și boierii care și-au legat nădejdiile de acesta, și-a strâns grabnic o nouă oaste și l-a silit pe Constantin să fugă din Iași. Nu trece o lună și din nou Constantin, împins de Elisaveta, mama sa, revine cu ajutor polon și la Ștefănești îl înfrânge pe Mihăilaș, care fuge alături de boierii rămași credincioși în Țara Românească, la Radu Șerban. Boierii fugari, socotiți hiclei de către Constantin își vor pierde moșiile. Transfugii mai suferă o grea lovitură prin moartea lui Mihăilaș, în Muntenia, în decembrie 1607, la 16 ani, când rămân fără stăpân. În trei luni, în Moldova se schimbaseră trei domnii. „*Vai de acea țară unde este Domnul tânăr*” suspină cronicarul. Elisaveta a triumfat, fiul său a ajuns Domn, dar nu s-a bucurat de liniște. Marghita, din exil, uneltește ca să-și impună pe tron pe celălalt fiu, Gavriil. Boierii credincioși Doamnei Elisaveta vor fi recompensați cu dregătorii și moșii ce vor fi luate de la hiclei. Dregătoriile erau din păcate în număr prea mic în raport cu mulțimea

celor donitori să le apuce. Firește că nemulțumiții, fie cei care nu au primit dregătorii sau cei ce s-au considerat nedreptățiți pentru că au primit una mai mică decât au sperat, s-au plasat pe poziția unor virtuali hicleni. Ei vor râvni la mai mult, la o „reparație” de la o viitoare domnie. Pe acest lucru s-a bazat și văduva Marghita, când a luat contactul cu boierii opozanți lui Constantin și i-a poftit să-și trădeze Domnul. Răsplata urma să vină după reușita loviturii de stat. Turcii, care îi erau favorabili lui Mihăilaș, vor fi puși într-o grea dilemă; sau să acționeze contra lui Constantin, să-l răstoarne și să anihileze influența Poloniei în Moldova, sau să-l accepte pe Constantin, și să recunoască implicit amestecul direct polon, și o dată cu acesta și pungile cu aur care se revărsau spre Stambul. Elisaveta pusese în joc 50.000 de țechini, din care vizirul își oprișe o bună parte și prin aceasta trădase liniștit interesele Porții. Demnitarii turci mituiți, corupți de aurul lui Constantin, au acceptat candidatul polon, „uitând și de vază și de onoare”. Marghita a trimis și ea la Stambul o delegație a boierilor rămași credincioși lui Simeon, dar nu a dispus de sumele Elisavetei și nu a avut câștig de cauză. Turcii le vor spune solilor că încă nu a sosit sorocul pentru Gavriil. Fugarii au fost sfătuiți să se reîntoarcă în Moldova și să se închine actualului Domn. Dar tronul Moldovei mai era solicitat și de Ștefan Bogdan, care s-a așezat la Stambul în casa ambasadorului Angliei. Caraman aga, agentul lui Constantin Movilă la Poartă, va duce o luptă surdă contra acestui candidat, hiclean al domniei, dar scutul englez îl va ocroti contra uneltirilor de tot felul.

Constantin Movilă a domnit între 1607 și 1611 sub tutela mamei sale, care s-a intitulat „*Doamnă din mila lui Dumnezeu*” și „*voievodeasă*”, titlu unic până acum la soțiile sau vădulele Domnilor noștri. Alături de boierii fugari în Țara Românească, care contestau noua domnie, unelteau alții din Moldova, care nu agreau partida polonofilă și amestecul direct al Doamnei în treburile statului. La Stambul vine din nou o delegație boierească, hicleană față de Constantin, care îi cere schimbarea. Aurul Elisavetei face din nou minuni și turcii, înalții dregători care se lasă cu plăcere corupți, chiar dacă prin aceasta trădează interesele Imperiului, iau măsuri contra boierilor veniți cu pâra. Caraman aga va da poruncă

ca hiclenii să fie bătuți în fața palatului divanului, pe urmă să fie arestați, puși în lanțuri și închiși în celebra Yedy Cule, sau închisoarea „Celor șapte turnuri”.

Relațiile polono-turce începeau însă să se încordeze tot mai mult și în aceste condiții aliatul virtual al Poloniei nu putea fi decât imperiul german. Radu Șerban, voievodul muntean, și Constantin Movilă, în aceste condiții vor fi obligați să se orienteze spre Curtea imperială. Radu Șerban a venit la Iași în calitate de fugar după năvălirea în Muntenia a lui Gabriel Bathory. Cei doi Domni încheie un tratat cu habsburgii. Tratatul a fost semnat de Domnul Constantin Movilă în mare taină și a fost trimis cu oameni de toată încrederea peste munți, dar s-a găsit un trădător care a adus la cunoștința sultanului trădarea voievodului. Pe lângă această hiclenie și politica filopolonă a lui vodă, în momentul încordării relațiilor polono-turcești, contribuie la căderea lui. Padișahul hotărăște mazilirea lui Constantin Movilă și urcarea pe tron a lui Ștefan Tomșa, care se dă drept fiul lui Tomșa, cel care îl omorâse pe Despot vodă.

În 1611, Tomșa a urcat pe tronul Moldovei și a fost primit bine de boierii ostili lui Constantin Movilă, care împreună cu Doamna Elisaveta „și cu frații săi au purces la Iași și cu câțiva și din boieri, între carii era și Nistor Ureche, tatăl lui Grigore Ureche” (M. Costin). Fugarilor, declarați hicleni, averile le vor fi luate în beneficiul domniei. Nistor Ureche avea experiența fugii peste hotare pentru că el s-a dovedit hiclean în mai multe rânduri. În 1612, Constantin intră în Moldova cu o oaste formată din boierii credincioși, vistierul Nicoară Prăjescu, Dumitru Buhuș, Pătrașcu Cigolea, Ștefan, cazaci și poloni, sub comanda lui Zolkiewski. Cei 6000 de oșteni ai hicleanului Constantin, din punctul de vedere al lui Ștefan Tomșa, se întâlnesc la Cornul lui Sas cu adversarii, care au în rândurile lor și pe tătarii lui Cantemir și pe foștii căpitani ai lui Mihai Viteazul, Mârzea, Chețea, Raț. Ștefan Tomșa e biruitor iar nobilul polon Potocki și Constantin Movilă cad prizonieri. Tânărul Constantin va lupta cu vitejie și va muri mai târziu înecat în Nipru. Au fost luați prizonieri mulți boieri „tot oameni de casa lui Ieremiai vodă”, care au fost duși în fața lui Tomșa. Acesta, crud din fire, i-a acuzat de trădare și i-a ucis pe toți, în frunte cu logofătul

Vasile Stroici, Balica Hatmanul, Chirița postelnicul, Miron stolnicul. M. Costin nota că „Numai Nistor Ureche n-au vrut să vie din Cameniță și așa-i sfătuia și pre dânsii, să nu meargă, dzicându-le să lase să să mai vechească domnia lui Ștefan vodă, că acmu fiind domnia noaă, moldovenii sintu den hire purure la domniea noaă lacomi”. Pe Vasile Stroici, „din casă mai vechiu și cinste decât toate casele în țară”, Tomșa l-a iertat, dar l-a pus pe armașul Nicoriță să-l ducă să vadă, pentru învățătură de minte, cum sunt executați ceilalți hicleni. Armașul însă nu i-a spus acest lucru și tânărul boier, „din hirea lui inimos”, a crezut că e dus și el la execuție și a avut un gest eroic, a vrut să smulgă sabia de la un ostaș și „să moară cu răscumpărare”. Ceilalți au sărit asupra lui și l-au omorât. Prizonierii vor fi executați toți, „Și pre câți-și aducea, pre toți îi omorăea, până și în slugi și prostime. Acela vărsătoriu de sânge s-au arătat dintâiaș dată Tomșa vodă” (M. Costin). C. C. Giurescu concluziona față de acest masacru că „Tomșa avea dreptul să-i omoare, deoarece se ridicaseră împotriva domniei”. Pentru trădare, Domnul pedepsea cu moartea. Dar Tomșa avea și o doză de sadism. Când boierii îl roagă să crute viața unui diac, „că ieste cărturariu bun”, vodă „Au răspunsu: Ha, Ha, Ha. Mai cărturariu decât dracul nu este altul. Și totuși l-au omorât și pre acela”. Călăul lui Tomșa era „un ȋigan calo... gros și mare la trup. Acela striga de multe ori încinteia lui, arătându pre boieri: «S-au îngrășatu, doamne, berbecii, buni sîntu de giunghiat». Ștefan vodă râde la aceste cuvinte și dăruia bani ȋiganului” (M. Costin). Cronicarul spune că Tomșa era un tiran și-i ura pe boieri, iar Beldiman logofătul, Bărboi vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul vistierul, care „erau mai toți de casa lui”, oamenii doamnei prin urmare, de teama că vor fi și ei executați „imblă in tot ceas... cu dzilele amână”. Pentru Miron Costin, acolo unde domnește frica, nu poate încăpea și dragostea și binecuvânta țările unde slujitorii slujesc din dragoste, nu din frică, pentru că „frica face urâciune și urâciunea, câtu de târdziu tot izbucnește”. El se pronunță pentru o domnie blândă, în care voievodul să nu-și asuprească și osândească la moarte supușii. În caz contrar el trădează interesele supușilor și o răscoală contra lui e justificată. Frica, teroare, îndeamnă spre trădarea tiranului, conduc la hiclenirea

boierilor. În 1615 boierii au făcut un complot contra Domnului și s-au strâns cu oamenii lor la Cucuteni, de unde au cerut acestuia să părăsească tronul. Hiclenirea elitei politice este urmarea tiraniei și a vărsărilor de sânge inutile făcute de crudul Tomșa. Boierii vicleni au atras de partea lor și oastea țării. Tomșa, ca să poată înfrânge răzmerița, a plătit dărbănilor unguri soldele înainte și a anunțat că angajează cu leafă mare orice târgoveț se prezintă. La Iași, „*deasupra jântanii lui Păcurar*”, boierii rebeli, trădători ai domniei, vor fi bătuti. Vornicul Bărboi va cădea prizonier împreună cu fiul său și ambii vor avea o soartă tragică. Hicleanul vornic va fi tras în țeapă, iar fiul său spânzurat în fața casei părintești. „*Pre câțiși aducea prinși, pre toți îi omorâia, cu mustrarea ce avea elu obiceiiu: «Să nu te ierte Dumnezeu, cu cel cap mare al tău»*” (M. Costin). Potrivit unei scrisori a cancelarului ardelean Simon Pechy, din 2 noiembrie 1615, au fost executați ca trădători 72 de boieri. Capetele lor vor fi umplute cu paie. Logofătul Beldiman, Sturdza hatmanul și vistierul Boul au fugit în Țara Românească după eșuarea răzmeriței. Tomșa vodă îi va cere pe hicleni înapoi și marele vizir va ordona arestarea și extrădarea lor, pentru că era în relații amicale cu Domnul. Și acești trădători vor fi executați.

Refugiată în Polonia, Doamna Elisaveta, după ce și-a plâns moartea fiului mai mare, Constantin, s-a gândit să-l impună pe tronul Moldovei pe cel mijlociu, Alexandru. Avea alături pe panii Wiszniewiecki, ginerele, și pe Koreki, un viitor ginere, oaste polonă și boierii credincioși aflați în pribegie. În 1615, în noiembrie, la o lună de la răscoala boierilor împotriva lui Tomșa, Alexandru cu oastea străină intră în Moldova. C. Gane spune că pretendentul a fost întâmpinat de doi boieri moldoveni, Petre, pârcălabul de Hotin și Gh. Balș, care i-au predat cheile Hotinului. Cei doi l-au trădat pe vodă Tomșa, rezistă la acțiunea antiboierească a voievodului. La Tătăreni se va da o luptă grea între hiclenii care doreau ocuparea tronului de către Alexandru Movilă și Tomșa cu oamenii lui. Artileria lui Tomșa va înregistra o defecțiune, va trăgea ineficace, pentru că șeful ei se va hotărî să-l trădeze pe Domn. Dărbăanii unguri, corpul de elită al lui Tomșa, rezistă foarte bine și polonii le cer să se predea, când șansele Domnului se diminuează și le promit în schimb viața,

cu jurăminte sforăitoare. Dărăbanii s-au încrezut în cuvântul panilor și au depus armele, dar polonii și-au trădat jurământul și o dată dezarmați i-au ucis până la unul. Tomșa a fugit în Țara Românească și de aici a mai încercat câteva expediții în Moldova ca să-și recupereze tronul, rămas acum în mâna lui Alexandru Movilă.

Domnia lui Alexandru Movilă, noiembrie 1615 – august 1616, nu a durat nici un an și a fost plină de dramatism și de trădări. În fruntea boierilor din divan sta Nistor Ureche, cel hârșit în hiclenii și fugit peste hotare, omul politic care știa bine că o lovitură de stat are sorti de izbândă după ce se uzează o vreme domnia și apar nemulțumiri printre susținătorii ei de până atunci. Boierii credincioși Doamnei Elisaveta au fost răsplătiți cu moșiile celor hicleni și cu dregătorii. A. D. Xenopol sublinia că „*Un spirit rău se încuibase în boierimea română. Era destul ca un principe să ajungă în scaun pentru a fi combătut*”, pentru că elita politică „*devenise o clasă de dregători, din una de nobili ce fusese altădată. Dregătoriile dând acum singure numele, vaza și averea, și neputând încăpea în ele toți boierii țării, era destul ca un domn să ajungă în scaun spre a pierde prin neîndeplinire ceea ce câștigase prin făgăduieli. Numai lipsa de conștiință a nevoilor obștești, înghițirea interesului colectiv de acel individual, îngrijirea numai de bună stare personală, distrugerea ideii pe care se întemeiază mersul societăților, explică o atare destrăbălare a boierimii românești. Atâta îi mai rămăsese din vechea cunoștiință a drepturilor sale, apărarea contra elementului străin, manifestat în lupta memorabilă contra grecilor... Se vede că tot acest simțământ dușmănos în contra grecilor împinse boierimea română în brațele lui Constantin Movilă și împotriva lui Ștefan Tomșa, deoarece acesta este arătat de contemporani, ca un om cu totul dedat obiceiurilor turcești, care și-ar fi alcătuit sfatul său numai din venetici străini, greci și turci*”.

Când Alexandru Movilă a intrat în Iași, flancat de susținătorii lui, Wiszowiecki și Koreki, a găsit orașul pustiu. Locuitorii au fugit ca să-și salveze viețile. Noua domnie însă nu are parte de liniște. Ștefan Tomșa prin uneltirile sale îi atâță pe orheieni la răzmeriță. Hiclenirea lor va fi curmată printr-o intervenție polonă. O nouă tentativă militară a hicleanului de acum Tomșa e respinsă și el se

refugiază cu slujitorii care-i rămân credincioși în Țara Românească. Potocki se pregătea de nuntă cu sora lui Alexandru Movilă, dar un doliu o va întrerupe. În ajunul Crăciunului din 1615, cumnatul Domnului Alexandru, Wiesznowiecki, rutean ortodox, „*ceru unui preot, după spovedanie, sfânta cuminecătură. Popa, vândut partizanilor lui Tomșa, îi puse otravă în anaforă și în vin. Durerile începură îndată, și după o noapte de îngrozitoare chinuri, în dimineața Crăciunului, Wiesznowiecki își dete duhul. Crima fiind descoperită, preotul a fost legat de-un scaun cu sârmă, s-a făcut împrejurul lui un foc mare care l-a învăluit, l-a cuprins și l-a ars, așa cu încetul, de i se mai auzeau încă vaetele după douăsprezece ore. Însă răzbunarea Elisavetei nu folosi nimănui. Scaunul ei rămânea cu-n sprijin mai puțin*”. Această trădare a unei fete bisericești, pe care a povestit-o C. Gane, e cumplită. Om al lui Tomșa, preotul își trădează misiunea, trădează cele sfinte, asasinează cu anafora și vinul în care pusese otravă un creștin, în zi de mare sărbătoare. Un preot asasin e un lucru mai rar în istoria noastră.

În primăvara lui 1616, Tomșa reveni cu oaste de la Radu Mihnea și Skender pașa în Moldova. Curtea domnească și marii boieri se refugiază la Hotin. Oștirile hicleanului Tomșa ajung la Hotin, dar sunt bătute. În fuga lui spre Țara Românească, Tomșa arde Iașul, 22.000 de case din 23.000, sau 5400 de case din 6000, la Xenopol. Era o trădare a locuitorilor țării, pe care Ștefan Tomșa ca fost și viitor Domn, după cum spera, avea obligația să-i apere, să-i ocrotească, nu să-i nenorocească.

Turcii au socotit că starea din Moldova a devenit intolerabilă și interesele lor au fost trădate și se hotărăsc să acționeze în consecință. Alexandru Movilă urma să fie mazilit și în locul lui să urce pe tron Radu Mihnea, Domnul Munteniei, iar Tomșa să fie arestat și expedit la Stambul. Skender pașa conduce expediția contra lui Alexandru vodă și Potocki nu are forțe suficiente ca să i se poată opune. C. C. Giurescu nota că „*mândria împiedică însă pe fălosul comandant leah*” să ordone retragerea, cum o cereau împrejurările. C. Gane afirmă că vina o poartă mândra Doamnă Elisaveta, care se încrede în cuvântul turcilor, că vin să-i aducă confirmarea în domnie a fiului ei. Turcii însă și-au trădat cuvântul, iar Elisaveta a fost

înșelată. Foarte târziu, un trădător de la curtea lui Radu Mihnea, vine în fața ei și-i spune adevărul, că Alexandru a fost mazilit. Fuga e tardivă. Turcii îi vor ajunge din urmă. Cad prinși Doamna și Domnul, fratele domnesc mai mic, Bogdan, floarea boierimii, Korecki. Pe boieri îi va răscumpăra de la turci Radu Mihnea. Acum mândra Elisaveta, în drum spre robia în Stambul strigă disperată, tăindu-și pletele: „*Boieri, boieri, rușinatu-m-au păgânul!*” Doamna e turcită silit și Alexandru și Bogdan au de ales între renegare sau moarte. Vor deveni renegați, trădători ai credinței creștine. C. Gane spune că ex Domnul Alexandru va muri în curând după renegare, ca urmare a unei infecții în urma operației de circumciziune. Bogdan Movilă Turcitul va ajunge capigibase. „*La această ocară, afirma Miron Costin, au sosit casa lui Ieremia Vodă; și poate hi pentru răutățile (doamnei Elisaveta), că era o femeie răpitoare, precum spun, și de vreme ce și pre cumnatu-său, pre Simeon Vodă ea l-au otrăvit (de va fi așa), și de frica lui Dumnezeu depărtată*”.

Trădarea în Țara Românească până la Matei Basarab

Acțiunea conjugată polono-turcă împotriva lui Mihai Viteazul va duce la înscăunarea în Țara Românească a lui Simeon Movilă, pe care Poarta cu mare repeziciune îl va confirma. Baza politică internă a lui Simeon vodă o constituie în primul rând un grup de boieri munteni hicleni, pribeți de multă vreme în Moldova, în frunte cu Dan Danilovici și Vintilă Bengescu. Ei l-au trădat pe Mihai, deoarece nu au fost de acord cu formula sa autoritară și războinică, cu linia lui politică. Erau adeptii regimului aristocratic de sorginte moldo-polonă și ai ideii unirii dinastice a Munteniei și a Moldovei în folosul Movileștilor. Alte „cadre politice” care l-au susținut pe Simeon au fost boierii moldoveni, sosiți cu el în țară. Dumitrache Chiriță Paleologul, cumnatul lui Ieremia Movilă va deveni în decembrie 1600 mare postelnic, iar dregătoria de mare ban va fi dată lui Nestor Ureche, cel hârșit în hiclenii și pribegii. Boierimea munteană nu a văzut cu ochi buni această suprapunere a boierimii moldovene peste ea. Boierii din Țara Românească consideră o

trădare a intereselor lor acest comportament de cuceritor, pe care Simeon și Zamoyiski îl afișează aici, vrând să ridice o nouă clasă nobiliară din elemente străine.

Singurul fost mare dregător al lui Mihai Viteazul, căruia Simeon i-a acordat de la început încrederea, a fost Dumitru din Cepturi. Teodosie Rudeanu va deveni membru al sfatului domnesc mai târziu, în mai 1602. Simeon se temea de trădarea boierilor lor care îl susținuseră pe Mihai. Cu Buzestii care au rămas în țară și i s-au închinat formal, relațiile noii cărmuiri au fost mereu tensionate. Erau cei mai puternici boieri și nici Simeon vodă nu credea în sinceritatea actului omagial făcut de ei. Dan Zamfirescu spune totuși că Buzestii îl trădează pe Mihai. S-au supus ca să câștige timp și să nu-și piardă viețile și averile. Dacă totuși au trădat pe cineva, nu pe Mihai l-au trădat, ci pe Simeon. Față de acesta se vor hicleni, atunci când își vor călca jurământul de credință și vor dezlănțui răscoala.

Că Buzestii nu l-au trădat pe Mihai, ci mai degrabă a fost o înțelegere a lor cu voievodul înfrânt, abandonat, o dovedește și o scrisoare din 1605 a lui Radu Șerban: *„Astfel iar a strâns oaste Mihai vodă; atunci a avut multă greutate și nevoie din pricina luptei și în aceea nevoie răposatul Mihai voevod nu a putut să găsească de nicăieri să ia bani cu împrumut. Într-aceea cinstitul dregător al domniei mele, jupan Preda mare ban, a împrumutat pe Mihai voevod cu 67.000 (aspri) și încă i-a dat și un cal bun și a numărat banii atunci chiar Bârcan vistierul”*. Dacă trădezi, nu dai bani cu împrumut și un cal! Udrea Băleanu, în lupta de lângă Curtea de Argeș *„de trei ori”* s-a *„lovit bărbătește cu noi”* (polonii). El, împreună cu alți boieri mari, în *„a 12-a zi de luptă”* se va închina la Pitești lui Simeon Movilă. În scrisoarea pe care i-o adresează acestuia arăta că: *„...și eu sunt fiu de boier din această țară și am moștenire și avere în această țară și Dumnezeu a dat țara în mâinile mării voastre”*. Udrea Băleanu și restul boierilor s-au închinat dintr-o necesitate imperioasă, pentru a-și păstra controlul asupra resurselor economice ale domeniilor și evident viețile, în condițiile în care o rezistență prelungită nu ducea la nimic. Execuțiile lui Udrea din Băleni și Negrea, acuzați de hiclenie de către Simeon vodă, vor precipita lucrurile *„Letopisețul cantacuzinesc”* cuprinde următoarea

informație: „Atuncea Buzestii văzând atâta răutate, n-au mai putut răbda, ci au fugit peste Olt, la Craiova. Și în grab au strâns oștile Mehedinților și numaidecât s-au învârtit înapoi la Simeon vodă iar el prinzând de veste n-au putut sta împotriva lor, ci au dat dosul a fugi. Buzestii încă după dâșii găsindu-i, lovindu-i, foarte rău i-au tăiat. Și de abia Simeon vodă cu puține oameni au scăpat”. Încercarea de revinire a lui Simeon cu trupe moldovenești, polone și tătărești e respinsă de marele paharnic Radu Șerban, viitorul Domn. Conducerea țării o va prelua o locotenentă domnească formată din Radu, Preda și Stroe Buzescu, Stoica Râioșeanul și Andronic. Răscoala s-a sincronizat cu pregătirea lui Mihai de recucerire a Transilvaniei. Buzestii s-au ridicat și cu „haiducii”, corp de mercenari care a trebuit plătit. Pentru recompensarea lui „Raț Ianoș”, un comandant de mercenari, Buzestii i-au dat un sat care a aparținut lui Mihai. C. Rezachevici a susținut că ridicarea Buzestilor s-a făcut „din inițiativa lor, urmând propriile interese, și nu în legătură cu Mihai”. Cu alte cuvinte, hiclenirea lor față de domnia lui Simeon vodă e rezultatul unui joc politic propriu, al unei decizii personale. C. Rezachevici, care crede într-o trădare a Buzestilor față de Mihai, consideră răscoala din 1601 ca o tentativă de anulare a efectelor vechii hiclenii. Răsturnându-l, din inițiativă proprie pe Simeon, trădându-l altfel spus și înfăptuind o lovitură de stat în favoarea lui Mihai, implicit erau absolviți de păcatele anterioare, Mihai fiind nevoit să-i ierte, din moment ce i-au oferit Țara Românească pe tavă. Instituirea „locotenentei domnești” demonstrează că acțiunea Buzestilor a fost în beneficiul lui Mihai Viteazul, altfel boierii victorioși puteau înscăuna alt Domn. Lovitura contra lui Simeon se produce după ce Zamoyski i-a ordonat lui Tarnowski să plece cu grosul trupelor polone în Ardeal, în sprijinul lui Sigismund Bathory. Simeon cataloghează plecarea acestuia ca o trădare și spune că „neluând în seamă primejdia, ce ar fi putut cădea asupra mea după plecarea sa, s-a dus cu oastea în țara Ardealului, nelăsându-mi decât 300 de călăreți cazaci, și aceștia ca vai de ei. Așadar dușmanii mei, Buzestii, văzând că lângă mine nu-i putere pentru respingere, m-au alungat din țară...” Momentul fixat pentru hiclenire e bine ales și lovitura de stat are toate șansele

de reușită. C. C. Giurescu crede într-o strânsă coordonare Mihai-Buzești în răsturnarea lui Simeon.

După asasinarea lui Mihai boierii munteni au trimis o delegație la Basta cu propunerea de a alege ca Domn în Țara Românească pe Stroe Buzescu, fidel imperialilor și agreat de boierime. „Locotenența domnească” trebuia să țină seama și de opțiunea Porții, care-i dăduse steag de domnie lui Simeon. Alungându-l pe acesta, boierii și țara se aflau pe o poziție de trădare față de interesele Porții, de voința ei. O nouă solie ia drumul Stambulului, care amenință că dacă nu i se dă *„domn dintre fiii domnilor lor”*, *„atunci de bună voie, toți ne vom lăsa tăiați de sabie și vom da țara nemților și ne vom alege domn de la ei, iar lui Simeon voievod nu ne vom închina”*. Este un act de mare curaj care demonstrează și o conștiință politică dezvoltată. Ei vor lua un Domn din Muntenia și nu se tem de așezarea lor pe o poziție de trădare a intereselor și voinței Porții și riscă chiar un război, din care nu exclud nici posibilitatea tăierii lor de sabia turcească. Sultanul care vrea să curme amestecul polon în Țara Românească, îi dă tronul lui Radu Mihnea. Chiar atunci însă, Simeon Movilă are o nouă intervenție militară, înaintează spre București și reocupă scaunul de la Târgoviște. Buzeștii și partizanii lor se retrag la Cârstinești și-l aleg Domn pe paharnicul Radu Șerban, în noiembrie 1601. Stroe Buzescu pleacă în solie la Viena și Praga, în decembrie 1601, pentru recunoașterea alegerii noului Domn de către imperiali. Recunoașterea e înțeleasă implicit și ca un viitor ajutor militar, în condițiile în care Simeon nu renunță la domnia Munteniei și sultanul a numit pe Radu Mihnea.

Radu Mihnea a încercat de la Giurgiu o acțiune militară repetată spre a intra în posesia tronului conferit de sultan, dar a întâmpinat rezistența îndârjită a lui Simeon. Turcii nu-i dau sprijin suficient lui Radu Mihnea, pentru că nu vor o ruptură bruscă cu Polonia care îl sprijină pe Simeon. Radu Mihnea va lua contactul cu Buzeștii, care sunt de acord să-i susțină cauza. L-au trădat deja pe proaspătul ales la tron, Radu Șerban ori Buzeștii au făcut un abil joc politic; au vrut să scape țara de Simeon și polonii lui cu ajutorul chiar al candidatului Porții și pe urmă să-l elimine și pe el? Mihnea

nu a putut să se mențină în centrul țării și a ajuns la Strehaia. Aici va avea alături de el pe Vintilă Corbeanu și Stoica din Strâmba, fost membru al „locotenentei domnești”. Stoica este foarte apropiat Buzestilor și are pe lângă Mihnea dubla misiune de ajutor, control și informații către ei. Radu Mihnea era omul turcilor, pus de ei și domnia sa ar fi însemnat că Țara Românească ar fi intrat în orbita otomană, ceea ce evident contravenea intereselor imperiale. Jocul Buzestilor putea fi interpretat și ca o sensibilizare a împăratului față de Țara Românească, care nu voia să părăsească tabăra creștină, dar pentru aceasta era nevoie de ajutor de la Rudolf al II-lea. Buzestii au trădat poate încrederea lui Radu Mihnea, dar nu interesele țării și ale coaliției creștine antiotomane.

Radu Mihnea va fi înfrânt de Simeon Movilă la Crețești, lângă Craiova, la începutul lui martie 1602, de oastea comandată de Potocki și Nestor Ureche. Radu Mihnea a avut alături pe Stoica și boierii credincioși partidei Buzestilor. Stoica, retras în munți, face apel la Radu Șerban și la imperiali, de unde rezultă clar jocul politic subtil al Buzestilor, care frizează pe alocuri și trădarea. În vara lui 1602, Radu Șerban, cu sprijin de la Basta și cu aportul masiv al Buzestilor, reușește să îl alunge pe Simeon Movilă din Muntenia.

Ocupația militară a Țării Românești, pentru că în fond asta a și fost domnia lui Simeon Movilă, jafurile lefegiilor străini, care l-au prădat până și pe Teodosie Rudeanu, unul dintre puținii dregători ai lui Mihai Viteazul care a aderat sincer la tabăra Movileștilor, a făcut mult rău. Este astfel explicabilă imensa bucurie a lui Preda Buzescu la auzul veștii că Simeon a murit. El va răsplăti împărătește pe Petru din Plăviceni care i-a adus vestea.

Radu Mihnea este și el îndepărtat de la competiția pentru tron de către Radu Șerban care rămâne singur Domn. Proclamarea lui Radu Șerban de către boieri ca domnitor se face în spiritul vechiului drept de alegere al succesorului și „Stările” țării dau de înțeles sultanului că nu trebuie decât să ratifice voința elitei politice. Concepția otomană este alta; Poarta investește pe candidatul la domnie după criteriile ei, un Domn care să nu trădeze interesele împărăției și să execute întocmai poruncile, iar boierii, „Stările”, nu au altceva de făcut decât să-l primească pe cel numit, să i se

inchine și să nu-l hiclească. Cele două concepții succesore la domnie vor marca o luptă acerbă în secolul al XVII între turci și factorii politici răspunzători din țară. Radu Șerban e ales de marea boierime și ostași, ca să împiedice „*răutățile și robiile*”, cum spune cronica, adică pentru a păstra privilegiile clasei conducătoare și a îndepărta intervenția străină.

În 1603, Radu Șerban este solicitat de Basta să îi dea ajutor contra lui Moise Szekely, trădătorul lui Mihai Viteazul, care-l silise să se refugieze la Gherla. Nobilimea ardeleană care îl trădase pe Mihai, îl va trăda și pe Basta și pe împărat. Moise va fi bătut și ucis. Radu ar fi putut ocupa Ardealul, ca odinioară Mihai, dar nu avea îndrăzneala necesară. Rudolf al II-lea îi confirmă domnia Țării Românești și îi dă și un steag. Atât! Xenopol spune că „*Nemții însă întrebuintează pe Radu Șerban ca pe un simplu instrument al politicei lor, când în contra turcilor și a tătarilor, când... în contra transilvănenilor*”.

În 1604, principe al Transilvaniei va fi proclamat de nemeși Ștefan Bocskay, unchiul lui Sigismund Bathory. El îi sprijinea pe Movilești și se pronunțase contra imperialilor. În 1606 Bocskay avea să piară prin trădare, otrăvit. În 1608, principe e proclamat Gabriel Bathory, nepotul lui Ștefan Bathory, fostul rege al Poloniei. Gabriel Bathory se hotărăște în plină iarnă, în 1610, să atace Țara Românească. Domnul ar fi fost cu siguranță luat prizonier, dacă judele sas din Brașov, Mihail Weiss nu l-ar fi trădat pe invadator, și nu ar fi trimis peste munți, în grabă mare și în și mai mare taină, un curier. Gabriel Bathory, pe cât de frumos, pe atât și de nebun, a profanat bisericile, a schingiuit populația, a scos morții din morminte, a trădat învățătura creștină și a făcut ceea ce nici turcii nu au făcut. Intrat în Târgoviște își va lua titlul de principe „*al Transilvaniei și Valahiei Transalpine*”. Sultanului îi va trimite o solie prin care îi va cere fără teamă de ridicol domnia Munteniei pentru sine. Turcii însă îi dau tronul lui Radu Mihnea. Refugiat în Moldova, la Roman, Radu Șerban, împreună cu vodă Constantin Movilă încheia un tratat cu imperialii. Domnul Șerban revine cu o oaste nouă, în Muntenia, îl alungă pe Mihnea, hiclean în fața domniei sale și rapid trece în Ardeal, unde-l bate pe Gabriel Bathory

intervenția turcilor care-l socotesc hain duce la căderea lui Radu Șerban, și astfel e silit să ia calea pribegiei spre Viena.

Fiica lui Șerban, Anca, se va mărita în 1618 cu Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul. În 1608, Nicolae Pătrașcu se afla în Brașov, fugăr de la Curtea imperială a lui Rudolf al II-lea, cu gândul de a intra în Țara Românească ca să ocupe tronul. Avea alături un grup de boieri credincioși care-l susțineau. Radu Șerban îi va cere lui Gabriel Bathory să aresteze grupul de complotiști și acesta se va excuta. Îi va aresta pe Pătrașcu, pe logofătul Stoichiță și pe încă 24 de boieri. Domnul a cerut extrădarea hiclenilor, care potrivit lui D. Todită, autorul monografiei „*Pătrașcu cel Tânăr fiul lui Mihai Viteazul*” au fost iertați. C. Gane spune însă că Radu Șerban l-ar fi însemnat la nas pe Pătrașcu, ca să nu mai ridice pretenții la tron. Oricum, cei doi se vor împăca, din vreme ce Pătrașcu se va căsători cu Anca și împreună vor mânca pâinea amară a exilului. Pătrașcu și Radu Șerban vor avea o aventură în 1616, când vor organiza o expediție pe cont propriu, pentru recuperarea tronului. S-au hiclenit față de Domnul în scaun și au fost respinși de Skender Pașa.

Radu Mihnea a avut o primă domnie în Țara Românească între 1611–1616. Era fiul renegatului, trădătorului credinței creștine străbune, Mihnea Turcitul. Boierii vedeau în Radu Mihnea un „*domn turc*” și-l acuzau că ocrotește pe turci, face moschei și strânge lângă el pe frații și surorile de lege păgână. Boierii din partida lui Radu Șerban îi vor scrie în 1614 Domnului aflat în exil că „*În țara noastră acum strigă hoguea, că-și ține acest domn (Radu Mihnea) frații și surorile în casă cu el și sânt turci. ...Și robii cari au scăpat de prin catarge (galere) și de printr-alte robii, măcar de la Mihai Vodă, domnul cine este în țară el (îi) dă turcilor...*” I se cere lui Radu Șerban să îl înștiințeze pe împăratul creștin ca să vie cu oaste și să-i scape „*căci inima noastră nu poate suferi cu păgânii*”. Cronica lui Radu Popescu mai adaugă un motiv al nemulțumirii boierilor munteni față de domnia lui Radu Mihnea: „*că aduse pre mulți (greci) de-i cinstise și-i miluia; ci boierii rumâni, aceștia văzând, nu le-au fost pă voie; precum de multe ori, la mulți domni, s-au făcut răzmeriță și turburare pentru răotatea grecilor*”. Datorită

pătrunderii masive a elementelor grecești, care vor concura clasa politică băștinașă, se va produce în timpul domniei lui Radu Mihnea o reacție boierească antigrecească, care va lua forma unui complot anti domnesc. Elita politică valahă s-a considerat trădată de Domn și astfel un grup de 9 boieri a apreciat hiclenirea lor ca o salvare a țării. Cei 9, în frunte cu Bărcan, fost mare stolnic al lui Radu Șerban, vor face un complot pentru a-l ucide pe Domn. Din punctul de vedere al domnului, acțiunea lor e un act de înaltă trădare, dar dintr-al boierilor e unul justițiar, pentru că trădător e considerat vodă. Radu Popescu scria: „numai un boier, anume Bărcan... acesta nu s-au odihnit, ci s-au mai găsit și alți opt boiari asemenea lui, de făcea sfat în taină să omoare pă Radul vodă și să facă domnu pă un Mihai cămăraș. Acestea înțelegându-le Radul vodă, au apucat el mai nainte, de i-au prinsu, și le-au tăiat capețile tuturor”. Radu Popescu va veni imediat și cu următoarea precizare: „Însă această rădicare ce au fost să rădice, n-au fost pentru alt... ci pentru mândria și răotatea grecilor”.

În dregătoriile din Țările Române elemente grecești au intrat încă din timpul lui Mircea cel Bătrân, care a avut un logofăt pe nume Filos. Vistierul Kirakola al lui Ștefan cel Mare era și el grec. La fel erau Iane și Androanic Cantacuzino din timpul lui Mihai Viteazul și Dumitru Chiriță Paleologul, ruda Movileștilor. Greci au fost și primii mitropoliți, Iachint, Critopol, Antim și Hariton ai Munteniei. Nifon vine în timpul lui Radu cel Mare cu mai mulți călugări greci. Ei devin egumeni în mănăstirile noastre. Influența greacă va duce și la practica închinării unor mănăstiri la Muntele Athos. În secolul al XVI-lea, în Țările Române, e un numeros grup de negustori greci, mai ales gelepi, greci. Când tronurile sunt scoase la Stambul la mezat, grecii devin creditorii domniei și ca să fie siguri că își primesc împrumutul și dobânzile aferente se așează în țară, unde obțin și dregătorii. Între boierimea română și greci se ajunge la legături de rudenie. O fiică a lui Mircea Ciobanul se va căsători cu fratele lui Mihai Catnacuzino (Șeitanoglu), alta cu Stamatie, nepotul Patriarhului de Constantinopol, Ioasaf. Alexandru al II-lea a fost căsătorit cu greco-italianca Ecaterina Salvaressos, Iancu Sasu cu Maria Paleolog, Petru Șchiopul cu Maria Amirali

din Rhodos. Rudele domnești prin alianță vor dobândi mari dregătorii la Curte. Multiplele legături cu spațiul elen, religioase, economice, matrimoniale, au făcut ca aceste elemente să ajungă la noi și să obțină poziții tot mai importante în biserică, comerț, dregătorii. După 1600, penetrația greacă devine alarmantă, iar domnia lui Radu Mihnea confirmă acest lucru. O dată cu grecii vine în spațiul nostru și mentalitatea, psihologia, felul de a fi al grecilor, cu părțile bune, dar mai ales cu cele rele. Sub influența lor, trădarea devine o artă, un mod de a trăi. În timpul lui Radu Mihnea a avut loc prima răscoală antigrecească și frământările au ținut până la domniile lui Vasile Lupu și Matei Basarab, care au ajuns la tron tocmai ca urmare a acestei reacții. Una din cauzele decăderii morale din secolul al XVII-lea din Țările Române, arăta V. Drăghicescu, a fost și această influență negativă grecească care stă sub pecetea trădării.

Radu Mihnea, deși ajuns pe tron cu sprijinul turcilor și considerat omul turcilor, îi va trăda. I-a dat de știre lui Gabriel Bathory că osmanlâii îi vor pieirea și că vin cu forțele conjugate ale Țării Românești și Moldovei în Transilvania. L-a sfătuit să nu opună rezistență și să fugă, dar principele nebun nu a ascultat. S-a închis în Oradea și aici niște ostași trădători care au aparținut corpului de mercenari al haiducilor, l-au asasinat. De organizarea complotului, ce urmărea uciderea lui Bathory, a fost suspectată Curtea imperială de la Viena, care se orientase spre Gabriel Bethlen.

Radu Mihnea va fi numit în 1616 ca Domn în Moldova, și va deveni după tiranul Tomșa, „*omul reconcilierii*”.

Pe tronul rămas liber, boierii munteni l-au solicitat pe Gavril Movilă, fiul lui Simeon, care se afla în Polonia, dar „*aflându-se Alixandru vodă Iliiaș la Poartă, cu bani, cu prieteni, s-au întorsu socotelile turcilor dentâi, șii-au dat lui domniia. Iar Gavril vodă au purces de s-au dus la Poartă, măcar că țara îl vrea, și toți boierii, și nu vrea să-l lase să se ducă, zicând că vor da bani și vor face pă turci de va fi el, iar nu altul...*” (Radu Popescu) Gavril Movilă însă nu a vrut să se împotrivescă opțiunii Porții, dar important rămâne aspectul corupției, pentru că boierii știu că dacă plătesc și mituiesc pe demnitarii otomani, pot avea câștig de cauză.

Din 1616, până în 1618, Alexandru Iliș va fi Domn al Țării Românești. După ce s-a împrumutat cu mari sume pentru a cumpăra tronul, când a venit în țară „aduse mulți greci cu dânsul, și cu ce mai era mai înainte aicea, să făcuse o grămadă”, spune Radu Popescu. Mulțimea grecilor – inclusiv socrul domnesc Ianake Catargiu – crează o puternică nemulțumire printre boieri și ei se consideră din nou trădați în interesele, speranțele lor. Se organizează un complot în frunte cu Cârstea vornicul, la care mai participau și Lupu paharnicul, Spătaru, Buzdugan, boieri mari care au ca plan să-i taie pe greci. Domnul află de hiclenia boierilor de la niște lefegii sârbi și bulgari, angrenați poate și ei în complot, dar deveniți mai apoi trădători. Pentru că a trebuit să plece alături de Skender pașa contra polonilor, vodă a amânat pedepsele. Paharnicul Lupu, Spătaru și Buzdugan după ce află că au fost trădați, profită de răgazul ivit și fug în Ardeal. Cârstea și ceilalți hicleni ai domniei care au rămas, au negat cu jurăminte și blesteme cumplite orice implicare în complot, dar capul lui Cârstea va cădea. Acuzat de hiclenie i se confiscă în beneficiul domniei și averile. În 1618, complotiștii, hiclenii fugiți în Ardeal, intră în țară cu forțe importante și Iliș, ca să scape, fuge la Brăila „mai gol, fără manta”, relatează Matei al Mirelor. Mercenarii l-au trădat pe vodă și-au trecut de partea complotiștilor pentru că nu și-au primit lefurile și singura scăpare în atari condiții a fost fuga. Intrarea lui Lupu în București va însemna un masacru contra grecilor, un veritabil pogrom. Au căzut sub tăișul sabiei boieri, negustori și chiar un arhiereu. Grecii, considerați vinovați de toate relele, intriganți, mincinoși și trădători, vor fi cumplit jefuiți. Buzdugan s-a arătat de o mare ferocitate. Răzmerița boierească, hiclenirea către domnie, va determina Poarta să-l mazilească pe Alexandru Iliș.

Gavriil Movilă (1618–1620) a fost dorit de boieri de mai mult timp și la venirea lui „toți se bucurară”. Radu Popescu povestește că Gavril Movilă a fost solicitat de Skender să-i dea ajutor militar în campania din „Țara Leșască” și că atunci vodă „vrând să răsplătească Lupului, și lui Buzdugan, pentru răotățile ce făcuse țării, când au scos pe Alixandru vodă den domnie, au locotit să-i ducă mălcomind, să-i dea în mâinile pașai. Ci cu cuvinte

blânde i-au boierit; pă Lupu l-au pus spătar mare, pă Buzdugan sârdar; carii bucurându-se mergea cu domnul la oaste și nu știa ce li se gătește... " În satul Ciocănești, Skender pașa îi va trage în țeapă pe cei doi boieri, capii hicleției contra lui Alexandru Iliș și a suitei sale. Prin această faptă, Gavril Movilă i-a trădat pe Lupu și Buzdugan. I-a boierit, i-a păcălit și i-a dat pe mâna turcilor. Se teme poate de cei doi pe considerentul că cine trădează o dată un Domn o va face și a doua oară?

În 1623, pe tron se află Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea. În timpul domniei lui „*călărașai den Mănești, de la Gherghiță, de la Ploiești, den Rusăi-dă-Vede, ce nește nebuni (precum dă multe ori au făcut), s-au sculat asupra domnului să-l scoată den domnie. Boierii încă le-au prinsu veste, și au făcut gătire mai bună; și s-au lovit la Mănești; și i-au biruit pă călărași, și i-au risipit, și, pe carii au fost pricina aceștii rădicări, pă urmă aflându-i, i-au omorât*” (Radu Popescu). Răscoala armatei contra domniei, hicleția cu alte cuvinte, e urmarea unei situații economice grele și a unei fiscalități împovărătoare.

Boierii se grăbesc să înfrângă răzmerița și instigatorii, capii hiclețiilor, sunt arestați și executați. Ostașii sau slujitorii domnești s-au mai revoltat, după cum arată cronica, pe motivul, se presupune, al neplății lefurilor sau al opresiunii financiare. Revolta călărașilor din timpul lui Alexandru Coconul are proporții mai mari și cuprinde mai multe centre, reședințe ale steagurilor. Pentru domnie, răscoala armatei este un grav incident. Dacă chiar oastea, călărașii, vrea să-l scoată pe vodă din scaun, trădează instituția domniei și aceasta înseamnă existența unei crize profunde interne. În aceeași vreme, peste Olt, se ridică contra lui vodă, un pretendent, Paisie, hiclean care alături de partizanii lui, „*lotri*”, vrea să se înscăuneze Domn. Și acest trădător, complotist contra lui Alexandru Coconul, va fi înfrânt de boieri. Boierii au deci posibilități militare destul de mari, din vreme ce îi „*risipesc*” și pe călărași și pe Paisie cu susținătorii lui. De forța lor economică și militară domnia trebuie evident să țină seama în cărmuire. Dacă nu intervenea elita politică, Alexandru Coconul ar fi fost răsturnat sau ucis. Boierii însă nu l-au trădat, ceea ce denotă că au avut interese mari în a-l menține pe adolescent

în scaun. Vodă desigur că nu ieșea din cuvântul lor. Regimul nobiliar s-a impus, în dauna instituției domniei și dacă dispărea și concurența grecească, boierii se puteau considera satisfăcuți.

Tulburările din țară îi fac pe turci să-l mazilească pe Alexandru Coconul. Deși s-a căsătorit cu Smaranda, fiica bogatului și influentului grec Scarlat Saegiu, Alexandru Coconul nu va primi de la socru sprijinul așteptat. Acesta s-a orientat spre un rival, Alexandru Iliăș, fostul domnitor. Semnificativ pentru moravurile timpului este aportul socrului lui Alexandru Coconul la înscăunarea lui Iliăș, pe care l-a împrumutat cu banii necesari cumpărării tronului. Că se trădau interesele ginerelui nu conta, din vreme ce Scarlat era în câștig curat.

În timpul domniei lui Leon vodă, birurile extrem de grele crează o situație explozivă „*spartu-s-au toate județele de peste Olt, fugind care încotro au putut*”, nota cronică. Reacția mării boierimi în urma dezastrului economic și a consecințelor prezenței masive a elementului grec în țară a fost fuga în Ardeal, ceea ce însemna în fond o hiclenie. La 27 octombrie 1630, au fugit boierii olteni, Aslan vornicul, Gorgan spătarul, Barbu paharnicul Brădescul, Mihai spătarul Coțofeanul, Dumitru slugerul Filisanul, Mitrea vistierul și mulți alții, în cap cu Matei aga din Brâncoveni. Un exod atât de masiv al mării boierimi oltene, hiclenirea aceasta în masă l-a pus pe Leon vodă într-o situație extrem de critică. Era clar că trădătorii domniei vor unelti din străinătate și vor lua legătura cu boierii rămași în țară pentru realizarea unei lovituri de stat, răsturnarea Domnului. Principele Transilvaniei, Gheorghe Rakoczy, alături de nobilimea maghiară, i-au primit bine pe fugarii hicleni ai domniei, și ei și-au strâns repede o oaste pentru o intervenție militară în Muntenia. Atunci, scrie cronicarul, „*Leon vodă, văzând că au fugit atâta boierime, și temându-se de niscareva amestecături, să nu să facă, în multe rânduri au trimis cărți la dânșii, cu jurământ, ca să vie în țară, că nu le va face rău; și n-au vrut să vie. Trimis-au și pă părintele Theofil episcopul, și pă Hrizea vornecul, cu cărți, la dânșii, să vie, ci iar n-au vrut să vie, ci au cerut de la craiu și de la Zolomi oști ajutoriu, să vie să scoată pă Leon vodă den țară; și le-au dat*”. Leon vodă le va trimite în trei rânduri „*cărți*” cu „*jurăminte de*

iertăciune” și cu promisiuni de boierie fugarilor, dar fără folos. E drept că Domnul promitea iertare hiclenilor, dar nu o dată s-a întâmplat ca fugiții întorși să fie așteptați nu cu îmbrățișări domnești ci cu sabia călăului. În plus nu putea fi vorba de o reconciliere, pentru că boierii care l-au trădat pe vodă au făcut-o pentru că programul lor politic nu concorda cu cel afișat de domnie. Ion Sârbu, în „*Relațiile externe ale lui Matei Vodă Basarab*”, preciza că Leon a venit în țară însoțit de numeroși greci și că dintre „*aceștia și-a ales curtenii, lor le împărțea și le vindea primele demnități ale țării. Aceștia, la rândul lor, făceau un adevărat comerț cu majoritatea celorlalte dregătorii pe care le concedau în schimbul unor mari dobânzi conaționalilor lor ce mișunau prin țară... Grecii lui Leon au făcut cele mai mari rele în Muntenia. Înlăturând toate «obiceiurile țării» și «bunele rânduieli», ei aduc «legi rele și apăsătoare, măbind unele dări fără măsură». Prin cadourile și uneltirile lor, prin denunțurile false și suspiciunile față de boierii țării, ei l-au înstrăinat pe domn de aceștia, ținându-l la distanță de treburile guvernării, «pentru a putea distruge și prăda țara cu atât mai liberi, după dorința lor»”. Boierii munteni, prin faptul că grecii dobândeau moșii întinse și mănoase și înalte dregătorii, se simțeau concurați și prin aceasta trădați de Domn, care avea obligativitatea de a-și ocroti, apăra, supușii.*

A patra solie trimisă de Leon vodă ca să aducă împăcarea cu boierii hicleni îi găsește pe aceștia la Târgu Jiu, veniți în fruntea unei armate. Logofătul Radu din Desa, conducătorul soliei, îl trădează și el pe Leon și se alătură taberei hiclenilor. Într-o primă confruntare, luptă de avangardă cu boierii trădători, spătarul Mihai e înfrânt în august 1631 la Ungureni. Când a văzut că pericolul crește, Domnul și-a strâns toată armata și a plătit lefurile înainte, ca nu cumva lefegii să-l trădeze și în marginea Bucureștilor, „*deasupra viilor, din jos de mănăstirea Mihai Vodă*”, se întâlnește cu oastea hiclenilor. Va fi victorios iar cei căzuți prizonieri vor avea cu mânia sa o neplăcută întâlnire. Preda Brâncoveanul, nepotul lui Matei aga și logofătul Radu din Desa, au fost și ei prinși, dar Leon „*nu le-au făcut nici un rău, numai i-au pus de au dat bani mulți*” precizează cronica. Domnul a iertat pe unii trădători contra răscumpărării cu

bani grei a păcatului comis. Însă nu toți boierii prinși au această șansă. Au fost uciși ca hicleni Adam Banul și Preda Floricoiul din Greci, ginerele lui Mihai Viteazul. Nușa armașul a fost „înțepat”, adică tras în țeapă. Leon vodă trimite apoi sultanului 40 de prizonieri dintre lefegii unguri veniți cu viclenii din Ardeal. Matei aga și alți partizani de ai săi au izbutit să scape și să se refugieze la Tismana, de unde au trecut din nou munții în Ardeal. „Gonacii” trimiși de vodă, banul Boul și Nedelco Boteanul nu i-au putut prinde. După aceasta „Leon vodă iar au mai trimis la boiari, să vie la casele lor, și dentr-înșăi au venit, iar dentr-înșăi au rămas Matei aga”. Vedem că tabăra fugarilor trădători a cuprins și... trădători. Trădătorii trădătorilor au dat ascultare cererii domnești de reîntoarcere și au crezut în jurămintele de iertare. Au făcut acest gest pentru că Leon vodă le-a împlinit programul lor politic pentru care se revoltaseră și deveniseră hicleni. La 2 august 1631, Domnul a dat un act solemn, un așezământ împotriva grecilor, măsură necesară pentru a putea ține alături pe dregătorii care îi mai rămaseră și armata de țară, dar și pentru a dezbină tabăra transfugilor. Nu i-a fost ușor lui vodă să facă un asemenea gest prin care își trăda prietenii și susținătorii – însăși soția sa era grecoaică – dar înaltele rațiuni de stat o cereau. În document Domnul arată că a strâns „toată țara, boiari mari și mici, și roșii și mazălii și toți slujitorii”, deci a făcut o adunare de „Stări” și „văzând toți atâta sărăcie și pustiire țării”, a căutat să afle „de unde cad acele nevoi pre țară”. Și atunci „Aflatus-au și s-au adevărat cum toate nevoile și sărăcia țării se încep de la grecii streini, carii amestecă domniile și vând țara fără milă și o precupesc pre capete asuprite (dobânzi mari) și dacă vin aici în țară, ei nu socotesc să umble după obiceiul țării, ci strică toate lucrurile bune și adaugă legi rele și asuprite... și încă alte multe streinări au arătat spre oamenii țării...” Din aceste cauze Domnul se jură pe Evanghelie, în fața înaltelor fețe bisericești, vlădica Grigorie și episcopul de Râmnic Teofil, că din acea clipă „călcat-am acele obicei rele și le-am pus domnia mea toate jos, și am scos acei greci streini den țară afară ca pre niște neprieteni țării fiind și am tocmnit domnia mea și alte lucruri bune care să fie de folos țării”. Față de armată, „roșii”, se hotărăște prin același așezământ o dare de 40 de

galbeni ungurești de Sf. Dumitru și Sf. Gheorghe, iar mănăstirile nu mai au decât călugări români.

Prin acest act, era normal ca o parte din boierii fugari să se reîntoarcă, pentru că obiectivul hiclenirii lor a fost, cel puțin teoretic, atins. Armata nu l-a trădat pe Leon, deoarece era plătită și beneficia prin așezământ de condiții mult mai bune. În această situație, Matei aga și restul partizanilor săi vor schimba tactica. Principele Transilvaniei le va deveni avocat și va informa Poarta în 1632, că Leon vodă strică buna vecinătate „și că face asemenea lucruri împotriva transilvănenilor cum nu le-a mai făcut nici un voievod muntean pe timp de pace”. În concluzie îl ruga pe sultan ca Domnul să fie mazilit. Gheorghe Rakoczy va bombarda literalmente la cererea lui Matei aga Stambulul cu scrisorile și plângerile contra lui vodă și aceste pări, dintre care unele mincinoase, vor constitui tot atâtea acte de trădare contra Domnului legitim. Leon se hotărăște, pentru a opri potopul pârilor, să îl mituiască pe principe, cu 5000 de guldeni anual, sub formă de „tribut”. Rakoczy își mai domolește din zel, iar ideea îi surâde. Principele se gândește să-și dezvolte afacerea, chiar dacă prin aceasta îl trădează pe Matei aga, pe care a promis să îl sprijine să ocupe tronul. El ordonă trimisului său din Stambul să ia contact cu mulțimea pretendenților la tronul Țării Românești și să le ceară câte 6000 de ducati în schimbul promisiunii de a nu pune piedici la urcarea lor pe tron. Alexandru Coconul s-a grăbit să iscălească o asemenea chitanță, căci el spera la o revenire în domnie, și același lucru îl va face și Radu Iliăș. Leon vodă promisese cei 5000 de guldeni principelui dar uitase să-și onoreze promisiunea. Rakoczy, ca să se ferească de noi surprize, îi spune trimisului său de la Stambul să încheie contracte în toată regula cu diverșii candidați la domnie. Ei urmau să se oblige ca odată ajunși Domni, să-i dea „șase, cinci sau, dacă nu este posibil mai mult, cel puțin 4000 de guldeni”. Bună afacere tronul Țărilor Române! Și dacă vreun pretendent e trădat, cu atât mai rău pentru el!

Aga Matei nu s-a bazat numai pe principele Transilvaniei în obținerea tronului, pentru că a bănuir că acesta, dacă va avea prilejul,

il va trăda în favoarea altuia, ci a intrat în relații și cu Abaza pașa de la Rusciuk. Abaza pașa ducea tratative cu hiclenii lui Leon vodă din Ardeal prin intermediul popii Ignatie Sârbu. Ce ciudată împerechere pentru realizarea unei trădări, între un popă, un pașă și un boier, aga Matei, hiclean transfug!

Matei aga l-a câștigat de partea sa pe Abaza pașa și în august 1632, prin Banat, pe la Caransebeș, unde-și tocmise mercenari, a intrat în Oltenia. Leon vodă a fost mazilit, dar Poarta l-a numit domn pe Radu Alexandru Iliș. Matei s-a întâlnit cu Abaza pașa, care l-a recunoscut Domn, ba i-a mai și dat caftanul de investitură, lucru pe care doar sultanul îl putea face. Pașa își trăda stăpânul și evident că o făcea pentru mult aur. Matei a intrat în București, în vreme ce Radu Alexandru Iliș a fugit în Moldova, la tatăl său. De aici, cu ajutorul moldovenesc, tătăresc și cu al boierilor care nu-l agreau pe Matei și s-au hainit a pornit să ocupe Muntenia. La Plumbuita, în 1632, Matei e biruitor, iar „*Radu Vodă au dat dosul, fugind cu mare spaimă și cu capul gol*”. Imediat la Stambul e trimisă o solie în frunte cu Nedelcu, care asigură pe turci de fidelitatea lui Matei și de plata regulată a tributului. Nu atât argumentul că „*țara*” nu ar vrea „*nici pe un alt grec ca principe*” – despre Leon se spunea că ar fi fost grec – ci darurile bogate, mita dată înalților dregători otomani va inclina balanța în favoarea lui Matei, care va primi semnele investiturii. De fapt capugiul trimis trebuia să i le dea lui Radu Iliș, dar între timp lucrurile au luat o altă întorsătură, așa cum de obicei se întâmplă în viață. Matei, care își va adăuga și numele de Basarab, va merge la Poartă, însoțit de un alai strălucitor și va avea alături și pe înaltele fețe bisericești, Grigorie și Teofil. La Stambul, Domnul a trecut prin momente grele, pentru că a fost acuzat de Radu Iliș și socrul său, influentul Curt Celebi, că în lupta de la Plumbuita ar fi fost omorâți și oameni care nu au participat la ostilități. Bine plătite, un grup de turcoaice și grecoaice vor face istericale în fața porții vizirului și vor cere moartea lui Matei, care la Plumbuita le-ar fi ucis soții și fii. Trădau adevărul pentru bani, dar bani va pune în joc și noul Domn, 400.000 de galbeni și sultanul îl va recunoaște ca bey. Padișahul nu accepta Domnilor Țărilor Române decât titlul de bey.

Trădări în Moldova până la Vasile Lupu

Începând cu secolul al XVII-lea, consideră Tahsin Gemil, rațiunile realiste de stat ale turcilor și calculele economice, mai ales particulare ale marilor dregători, nu numai că au eliminat coșmarul transformării Țării Românești și Moldovei în pașalâc, dar au urmat respectarea autonomiei lor și chiar în unele momente întărirea acestei autonomii, ca singură modalitate de menținere la nord de Dunăre a pozițiilor otomane. Quantumul tributului, de 70.000 reali pentru Moldova și 130.000 pentru Țara Românească a rămas pe tot parcursul secolului aproape constant, pentru că haraciul a recăpătat valoarea sa politică inițială, de simbol al dependenței. Mai greu atârnă „cadourile”, dar și ele, „piskes”, „hedaye”, inițial au fost expresia prezentării omagiului și au avut un caracter politic, oficial. Acum caracterul oficial e deturnat în sensul de mită, pentru că „domnii români au căutat, într-un asemenea mod, să profite cu eficiență de efectele grave ale crizei otomane, fie pentru a impune Porții un fapt contrar intereselor sale de stat, fie pentru a preîntâmpina o nedorită acțiune a acesteia, fie cu menirea de a obține chiar sprijinul otoman în unele inițiative ale lor”.

După bătălia de la Hotin, din 1621, se constată o creștere a dominației otomane prin pătrunderea masivă a elementelor greco-levantine în structurile interne ale Moldovei. Criza otomană din secolul al XVII-lea a generat penetrarea elementului grec și acest element a acționat pe două planuri; accentuarea crizei propriu zise turcești și accentuarea dominației otomane în Țările Române. După 1621, energia politică a clasei conducătoare, boierimea, „se va consuma ani de-a rândul pentru a stăvili acest primejdios concurent. Politica externă, care stătuse în legătură cu atitudinea boierimii față de schimbările petrecute în regimul dominației otomane, ceda acum locul politicii interne. Dușmanul cel mai de temut nu mai era în afara hotarelor țării, ci înlăuntrul lor” (Fl. Constantiniu).

După căderea Doamnei Elisaveta Movilă și o domnie liniștită a lui Radu Mihnea, fostul Domn muntean, pe tronul Moldovei urcă Gașpar Grațiani. Instalarea lui pe tron nu este un „episod ciudat” sau „întâmplător”, ci reprezintă un efect al evoluției raporturilor otomano-polone în împrejurările războiului de 30 de ani, spune

Tahsin Gemil. Numirea acestui maurovlah din zona dalmatină, din Gradacac, a avut în concepția otomană menirea de a afirma hotărârea sultanului în restabilirea dominației sale exclusive în Moldova, în dauna Poloniei și o măsură forte față de boierimea filopolonă. Străin de țară, fără să știe românește (vorbea cu supușii prin talmaci), el avea misiunea, ca aflat în serviciul activ al Porții, de a curăți Moldova de influența polonă. În 1619 va ajunge pe tron „*acest ciudat domn*”, cum îl apreciază C. C. Giurescu și va avea de reprimat acțiunea unui hiclean, un pretendent la tron, ridicat din zona Orheiului. Hicleanul și tovarășii lui vor fi prinși și vor plăti cu capul îndrăzneala lor. Miron Costin nota că „*și l-au prinsu și pre dânsul viu, pre domnișor și câteva capeta de la Orheiu, pre carii i-au și omorâtu îndată*”.

Deși omul turcilor și străin de țară, maurovlah sau croat, Grațiani începe să-și făurească planuri mari, în sensul realizării unui stat care ar cuprinde toate cele trei Țări Române, evident cu el în frunte. După ce a devenit Domn, Grațiani i-a trădat pe turci, patronii săi și „*s-au așădzatu cu gândul spre părți creștine*”. A trimis regelui polonez niște „*cărți*”, scrisori ale lui Bethlen către hanul tătăresc, din care rezulta că acesta îi atâta pe tătari să atace Polonia. La rândul său Bethlen îl părăște pe Domn la Poartă că îl trădează pe sultan. Când sultanul se va hotărî să-l mazilească, vodă va trece deschis de partea polonilor. Grațiani, deși a devenit trădătorul turcilor, prin trecerea de partea leșilor, tocmai invers decât îi era misiunea, și teoretic trebuia să-și atragă de partea lui boierimea moldoveană filopolonă, nu a împlinit adeziunea boierimii. Nici când prin talmaci și-a explicat planurile antiotomane nu a stârnit vreun entuziasm. Trecerea lui de partea leșilor e considerată de Miron Costin „*fără socoteală și fără temei, în loc de folosul țării să-i aducă perire*”. A ignorat politica de echilibru promovată de marea boierime, între turci și leși și s-a lăsat pradă propriilor ambiții, pentru care elita politică nu era dispusă să-și riște viața și averile.

În septembrie 1620, când ceaușul turcesc a venit cu firmanul de mazilire, Grațiani a poruncit ca să fie executat. Totodată turcii care se găseau în Iași au fost măcelăriți. Domnul îi va tăia și pe toți boierii trimiși de Alexandru Iliăș, viitorul vodă înaintea lui, ca să

cărmuiescă țara până când el însuși va ajunge. Această politică a lui Grațiani, dictată de propria ambiție, nu era aprobată de marea majoritate a boierimii. Bucioc și vistierul Vasile Lupu, viitorul domnitor, fac parte din opoziție și Grațiani se teme că aceștia îl pot trăda. Pe Vasile Lupu „l-au pus în temniță și l-au pus și la muncă” (tortură), iar pe Bucioc „pusesă gându să-l otrăvească”. Îl va invita la masă pe Bucioc și-i va oferi bucate și băutură otrăvite, dar boierul care bănuia că Domnul îi va trăda încrederea, era pregătit cu un antidot și astfel va scăpa cu viață.

Alături de polonii conduși de Zolkiewski, Grațiani s-a pregătit de război cu turcii. La Țuțora însă, Skender pașa îi înfrânge pe Grațiani și pe poloni; „Gașpar vodă vădzându mare turburare și fugă în oastea leșească, părăsit și de oștenii săi, au purcesu și elu noaptea și au trecut Prutul bine. Numai, amu la branște fiindu cu puținei de ai săi și den boieri, Șeptiliciu hatmanul și Goia postelnicul, pe lângă dânsul, l-au omorât ceia ce era cu dânsul. Scârnavă și groaznică fapta și neaudzită în toate țările creștine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiește, că oricum este, de la Dumnedzău este. Precum dzice svinta Scriptura... Nu-i nice o putere, fără de la Dumnedzău dată” (M. Costin).

Alexandru Iliăș, după ce va urca pe tron, îi va executa pe trădătorii lui Grațiani care comiseră un regicid: „Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șeptiliciu și Goia, de la Alexandru vodă, pe lege direaptă de le-au tăietu capetele și trupurile le-au aruncatu în ieșitoare. Și cu cale le-au făcut, că după scârnavă fapte, scârnavă morți vinu” (ibidem). Gestul lui Alexandru Iliăș este un „Ecou de mentalitate fideistă, dar și artificiu care permite să fie condamnați cei credincioși turcilor și să fie compătimit domnul care încercare să scuture jugul acestora. Amintim că Alexandru Iliăș va lua pentru hainie și moșiile, vornicului Bucioc, cel care se ridicase împreună cu domnul Grațiani contra turcilor” (Instituții feudale din Țările Române. Dicționar).

Noul Domn Iliăș se va înconjura de o mulțime de greci și va pune dări foarte mari. După un an de domnie, în 1621, va fi mazilit și Ștefan Tomșa va fi numit pentru a doua oară, ca Domn. Nu a mai tăiat boierii și era „țara în pace”, spune cronica.

Prima domnie a lui Miron Barnovschi (Barnowski) (1626–1629), ca și domnia lui Moise Movilă (1630–1631), s-au sfârșit, datorită prea strânselor relații pe care aceștia le-au avut cu Polonia. În 1629, Barnowski obținuse indigenatul polon, pe urmă se căsătorise cu fiica guvernatorului Cameniței. Turcii îl vor suspecta, ca și pe Moise Movilă, că îi trădează în folosul leșilor și vor hotărî mazilirea.

Numirea pentru a doua oară pe tronul Moldovei a lui Alexandru Iliș, (1631–1633), crează o mare nemulțumire în țară. În mintea tuturor rămăsese prin mulțimea grecilor pe care-i adusese în prima domnie cu el și prin dările grele pe care le puse. Boierii țării s-au hotărât să meargă la Stambul și o delegație „*până la 80 de capete numai den boieri, fără alte căpetenii de țeară*”, în frunte cu Lupu vornicul, Cehan vornicul și Ureche, au venit să se plângă de Domn. Iliș vodă care a aflat de pornirea delegației cu pâra la Stambul, l-a pus pe Batiște Vevelli să-i oprească și să-i convingă să nu se hainească, dar în zadar. Iliș obține de la turci arestarea unei părți a boierilor delatori, dar în final e silit să accepte o înțelegere cu ei. „*Și au mers la patriarșie și au făcut giurământuri boierii lui Alexandru vodă și Alexandru vodă boierilor și așa au purces din Tarigrad spre țeară*”.

Iliș stătea înconjurat de greci și prim sfetnic era Vevelli. Față de boierii moldoveni care cutezaseră să-l părăscă la Poartă, hainie curată, și care îl obligaseră să încheie un compromis, avea Domnul o mare ură. Boierii îl considerau un trădător al jurământului depus la Patriarhie, prin care s-a angajează solemn că se va lepăda de greci, dar că acest lucru, odată urcat pe tron, nu îl făcuse. Atmosfera era foarte încordată și un conflict stătea gata să izbucnească. Iliș „*aședzase gândul său... numai să omoară pre o samă de boieri, ales pre Vasile Lupu vornicul și pre Cehan vornicul și pre Savin hatmanul, pre Buhuș vistiernicul, pre Ureche spătarul*”. Vevelli îl va sfătui pe Domn să-i taie pe boierii hicleni de Paști, dar aceștia vor afla – și zidurile au urechi – și vor trece la contramăsuri. De fapt, planul de a-i ucide pe boieri, printre care și pe Lupul vornicul, care „*era cap tuturor lucrurilor*”, a fost trădat conducătorilor opoziției de către un grec, Constantin Arseni, „*om*

de casa lui Alexandru vodă". Țara „și nu numai Curtea, ce și țărânimea”, „herbând în greutăți și în netocmele” acționează „și atâta mulțime s-au strânsu den toate părțile, cât nu încăpeau în târg, ce impluse locul pe supt Miroslava pretutinderea, strigând pre greci de pren toate ulițele” nota cronicarul. A fost o mișcare în masă antigrecescă în frunte cu Vasile Lupu. Când a văzut proporțiile ei, o hiclenie cum rar s-a mai petrecut, Domnul a chemat sfatul boieresc și a spus că va părăsi tronul. Vodă se ținu de cuvânt și plecă din țară. Pe drum, mulțimea îi înconjoară pe fugari și strigă: „Dă-ne doamne pre greci”. Ca să se salveze, Iliăș își va trăda sfetnicii, pe Batiște Vevelli, Alexandru Mamona și Ieronim Hores, pe care îi va da pe mâna mulțimii dezlănțuite și aceasta îi va linșa.

Boierii ar fi dorit, după plecarea lui Iliăș, ca Domn să fie Lupu vornicul. Turcii, credincioși principiului de a nu pune pe Domnii solicitași de boieri, nu se angajează. Mai mult, Lupu nu acceptă să domnească punându-i-se condiții de către boieri. Ei l-au întrebat „ce va lua den țară”, adică ce biruri va pune. În aceste condiții boierii au trimis o delegație la Ustia, în Polonia, la Miron Barnowski. El va spune că „Dulce este domnia din Moldova” și va accepta propunerea de a primi tronul. Nu a luat în seamă replica unui polon la vorbele sale: „Eară și obezile turcești încă sunt grele”. Revenit în Moldova, Miron e primit cu simpatie pentru că spune M. Costin „Domnul iubea pe țară și țara pe domn”.

Alegerea unui Domn făcută de boieri, fără consultarea și peste capul turcilor, nu convine acestora. Miron vodă va trebui să ia drumul Stambulului ca să primească confirmarea Porții și însemnele de domnie. O delegație strălucită de boieri îl însoțește și din ea face parte, până la București, și Lupu vornicul. El uneltea din umbră contra lui Miron, proaspătul ales vodă, și trimitea turcilor scrisori mincinoase, dar pe față se arăta foarte credincios. Matei Basarab, la curtea căruia Miron vodă se oprise, îi va atrage atenția asupra hicleniei lui Lupu. Marele boier Lupu a fost într-adevăr trădătorul lui Miron vodă, dar acesta nu a luat la vreme măsurile necesare contra lui. Hicleanul și-a încheiat călătoria alături de Domn la București. A pretextat că la Stambul nu vrea să meargă din pricina răzmeriței pe care a condus-o contra grecilor și a lui Iliăș și că s-ar

teme de „*mustrare*” din partea autorităților turcești. Deși sfătuit de Matei Basarab să-l oprească, Miron nu o face, și o dată liber, Lupu își reia din Moldova activitatea trădătoare. Îl va săpa sistematic și eficient, la Stambul, pe Domn.

Abaza pașa, dușman al Poloniei, „*încă-i era pârâș*” lui Miron vodă și diligențele lui Matei Basarab către puternicul pașă în favoarea Domnului Moldovei nu vor avea ecou. Abaza nu vrea să îl întâlnească pe alesul boierimii, ceea ce este un semn rău. La Stambul vodă se lovește de aceeași răceală. Marele vizir Tabaniyassi Mehmed pașa, succesorul lui Receb pașa, cel de curând ucis pentru trădare, este mituit de Lupu vornicul și atârnat contra sa. Noul sultan Murad al IV-lea a inaugurat o domnie autoritară și a dorit restabilirea ordinii interne. Avea nevoie de liniște în Țările Române și se împotriva imixtiunii Poloniei în Moldova, iar Miron vodă venea tocmai din țara dușmană.

După o întrevedere scurtă și rece cu vizirul, lui Miron vodă i se va comunica să aștepte câteva zile până va sosi răspunsul sultanului în cazul său. Pentru Domn și suita sa era clar că se pregătea ceva conspirativ și tenebros. Vodă mai poate încă contracara poziția dușmănoasă a Porții prin recurgerea la mită, metodă verificată și prin promisiuni, dar nu o face. El a refuzat în prima domnie și o sporire a tributului cu 40 de pungi de galbeni și a părăsit din această cauză tronul și a plecat în Polonia. În fața divanului, unde va fi chemat, lui Miron vodă i se va face un adevărat rechizitoriu și în final va fi acuzat de trădare. La dosar, cel mai greu atârnav „*cărțile*”, denunțurile făcute de „*neprieteni, mai ales de la Vasile Lupu*” și „*de la prietenii lui din țară*”, cu indicația că dacă „*l-or slobozi viu pe Barnowski vodă, țara Moldovei va hi cu leșii tot una*”. Însuși Vasile Lupu a mărturisit mai târziu, făcându-și un titlu de glorie, că „*umpletele*” sale, trădările cu alte cuvinte pe la Poartă, au dus la uciderea lui Miron vodă. Între cei doi a fost o animozitate reciprocă. Miron vodă, în prima sa domnie, l-a suspectat pe Lupu de administrația frauduloasă a vistieriei.

Rechizitoriul deosebit de aspru al vizirului, care-l face trădător pe Miron vodă, se extinde și asupra boierilor veniți cu el. Vine cu ideea ca pe boierii din suită „*să-i puie supt sabie, ori să-i dea pe la*

cătărgi". Intervenția muftiului însă îi va salva. La 2 iulie 1633, Miron Barnowski a fost executat, după ce a respins propunerea defterdarului de a se converti la islamism ca să-și salveze viața. A refuzat renegarea, trădarea religiei străbune, cum mai târziu o va face și Brâncoveanu.

Boierii care scăpaseră de la o moarte sigură ca prin minune, vor fi chemați de sultan care le va spune, spre marea lor surpriză, să-și aleagă repede un domn. Cum Moise Movilă se afla la Stambul și se arătase blând în prima domnie, el fu alesul. Înainte de a ajunge în țară, l-a trimis în goană pe Cehan ca să-l prindă pe Lupu vornicul, trădătorul lui Miron vodă, care a contribuit la uciderea acestuia. Lupu a aflat, desigur tot ca rod al unei alte hiclenii de ce i se pregătește „și în câteva zile au fost tupilat pen păduri... apoi, pen Țara Muntenească, au trecut la Țarigrad în chip de neguțătoriu”.

În noua domnie a lui Moise Movilă, s-a petrecut, cu ocazia conflictului polono-turc, un vicleșug, o trădare a boierimii contra lui Abaza pașa. Solicitați împotriva voinței lor de a participa la expediția contra polonilor organizată de turci, moldovenii au lansat zvonul că dau năvală cazacii. Abaza a ordonat retragerea, dar când vicleșugul a fost dovedit, a poruncit arestarea celor vinovați de hiclenie și ducerea lor la Stambul. Dar avea și pașa alături destui trădători, așa că imediat boierii implicați au fost anunțați și au reușit să fugă. Și acest episod a contribuit, printre altele, la maziirea lui Moise Movilă, care a luat drumul Poloniei unde a rămas până la moarte.

III. ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA DE LA MATEI BASARAB ȘI VASILE LUPU PÂNĂ LA FANARIOȚI

Matei Basarab, Vasile Lupu și hiclenia

În perioada domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, banul, menționa Xenopol, *„fiind singurul mijloc de a izbuti în toate, el devenise adevăratul Dumnezeu al timpului. Era destul să promiți cuiva bani spre a face ca urgia trecută, dușmănia învechită, ura neâmpănată, toate să cadă și să dispară ca prin farmec înaintea strălucirii lor. Așa era în Constantinople, unde turcii nu se sfiau a-și vinde interesul propriei lor împărății pentru a îndestula setea lor de aur; așa trebuia să fie cu atât mai mult în țările române”*. În 1643, Matei Basarab va da sultanului 40.000 de reali, vizirului 20.000 și cam tot atunci, încă 40.000 pentru a fi îndepărtat un hiclean, un pretendent la domnie, un anume Bogdan. În 1645, sultanul mai primește de la vodă 50.000 de reali, iar șeful eunucilor 20.000, pentru confirmarea domniei pe viață. Când va fi chemat la Poartă, în 1650, vodă va reuși să se eschiveze de la periculosul drum prin mituirea înalților dregători otomani cu 50.000 de reali. Tot atâta și în același scop va oferi și Vasile Lupu.

Moravurile decădeau cu repeziciune și interesele bănești stăteau mai ales la baza legării sau trădării unor prietenii. Cronicile sunt pline de exemple de trădări care se fac pentru bani *„și când le citești își vine să te întrebi dacă oamenii pe atunci uitase cu totul noțiunea de cinste? Și cum să nu o fi uitat, când chiar jurămintele cele mai sfinte, erau făcute astăzi numai pentru ca mâine să fie călcate?”* (Xenopol).

Urcarea pe tron a celor doi voievozi va fi și urmarea unei reacții antigrecești a boierimii pământene și penetrația greacă va fi mult stopată sub Matei Basarab, dar mai accesibilă sub Vasile Lupu. Reușita domniei lui Matei Basarab, în ciuda opoziției turcești, este rezultatul în primul rând al reacțiunii antigrecești a boierimii muntene, iar căderea lui Vasile Lupu, cu tot ajutorul conferit de sultan *„a fost determinată în fond de părăsirea de către el a frontului*

antigrecesc, ceea ce a subminat baza sa de susținere în Moldova" (Tahsin Gemil).

Aparent, prin deținerea de către greci doar a dregătoriei de postelnic și în legătură cu ea cea de capichehaia, se îndepărta concurența acestui element în defavoarea boierimii autohtone. În mod real însă, cele două dregătorii care asigurau relațiile externe, erau sectoarele unde se vehiculau banii, posturile cheie care aduceau averi. Sub Constantin Duca postelnici sunt Vlasto, Panaite Morona, sub Antioh Cantemir, Manolache Ruset, Mascut, sub Racoviță, Mihalache Ruset, sub Dimitrie Cantemir, Sfraiote Dracomana, iar Matei Basarab are și el grecul lui, vistierul Ghinea Țucalaș.

Matei Basarab a dus o politică chibzuită, de echilibru între partida „națională” și cea grecească, de una având nevoie ca să conducă țara fără ca boierii să se hiclenească și de cealaltă ca să-l sprijine și nu să-l trădeze la Poartă. Grecii din Stambul, spune Xenopol, au fost de partea lui Matei atunci când Leon vodă umbla după recăpătarea tronului și au facilitat „însemnarea” hicleanului, adică tăierea nasului său, act prin care acesta a ieșit din competiția pentru domnie. După ce l-au trădat pe Leon în favoarea lui vodă Matei, grecii au așteptat evident o recompensă și au primit-o. Ei îi vor vinde Domnului nasul rivalului mutilat și vodă îl va cumpăra! Dar, ca să folosim un termen modern, lobby-ul lui Vasile Lupu, făcut de greci la Stambul, era cu mult mai puternic și eficient. La curte avea un trio grecesc machiavelic, Costea, Pavalache și Apostolache, care-i erau sfătuitoari, consilieri în uneltirile contra lui Matei Basarab. Ei formau un veritabil cabinet de diversiune, intoxicare și dezinformare.

Turcii nu îl agreau pe Matei Basarab, și de aceea Domnul avea nevoie de o oaste puternică și fidelă. S-a păstrat jurământul către Matei vodă depus de armată în 1635: „*Noi toți slujitorii țării Rumânești, căpitanii, izubașii, ceașii, vătăjăii și toți ceterii călărime și pedestrime, jurămu-ne pre numele lui Dumnezeu și pre sânta Evanghelie și pre sânta prea curata Maria și pre toți sfinții lui Dumnezeu, cum noi vom fi cu toată credința mării sale domnului nostru*” Matei Basarab. Credința armatei, asigurarea că ea nu va trăda, era un lucru esențial în acele vremuri tulburi. În 1636, turcii

au vrut să-l mazilească pe Matei Basarab, dar acesta „*au strâns toate oștile țării, stând toți înarmați; în zi și în noapte lângă domnul lor*”.

Gheorghe Rakoczy, într-o solie trimisă la Viena, atenționează pe împărat de „*pericolele infidelității turcești*”, adică a unei posibile trădări a înțelegerilor anterioare și despre faptul că „*se gândesc acum ce ar putea face să pună mâna*” pe Matei Basarab. Principele se va declara în dezacord cu prinderea Domnului. Gestul era catalogat ca unul „*împotriva credinței creștine*” și trădător. Mehmed pașa a vrut să pună mâna pe voievod „*prin intermediul unuia dintre boierii săi*”, a spus un spion prins de sibieni. Cine era acel boier trădător care a fost în stare să participe la o asemenea josnicie, spionul capturat nu a putut spune nimic sibienilor. Vasile Lupu, prin mită la dregătorii otomani și pări mincinoase, vrea să obțină tronul muntean pentru fiul său. Miron Costin vorbește despre dobândirea „*de la împărăție*” a tronului muntean de către Vasile Lupu și de atacul lui în Muntenia „*cu știrea vizirului și a pașei de Silistra*”.

Matei vodă a intrat în relații cu împăratul de la Viena și în mai 1636 îi va comunica că „*nu se poate încrede în turci pentru că sunt nestatornici*” și trădători și din aceste motiva va fi gata, dacă va primi ajutor masiv, să se hiclească față de Poartă.

Relațiile dintre Matei Basarab și Vasile Lupu păreau strânse în 1635, când cei doi acționau în comun contra uneltitorului, al trădătorului, Kurt Celebi. Vasile Lupu va avansa singur 30.000 de taleri lui Bairam pașa și jumătate va urma să-i fie restituită de Matei Basarab, bani pentru care Bairam îl va elimina din jocul politic pe Celebi. Într-adevăr, puternicul și influentul grec Celebi a fost strangulat. În curând însă Matei vodă a aflat că Vasile Lupu i-a trădat încrederea, pentru că demersul acestuia pe lângă Bairam pașa, a avut ca scop nu doar eliminarea lui Celebi, ci și a sa. Domnul Moldovei urma să pună pe tronul Munteniei pe boierul său Catargiu. Evident că în aceste condiții Matei va refuza să-i înapoieze lui Vasile Lupu jumătate din cei 30.000 de taleri. Perfidia Domnului Moldovei a mers atât de departe, încât a vrut să-l facă pe Domnul Țării Românești să-și plătească singur detronarea. Matei a mai pus mâna și pe scrisorile trădătoare ale vecinului său către Cantemir-Mârza, hanul tătar din Buceag, pe care voia să-l determine să atace Țara

Românească. Rivalitatea celor doi Domni va scoate la iveală și venalitatea, intriga și trădarea ce domnea printre apropiații sultanului, în ciuda măsurilor extrem de drastice luate de acesta împotriva corupției. Silahdarul Mustafa fusese cumpărat de către Matei Basarab cu 50.000 de florini, iar Mehmed pașa la rândul lui se găsea pe statele de plată ale lui Vasile Lupu. Acești demnitari, pentru bani, sume ce nu intrau în visteria statului ci în largile lor buzunare, trădau încrederea și interesele sultanului. Caimacamul Mehmed pașa avea să plătească cu capul, în 1639, acuzat fiind de înaltă trădare, setea lui de bani.

Ca și prima încercare din 1637, de a-l răsturna pe Matei Basarab și a doua, din 1639, este un eșec pentru Vasile Lupu. El a oscilat între a da, evident după izbândă, tronul Țării Românești lui Ioan, fiul său ori a-l ține pentru sine. Moldova în această ultimă variantă urma să-i revină lui Ioan. Pentru 300.000 de taleri, plus sporirea tributului ambelor țări cu 100.000, vizirul îl sprijină și Vasile Lupu obține firmanul de mazilire pentru Matei Basarab. Atacul din 1639 al domnitorului Moldovei asupra Munteniei a fost precedat de o intensă campanie de denigrare la Poartă a lui Rakoczy și Matei vodă, minciuni, trădări ale adevărului, dar bine argumentate și concertate. Într-o scrisoare către Poartă, Vasile vodă arată că *„Matei vodă ar fi mers la poalele munților, la granița transilvăneană, unde ar fi hotărât împreună cu Înălțimea Sa Principele să-l introducă cu această ocazie pe Ioan vodă (Movilă) în voievodatul Moldovei”*. Era o minciună pentru că Matei nu a vrut să asculte nici de rugămintea lui Neagoe Basarab, un pretendent la tronul Moldovei din 1635, ca să-l sprijine, deși acesta se jurase să-l socotească toată viața *„ca pe un tată”*.

Sultanul, după 1634, va considera tot mai mult Țările Române ca parte integrantă din Imperiu. Boierimea moldoveană și în special „partida greacă”, în frunte cu frații Cantacuzino, va impune lui Vasile Lupu o conduită prudentă în relațiile cu turcii, și-l va determina să păstreze cu ei relații bune. În 1646, regele Poloniei i-a prezentat Domnului Moldovei un plan utopic de cruciadă antiotoman, care în viziunea sa ar fi fost un real marș triumfal spre Stambul. Vasile Lupu și-a dat seama că numai discuțiile pe această temă i-ar putea

fi fatale și a căutat să le întrerupă, dar secretarul său de limbă turcă, care a aflat, l-a amenințat cu desconspirarea. Acest lucru însemna pentru vodă trecerea în rândul trădătorilor Porții și prăbușirea. Hicleanul secretar va muri brusc, desigur un asasinat politic, dar Domnul tot nu va avea liniște, pentru că soția decedatului secretar va începe șantajul asupra lui, cu amenințarea că îi va dezvălui sultanului trădarea. Tot pentru a nu stârni suspiciunile turcilor, Lupu respinge și planurile de „cruciată calvină” antiotomană ale ginerelui său Radziwill. Îl amenință direct că dacă nu se astâmpără, va desface căsătoria abia încheiată cu fiica sa. Vodă trăda doar când considera el că e necesar și nu când doreau alții.

Vasile Lupu, Domnul „*cu hire înaltă și împărătească*”, Domnul „*baroc*”, a dus tratative prin Acațiu Barcsai pentru o viitoare căsătorie a celeilalte fete, Ruxandra, cu Sigismund, fiul lui Gheorghe Rakoczy al II-lea. Curtea habsburgică vedea în încuscrire un proiect al pricipelui ardelean de a-și instala fiul ca Domn în Țara Românească. Principele, prin solul său Barcsai, îi va spune Domnului Moldovei că un act ostil deschis contra lui Matei Basarab nu e realizabil, dar că vodă „*e om bătrân, mâine ajunge la sfârșitul vieții*” și-l va asigura că odată tronul muntean ajuns vacant, pe Vasile vodă îl va sprijini să-l ocupe. În 1652, Timuș Hmelnițki, fiul hatmanului cazacilor, începe să o pețască pe preafrumoasa Ruxandra cu sabia în mână și vodă e silit să-și calce pe inimă și să-și trădeze principiile și idealurile și să fie, în fața forței, de acord cu nunta. Rakoczy al II-lea vede în alianța moldo-căzăcească, pe lângă o jignire personală, o adevărată trădare a celor perfectate cu Barcsai și un real pericol. Imediat îl părăște pe Lupu la Poartă că urmărește împăcarea polonilor cu cazacii și atacarea Imperiului. Delatorul îi mai scrie sultanului că Domnul Moldovei a primit și indigenatul polon și titlul de principe și astfel are în pecetea sa o coroană, lucru care spune foarte mult. Mai adaugă că Domnul Moldovei a pus la cale o urzeală, o „*comspiration*”, prin care urma să ajungă stăpânul Transilvaniei, iar Timuș voievod al Moldovei în vreme ce fratele domnesc să urce pe tronul muntean. Se pare că Vasile Lupu a avut într-adevăr astfel de planuri și că le-a împărtășit și demnitarilor turci. Cronica lui Georg Kraus precizează că pașa

de la Buda, lacom de bani, l-a trădat pe Vasile Lupu și a trimis scrisoarea compromițătoare cu planurile ticăloase ale Domnului atât lui Rakoczy, cât și lui Matei Basarab.

Rakoczy al II-lea, indignat de trădare, e hotărât să-l atace primul pe Domnul Moldovei și să isprăvească neînțelegerile cu el. Matei Basarab a fost cooptat și el la plan, cu atât mai mult cu cât un grup de dregători moldoveni, care s-au hiclenit față de vodă, i-au solicitat o intervenție. Vasile Lupu a fost convins de către logofătul Gheorghe Ștefan ca să-l trimită pe el în Ardeal, la Rakoczy, pentru a-l liniști pe acesta în privința intențiilor Moldovei. La Matei Basarab va merge serdarul Ștefan, un intim domnesc, în același scop. Vodă nu avea de unde să știe că cei doi soli erau hotărâți să-l trădeze și că de multă vreme complotau și făceau planuri haine. Matei vodă, principele Rakoczy și Gheorghe Ștefan au stabilit atacul asupra Moldovei, atac surpriză prin care Domnul urma să fie prins sau ucis. Unul dintre conspiratori, spătarul Cigolea, își va trăda complicități și vodă aflând va avea timp să fugă. Din nou ne întâlnim cu bizara formulă de trădător al trădătorilor, care a apărut și în acest caz. Cigolea și serdarul Ștefan însă vor plăti cu capul hiclenirea lor.

La 3/13 aprilie 1653, Gheorghe Ștefan cu ajutor transilvan și muntean intră în Iași și se proclamă Domn. Boierii rămași în țară i se închină. Timuș Hmelnițki va veni repede în sprijinul socrului său și Gheorghe Ștefan, trădat de o parte din trupele de lefegii, va fugi în Țara Românească. Vasile Lupu, mânios peste putință, va hotărî să se răzbune și va ataca Țara Românească și în primele ciocniri cu Diicul Buicescu va fi biruitor. La Finta însă a fost bătut și silit să fugă. Matei Basarab, deși biruitor, a avut mult de suferit din pricina unei răni destul de grave „*aproape de încheietura genunchiului*”. Gheorghe Ștefan va ocupa din nou tronul Moldovei.

După lupta de la Finta din 1653, Matei Basarab s-a ales cu o rană la picior pe care o va „îngriji” un chirurg bărbier din detașamentul militar polonez al lefegiilor. Acest „doctor” își va trăda meseria dar și pe Domn, pentru că pe bandajele cu care îi oblojea rana va presăra... otravă. Tentativa de asasinat a „doctorului” trădător a fost din fericire descoperită, dar zilele Domnului vor fi numărate. În 1654 a închis ochii. A uitat astfel de toate trădările pe

care viața i le-a pus în cale. Ultima a fost a oștirii, dorobanții și seimenii, care se bucuraseră de atenția domniei și primiseră lefuri bune, dar răsculându-se drept „mulțumită”. Acești „slujitori”, oșteni, scrie Radu Popescu, „să îmbogățise în zilele lui (Matei Basarab), și bogățiile dă multe ori aduc la oameni și nebunii; precum la aceștia. Că striga pen curtea domnească, ca să le dea lefi, că ei au hănut războiul cu Vasile vodă, și zicea lui Matei vodă să ducă să să călugărească, că nu le mai tribuie să le fie domnu, bătrân fiind și bolnav... l-au scos afară den târg. Și ei au intrat în casă la Matei vodă, unde zăcea, și zicea să le dea lefile, sau vor să spargă cămărilor, să-și ia singuri ei”. Ghinea vistierul și Radu Verzarul armașul au fost bănuți de dorobanți și seimeni că l-au sfătuit pe Domn să nu le dea cele „trei lefi” pe care le pretindeau și au fost omorâți. La fel pățește și Socol clucerul Cornățeanul, căreuia i se jefuiesc și casele. Revolta ostașilor este o trădare față de domnie, o „saptă așa scârnavă”, cum spune M. Costin „și de abia audzită într-alte țări”. Xenopol afirmă că hiclenia și răzmerița mercenarilor și a oștirii de țară s-ar datora uneltirilor grecilor și că Ghinea Țucalaș „a cărui lăcomie, mai ales în timpul boalei domnului, nu mai cunosc nici o stavilă, mâncase lefile oștirilor”.

Trădarea în Moldova până la Gheorghe Duca

Logofătul Gheorghe Ștefan, care l-a trădat pe Vasile Lupu și s-a înscăunat Domn al Moldovei, a vrut să o necinstească și pe soția lui vodă, dar aceasta i-a spus cu indignare „Dulău fără obraz, cum nu te temi de Dumnezeu, că ți-a fost Domnul meu stăpân și i-ai mâncat pita. Și așa, zice Neculce, i-a dat pace...” Logofătul a conspirat împotriva Domnului legitim, împreună și alături de Costin Cigolea spătarul, Pătrașco Cigolea stolnicul și Ștefan serdarul, care s-au hiclenit și ei. Miron Costin spune că Cigolea spătarul i-a trimis lui Vasile Lupu un răvaș pentru „îndireptătură”, după ce a intrat în panică la vestea plecării intempestive din Iași a lui Gheorghe Ștefan, șeful complotului. În scrisoare, spătarul își trădează complicitățile și devine... trădătorul trădătorilor. „Cartea” de pocăință a hicleanului, reprodusă de M. Costin, este o raritate istorică. Cigolea scrie:

„Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mâncând pâinea și sarea mării tale, dentr-atâția ani, ferindu-mă de osândă, să nu-mi vie asupra, pentru pâinea și sarea mării tale, îți făcu știre pentru Ștefan logofătul cel mare, că-ți este adevărat hiclean și s-au agiunsu cu Racoții și cu domnul muntenescu și sintu gata oștile, și a lui Racoții, și a lui Matei vodă, să vie asupra mării-tale. De care lucru adevărat, adevărat să credzi măriia-ta, că nu este într-altu chip”. Trădătorul pocăit a dat scrisoarea egumenului loasafu, de la mănăstirea Aron-vodă, de lângă Iași, după ce l-a pus să jure că nu va mărturisi de unde o are și că o va prezenta fără a o deschide, vistierului lordache și apoi Domnului. Călugărul va duce scrisoarea, dar va refuza să denunțe sursa, până când nu va fi dezlegat de jurământul tăcerii de către vlădica Varlaam. Vasile Lupu a aflat astfel cine era emitentul și hicleenii au fost aduși în fața sa ca să-și primească plata pentru fapta comisă.

Gheorghe Ștefan și-a trimis *„giupăneasa la țară”* și s-a înfățișat mai târziu lui vodă să-i spună *„că-i ieste giupăneasa spre moarte, cu hârtiie scornită”*. Trădătorul a făcut un plan abil ca să poată părăsi Iașul. A spus că soția sa era pe moarte, la moșie. Astfel se punea în siguranță în cazul în care Domnul va bănuî ceva sau complotul va eșua. Această plecare fără anunțarea complicilor declanșează panica lui Cigolea. El crede că Gheorghe Ștefan i-a trădat pe conspiratori și astfel îi vine ideea de a trimite „carte” lui vodă, ca din partea unui lefegiu străin, trădându-l la rândul său pe trădător.

Cu sprijin străin, muntenesc și ardelenesc, Gheorghe Ștefan urcă pe tron, *„ca un instrument de răzbunare întrebuintat de Matei Basarab și de aliatul său Gheorghe Rakoczy”* (Xenopol). În ultima parte a domniei, Lupu s-a lovit de opoziția boierimii, tot mai nemulțumită de domnia sa și pe acest fundal și-a țesut Gh. Ștefan intrigile, hiclenia, ceea ce dovedește *„o minte ghibace și iscusită în amestecături”* (M. Costin).

Vasile Lupu a investit averile sale în „afaceri comerciale”, la Constantinopol, Veneția, Amsterdam și Gdansk. Avea modelul lui Radu Mihnea, care își depusese la bănci, în Vest, agoniseala. În optica Porții acest act era similar cu o hainire. Mai mult, numerarul și l-a răspândit pentru „zile negre” pe oameni de încredere, de unde

la nevoie să îl recupereze. Patriarhului de Ierusalim îi dă aparent „de pomană” 40.000 de taleri, dar în mod real sub titlu de depozit. Acești bani vor fi recuperați, după căderea sa, de către fiscul otoman. Îi va da și logofătului Gh. Ștefan, considerat un credincios și nu un hiclean, 20.000 de galbeni, ca împrumut formal. Însuși vodă spune că i-a încredințat banii spre păstrare „*când eram eu domn și dumneata-mi erai boeriu cinstit și crezut, să mi-i ții feriți de primejdii*”. Gh. Ștefan va folosi banii domniei chiar contra domniei și își va finanța cu ei lovitura de stat. Cu alte cuvinte, Vasile Lupu și-a autofinanțat trădarea și căderea!

Paul din Alep, martor ocular al evenimentelor din 1653, nota că „*logofătul Ștefan Gheorghe nu înceta de a trimite mesaje, a intriga și a face toate silințele, pentru a atrage în partidul său pe toți oamenii cei mai însemnați din Moldova, care urau foarte mult pe Vasile și pe nobilii săi dimpreună cu toți grecii lor*”. Se gândea mereu la trădare și povestește cronica, într-o zi căzu pe gânduri, în divanul domnesc, sprijinit în toiag. Vistierul Iordachi Cantacuzino l-a întrebat „*Ce zici din fluier logofete?*”, iar hicleanul a răspuns: „*zic în fluier să mi se coboare caprele de la munte*”. Numai cine nu voia, nu înțelegea la ce se referea trădătorul. Deși Domnul va trimite în mare grabă după hicleanul logofăt pe Sculi, Iacomî și Alexandru Costin, el nu mai putu fi prins. Luat pe nepregătite, Vasile Lupu fusese blocat în orice inițiativă și prin faptul că trădarea serdarului Ștefan îi făcuse inutilizabile și puținele trupe ce le mai avea.

Instalat Domn, Gheorghe Ștefan va acuza de hiclenie și va executa în regim de urgență pe nepoții lui Vasile Lupu, Alexandru paharnicul și Ianachi comisul, pe Gavril hatmanul, fratele fostului Domn. Au scăpat prin intervenția Domnului muntean de la moarte Toma și Iordachi Cantacuzino, frații lui Constantin Cantacuzino marele postelnic al lui Constantin Șerban.

O delegație de boieri trimisă la Stambul de noul voievod va susține în fața autorităților turcești că domnia „*crudă și jăfuitoare*” a lui vodă Lupu a dus Moldova „*la marginea prăpastiei*” și de aceea s-a produs răscoala contra lui. Sultanul e rugat să nu dea țara înapoi „*regimului de tiranie a Lupului*”. Boierii hicleniți ai fostului Domn care compuneau solia își sprijină argumentele și pe numeroase

pungi cu aur, 40.000 de galbeni sultanului, 30.000 vizirului, 15.000 dregătorilor mai mărunți. Gheorghe Ștefan va primi steag de domnie, dar de la Stambul, Vasile Lupu devenit el acum hiclean în optica noii domnii, va complota într-una. Sprijinit la început pe „partida națională”, proaspătul vodă va trece repede la concesii față de elementul grec.

În timpul domniei lui Gh. Ștefan, lefegii săi se vor hicleni și ei, imitându-i pe cei din Țara Românească, dar răzmerița va fi repede stinsă, prin decapitarea căpitanului de seimeni și a trei bulucbași. „*Ce au trimis poruncă tare Ștefan vodă, scrie M. Costin, pre la căpitani, cine ari cutedza să facă vreun războiu, cu capul va plăti...*” Din zona Hotin-Cernăuți se va ridica contra domniei, cu hiclenie, tâlharul Detinca, dar stolnicul Bucioc le va risipi coteria.

Gh. Ștefan a semnat și primul tratat româno-rus din istoria noastră, cu țarul Alexei Mihailovici, dar tratatul nu s-a aplicat niciodată, și în plus muscalii l-au și trădat, pentru că odată ce Domnul a ajuns pribeag, i s-a refuzat și restituirea unor bani pe care îi datorau domniei niște negustori moscoviți.

Compania dezastruoasă a lui Rakoczy în Polonia, neaprobată de turci și considerată ca o trădare, a însemnat pecetluirea sortii Domnului Moldovei, aflat în foarte strânse relații cu principele ardelean. Vizirul Mehmed Köprülü era dușmanul declarat al lui Rakoczy și el l-a socotit pe acesta „rebel”. Într-o scrisoare va susține că „*Infidelul Rakoczy e plin de șiretlicuri și răutăți, de aceea el trebuie să fie pentru totdeauna lichidat; cât timp trăiește nu va înceta să tulbure cu prietenii, cu șiretlicurile și răutatea sa liniștea Imperiului*”. Vizirul l-a chemat la Stambul pe Gh. Ștefan, dar amintirea tragicei experiențe a lui Miron Barnowski l-a făcut să refuze. În 13 martie 1658 e mazilit și începe pribegia în Europa. A preferat să fie declarat de către turci hiclean, decât să-și piardă viața. În 1659, Rakoczy va avea o întâlnire la Podul Dâmboviței cu Domnul muntean Mihnea al III-lea, în urma căreia se va încheia un tratat de prietenie. Peste 10 zile de la această întrevedere conspirativă a mai avut loc una, la sugestia principelui transilvănean, la care au fost solicitați să participe și foștii Domni, Gh. Ștefan și Constantin Șerban. Rakoczy propune ca tronul Moldovei, în caz că planurile

lor antiotomane au succes, să-i revină lui Constantin Șerban. Gh. Ștefan a fost aici, la această întâlnire, trădat de Rakoczy, căruia i-a fost tot timpul credincios și un real sprijin la nevoie.

În 1658, urcă pe tronul Moldovei Gheorghe Ghica, albanez de origine, întemeietorul dinastiei Ghiculeștilor, care în 200 de ani, din 1658 până în 1858 va da Principatelor 10 domnitori.

Gh. Ștefan va avea o tentativă de recucerire a tronului pe calea armelor și va deveni el acum hicleanul domniei, dar va fi respins. Un alt hiclean, mult mai periculos, s-a dovedit a fi Constantin Șerban, fostul Domn al Țării Românești, care potrivit înțelegerii cu Mihnea al III-lea și Rakoczy al II-lea urma să ia tronul Moldovei. În 1659, trupele lui Constantin Șerban intră în Iași și Gh. Ghica se refugiază la Țuțora. O parte dintre boierii moldoveni l-au trădat pe Domn și au trecut de partea lui Constantin Șerban. Cu sprijinul tătarilor Gh. Ghica îl înfrânge lângă Iași pe Constantin Șerban, dar nu se mai întoarce în domnia Moldovei, pentru că a primit-o de la turci pe cea a Țării Românești. Pentru 2 ani, 1659-1661, când moare de „lungoare”, tifos, tronul Moldovei a fost deținut de Ștefăniță Lupu, fiul lui Vasile Lupu, poreclit și „Papură Vodă”, datorită foametei cumplite ce s-a abătut atunci asupra țării, încât oamenii mâncau pâine din papură.

În 1661, Ștefan Lupu are de îndurat atacul lui Constantin Șerban, hicleanul care îi râvnește tronul. Șerban are succese și intră în Iași, în timp ce Domnul fuge. De partea uzurpatorului trecuseră puțini boieri, „*vlădici... și câțiva boieri suseni*”, din Țara de Sus adică, cei care nu apucaseră încă vreo dregătorie. Ei deveneau oamenii credincioși ai noului Domn, dar hicleni față de cel vechi. Un boier trădător au fost Vasile Djalalăul (sau Gealalăul), care a plătit fapta cu capul și prin confiscarea averilor. Acestea îi vor fi date de domnie lui Stamatie, fost postelnic, pentru credința arătată. În timpul lui Dabija vodă a avut loc, în 1665, un proces dintre verii lui Gealalăul cu Stamatie, căruia Ștefan Lupu îi dăruise o parte din averea hicleanului „*6 dughene și loc de 5 dughene din târg din Iași pre podul Hagieaoae pre Ulița Nouă și niște case gata pre Ulița Brașovenească și niște vii la Miroslava*”. Dabija a recunoscut dania domnească în favoarea lui Stamatie ca valabilă, dar el totuși a cedat

rudelor hicleanului decapitat casele din ulița Brașovenească și vilele din Miroslava.

Egumenul mănăstirii Aron vodă s-a hiclenit și el în acele vremuri tulburi. Efemerul Domn, Constantin Șerban, i-a acordat unele privilegii ca preț al trădării. Episcopii de Roman și Rădăuți sunt alți trădători ai lui Ștefan Lupu. Venirea ajutorului tătar de la Șah Bolat aga, îl va repune pe Ștefan Lupu pe tron. Vodă nu a avut parte numai de hicleni, ci a beneficiat și de sprijinul incontestabil al „*cele mai credincioase capichehaie*” pe care vreun Domn a avut-o vreodată la Stambul. Era chiar tatăl său, Vasile Lupu, care tocmai a ieșit din Yedy Cule și a reînceput să se afirme pe scena politică. Turcii i-au dat tronul lui Ștefan Lupu pentru că știau cu certitudine că nu vor fi trădați niciodată, din motivul că, la Stambul, Vasile Lupu era un ostatec prețios. Fiul nu avea cum să se hainească, să se viclenească, atâta vreme cât capul tatălui era în joc.

„*După moartea lui Ștefăniță vodă, fiul lui Vasile vodă, au stăut domnu Evstratie Dabija vodă den pementiani*” scrie „*Cronica anonimă a Moldovei*” sau „*Pseudo Amiras*”. În timpul său „*nu era nici un boier în prepus sau în minciuni la acest domn*” afirma I. Neculce. El a urcat pe tron ca reprezentant al boierimii din care făcea parte, la cererea către Poartă a mai multor boieri. Sultanul, care se pregătea de război în Ungaria, a acceptat. În 1663 și 1664, Dabija a participat la cele două expediții otomane în Ungaria, dar moldovenii au fost mai mult aplecați spre tabăra creștină. Dabija, deși integrat trupelor lui Husein pașa din ordinul padișahului, trimite baronului Puchhaim, spune Xenopol, o delegație de boieri formată din Drăghici Cantacuzino, spătarul Stoica, Șerban Cantacuzino și Radu Crețulescu, care vorbește de situația ingrată a Țărilor Române și de sentimentele filocreștine ale Domnilor. Mesagerii domnești în tabăra inamică sunt o dovadă că Dabija i-a trădat pe turci.

De la Constantin Șerban la Șerban Cantacuzino

În 1654, după moartea lui Matei Basarab, pe tronul Țării Românești urcă Constantin Șerban Basarab, fiul nelegitim al lui Radu Șerban, căruia i se mai spunea și „Cârnul”. Din clucer va

ajunge la începutul domniei lui Matei Basarab al doilea postelnic și serdar, subalternul marelui spătar, comandantul armatei. Matei Basarab îl însemnase la nas, poate pentru că simțise în el un pericol concurent la tron sau poate că avusese în mod real vreo tentativă de hiclenie. Paul din Alep, care l-a cunoscut, povestește că Matei vodă „însemnase la nas pe Constantin voievod, când acesta era încă tânăr, pentru că era fiu de domn, dar nasul mutilat s-a vindecat”. Și Miron Costin, care deasemenea l-a întâlnit pe Constantin Șerban, afirmă că „la nas puțin lucru era însemnat”. Obiceiul mutilării, al „însemnării” venea din Bizanț, unde în acest fel potențialii candidați la titlul de basilei erau scoși din competiție. Metoda însă nu a fost infailibilă, pentru că Iustinian al II-lea a ajuns basileu cu toate că era crestat la nas. Contemporanii îl vor porecli „Rinotmetul”, „Cârnul”. Paul Strassburg, la 1631, nota că „în Țara Românească este obiceiul, după o străveche datină, ca toți cei care râvnesc la domnie să fie însemnați prin tăierea nării drepte, în semn de veșnică înfierare și din această cauză să nu mai fie volnic a căpăta domnia”. Potrivit lui Iorga, mutilarea consta în tăierea cartilajului despărțitor dintre nări, ceea ce dădea celui însemnat aspectul „unui cal leșesc”.

Paul din Alep relatează că „mai înainte de a-și da sufletul Matei, veni kir Ignatie mitropolitul local și toți boierii se adunară în prima piață și ținură sfat; apoi aleseră de domn fără întârziere pe unul Constantin”. Graba alegerii „se explică prin faptul că domnul era pe atunci temelia ordinii sociale, și că era cel mai mare pericol ca statul să rămână fie și numai cât un moment fără stăpân” (Xenopol). Sirianul Paul ne mai spune că după ce boierii l-au ales pe Constantin Domn, a doua zi „se procedă la luarea jurământului, care se săvârși în biserică dinaintea mitropolitului și a patriarhului (se găsea atunci în Muntenia). Se așezară două mase acoperite cu covoare, și pe care erau puse un evangheliar poleit ornat și o cruce de aur. Boierii înaintau lângă masă, puneau mâna pe cruce și evangheliar, iar grămaticul le cetia jurământul. La fiecare frază rostită de grămatic, boierii afirmă prin un Da. Urmă după jurământ un blăstăm, la care ei întăreau prin cuvântul amin. Apoi fiecare boier săruta mâna patriarhului, după aceea mâna domnului și poala hainei lui și se retrăgea... După boieri veniră ceilalți servitori domnești și de curte și toți copiii de divan, jurând în

șirurile lor toți uniți într-un glas (în mod colectiv): apoi veniro ofiterii armatei, d-întâi marele spătar, după el aga seimenilor, după el vel-căpitanul și în fine toți ceilalți căpitani și iuzhași și oastea în șirurile ei. Fiecare căpitan venea cu compania sa și fiecare iuzhaș cu plutonul său”.

Depunerea jurământului de credință, întărit prin tehnica specială a blestemului, era un act esențial al fiecărei noi domnii, supușii în acest fel, făgăduind să nu-l trădeze pe vodă. Teoretic toți cei ce juraseră credință domniei urmau să fie fideli și cinstiți, dar practic lucrurile stăteau altfel. Foarte mulți s-au hiclenit aproape imediat după ce au sărutat mâna voievodului. Stabilitatea domniei stătea în credința boierilor, a curtenilor, a slujitorilor și a armatei.

Turcii au recunoscut alegerea făcută de boieri și i-au trimis lui Constantin vodă steagul de domnie. Lucrurile s-au desfășurat cu bine și ca urmare a unor peșcheșuri de 400.000 de taleri. Față de armată, care la sfârșitul domniei lui Matei Basarab se hiclenise, Constantin Șerban se arată plin de atenții; scutire de bir pe timp de un an, iar pentru dorobanți și călărași iertarea de dijmă și oierit. Oștirea primește stofe bune pentru uniforme și căpitanii obțin mătase și ceaprazuri cu fir de aur. Deasemenea lefile sunt onorate la zi și se acordă în plus o serie de daruri. Prin aceste metode Constantin vodă spera că revolta seimenilor și dorobanților, abia cu greu domolită la sfârșitul domniei lui Matei Basarab, nu se va mai aprinde. Este greu de crezut afirmația lui N. C. Bejenaru că serdarul Constantin Șerban ar fi „regizat” răscoala seimenilor din 1653 pentru a-și netezi drumul spre tron. Era teribil de riscant să te joci cu focul, atunci când acest foc se numea armată de mercenari. Ea putea distruge rapid, odată scăpată de sub control, întreaga ordine existentă. O revoltă asemănătoare va cuprinde și Moldova în timpul lui Gh. Ștefan. Cel puțin aici culpabilitatea lui Constantin Șerban iese din discuție. Neverosimilă este și acuzația că Mitropolitul Munteniei, Ștefan, l-ar fi hiclenit pe Matei Basarab, și că ar fi fost implicat direct în răscoala seimenilor din 1653. După ce Matei vodă l-a destituit, pe Mitropolit, Constantin vodă i-a redat scaunul, dar acest lucru nu înseamnă că cei doi ar fi participat împreună la un complot contra lui Matei Basarab.

În testamentul său, vlădica scria în 1668: „*știind că nimica vinovat n-am fost*” și nu erau doar cuvinte de circumstanță ci purul adevăr. Bănuiala pe care o are și Iorga asupra implicării lui Constantin în prima răzmeriță a seimenilor, din 1653, rezidă din faptul că el realmente a fost beneficiarul ei, ajunge Domn. W. Zekely afirmă că fostul serdar Constantin „*a luat frânele țării printr-un complot, pe care boala lui Matei nu l-a curmat, ci l-a favorizat*”. Fie că l-a trădat sau nu pe Matei Basarab, că a fost sau nu implicat în răzmerița seimenilor, cert este că Domnul nu l-a dorit urmaș pe Constantin Șerban, ci pe Diicu Buicescu. Dar tocmai în momentul cheie, când trebuie desemnat noul Domn, Diicu lipsește din Târgoviște și când se întoarce, nu are altceva de făcut decât să se inchine noului vodă. A jurat credință ca și ceilalți, după formula „*jurați voi pe această sfântă evanghelie și pe sfânta cruce să fiți într-un cuget și într-un gând cu chir Constantin voievod, fiul lui Șerban voievod, să-l ascultați și să-i fiți credincioși, pe față și în taină, fără să-i ascundeți vreo taină, atâta timp cât va trăi el și veți trăi și voi și să nu-l trădați, nici să uneliți împotriva lui*”.

În 1655, Constantin Șerban a avut o întrevedere cu toți comandanții slujitorilor, ai oștirii, cărora le-a cerut acordul pentru desființarea seimenilor, mercenarilor sârbi, pe considerentul că țara era în vreme de pace și „*nu trebuie să se sărăcească... cu atâtea leși în deșert*”, iar, cu banii economisiți „*să putem face bine și țăranilor*”. Un alt motiv era legat și de dorința domniei de a se debarasa de elementele turbulente ale oștirii, pentru a preîntâmpina o nouă răscoală. Dorobanții însă se solidarizează cu seimenii, amenințați cu desființarea și se răscoală. Mai circula și zvonul că Domnul i-a trădat pe seimeni la instigarea boierilor și că ar dori să-i aducă la starea țăranilor dependenți. O cronică transilvăneană vorbește și ea de o trădare domnească. Și arată că vodă l-a arestat pe comandantul seimenilor și în taină l-a asasinat, fapt ce a declanșat răscoala din 1655. Cronica spune că slujitorii și seimenii „*fără-nici o milostivire abătută în neamul rumânesc, în boieri, de-i ucidea ca pe niște dobitoace, prepuindu-le că sunt hicleni și că ei au sfătuit pre Constantin vodă să scoată (desființeze) pre siimeni*”. Considerați de către seimenii răsculați ca hicleni, trădători, mulți boieri vor fi

ucii: Ghiorma Alexandru mare ban, Gheorghe Carida vistier, Papa, fiul lui Preda Brâncoveanu mare vornic și tatăl viitorului Domn Constantin Brâncoveanu, Cârstea, fiul lui Socol Cornățeanu clucerul, care fusese omorât în răscoala din 1653, Dumitru, fiul lui Mitrea pitarul din Stănești și alții, inclusiv 4 căpitani. Urmează după baia de sânge și un jaf cumplit: „*au dat jaf caselor boierești și neguțătorilor și tuturor câți știia ei că se biruesc și au bucate. Și au jăfuit toată țara, din cap până în cap, și cruciș și curmeziș, mai pre scurt să zicem, vecin pre vecin, fin pre naș, slugă pre stăpân. Răsculații nu iertau nici sfintele lăcașuri; jefuiau „odăjdiile, potirele, discosile, cărțile” pe care „le vindea pen târg”. Preoții au fost maltratați, icoanele pângărite pentru a li se fura aurul și argintul, sfintele moaște împrăștiate.*

Oștirea era formată din curteni sau roșii, dorobanți și seimenii sau lefegii. Seimenii au fost mercenari străini și cu ei curtenii (roșii) nu s-au solidarizat. Pe de o parte curtenii erau români și pe de alta dețineau o poziție socială diferită, posedau moșii și reprezentau în fond mica boierime. Curtenii (roșii) au fost împărțiți în cete și au făcut parte din cavaleria oștirii de țară și în fruntea lor a stat marele paharnic. Slujitorii erau alcătuiți din călărași și dorobanți și au constituit un corp auxiliar al domniei. În fruntea lor se afla marele spătar și de obicei stăteau pe moșiile domnești. Dorobanții purtau haine „*vinete*” și chivere pe cap și aveau în dotare puști și tunuri. În fruntea lor se găseau marele agă și marele căpitan de dorobanți. Seimenii alcătuiau pedestrimea, erau mercenari străini, sârbi, cazaci, nemți. Organizați în corpuri separate, își aveau comandanți proprii. Purtau ceapcan roșu cu mânecile despicate, iar pe cap „*barete*” cu fundul roșu scos afară într-o parte. Ședeau în preajma Domnului, la curțile lui din București și Târgoviște.

Constantin Șerban considera răscoala seimenilor ca pe o trădare și trădătorii trebuiau să plătească cu capul. Domnul s-a arătat foarte sensibil la faptul că oștirea și-a călcat jurământul de credință depus la înscăunarea sa. Într-un document din 1656, prin care vodă întărește lui Gheorghe Băleanu, marele vornic, proprietățile lui Alexe dorobanțul din Săteni-Dâmbovița, se arată că „*sculatu-s-au și ei cu multe fapte rele și hoțesți, împreună și cu alți ai lui potrivnici*

hoți asupra domniei mele și a toată țara de au lăiat boiarli țării și au jăcmănit toată țara și au călcat și jurământul care l-au avut ei cu domnia mea".

Răscoala luând proporții și „văzând că nu va putea potoli acest lucru într-un chip", scrie cronica, Domnul, față de care oștenii și-au trădat jurământul, „s-au sfătuit cu boiarii ca să aducă oști străine asupra lor, să-i taie, să-i omoare, cu tot fealiul de cazne, și au trimis o samă de boiari la Racoți, craiul Ardealului, alții la Ștefan vodă din Moldova (și așa au scos cuvânt că au fugit boiarii fără știrea domnului!), carii, mergând pe acolo, au rugat pe acei domni să vie cu oștile lor să bată pe acei făcători de rău. Și le-au ascultat ruga și s-au gătit cu oști multe și au purces să vie". Au mai promis ajutor și pașa de Silistra și tătarii. Trupele străine de intervenție trebuiau în primul rând să ocupe Bucureștiul, unde Domnul și o parte din dregători, care scăpaseră cu viață, erau prizonieri ai răsculaților. O parte din boieri îl acuza pe Constantin Șerban de slăbiciune, în timp ce alta îl suspecta că ar fi trecut chiar de partea seimenilor și că astfel au fost trădați. Xenopol scria „Spre a înlătura silnicia, domnul fu nevoit a le trăda pe boierii ce se adăpostise în palat, și el privi cu ochii săi cum credincioșii săi sfetnici fură puși în bucăți de soldătimea înfuriată". I se mai reproșează lui vodă că: „tu niciodată nu ai pedepsit pe cel vinovat, n-ai pus să fie ucis nimeni și toată primejdia ce va cădea pe noi de aceea este". Boierii s-au gândit la un moment dat să-l aleagă Domn în locul lui Constantin Șerban pe Preda Brâncoveanu, dar acesta nu a vrut să fie acuzat de hiclenie și s-a eschivat elegant. Prin atitudinea sa, boierimea a creat confuzie totală în tabăra răsculaților. Seimenii revoltați s-au văzut dintr-o dată pe aceeași poziție cu vodă, pentru că atât ei cât și acesta au fost declarați dușmanii boierilor, cu alte cuvinte trădătorii lor. Dar lucrurile nu stăteau deloc așa. Domnul nu i-a trădat pe boieri în favoarea seimenilor. Pe aceștia din urmă îi considera fără nici un dubiu hicleni și le pregătea o pedeapsă binemeritată. Dar vodă a profitat de confuzia din tabăra răsculaților pentru a-i manevra în sensul dorit de el. I-a convins cu abilitate să trimită în Ardeal un grup reprezentativ de „fruntași din toate categoriile de slujitori", ca să-i determine pe boierii fugiți să se

reîntoarce, că nu li se va întâmpla nimic și cu această ocazie rebelii au fost lipsiți de unii dintre cei mai buni căpitani. Ei vor fi arestați imediat de Rakoczy, care a înțeles jocul dublu al Domnului. Astfel „*lotrul cel mai mare dintre seimeni și căpitanul pedestrimii, împreună cu alți 23 de inși*” vor fi reținuți în Ardeal. A doua manevră a lui Constantin Șerban a fost să-i strângă pe răsculați și să le spună că Rakoczy „*vine asupra scaunului lui*”, cu gând să-l răstoarne. Vodă, chipurile, nu avea nici un amestec, nu l-a chemat pe Rakoczy, nu a aprobat venirea acestuia, ci era o victimă. Seimenii, fac front comun cu vodă și răcnesc furioși „*La ei, la ei, numai să ni-i arăți!*” Oștirea răsculată, cu Domnul în mijlocul ei, pe care îl credea sincer alături, înaintează spre Ploiești, ca să-l întâmpine pe Rakoczy cu sabia și cu tunul. După ce înșeală vigilența seimenilor, într-un moment favorabil, Constantin vodă fuge la Siavus pașa de Silistra. Răsculații, când se văzuseră trădați de voievod, în cuvintele căruia crezuseră sincer, mai ales atunci când acesta spusese că „*ficlenii boiari iar nu s-au lăsat de răotăte, ci au fugit în alte țări și acum aduc oști asupra-ne*”, își aleseră drept Domn pe Hrizea sau Hrizică „*și i-au pus surguci în cap*”. Constantin Șerban „*foarte îl iubea*” pe acest nepot al lui Matei Basarab și l-a făcut spătar în locul lui Diicu. Hrizea imediat „*au răpezit cărți în toată Țara Muntenească, dând știre că, de mila lui Dumnedzău, au stăut domnu Țării Românești; de sârg să se strângă la dânsul, la Teleajen*”.

În tabăra seimenilor, trădători ai domniei, după ce au venit forțele intervenționiste, au început să se vehiculeze mai multe opinii în legătură cu viitorul incert. Una era ca toți seimenii să treacă în Moldova, dacă li se garanta viața și alta să-i aresteze pe capii rebeliunii, pe cei „*carii au făcut acele lucruri*” și să-i predea lui Rakoczy, ca să-i judece și să-i pedepsească. Craiul însă a trecut munții cu 30.000 de ostași și la Șoplea a dat bătălia decisivă. În cadrul acestei confruntări sângeroase, trădarea este din nou prezentă în tabăra rebelilor. Avem din nou formula trădării trădătorilor sau a trădătorilor trădați, ceea ce pare la prima vedere o bizarerie. Unii căpitani de lefegii își vor trăda în momentul decisiv al luptei tovarășii de până atunci. „*Tănasi, nota „Letopisețul Cantacuzinesc”, vel căpitan să închină la unguri, iar Radul vel paharnic și alți*

căpitani... au fugit la Constantin vodă". Aga Buliga i-a trădat și el pe scimeni; trăgea aiurca cu tunurile. Radu Popescu spune „sau denadins Buliga așa le îndrepta, au den greșeală” contra trupelor lui Rakoczy. Numai prin trădarea lui Buliga și nu prin nepriceperea lui se explică furia lui Hrizică, care după ce vede că „tunurile nu bat în oaste, ci pe d-asupra... alergă cu calul, mâniaș, și, ajungând la tunuri, scoase paloșul și lovi pă aga Buliga, de-l făcu în dao”. După victoria lui Rakoczy a urmat o sângeroasă represiune; toți cei prinși au fost trași în țepă ori sfârtecați cu săbiile. Hrizica va fi prins și Constantin Șerban îl va însemna la nas. Rakoczy îl ia cu sine „ca pradă de război”, dar hicleanul domniei tot nu se astâmpără, pentru că în 1657 scapă din Ardeal și cu un grup de aderenti revine în Muntenia să reaprindă răscoala și să-și „revendice” tronul. În 1657, hicleanul va fi prins și va fi executat. După victorie, care va însemna de fapt distrugerea armatei Țării Românești și culmea, nu de vreun dușman, ci de un prieten, slujitorii care vor rămâne cu zile și în funcții vor depune un nou jurământ, atât lui Constantin cât și lui Rakoczy, în care se va specifica clar că cei dovediți „arătându ceva hiclenie și necredință” vor fi pedepsiți „cu groaznică moarte” alături de neveste și copii „fără de toată cruțarea”. Până acum, în caz de hiclenie era pedepsit doar cel care o înfăptuia, iar familia nu avea nimic de suferit, ba chiar fii hicleanului puteau deține înalte dregătorii. Acum lucrurile s-au schimbat și o dată cu trădătorul va fi omorâtă și familia sa.

Gh. I. Brătianu afirma că în timpul lui Matei Basarab s-a realizat o înțelegere lăuntrică între Domn și „Stările” privilegiate, fapt ce a dus la întărirea țării, dar că după lupta de la Finta solidaritatea „Stărilor” privilegiate s-a rupt; „elementul militar, după victorie, câștigă încredere în puterea sa și dezvoltă o mai mare conștiință a rosturilor sale în stat”. Va începe lupta, cu toate trădările inerente, „între privilegiații mărunți și cei mari, a slujitorimii ostășești împotriva boierimii de sfat. Elementul dizolvant îl constituie însă și de rândul acesta străinii, dar sub forma lefegiilor de neam balcanic, cari aduc cu ei mentalitatea soldaților de aventură ai secolului, contemporană cu cea a armatelor din războiul de Treizeci de ani. Oamenii aceștia nu se simțeau legați

de nici o tradiție; ei nu cunoșteau decât câștigul prăzii și argumentul forței. Amestecul lor în treburile statului trebuia să dărâme regimul Stărilor, clădit pe privilegii, pe drepturi moștenite, pe ierarhia tradițională a categoriilor sociale”.

Constantin Șerban a condus țara cu un sfat format din 12 boieri, care în general, cu excepția lui Diicu, și-a păstrat aceeași alcătuire. Din vechii dregători ai lui Matei Basarab, noul Domn l-a păstrat pe Preda Brâncoveanu, Radu Mihalcea-Cândescu, Pană Filipescu, Udriște Năsturel. A rechemat și o parte din boierii căzuți în dizgrație, suspectați de hiclenie de Matei vodă, ca de exemplu Barbu Poenaru, Stroie Leurdeanu, dar a promovat și boieri noi: Gh. Băleanu, Chircă Rudeanu, Neagoe Săcuianu și alții. „*Putini dintre ei, spune N. Stoicescu în monografia închinată lui Constantin Șerban, îi vor rămâne credincioși până la sfârșit, așa cum a făcut Neagoe Săcuianu mare postelnic, însoțitorul său în pribegia din Polonia*”.

Ajutorul dat de Rakoczy al II-lea la înfrângerea răscoalei scimenilor îl va obliga pe Domnul Țării Românești să ducă o politică obedientă față de Transilvania, politică care nu totdeauna va concorda cu interesele țării și trădarea acestor interese va fi un lucru grav pentru patrie și domnie. În schimb, Constantin Șerban a fost mult mai tranșant față de Vasile Lupu, fostul Domn al Moldovei, aflat acum liber la Stambul. Lupu uneltea de zor la Poartă pentru revenirea la tron și prin fratele său, Gheorghe Coci, căuta sprijin la Constantin Șerban contra lui Gheorghe Ștefan, Domnul aflat pe tronul Moldovei. Constantin Șerban însă va refuza să-l trădeze pe Gh. Ștefan și va cere capichehaiei sale „*să fie cu foarte mare băgare de seamă*” față de Lupu, pentru ca acestuia să i se contracareze planurile, urzelile, hiclenia.

Un moment de încordare a relațiilor cu Gh. Ștefan îl va pricinui nepotul lui Mihai Viteazul, Mihai Pătrașcu, care se afla la cazaci. Mihai Pătrașcu râvnea la tronul Țării Românești, dar Constantin Șerban l-a orientat diplomatic spre cel al Moldovei. Gh. Ștefan se va plânge de această trădare a aliatului său și va spune că deși „*nu de mult am încheiat o bună înțelegere și am jurat*” prietenie, „*din pricina uneltirilor lui Constantin vodă, Mihai vine asupra mea cu cazacii să mă alunge din țara mea*”. Cazacii au

trimis o solie la Constantin, iar acesta împreună cu boierii și Ioan Boros, comandantul armatei transilvănene lăsată pentru pază în Muntenia, a răspuns că nu poate face nimic fără știrea principelui Rakoczy și dacă el vrea să se implice în susținerea lui Mihai Pătrașcu, „*orice ne va porunci mânia sa, în toate ne vom ține de aceste (porunci) și le vom îndeplini*”. Iar dacă principele va spune nu, așa va face și Domnul. Constantin Șerban a renunțat să mai ducă o politică externă proprie, fapt deosebit de grav, o reală trădare a demnității și domniei.

Turcii nu sunt mulțumiți de Constantin Șerban și se întreabă cu mirare „*ce fel de om poate fi el, dacă așa își strică și își ruinează țara?*” Plata regulată a tributului și reînstituirea liniștii îl salvează deocamdată. Țara Românească dădea 300 de pungi de galbeni sau 150.000 de taleri ca tribut. Veniturile țării sub Matei Basarab erau de 600.000 de galbeni, iar ale lui Constantin Șerban de 600.000–700.000 de taleri suedezi, ceea ce înseamnă doar două treimi din venitul lui Matei Basarab. Oricum, din acești bani se puteau da cei 150.000 de taleri Împărăției otomane și mai și rămânea pentru camera domnească.

Obediența politică față de Rakoczy, atât a lui Constantin Șerban, cât și a lui Gh. Ștefan, căruia în fond ambii Domni îi datorau tronul, va sfârși prin târârea Țării Românești și a Moldovei în aventura poloneză inițiată de principe. Turcii nu au aprobat intervenția ardelenescă în Polonia și au spus oficial celor doi Domni că „*dacă veți îndrăzni să trimiteți ajutoare lui Rakoczy împotriva regelui Poloniei, veți fi nimiciți de armatele mele*”. Ei însă își trădează propriile interese și dau ajutorul cerut. Rakoczy din păcate va fi înfrânt și toți cei trei suverani vor fi considerați „haini” de către Poartă, adică trădători. Turcii hotărăsc mazilirea și Constantin Șerban încearcă vechea soluție a mituirii înalților dregători, dar de această dată nu reușește. Singura șansă, în cazul unui refuz de a da ascultare unei porunci a sultanului, era hienirea pe față, adică războiul sau fuga peste hotare. La soluția belicoasă ajunge și Gh. Ștefan, care-i scrie lui Constantin Șerban, că „*Mai bine să ne mănânce câinii pământului nostru decât pre alte locuri streine să izidim*”. Primul care trebuia să cadă dintre cei trei „haini” a fost

ales Rakoczy. Celor doi Domni români li se va face o propunere machiavelică de către Poartă. Ca „*să se curățească de faptele sale cu amestecăturile*” ce le-au avut cu principele ardelean, cei doi sunt poftiți să participe la lupta contra acestuia, cu alte cuvinte să-l trădeze. Gh. Ștefan răspunde: „*cum el este gata pre toată porunca împărătească, unde va fi voia mării sale veziriului, acolo va merge cu toată oastea sa*”. A fost doar un răspuns diplomatic, pentru a adormi bănuielile Stambulului, sau vodă s-a arătat într-adevăr dispus să-și trădeze aliatul și fostul sprijinitor? Miron Costin afirma că turcii vor scrie celor doi Domni „*să vie să sărute poala împărăției de domnie și să-și meargă iar la domnii... Și de vor veni, iară domni vor fi*”. Dar drumul la Stambul presupunea și un enorm risc, așa că s-a ales rezistența. Constantin Șerban a făcut strigare la oaste și au venit să se înroleze 10.000 de lefegii. Domnul îi va pune întâi să-i jure credință că nu îl vor trăda, pe urmă le va da muschetele.

După mazilirea lui Constantin Șerban, padișahul i-a dat steag de domnie lui Mihnea al III-lea Radu Mihai. Pașa de Silistra, a primit ordinul „*să pui mâna pe afurisitul de Constantin*”, „*cu orice preț*”. Pașa e însă mituit cu 20.000 de galbeni de către Constantin Șerban și îl trădează pe sultan, pentru că nu duce ordinul la îndeplinire. Sultanul va afla de trădarea pașei și va ordona în 1658, în 13 iunie, sugrumarea acestuia. Turcii și tătarii se hotărăsc să treacă la acțiuni deschise, atacarea Munteniei, ca să-l scoată pe Constantin Șerban din țară. Lefegii care i-au jurat credință Domnului l-au trădat totuși pe Domn și când turcii s-au apropiat au luat-o la fugă. Vodă va fugi și el puțin mai târziu, la Rucăr, în timp ce Mihnea va intra în Târgoviște. Pe Constantin vodă l-au urmat peste munți Stroe Leordeanu mare logofăt, Pană Filipescu mare spătar, Radu Fărcășanu mare stolnic, Radu Mihalcea mare comis, Ivasco Ceparul mare armas și alții. Toți acești boieri deveanu prin fuga lor hicleni față de noua domnie. Mulți dintre transfugi, boieri și oșteni, se vor întoarce mai târziu în țară, după ce Mihnea le va promite iertare, „*vestind pace și iertare și postind pe toți băjenarii să se reîntoarcă la casele lor*”. Mitropolitul Ștefan și episcopii Serafim și Ignatie, ca și alți boieri, au trecut de partea lui Mihnea, trădându-l pe Constantin vodă.

Poarta a cerut lui Rakoczy extrădarea lui Gh. Ștefan, fugit și el și a lui Constantin Șerban, dar nu a obținut-o. În 1658, turcii, tătarii și oștirile noilor domni ai Moldovei și Țării Românești pornesc împotriva lui Rakoczy. Cu banii lui Constantin Șerban și ai lui Gh. Ștefan, principele rebel își mai poate crea visuri de mărire, dar sfârșitul e aproape. Constantin vodă, al cărui tezaur nu secase încă, începe și el recrutarea de lefegii pentru ocuparea unui tron, fie în Moldova, fie în Muntenia. Angajează mai ales iobagi români, fapt ce determină nobilimea ardeleană reunită în adunarea de la Cegheld să ceară expulzarea lui și să-i declare pe iobagii înscrși la oaste „trădători de patrie”. Mihnea al III-lea, în septembrie 1659, va ajunge la o alianță cu Rakoczy al II-lea și astfel Constantin vodă va fi convins să se orienteze spre tronul Moldovei. Trădat de Rakoczy, Gh. Ștefan a suferit o cruntă dezamăgire. În octombrie, principele și Mihnea al III-lea, cu „jurământ mare” se leagă în vederea războiului antiotoman.

Mihnea al III-lea este, spune C. C. Giurescu „una din figurile cele mai curioase și mai interesante ale istoriei noastre; face parte din aceeași categorie cu Despot și Gașpar Grațiani”. Se dădea drept fiul lui Radu Mihnea, dar era străin de neamul românesc. Era copilul lui Iane Surdul, un grec cămătar. La Stambul, preciza Xenopol, se numea Gioan bei. A fost poliglot, poet, caligraf. Admirator al lui Mihai Viteazul, își va lua numele de Mihai. Deși pus de turci, care vedeau în el un credincios, odată urcat pe tron vrea să ridice sabia împotriva lor, să-i trădeze. Boierii însă au altă opțiune, anume pacea cu turcii și plățirea tributului, ceea ce garanta liniștea și autonomia. În 1658, a fost obligat de Poartă să participe alături de pașa de Silistra la campania contra lui Rakoczy. A vrut să părăsească tabăra otomană ca să treacă de partea principelui, dar boierii i-au zădărnicit planurile extrem de riscante. Ca să scape de opoziție, pe care o considera în corpore trădătoare, Mihnea a recurs la o tactică inedită și a luat legătura cu Cadâr pașa și hanul tătarilor și i-a pârât el pe boieri că ar fi haini, vicleni, adică trădători ai turcilor. Pașa și-a dat imediat asentimentul ca boierii hicleni să fie executați. Vor cădea capetele lui Pârvu Vlădescu vistierul, Istrate postelnicul, Preda Bârsescu vel agă, Vintilă și Badea. Preda

Brâncoveanu a fost ucis „*în casele domnești, în Târgoviște*”. Postelnicul Constantin Cantacuzino și fii săi scapă cu fuga la Brașov. Șerban Cantacuzino își salvează viața la Sibiu. Turbat de furie că i-au scăpat prețioasele păsărele din colivie, Mihnea, reîntors acasă, a pus la punct un alt plan, pentru că i-a sărit, spune Xenopol „*tandura din mintea lui, cea nu prea bine cumpănită*”. Propune boierilor o împăcare și-i poartă la un banchet. Ei vin, dar Domnul își trădează cuvântul și omoară în iulie 1659, vreo 30 de boieri. Radu Popescu scria că „*strângându-i pă toți într-o scară; și, având pă ucigași gata, câte pă unul îi lua de-i sugruma, și-i arunca den case jos pă ferestri, și tabulhanaoa zicea până i-au isprăvit pă toți... Radul vornic Cândescu și doi frați ai lui, Negoită și Moisi, Udriște spătar, Diicu spătar Buicescul, Radul Fărcășan stolnic, Danciul postelnic Pârâian și fie-său Preda logofăt, Badea comis Comăneanul, Stroe clucer Bârsescu, Vasile Câmpineanul și alții...*” După masacrul făcut pe muzică turcească, „*tiranul drept fantastic, adică buiguitor în gânduri*”, cum îl caracterizează M. Costin, consideră că a isprăvit cu opoziția și cu trădătorii și că își poate, în sfârșit realiza visul, un război cu turcii, ca cel făcut de Mihai Viteazul. Boierii nu au aderat la planurile acestui aventurier, în acel moment țara neavând nimic de câștigat printr-un război cu turcii. Boierii nu doreau să-și sacrifice propriile interese și pe ale țării pentru satisfacerea poftelor de mărire ale unui grec. Ei îi spun: „*Doamne... noi suntem o țară mică... neputincioasă și fără de ajutor de nici o parte. Iar turcii sunt puternici, mari și biruiesc toată lumea*”. Faptul că elita politică nu vrea să-l secondeze, îl înfurie grozav pe vodă, dar cel mai mult l-a indignat faptul că boierii, când au văzut că nu-l pot opri cu vorba bună și înțeleaptă din planurile sale distructive, l-au pârât la turci ca hiclean. Mihnea vede în acest fapt o trădare, dar boierii îl văd pe el trădător al lor și al țării. Prin mită la turci, a reușit să-i scoată din nou trădători tot pe boieri și a mai tăiat, fără părere de rău, o parte din ei. Încă 30 vor fi uciși mai târziu.

La 12 septembrie 1659, Mihnea începe răscoala. Taie, după modelul lui Mihai Viteazul, creditorii turci, pe care i-a chemat să le plătească datoriile. Acest jalnic imitator al lui Mihai va începe și masacrarea turcilor din țară și va ataca linia Dunării. Se baza pe

dozbanți și noii boieri ridicați de el. Deși avusese câteva succese militare, înfrângerile suferite de Rakoczy și Constantin Șerban îl determinaseră să se retragă în Ardeal. Țara Românească va fi ocupată și prădată de turci, dar asta nu-l va interesa pe Mihnea, care trădase interesele ei pentru propriile fantasmе. În aprilie 1660, la Sătmar, Constantin Șerban va da un banchet în onoarea lui. Măine zi aventurierul a fost găsit mort; otrăvit spun unii, atac de apoplexie alții. Suspectul numărul unu pentru crimă este Rakoczy. Dacă a comis regicidul, a trădat morala creștină și pe aliatul său. Mobilul otrăvirii ar fi putu fi intrarea în posesia tezaurului domnesc.

Acțiunea antiotomană a lui Mihnea reprezintă un total fiasco. Era coordonată cu tentativa lui Constantin Șerban de a ocupa tronul Moldovei. Acesta are succese, la început, îl înfrânge pe Gh. Ghica, iar boierii luați prizonieri sunt iertați, măsură menită să-i atragă și pe alții de partea lui. A avut însă o domnie efemeră și a fost alungat de tătari. În 1660, tenacele Constantin Șerban își adună, contra plată, din nou oști și vizează încă o dată tronul Țării Românești. „Iar când au fost în april 26 din (zile) 7168 (1660), venit-au la Ghica vodă veste cum vine Constantin vodă cu ungurii pre la Căineni...” (Istoria Țării Românești). Revenirea lui Constantin va provoca mare bucurie atât în rândul boierilor cât și în cercurile armatei. Cronica spune că expediția în Muntenia avea drept cauză principală recuperarea de către Constantin a comorilor pe care le ascunsese în heleșteul de la Dobreni, când a fost silit să fugă în Transilvania. Se pare însă că Mihnea a descoperit ceva mai înainte comoara, de unde și fantastica propunere lansată sultanului de a-i oferi un milion de galbeni dacă îl investește ca principe al Transilvaniei. Dacă lucrurile stau așa, Rakoczy a avut motive să-l suspecteze de trădare și otrăvirea lui Mihnea de către el, are o motivație. Dar din toate comorile, pe care se presupunea că le poseda Mihnea, la moarte nu mai avea decât 100.000 de galbeni. Să justifice această sumă un regicid?

După ce a intrat în Muntenia, Constantin vodă s-a bucurat și de concursul unor trădători ai lui Gh. Ghica, din vreme ce în armata acestuia s-au semnalat grave defectiuni. Dintr-un document aflăm că Gh. Ghica a confiscat satul Cotroceni, aparținând lui Ghioca căpitanul, pentru că „pre vremea ce au arădicat Constantin vodă

sabia asupra împărății... iar Ghioca căpitan... s-au sculat și el ca un ficlean... asupra împărății și domnii mele". Constantin Șerban e prin urmare, în optica lui Gh. Ghica, trădător nu numai al său personal ci și al sultanului. Intervenția turcă va duce la fuga din nou în Ardeal a pretendentului ghinionist.

Gheorghe Ghica, transferat de pe tronul Moldovei pe cel al Țării Românești, în urma căderii lui Mihnea al III-lea, are de făcut față dezordinelor grave din țară și nu poate să strângă haraciul. Cronicarul grec Chesarie Daponte, nota că Domnul a trimis o scrisoare sultanului, prin care cerea să i se admită o amânare de plată pentru restanța de 30 de pungi, dar că Grigore, fiul său, a pus mâna pe răvaș și l-a înlocuit cu unul de refuz al celor 30 de pungi. Acest act condamnabil, trădarea tatălui de către fiu, se explică prin dorința de nestăpânit a lui Grigore de a urca cât mai grabnic pe tron. Gh. Ghica, în urma scrisorii trădătoare, va fi mazilit la 1 septembrie 1660. Pus în lanțuri și dus în fața vizirului, la un pas de moarte, doar intervenția salutară a postelnicului Constantin Cantacuzino l-a salvat. Tot postelnicul îl va susține acum pe Grigore Ghica la tronul Țării Românești. Fiul lui Constantin Cantacuzino, Șerban Cantacuzino, își va netezi drumul spre domnie tot pe baza cunoștințelor din lumea marilor dregători otomani. Radu Popescu nota că Șerban s-a apucat să-i facă daruri lui Cara Mustafa, ginerele marelui vizir Mehmed Köprülü: „*Sărbani logofăt... mai ficlean decât alți frați, au găsit un cal frumos și s-au dus de l-au dăruit pașei... și i s-au rugat să-i fie slugă, și să-l aibă în gândul lui neuitat*". Acum începe competiția, susține A. Iordache în „*Principii Ghica*”, „*pentru tronul Țării Românești între cele două mari grupări de boieri... feciorii postelnicului, îndeosebi Șerban, ținând domnia pentru unul dintre ei, neprecupețind mijloacele, dar înverșunând, prin acestea, gruparea opusă contra lor, în frunte cu Grigore I Ghica, devenint domn. Nu lipsesc uneltirile pentru înlăturarea lui, dar, sesizate la timp, au ca urmare uciderea postelnicului și o cruntă prigoană îndreptată contra fiilor și familiilor lor*".

Șerban Cantacuzino avea tot dreptul să spere că va urca pe tron, atâta vreme cât sistemul mitei și al corupției erau în floare la Stambul. Orice cerere la Poartă trebuia să fie însoțită de pescheșuri.

Paul din Alep arăta că *„altădată, principii pe care Poarta îi numea voievozi... erau rânduiți dintre nobilii țării printr-o alegere generală ce urma să fie încuviințată de către sultan... Astăzi e marele vizir cel ce face alegerea sau mai degrabă închiriază celui care dă mai mult funcția de bei...”* În Moldova, prin practica mazilirii și numirii directe, media de domnie între 1612–1711 este de doi ani și jumătate, iar în Țara Românească, între 1611–1716 de patru ani și jumătate. Păra la Poartă, delatiunea, devine *„o instituție organizată special și folosită deseori ca o amplă punere în scenă în vederea compromiterii și răsturnării domnilor sau chiar a nimicirii lor fizice. Boierii vin spontan sau sunt chemați special ca să pârască pe domn în scopul înlocuirii lui. Spiritul de intrigă și manevrele de culise ale capuchehaielor (uneori, ca Vasile Lupu, înlocuitori apoi ai domnilor) servesc în mod efectiv interesele turcești; în aceste cazuri, dregători ai Porții sunt trimiși anume în Moldova sau în Țara Românească, ca să adune acolo pările din țară. În ce privește păra îndreptată împotriva domnilor maziliți, ea slujea nu numai la deposedarea acestora de avere, ci și ca presiune asupra domnilor în scaun pentru executarea promptă a cererilor turcești, prin amenințarea cu înlocuirea imediată”* (Istoria României, vol. III). Pentru ca Domnii să nu se hainească, ei sunt strict supravegheați și vizitați des de agalele imperiale. Pe plan intern, domnia avea mari puteri, dar în raport cu sultanul ele erau limitate. Un izvor arată că *„soarta boierilor și a nobililor atârnă de arbitrarul principilor, care au puterea de a îndepărta, și de a pedepsi cu cauză sau fără cauză”*. Între puterea cvasi discreționară a domniei, în condițiile regimului nobiliar și toleranța de către turci a unor măsuri extreme, e o strânsă corelare. Mihnea al III-lea cu asentimentul turcilor își taie boierii, pe care îi acuză că s-au hiclenit. Dar turcii prin mită puteau fi convinși relativ ușor. Cantemir arăta: *„Dacă a îmblânzit prin daruri pe vizir, pe chehaia, pe defterdar și pe ceilalți care se bucură de grația împăratului... domnul poate face orice vrea fără frică și nici un particular nu se poate opune fără a se teme de pedeapsă”*. Pentru cazurile când Domnul ar trăda pe padișah, sistemul ostatecilor, considerați și ca rezerve pentru tron, funcționa, fie prin moartea celui lăsat zălog, fie prin numirea acestuia ca Domn.

Grigore Ghica se găsea la Stambul atunci când tatăl său Gheorghe a fost mazilit și i s-a dat tronul. Tot o urmare a hainirii voievozilor e și pedeapsa aplicată întregii țări cu jaful turco-tătăresc. Așa s-a întâmplat după răscoala lui Mihnea al III-lea. Turcii au primit ca ordin: „*distrugeți și devastați populația și țara și gustați belșugul prăzilor de acolo*”. Boierii, care știau urmările dramatice ale trădării față de turci a Domnului, îl supravegheau atent pe Mihnea ca să nu facă pasul fatal. Atunci nu era nici momentul și nici cazul pentru o ridicare armată.

În secolul al XVII-lea, în Țara Românească s-au numărat 24 de domnii, și numai doi Domni au murit în scaun, iar în Moldova s-au înregistrat 48 de domnii și doar 5 Domni au murit pe tron, restul fiind maziliți sau uciși. Domnia ereditară nu era o formulă agreată nici de boieri, nici de turci. Domnul a aplicat o politică prin care a schimbat des pe marii dregători ca un mijloc – prea puțin eficient –, de a împiedica o posibilă hiclenie. În sfatul țării din Muntenia intrau banul, vornicul, logofătul, vistierul, spătarul, stolnicul, comisul, paharnicul și postelnicul, la care se adaugă în 1634 clucerul, iar în 1655 sulgerul și pitarul. În Moldova sfatul se compunea din logofăt, doi vornici, hatman, postelnic, spătar, paharnic, vistier, stolnic și comis. Noi dregătorii nu se înființează și nici nu crește numărul marilor dregători, dar sporește cel al dregătorilor în subordine, ajungându-se la al treilea, al patrulea etc. stolnic, de exemplu.

La 16 decembrie 1660, a sosit în țară, venit de la Stambul, noul Domn, Grigore Ghica. Deși nu-l absolvă de trădarea tatălui, Kogălniceanu îi găsește „*mari virtuți*”.

În iulie 1662, Grigore Ghica a trecut cu armata peste Carpați, la cererea Porții de a participa alături de Dabija vodă și principele Transilvaniei, Mihail Apafi, la un nou război în Ungaria de Sus. Campania se încheie prin cucerirea cetății Ujvar. Cât timp a durat campania, locțiitori ai Domnului în Țara Românească au fost vornicul Stroe Leurdeanu și vistiernicul Dumitrașcu Cantacuzino. La întoarcerea în țară, în oastea lui Grigore Ghica vor avea loc niște clevetiri, iar autorii lor vor fi frații Cantacuzino, Șerban, Drăghici și Constantin, fii postelnicului Constantin Cantacuzino,

bogatul și puternicul boier. Radu Popescu spune că „s-au făcut nește amestecături” ale celor trei frați și a unor boieri adepți ai lor, Mareș și Crețulescu, care „să fie umblat între căpitani și între slujitori, de îndemna să meargă să pârască pă Grigore vodă la vizirul, de făcătoriu de rău, de hain și de altele, și pă urmă să ceară domnu la vizirul pă Șerban logofăt; care, dăn om în om mergând vorba, au ajunsu și la domnu”. Cantacuzinii și oamenii lor se hiclenesc prin urmare față de Grigore Ghica și îndemna oștirea să-l pârască la marele vizir că e hain, adică trădător. Scopul părelor era ca Domnul să fie mazilit sau poate ucis și în locul lui să fie pus pe tron Șerban Cantacuzino. Domnul a auzit de uneltirile Cantacuzinilor, dar nu a luat măsuri imediat contra trădătorilor, până nu s-a îndepărtat de oastea marelui vizir. De abia atunci va porunci vâtafului de aprozi să-i aducă pe conspiratori în fața sa. Trădătorii vor fi muștrați, dar vor nega cu vehemență că l-au hiclenit pe vodă, chiar atunci când va avea loc o confruntare cu martorii.

Pe lângă acest incident, va mai avea loc imediat unul, care va stârni mânia voievodului. Din țară, de la locțiitorii, ispravnicii săi, Stroe Leurdeanul și Dumitrașcu Cantacuzino Țarigrădeanul, Domnul primește știri alarmante despre tatăl celor trei haini, Șerban, Drăghici și Constantin. După toate aparențele, se hiclenise și el. „*Letopisețul cantacutinesc*” povestește că „*Diavolul, pizmașul neamului omenesc*” și-a băgat coada, pentru că postelnicul Cantacuzino a făcut „*fapte bune*” și „*milostenii*”, iar fii lui „*slujea foarte cu dreptate și cu credință mare*” pe Ghica. „*Atuncea diavolul găsi 2 vase rele: unul rumânesc, altul grecesc, anume Stroe vornicul Leurdeanul și Dumitrașco... Aceștia era lăsați de Gligorie vodă ispravnici, să păzească scaunul domniei. Iar ei făcură sfat drăcesc în taină cu doamna Mariia a lui Gligorie vodă și trimiseră cățir de olac la Gligorie vodă în oaste, făcând pâră mare asupra ticălosului Constandin, cum el umblă pre la turci pre marginea Dunărei, de-l părăște că iaste hain și cum nu bagă în seamă pre doamnă-sa și-și bate joc de ia și cum oprește țara să nu dea bir. Și atâtea prihăni multe au scris. Și Constandin nimic de acelea n-au fost vinovat, nici n-au știut nimic*”. Potrivit acestei surse, în timp ce postelnicul Constantin Cantacuzino se ocupa de opere de binefacere și fii săi îl

shujeau cu credință pe Domn, Leurdeanu și Dumitrașcu, în înțelegere cu Doamna, puneau la cale discreditarea familiei Cantacuzino și ducerea ei la pieire. Prin urmare Cantacuzinii nu au trădat domnia, ba dimpotrivă, au fost trădați de dușmanii lor, Leurdeanu, Dumitrașcu și Doamna Maria. Domnul ajunge la Craiova și aici e întâmpinat de Constantin Cantacuzino. Vodă însă nu se prea bucură de întâlnire, căci „i-au arătat un chip foarte posomorât și, vorbind cam alături cu calea, i-au ponosluit pentru feciorii lui, că sunt răi și ficleni, și cum au îndemnat pă căpitani și pă slujitori să-l părăscă la vizirul și să rădece pă fie-său Șerban domn”. (Radu Popescu). Postelnicul neagă acuzațiile ca pe niște „pări mincinoase” și roagă pe vodă să nu-și plece urechea la ele.

Șerban Cantacuzino umbla într-adevăr după tron, chiar din momentul investiturii lui Grigore Ghica. Încă de atunci îl vedem în relații foarte amicale, cu marele vizir. Poate că tatăl său nu știa acest lucru, sau poate că da; și îl aprobă tacit. Între postelnicul Constantin Cantacuzino și Domn era o opoziție și Bălcescu arată că postelnicul „din locul său de retragere, adesea făcea domnului observații. Aceasta simțind-o curtezanii, hotărâră să-l mântuiască de un cenzor incomod, ca să poată și ei mai fără sfială prăda poporul”.

Dumitrașcu Cantacuzino era nepot de văr al postelnicului Constantin Cantacuzino, iar Stroe Leurdeanu, socrul lui Șerban Cantacuzino. Înruțiți prin sânge sau alianțe, teoretic s-ar presupune existența unor relații bune între protagoniști, dar adevărul se arată cu totul altul. Ei se vor grupa în două tabere, „partide”, cel al Cantacuzinilor și al Bălenilor și vor lupta pe viață și pe moarte. Cauza fundamentală a fost acerba competiție pentru tron a celor două grupări. Despre tabăra Cantacuzinilor, unii istorici cred că ea reprezintă boierimea pământeană, iar Bălenii pe cea grecească. P. P. Panaitescu sublinia că „Faptul acesta nu corespunde realității. Cantacuzinii se aflau în fruntea celor mai bogate familii de mari boieri și de aici putința lor de a răsturna pe rând domni... Greci ei înșiși, nu conduceau o partidă națională. În realitate, lupta dintre cele două grupări nu avea alt scop decât obținerea demnităților și veniturilor statului în epoca de apogeu a regimului nobiliar din Țara Românească. Membrii grupării aflate la putere pun mâna pe

moșiile adversarilor, cumpără sau cîntropesc moșii ale moșnenilor, capătă privilegii de la domni. De o politică «națională» a Cantacuzinilor în această epocă nu poate fi vorba; ei renunță, la nevoie, chiar la tradiționalul sprijin acordat bisericii ortodoxe din Transilvania de către țările române de dincoace de Carpați... Lupta dintre facțiunile boierești se reduce deci la o rivalitate pentru putere în sânul clasei dominante". Postelnicul Constantin Cantacuzino era cel mai bogat boier al țării și șeful grupării politice a Cantacuzinilor. Stroe Leurdeanu se afla în fruntea celeilalte. Drăghici Cantacuzino, în 1663, deținea 75 de moșii, Iordache 60 de sate, 30 de sate date fiicei sale și încă 91 de posesiuni, în totalitate 181 de moșii. Numai averea celor doi frați e impunătoare. Dacă luăm în considerare întreaga familie, ea poate și chiar concurează domnia prin bogăție.

Neconținutele pări ale lui Leurdeanu și Dumitrașcu Cantacuzino, strecurate perfid la urechea lui Grigore Ghica, sfârșesc prin a-l determina să treacă la măsuri extreme, deși, spune Bălcescu, „nu era lipsit de oarecare calități bune". La 20 decembrie 1663, postelnicul Constantin Cantacuzino este arestat și dus la mănăstirea Snagov. Șerban Cantacuzino, fiul său cel suspectat de hicleie, pentru că umbla după domnie, va suferi o mutilare. Cronicarul Georg Kraus nota că „i se taie nasul și urechile". Alte izvoare vorbesc doar de însemnarea la nas. Oricum, prigoana se dezlănțuise împotriva familiei și a partidei Cantacuzinilor. La Snagov, Constantin Cantacuzino va fi sugrumat în trapeză. Domnul l-a învinuit, fără însă a o dovedi, de trădare.

Constantin Cantacuzino a avut un rol decisiv în efortul lui Grigore Ghica de a obține tronul Țării Românești. Acesta, spre mirarea tuturor, nu dorește pentru ajutor nici o răsplată. Cronica anonimă în versuri, „*Poveste de jale asupra uciderii postelnicului Constantin Cantacuzino*", nota spusele lui: „Nu-mi trebuiește boierie, nici să fiu la curte". El stătea retras, dar amenda prompt orice greșală, bâlbâială sau nedreptate domnească. Xenopol ne dă „un document curios", cum îl numește, scris de Grigore Ghica către Constantin Cantacuzino, când acesta se puse în slujba lui pentru a-i obține tronul de la turci: „*Dat-am cartea noastră la mîna*

constitului și credinciosului nostru boier, dumnealui jupân Constantin Cantacuzino biv vel postelnic, ca să fie într-aevea înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, cum dacă mă va dărui Dumnezeu și cu domnia Țării Românești, să nu aibă a mesteca pe dumnealui la luatul banilor și nici la chizășii să nu-l pun pentru bani și dacă mă va dărui Dumnezeu să merg în țară, nici la boierie să nu-l amestec, și nici o băntuială să aibă de la domnia mea, ci se aibă a se repauza la casa lui o slugă bătrână a noastră și a țării". Acest act, o garanție dată postelnicului, trebuia să-i confere o protecție, dacă nu imunitate, dar Grigore Ghica uită de el, așa cum a uitat și să-i facă judecată presupusului trădător. El poruncește doar execuția.

După execuție, scrie „*Letopiseșul Cantacuzinesc*". Domnul e cuprins de remușcări, dacă nu cumva de spaimă pentru ceea ce îndrăznise să facă și mitropolitului Ștefan îi spune că „*n-au știut când l-au omorât și cum au fost adormit, căindu-se și plângând de moartea lui Constandin. Și blestemă pe Stroe și pe Dumtirașco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorât, nefiind nimic vinovat*". Dacă așa stăteau lucrurile, Domnul l-a trădat, și mai mult, l-a omorât pe făcătorul lui de bine, în urma uneltirilor unor rivali. Partida Cantacuzinilor vedea din acest moment în Domn un periculos trădător și la fel în gruparea Bălenilor, nume luat de la marele ban Gheorghe Băleanu.

Cu toată căința, sinceră ori simulată, afișată de vodă și de blestemele aruncate asupra celor ce rău l-au sfătuit, totuși nu a luat nici o măsură împotriva autorilor morali ai crimei, Stroe Leurdeanu și Dumitrașcu (Dumitrasco) Cantacuzino. Cei doi au trădat și legăturile de neam ce-i lega, chiar firav de Cantacuzini. „*Toate acestea lasă să se întrevadă mobilurile unei competiții acerbe pentru tron, care implica pierderi de vieți omenești, persecuții și prigoane, osândiri la surghiun și torturi, menite să domolească pornirile pătimase ale adversarilor tronului, care dispunea de mijloacele necesare în scopul urmărit*" (A. Iordache).

După uciderea postelnicului, Cantacuzinii înregistrează noi lovituri, deoarece competiția pentru tron nu încetează încă. Remarcabil este însă efortul depus de familia celui ucis pentru a-i

reabilita memoria, a-i salva reputația și onoarea postumă, a face să se consemneze într-un act scris că a fost omorât pe nedrept și a i se radia eticheta de trădător. Basta și-a justificat asasinatul împotriva lui Mihai Viteazul prin faptul că Mihai l-a trădat pe împărat. Nicolae Pătrașcu, fiul marelui calomniat și Mihai Pătrașcu, nepotul, nu întreprind din păcate nimic în acest sens, al reabilitării postume și a înlăturării acuzelor de trădător. Familia Cantacuzinilor nu se lasă și, spune Xenopol, atunci când Grigore Ghica va pibegi, după prima domnie, în Italia, viitorul mare stolnic Constantin Cantacuzino, care se găsea și el acolo, dar la studii, „se luă după urmele lui Ghica, gonindu-l în toată Italia și trăgându-l la judecată pentru acea fără vină ucidere a tatălui său, la care singur Ghica spre a sa îndreptare îi dăde scrisorile de pără ale lui Stroia Leurdeanu”. Ceilalți frați s-au străduit să obțină și au obținut, de la obșteasca adunare o „carte” privitoare la nevinovăția postelnicului și la radierea etichetării de trădător: „Răposatul Constantin postelnicul Cantacuzino... tuturor domnilor au slujit cu bună dreptate și cu credință... iar diavolul pizmașul sufletelor oamenilor intră în inimile unora de le puseră gând de vânzarea sângelui acelui cinstit creștin... Deci îl vândură la Grigore vodă spre moarte”. Acesta „cunoștea pre vânzătorii aceia, că nu pentru alta fu a lor vânzare a-l omori, fără numai ca să poată jăcui țara și pre dânsul a-l fura, și veni înaintea smereniei vlădicei noastre” recunoscând „că nu i-au fost nimic vinovat, ci fără de nici o vină l-au omorât... Pentru care și noi știind și mai vărtos adevărind din singur gura lui precum mai sus scrie, nu am putut îngădui să se acopere nevinovatul lui sânge și am dat această a noastră sobornicească carte tuturor care se cuvine a ști”.

La 9 mai 1664, Grigore Ghica primea ordin de la Stambul, ca împreună cu Dabija vodă, să participe alături de oștile turcești la un nou război cu austriecii. Generalul Montecuccolli îi va înfrânge pe turci. Grigore Ghica a avut și el un rol în acest insucces, pentru că i-a trădat pe turci, prin furnizarea de informații către austrieci și prin faptul că s-a lăsat cu prea multă ușurință „învins” în momentele decisive. Darurile primite de la imperiali justifică atitudinea sa. Marele vizir, conștient de defecțiunea produsă în tabăra românilor, îi va chema la raport pe Ghica vodă și pe Dabija vodă. Dabija vodă,

deși cu mare spaimă în suflet, se prezintă, dar Ghica care se știa trădător față de vizir, nu dă curs poruncii. Kogălniceanu afirmă că Domnul Țării Românești, dacă nu a vrut să dea ochii personal cu vizirul, a vrut să-i dea în schimb 40.000 de ducăți, prin intermediul lui Dumitrașco Cantacuzino. Acesta însă nu va remite banii vizirului. L-a trădat pe Domn, și-a însușit suma și în plus l-a mai și acuzat de hainie în dauna sultanului și de uciderea fără motiv a lui Constantin Cantacuzino. Ghica va părăsi tronul, va fugi în Ardeal, pe urmă în Polonia și de acolo la Viena.

Dumitrașco Cantacuzino, care îl trădase pe Constantin Cantacuzino, ruda sa și pe Grigore Ghica, Domnul său și furase și o mare sumă de bani, la Stambul lucrase cu mult folos în favoarea lui Radu Leon. Îl va sprijini pe Radu Leon, cu aurul lui Ghica, ca să ocupe tronul. În 1665 a sosit la București noul vodă, înconjurat de o camarilă grecească. Cantacuzinii au obținut sub noua domnie două acte foarte importante, atât pentru reabilitarea postelnicului, cât și pentru lupta contra adversarilor Băleni. În afară de actul amintit anterior, mitropolitul Ștefan și cei doi episcopi recunosc și ei nevinovăția postelnicului. În septembrie 1667, însuși Domnul Radu Leon dă un act prin care arată același lucru, ba mai mult, consideră ca nedreaptă și mutilarea lui Șerban Cantacuzino. Logic ar fi trebuit ca vinovatul de toate relele, Stroe Leurdeanu, să își primească în cele din urmă pedeapsa, dar Domnul refuză să o facă. În 1667 însă, vine pentru vodă chemarea la Poartă în legătură cu reconfirmarea domniei și în aceste condiții voievodul e silit la o apropiere de Cantacuzini. Drăghici Cantacuzino aranjează ca toate lucrurile să meargă bine la Stambul și Leon vodă se reîntoarce mulțumit pe tron. Se aștepta darea în judecată a lui Stroe Leurdeanu, dar vodă ezita. Partida grecească nu trebuia incitată. Cantacuzinii se consideră pe bună dreptate trădați în speranțele lor și încep să agite spiritele. Se răspândește zvonul paralizant, că Radu Leon ar pune la cale, pentru 13 decembrie 1668, un masacru asupra boierilor. Între Domn și boieri se ajunge la o înțelegere, în urma căreia se va da un nou așezământ contra grecilor, care e identic cu cel din 1631 și la fel de inefficient. Aparent lucrurile s-au potolit și partida Bălenilor a triumfat din nou. La scurtă vreme însă, un mare grup de boieri, cu

Șerban spătarul Cantacuzino în frunte, va trece Dunărea și va merge în Tesalia. Acolo se găsea atunci sultanul și delegația boierească a cerut audiență, ca să-l părăscă pe Radu Leon că a dat țara pe mâna grecilor și că a plănuit un măcel contra boierilor. În concluzie, trădătorul Domn trebuie grabnic mazilit. La rândul său, Leon vodă trimite o delegație formată din boierii rămași credincioși, cu misiunea de contracarare a grupului de 30 de boieri conduși de Șerban Cantacuzino, considerați hiclei ai domniei. Turcii sunt în dilemă, pentru că trimișii lui Leon vodă îl acuză pe Șerban de trădare, iar Șerban și oamenii lui tot de trădare pe Domn. În fața acestor acuzații reciproce, bine argumentate și susținute cu patos – sunt interese deosebite în joc –, turcii hotărăsc să trimită un agă ca să facă cercetări la fața locului. Xenopol notează că boierii „*temându-se ca domnul să nu câștige pe turc prin bani, se înțeleg cu un grec, Pavăl, care umblase în mai multe rânduri după scaunul Munteniei, și care era prieten cu aga ienicerilor; dau grecului bani ca să întoarcă pe aga, om influent la Poartă, în favoarea lor, și-i făgăduiesc că-l vor cere de domn; dovadă cât de puțin serioasă era considerată de însuși grecii alungarea lor din Muntenia. Pavăl, înflăcărat prin speranța ce luci un moment înaintea lui, cheltuiește pe lângă banii luați de la boieri și ce avea și ce n-avea, spre a scoate la capăt mazilirea lui Radu Leon, ceea ce și izbutește*”. Radu Popescu spune că „*boierii trimise dă olac la boierii ce rămăsese în țară, dându-le știre pentru turcul ce vine, zicându-le să scoată țară multă înaintea turcului, să să jăluiască de Radul vodă și de greci, și așa au făcut*”. Vin să se „*jăluiască*” o mulțime de femei că au fost necinstite de vodă și i se dau trimisului Porții o mulțime de jalbe de la țărani, dar scrise de boieri, așa că, având aceste probe „*irefutabile*” și lăzile pline cu banii dați mită de Șerban Cantacuzino și partizanii săi, aga a „*constatat*” vinovăția lui Radu Leon și el a fost mazilit. Tronul i s-a dat în 1669 lui Antonie din Popești, bătrânul vornic, iar Pavel „*rămase în dășărt, și-i dederă boierii o tiflă*”, spune Radu Popescu, adică l-au amăgit, l-au folosit și în final l-au trădat. Câțiva greci, Sofialăul, Balasache, Pascale, vor cunoaște o aprigă răzbunare din partea bucureștenilor. Ei au fost considerați trădători ai țării. Sofialăul va fi spânzurat, iar

Pascale, spune Radu Popescu. „*că l-am văzut cu ochii, când îl scotea den cămară și-l ducea cu palme; care palme, dă dese și dă multe, nu mai avea număr*”.

Antonie din Popești era omul Cantacuzinilor și „*Șarban spătar, Constandin postelnic, Mihai postelnic, Matei cupar și lordache*”, fii lui Constantin Cantacuzino îl puteau aduce acum la judecată, în divan, pe Stroe Leurdeanu, trădătorul din cauza căruia fusese omorât tatăl lor. El se jură că nu are nici o vină, dar i se pun în față actele de la mitropolit, de la Radu Leon vodă, „cartea” de la divan și pe urmă piesele de rezistență, scrisorile date de Grigore Ghica lui Constantin Cantacuzino pe când se afla la studii în Italia. Stroe scrisese cu mâna lui și nu putea tăgădui autenticitatea probelor incriminatorii, „*să facă lui Constantin postelnicul moarte, ear într-alt chip nu*”. Instanța îl va condamna pe trădător la moarte, dar prin intervenția văduvei postelnicului Cantacuzino i se va comuta pedeapsa și va fi purtat „*numai cu anteriul și cu nădragii*” prin târg și pe urmă călugărit la Snagov. Nu stă însă mult, în chip de călugăr, pentru că reușește să fugă în Ardeal.

Cantacuzinii, cel puțin pe moment, i-au biruit pe Băleni și au subordonat în așa fel domnia, încât Radu Popescu, partizan al Bălenilor, a spus că vodă „*nici de mâncare nu era sătul*”. Neculce completează că i se dădea tain pe zi, „*de cheltuială cât zece potronici*”, ceea ce într-adevăr era foarte puțin. A mai fost arestat de către Cantacuzini și Neagoe postelnic Săcuianul „*și i-au tăiat nasul, den ce pricină noi nu știm – cei ce l-au pârât, vor fi știind de ce și cum*” și Badea Bălăceanul. Reiese limpede că pâra a devenit o adevărată instituție și ea a funcționat teribil de bine. Pâra, reală ori mincinoasă, era un adevărat act de trădare, care putea duce până la pedeapsa capitală a celui pârât. Delațiunea va fi cultivată cu asiduitate de către turci, pentru că ei vor fi, la urma urmei, principalii beneficiari.

Deși la urcarea pe tron a lui Antonie, boierii juraseră „*să lipsească pizma și mozaviriia și hicleșugul din mijlocul lor, numai de acum înainte să lăcuiască toți într-o dragoste, ca niște adevărați creștini*”, se va isca în curând „*vrajbă între boierii țării*”. „*Letopisețul cantacuzinesc*” scrie că iar și-a băgat dracul coada

„în inimile unor hoiari, anume: Gheorghe dvornicul Băleanul și cu gineri-său Hrizea vistierul, i Staico păharnicul sin Bărcan ot Bucșani, i Radul Știrbeiu ot Izvor și cu alții mai mărunți”. Ei au făcut „o ceață spurcată”, un complot s-au întrunit noaptea în casa lui Băleanu, cu scopul de a-i ucide pe banul Mareș, logofătul Crețulescu și pe vel spătarul Șerban Cantacuzino, fruntașii partidei Cantacuzinilor. Hiclenii vor fi desconspirați, scoși din dregătorii și trimiși la țară, să stea la moșii. Și „i-au iertat”, adaugă cronicarul. Mai târziu vor fi reprimiți la curte, după ce vor fi puși să jure că vor trăi de acum „toți intru dragoste”, iar „cine va călca jurământul, Dumnezeu să-l bată și trupește, și sufletește”. Numai că jurământul nu era antidotul cel mai eficient contra trădării.

După trei ani de domnie, Antonie e chemat la Poartă și mazilit în 1672. Partida Bălenilor, prin Hrizea, Staico, Radu Știrbei, „ca niște răi hicleni, cu mari meșteșuguri, cu taină la turci au umblat de s-au stricat domniia lui Antonie vodă și cu mulți bani au dres domnia lui Gligorie vodă” (Letopisețul cantacuzinesc).

Grigore Ghica va ajunge la Viena, unde se va considera prizonier al imperialilor și va intra în relații cu Papa și Venetia. Dorea din suflet să scape, ca să meargă la Stambul și să-și mai încerce o dată norocul. Fostul Domn, spune C. C. Giurescu, ar fi trecut la catolicism și astfel și-ar fi trădat religia ca să beneficieze de sprijinul lumii catolice. Ales cu ajutorul Bălenilor și al marelui dragoman Panaiotis Nicusios, pe care l-a mituit din greu, Grigore Ghica și-a reluat tronul în 1672 și a reînceput prigoana asupra Cantacuzinilor, pe care i-a considerat ca cei mai periculoși trădători ai săi. Chiar în divanul turcesc vor fi arestați Mareș Banul, Gheorghe vornicul și alții. Numirea lui Grigore Ghica i-a luat prin surprindere pe Cantacuzini, care au rămas paralizați la această veste. Șerban afirmase cu emfază că „va face pod dă pungi de la saraiul rumânesc până la al vizirului, și tot îi va fi pă voie”, numai că acum, ca să-și salveze viața, va fugi în Moldova. Noul Domn va trimite de urgență o scrisoare lui Gheorghe Băleanu, șeful partidei Bălenilor, ca să-i aresteze pe adversarii politici, catalogați global ca trădători, în frunte cu Radu Crețulescu și Șerban Cantacuzino. Gheorghe Băleanu arestează prin surprindere pe Gheorghe și Matei Cantacuzino și

eliberează imediat pe cei 24 de partizani ai săi, închiși din ordinul lui Radu Crețulescu. Stroe Leurdeanu se înapoiază vesel din pribegie, ca să se închine noului Domn. A uitat că acesta l-a trădat, când i-a dat scrisorile compromițătoare lui Constantin Cantacuzino pe când s-a aflat în Italia, și care erau cât pe aici să-l ducă la moarte. Vor fi prinși și Ghețea clucerul, Stoian comisul, frații lui Șerban Cantacuzino, Stoica Ludescu și alți oameni din partida Cantacuzinilor. Drăghici va fi executat, dar prigoana se va extinde și asupra familiilor boierilor care aparțineau facțiunii Cantacuzinilor. Au fost închise și soțiile lor: „și după ce au mărșu în București, Gligorie vodă îi tot bătea și căznie pe cei boiari și pe jupâneasă”. Motivul, crede Ion Neculce, ar fi că frații Cantacuzino „îl părăsă pe Gligorie vodă la Beci”, adică la Viena. Domnul a poruncit să fie puși în obezi, în turnul de la poarta intrării în curtea domnească, Mareș, Radu Crețulescu, vornicul Gheorghe, Ghețea, Mihai Cantacuzino. Ei au fost judecați în divan și de mai multe ori bătuți la tălpi, fapt considerat o extremă umilință. Din averile lor confiscate de domnie s-a hotărât să se plătească datoriile față de turci.

Șerban Cantacuzino s-a refugiat în Moldova, dar Grigore Ghica îi va cere extrădarea. Domnul Gheorghe Duca răspunde că nu are știre despre existența acestuia în țara sa. Șerban Cantacuzino va anunța Poarta despre atrocitățile înlăptuite de noul Domn și de Gh. Băleanu contra grupării Cantacuzineștilor și turcii vor trimite un capugiu care îi va elibera pe cei patru frați Cantacuzini și-i va duce la Stambul. Ghica a oferit capugiului 200 de pungi de aur, o avere, pentru capetele lor, dar lucru curios, acesta nu a trădat porunca sultanului și astfel arestații au scăpat cu zile. În 1673, vodă îl va executa pe vornicul Gheorghe, socrul lui Matei Cantacuzino și astfel își va mai potoli o parte din necaz. Acuzația – de altfel nedovedită – pentru uciderea vornicului a fost hiclenia.

Ghica vodă va fi solicitat de turci să participe la două expediții împotriva Poloniei, în 1672 și 1673. În lipsa lui, ispravnici au rămas în țară Gh. Băleanu, Stroe Leurdeanu și Hrizea, care au scos zilnic din temniță pe boierii închiși sub acuzația de trădători și au poruncit să-i bată la tălpi sau să-i supună la alte torturi. Din exil Șerban Cantacuzino acționa și el contra Domnului. Îl părăște la Poartă pe

Ghica vodă că are înțelegeri secrete cu polonii și aceștia, bănuitori, îi cer să-și trimită familia ca zălog la Stambul. Șerban nu va exagera când va spune că Ghica îi va trăda pe turci, pentru că atât el, cât și Domnul Moldovei vor trece de partea creștinilor și-l vor anunța pe Sobieski să atace cât mai degrabă Hotinul pentru că nu era pregătit de asediu. Ștefan Petriceicu, Domnul Moldovei, va trece fățiș de partea polonilor, dar Ghica, pentru că avea familia ostatecă la Stambul, o va face pe ascuns. Armata domnească, seimenii, se hiclesesc contra lui Grigore Ghica pe câmpul de luptă. Trădătorii vor fi înfrânți și puși în butuci. Ultima trădare a lui Ghica a fost când s-a lăsat luat prizonier, cu 5000 de ostași, de către polonezi. Nu rămâne însă la ei, ci pleacă peste Dunăre, unde cu un tupeu nemaipomenit îl acuză pe Husein pașa oă nu l-a ascultat în timpul bătăliei de la Hotin și că l-a trădat pe sultan. Marele vizir îl va trimite în surghiun pe Husein pașa și Ghica se va reîntoarce pe tron. Zilele îi vor fi însă numărate, căci pe neașteptate va muri: „Dzicu unii să fie agiunsu Cantacuzineștii cu un doftor și să-l fie otrăvit”, spune Ion Neculce. Oricum, vorba cronicarului, „Nărocul Cantacuzineștilor!”

Vremea Ducăi Vodă și trădarea

Grec de origine, din Rumelia, Gheorghe Duca a ajuns de copil în țară și a găsit ocrotire la Vasile Lupu. Căsătorit cu Anastasia, fiica Doamnei Dafina Ecaterina, va avea în soacră un puternic sprijin pentru urcarea pe tron. Rudele ei, Ruseteștii sau Cupăreștii, dar și Cantacuzinii, l-au susținut. În 1665, va ocupa tronul Moldovei, într-o primă domnie și va reuși să-l înlăture din competiție pe Iliăș Alexandru. A domnit doar 7 luni, pentru că mazălirea i s-a tras de la o pseudo trădare. Hanul tătarilor se bănuia că vrea să-l trădeze pe sultan și vizirul dorea să aibă o dovadă a atitudinii promoscovite a acestuia. Domnii români aveau și obligații de a informa Poarta și de a face și spionaj în favoarea ei. Gh. Duca va întocmi, în comun acord cu vizirul, o scrisoare către han, în care va lăsa să se înțeleagă că și el a fi dispus să se lepede de turci și să intre într-o alianță cu Moscova, prin urmare să se hiclească. Dacă, așa cum se bănuia,

hanul avea intenții de trădare, răspunsul său s-ar fi arătat edificator. Duca va trimite scrisoarea, dar ea va fi interceptată de pașa de la Vozia, de pe Nipru, care bucuros de o așa pradă, pentru că era în dușmănie cu Duca, o va trimite direct sultanului. Sultanul nu cunoștea aranjamentele lui Duca vodă cu vizirul și vizirul tocmai atunci lipsea, așa că padișahul, după ce a citit scrisoarea, a luat-o drept bună, adică o propunere clară de trădare și de răscoală contra Imperiului. Față de hainia ce rezulta negru pe alb, din scrisoare, padișahul, furios, va cere imediat mazilirea lui Duca.

După un intermezzo Iliăș Alexandru, Gh. Duca își începu a doua domnie în Moldova printr-o crimă. Iliăș vodă se va întoarce la Stambul și în 1668 va muri în condiții suspecte. Cronica precizează: „moartea lui n-au fost curată, ci să-l fi otrăvit doctorii, cu învățătura Ducăi Vodă”. Dacă așa au stat lucrurile, prin comiterea crimei, poruncirea ei mai bine zis, Duca a trădat învățătura creștină și a înfăptuit un regicid. De la Stambul vodă veni înconjurat de greci și ei urcară imediat în marile dregătorii ale țării. Grele biruri cad „pe boieri și pe țară”, pentru că împrumuturile contractate față de creditorii greci se cereau achitate și ei „se năpustiră asupra Moldovei, ca un nor de lăcuste pe un lan de grâu plin și mănos” (Xenopol).

Din cauza „dărilor grele” și „a stricării obiceiurilor” de către greci, izbucnește în 1671 răscoala Orheiienilor, Lăpușnenilor și a Sorocenilor, în frunte cu Mihalcea Hâncu, fost mare serdar, Apostol Durac, fost mare medelnicier și Constantin, fost clucer. Se mai raliază răsculaților și Ștefan Hâjdău, pârcălabul de Hotin și frații săi, apoi Grigore Grigore Hăbăsescu, Prodan Drăgușescu și alții. Ion Neculce nota că răzvrățiții și-au strâns o mare oaste și au venit asupra Iașului „pentru urâciunea grecilor..., și mai ales pentru Cupărești ce erau aici în țară” și Hâncu și Durac „strigau să-i prinză pe greci să-i omoare. Fugit-au toată boierimea, care încotro a putut”. Răsculații „au intrat în curtea domnească, și prin casele boierești și neguțătorești, prin târg, stricând și jăcuind, și prinzând pe greci; pe câți i-au găsit, pe toți i-au omorât”.

Răsculații, care erau considerați hicleni de către domnie, au trimis o delegație de „12 oameni de țară”, ca să-i ceară lui Duca vodă să plece de pe tron, pentru că „nu mai este cu putință să

trăiască cu dânsul". Trimișii hicleenilor mai precizează că „*de nu va eși de bună voia sa, va eși și fără de voia sa*". Duca, care nu poate face față presiunii răsculaților, fuge în Țara Românească și din drum anunță Poarta despre răzmeriță. Sultanul îl va trimite pe Halil pașa să restabilească ordinea și să-l readucă la Iași pe Duca vodă. Hâncu și Durac și-au așezat tabăra la Pașcani și au trimis lui Halil pașa o delegație care să-i spună că țara nu-l mai vrea pe Duca ca Domn. Halil – și pentru el răsculații erau trădători –, poruncește spânzurătoarea de grabă a 6 dintre cei trimiși ca să obțină destituirea lui Duca. Logic ar fi trebuit să urmeze o confruntare militară între tabere, dar Hâncu nu se înțelege cu Durac. Cu grijă ca să nu fie socotit hain, trădător față de sultan, el evită o ciocnire armată și trece peste Nistru. În mod practic, l-a trădat pe Durac, care lipsit de forțe suficiente va dizolva oștirea. Duca intră în Iași fără vărsare de sânge, dar ea se produce imediat prin represiunea pe care o poruncește contra celor ce s-au hiclenit; „*și pre mulți din căpitonii, căpitani, hotnogi, prinzându-i, i-au spânzurat și pre unii i-au înțepat...*” Durac și Hâncu s-au salvat prin fuga din țară. Ca amintire a ceea ce s-a întâmplat, a rămas vorba: „*Vodă da și Hâncul ba*”.

Pe lângă alte pricini care au dus la a doua mazilire a lui Duca, s-a numărat și trădarea unui boier, Ursaki, care a profitat de expediția asupra Cameniței, condusă personal de sultan. Hicleanul a mers la padișah, pe când acesta se afla la Iași și l-a pârât pe Domn, spunându-i pe lângă adevăruri și o serie de minciuni. Cum sultanul avea „*măraz*”, pică pe vodă, pâra cădea tocmai bine. Acest boier se hiclenise pentru că Duca îl „*prădase*”, adică îl pusese să plătească amenzi foarte mari. Ursaki s-a considerat trădat de domnie și a acționat în consecință. Boierul și Domnul se acuzau reciproc de trădare, de unde se deduce cât de diferită era percepția ei și ce semnificație avea la fiecare. Pe boier l-a costat doar o parte din avere, dar pe Duca vodă tronul și se putea întâmpla să-l coste chiar și viața.

După mazilirea lui Duca vodă, clucerul Ștefan Petriceicu a fost ales dintre boieri ca Domn al Moldovei. Turcii îl acceptă pe considerentul că este credincios. În 1673, când reîncepea campania contra Poloniei, se va dovedi exact contrariul, pentru că, Petriceicu vodă îi va trăda deschis pe turci. Marea boierime însă nu împărtășea

ideea lui vodă de a se hicleni față de sultan. Miron Costin chiar îi spunea Domnului: „ori să fie voia mării tale, ori să nu fie, noi nu vom lăsa casele să le ia tătarii și s-a închinat și a zis: să fie măria ta sănătos, și a ieșit afară”. La fel au făcut și restul de mari boieri, care s-au desolidarizat de Domn, iar acesta „a rămas numai singur, numai cu Hăbășescul Hatmanul și cu casa lui, și a început a plânge și a blestema pe Miron și pe alții”. Petriceicu vodă se considera trădat de boierii săi, dar nu a fost o trădare, ci un realist calcul politic. Nu era atunci momentul unei confruntări cu turcii, și mai mult, polonezii se arătau mai preocupați de alegerea unui nou rege, decât să exploateze victoria contra otomanilor și să treacă Dunărea pentru a realiza o nouă cruciadă. În aceste condiții, boierii care se aflau lângă Petriceicu „s-au sfătuit și au scris cărți la boierii cei din țara de jos, la Gavrilița și la Buhuș și la alții, precum și ei cu toată oastea s-a despărțit de Petriceicu vodă, și vin în jos la dâșii, ca să facă știre vizirului, să poștească Domn dintre dâșii, să-și pue pe cine vor socoti...” Ambițiile și planurile voievodului, lipsite de susținerea Poloniei și a boierilor, s-au prăbușit ca un castel din cărți de joc. Petriceicu vodă, devenit hain, trădător al padișahului, își pierde tronul în 1673. Noul Domn va fi Dumitrașcu (Dumitrașco) Cantacuzino. Tot în 1673, în locul lui Grigore Ghica, pe tronul Țării Românești urcă Gheorghe Duca.

Sprijinit de Cantacuzini, noul Domn e perceput de către partida Bălenilor ca un mare pericol și ei încep fuga în Ardeal. Duca vodă îi poștește să revină în țară, dar numai în 1674, după ce Cantacuzinii dau o scrisoare de garanție că nu li se va întâmpla nimic, boierii din partida Bălenilor se reîntorc, mai întâi Hrizea vistierul, ginerele banului Gh. Băleanu, pe urmă banul însuși. Bălenii aveau dreptate să ceară garanții serioase pentru renunțarea la pribegie, pentru că un alt ginere a lui Gheorghe Băleanu, Radu Dudescu a fost arestat după întoarcere și „muncit” cu „hiară arsă pre piept, până lângă moarte” afirmă cronicarul.

În 1674, la Domnul Duca vine postelnicul Voicu, care îi părăște, îi trădează, pe vistierii Papa și Negoită, „că fac sfat să fugă la turci, și să părăscă pă domnu de rău, și altele...” (Radu Popescu). Judecați în divan, Papa și Negoită au fost găsiți vinovați

de trădare pentru tentativa de defăimare la Poartă a Domnului, și executați prin strangulare. Mai interesant este că și Voicu, cel care îi părăse a fost executat, ceea ce ne face să presupunem că cei trei complotau împreună și din motive necunoscute, trădătorul și-a trădat complicitii, în speranța unei posibile salvări a vieții.

Dacă la început Cantacuzinii se bucură de prietenia lui Duca vodă, treptat relațiile se răcesc. Domnul află că ei umblă împotriva domniei și-i arestează, în frunte cu Șerban Cantacuzino. Del Chiaro susține că Duca vedea în Șerban un „*dublu rival*”, la domnie și la nuri soției sale, Doamna Anastasia. Neculce relatează că Șerban a fost adus „*în doo rânduri... la București să-i taie capul*”. Intervenția promptă a Dabijoaiei, soacra lui vodă, îl salvează din fericire pe Șerban. Acum înțelese Șerban că în lupta contra lui Duca vodă trebuia mai de mult să ia inițiativa și fugi din țară la turci, pentru a unelti direct în favoarea obținerii tronului. A devenit fățiș hicleanul domniei.

Duca vodă, în cei 5 ani de domnie, a participat alături de turci la 5 campanii, din care ultima a fost pentru ocuparea de la cazaci și ruși a cetății Cehrinului. Succesul otoman s-a datorat faptului că apărătorii cetății erau beți morți și că generalul rus Ramadanowski a trădat. El a obținut de la turci o mare sumă de bani, și ne spune Neculce, țarul când a auzit despre trădare, a poruncit să i se toarne topit pe gât aurul primit de la dușmani. După faptă și răsplată!

Fuga lui Șerban Cantacuzino peste Dunăre s-ar fi făcut, explică „*Letopisețul Cantacuzinesc*”, de frica lui Duca, căruia i s-ar fi trimis scrisori mincinoase de către Băleni. De teamă că odată întors din expediția contra cazacilor, Domnul îl va omori, în 1678, Șerban va părăsi țara. Radu Popescu vorbește însă și de alte dezertări ale boierilor din partida Cantacuzinilor, a lui Radu Crețulescu cu toată casa lui, a lui Vintilă Corbeanul paharnic și Pârvu postelnic, ceea ce înseamnă că s-a urzit un complot mai larg contra lui Duca, ce vizează în final răsturnarea acestuia. Domnul îl trimite pe Constantin Brâncoveanu cu „cărți”, ca să-l întoarcă pe Crețulescu din Ardeal, dar când aude de fuga lui Șerban, o ia și el pe urmele unchiului său. Duca, „*viind mâhnit până la Focșani, trimite pă Constantin stolnicu cu cărți, să muncească, să întoarcă pă (frate-său) Șerban logofăt, și i-au dat și pă Iane Roșca, om al Ducăi*

vodă, cu multe săgăduiele. Care, mergând acolo și împreunându-se frații, au dat răspunsul că nici unii nu să vor mai întoarce, ci să vor duce la vizirul." (Radu Popescu). Cantacuzinii, în frunte cu Șerban, l-au trădat pe Duca, ceea ce înseamnă că au început ofensiva pentru ocuparea tronului Țării Românești. .. Căci cu aceste umblete de demult le umbla Cantacozinii, de turbura oamenii țărâi și părăia pă domnu, și ei încă făcuse jalbă la veziriul Cara Mustafa-pașa, prin mijlocul unui turcu ce-i zicea Fetfagiul... " (ibidem). Duca va fi strămutat ca Domn în Moldova.

După trădarea lui Ștefan Petriceico, noul domn al Moldovei a devenit Dumitrașcu Cantacuzino, trădătorul rudei sale Constantin Cantacuzino. Va fi primul dintre voievozi care va primi bani de la turci, pentru primele cheltuieli, pentru binecuvântatul motiv că era foarte sărac. "*Cronica anonimă a Moldovei (Pseudo Amiras)*" îl descrie ca pe un „om lacom, apucător, nedreptu și nestătător, una dzicând și alta făcând...". Va fi mazilit și în 1675 va intra în Iași Antonie Ruset, „om dreptu, bun și creștin și milostiv, cu milă asupra pământului și cu năroc...". Grec de origine, el a lăsat însă o bună amintire, spre deosebire de fii săi, Alexandru, Ion și Iordache, coconii care au făcut o serie de „nebunii”, „beții” și „jocuri”. Capul răutăților era Alexandru, care i-a horipilat pe mulți boieri și din această pricină ei l-au pârât pe Domn la Stambul. Dar pâră va mai suferi Domnul și de la Miron Costin și Buhuș hatmanul, cumnatul lui Gh. Duca. Din „*Pseudo Amiras*” aflăm că „*Duca vodă den Țara Munteniască să fie îmblat amestecând să-l mazilească, pentru căci să agiunsiase cu boiarii țărâi, adecă cu Miron Costin vel logofăt și cu Ciobanul postelnicul și cu alți boiari de acel rând. Și i-au îndemnat Duca vodă pe dâșii să-l pârască și să-l mazilească...*” Pârât, trădat de boieri, pașnicul Domn se văzu mazilit, pe urmă „muncit”, torturat la Stambul ca să-și mărturisească averile. Nefiind lacom, nu avea averi și va muri sărac la Poartă prin 1684–1685.

În 1678, își începuse a treia domnie în Moldova Gheorghe Duca, strămutat din Țara Românească, pe al cărei tron se urcase Șerban Cantacuzino. Va duce o apăsătoare politică fiscală, iar pentru dările neplătite își va pune supușii în închisoare și la tot felul de cazne. Pentru boieri scornește torturi speciale; „*pre Ioan Isar*

vistiernicu și pe Andrei Șipoteanu vornicul de poartă, desbrăcându-i cu pielea goală și ungându-i cu miere, vară, i-au legat la stâlp, de-i mâncau muștele și albinele". Pe boierul Ursache l-a legat tot gol la stâlp, dar iarna, în gerul cumplit, pe urmă l-a băgat „în temniță” unde l-a bătut la tălpi. Ca să scape, a trebuit să dea domniei 250 de pungi cu galbeni. „Cronica anonimă” notează că „nu numai boierilor făcea această strâmbătate, ce și giupânesălor lor asemenea. Și nu era închisoare în toate orașele să nu fie plină de bărbați și de muiari, carele acolo într-acele închisori făcea pruncii și-i hrănea și creștia mari copiii și de-nchisoare altă casă nu știa”. Duca s-a gândit să se răzbune acum și pe hicleanul din domnia precedentă a domniei sale, Hâncu, și a poruncit arestarea fiului acestuia, Donie „și i-au tăiat capul în Târgul Frumos, în curțile cele domnești, nefiind vinovat, ce fără giudecată și fără dreptate l-au omorât”. Toate aceste fapte, care sunt abuzuri împotriva supușilor, se pot cataloga ca tot atâtea trădări față de ei, pentru că menirea Domnului este ocrotirea și nu împilarea lor. El însă „nu cruța nici boier, nici sărac, nici țăran, nici femei”.

Boierii Gheuca vel vistierul, Gheorghe Bogdan vel jicnicerul și Lupul sulgerul, fac un complot contra Domnului. Hiclenii încearcă ridicarea Orheenilor și Lăpușnenilor contra lui vodă printr-o manieră mai puțin uzitată. Ion Neculce nota că cei trei „au fost făcut hiclenie cu iscălitura lui Dumitrașco Vodă Cantacuzino la Orheeni și la Lăpușneni, să se ridice cu oaste să meargă să prindă pe Duca Vodă cu toată casa lui și pe o samă de boeri ai lui, și cu isvod cu ce morți să-i omoare pe toți; și trimetând cartea aceea cu Lupu sulgerul, ca și cum ar fi fost de la singur Dumitrașco Vodă”. Cei trei trădători vor fi desconspirați și executați. Alți boieri, temători pentru viețile lor și ale familiilor, dar și pentru averile strânse, pungile cu galbeni, iau drumul pribegiei spre Polonia sau Țara Românească. Ei devin astfel hicleni și își pierd moșiile, dar rămân cu aurul și cu zilele. Dintre fugari se cunosc numele lui Tudosie Dubău spătarul, Savel Smuncilă medelnicerul și fratele său Gheorghită postelnicul, Ilie Moțoc medelnicerul, Ilie Drăgulescu vel armaș, Neculai Murguleț al doilea logofăt, Vărlam, Sbierea, Gavril Neniu.

Fostul Domn, Petriceicu, a încercat să-și recupereze tronul și în postura de pretendent a fost considerat de Duca vodă drept hiclean al domniei sale. Duca vodă va fi prins prin surprindere de un detașament de 500 de poloni comandați de o rudă a lui Petriceicu, căpitanul Bainski, pe moșia de la Domnești și va fi dus în 1684, în Polonia, la Lwow. A sperat să scape din captivitate, pentru că soția sa a trimis prețul răscumpărării, 180 de pungi cu galbeni, dar banii au fost interceptați pe drum și Domnul a făcut, la auzul tristei vești, un atac de apoplexie și a murit în 1685.

Pe tronul Moldovei va reveni Dumitrașco Cantacuzino, om fără cuvânt, „telpiz”, adică viclean și „amăgitor”, care se va înconjura de greci, va pune mari biruri, fapte ce-l vor face pe Neculce să exclame: „*Oh! Oh! Oh! Săracă țară a Moldovei ce nenorocire de stăpân ca acesta ai avut*”. Un grup de boieri, în frunte cu Constantin Cantemir se vor hicleni față de Domn și vor fugi în Țara Românească. De aici încep intrigile pentru ocuparea tronului de către Cantemir.

Trădarea în Țara Românească în timpul lui Șerban Cantacuzino

„*Mare și întunecat nor, și plin dă fulgere și de trăznete, au căzut pe Țara Rumânească cu Șerban vodă*”, scria Radu Popescu, iar „*Letopisețul cantacuzinesc*” că „*Pre toți vrăjmașii lui i-au supus... că-i dedese Dumnezeu minte și chibzuială mare*”. Del Chiaro ne încredințează că Șerban a primit tronul de la turci „*cu ajutorul protectorilor săi puternici, susținut și de multe pungi cu bani*”. Tot s-a lăudat el că va face un pod de pungi cu galbeni ca să îi fie „*pe voie*”, să-și realizeze scopurile. A plătit scaunul domnesc cu o sumă enormă, 1300 de pungi cu galbeni. Numit în decembrie 1678 Domn, Șerban a intrat în București în ianuarie 1679. Și-a creat un mare domeniu și numai înainte de luarea domniei a cumpărat 35 de sate. Constituirea unei averi personale mari, pentru Domn însemna și dobândirea unei anumite independențe în ceea ce privește inițiativele politice.

Del Chiaro spune că vodă era „*un om vesel și civilizat*”, „*foarte manierat și de o statură frumoasă și impozantă*”, „*cu ochi*

mari vocea de tigru". După alte surse „și chipul lui era groaznic, cât să spere de el și păgânii". C. C. Giurescu îl crede „tenace în ură, răzbundător, mergând până la cruzime, și violent". Patriarhul Ierusalimului, Dosoftei, nota că: „De s-ar fi născut el la vreun Principat de al Europei, de ar fi singur stăpân (nesupus turcilor), s-ar fi vestit numele lui în toată lumea". Victor Papacostea considera că în „general s-ar putea spune că acest voievod schițează o fizionomie foarte înrudită cu aceea a monarhilor absoluți ai acestui veac. Gândiți-vă la Ludovic al XIV-lea de pildă".

Domnia lui Șerban Cantacuzino a însemnat pentru partida Cantacuzinilor biruința asupra Bălenilor. Partizantul Bălenilor, Radu Popescu, din acest motiv se lamentează că *„pentru păcatele oamenilor, sau pentru alte judecăți, care singur Dumnezeu știe, au luat Șarban vodă domniia Țării Rumânești"*. La început noul Domn s-a arătat conciliant. Nepotul său Constantin Brâncoveanu va fi trimis înainte, în țară, pentru a liniști spiritele, iar caimacami vor fi numiți Badea vornic Bălăcean și cu Hrizea vistier, ca să *„imblânzească norodul, atât pă cei mari, cât și pă cei mici, și să bucure și să să veselească toți dă venirea domnului"* (Radu Popescu). Hrizea Popescu era ginerele lui Gheorghe Băleanu, dușmanul înfocat al Cantacuzinilor, dar l-a începuturile domniei lui Șerban a fost păstrat în dregătoria de vistier, ba a fost și caimacam, ispravnic de scaun. Era o măsură considerată eficientă pentru întărirea domniei și atragerea în țară a boierilor fugari, care din Moldova nu încetau cu uneltirile și pârile la Poartă, măsură cu atât mai necesară, cu cât țara se afla *„spartă și răsipită pentru multe nevoi și greutăți"*, spune *„Letopisetul cantacuzinesc"*. Familiile, partidele mai exact, ale Bălenilor și Cantacuzinilor, se găseau de mult într-un conflict sângeros, fiecare căutând să așeze pe tron un Domn subordonat propriilor interese, de preferință un om fără personalitate și veleități politice. Atunci când una dintre partide se afla în opoziție, căuta prin pări la Stambul și intrigi încalcite să-l submineze pe Domnul aflat pe scaun, să-l răstoarne, ceea ce implicit însemna și prăbușirea partidei adverse. Poarta, departe de a fi nemulțumită de această politică, prin care pe rând Bălenii și Cantacuzinii deveneau hicleni, în funcție de ascensiunea sau căderea

Domnului impus, o considera favorabilă intereselor ei. Slăbirea, măcinarea forțelor celor două grupări, ca și instabilitatea domniei, facilita subordonarea țării față de turci, amestecul lor în țară și controlul mai strict al voievodului și boierilor. Pâra, devenită o reală instituție, era încurajată de otomani, pentru că prin trădările, delațiunile reciproce, turcii arbitrau de fapt jocul politic muntean. Dar aceste pâri și delațiuni nu subminau doar puterea adversarilor ci dezorganizau chiar viața politică a statului și prin aceasta se ajungea în fond la aspectul grav al trădării de țară. Turcii, afirma un contemporan, erau foarte abili „*de a trage foloase din discordiile interne ale supușilor lor... care-și schimbă într-una domnii, fără a observa răul ce pricinuiesc țării*”.

Programul politic al celor două grupări rivale nu se deosebea frapant și scopul final era aducerea la tron a unui Domn care să faciliteze unei partide influența și amestecul exclusiv al elementelor proprii în conducerea statului și prin aceasta o îmbogățire rapidă. Cantacuzinii aveau o mai mare influență la Poartă și erau mult mai bogați decât Bălenii, care, drept contrapondere se văd nevoiți să apeleze la concursul grecilor stambulioți și să se sprijine pe Domni ca Radu Leon, Grigore Ghica, Gh. Duca, străini ca origine. Venirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino va însemna, arăta Al. Popescu, în „*Șerban Cantacuzino*”, nu numai lupta „*împotriva partidei adverse doar ca membru al partidei proprii, ci și ca domn autoritar, care căuta să anihileze orice fel de conflicte interne și opoziții, în numele unor interese majore*”. Înaltele rațiuni de stat îl vor face pe Domn, deși ca un adevărat Cantacuzin își va sprijini partida și-și va plăti vechile polițe trădătorilor Băleni, să treacă conflictul pe planul doi. Acest lucru se vede clar la începutul domniei sale, când refuză „*să sparie boiarii, să fugă*”, ba dimpotrivă, caută să-i aducă înapoi. „*Deci, spune Radu Popescu, dentâi cu blândețe s-au arătat tuturor, boierind și pă cei ce nu-i iubiia, pentru pricina aceasta, ca doar ar aduce și (pe) Ivașco clucer Băleanul și pă Staico paharnic, pribegii ce era în Moldova*”. Fugarii Băleanu și Staico, hiclei de jure față de domnie, nu vor sta degeaba peste graniță, ci vor unelti contra lui Șerban neîncetat. Un document preciza că „*o seamă de boieri... își părăsc mult voievodul... așa socot că-l vor scoate*”. Domnul îi

vrea pe opozanți lângă el ca să-i supravegheze mai bine și face diligente să-i readucă în țară. Hiclenii însă nu se îndură, cu toate garanțiile, să revină și Domnul trece la prigoană și represiune. Lista tuturor trădătorilor săi personali și ai clanului Cantacuzinilor o are bine întipărită în memorie și-i dă curs. Drosul Sărdarul îl arestase în 1675, din porunca Ducăi vodă, și Șerban Cantacuzino va da ordin tătarilor să-l ucidă „*să-l dea în lături dă drum, să-i taie capul, și să-i ia capul*”, pentru adevărarea faptei. După comiterea asasinatului porunca a fost de a se lansa zvonul fugii lui Drosul „*în Bugeac*”. Răzbunarea Domnului nu se oprește doar la uciderea lui Drosul, trădătorul Cantacuzinilor, ci, lucru mai puțin uzitat până acum și asupra familiei acestuia; „*și au trimis și pă feciorul Drosului sărdar, tânăr săracul, la ocnă, și legat l-au slobozit în ocnă pustie; acel sfârșit au luat ticăitul – fiind gâde Cobza Dumitrașco căpitan. Mai avea o fată Drosul, ci, pentru ca să-i stingă neamul lui, și pă aceia o au omorât...*” (Radu Popescu).

Lupta lui Șerban Cantacuzino, în dubla ipostază de șef al partidei Cantacuzine și ca Domn al țării contra Bălenilor, este doar un aspect al acțiunii sale de reșezare a relațiilor dintre domnie și boieri. Șerban era și prin temperament, nu numai din calcul politic, adeptul autoritarismului domnesc. O stabilitate internă nu se putea edifica fără redarea către domnie a vechilor prerogative, care îi confereau exercitarea efectivă a puterii executive. Autoritatea instituției domnești nu putea accepta existența unei dizidențe boierești, pe care Bălenii o practicau. Pe lângă cauzele rezultate din vechile resentimente ale lui vodă, din dorința lui de răzbunare asupra celor pe care îi credea dușmanii și trădătorii familiei și partidei sale, represiunea contra Bălenilor avea și înțelesul de anihilare a acestei dizidențe și permanentei obstrucționări a inițiativelor domniei. Patriarhul Ierusalimului Dosoftei spunea că vodă vrea „*de a fi singur stăpân*”, iar călătorul Paget vorbea despre dorința lui de a întemeia o dinastie. „*Istoria Țării Rumânești între 1688–1717*” afirmă că Șerban „*întâi pohtea pururea să fie domnii în Țara Muntenască din neamul Cantacuzinilor. Al doilea cerea și Țara Moldovei să fie în seama lor și domni Cantacuzini să fie. Al treilea cerea să fie domnii singuri stăpânitori, cum va vrea să facă cu țara*

și cu ai țării de nimeni opreală să n-aibă". Domnul începe să exercite un control mai riguros asupra dregătoriilor și să-și atribuie o parte din funcțiunile unor dregătarii, astfel încât un contemporan putea să afirme că era „domn, el ban, el vornic și toate celelalte”. Cumulul de puteri, baza materială conferită prin marele domeniu ce-l stăpânea, fac ca Șerban să pună sub controlul său direct instituția divanului, să schimbe raporturile Domn-boieri în favoarea sa. Din oamenii care îl urmau cu credință, ca Vintilă Corbeanu sau Ghincea Vălean, vodă a încercat crearea unei boierimi de Curte supusă și ascultătoare. Evoluția politică a voievodului s-a înscris pe traseul ce începea cu poziția de șef al unei partide boierești, apoi șef încoronat al ei și tindea spre domnie autaritară și ereditară.

Această întărire a domniei va fi percepută de către boierime ca o trădare a intereselor ei, o subminare a regimului nobiliar. Bălenii au început urzelile și pârile la Poartă contra domniei, hiclenia lor făcându-se nu numai de pe poziția de partidă adversă și prigonită, ci și de pe cea a marii boierimi, ostilă unei domnii autoritare și ereditare. Din aceste motive partida Bălenilor se va erija într-un nucleu al întregii opoziții boierești. Cea mai mare parte a boierimii a refuzat să-l secondeze pe Domn în realizarea politicii sale și nu numai că nu i-a dat concursul, dar i-a sabotat și inițiativele și l-a trădat. Chiar în sânul propriei familii a întâmpinat o opoziție, dacă nu chiar o ostilitate. Politica lui de instaurare a unei domnii autoritare, nu convine clanului, „partidei”, pentru că eforturile Cantacuzinilor s-au îndreptat totdeauna spre a impune pe tron un Domn ușor manevrabil, un reprezentant șters al intereselor lor. Fratele lui Șerban, stolnicul Constantin, nu-i va aprecia poziția și colaborarea lor va fi firavă. Domnul depășise cum se vede programul tradițional al familiei și partidei care îl propulsase la putere și acest lucru putea crea un periculos precedent, care era perceput ca o trădare a intereselor de clan și de stare socială. Iar politica domnească exact acest lucru îl și făcea. Gh. I. Brătianu arăta: „Boierul mare, încărcat cu o dregătorie și nevoit a împrumuta dinainte banii pe cari trebuie să-i încaseze, e adus la ruină și căznit până își spune toată averea; boierii mai mici, făcuți răspunzători de dările unui județ, sunt aduși la sapă de lemn. Se observă procesul de cădere și sărăcire a

slujitorimii, pe care se întemeiase în deceniile trecute mișcarea Stărilor: rușii, odinioară bogați, sunt acum «cei mai săraci»; călărașii au scăzut la vreo 4-6000, dorobanții nu mai reprezintă decât 1000 de «cruci» (unități fiscale alcătuite din mai multe familii)". Oastea „de țară", care cunoscuse o scurtă perioadă de înflorire sub Ghica Vodă, scăzuse la cifre tot mai neînsemnate, până se va reduce la servicii de pază și de transport în spatele oștirilor turcești.

La porunca Porții, Șerban Cantacuzino participă la campania din Ucraina, iar odată ajuns în Moldova îi cere lui Gheorghe Duca să-i predea pe boierii hicleni care își căutaseră acolo adăpost. Duca a pregătit un mare ospăț în cinstea Domnului Țării Românești, dar el l-a refuzat brutal. „*Pricina aceasta era: că avea nădejde să ia pă pribegi, ori cu voie, ori în putere; dar Duca vodă, nevrând să facă obicei rău ca să-i dea, le-au dat cale de s-au ascunsu*". La întoarcerea din expediția la care participase, din Focșani „au poruncit de au închis pă Vâlcul vornec la București, și, după ce au venit în scaun, au trimis pă Ghinea căpitan, cu 30 de slujitori, de au luat pă Pătrașco (căpitan) Urziceanul, de l-au dus la Sneagov mănăstire; acolo, cu munci groaznice muncindu-l, l-au spânzurat. Iar pă Vâlcul vorneac l-au judecat în multe rânduri; dar fără nici o cuviință era judecățile, că vină nu-i afla nimic, precum nici altora. Și, după ceva judecăți ce i-au făcut, l-au mutat la Sneagov, și acolo l-au omorât cu multe cazne" (Radu Popescu). Radu vistier Ocna a fost ucis din poruncă domnească „într-al doilea an" al domniei, spânzurat în Târgu Ocna, „de poarta casii", preciza Radu Popescu. Aceste execuții, consideră C. C. Giurescu, sunt o „răzbunare, desigur pentru suferințele suferite de partizanii Cantacuzinilor închși la ocnă, în timpul lui Grigore Ghica". Xenopol explică „aceste cruzimi" prin faptul „că boierii partidei adverse nu încetau cu pârile lor la sultanul". Avem prin urmare o răzbunare contra hiclenilor care au adus suferințe Cantacuzinilor, trădători ai lor ce recidivează în trădare, prin repetate pări contra lui vodă la Poartă.

Cea mai ilustră dintre victime va fi Hrizea Popescu, tatăl cronicarului Radu Popescu, omul de casă al Bălenilor. „*Pre la Sfeti Teodor*", în postul Paștelui, Hrizea va fi arestat sub culpa de a fi furat din banii țării, dar cercetarea va dovedi un lucru neașteptat.

Nu numai că a gestionat bine visteria, dar a pus din banii proprii o mare sumă, 30.000 de taleri, ca să acopere deficitul. I se impută pe urmă zahareaua trimisă la Camenița și i se cere achitarea contra valorii de 41.000 de taleri. După ce și-a vândut moșiile, Hrizea a achitat suma și a fost eliberat. În scurt timp, când nimeni nu se mai aștepta, va fi rearestat. Acum „*multe otrăvi i-au dat, să-l omoară, dar nu-l putea omori cu otrăvile... Care văzând că cu acestea nimic nu-și poate face voia lui, cu altă moarte groaznică l-au omorât, de s-au plinit voia tirăniei lui*” Șerban vodă.

Radu Popescu povestește că „*De aceștia multe făcea Șărbăn Vodă care de s-ar fi scris câte una, pare-mi-se că n-am avea hârtie să le rânduim toate – că de om nici cum nu-i era milă... ori de au avut vreo pizmă den boieria lui, ori de i s-au părut ceva bănuială pre cineva, ori l-au pârât cineva, precum mulți oameni răi sunt în Țara Românească, îndată, fără întrebare, fără judecată, îl omora tirănește*”. Motivațiile acestor execuții, după cum vedem din relatarea lui Radu Popescu, ar consta în dorința de răzbunare domnească, presupuneri de hiclenie, complot și pări ale boierilor.

Del Monte afirma că „*dacă s-ar aduna toate lacrimile câte s-au vărsat de nenorociții apăsați de nedreptatea lui (Șărbăn Cantacuzino), s-ar face o baie destul de mare ca să se poată scălda comod*”, dar Domnul, nu trebuie uitat, avea în vedere întreaga partidă a Cantacuzinilor. Acestora le conferă avantaje politice, le satisface dorințele de răzbunare, pe ei îi ajută ca pe spatele celor acuzați de hiclenie să-și recupereze averile pierdute și să adune altele noi.

Fiscalitatea excesivă a voievodului și mijloacele neortodoxe de a aduna banii i-a făcut pe boieri în general să-l considere pe Șărbăn Cantacuzino ca pe un trădător al intereselor lor. Radu Popescu nota că în primul an al domniei a strâns 2000 de pungi cu galbeni din dările puse pe țară, în al doilea an, 3000, și în al treilea și mai mult „*cât răsufu boierii, slujitorii, birnicii nu mai avea: bătuți, căsniți în toată vremea, își vindea moșiile, țiganii, viile și tot ce avea, de le cumpăra Șărbăn vodă și ai lui; iar săracii plângia și plinia tot ce le ceria, că era legați de stâlpii ce era înfiți la pușcărie, înăuntru și afară, de-i bătea cumplit pre boiari, pre căpitani, pre slujitori, pân i-au sărăcit pre toți...*” O parte din bani,

și încă una apreciabilă, se ducea în buzunarele înalților demnitari otomani, ori de câte ori Domnul era pârât de către boieri la Poartă. Suspectat mereu de către turci, că ar fi devenit hiclean, Șerban trebuia cu mită grea să cumpere tăcerea dregătorilor de la Stambul ca să-și poată menține tronul. Un astfel de moment dificil pentru domnie l-a marcat delegația celor 300 de boieri care au mers cu pâra la Stambul. Impresionanta delegație, condusă de Papa Buicescu, dă de înțeles că s-au pus în mișcare pentru răsturnarea Domnului nu numai membrii partidei Bălenilor, ci și o mare parte din restul boierimii. Prin banii dați cu larghețe de către Domn marelui vizir, pâra boierilor contra stăpânului nu e băgată în seamă. Victor Papacostea nota că pe „*Papa Buicescu, ocrotit de turci, nu-l putea atinge (Domnul), dar parte dintre cei ce-l urmară plătiră cu viața*”. Șerban Cantacuzino îi considera în corpore pe toți cei 300 de boieri ca hicleni, trădători ai lui și ei trebuiau pedepsiți. Dar până atunci s-a făcut recurs la diplomație și o reconciliere părea realizată prin căsătoria fiicei lui Șerban vodă, Smaranda, cu Grigore Băleanu, fiul lui Ivașco și nepotul marelui ban Gheorghe.

Șerban Cantacuzino, scria Del Chiaro, „*dăduse de gândit Porții ca niciodată de când Valahia e tributară turcilor*”, iar Guglielmo adăuga că devenise „*spaima turcilor*”. Era suspectat pentru o posibilă trădare a padișahului printr-o alianță cu tabăra creștină și într-adevăr promova o politică antiotomană, dar cu multă precauție. V. Papacostea nota că „*Totuși, e clar un lucru: oamenii care reprezintă în aceste vremi gândirea politică românească n-au încredere în victoria imediată a creștinilor. Iată de ce, înclinarea pentru creștini ne apare mereu temperată de rațiunea politică. Se recomandă, deci, prudență și temperanță*”. Del Chiaro sublinia: „*Valahia se găsește între cele două imperii (otoman și austriac). Acestea constituie o balanță, pe care voievodul trebuie să-și dea toată osteneala ca s-o mențină într-un echilibru perfect*”. Dacă balanța s-ar apleca prea mult în defavoarea turcilor, Țara Românească ar cădea sub stăpânirea Austriei. Promovând o politică de echilibru, neutralitatea era practic imposibilă. Șerban a fost foarte atent, ca nu cumva printr-o manevră greșită, să trădeze interesele fundamentale ale țării. „*Am dus*”, concluziona V. Papacostea, „*o*

politică externă oportunistă. (Trebuie să luați acest cuvânt nu în sensul vulgar ci într-aceia al intereselor și rațiunilor de stat). Această politică oportunistă nu excludea însă un ideal politic. Nu este desigur vorba de idealul unei mari națiuni, puternice, biruitoare; este un ideal mai modest... dar urmărit cu înțelepciune și tenacitate". Acest ideal era apărarea independenței politice, integritatea teritorială și ideea eredității dinastice.

Staico paharnicul îl va trăda pe Șerban vodă la Poartă și va dezvălui turcilor poziția sa dușmănoasă față de ei și va cere trimiterea unui spion în țară, dar unul incoruptibil, pentru că Domnul „*acoperă cu bani toate lucrurile primejdioase*". O grupare destul de numeroasă a boierimii, care înregimenta în rândurile ei elemente nu doar din rândul partidei Bălenilor, dar chiar și a Cantacuzinilor, se arăta ostilă unei politici antiotomane. Filoturcismul acestor boieri, la care se adaugă și cei neangajați direct într-o tabără sau alta, nu înseamnă o trădare față de țară, ci o opțiune politică proprie, credința că o ciocnire violentă cu Imperiul otoman ar duce la un dezastru. În balanța acestei decizii atârna greu și aspectul religios. Creștinii, Viena în speță, promovează catolicismul și o parte a elitei politice muntene se teme de agresiunea Bisericii apostolice. Stricarea „*rânduinelor religioase*", a credinței, e un lucru grav și orice inițiativă care ar lovi în ortodoxism, ca păgânsimul, reforma, catolicismul, va fi imediat sancționată. Trecerea de partea Vienei, pe care Șerban o dorea în lupta contra turcilor, era suspectată, pe lângă inerentele cedări pe tărâm politic și de concesii religioase. Din toate aceste motive, Staico paharnicul îl va trăda pe Domn, pentru a salva, în viziunea lui, domnia, pe care o dorea ortodoxă și supusă puterii boierești și nu autoritară, arbitrară, tiranică. Șerban a introdus un fast la Curte, pe care aceasta de mult îl uitase, a impus o atmosferă de respect față de instituția domniei și se purta atât de autoritar cu boierii, încât își permitea să țipe la ei „*și unii se îmbolnăveau de frică*". Ion Neculce, care analizează acest ultim aspect, spunea că Șerban „*era groaznic: nu veghea nimănui voia*". Dar Domnul s-a purtat la fel și cu trimișii Porții, care au venit să se plângă că uneltirile lui fac ca dărilor trimise la Stambul să nu mai ajungă niciodată. „*Răcnea*" la ei și îi înspăimânta. Pe linia luptei

antiotomane, a hainiei către padişah, se înscrie şi deturnarea convoaielor care duc spre Stambul dările strânse din ţară. Şerban plătea pe haiducii sârbi ca să atace şi să returneze în Muntenia carele încărcate cu tributul către Poartă şi spunea că pe el nu-l interesează ce se întâmplă pe teritoriul turcesc. Acest lucru îl priveşte direct pe sultan. Domnul va refuza şi trimiterea de ostateci, ceea ce în viziunea otomană va însemna o tendinţă clară spre trădare a intereselor şi politicii Imperiului.

„Într-al cincilea an al domniei lui Şerban Cantacuzino, scria Radu Popescu, *au rădicat sultanul Mehmet Turcul oaste mare împotriva nemţilor, fiind împărat nemţesc Leopold...*” La asediul Vienei din 1683, Şerban Cantacuzino a fost obligat să participe cu un contingent de 4000 de oşteni. Ei vor îndeplini în primul rând sarcini auxiliare, cum ar fi ridicarea de poduri, pentru că turcii nu aveau încredere în Domn şi se temeau de o trădare a românilor. În timpul asediului Vienei, în cele 63 de zile negre pentru oraş, trupele muntene, moldovene şi ardelenene vor forma un singur corp, iar Şerban vodă va juca rolul central în ceea ce privea tactica şi deciziile. Rolul de „salahori”, cum spunea Iorga că îl aveau românii la Viena, în timpul luptelor, nu-i deranja, pentru că ei nici nu intenţionau să se bată cu creştinii şi nici o victorie turcească nu-i avantaja într-un fel, ba dimpotrivă. Vizirul a adoptat o tactică de uzură şi înfometare a austriecilor şi nu cucerirea oraşului printr-un mare asalt. Acest lucru i-a făcut pe ieniceri să murmure, că ei au venit să lupte şi nu ca să facă foame. Se simţeau trădaţi şi pasivitatea vizirului îi deranja. Strigau celor asediaţi să-şi arate barem căciulile, nota Cantemir, pentru ca să poată fugi, lăsându-l de izbelişte pe vizir.

Şerban Cantacuzino, într-o discuţie cu Kaunitz, care se găsea în tabăra otomană, i-a spus că trupele române, în orice ciocnire cu austriecii, le vor ceda biruinţa, cu alte cuvinte că îi vor trăda pe turci. Hammer relatează că vizirul se temea atât de mult de o posibilă trădare a oştilor româneşti, încât paşii de Bosnia şi Magnezia au primit ordine stricte de a-i supraveghea pe Domnii Țărilor Române. Dar neîncrederea, suspiciunea, domneau pretutindeni în tabăra turcească. Vizirul Cara Mustafa îl suspecta de trădare chiar şi pe Ibrahim paşa de la Buda. De altfel va şi porunci executarea lui sub

acuzată că ar fi trădător. Și Tököly și hanul tătar vor fi făcuți pe față trădători de către marele vizir. Acesta chiar așa și-a și pledat apărarea când a apărut ca acuzat în fața sultanului: „*Mi s-au răpit din mână aceste succese, nu prin armele... vrăjmașului, ci prin uneltirile și trădarea ofițerilor mei subalterni, îndeosebi prin trădarea și perfidia lui Ibrahim pașa*”. Victor Papacostea concluziona că „*Într-o astfel de tabără, minată pretutindeni de neînțelegeri și dușmăanii intestinale, de lipsa convingerii, de reaua voință iar uneori chiar de trădarea tocmai a acelor care trebuie să fie pilda de credință și devotament (și în care nici ienicerii nu mai vor să lupte!). poziția sufletească a domnilor români – a lui Șerban Cantacuzino îndeosebi – se lămurește de la sine. Ei au făcut tot ceea ce au putut pentru a fi de folos asediaților, pentru a le ușura rezistența*”.

Șerban Cantacuzino a organizat un serviciu extrem de eficient de curieri informatori către Viena. Del Chiaro spunea: „*Sub pretextul de a trimite spioni să cerceteze situația asediaților, el comunica creștinilor știri din lagărul turcesc*”. Trădarea lui Șerban față de turci a îmbrăcat multiple aspecte și toată această operă ocultă, subterană, s-a făcut în permanență sub amenințarea morții. Dacă vizirul prindea o dovadă indubitabilă a trădării voievodului, capul său cădea pe loc. Informatorii lui Kaunitz erau trimiși la Viena, în secret, îmbrăcați în uniforme de ostași munteni, pe urmă chiar ofițerii Domnului au preluat această misiune. Atunci când muntenii au primit ordin să refacă un pod strategic de pe Dunăre, Șerban a comunicat că dacă imperialii vor ataca, ei vor fugi imediat. Kaunitz a trimis informația Ducelui de Lorena, iar acesta l-a pus pe Heissler să atace. Românii imediat s-au retras și-au lăsat podul neterminat. În 1686, principele ardelean Apafi, îl va trăda la Stambul pe Șerban Cantacuzino, în legătură cu toate faptele sale contra turcilor de la asediul Vienei. Acum, în 1683, ei colaborau, unelteau împreună, contra otomanilor, trădau cum și când puteau.

Dacă Șerban ar fi avut certitudinea că imperialii vor exploata rapid succesele lor după asediul Vienei, el l-ar fi trădat deschis pe marele vizir, și ar fi trecut cu toate forțele de partea creștinilor. Cum însă lucrurile, din păcate, stăteau altfel, Domnul se va mărgini la acțiuni

mai mici, dar la fel de periculoase pentru viața sa, cum a fost canonada asupra zidurilor Vienei făcută cu paie în loc de ghiulele adevărate.

Relațiile cu Viena și cu Polonia ale Domnului muntean se înscriu pe aceeași linie a colaborării antiotomane, a trădării intereselor Porții. Tot din dorința de a avea un partener antiotoman în Moldova, prin bani, intrigi și pări, Domnul l-a schimbat de pe tron pe Dumitrașco Cantacuzino, filoturc, prin Constantin Cantemir, căruia i-a spus „*să nu fie potrivnic creștinilor*”. În tratativele cu „*Liga sfântă*”. Polonia, Austria, Veneția, Șerban a cerut o domnie ereditară în cadrul unei țări independente, aflată sub o ușoară protecție creștină. Nu înțelegea să scape de turci, ca să ajungă sub austrieci sau poloni și nu și-a trădat țara, interesele ei, nici pentru visul, ideea sa bizantină sau dorința unei domnii autoritare și ereditare.

Radu Popescu, în legătură cu moartea fulgerătoare a lui Șerban Cantacuzino, nota că în 1688: „*leșit-au cuvântul atuncea și zice cei mai mulți din oameni că l-au otrăvit Constandin stolnicul, frate-său, și Constandin logofăt Brâncoveanu, nepotu-său*”. Dimitrie Cantemir afirmă că pe Domn „*hotărâră să-l răpună cu viclenie*” rudele sale. Însuși stolnicul Constantin Cantacuzino, după 28 de ani, a recunoscut că l-a otrăvit pe Șerban Cantacuzino vodă, dar declarația aceasta, făcută în momentele critice ale mazilirii fiului său Ștefan, pentru a se pune într-o lumină favorabilă Porții, n-au crezut-o nici turcii. Cert este că între Șerban Cantacuzino și familia sa au existat unele animozități provenite din gestionarea averii și a politicii promovate de acesta. Șerban Cantacuzino a avut intenția de a colabora cu familia sa, cu frații săi, dar ei au fost reticenti la autoritarismul domnesc și la lupta deschisă antiotomană. De aici însă și până la trădare, asasinat, e o cale destul de lungă. Stolnicul Constantin Cantacuzino l-a trădat într-adevăr pe Brâncoveanu, dar nu avem nici o dovadă certă că l-ar fi trădat și otrăvit pe Șerban, fratele său. Este adevărat că stolnicul urmărea politica familiei, care dorea preponderența partidei Cantacuzinilor și pe Domn ca pe un simplu mandar al scopurilor ei și că pe el l-a delegat în 1681 prin testament mama sa ca conducă averea și interesele familiei și nu pe Șerban, Domnul țării, care astfel, pe linie de rudenie în afacerile familiale, trebuia să se supună stolnicului. Și la fel de adevărată a

fost și prigoana dezlănțuită de Constantin Brâncoveanu față de familia răposatului Domn, dar acest lucru s-a lămurit în parte prin dorința voievodului de a repune în drepturi pe frații Cantacuzini, deposezați sau, mai exact defavorizați, de către Șerban vodă în interesul familiei sale.

Cantemireștii și trădarea

Ion Neculce scria că „*Venit-au domn Țării Moldovei Constantin Cantemir Vodă, pre carele l-au ales la domnie boierii Țării Moldovei în locul lui Dumitrașcu Vodă, cu nevoința și cheltuiala lui Șerban Vodă Domnul muntenesesc*”. La 5 iulie 1685, noul vodă intra în Iași, pe umeri cu un caftan dat de sultan. „*Carte nu știa, ne spune I. Neculce, și numai iscălitura învățase a o face; practică bună avea; la voroavă era sănătos; mânca bine și bea bine... La stat nu era mare, era gros, burduhănos, rumăn la față, buzat... cu boierii trăia bine până la o vreme...*” Era „*boier de țară*”, ca și Petriceicu, ridicat prin sprijinul aproape general al boierimii. În Moldova, arăta P. P. Panaitescu, nu se va forma o partidă, o facțiune boierească atât de puternică cum a fost cea a Cantacuzinilor din Țara Românească. Domnia nu se va statornici în mâinile unei familii, ci boierii vor alege „*ca domni oameni fără avere mare, din care caută, fără a izbândi totdeauna, să facă simple unelte*”.

În Moldova era o partidă boierească, a Rușeteștilor sau Cupăreștilor, care se arăta potrivnică unei ruperi a relațiilor cu Poarta și prefera aventurismului politic închinarea și plata tributului către sultan. Partida Costineștilor milita pentru apropierea de Polonia și implicit afișa tendințe antiotomane. Modelul polon exercita neîndoiește o puternică atracție pentru boierimea moldoveană, care își manifesta dorința de a fi total asimilată în drepturi și îndatoriri cu nobilimea polonă. În 1684, partida filopolonă a boierimii, va prezenta la Zolkiev, lui Ioan Sobieski, mai multe cereri. Semnificative în acest sens al asimilării sunt următoarele doleanțe: „*Se cere eliberarea tuturor Stărilor și emanciparea a tyrannico et despotico regimine a boierilor, curtenilor, hânsarilor, dărăbanilor și a tuturor acelor cari sunt așezați pe ocinile lor moștenite*”.

liberarea de toate dările și dăjdiile, cu aceleași libertăți ca acele de cari se bucură nobilii Coroanei Poloniei și Lituaniei...” Boierimea nu mai dorea să accepte urgia fiscală introdusă de Dumitrașco Cantacuzino, dar mai ales de Duca vodă, care cheltuia „*nu ca un Domn, ci ca un Crai*”. Despotismul economic al lui Duca care „*Strânsoare mare pentru bani făcea tutulor, și boierilor și neguțătorilor și a toată țara, muncindu-i și căsnindu-i pre toți în toate chipurile*” nu trebuia să se mai repete. Boierimea din partida Costineștilor, cu adepți și în facțiunea Rusetiștilor, era gata să trădeze orice Domn care i-ar încălca orientarea politică și deziteratele. Poziția lor s-a manifestat atât de tranșant, încât și-au propus chiar trădarea instituției domniei, pe care o doreau despoiată de toate prerogativele puterii. Fuga boierilor, devenită alarmantă sub Duca, e consemnată și de I. Neculce. Pentru că nu putea de cele mai multe ori să înfrunte pe față, deschis, domnia, boierimea fugea „*printr-alte țări*” și în acest fel se hiclea față de ea. Pribegii căutau prin orice mijloace, chiar prin violență, ca în timpul lui Petriceicu vodă, să reînscăuneze un Domn sau să impună pe un altul, ca să instaureze mult visatul regim de libertăți și privilegii.

Constantin Cantemir nu s-a bazat, ajuns pe tron, pe marea boierime filopolonă, ci pe mica boierime, pătura inferioară a „Stărilor”. I. Neculce sublinia „*Că erau boierii prea supărați de Cantemir Vodă; că erau la curtea domnească boierinași tot feciori de mojici, Codreni și Gălățeni; că zice Cantemir Vodă, că Domnul face neamurile, Domnul le stinge; și-i erau urâți feciorii de boieri, să nu-i vază în ochi... Și era în cinste numai hatmanul Bogdan ginere-său, și cu lordaki vistiernicul Ruset; acești doi schiverniseau și mâncau țara cum li era voia. Deci, boierii pe acea vreme nu mai puteau suferi să fie călcați de acei doi boieri, și de mojicia celor alți mai mici de curte...*” Starea de lucruri conflictuală va degenera curând în sângeroase confruntări. Poziția protectoare față de Rusetiși sau Cupărești a Domnului îl nemulțumește și pe Șerban Cantacuzino, pentru că această facțiune era dușmana Cantacuzinilor. Tensiunile se acumulează și logic ele vor izbucni violent, facilitate și de conduita politică a lui Constantin Cantemir, adept al „*păcii turcești*”. Ca vechi oștean sub flamura polonă, Domnul îi cunoștea

foarte bine și slăbiciunea. Viena va cuceri rând pe rând cetăți în Ungaria de la turci în marșul ei spre Dunăre, iar Sobietki nu era în stare să ia nici Camenița. Părerea, opțiunea politică a Domnului, *„era că încă nu sosise ceasul ridicării românilor împotriva turcilor, pentru neatârnaire”* (V. Papacostea). O altă cauză a refuzului voievodului de a se ralia taberei antiotomane era și faptul că Antioh, fiul său, împreună cu 6 fii de boieri se găseau la Stambul ca zălog. În cazul în care i-ar fi trădat pe turci, ostatecii urmau să piară și vodă nu avea acest curaj, de a risca viața fiului său.

După o pribegie de un an și jumătate în Polonia, Miron Costin și fratele său Velicico, ajunși *„la cea din urmă sărăcie”*, hotărăsc repatrierea. *„Când s-au întors, era foarte scăpătat, și l-au avut Cantemir Vodă în cinste și în milă, boierindu-i pre tustrei fiii, făcându pe Ioniță șerdar, pre Neculaie logofăt al treilea și pre Pătrașcu cămăraș mare, logodindu-și cu acesta și pre fiică-sa Domnița Safta. Iar pre Miron Costin l-au făcut staroste la Putna, și pre frate-său Velicico hatman”* (I. Neculce). Costineștii, filopoloni, l-au ajutat mult pe Domn în restabilirea ordinii în țară. Odată, scrie Neculce, Miron Costin *„au prins patruzeci de tâlhari, și i-au tot tăiat câte în patru bucăți, și i-au pus prin prepelece, pe la drumuri...”*

Pe lângă lotrii care bântuiau prin țară, se vor mai adăuga și expedițiile polonilor, pe care Domnul, cu toate încercările făcute nu le va putea opri, așa că va ajunge la confruntări sângeroase cu ei. Dilema lui Cantemir nu era deloc ușoară; pe turci nu-i iubea, dar se supunea lor; pe poloni îi cunoștea și chiar simpatiza, dar nu înțelegea să le închine Moldova. Vrând-nevrând, vodă a acceptat *„pacea turcească”* și s-a bătut cu polonii, în loc ca taberele creștine să fie de aceeași parte a baricadei. La 7 august 1686, Ioan Sobietki a ajuns cu armatele la Ștefănești pe Prut. Cantemir a părăsit Iașul și a lăsat în locul său o locotenentă domnească din patru caimacami. Sobietki va trimite scrisori boierilor, cu îndemnul ca aceștia să-l trădeze pe vodă și să treacă cu toată oastea în tabăra polonă și împreună să participe la cruciada antiotomană. Printre alții, i-a scris și lui Miron Costin, dar el nu va da curs cererii regale de a se hicleni. În schimb, la sugestia de a-l trăda pe Domn, Velicico, fratele său,

se arată mai receptiv. El va face unele sondaje și diligențe prin ostire în favoarea trecerii de partea regelui Poloniei, deci a trădării domnitorului. Nu are însă succes, în demersul său instigator la hiclenie. Cei mai mulți boieri și armata sunt de partea Domnului, care le-a explicat că Sobietki este prea slab pentru a-i bate pe turci.

Opțiunea pro polonă a lui Velicico Costin, ostilitatea pentru promovarea „mojicilor” la Curte de către Constantin Cantemir, cât și animozități de ordin personal, l-au făcut pe hatman să comploteze contra Domnului. Velicico se considera superior lui vodă și „*Pseudo Amiras*” nota că „*au fostu stând de câteva ori împotriva voroavei lui Cantemir vodă cu pricină și ales ședzând odată la masa domnu-său, lui Cantemir vodă, i-au fostu dzicând că omul care nu știe carte iaște ca un dobitoc (adecă, unde nu știia carte Cantemir vodă) și altele multe, care fiindu-i stăpân, nu i să cădea să răspundză unele ca acestea*”. Velicico începe să uneltească contra domniei și organizează un complot destul de numeros. Trădătorii vor avea o reuniune cu ocazia unei nunți, la Băcani. Ei cad de acord ca să fugă cu toții la Brâncoveanu, Domnul Țării Românești și aici să-i ceară sprijin pentru răsturnarea lui Constantin Cantemir și urcarea pe tronul Moldovei a lui Velicico. Hiclenii au stabilit și detaliile planului, dar unul dintre ei, Ilie Țifescu, poreclit mai târziu „Frige-Vacă”, îi va trăda. Acesta șoptește la urechea lui vodă știrea despre complot. Din nou avem paradoxul trădării trădătorilor de către unul din ei. Cantemir, după ce a auzit de hiclenia lui Velicico, a ordonat decapitarea sa, noaptea, în fața porții domnești, după ce în prealabil l-a bătut cu buzduganul. În urma acestei bătăi cu buzduganul a hicleanului hatman, se pare că mânia lui vodă a trecut, pentru că el a poruncit, spune Neculce, ca trădătorul să fie închis în beci, dar „*neprietenii*” Costineștilor, adversarii lor politici, l-au sfătuit să-l ucidă: „*De vreme că te-ai grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu, păzește de-l omoară, că de va scăpa viu, mâine poimâine el ne va omori pe toți*”. Domnul a poruncit atunci execuția lui Velicico, după care „*sfătuitoarii*”, Iordache Ruset mai ales, au cerut și moartea lui Miron Costin: „*Acum de vreme că ai omorât pe Velicico, trimite de prinde și pe fratele său Miron logofătul de-l omoară, or vinovat or nevinovat să nu scape, că apoi ar fi mai rău și de tine și de noi*”.

Vinovăția de trădare a lui Miron Costin nu a fost dovedită și el nu a avut parte nici de judecată, pentru că Domnul „*a trimis pe Macri, vâtaful păhărniceii, cu slujitori din Roman de l-au luat de acolo de la casa lui de la Barboși*” și l-a dus la Roman. Aici îl va executa, fără să asculte disculpările pe care cărturarul le făcea. În fond a fost un asasinat a unui cronicar, a unui cărturar, de către un... analfabet, la sugestiile unor dușmani ai Costineștilor. Ceilalți complotiști vor scăpa cu viața fugind în Muntenia. Că vodă „*după aceea mult s-a căit ce a făcut și de multe ori plângea între toată boierimea și blestema pe cine l-a îndemnat de a grăbit de i-au tăiat*”, nu schimbă cu nimic lucrurile. Miron și Velicico Costin au fost omorâți în 1691, iar în 1694 va închide ochii și Constantin Cantemir. Moartea sa va fi tănuțită o zi și o noapte, relatează Neculce, până ce Rusetestii s-au hotărât să-l înscăuneze Domn pe Dimitrie Cantemir, fiul răposatului și au întocmit „*cărțile de a făcut harzuri de la țară, la Poartă*”. S-a strâns apoi divanul, „*toată boierimea, și Mitropolitul, și slujitorii la curte... ce slujitorii au și început a strigare că altul nu le trebuie să fie Domn, ce numai Dumitrașcu Beizadea, feciorul lui Cantemir Vodă. Ce, boierii și țara nu cutezau să zică într-alt chip, că se temeau de slujitori*” (I. Neculce). Poarta însă va refuza să primească inițiativa slujitorimii și-l va întrona pe Constantin Duca.

În „*Istoria ieroglifică*”, Dimitrie Cantemir va ironiza poziția de „*epitrop*” a lui Iordache Ruset (Pardosul), asupra domniei. Facțiunea Rusetestilor, prin acest reprezentant al lor, ajută și controlează pe Domn, îi dădea „sfaturi”, chiar criminale, îi trasa orientarea politică. Iordache avea „*cheia țării în mână*”, ne spune I. Neculce și „*sama nime nu-i lua*”.

Constantin Duca, 1693–1695 și 1700–1703, a fost sprijinit la urcarea pe tronul Moldovei de către Brâncoveanu, care urmărea să și-l facă ginere. Despre noul vodă Neculce arată că „*Era numai cu numeli domnu, că-l stăpânie muntenii. Pe cine dzice muntenii, pe acii boierie, și ce dzice, acie făce*”. Constantin Duca sau Duculeț vodă s-a sprijinit pe partida rivală a Rusetestilor, unde acum un rol important îl va juca Nicolae Costin, fiul lui Miron. Brâncoveanu a cheltuit, spune cronică, 1000 de pungi cu aur pentru a-l vedea pe

Duculeț pe tron. Domnul muntean a reușit, tot prin bani, să atragă de partea sa și un grup de boieri trimiși la Stambul de Cantemir, pentru pâră. O parte din banii cheltuiți, Brâncoveanu îi va recupera de la Duculeț, pentru că „zicea că este țara hogată și mulțime de hucate a boierilor pribegi, a lui Bogdan și a lui Iordache, are de unde scoate să plătească...” Noul Domn, nota Nicolae Costin, „Măcar că era foarte tânăr, era foarte înțelept și prea învățat în carte latinească”.

Deși vodă a fost unul „dintre cei mai distinși învățați din secolul al XVII-lea”, după aprecierea lui Demostene Russo, el a trebuit să urmeze politica lui Brâncoveanu și a trecut la persecuții asupra tuturor susținătorilor familiei Cantemir. Iordache vistierul și Bogdan hatmanul au fugit, și prin aceasta au devenit hicleni ai domniei, iar jupâneșele lor rămase în țară vor fi arestate, și toate averile confiscate. Și în acest caz se practică, lucru care începe să devină un obicei, ca pedeapsa de trădare să se aplice nu numai celui care a făptuit-o, ci și întregii lui familii. De obicei, boierul fugar, devenit trădător, era singurul responsabil pentru fapta sa, nu și familia. Persecutați vor fi și toți boiernașii ridicați de Constantin Cantemir și astfel sfera celor socotiți ca elemente „non grata” pentru noua domnie va fi destul de largă. Cronicarul spune că „început-au a prinde (Duculeț) pe boiernașii lui Cantemir Vodă, cei rădicați din neamuri proaste, ce zicea Cantemir Vodă că i-a face neamuri; și începură a-i batere, și a-i închidere prin temnițe... ce unii, dintr-acele bătăi au și nebunit, de au rămas nebuni...” Marea boierime este din nou alături de domnie și în fruntea ei se află Costineștii și Gavrileștii, care s-au considerat trădați de către Constantin Cantemir, atât ei ca familii, grupări, facțiuni, cât și ca elită politică, prin promovarea unor „feciori de mojici”. Costineștii, care suferiseră sub Cantemir două morți de marcă, îi considerau pe Rusetesti în plus și ca pe niște trădători personali și o răzbunare se cerea din partea lor, iar Nicolae Costin ajuns important sfetnic domnesc, nu va uita să o impună. Amestecul tot mai masiv al lui Brâncoveanu în politica externă a lui Duculeț provoacă mari nemulțumiri unei părți a boierimii. Domnul Țării Românești, spunea V. Papacostea, „organizase unul dintre cele mai minunate servicii

de informații și contra informații din Europa răsăriteană". Neculce scria că Duculeț „avea un grec din țara francească pre anume Nicolae Deport, pe lângă dânsul, om învățat și telpiz (viclean) de scia despecetlui cărțile (scrisorile)... numai le tot despecetluia Duca Vodă cu acel Nicolai Deport de le cetea și le izvodea, să scie ce scrie, și apoi le pecetluia iară și le da la rezident de le trimitea la Franțuzi". Acest „Nicolai Deport" nu era decât unul dintre numeroșii agenți ai lui Brâncoveanu. Prin Costineștii filopoloni, relațiile cu țara vecină se vor îmbunătăți tot mai mult și Polonia va primi sistematic informații despre turci și tătari. În felul acesta Moldova devine un loc unde spionajul și trădarea înfloresc. Dar această activitate de spionaj implică și riscuri. Dacă turcii sau polonii erau mai naivi și mai ușor de păcălit, cu francezii situația se schimbă. Ei foarte repede își vor da seama de violarea corespondenței lor de către Domn. Neculce însuși o știe: „au priceput franțuzii că li s-au despecetluit cărțile". Aflând francezii trășenia, „au scris lui Tiukel grofu" și acesta a început pârile la Poartă, contra lui Duculeț vodă, acuzându-l în repetate rânduri de trădare. Turcii l-au mai învinuit pe Domn că nu e „cu dreptate Porții" și în legătură cu episodul aprovizionării Cameniței. În 1695, turcii au trimis un convoi de 900 de care cu provizii spre Camenița și Duculeț vodă a trebuit să le ia în pază. „Fie că domnul n-a fost destul de vigilant, fie din pricina vreunei trădări din partea dușmanilor săi, fapt e că polonii au aflat de acest transport, au atacat convoiul și au risipit tot proviantul" (V. Papacostea).

Un alt fapt grav, care la Poartă naște suspiciuni față de o posibilă trădare a voievozilor, este uciderea în Țările Române a lui Bertoldi și Sigismund Siculus, ambii agenți ai lui Tököly, prietenul turcilor. În această afacere de spionaj, De Porta, omul lui Brâncoveanu la Iași, era profund implicat. Turcii intră în alertă și trimit la curtea lui Duculeț vodă pe Kapigi-bașa, într-o misiune aparent cu un scop financiar, dar cu indicații secrete pentru a afla adevărul despre politica domnească, cu alte cuvinte dacă vodă trădează ori nu Poarta. Spionul turc i-a chemat „pe Tudosie Dubău vel logofăt și pre Panaiotachi Morona vel postelnic și au început a-i întreba cu taină și a-i ispitire pentru acele lucruri, și le-a spus

că are ferman de mazilire. Deci acei doi boieri îndată au spus taina turcului lui Constantin Vodă". După trădarea de către cei doi boieri a „tainei”, a secretului tuturor manevrelor politice antiturcești pe care le făcuse Duculeț vodă, acesta va intra în panică și se va gândi să-l ucidă pe turc, așa cum o făcuse și cu agentul Sigismund Siculus. Se va sfătui cu Nicolae Costin, consilierul său intim și va recurge la o „metodă demnă de moravurile politice din vremea Renașterii”, după expresia lui V. Papacostea. Domnul face apel la serviciile lui Moise Serdarul pentru realizarea crimei contra lui Kapigi pașa. Moise se găsea la Neamț și Domnul îi scrie să vină cu 300-400 de oșteni și să comită omorul așa încât să nu cadă asupra domniei bănuiala de trădare. Moise a venit într-adevăr și turcul plus însoțitorii lui au fost trecuți prin tăișul săbiilor, pe urmă prădați. La rândul său Domnul s-a prefăcut indignat și a pornit într-o urmărire, evident fără rezultat, contra atacatorilor. Secretul operațiunii însă nu a putut fi păstrat, pentru că, vorba cronicarului, „Trei, patru sute de oameni, ce taină să fie? Că un om și nu poate ține taina, dară atâția oameni?” Trădarea secretului îl făcea pe Duculeț vodă să apară ca hain, hiclean în ochii Porții, pentru că uciderea unui trimis special așa era considerată.

La 18 decembrie 1695, Duculeț vodă va fi mazilit. Boierii Costinești, Vasilașco Cantacuzino și alții fug în Țara Românească și devin ei acum hicleni față de noul Domn, Antioh Cantemir. În schimb s-au întors Bogdan hatmanul și Iordache vistierul. Rusetestii ajung din nou pe planul întâi. Ei îi consideră hicleni pe adversarii lor politici și sfătuiesc noua domnie să le confişte averile. „Domnii erau schimbați repede, observa P. P. Panaitescu, factorul permanent de conducere rămânând aceiași reprezentanți ai marii boierimi, sub stăpânitori adesea învrăjbiți între ei”. „*Letopisețul*” nota că Iordache Ruset „De cunoștea pe vreun domn că nu-i umbla în toate pe voia și plăcerea lui, cerca mijloace de se mazileau domnii aceia, de alegea pre alții să-i intre în voia lui”. Puternicul boier, trăda prin urmare, fără scrupule pe orice Domn, după cum îi dictau interesele.

Antioh Cantemir a vrut să curme vrajba dintre Cantemirești și Brâncoveanu, dar condiția împăcării pusă de Domnul muntean a fost prea grea. Cere Domnului Moldovei ca să-l ucidă pe Iordache

Ruset, care era considerat trădătorul Costineștilor și al său personal. Dușmănia dintre cele două familii va continua cu tot arsenalul de pări reciproce la Poartă, susținerea adversarilor, trădări reciproce, fapte regretabile și reprobabile, din care atât Moldova cât și Țara Românească nu vor avea decât de pierdut. Turcii în schimb apreciau starea de lucruri creată, pentru că ambii Domni se supravegheau cu atâta atenție și se pârau atât de prompt, încât un serviciu mai bun nu-l puteau realiza nici spionii lor cei mai capabili. În plus, orice bănuială față de o viclenie, de o posibilă trădare către Poartă, aducea întotdeauna demnitarilor otomani noi pungi cu aur. Întărirea poziției Cantemireștilor în țară, dar și la Poartă, nu era pe placul lui Brâncoveanu. Plecarea la Stambul a lui Dimitrie Cantemir, căsătorit cu fiica lui Șerban Cantacuzino, l-a pus pe Brâncoveanu pe gânduri. Îl suspecta că uneltește pentru obținerea tronului Țării Românești. Mai mult, urmașii lui Șerban Cantacuzino au fost sistematic prigonți de Brâncoveanu și astfel, soția lui Dimitrie Cantemir reprezenta un real pericol: „...s-a umplut de grijă și de frică că-l va pâri; pentru că știa Doamna lui, din Țara Ungurească, toate tainele ce avea Brâncoveanu Vodă cu nemții”. Frica de trădare și de pierdere a tronului îl determina pe Domnul Munteniei să acționeze energic contra Cantemireștilor. Primul obiectiv era obținerea mazilirii lui Antioh Cantemir. Dar prin aceasta îl ajuta indirect și pe Duculeț vodă, care la Stambul uneltea să revină pe tronul Moldovei. Brâncoveanu și-a dat seama de incapacitatea lui Duculeț vodă și s-a gândit să-l susțină pe Mihai Spătarul la tronul Moldovei. Banii, intrigile, interesele și promisiunile au făcut în cele din urmă ca Duculeț vodă să urce pe tron după mazilirea lui Antioh Cantemir înfăptuită în 1700. Mazilirea venise atât de neașteptat, încât Iordache Ruset și Bogdan hatmanul nu apucaseră să fugă. Brâncoveanu, care-l ura atât de mult pe Iordache și-l considera ca pe cel mai mare dușman și trădător al său, spera să-l elimine pe puternicul boier prin intermediul aurului oferit cu larghețe turcilor. Antioh însă nu-și va trăda favoriții, pe Ruset și pe Bogdan, ba dimpotrivă îi va salva, ascunzându-i tocmai în apartamentul Doamnei. Mai târziu cei doi vor reuși, cu multe peripeții, să fugă în Polonia.

... vodă, dator vândut la Stambul, prin politica sa fiscală exasperază țara și pe boieri. De la Iordache Ruset, care se întorsese din pribegie, începuse să împrumute, evident fără a le și restitui, sume tot mai mari. Iordache a pornit să se hiclească față de Domn și a atârnat boierimea contra lui. Cum fuga boierimii peste hotare era și un mijloc de a-l compromite pe Domn în ochii turcilor, Iordache miza pe aceasta în uneltirile sale. Va atrage în complotul contra domniei pe Gavrilitești, Mihai Racoviță spătarul, Ilie Tipescul „Frige Vacă” și alții, „*ca la vr-o cincizeci și mai bine*”. Trădătorii au fost sfătuiți de Iordache să se exileze în Țara Românească în vreme ce el, sub aparența că sprijină tronul, a rămas pe loc ca să organizeze și fuga altor numeroase grupuri de boieri. Duculeț vodă a reușit să obțină de la turci ordinul de extrădare al boierilor hicleni fugari la Brâncoveanu, dar acesta „*deodată nu-i dăte*”. La presiunea turcilor domnitorul muntean a extrădat totuși o parte dintre trădătorii lui Duculeț, dar i-a oprit la curtea sa pe Bogdan hatmanul, Mihail Racoviță, Vasile Costachi vornicul, din teamă că vodă îi va ucide, deși a jurat că-i va ierta pentru că s-au hiclenit. Iordache Ruset a schimbat acum direcția de fugă a celorlalți boieri și a organizat pribegii în Ardeal, Ungaria și Polonia. Trădătorul Iordache Ruset lucra cu sârg și spunea cronică, „*pe taină au îndemnat pre alți boieri și au fugit în Țara Ungurească, anume Ilie Cantacuzino și Balș și Ursachi și Ioan Sturza...*” Din emigrația în Polonia fac parte ficlenii Macri, Gheorghiță comisul, Pilat șătrarul.

Brâncoveanu se arată tot mai hotărât ca să-l răstoarne de pe tron pe Duculeț vodă și „*chemă pre boierii pribegi la dânsul și făcură sfat de taină, să stea să le facă domn pre unul dintre dânsii, iar nu din Cantemirești*”. Trădat și de Brâncoveanu, soarta nevolnicului vodă era pecetluită. Dar Brâncoveanu mai trebuia să rezolve o problemă spinoasă și cu intrigantul Iordache Ruset, un adversar de temut. Domnul, dacă cu toate eforturile depuse nu l-a putut elimina, s-a gândit să și-l atragă, să facă pace cu el, deși îl ura pe hiclean din tot sufletul. Mitropolitul Hrisant va conduce tratativele dintre Iordache și Brâncoveanu, în fond realizarea unui complot, o trădare a lui Duculeț vodă. Partea mai complicată a lucrurilor stătea în opțiunea politică a lui Iordache, alăturarea necondiționată a sa la

„partida” Cantemireștilor. Din acest motiv el trebuia determinat să părăsească tabăra lui Antioh Cantemir, cu alte cuvinte să-și hiclească. I se făgăduia în schimb o încuscrare cu casa domnitoare a lui Brâncoveanu. Pentru un asemenea preț, intrigantul lordache va trăda cauza lui Antioh, pentru că pe a lui Duculeț vodă a trădat-o de mult. Neculce va fi indignat de atitudinea lui lordache Ruset și va scrie: „Deci lordache – măcar că era om înțelept, iară firea-i era de grec lacom la cinste – nu socoti nici la Dumnezeu, nici rușinea de oameni, nici la osândă sau la ce va veni pe urmă lucrul” și-l trădă pe Antioh Cantemir. Antioh însă nu și-a trădat sfetnicul. El a refuzat să-l ucidă pe lordache pentru a se căsători cu o fiică a lui Brâncoveanu, ba i-a mai salvat și viața în momentul când a fost mazilit. Cu toate acestea, grecul, când i s-a ivit prilejul favorabil, l-a trădat fără să clipească.

În 1703, Brâncoveanu va fi chemat la Adrianopol și aici va da cea mai grea luptă politică din cariera sa. Rami Pașa și Alexandru Mavrocordat Exaporitul bănuiau de mult jocul dublu al domnitorului și-l suspectau de trădare, dar pungile pline cu aur date din belșug i-au făcut pe mulți dintre înalții demnitari turci să închidă ochii. Aurul i-a transformat în trădători ai intereselor Porții. Brâncoveanu, după ce a văzut că poziția sa era încă puternică, a cerut dregătorilor turci mazilirea imediată a lui Duculeț vodă, pe care l-a acuzat deschis de trădare față de sultan, pentru că „s-au încumetrît cu solul moskicesc... și că îi este gândul să fugă la Mosc...” Vizirul a trimis „cu taină” ordin lui Iusuf pașa ca să-l prindă pe Duculeț și ca să-l trimită cu „bună pază” la Stambul. Cum amintirea uciderii lui Kapigi pașa de către Moise serdarul, la instigarea lui Duculeț vodă, în prima sa domnie, era încă vie, trimisul Porții pentru actuala mazilire va fi însoțit de 500 de spahii. Domnul va fi prins și arestat, iar caimacam numit, cine altul decât intrigantul și trădătorul grec lordache Ruset. El îl susținea pe Mihai Racoviță, dar un alt grec foarte influent, Panaiotachi Morona, pe Duculeț vodă. La Adrianopol a venit și Antioh Cantemir, care a obținut sprijin de la Aga ienicerilor. Lordache Ruset va trimite vorbă lui Antioh să stea liniștit, pentru că el „lucrează” în favoarea lui, dar pe ascuns s-a înțeles cu Panaiotachi Morona ca să-l susțină în comun pe Mihai Racoviță. În fața acestei

trădări conjugate, Antioh Cantemir nu mai avea nici o șansă. Brâncoveanu, din toate puterile sale, era pentru urcarea pe tronul Moldovei a lui Mihai Racoviță și el birui.

Cu mazilirea lui Duculeț vodă nu se încheiase încă lupta comună a Cantacuzinilor și Rușeteștilor contra lui vodă, pentru că ne spune Neculce, o mare delegație de boieri, pârători profesioniști, pe tot drumul de la Adrianopole la Stambul se ținuseră scai după sultan „Și se pârără de față înaintea vezirului la divan, zicând boierii că au stricat țara și i-au jăcuit cu feluri de feluri de obicei, cât nu mai putea să răspundă nemică Duca vodă...” Toți se temeau de o posibilă revenire a lui Duculeț vodă în gratiile Porții și evident pe tron. Dar pârile și trădarea au avut succes și „Constantin Duca Vodă, fecior Ducăi Vodă cel Bătrân, n-au mai ieșit la domnie altă dată, ce au murit la Tarigrad cu mare lipsă”.

În 1703, Mihai Racoviță își începe domnia, iar familia Rușet ajunge în culmea puterii. S-a dovedit un lucru deosebit de grav, anume că o trădare sistematică, o politică bazată pe trădare, dacă e abilă și consecventă dă uluitoare rezultate. Mihail Racoviță, spune „Pseudo Amiras”, era „neam vechi din boieri de țară” și „arăta către patria sa dragoste”. Pe I. Neculce, această domnie cu aspect „patriarhal și democrat” îl irită, pentru că, nota V. Papacostea, Neculce „aparținea vechii boierimi, dornică să-și țină rangul, să-și apere privilegiile în fața tendințelor nivelatoare ale străinilor. El vede în regimul lui Racoviță – la dreptul vorbind al Cupăreștilor și neamurilor lor – un regim de degradare a Curții și a bunelor tradiții. Este atitudinea din toate vremurile și de oriunde a vechilor aristocrații față de transformările pe care le impune înrâurirea metecilor”. Cronicarul nota: „Cineși de capul lui cum vrea, așa făcea. Și slugile lui cele din boierie erau mari și tari și obraznici, după cum este firea mojicească”. Neculce considera că vechea boierime a fost trădată și acest lucru nu-l putea accepta.

La rândul său nici Dimitrie Cantemir nu-l agreea de loc pe Racoviță, dar nici pe Ana, soția sa. În „Istoria Ieroglifică”, Mihai Racoviță e făcut „Cămilă”, iar despre căsătoria cu Ana, căreia îi apreciază totuși frumusețea, Dimitrie Cantemir exclamă: „O, Doamne și toți cereștii, lucru ca acesta cum și în ce chip a-l suferi

si putut." E limpede că ponegrindu-l pe Racoviță, Dimitrie Cantemir, dus de patima răzbunării, trădează adevărul istoric.

Mihai Racoviță era „*prizonierul familiei și partidului încheiat de Iordachi Ruset*”, iar domnia sa se prezenta ca o „*domnie de partid*”, consideră V. Papacostea. Acest caracter al domniei de partid se evidențiază prin faptul că „*nu puteau încape de Cupărești, adică de Rusetști și de neamurile lui Mihai Vodă și de slugile lui*” nici un alt boier și prin seria de persecuții personale care va începe. Însuși I. Neculce se consideră un năpăstuit.

Antioh Cantemir și Dimitrie Cantemir, ca și toți adepții lor de la Stambul, au început uneltirile pentru detronarea lui Racoviță. Cantemireștii erau deosebit de mâhniți pentru trădarea boierilor ce aparținuseră casei lor. Aceștia, cel puțin în parte, trebuiau readuși la matcă și convinși să se hiclească față de Racoviță. Prin relațiile cu demnitarii turci, dar mai ales prin bani, Antioh începe să acționeze. Cronica zisă a lui Muste nota că: „*Turcul după obiceiul lui cel nestătător, au luat bani de la Antioh... și i-au dat domnia, mazilind pe Mihai-Vodă*”. La 23 februarie 1705, pe neașteptate, Racoviță a fost mazilit și Antioh a primit caftanul de domnie. Totul s-a petrecut în cea mai mare taină, sau cel puțin așa socoteau turcii, dar Brâncoveanu, cu serviciul său de informații atât de bine pus la punct, a aflat. Spionii săi au găsit fără mare greutate, printre demnitarii turci de la Stambul, amatori de bani, contra cărora aceștia se arătau dispuși să trădeze cele mai importante secrete de stat. Informați rapid de Brâncoveanu, Iordache Ruset, fratele său Scarlatachi „*și alți greci mai mici Cupărești și Dumitrașco Racoviță comisul, fratele lui Mihai Vodă*”, vor fugi imediat în Țara Românească.

Mazilit, Racoviță ajunge la Stambul, dar Antioh Cantemir și-a pus boierii partizani „*de au pârât pre Mihai Vodă pentru două biruri și pentru două bairamlăcuri, că le-au luat din țară când au fost domn și la visteria împărătească nu le-au dat...*” Instituția pârii, deși mincinoasă, a funcționat, iar vodă a fost arestat. Prin trădarea adevărului Antioh a vrut să-l compromită pe Racoviță în ochii turcilor și pentru o vreme a și reușit.

Caimacam a fost pentru 4 luni Lupu Bogdan și s-a purtat cu mult tact și moderație. A rechemat fugarii și i-a liniștit pe toți în legătură cu averile și viețile lor. Însuși Antioh a spus că nu urmărește răzbunarea și propunea moderație. Ca o dovadă este și faptul că în Dobrogea, Antioh a fost întâmpinat de Panaiotache Morona, cel care l-a trădat și a uneltit contra lui. Văzându-l, „*puțințel l-au muștrat... și apoi l-au iertat și-l ținea în mare cinste și milă*”, spune Neculce. Atitudinea lui Antioh nu derivă numai din toleranța sa, ci și din imposibilitatea de a se debarasa de elementele stambuliote, atât de puternice și influente, atât în țară cât și la Poartă. Alături de boieri, elita politică a țării, care reprezintă elementul de continuitate, domniile fiind efemere, trecătoare, apar auxiliarii greci, ca alt element, suprapus chiar boierimii, care semnifică legăturile Porții cu Țările Române. Stambulioții își aveau propriile interese și duceau o politică de multe ori contrară intereselor țării. Pentru acești auxiliari greci, aflați în serviciul otoman, trădarea era o adevărată artă politică. În numele intereselor se fac și se desfac domnii și nu pentru binele țării. Chiar având intenții bune, domnitorii trebuie să țină seama de stambulioți, mai ales în condițiile în care instituția pârii funcționa cu atâta forță. Mulți dintre greci erau în țară de câteva generații, posedau moșii și dregătorii. Ei intrau în divan și aveau un cuvânt greu de spus. Mai mult, Iordache Ruset devenise un „*totum factum*” în Moldova. Chiar Brâncoveanu a trebuit să țină seama de el și i-a oferit o înscrisoare.

Domnul Țării Românești, în fața succesului neașteptat al lui Antioh, îl va trimite pe Ștefan, fiul stolnicului Cantacuzino, la Antioh, cu propuneri de împăcare. I. Neculce nota că „*au stătut de au făcut pace la Țarigrad lui Antioh vodă cu Brâncoveanu, cu giurământ înaintea Patriarhului, ca să nu se mai pârască la Poartă unul pre altul, să nu mai strice țerile cu cheltuială; și încă să se agiute unul pre altul cu prieteșug, și... încă să-i dea Brâncoveanu vodă pre an câte zece pungi de bani pentru chiverniseală*” fratelui Domnului Antioh, lui Dimitrie Cantemir. Brâncoveanu recurgea la mită ca să-l neutralizeze pe Dimitrie Cantemir în care vedea un mare pericol. Tot Domnul muntean rezolvă și împăcarea lui Iordache Ruset și a Cupăreștilor cu Antioh vodă. Această împăcare generală

i-a părut nesperioasă, cu toate jurămintele solemne și blestemele înfricoșătoare care o pecetluiau, și lui Neculce, care a afirmat: „*Și așa au ținut de bine această pace, precum țin câinii Vinerile...*”

Urcat pe tron, Antioh Cantemir avea în curând să-l piardă pe un prețios colaborator, pe Lupu Bogdan. Din acest moment drumul le era deschis lui Ilie Cantacuzino și lui Panaiotachi Morona spre putere și bogăție. Cei doi vor jefui sistematic vistieria, vor trăda încrederea Domnului și vor crea mari nemulțumiri în țară.

Domnia lui Antioh va fi amenințată de unde se aștepta mai puțin, din partea lui Mihai Racoviță, care din închisoare va reuși să-i trimită sultanului o scrisoare în care va arăta că mazilirea lui nu a fost dreaptă și că Antioh vodă a mințit atunci când a afirmat că el și-ar fi însușit banii ce-i datora turcilor. După ce vizirul, sprijinitorul lui Antioh a aflat, i-a cerut de urgență mării sale să-i trimită la Stambul un grup de pârători profesioniști care să infirme cele spuse de Racoviță. În acele vremuri adevărul era trădat, vândut și cumpărat prin intermediul acestor delatori de meserie. „*Antioh vodă îndată aleasă de trimisă câțiva boieri... tot de cei buni de gură și de pârât*”, scrie cronica. Racoviță a pierdut astfel prima rundă din lupta cu Antioh, dar când a ajuns vizir Ciorlu pașa Silihtanul, prietenul său, lucrurile s-au schimbat. Mihail Racoviță va fi scos din închisoare și o dată vestea ajunsă în Moldova, Iordache Ruset, marele trădător, nu va pierde nici o clipă ca să-și înceapă uneltirile. Paladi vistierul, cumnatul lui Racoviță și Preda stolnicul fug în Țara Românească unde se găsea Dumitrașco, fratele lui Mihai Racoviță. Brâncoveanu e pus într-o situație ingrată. Jurase solemn prietenie lui Antioh și acum era silit să-și trădeze jurământul. Antioh cere extrădarea hainilor, dar Brâncoveanu îi expediază la Brașov. Neculce intuiește trădarea lui Brâncoveanu față de Antioh, când scrie că „*Muntenii erau cu două obraze; arătau prieteșug și către Antioh vodă și către partea lui Mihai vodă; și așa politicianau lucrurile de ambe părțile*”. Iordache Ruset îl atrage la hiclenie contra lui Antioh și pe Ilie Cantacuzino. Cu rudele lui Racoviță și simpatizantii lui se întreține o spornică corespondență pentru realizarea mazilirii lui Antioh. Domnul începe să-și suspecteze colaboratorii și poruncește arestarea lui Iordache „*la vâtaful de aprozi, cu mare*

urgie și pază", iar pe Ilie Cantacuzino îl scoate din dregătoria de vistier. Trădătorul Iordache Ruset, ca să scape de osândă dă 10 pungi de galbeni și o dată liber, cu șiretenia sa înăscută, lingusiri și temenele, reintră în grațiile lui Antioh. Domnul în realitate însă se temea ca să ia măsuri radicale contra lui Iordache, pentru că dacă l-ar fi omorât pe trădător, după cum și merita, și-ar fi ridicat împotriva pe întreg partidul Rusetestilor, ceea ce ar fi însemnat prăbușirea sa sigură. Din aceste considerente îl și vedem pe Iordache Ruset caimacam, alături de Ion Neculce, Ilie Catargi și Ilie Cantacuzino, atunci când turcii îl trimit pe Antioh la Tighina ca să ajute la repararea și mărirea cetății. Cronica, cu umor negru, scrie că „Pe când însă Antioh Vodă săpa la Tighina, alții îl săpau pe el la Poartă...”. Trădătorii acționau concertat și eficient și Domnul va sfârși prin a fi mazilit.

A. D. Xenopol consideră că participarea lui Antioh la lucrările de restaurare a Tighinei este o trădare a demnității românești: „*Iată unde ajunsese reprezentanții tronurilor acelor care susținuse altădată cu atâta vrednicie numele neamului românesc! Să lucreze ca salahori la șanțurile turcilor!*”

În 1707, pe tronul Moldovei revenea Mihai Racoviță, care va domni până în 1709. Până când noul Domn a ajuns la Iași, țara a fost condusă de Iordache Ruset, Cupăreștii devenind din nou atotputernici. De ce l-a trădat oare Iordache Ruset pe Antioh vodă din vreme ce se bucura de o poziție deosebită și ajunsese chiar caimacam? Din vocație pentru trădare? Ioana Rosetti consideră că a făcut-o pentru că „toate interesele lui erau legate de ale lui Mihai Racoviță”. Și, ca aceste interese să triumfe, Iordache trăda fără scrupule, insensibil la răul pe care îl făcea țării sau la judecata istoriei.

Racoviță îi va trimite lui Iordache, încă înainte de a ajunge în țară, o listă neagră, care cuprindea numele tuturor boierilor ce trebuiau arestați ca dușmani și trădători ai casei Racoviță și ai Cupăreștilor. Iordache, devenit acum un adevărat stăpân, îl va aresta și pe Panaiotachi Morona, rivalul său în arta trădării, a intrigilor politice. Deși formal cei doi s-au împăcat, în realitate Iordache Ruset se temea teribil de Morona și voia să scape de el. Trădătorul Iordache dorea eliminarea din jocul politic al unui rival mult mai înzestrat.

Morona va fi sugrumat, sub acuzația „*că pre toți domnii părăște*”. Dar și Ilie Cantacuzino va fi arestat, pentru că lordache îl bănuia că l-ar fi trădat lui Antioh Cantemir că uneltește contra domniei sale. Aceste acte dovedesc că lordache dorea de fapt să scape de toți foștii complici, de teamă de a nu fi trădat și să elimine orice concurență. În felul acesta rămânea singura forță reală în Moldova. Persecutat a fost și Ion Neculce al cărui nume figura pe un loc de cinste pe lista neagră a lui Racoviță. Cronicarul spune „*M-au fost pus Mihai vodă și pre mine într-acel izvod să mă prindp, și până a sosi siimenii la gazdă-mi, eu am prins de veste, și am apucat de am încălecat și am fugit în Țara Leșească...*”

Interesant de menționat este faptul că în divanul noului Domn intră în exclusivitate rudele sale și ale lui lordache Ruset, dar că pe acesta din urmă nu îl găsim menționat, poate, cum spune V. Papacostea, pentru că i „*se părea că ajunsese la o situație atât de înaltă. încât depășea funcțiile existente; și dacă nu era domn, mai bine stătea la o parte*”. Căderea lui Antioh „*nu a însemnat atât triumful lui Mihai Racoviță, ci mai mult triumful acelui partid puternic și lacom, cu întinse relații constantinopolitane, al cărui șef atotputernic în Moldova era lordachi Ruset. Atotputernicia acestui om și a «partidului» nu alcătuiește, cum s-ar crede, un simplu episod izolat în istoria Moldovei, ci se încadrează într-un mare proces de transformare politică, socială și economică menit a duce cu încetul la «modernizarea» societății românești* (V. Papacostea). Profitând de poziția pe care o avea, lordache Ruset va căuta să impună un regim fiscal nivelator, lovind în privilegiile boierimii și ale bisericii, dar deși „*umbla să-i supue și să-i încalece, dar tot nu putea deplin să-i calce și să-i scoată din obiceiurile lor*”, nota Neculce. Boierimea veche moldoveană se va considera trădată atunci când dările grele vor începe să o lovească și când Domnul, la sugestia lui lordache, va face „*obicei nou, care nu mai fusese în țară, asupra boierimei și mazilimei și a mănăstirilor*”, și va impune tuturor, „*țărănește*”, plata. Boierimea făcea apel la drepturile ei feudale și încălcarea acestora îi dădea dreptul să nu-l mai considere pe vodă ca pe omul nimerit, ocrotitorul clasei, al elitei, ci ca pe un trădător. În fond se dorea trecerea de la regimul

monarhiei feudale la cel al monarhiei moderne și această trecere s-a făcut la noi – ca și prin alte țări – prin participarea largă a acestor elemente eterogene care nu resimțeau nici o durere să lovească cu toată puterea în tradițiile și instituțiile străvechi ale autohtonilor și cu atât mai puțin în privilegiile lor de clasă” (V. Papacostea). După ce a concluzionat că a fost abandonată, mințită și trădată, boierimea va începe pribegia. Promotorii acțiunii de hiclenire contra lui Racoviță au fost Ilie Cantacuzino și Catargi vistierul, care și-au găsit adăpost în Țara Românească.

La Poartă începuseră să se strângă foarte multe bănuieli contra lui M. Racoviță și ca urmare a intrigilor dușmanilor, pentru „hainlâc”, adică trădare. Ceea ce-i va face în final pe turci ca să ia măsuri contra hainului va fi un incident militar iscat între suedezi și ruși pe teritoriul Moldovei. Un general al lui Carol al XII-lea, regele Suediei, refugiat la Tighina după dezastrul de la Poltava, va ierna la Cernăuți. Rușii au prins de veste și i-au atacat pe suedezi și pe cazacii aliați cu ei. Carol al XII-lea era prieten cu sultanul și incidentul petrecut în Moldova, deși Racoviță nu a fost cu nimic implicat în el, îl puneă într-o lumină foarte proastă. Turcii îl acuză pe Domn că i-a trădat pe suedezi și pe cazaci rușilor. Incidentul va fi speculat cu succes și de boierii transfugi în Muntenia, pe care îi susținea Brâncoveanu și în felul acesta Racoviță va fi acuzat de hainlâc. Pedeapsa pentru trădare față de Poartă era mazilirea și ea se făcu. Dar noul Domn nu va fi Antioh Cantemir, cum toți se așteptau, ci Nicolae Mavrocordat, fiul dragomanului Alexandru Mavrocordat Exaporitul, pentru că turcii vedeau în orice moldovean un trădător. Pe Racoviță chiar îl vor duce la Stambul „În fiare, din pricina înțelegerii sale cu țarul”.

După mazilirea lui Mihai Racoviță, Iordache Ruset, Manolache Ruset, Deliul spătarul și alți reprezentanți de seamă ai Cupăreștilor fug în Polonia. Boierii hicleni în fața lui Racoviță, care au emigrat în Muntenia, au crezut că noul vodă va fi Antioh, așa că repede s-au întors în Moldova, și au început să-i caute și să-i bată, să se răzbune pe toți pe cei din partida Cupăreștilor, considerați în corpore ca spurcați trădători. Cronicarul afirma că boierii partizani Cantemireștilor „fără nici o poruncă au și început a prinde și a legare și a batere pre oamenii lui Mihai vodă...”

În 1709 urca pe tron Nicolae Mavrocordat, „grec arigrădean” și membru activ (servise 12 ani Porții), în corpul diplomatic otoman. Vizirul i-a spus „*Îți dau ție domnia fără de nici un ban... că tu ești Terziman, slugă împărătească, credincios...*” Turcii aveau nevoie atunci pe tronul Moldovei, în momentul de expansiune rusească, de un om credincios și un observator cinstit și competent, un om sigur, care în caz de conflict cu Moscova să nu-i trădeze și să treacă de partea adversarului.

Mavrocordat a vrut de la început să-i subordoneze pe boieri și să instaureze o domnie autoritară. Așa se explică de ce la întâlnirea de la Galați cu boierii „*nici cu ochii asupra lor nu căuta, necum să grăiască cu dânșii sau să mai întrebe pre cineva vreun cuvânt*”. El venise înconjurat de mulți greci și de arnăuți, încât cronicarul afirmase că se pustiise Stambulul de bărbați și că nu mai rămăseseră acolo decât femeile. „*Boierii și țara... s-au spăimântat toți*”, dar nu de fastul afișat de noul Domn, de aroganța lui și nici pentru că vorbea prin tălmaci, neștiind românește, ci prin programul său de înlocuire a vechii elite politice cu una nouă, obedientă lui și turcilor și prin dorința de asimilare a țării în sistemul administrativ otoman, provincializarea ei. Favorizarea de către noul Domn, printr-o serie de măsuri a țărănimii, a avut și un alt substrat, pe lângă programul umanitar oficial afișat, anume atragerea ei și pe urmă ridicarea, contrapunerea acestei clase, celei a boierilor. Boierii reprezentau tradiția, refuzul asimilării în Imperiu, continuitatea ideilor politice care au dus la existența unui statut propriu Țărilor Române și de aceea ei trebuiau, dacă nu eliminați prin forță, atunci înlocuiți cu alții noi și evident obedienți față de Poartă, lipsiți de memoria trecutului. Boierii vechi moldoveni au perceput acest lucru în mod corect, așa cum și era, ca pe o imensă trădare. Și ce era de fapt politica de distrugere sau de înlocuire a unei elite politice tradiționale decât exact trădarea ei? Mavrocordat de formă și-a făcut și un divan, dar în realitate conducea singur țara, cu ajutorul a trei consilieri greci versați în treburile politice.

Pentru că avea nevoie de bani și de cineva din țară cu experiență pentru a-i procura, Nicolae Mavrocordat i-a chemat din exil pe Iordache și Manolache Ruset. Ei, încredințați de Domn că

nu li se va întâmpla nimic și că vor beneficia de mila domnească, vor reveni în țară. Domnul l-a întrebat pe lordache care dintre boieri era mai compromis, mai plin de păcate și bogat, pentru a putea fi silit să cotizeze cu o parte din avere către visterie, iar trădătorul de meserie i-a desemnat pe Ioan Sturza vornicul și Ilie Catargiu spătarul. Cei doi boieri vor fi arestați și obligați să dea „ca împrumut” visteriei mai multe pungi cu aur. Sistemul „împrumuturilor” a funcționat impecabil și le-a venit rândul tuturor boierilor, chiar și lui lordache Ruset, să participe la el. Acest jaf, ca și bătaia „la scară”, cu „200 toiege”, a postelnicului Rață și a lui Gavril Costachi slugerul, i-a îngrozit pe boieri. Ei și-au întărit convingerea că Domnul i-a trădat.

Lordache Ruset însă nu era omul care să accepte să fie jefuit de Mavrocordat și să asiste pasiv la umilința și terorizarea Cupăreștilor. Intrigantul s-a pus pe treabă și a început uneltirile contra Domnului, viclenindu-se față de el, cu gândul de a-l mazili. Uneltirile hicleanului ar fi trebuit ca și în alte dăți să dea rezultatul scontat, dar Mavrocordat era încă tare pe poziții. Venirea unui agă de la Stambul la Iași, l-a făcut din nefericire pe lordache să creadă că aducea actul de mazilire pentru vodă. Grăbit să-și savureze succesul a acționat pripit și a reușit să se demaște. Mavrocordat a instituit la palat un strict protocol, dar fii lui lordache, trimiși de acesta la Curte, când a venit aga, l-au încălcat cu dispreț, convinși fiind că trimisul Porții aducea mazilirea. Dar lucrurile nu stăteau de loc așa și Domnul imediat a ordonat arestarea trădătorului lordache. În divan, domnitorul a adus acuze publice contra lui lordache, informându-i pe toți de uneltirile și trădările pe care le-a făcut vicleanul boier. Din rechizitoriul făcut reținem că lordache se arăta vinovat de a-i fi pârât, trădat, pe rând sau în grup pe aproape toți boierii, că i-a sfătuit să pribegască ca să-i compromită, în vreme ce el a rămas la Iași, că a furat banii țării și altele. Boierii au întocmit un act în care se putea citi că „*lordachi vornicul, străin cu frații săi, cu vremea au supus toate casele boierești și au stins câteva case boierești*”, că a fost „*învrăjbitor de domni, de nu se mai sătura de domni*” și că dacă „*vreun domn... nu-i umbla în toate în voia și plăcerea lui, cerca mijloace de se mazileau*”. Acest act va fi semnat

în divan de către toți boierii. E pentru prima oară când în scris, oficial, e înfierat un trădător, menționându-i-se și capetele de acuzare, hicleniile. Actul, „cartea”, cu dovezile incriminatorii a fost trimisă de către Domn Mitropolitului ca să caute în cărți ce pedeapsă merită. Mitropolitul „a scris cu slova lui din dosul cărții cei de pâră asupra lui Iordachi vornicul, cum pravila scrie: dovedindu-se aceste asupra lui Iordachi vornicul, moartea!”, ne relatează Nicolae Costin. Dar Iordache la toate acuzele a răspuns „cu semeție, zicând că-s minciuni acelea toate”. Domnul a poruncit apoi să i se taie limba, fiind negru de supărare că trădătorul înrăit și dovedit își râdea de el. Lui Iordache nu i s-a tăiat limba și cu toată condamnarea la moarte, execuția nu a avut loc. La aceasta au contribuit relațiile sale și cele 12 pungi cu galbeni pe care le-a dat visteriei. A rămas în temniță până la mazilirea lui Mavrocordat.

Din Stambul, pentru luarea domniei Moldovei, acționa Dimitrie Cantemir, aflat în bune relații cu Ismail efendi, omul de casă al sultanului și capichehaie al hanului tătar. Hanul, îndemnat de Ismail, într-o audiență la sultan, i-a propus numirea lui Dimitrie Cantemir ca Domn în Moldova, cu misiunea de a-l prinde cu dovezi certe pe Brâncoveanu, că se afla în relații cu rușii și era astfel trădător al Imperiului Otoman. Neculce ne-a transmis cuvintele hanului: „că Brâncoveanul vodă, domnul muntenesc, este om bogat și puternic, are oaste multă, și-i de mult prea bun prieten moscalilor. Nu trebuiește la această vreme lăsat să fie domn, că poate să se hăinească și a face sminteală oștii împărătești. Ce trebuiește prins, că el de bună voe n-a venit la Poartă. Și nime nu-i harnic nici poate să-l prindă, fără cât socotesc că Beizadea feciorul lui Cantemir... că el va chivernisi lucrul din Moldova și-l va prinde...” Despre această misiune secretă, Cantemir însuși, în „Istoria Imperiului Otoman” scrie că „a fost trimis în Moldova cu ordinul de a prinde pe Brâncoveanu, prefăcându-se de prieten al său, sau în vreun alt chip, și să-l trimită viu sau mort la Constantinopol...” Această misiune parșivă, trădătoare, a fost acceptată de Dimitrie Cantemir în noiembrie 1710, ca preț al rechemării la Stambul a lui Nicolae Mavrocordat și al urcării sale pe tronul Moldovei.

Trădarea în timpul lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir

Radu Popescu scrie că după ce a murit Șerban vodă Cantacuzino, Constantin stolnicul Cantacuzino, fratele Domnului, „și cu o seamă de boiari... s-au strânsu toți la Mitropolie... și au făcut alegere pă care vor pune domnu și au găsit cu sfatul lor să pue pă Constandin Brâncoveanu”. Șerban Cantacuzino, voievodul răposat, a fost lăsat, spune cronică „ca un mort den cei proști”, vegheat doar de Doamnă și copiii săi, la spătăria „cu stele”, pentru că toți dregătorii erau preocupați cu alegerea unui nou Domn. Evenimentele care urmau să bată la poarta țării nu erau dintre cele mai favorabile și graba cu care a fost făcută alegerea și pe urmă înmormântarea Domnului e de înțeles. Șerban Cantacuzino lăsase în urma sa un fiu minor, pe Gheorghe. Delegația de boieri trimisă la Viena de Șerban Cantacuzino, cu puțin înaintea morții sale, ca să încheie un tratat cu imperialii, trebuia să obțină recunoașterea domniei ereditare în familia lui Șerban. Acest lucru însemna că frații săi vor fi excluși de la tron și că domnia urma să-i revină automat fiului său. Gheorghe Bălăceanu, ginerele Domnului răposat, ar fi vrut să-l vadă pe tron pe Gheorghe. Și văduva lui Șerban era favorabilă pentru susținerea acestei idei. Domnia lui Gheorghe ar fi însemnat în fond domnia ei și a lui Bălăceanu. Împrejurările deosebit de grave însă, deschise de ofensiva austriacă contra turcilor, cereau un Domn matur, în deplinătatea forțelor, bun diplomat și cu serioasă practică politică. Indiscutabil că Brâncoveanu era de preferat în acel moment copilului Gheorghe.

Delegația trimisă de Șerban Cantacuzino a sosit la Viena la 10 decembrie 1688, la o lună după moartea voievodului. Noul Domn Brâncoveanu îi va reînnoi mandatul și în 30 ianuarie 1689, spune C. C. Giurescu, s-a ajuns „la întocmirea diplomei imperiale prin care țara se închina imperialilor”. „Închinarea” nu va deveni un fapt împlinit, pentru că nu se va realiza prevederea din „Apendix”, potrivit căreia tratatul va fi operant doar atunci „când obștescul răjmaș de ajuns va fi înfrânt și ne vom încredința că este într-atât rușinat, încât să nu mai poată mai departe prăpădi și pustii cu

totul aceste mult asuprite țări". Realitatea din păcate era alta. Turcii, contrar tuturor pronosticurilor, erau departe de a fi la capătul puterilor lor și agonia acestui imperiu va mai ține două secole. Brâncoveanu știa bine acest lucru și îi scria lui Bălăceanu la Viena, că nu a venit deocamdată ceasul ca Țara Românească să treacă deschis de partea imperialilor: „*Încă nu este vremea aceea ce gândești, că turcul și tătarul încă este în puterea lor*". Dar Bălăceanu nu ascultă de instrucțiunile domnești, ba mai mult, își trădează stăpânul, pe Brâncoveanu, nu atât de dragul austriecilor și a convingerii că ei vor binele țării, ci din interese personale, înscăunarea lui Gheorghe Cantacuzino. Bălăceanu, trimisul oficial al țării la Viena, îl părăște pe Brâncoveanu la împărat, că este de partea turcilor și stăruiește pe lângă generalul Heissler să treacă cu armata în Țara Românească. Spera în acest fel că Domnul va fugi și va lăsa tronul liber.

Ajutorul Vienei în eliberarea Țării Românești de sub turci era văzut de diplomația de la București ca o ușoară protecție și nu ca pe o schimbare de stăpâni. Nu era nici un câștig pentru țară înlocuirea jugului otoman cu cel austriac. Stolnicul Cantacuzino, șeful diplomației lui Brâncoveanu, va spune într-o scrisoare către un agent al său că „*Nu avem nici o nădejde în nemți, precum n-am avut niciodată mai înainte, și ne rugăm lui Dumnezeu să nu avem niciodată de-a face cu dâșii*".

Emeric Tököli a fost recunoscut de sultan în 1682 ca rege al Ungariei și în 1683 a participat alături de marele vizir la asediul Vienei. El va intra în vizorul diplomației lui Ludovic al XIV-lea. Regele Soare își făcea planuri extravagante de la Versailles, cum ar fi căsătoria lui Sobieski, regele Poloniei, cu o prințesă franceză și primirea după ceremonie, ca dar de nuntă, a Țărilor Române. Tököli avea și el propriile ambiții, vrând să creeze la Dunăre un avanpost francez. Ducele de Lorena considera ca un drept al lui să fie suveranul Țării Românești. Toate aceste combinații puteau rămâne doar simple fabulații, dar se și putea încerca ceva pentru realizarea lor. În aceste condiții, diplomația de la București trebuia să fie de o prudență maximă și să meargă pe linia echilibrului politic, pentru că spre deosebire de Versailles, la Curtea noastră domnească se ținea cont și de Imperiul Otoman.

Viena, în 1689, va forța nota față de Brâncoveanu și trupele austriece vor intra în Muntenia pe la Cerneți și Bran, în frunte cu generalul Heissler. Imperialii pretind Domnului întreținerea pe 7 luni a 15.000 de soldați și 800.000 de florini drept contribuție de război. Brâncoveanu va satisface în parte doleanțele, dar va cere în același timp și ajutor de la tătari. Tătarii vin și Heissler se retrage în ianuarie 1690. În vara aceluiași an, Brâncoveanu cu turcii și cu trupele „curuții” lui Tököli, omul turcilor, intră în Ardeal și Heissler e bătut la Zărnești. Pe câmpul de luptă a căzut printre alții și trădătorul lui Brâncoveanu, Bălăceanu, care a luptat alături de Heissler. Tököli va fi încoronat ca principe al Transilvaniei la Cristian. Curtea de la Viena a văzut în Brâncoveanu un trădător, dar el a acționat conform propriei politici și după interesele țării. Judecata lui s-a dovedit exactă, pentru că de nevoie l-a sprijinit pe Tököli, dar a știut bine că el nu se va putea menține mult timp în Ardeal. Și într-adevăr, un atac puternic al marchizului de Baden îl face să se retragă în Muntenia. Dar nici imperialii nu erau în stare să îi zdrobească pe turci. În aceste condiții, țara găsimdu-se între cei doi coloși, austriecii și turcii, cea mai chibzuită politică era evident cea de echilibru.

Prezența lui Tököli cu trupele sale în Muntenia, a însemnat un jaf cumplit și mari dezordini, așa că, spunea Xenopol, Brâncoveanu a fost nevoit să dea mulți bani demnitarilor turci până când a reușit să scape de el. Ambasadorul francez la Stambul, care îl sprijinea pe Tököli, îi scria lui Ludovic al XIV-lea că: „*Sunt incredințat că Reis efendi a primit bani de la principele Valahiei pentru a face să iasă Tököli din țara lui... Am aflat... că principele Valahiei nu lucra contra lui Tököli numai în propriul său interes, dar că el favoriza și facțiunea lui Apafi, partizanul nemților. Atunci am crezut că sosise momentul de a vorbi pe față contra principelui Munteniei. Sunt incredințat că ar fi un mare bine de a-l destitui...*” Ambasadorul francez merge însă și mai departe și-l propune pe Tököli ca viitor Domn al Țării Românești. Francezii îl consideră deci pe Brâncoveanu ca pe un trădător al intereselor lor, iar Brâncoveanu vede în toate manevrele Franței o dureroasă trădare a sa. La sfârșitul secolului al XVII-lea, Imperiul Otoman încerca prin

mari eforturi stăvilirea înaintării armatelor polone și austriece, păstrarea pozițiilor din centrul și estul Europei și, dacă se putea, transformarea Țărilor Române în provincii. Poziția lui Brâncoveanu în acest păienjeniș de interese contradictorii nu era de loc de invidiat. „Câteva încăperi ale Curții Vechi, în inima Bucureștilor, au concentrat în anii de trecere dintre al XVII-lea și al XVIII-lea veac cea mai intensă activitate diplomatică din Europa de sud-est. Fire tainice, care atingeau în nord-vest Viena, în nord-est Moscova prin Iași, Baturin și Kiev, în sud Constantinopolul și Ierusalimul, în sud-vest Veneția, se înnodau pe masa de lucru a stolnicului Cantacuzino” (Virgil Cândea). Del Chiaro ne spune că stolnicul „dirija corespondența domnului cu suveranii creștini și avea în grijă pe secretarii pentru limbile italiană, latină, germană, polonă, greacă și turcă”. Diplomația lui Brâncoveanu era sprijinită nu numai pe tactul stolnicului, care dădea instrucțiuni, ducea tratative cu diplomații străini, ci și pe pungile de aur ale visteriei.

Brâncoveanu trăia „într-o lume în care se producea o mutație istorică și culturală, omul medieval, abstract, mistic, dominat de erezuri și apăsător de spiritul scolastic, fiind înlocuit cu omul modern, personalist, raționalist, materialist”, subliniază Șt. Ionescu în „Epoca Brâncovenească”. Tabăra Bălenilor nu vedea cu ochi buni urcarea pe tron a lui Brâncoveanu, pentru că nu dorea instaurarea unei adevărate dinastii a Cantacuzinilor. Cantacuzinii, la rândul lor, nu erau uniți. Ideea bizantină îi obseda de multă vreme. Pentru stolnicul Cantacuzino, ca și pentru tatăl său, domnia nu era un scop, ci un instrument. Stolnicul a refuzat tronul, când i s-a propus după moartea lui Șerban, pentru că el, creierul familiei, trebuia protejat de vicisitudinile tronului, crede V. Cândea. Până la un punct acțiunea lui Brâncoveanu va fi sprijinită de Cantacuzini, dar curând se va produce disocierea.

După 1690, relațiile lui Brâncoveanu cu Viena se vor îmbunătăți și el le va trimite informații asupra turcilor, ba când va putea chiar și provizii. Imperialii îi vor oferi în 1695 și titlul de „principe al imperiului”, pe lângă cel de conte deținut din 1688. Trimiterea de către Brâncoveanu a unor informații austrieșilor în legătură cu starea de spirit din Imperiul Otoman, cu mișcările de

trupe, despre intențiile Porții, se realiza prin agentul Matei Cleronomo și dacă turcii ar fi avut dovada acestei activități, Domnul ar fi fost imediat acuzat de trădare și detronat, dacă nu chiar ucis. Dar apropierea de Austria mai avea un scop; domnul își pregătea un loc de refugiu în cazul în care ar fi fost nevoit să părăsească în grabă tronul. De aceea vodă arc întinse proprietăți în Ardeal și sume mari depuse la Veneția. Relațiile cu Austria vor fi strânse până în 1705, când murind împăratul Leopold, se va înregistra o răcire a lor sub Iosif I. Pentru generalul Veterani, Brâncoveanu și toți sfetnicii săi vor rămâne până la sfârșit „*vulpi*”, oameni fățarnici, gata oricând de trădare. Dar „*vulpea*” de Brâncoveanu, atunci când Marsigli va veni la București, îi va da corespondența secretă a lui Tököli, capturată cu ocazia uciderii secretarului său Bertodi. Firește, corespondența ar fi trebuit predată nedesfăcută turcilor, dar Domnul nu o va face. Numai și pentru atât putea să-și atragă tunetele padișahului. Ambasadorul Franței la Stambul pândește toate mișcările lui vodă și reușise chiar să-l cumpere și să-l facă să trădeze pe lenache Porfirita, capichehaia lui Brâncoveanu și dragoman al sultanului. „*Grecul*, spune Xenopol, *deși primea lefuri grase din ambele părți, și anume de la Brâncoveanu, pe lângă o leasă fixă încă și un bacșiș de vreo 12 pungi de bani își vânde fără nici o muștrare pe ambii săi stăpâni pentru o mică sumă către ambasadorul francez. Ei își dau împreună toate silințele spre a dovedi Porții uneltirile lui Brâncoveanu cu nemții, ceea ce lui lenache, omul de încredere al domnului muntean îi venea cu o deosebită ușurință. Așa el dă în două rânduri în mâinile chehaiei vizirului două pachete cu scrisori trimise agentului german de Veterani, prin mijlocirea lui Brâncoveanu. Pe de altă parte el deschidea scrisorile trimise de guvernul imperial rezidentului său, le reținea săptămâni întregi la el, spre a comunica turcilor conținutul lor, și apoi le remitea ambasadorului pecetluite cu sigiliul său*”.

Brâncoveanu, într-o situație politică atât de complexă și de contradictorie, plină de delațiuni, comploturi și trădări, avea realmente nevoie de un aliat și Moldova putea fi acela, dacă se orienta spre o politică comună cu Muntenia. Domnul a urmărit să ducă față de Moldova o politică de bună vecinătate și de prietenie

și a vrut să anihileze acțiunile complotiste ale unor boieri moldoveni aliați cu unii boieri hicleni munteni împotriva lui și să impună pe tronul de la Iași domnitori credincioși și supuși. Rezultatul însă, al acestui amestec în treburile interne ale Moldovei, va fi unul exact contrar dorințelor sale. Și chiar atunci când a reușit să impună Domnii doriți de el, puterea sa asupra Moldovei a fost temporară și superficială. Brâncoveanu va avea de luptat contra acțiunilor dușmănoase ale Cantemireștilor, care îl pârau la Poartă și-i instigau pe marii demnitari turci contra lui, acuzându-l neîncetat de duplicitate și trădare și contra facțiunii Rusetestilor sau Cupăreștilor, care organizau comploturi, aliați cu boierii hicleni munteni. Iordache Ruset, un mare intrigant, a reușit să-i coaleză pe toți dușmanii lui Brâncoveanu de la Stambul și să-i determine să se hiclească față de el. A fost sprijinit de fratele său, Lascarache Ruset, capichehaia la Poartă.

„Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717” sau „Cronica anonimă” spune că după ce Constantin Cantemir i-a executat pe Velicico și Miron Costin, un grup numeros de boieri, printre care Antiohie hatmanul și Lupul, au fugit la curtea lui Brâncoveanu ca să-i ceară ajutor să meargă la Stambul „să pârască pă Constandin Vodă Cantemir de rău și de ucigaș de oameni”. La Poartă însă, Lascarache Ruset, capichehaia lui Cantemir, după ce a aflat ce uneltesc trădătorii, a intervenit la turci și aceștia „i-au luat și i-au băgat în hieară și i-au trimis la Constandin Vodă Cantemir, la Moldova”. Faptul că Brâncoveanu i-a primit și i-a ajutat pe boierii hicleni din Moldova, l-a indignat pe Cantemir, așa că în „leat 7201 (= 1693) iară... intrase vrajbă... care muncia unul asupra altuia cu multe feliuri de mijloace prin stăpânirea turcească ca să facă rău unul asupra altuia”. Radu Popescu scrie că în Ardeal se găseau mai mulți boieri munteni pribegi încă de pe vremea lui Șerban Cantacuzino, vechii hicleni: Stoico paharnic Bucșanu, Preda Milcoveanu, Preda Proroceanu, Radu Hațaghe, Iacșa căpitan, despre care auzind Cantemir, „i-au adus la Iași”. Aici au fost bine prelucrați și pe urmă trimiși la Poartă „să pârască pă domnu-său de rău, de hain iproci, dar s-au înșălat Cantemir, că îndată ce au prinsu veste Brâncoveanul, au trimis boiari, și cărți, și bani și cât au putut au făcut, și i-au luat de

la Poartă legați, în fiară și în cătuși, de i-au adus la București cu mare pompă". Acțiunea lui Constantin Cantemir contra lui Brâncoveanu ar fi avut șanse de reușită, dacă Domnul nu ar fi fost anunțat din timp, ca să o contracareze. „Cronica anonimă” relatează că „niște boieri ce mai era pribegi cu ei anume Barbul căptanul Bădeanul și Constandin comisul Vărzariul”, i-au trădat pe... trădători și i-au spus totul lui Brâncoveanu „din ce pricină nu să știe”. Înștiințat, Domnul îi va trimite de urgență „pe Vergo portarul și pre Barbul Brătășanul la Odriiu... făcând pără acelor boieri, că ei au fost cu nemții când au venit de au stricat țara...” Va fi prezent și ambasadorul Franței în divanul vizirului, ca să-l acuze pe Brâncoveanu „cum este hain”, trădător față de sultan, vândut nemților. Preda Prooroceanu l-a învinuit tot de hiclenie față de turci în favoarea austriecilor. Dar, nota „Cronica anonimă”, delegației de boieri trădători față de Brâncoveanu „alt lucru le-au stricat... portul cel nemțesc (sau să zic nebunesc) ce-l purta Preda de Prooroci, că avea chică nemțească numai legată sus supt ișlic și cizmele cele nemțești cu pinteni lungi ce le purta”. Când vizirul l-a văzut pe delator îmbărcat „nemțește” și cu perucă pe cap, nu i-a prea venit a crede că cineva care a adoptat moda aceasta, poate fi contra austriecilor. Vizirul a poruncit să se trimită un agă la București „să întrebe boerii și slujitorii țării și de vor mărturisi pre domnul de rău, de hain, precum îl mărturisesc acei boeri pribegi, să iasă la dreptate cuvintele lor, iar de vor mărturisi pre domnul bun și drept împărății, iată ei să rămâie mincinoși și în patimă”. Aga a sosit și Brâncoveanu i-a chemat pe boieri și „toți cu un cuvânt, cu un glas, au strigat că domnul ne este bun și drept împărății și altul nu ne trebuie”.

Totul pare o joacă de-a trădătorii și trădații într-o regie mediocră, dar lucrurile din păcate așa s-au derulat pe scena istoriei. Ca scenariul să poată să fie scris în favoarea lui Brâncoveanu a trebuit ca multe pungi pline cu aur să ia drumul lăzilor demnitarilor de la Poartă. Pârile de viclenie, de trădare, aduceau mazilirea sau moartea și Brâncoveanu nu era „curat” în fața sultanului. Acuzele aduse de boierii trimiși de Constantin Cantemir erau reale. Pentru bani, vizirul l-a scos nevinovat pe vodă, trădând la rândul său pe padișah. Pe boierii care veniseră la Stambul să-l trădeze,

Brâncoveanu îi aduce la București. Aici lui Staico hainul, Domnul îi va spune: „*N-aș fi crezut Staico să văz una ca aceasta, zău, n-aș fi gândit în viața mea*”. Iar Staico, boierul hiclean, a răspuns: „*Greșu sunt mării tale, doamne*”. Apoi „*Zise domnul: Armaș, ia pă dumnealor de-i du în pușcărie, unde s-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi*”. Trădătorii au fost băgați „*în temniță de desupt, unde lăcuiesc tâlharii, multă vreme au trecut până a le face divanurile*”. Hiclenii au avut parte de trei divanuri de judecată, unul mare, unul în spătărie, la care a participat și vodă și un al treilea doar în prezența boierilor, în visteria de jos. Cronicarul spune că: „*Mustrările ce l-au mustrat pe Staicu și pe ceilalți domnul și judecată înfricoșată ce le-au făcut acestor mai sus ziși sunt cuvinte de minune și cu anevoie a să scrie câte una*”. În rechizitoriu se arăta că în repetate rânduri Brâncoveanu i-a chemat pe fugari înapoi în țară și le-a promis iertare, dar că ei nu au vrut, apoi că s-au dus la Cantemir și de acolo la turci, cu pâra. Inculpații au început a-l blestema pe Domnul Moldovei și pe Cupărești că ei i-au sfătuit să fie hicleni și că acum cer smerit îndurare. Staico s-a rugat să-l ierte vodă „*că fiind om bătrân nu va trăi mult și pentru 2-3 ani de ce să-i verse sângele, să intre în păcat. Dar ascultare nu i să da*”. Vlădica Theodosie a citit din pravilă că „*Boerul care va umbla împotriva domnului și a țării, să-l spânzure și să-i facă spânzurătorile mai nalte cu un cot decât ale altor oameni proști*”. Staico paharnicul și Preda căpitanul Proroceanu au fost duși la Snagov, iar Văcărescu „*i-au bătut pă talpe, întrebându-i cu cine au avut înțelegere, socotind că vor fi fost amestecați și alți boieri din țară*”. Nu s-a putut afla dacă au avut ori nu complici, iar cei doi hicleni vor sfârși prin a fi spânzurați. Milcoveanu, Iacșa și Hațaghi vor sta un an la ocnă, după care vor fi iertați.

Constantin Cantemir a mai avut o încercare de a-l răsturna de pe tron pe Brâncoveanu, o uneltire pusă la cale împreună cu Tököli. Acesta urma să-i ia tronul voievodului muntean contra a 40 de pungi cu aur date vizirului, dar candidatul la tronul Munteniei nu avea nici măcar o pungă. Constantin Cantemir s-a oferit drept garant, dar turcii nu l-au băgat în seamă.

În legătură cu trădătorul Staico cronica relatează și un alt eveniment. A mai fost prins din pură întâmplare și un alt hiclean al domniei, Dumitrașco paharnicul din Corbi. Acesta, profitând de

venirea Patriarhului Ierusalimului în Muntenia, îi va da o scrisoare către Staico, care pe atunci se afla în Moldova, știind că înalta fașă bisericească va merge și la Iași. Între Patriarh și Dumitrașco era „prieteșug”, așa că el a dus scrisoarea, cu toate că știa bine că e îndreptată contra lui Brâncoveanu. L-a trădat pe Domn și a făcut această faptă necreștinească doar pentru că l-a rugat un prieten? Îi plăceau urzelile, comploturile? Îl ura pe vodă, cel atât de credincios și larg la pungă cu Biserica? Adevărul nu-l vom cunoaște niciodată, dar urmarea faptei o știm. Staico a primit scrisoarea prin care paharnicul s-a arătat dispus să se ralieze unui complot contra lui Brâncoveanu și când a plecat să-l părăscă la turci pe Domn, a luat și scrisoarea cu el. După ce Staico a fost dovedit ca „mincinos”, deși trădătorul adevăr grăit-a, turcii l-au percheziționat și i-au găsit scrisoarea „*in pozănariul antiriului*”. Turcii i-au dat corpul delict lui Brâncoveanu, care „*îndată au poruncit de l-au prins și l-au pus la închisoare*” pe Dumitrașco din Corbi. Interesantă este disculparea hicleanului; el „*zicea că vrea să afle cuvinte de la Staico și să spue domnului și să se arate cu slujbe...*” Prin urmare, din proprie inițiativă, ar fi organizat această acțiune de „intoxicare”, de „joc dublu”, pentru a-l sluji pe Domn. Nimeni însă nu l-a crezut și a fost închis pentru un an la Tismana, deși, precizează „*Cronica anonimă*”, „*după politiceștile pravile îi era vina de moarte*”. A scăpat cu o pedeapsă atât de ușoară, pentru că era frate cu Vintilă banul, care „*ținea o soră a mumei domnului*”. Vintilă s-a rugat de vodă: „*mă rog mării tale pentru cel becisnic de frate-mieu, nu te potrivi măriea la nebuniei și blestemăciunii lui, ci pentru mine, fă bine de-l iartă*”.

Boierii Cantacuzini au dobândit în timpul domniei lui Brâncoveanu nu numai putere politică, dar și economică, și au ajuns cei mai mari proprietari de moșii. În topul celor mai bogați boieri figurau Cantacuzinii, Filipeștii, Cornea Brăiloiu, Radu Grecianu, Ianache Văcărescu, Constantin Știrbei. Brâncoveanu însuși stăpânea 111 moșii. Această situație însă nu convenea altor boieri, care nu mai puteau să se ridice la o mare bogăție și putere din cauza celor care acaparaseră tot. Stroe Bucșanu și Dimitrie Corbeanu, nemulțumiți de atotputernicia Cantacuzinilor, vor încerca un complot contra lui Brâncoveanu. Hiclenii demascați vor fi arestați,

dar cu pierderea capului va plăti doar Stroe Bucșanu. Constantin clucerul Știrbei a dovedit o lăcomie exagerată în strângerea veniturilor domniei, fapt ce l-a mâniat pe Domn, care i-a cerut să înapoieze de urgență tot ce a furat. La presiunea numeroaselor și influentelor sale rude, Brâncoveanu îl va ierta, dar rapacele boier se va considera un nedreptățit. Vrea să organizeze un complot și împreună cu alți boieri să meargă la Stambul să-l părăscă sultanului pe Domn. Din nou intervin rudele și prietenii, după ce vodă află hiclenia și hoțul și hicleanul de Știrbei din nou e iertat. Domnia nu se putea opune tranșant marii boierimi, pentru că prin această boierime cârmuia, se îmbogățea și se menținea la putere. Cantacuzinii au dominat toată cârmuirea lui Brâncoveanu, stolnicul conducea externele, Mihai ca spătar comanda armata, frați și nepoți dețineau dregătoriile cheie. Ei au realizat, spune P. P. Panaitescu, o adevărată oligarhie, în fața căreia vodă nu avea cum să se opună. Și totuși, în 1707, se va produce o criză în relațiile dintre Domn și această oligarhie. Explicația o găsim în faptul că feciorii și ginerii domnului, nemulțumiți de pozițiile pe care le dețineau în stat, au început să uneltească contra lui Constantin stolnicul și Mihai spătarul pentru a-i înlocui. Cele două dregătorii erau de departe cele mai râvnite, dar se cereau și calități adecvate pentru a le deține. Uneltirile și pârile vor degenera încet-încet în trădări și lucrul cel mai grav, trădări chiar în sânul aceleiași familii. Dorința de mărire și de putere a întunecat ochii, până acum limpezi, ai acestei numeroase familii. Un timp relativ îndelungat ciocnirile directe și violente au putut fi evitate, dar moartea vornicului Șerban Cantacuzino le va da frâu liber. El a fost un om de mare bun simț și un element de echilibru între rudele directe ale lui Brâncoveanu, „lupii tineri” și „bătrânii” Cantacuzini. O dată cu dispariția sa, conflictul se va deschide cu mare violență și va culmina cu tragedia din 1714. Brâncoveanu îl va destitui din dregătoria de mare spătar pe Mihai Cantacuzino și prin aceasta ruptura dintre Brâncoveanu și Cantacuzini s-a produs.

Domnitorul inițiasse anumite contacte cu Rusia încă din 1693 și David Corbea îi va fi un prețios agent. În fruntea departamentului de externe stătea stolnicul Cantacuzino și propriu-zis el era persoana pe care cancelaria rusă o cunoștea și cu care ținea legătura.

Cancelarul rus Golovkin mai știa și că adevărații „cârmuitori” în Țara Românească erau Cantacuzinii. Moscova a aflat repede de ruptura Brâncoveanu-Cantacuzini și la cererea expresă – primul act de trădare al stolnicului Cantacuzino față de voievod –, a șefului diplomației muntenești, va pretinde explicații, fără nici un drept de altfel, asupra destituirii lui Mihai Cantacuzino. Brâncoveanu, deși furios față de această interpelare total deplasată, a răspuns că l-a demis pe spătarul Mihai Cantacuzino „ca fiind nevrednic de a ocupa acea slujbă”. Dar cabinetul imperial rus, montat de stolnicul Cantacuzino, mai pretinde lui Brâncoveanu și să-l readucă pe Mihai înapoi în dregătorie. Domnul avea nevoie de o alianță cu Rusia pentru a putea contrabalansa influența austriacă și nu dorea o rupere a relațiilor, care cât de cât s-au înfiripat, cu multă greutate și în cel mai strict secret, așa că a propus aplanarea crizei, prin numirea tot a unui Cantacuzin, în dregătoria de mare spătar. În fond s-a ajuns la un compromis, pentru că în locul lui Mihai Cantacuzino a venit Toma Cantacuzino, iar verii lui, Șerban și Ștefan, fiul stolnicului, au primit dregătoriile de mare vornic, respectiv mare postelnic. Prin această „remaniere”, pozițiile familiei Cantacuzino nu numai că nu slăbesc, dar se și întăresc. Mândra și puternica familie a stolnicului reacționează prompt, ori de câte ori își simte amenințate interesele, iar stolnicul, atunci când se crede nedreptățit, dacă nu chiar trădat în așteptările sale, nu ezită să apeleze, „peste mări și țări”, tocmai la Moscova ca să primească sprijin, să obțină satisfacție.

Față de turci, Brâncoveanu, a avut o politică duplicitară; pe de o parte „fără îndoială îi trăda”, cum menționa Xenopol, pe de alta „și-a împlinit obligațiile la care era ținut”, cum sublinia C. C. Giurescu. Trădarea lui, deși se voia bine camuflată, era prea evidentă totuși ca să nu sară în ochi; despre ea știau și ambasadorul Franței la Sambul și Constantin Cantemir și boierii țării și înalții demnitari turci în frunte cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Marele mister era cum de turcii, care făceau maziliri și tăieri de capete pentru mult mai puțin, în acest caz flagrant stăteau încă pasivi. În 1706, un înalt demnitar turc, întrebat fiind de un diplomat european, dacă sultanul și vizirul știau că Brâncoveanu trădează Imperiul, având relații cu austriecii, polonii și rușii, i-a răspuns: „Banii lui l-au

să-l salvezi până acum; însă mai curând sau mai târziu va fi pedepsit. Este cunoscut atașamentul său pentru împărat și țară". Dar nu numai banii aruncați cu larghețe de Domn, mita prin care închidea ochii și cumpăra tăcerea turcilor explică paradoxalul fenomen. A. D. Xenopol sublinia că în condițiile în care Moldova era atât de pustie și săracă de către poloni și tătari și „nu mai aducea Porții aproape nici un folos”, iar Transilvania era pierdută, necesitatea politică impunea păstrarea pe tronul Munteniei a lui Brâncoveanu, chiar și pe o jumătate fidel, această țară rămânând dintre toate cele trei românești, singura în stare să aprovizioneze Stambulul. Tot Xenopol își pune și întrebarea: „Oare ar fi fost înțelept din partea turcilor să-și înstrăineze și pe Brâncoveanu? Nu știm dacă turcii își vor fi dat sama de această împrejurare. În orice caz răul producea de astădată un bine, și corupția lor le făcea un serviciu real”.

Brâncoveanu, trebuie adăugat, deși duplicitatea sa era cunoscută de către turci, mai avea un mare noroc, anume că Poarta nu deținea nici o probă concretă a trădării sale. Cu generalul Veterani se găsea în corespondență și atunci când acesta a murit în lupta de la Lugoj din 1695, Domnul și-a pus întrebarea dacă nu cumva turcii i-au descoperit scrisorile. Sultanul se va reîntoarce din campania victorioasă prin Țara Românească și vodă va avea momente de ezitare, dacă să-l întâmpine personal ori nu, torturat fiind de întrebarea dacă padișahul luase ori nu luase cunoștință despre corespondența sa secretă. Și-a luat inima în dinți și l-a întâmpinat totuși, dar nu oricum, ci într-un mod aparte, în care doar cheltuiala pentru daruri și ceremonia de „bun venit” a costat 25.262 de taleri. „Condica de venituri” precizează că „...S-au mers domnia înaintea împărăției... însă cu bani gata și cu giuvaerii și cu două blane de samure ce s-au dat împăratului și cu postave i atase și cu pacele de samur...”

Deși în 1699, Domnul Țării Românești a primit de la padișah domnia pe viață, totuși în 1703, ca urmare a uneltirilor lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care într-o vreme i-a fost prieten, va fi chemat la Stambul pentru „a săruta poala împărătească”. O asemenea invitație presupunea un enorm risc, pentru că o dată ajuns la Stambul nu se știa niciodată ce se va putea întâmpla acolo și putea să-și piardă lesne capul. Avea de ales între a da curs invitației

sau a fugi în Ardeal. Domnul însă hotărăște să riște și în fruntea unei impresionante delegații de boieri ajunge la Stambul. Dacă fugea în Ardeal, era declarat de Poartă hain, dar dacă ajungea la Constantinopol mai avea o șansă să facă ca lucrurile să ajungă pe locul pe care îl dorea. După o așteptare încordată de o săptămână, va fi primit în audiență de către vizir, care îi va cere tranșant mărirea haraciului cu 240 de pungi cu aur. Neavând încotro, Domnul se conformează. Cu prilejul vizitei la sultan, vodă îi va face un cadou de 200 de pungi, sultanei Valide alte scumpe cadouri și la fel vizirului și altor demnitari. Padișahul i-a spus atunci „*să chivernisească... țara... bine, precum și până acuma*”, după care Domnul a putut să se întoarcă liniștit acasă. Toată această spaimă, pentru că Iacob Pilarino spune că la auzul veștii că a fost chemat la Stambul, vodă a fost apucat de friguri, și toată enorma cheltuială s-ar fi putut evita, poate, dacă Brâncoveanu ar fi acceptat să-i dea muftiului pentru căsătoria fetei, cele 50 de pungi cu galbeni pretinse. Alexandru Mavrocordat însă, fostul sprijinitor devenit între timp dușman, de mult îi pregătea căderea, pentru că îl dorea pe fiul său pe tronul Munteniei. La toate acestea s-au adăugat și intrigile, uneltirile și trădările altor interesați în mazilirea sau moartea lui Brâncoveanu. Domnul, cu toate acestea, pentru moment a triumfat, cu ajutorul banilor, a diplomației și a prietenilor de la Stambul. Până în 1711 va avea o domnie liniștită, îmbelșugată, care va însemna de fapt, perioada cea mai frumoasă din cariera sa.

În 1710, Dimitrie Cantemir, își va face intrarea în Iași. Este a doua lui domnie, pentru că prima, din 1693, după moartea tatălui său, va fi ratată din cauza lui Brâncoveanu, care va interveni energic pe lângă turci, să nu îl recunoască, deși boierii l-au ales Domn. Dimitrie Cantemir, spune V. Papacostea, cu toată tinerețea sa, se dovedea „*foarte talentat și înzestrat cu un spirit de intrigă puțin obișnuit*”. Că așa stau lucrurile o dovedește și acceptarea de către Brâncoveanu în urma împăcării cu Antioh Cantemir, de a-i da 10 pungi cu galbeni pe an „*pentru chiverniseala lui*”, numai ca să nu-l mai sape la Poartă. În cei 20 de ani petrecuți la Stambul, a învățat beizadeaua Dimitrie și câte ceva din știința intrigilor orientale, nu numai din înțeleptele cărți. Mandatul dat de turci lui

Dimitrie Cantemir, în urma numirii sale pe tronul Moldovei, era să-l spioneze și să-l prindă pe Brâncoveanu cu probe indubitabile, că este trădător al padișahului. A acceptat acest rol ingrat de trădător și a pornit spre țară. La Galați s-a întâlnit cu Nicolae Mavrocordat, Domnul mazilit al Moldovei și amândoi și-au făcut jurăminte reciproce că nu se vor pări niciodată la Stambul. Ajuns însă la Poartă, Nicolae Mavrocordat și-a trădat jurământul și l-a pârât pe Dimitrie Cantemir că „*el (N. Mavrocordat) când au venit în Țara moldovei, au găsit mai bine de jumătate de boieri haini la muscali, și prinzându-i i-au închis, iar Dumitrașcu Vodă cum au luat domnia a și repezit de olac înainte și i-au slobozit pe toți, și încă pe care era mai mare hain l-au făcut caimacam*” (I. Neculce). Rezultă din această pâră că Dimitrie Cantemir, eliberându-i pe haini, pe trădători și colaborând cu ei, a fost implicat și el un trădător. Cel mai mare hain era indiscutabil Iordache Ruset, dar el avea păcatele lui, numai hainia, trădarea de partea rușilor, nu. În ceea ce spunea însă N. Mavrocordat era și o picătură de adevăr, în sensul că rușii, care se afirmău ca o mare putere ortodoxă, se bucurau de simpatie în Moldova.

Cantemir, ca un intelectual de marcă ce era, s-a înconjurat în primul rând de cărturarii moldoveni și în divan vor intra Nicolae Costin ca mare logofăt și Ion Neculce ca hatman.

Pentru că a cunoscut bine lumea otomană din interior, Dimitrie vodă a fost convins că turcii pot fi în acel moment bătuti și Moldova eliberată. Pentru aceasta se cerea obligatoriu o alinață și o cooperare cu țarul Petru I, care a dovedit în războiul cu suedezii ce armată formidabilă are. Legăturile lui Cantemir cu Rusia datau din perioada șederii la Stambul, unde l-a cunoscut pe ambasadorul Tolstoi. Ajuns domn, nu se mai gândește să-l demaște ca hain al Porții pe Brâncoveanu, ci se hainește el însuși. Îl trimite într-o tainică solie pe căpitanul Pricopie în Rusia. O a doua solie o va conduce marele vistier Ștefan Luca. La Iași va veni Sava Vladislavovici, diplomatul lui Petru I. În urma acestor contacte se va ajunge la încheierea unui așa numit tratat între Rusia și Moldova, în 1711, la Luck. Textul așa numitului tratat a fost scris în întregime de Cantemir și trimis țarului să-l semneze, după care i-a fost înapoiat. El nu a fost promulgat. „*Părțile, adică țarul și domnitorul, se aflau însă pe trepte ierarhice diferite: cel dintâi este un suveran, un*

autorul, cel de al doilea un principe vasal sultanului. Așadar, din capul locului relația dintre ei este una de tip feudal, adică părțile nu se află pe o poziție de egalitate. Iată de ce țarul, după propria-i expresie, „acordă domnului gramota noastră... luându-l pe domnitor sub protecția sa sau chiar, dar tot în înțeles feudal, în supușenia sa...” (Leonid Boicu) Neculce arăta că țarul i-a atribuit lui Cantemir titlul de „săninatul domn al Țării Moldovei, samoderjețu (singur stăpânitor) și colegat (prieten) Țării Moschicești, iar nu robu supus”. Prin urmare așa numitul tratat de la Luck nu a fost pentru țar decât o diplomă, primită ca atare și de Cantemir. Ceea ce este de remarcat la această diplomă, e marele efort pe care îl face Cantemir, pentru salvagardarea individualității țării și pentru a se asigura din partea Rusiei contra unor viitoare și posibile încălcări. Diploma era indiscutabil una de protecție, deoarece Dimitrie Cantemir știa bine că pentru ajutorul primit de la țar trebuia să plătească ceva. Se temea de o eventuală trădare a uriașului său aliat și de o posibilă înghițire a Moldovei de către Rusia. Și nu se temea în zadar. Cu toate precizările pe care le cuprindea, referitoare la domnia ereditară, recunoașterea vechilor hotare etc., diploma, afirmă L. Boicu, nu numai „că nu garanta independența, ci, dimpotrivă, o submina”. Din start Petru I îl trăda pe Cantemir și chiar dacă la Stănilești ar fi avut loc o victorie ruso-moldoveană, Moldova tot nu ar fi fost independentă, ci ar fi intrat sub stăpânirea țaristă. Citim în acest act că în Moldova vor staționa garnizoane rusești până la „întemeierea țării”, dar această „întemeiere”, după calendarul rus, putea să dureze „sine die”.

Dacă Dimitrie Cantemir a avut oarecare ezitări până s-a angajat de partea Rusiei, altfel au stat lucrurile cu gruparea boierească în frunte cu Anton Jora. Acești boieri duceau pe cont propriu o corespondență și implicit o politică cu o țară străină, fără nici un temei legal. Ei cereau cât mai grabnică venire a muscalilor la lași, și-l pârau țarului pe Domn, că în fond ar fi „un turc”. Acest grup boieresc, de drept, este unul de trădători. Și sub impactul acestei acțiuni, Cantemir a urgentat lucrurile ca să încheie un „tratată” cu rușii. Dar de ce se grăbeau boierii să-i vadă pe ruși în Moldova? Ideea era că țarul le va da tot concursul pentru consolidarea poziției lor politice și a privilegiilor de clasă.

După intrarea trupelor rusești în Moldova, la 20 mai 1711, Domnul lansa o proclamație către țară, și anunța trecerea de partea țarului și ruperea legăturilor cu turcii. La început fu bucurie mare, dar, scrie Neculce, când s-a răspândit vestea războiului „*boierimea mai toți fugisă...de-l lăsasă singur*” pe Cantemir. Marea boierime l-a trădat pe Domn, în schimb mica boierime a colaborat la luptă. De altfel Iordache Ruset i-a și strigat lui vodă „*Te-ai can grăbit, măria ta, cu chiematul moscalilor*”.

Brâncoveanu, care avea și el legături cu rușii și era favorabil unei colaborări cu ei, pentru a scăpa de turci, dar cu garanții certe, nu orbește, se arăta mult mai calculat, mai circumspect. El a dus o politică chibzuită ani de zile, ideea echilibrului fiindu-i deviză. În plus să nu se uite că domnitorul muntean primise domnia pe viață de la turci și că nu era deloc dispus să riște totul dintr-un spirit de aventură, care la urma urmei nici nu-l caracteriza. Nu putea din prudență să stea nici deoparte, pentru că neutralitatea în această acțiune îi putea fi fatală, atât rușii cât și turcii, indiferent cine câștiga, îl puteau lesne acuza după aceea de trădare. Brâncoveanu și-a așezat tabăra la Urlați, „*nemișcat stând... ca să le vadă sfârșitul în ce fel și cum va fi*”, nota Radu Greceanu. Din această poziție de expectativă, după ce în prealabil a trimis țarului un sol cu propunerea ca să se retragă și pe urmă ca el să negocieze pacea, a anunțat pe turci – care deja aflaseră – că rușii intraseră în Moldova. Șiretul vodă a primit bani de la ruși pentru aprovizionarea oștirilor, i-a împrumutat pe urmă lui Dimitrie Cantemir 2.500 de taleri și a organizat magazine pentru provizii și mijloace de transport. Când situația a devenit clară, biruința turcilor fiind indiscutabilă, convoaiele de aprovizionare destinate inițial rușilor, au luat drumul turcilor, iar Domnul a restituit țarului banii. Turcilor le va răspunde, când aceștia îl vor atenționa că stătea prea departe de teatrul de operațiuni și prea aproape de Transilvania, că va executa prompt toate poruncile sultanului, de acolo de unde se afla.

În Țara Românească era și un curent filorus, reprezentat prin Mitropolitul Antim Ivireanul, Mihai Cantacuzino și Toma Cantacuzino. Toma Cantacuzino spera ca prin sprijin rus să ajungă Domn în locul lui Brâncoveanu. Stolnicul Cantacuzino se arăta

însă mai prudent. Dimitrie Cantemir l-a poftit pe Toma Cantacuzino să treacă în Moldova cu întreaga oaste și el, fără să stea prea mult pe gânduri, a făcut-o. Fuga lui Toma Cantacuzino cu o parte din armată, în tabăra lui Petru I și Cantemir, va însemna o trădare față de Brâncoveanu, pentru că domnitorul nu i-a ordonat așa ceva și nici măcar nu a fost avertizat în legătură cu decizia luată. Domnul țării era capul oștirii și numai la porunca lui se putea executa o trecere a armatelor peste hotar. După ce faptul s-a consumat, Toma și Mihai Cantacuzino i-au scris voievodului o scrisoare prin care își cereau într-un fel iertare. Radu Greceanu afirmă că Brâncoveanu, după ce a auzit de fapta lui Toma, a început a plânge. Curios este însă faptul că Petru I, până în ultima clipă nu-i transmite nici un fel de instrucțiuni lui Brâncoveanu. Se aștepta poate, ca la un lucru firesc, ca și Domnul muntean, la fel ca și Dimitrie Cantemir, să treacă cu arme și bagaje în tabăra sa. Dar nici o căpetenie militară serioasă nu va face așa ceva, fără un prealabil acord, o lămurire asupra planului de luptă, a potențialului militar și a altor aspecte. Toma Cantacuzino a trecut orbește de partea rușilor și nu degeaba Radu Greceanu îl numește în cronică „*hain*” și spune că a dezertat, la „*vestitul viclean*” Cantemir, „*cu care și mai înainte vreme înțelegere avusese*”. Dar Toma va participa activ și la operațiunile militare antiotomane. Împreună cu generalul Rönne va ataca Brăila. Acum hicleanul îl va soma pe Brâncoveanu să se alăture rușilor și va face trimitere la stipulațiile tratatului secret încheiat între Muntenia și Rusia. Era o gafă politică desconspirarea unui pact secret, dacă nu o altă trădare, menită să-l compromită total pe Domn în ochii turcilor. La Stănilești țarul va suferi o grea înfrângere și dacă marele vizir Mehmed Baltagi-pașa nu s-ar fi lăsat cumpărat de aurul rus, nu ar fi trădat interesele Imperiului Otoman, Petru I și Cantemir ar fi fost făcuți prizonieri sau poate chiar omorâți.

Dimitrie Cantemir a fost apreciat din punct de vedere al valorii politice, de către mai mulți istorici, drept o catastrofă. Ca domnitor a angajat țara într-un moment neprielnic într-o confruntare cu Imperiul Otoman, fără ca măcar după o prezumtivă izbândă, să obțină certitudinea unei reale independențe a Moldovei. Cu alte cuvinte, din miopie politică sau o totală incompetență, a atras țara

intr-o aventură care i-a fost fatală, a trădat interesele Moldovei. În ceea ce-l privește pe Brâncoveanu, Petru I cel Mare în „Jurnalul” său scria că atitudinea Domnului muntean față de Rusia, poate fi calificată drept „o sărutare de Iuda”. Brâncoveanu prin urmare, ar fi trădat Rusia și pe țarul Petru. E cert că pe turci, vodă i-a trădat, dar rușii prin proasta pregătire a campaniei și superficialitatea de care au dat dovadă s-au trădat singuri. P. Cernavodeanu arăta clar că Brâncoveanu nu putea trece de partea rușilor, mai înainte ca ei să fi putut apăra Muntenia, „pentru că însăși soarta țării sale era în joc”. Pentru B. H. Sumner voivodul muntean ar fi fost „un prinț al ezitării”.

Cantemir va lua, după dezastrul de la Stănilești pe Prut, drumul exilului și va muri în Rusia, iar Neculce, oșteanul fără noroc și generalul fără armată, după o grea pribegie se va înapoia în Moldova și se va face cronicar. Brâncoveanu va mai domni până în 1714, dar cu toate eforturile sale de a trece drept fidel Porții, turcii vor vedea în el, tot mai lămurit, un hiclean.

În perioada post Stănilești, spune Xenopol, „Rușii îl vor săpa neconținut pe Brâncoveanu la Constantinopole și vor determina acea teribilă catastrofă, care puse capăt domniei și vieții lui”. Ambasadorii Rusiei și Franței la Stambul l-au „combătut cu înverșunare”. Mai era și un al „doilea ciucur dușmănesc ce atârna asupra capului lui Brâncoveanu”, „compus din un alt stăruitor pentru domnia țărilor române, cu toți sprijinatorii și sateliții săi”, nota Xenopol, anume Mihai Racoviță. Racoviță a fost la început un prieten al lui Brâncoveanu, dar relațiile s-au stricat cu ocazia rămânerii în Muntenia a lui Ilie Cantacuzino postelnicul. Acesta l-a determinat pe Brâncoveanu să-și „întoarcă obrazul de la Mihai Racoviță”, ceea ce Domnul Moldovei nu putea accepta. „Întoarcerea obrazului” însemna implicit și tot cortegiul de intrigi, de pări și de trădări, care au dus la mazilirea Domnului Moldovei. Acum Racoviță a găsit un bun prilej de răzbunare. Înrudit cu familia Cantacuzinilor, care „tuturor domnilor celor mai denainte, scrie «Cronica anonimă», s-au arătat cu ficleșug și cu răotățe și domnului Costandin vodă încă au început să-l ficlenească”, își conjugă eforturile cu ei și e gata să acționeze. Complotiștii știau că Poarta îl numise după Stănilești pe Brâncoveanu „hain” și că era în căutare

de probe contra lui. Puternica familie a Cantacuzinilor deținea probe irefutabile în legătură cu trădarea lui vodă și l-au acceptat pe Mihai Racoviță ca „organ”, acestuia urmând să-i înmâneze dovezile compromițătoare, iar el la Stambul, „să lucreze acele hicleșuguri ale lor”. La Brașov, unde se găsea fratele lui Mihai Racoviță, Dumitrașcu hatmanul, vor fi trimise de către Constantin Cantacuzino stolnicul toate actele care îl incriminau, fără nici un dubiu, pe Brâncoveanu. Stolnicul era omul care cunoștea toate tainele voievodului, pentru că doar el condusesese diplomația secretă a Munteniei ani de zile și avea puse la păstrare toate actele originale și copiile tuturor scrisorilor de taină. După ce a primit la Brașov teribilele dovezi ale trădării domnești față de Poartă, Dumitrașcu hatmanul le-a trimis la Stambul lui Mihai Racoviță. „Cronica anonimă” spune că Racoviță s-a pus imediat pe treabă și „au făcut arzuri despre țară pârând pre domnul că este hain și bogat și alte vorbe viclene de ale lor și... le-au dat turcilor, carii hucurându-se de acestea că-l vor putea prinde pe Constandin Vodă, că le era mai nainte frică că nu vor putea pune mâna pă el, i-au făgăduit domniea lui Mihai Vodă”. În tot acest timp, „umblând cărțile de la unii la alții”, trădătorii lui Brâncoveanu strângeau pe nesimțite lațul în jurul gâtului său, iar Domnul „nimic nu știea de acestea”.

Radu Popescu, în cronica sa, scria că „În mijloc vremilor acestora Cantacuzinii, carii pururea au fost ficleni domnilor și n-au fost odihniți de nici un domnu, și acum la Costandin-vodă au început să-l ficlenească și să-l deștrădăcineze din fața pământului, neavând altă pricină făr' numai răutatea lor... Și au început a scrie cărți la împărăție și le-au pecetluit cu peceteile făcute la Brașov, ale tuturor boiarilor țărâi, în taină, luându izvod de toate peceteile și o seamă de boiari nu știea de aceasta nicicum, și cu acele arzumagzaruri l-au pârât la împărăție în multe rânduri...”

Virgil Cândea preciza că „Ani de-a rândul înlăturarea lui Brâncoveanu este o problemă capitală a Cantacuzinilor, pentru soluționarea căreia sunt folosite mijloacele nefericite ale vremii: pări, adunarea de dovezi compromițătoare sub forma scrisorilor ticluite...” Să nu-l fi bănuț niciodată Brâncoveanu pe stolnicul Cantacuzino că îl urăște și că e gata să-l trădeze? Se pare că nu dacă

ne luăm după ce scria Domnul în 1707, la Moscova, atunci când cancelaria imperială îi cerea să îl renumească în dregătorie pe Mihai Cantacuzino: „*Cât despre unchiul nostru Constantin, vă afirmăm și declarăm că el este un om onest, cu frica lui Dumnezeu, rațional, înțelept bătrân; noi îl considerăm ca pe un consilier pentru afacerile civile și domestice. De aceea, îl respectăm și ne purtăm cu el politicos. Îl considerăm ca tatăl nostru...*” Dar adevărul era că Brâncoveanu avea cunoștință despre uneltirile stolnicului, iar scrisoarea către ruși nu putea fi socotită decât o capodoperă de abilitate și disimulare. Brâncoveanu nu mai dorea tutela lui Constantin și Mihai Cantacuzino și se gândea la crearea unei viitoare dinastii. Cancelarul Golovkin, după ce a văzut că hotărârea lui Brâncoveanu de a-i lua dregătoria lui Mihai Cantacuzino e un fapt împlinit și a înțeles că Domnul s-a impus categoric în fața partidei Cantacuzineștilor, ca să nu-l piardă ca partener în jocul politic îi va scrie că: „*niciodată n-am crezut că acești doi frați, Constantin și Mihai Cantacuzino, ar fi aceia care vă conduc pe D-voastră, pentru că noi cunoaștem bine înțelepciunea și înalta voastră inteligență și că ea poate guverna singură*”.

Toma Cantacuzino râvnea și el la domnie și pentru atingerea acestui vis Brâncoveanu trebuia eliminat. Toma nu s-a sfiit în 1711, să treacă în tabăra rusească, de fapt să dezerteze din armata domnească și astfel să trădeze pe Domnul legitim. Formula prin care Toma Cantacuzino urma să urce pe tron, s-a impus după ce șansele lui Mihai Cantacuzino s-au împutinat. Poate că Mihai Cantacuzino preconiza în 1707 o lovitură de stat și după ce Domnul a aflat i-a luat dregătoria de mare spătar. Pretențiile la înaltele dregătorii ridicate de familia lui Brâncoveanu, categoric că au urgentat decizia de a se hicleni a lui Mihai Cantacuzino. Cert este însă că în 1709 el va cere țarului azil, rugându-l să-l ia „*între credincioșii săi servitori*” căci, „*n-am altă speranță și altă liniște în inima mea decât numai bunăvoința majestății voastre*”. Prin urmare, Mihai Cantacuzino cu sprijinul țarului, încerca să ocupe tronul Țării Românești. Pentru că nu a reușit el, Toma își făurește un plan similar, tot cu ajutorul rușilor, dar și de această dată familia Cantacuzino înregistrează un eșec. Toate aceste acțiuni erau tot atâtea trădări față de unsul lui Dumnezeu, Constantin Brâncoveanu.

Stolnicul Constantin Cantacuzino se considera descendentul împăraților bizantini și visa la o nouă basilea, iar Rusia se părea că pentru moment ar fi capabilă să-i dea speranțe că visul ar putea deveni realitate. Când stolnicul și-a dat seama că Rusia nu era destul de puternică pentru a-i zdrobi pe turci, își va schimba radical planurile. Brâncoveanu trebuia răsturnat, dar acțiunea necesita o foarte bună pregătire. Trădătorul și-a pus la punct un plan aproape fără fisură, o capodoperă a trădării și a reușit să înlăture orice bănuială cu privire la persoana sa. El acționează prin intermediul fraților Racoviță, dar drumul București-Stambul al trădării merge via Transilvania. Eminentul cărturar, școlit în Italia, va face totul cu deosebită artă. Nu știm câte documente originale sau copii după ele avea, sustrase evident din cancelaria voievodală, dar desigur că era în posesia unor acte ultrasecrete și ultracompromițătoare la adresa lui Brâncoveanu. Cu toate acestea, dovezile îi par sau chiar sunt insuficiente, pentru că începe ticluirea de scrisori false: „*au început a scrie cărți la împărăție și le-au pecetluit cu peceti făcute la Brașov, ale tuturor boiarilor țării, în taină luând izvod de toate pecetile și o seamă de boiari nu știu de aceasta nicidecum*”. Stolnicul a trădat și a făcut tot acest efort pentru dărâmarea unei domnii și uciderea unui om, nu doar din răutate, care la urma urmei nu i se poate nega, ci și cu un scop precis; urcarea pe tronul Țării Românești a fiului său Ștefan.

Radu Popescu arăta că turcii, după ce au studiat „dosarul” lui Brâncoveanu și au constatat veridicitatea probelor, au dat verdictul de hiclenie și „*în taină foarte mare au gătit pă înbrihorul cel mare împărătescu și pe Mustafa aga capigiu și i-au trimis de n-au știut nimeni, ca să strângă oști după la margini și să vie să prinză pă Constandin vodă. Care viind până la Rusciuc amândoi, de acolo au trimis înainte pă Mustafa aga cu fermanuri de mazilie și cu ferman să puie alt domnu, dându-i poruncă îmbrihoru ca de va sta împotrivă domnul, să-i facă știre ca să vie și el cu oștile turcești să-l cuprinză...*”

Brâncoveanu nu a aflat nimic despre tot ce se uneltea, cu toate că beneficia de un serviciu de informații foarte eficient. Doar de la doctorul Corai i-a parvenit o știre, dar și ea culeasă la a treia mână, că i s-ar pregăti mazilirea. Nu putea fugi din țară pe baza

astei vagi informații. Nici la Târgoviște măcar nu a putut merge, pentru că o fiică i s-a îmbolnăvit. Trădătorii puteau jubila de fericire. Prada mult visată se afla în palat, fără nici o apărare și fără să nevănuiască ceva.

După mazierea lui Brâncoveanu, ca preț al trădării, stolnicul Cantacuzino își va vedea feciorul, pe Ștefan, căftănit. „Deci, scrie *«Cronica anonimă»*, l-au luat turcii (pe Ștefan Cantacuzino) și au cerut caftan să-l îmbrace și nefiind acii caftanul, s-au dezbrăcat Mustafa aga de conțeș și l-au îmbrăcat pe Ștefan spătariu și au scos un ferman în care nu era numele domnului, ci atunci l-au scris iazagiu, Bocteș efendi, numele lui Ștefan...” Brâncoveanu „cu toată casa lui și cu ginerii lui, a doua zi, în vinerea Paștilor, l-au luat Mustafa aga cu tare urgie împărătească și l-au dus la Tarigrad și l-au băgat în Edicula...”

În 1714 a izbucnit o nouă criză, în relațiile dintre Brâncoveanu și Cantacuzini, provocată de „competiția pentru conducerea țării dintre fiii lui Brâncoveanu și noua generație a Cantacuzinilor. Căderea lui Brâncoveanu a fost urmarea acestei rupturi: unchiul domnului, Constantin stolnicul și Mihai, au obținut depunerea și apoi uciderea sa... Brâncoveanu a căzut sub învinuirea de trădare față de Poartă, pentru că ținea corespondență cu curțile străine și a permis lui Toma Cantacuzino, în 1711, să treacă de partea rușilor. Totuși aceste învinuiri, examinate de aproape, par a fi niște pretexte care acopăr cauzele reale. Turcii știau de mult de actul lui Toma Cantacuzino și nu învinuiseră atunci pe domn. De altminteri benediciarii căderii lui Brâncoveanu pe baza acestor învinuiri au fost tocmai Cantacuzinii, promotorii alianței cu Rusia. Toma lucrase cu știrea lor, contra voinței domnului. Adevăratul motiv al căderii lui Brâncoveanu a fost ruptura lui de oligarhia condusă de Cantacuzini, și aceștia, folosindu-se de trecerea pe care o aveau la Poartă, au deșteptat lăcomia turcilor, cărora le făgăduiseră averile lui Brâncoveanu” (P. P. Panaitescu). Radu Popescu nota că: „Numai hoțul cel bătrân, Constantin Stolnicul, numai el știind toate, avându-l ca pe un unchi și ca pe un tată, au știut și cărțile de la nemți și de la muscali... și luându-le de unde au fost le-au dat turcului”. La plecarea din palatul domnesc, spre împlinirea

iragicului destin, Brâncoveanu v-a spune lui Ștefan Cantacuzino: „*Finule Ștefan, dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia lui, însă dacă sunt fructul răutăților omenești: Dumnezeu să ierte pe dușmanii mei*”.

Călătorul contemporan evenimentelor, Aubry de la Motraye nota că „*Fidelitatea sa (a lui Brâncoveanu) devenind suspectă la Poartă, a fost detronat și în locul lui pus Ștefan Cantacuzino*”. Brâncoveanu va fi torturat cu bestialitate ca să-și declare averile, dar fie că realmente nu mai avea ce declara sau că nu voia, a sfârșit prin a-l blestema pe sultan, pe vizir și pe Alah, așa încât turcii i-au hotărât execuția. La Motraye scria: „*Călăul i-a pus pe toți în genunchi la oarecare distanță unul de altul și le-a spus să-și scoată ce aveau pe cap și după ce le-a dat voie să facă o scurtă rugăciune, a tăiat primul, cu o singură lovitură de sabie, capul chelarului, apoi pe acela al ginerelui și după aceea, pe cel al fiului cel mai mare. Dar când a ridicat sabia să taie capul celui mai mic, în vârstă de 16 ani, acesta, cuprins de groază, a cerut să-i fie lăsată viața, promițând că se va face musulman; cum tatăl l-a muștrat și l-a implorat mai bine să moară de o mie de ori, dacă ar fi posibil, decât să-l renege pe Iisus Christos. Nu! Din sângele nostru nimeni nu și-a pierdut credința. Să plătească nenorocitul acesta cu viața, cinstea pe care voia s-o primească. Lovește, și imediat acesta i-a tăiat capul ca și celorlalți. În fine, l-a decapitat și pe tată, după care le-a aruncat trupurile în mare, iar capetele au fost purtate și expuse în fața marii porți a Seraiului, și acolo au rămas trei zile*”.

Domnul creștin Brâncoveanu, decât să-și știe fiul renegat, trădător al credinței, a preferat să-l vadă mort. În fața acestui martiraj, urmarea actului de trădare a Cantacuzinilor, „*Cronica anonimă*” afirma: „*Cu acest fel de mulțămire s-au arătat Șăitâneștii către Costandin Vodă pentru binele și cinstea ce le făcuse. Fostu-i-sau stins casa și pe dânsul și pe feciorii lui*”.

Urcat pe un tron însângerat, grija primordială a lui Ștefan Cantacuzino a fost aceea de a se disculpa de reproșuri. Atât Ștefan vodă cât și stolnicul Cantacuzino, tatăl său, vor scrie Patriarhului de Ierusalim, Hrisant Notaras, să-i mențină în prietenia sa. La 9 aprilie 1714, Ștefan se va adresa înaltei fețe bisericești, făcând

apologia neamului său ilustru, ponegrindu-l pe răposatul vodă și concluzionând că și-a meritat soarta. În alte scrisori se încearcă stângaci acreditarea ideii că nici Ștefan și nici stolnicul nu ar fi avut vreo implicație în căderea și moartea lui Brâncoveanu. Ce transpare însă din toată corespondența e nesiguranța ocupării „*acestui scaun mult vestit, dar plin de lacrimi multe și de multe suspine*”. Ștefan avea dreptate să nu fie sigur de tron, pentru că îl râvnea deopotrivă și Mihai Racoviță. În plus, turcii vin și cu o mulțime de cereri și pretenții, pe care domnia de abia le poate onora.

Cronicarul anonim nota „*Mă mir de unde să încep a scrie și unde să sfârșesc, pentru domniea lui Ștefan Vodă, de vreme ce era om nestatornic în cuvinte și în fapte și în jafuri fără cale...*” Principalul și de fapt unicul sfetnic al Domnului era tatăl său. Dar, precizează „*Cronica anonimă*”, amândoi erau foarte obosiți, pentru că nu slujeau „*numai unui stăpân, adecă împăratului turcesc, de la care avea mila și cinstea, ci umbla de amesteca lucrurile cu nemții și cu moscalii și cu alte neamuri... să să rădice cu război asupra turcilor pe carii biruindu-i să rămâie supt stăpânirea creștinilor...*”. Nici bine nu a urcat pe tronul celui pe care l-a trădat și Ștefan Cantacuzino se și hainea față de turci. Stolnicul, prevăzător, a pus la punct pentru fecior și un cifru special prin care să-și cifreze corespondența secretă cu străinătatea, dar încă nu-și dădea seama cât de vulnerabilă îi era poziția. Stolnicul și vodă mai aveau pe cap o gravă problemă până la execuția lui Brâncoveanu; dacă cumva „*Altân bey*”, cum a fost poreclit Brâncoveanu, adică „*Printul aurului*”, reușea să-și recapete tronul? De aceea, Ștefan Cantacuzino, imediat a și trimis la Stambul doi boieri, pe Constantin banul Știrbei și Radu Dudescu „*cu bani... și să pârască pe Constandin Vodă întru atât cât să nu scape cu viața nici Constandin Vodă, nici feciorii lui...*”

După ce Brâncoveanu a fost executat, primejdiile pentru Ștefan nu au trecut, pentru că râvnea la domnia din Muntenia și Nicolae Mavrocordat. Căderea marelui imbrohor, protectorul lui Ștefan la Stambul, îl lăsa din păcate fără sprijin. Tentativele disperate de a-i salva domnia, încercate de capuchehaiele Grigorașcu Băleanu și Barbu Greceanu ca și de Patriarhul Ierusalimului, nu vor duce la

nici un rezultat. Sultanul hotărăște mazilirea și firmanul de mazilire este deosebit de blând: *„Beyul Ștefan conducând destul Valahia, voința Marelui padișah este de a-l înlocui cu Beiul Moldovei, Nicolae Mavrocordat. Trebuie să se ducă la Istambul cu toată familia, unde va putea trăi în pace sub protecția și din mila stăpânului său Sultanul”*. La 13 ianuarie 1716, Ștefan și Păuna, soția sa, cei doi fii, Radu și Constantin, alături de bătrânul stolnic au pornit spre Stambul. La început se vor bucura de toată libertatea, dar Nicolae Mavrocordat, după ce va urca pe tronul domnesc, va pune mâna pe o scrisoare expediată către Ștefan Cantacuzino de generalul comandant al Transilvaniei, Steinvile. Scrisoarea, pe care Mavrocordat o va trimite de urgență la Stambul, va fi dovada clară a trădării Porții de către Ștefan Cantacuzino. Oficialitățile otomane reacționează prompt și ex Domnul Munteniei și tatăl său *„sunt legați cu lanțuri de gât, de picioare și de mâini”*, spune consulul olandez. Acuzați de hainlăc, raportează Colyer, Ștefan Cantacuzino și tatăl său, vestitul stolnic, după ce au fost deposedați de averi, vor fi strangulați și trupurile le vor fi aruncate în mare, în noaptea de 7–8 iunie 1716. *„În afară de aceasta, la Adrianopol, pe 9 iunie, li s-au tăiat capetele, în fața mulțimii, spătarului Mihai Cantacuzino, fiului său și altor șase membri ai nefericitei familii, care astfel s-a stins”*, relatează consulul olandez la Smyrna. Nicolae Iorga spunea: *„Era ca și cum fatalitatea ar fi voit să însemne cu o trăsătură sângeroasă că sfârșitul absolutismului regal al voievozilor autohtoni trebuia să fie și cel al civilizației române, sigură de unitatea ei și mândră de originile sale, care se dezvoltase în calmul prosper al unei lungi domnii”*.

Trădat de unchii săi, Brâncoveanu va pieri cu toată familia la Stambul, iar soarta a vrut ca și trădătorii să piară, tot de mâna călăului și tot cu întreaga familie la Stambul.

IV. EPOCA FANARIOȚILOR PÂNĂ LA 1800

Cadrul trădării

Boierul grec N. Suțu, în 1767, exprimând un punct de vedere otoman, afirma că sultanul, după ce a constatat trădarea domnilor români, a dat grecilor domnia Țării Românești și a Moldovei. *„Formula fanariotă era în fapt un compromis între statutul de autonomie al Principatelor române și cel al administrației directe. Instituirea pașalâcului la nord de Dunăre nu mai era posibilă în secolul al XVIII-lea, întrucât nici Viena, nici Petersburgul nu ar fi tolerat-o, iar impunerea ei ar fi dezlănțuit reacția violentă a elitei politice a societății moldo-muntene”* (Fl. Constantiniu).

În ultimele decenii prefanariote frica i-a dominat și i-a paralizat pe Domnii Țărilor Române, iar stolnicul Cantacuzino, în multe din scrisorile sale, pomenea de „marea frică” ce-l cuprindea și pe el și pe Domnul țării. Nicolae Mavrocordat, omul care deschide domniile fanariote în ambele principate, își sfătuiește fiul „dacă vremea nu ți se supune, supune-te tu vremii”. Condiționată de frică, supunerea va deveni cuvântul de ordine, chiar dacă această supunere oarbă va însemna o trădare a propriilor idealuri și interese, dublată de trădarea țării. Se vorbește foarte des de o „stricare a năravurilor”, ceea ce înseamnă renunțarea la valorile și virtuțile străbune sub impactul modelor străine, a mentalității țarigrădene, care a creat un nou tip uman adaptat necesităților de supraviețuire, apoi de parvenire, în Imperiul otoman, un om ambițios, egoist, lipsit de scrupule, gata oricând de păcă și trădare. Mihai Racoviță a fost un exemplu cum un fost domn moldovean, ca să-și prelungească viața politică, se fanariotizează „dovedind, sublinia Vlad Georgescu, că un român putea tot atât de bine reprezenta Fanarul ca și un grec, albanez sau bulgar”. Că își trădează propriile convingeri – el spunea despre greci că „sunt ca turcii, nu sunt creștini” – sau idealuri nu are importanță în efortul lui de parvenire. Urcat pe tronul Moldovei la început tocmai pentru că era „boier de țară” și astfel agreat de clasa sa, el se va reîntoarce la domnie, dar în calitate de exponent al Fanarului.

Politografii au sesizat cu multă exactitate că ceea ce s-a întâmplat în Principate după 1711 în Moldova, respectiv 1716 în Țara Românească, nu mai era doar o simplă schimbare de domnitori, ci de regim politic. I. Neculce și Radu Greceanu realizează o netă delimitare față de fanarioți: „*primenindu-se vremile și țara la domni străini și la greci căzând*” sau „*grecii vrăjmași pământului acestuia*”. Faptul că mulți dintre apologeții, detractorii, beneficiarii sau năpăstuiții regimului fanariot aveau sânge grecesc în vine, arată că „*fanariotismul sau anti-fanariotismul erau formule politice și etnice. Neculce (grec după tată) este probabil cel dintâi care folosește pe lângă termenul de «grec țarigrădean» «domn strein» și formele «cei de la Fanar, din Țarigrad», în care cuprinde nu numai pe domnitori dar și cercurile din preajma lor, făcând la fiecare pas deosebirea între aceștia și pământeni. Cu Neculce, epoca fanariotă capătă, politografic, trăsăturile sale proprii: numirea permanentă de domni străini care nu știu «rândul țării» și vor «să stăpânească Moldova ca Poarta turcească», care sunt lipsiți de însușiri morale necesare voievozilor și se înconjoară de greci imorali și nesățioși ce jefuiesc neîngrădiți. Boierii apar ca sprijinitorii țării, dar posibilitățile de opoziție sunt reduse, ei nu pot merge nici măcar să se plângă sultanului, «că nu-i lasă domnii», de aceea unii din ei dornici de glorie și bogății, cedează tentației și colaborează cu noua stăpânire, împilându-și propriul popor*” (Vlad Georgescu). Colaborând în acest fel cu fanarioții, elita politică trădează poporul a cărei emanație la urma urmei era. Din această cauză critica boierimii, colaboratoare cu fanarioții și implicit trădătoare, e severă și vine de la nivel de domnie sau din chiar sânul clasei. „*Moldoveanul fanariotizat Ioan Theodor Callimachi, dar cu același suflet de boier de țară ca pe vremea când familia sa se numea Calmășul, face cel dintâi tabloul păcatelor boierești, într-o proclamație către țară (1758) care acuză pe boieri de egoism, spirit de intrigă, dorință excesivă de chiverniseală, impotrivire față de politica domnului*” (ibidem). Într-un memoriu adresat mitropolitului, boierii sunt acuzați de colaborare cu fanarioții și autorul anonim al memoriului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pedalează tocmai pe acest colaboraționism, în care vede o trădare a

elitei politice românești față de țară, popor și clasa socială. O serie de texte critice, privitoare la sistemul turco-fanariot, au în centru aceeași temă, colaboraționismul boieresc, dus uneori până la limitele bunului simț și fiind considerat ca un pact cu diavolul, o hiclenie pe care nici Dumnezeu nu o va suporta la infinit. Incapacitatea boierilor de a sluji interesele celor care „i-au hrănit și i-au poleit cu sângele lor”, a poporului care vedea încă în această clasă un mandatar al lui, va duce puțin câte puțin la o sciziune, astfel că la 1821 boierii vor fi percepuți ca „balaurii care ne înghit de vii”, care „sug sângele poporului”, „tiranii noștri cei cumpliți”.

Victor Papacostea considera că „fanariotizarea tronurilor românești nu s-a făcut așa cum poate mai cred unii, la anume date precise – atât în Moldova cât și în Muntenia – ci încet, aproape pe nesimțite, cu serioase măsuri de prudență și camuflaj”. Reacții antigrecești, uneori violente, au loc pe timpul lui Radu Leon, Antonie din Popești, Gh. Duca, iar domniile lui Matei Basarab și Vasile Lupu se circumscriu tocmai acestei răbufniri generale. Contra pătrunderii masive a elementelor grecești, a domnilor greci și a suitei lor, se ridică și Cantacuzinii, greci și ei la origine, dar românizați. Patriotismul secolului al XVII-lea, susținea Xenopol, era „suma și rezultanta intereselor individuale, ceea ce se vede chiar din denumirea patriei cu același cuvânt cu care era înșămnată și proprietatea privată a pământului: moșia”. Boierul „patriot” se pronunța contra grecului pentru că acesta îl concura în dregătorii și se afla mereu în prezența Domnului, care era de fapt creația sa, pentru că prin banii împrumutați de la grecii cămătari, candidatul la domnie își putuse cumpăra tronul. Boierii „patrioți” unelteau și se hicleneau față de Domnul grec pentru că se considerau abandonați, marginalizați, trădați, lipsiți de putere politică și pe cale de a pierde și puterea economică.

În „*Essai sur les Fanariotes*”, lucrare publicată la Marsillia în 1824, Marc-Philippe Zallony scria: „*Paginile istoriei Moldovei și Valahiei de vor fi scrise de o mână tare, nepărtinitoare și independentă, vor fi pline de actele arbitrare ale acestor noi despoți. Nenorociții locuitori ai acestor provincii trebuie a se înfiora numai la auzul numirii Fanar și Fanariot*”.

Numele de Fanar și fanarioți vine de la cartierul, sau mahalaua din Stambul, unde se găsea un far. Tot aici se afla și Patriarhia ortodoxă. Dintre grecii din Fanar își recrutau turcii dragomanii sau tâlmacii pentru că ei considerau o trădare a Coranului învățarea de limbi străine. Dragomanii aveau în frunte pe marele dragoman, asemănător ministrului de externe. Alexandru Mavrocordat Exaporitul, „*omul de taină din lăuntru*”, marele dragoman, deținător al celor mai arzătoare secrete de stat și un foarte abil om politic, avea un fiu, pe Nicolae, iar cu acesta va debuta veacul fanariot sau turco-fanariot în Principate. Departe de a plânge sau de a-și smulge părul din cap, când a auzit despre această numire, așa după cum lansase zvonul, marele dragoman o așteptase și uneltise de mulți ani ca să o vadă împlinită. Introducerea domniilor fanariote a fost privită mai ales ca o pedeapsă atribuită Țărilor Române pentru trădarea lui Cantemir și Brâncoveanu. Turcii, s-a spus, nu au mai avut încredere în Domnii pământenii și din acest motiv au numit pe fanarioți pe tronurile Principatelor. Xenopol a arătat că Domni greci au mai fost pe scaunele Moldovei și ale Țării Românești, dar că deosebirea „*între epoca Fanarioților și vremile de mai înainte stă numai în acee, că domnii de origine grecească covârșesc prin numărul lor pe acei de origine română, și că de la 1764 încoaie numai Fanarioții urcă treptele tronurilor române...*” Jafuri, fărădelegi, intrigi, trădări de tot felul am avut și înainte de fanarioți, dar, spune autorul citat, totuși, această epocă este zugrăvită în cele mai întunecate culori. Atunci „*de unde vine hula cea neagră de care ea este înconjurată în amintirea poporului român? Mai întâi ea este cea mai nouă, și de ea își amintește poporul mai curând; apoi ea mai conținea un pericol necunoscut în vremile mai vechi. Cultura grecească nu era, cum fusese acea slavonă o simplă suprapunere, ci era o înădușire a celei românești...*” Epoca este așadar și o trădare a culturii și spiritualității românești.

În veacul acesta, turcii își vor exercita în mod direct dominația, prin intermediul fanarioților sau al celor fanariotizați și nu prin Domni ori boieri pământenii, supuși lor și de acord să colaboreze. Acești greci erau legați prin slujbă, interese multiple și prin familie de statul otoman și prin aceasta se aflau la discreția lui.

„Privită în general, nota C. C. Giurescu, *epoca Fanarioților este o epocă de decădere*”. Ea înseamnă și mari trădări față de instituția domniei. Turcii nu i-au acordat și nu i-au recunoscut niciodată un alt titlu Domnului Țărilor Române decât pe acela de bey, iar acum au reușit să-l transforme în funcționar al Seraiului, asimilat pașalelor cu două tuiuri. Aceste pașale pe post de Domni vor fi desigur executanți fideli ai poruncilor Porții și dată fiind condiția și situația lor, trădarea față de padișah era de presupus că devenea minimă. Tocmai pentru că mai existau încă destule bănuieli față de o posibilă trădare, – ea devenise minimă, dar nu eradicată –, s-a luat de către Poartă hotărârea scurtării timpului de domnie și dese schimbări ale Domnilor. La 1797, R. Tempe afirma că „*Pricina însă a scăderii noastre au fost și nestatornicia stăpânirii*”.

În optica Stambulului, fanarioții, simpli guvernatori, aveau ca misiune menținerea Principatelor sub dominația otomană și integrarea lor cât mai mult în sistemul economic turcesc, provincializarea și asigurarea neîntreruptă a aprovizionării Porții și a armatelor de ieniceri. Dar, odată ajunși pe tronurile de la Iași ori București, Domnii fanarioți țin să-și etaleze originea divină a puterii, ignorând Poarta, izvorul ei lumesc. Așa vor face Nicolae Mavrocordat, I. T. Callimachi. Alexandru Ipsilanti afirmă „*noi stăpânim pe pământ... după chipul lui Dumnezeu*” și „*miluindu-ne Dumnezeu cu Domnia*”. Scarlat Callimachi spunea la 1817 „*domnia face pe om asemenea lui Dumnezeu*”. Metamorfozându-se din simpli funcționari, dregători ai Porții asimilați pașalelor cu două tuiuri, în monarhi de drept divin, fanarioții se voiau organic legați de predecesorii „*mari voievozi și Domni din mila lui Dumnezeu*”, ca un element de continuitate și prin aceasta evident că îl trădau pe padișah. Pașa de la Buda nu s-a vrut niciodată de exemplu rege al Ungariei. N. Mavrogheni și M. Suțu dau cezarului ce e al cezarului și recunosc că izvorul puterii lor vine de la Dumnezeu și de la sultan. Dar la această formulă ajunsese și Radu de la Afumați cu două secole înainte.

Chiar dacă vechile „*tractaturi*” sau „*capitulațiile*” românilor cu Poarta nu sunt autentice, ci falsuri moderne, între Țările Române și turci s-au stabilit diverse acorduri de-a lungul timpului și un

punct deosebit de nevralgic, față de care boierimea nu a vrut să capituleze niciodată, a fost dreptul ei de a-l alege pe domnitor. În ipostaza că *tractaturile* sunt autentice, în ele era stipulat foarte explicit acest drept. În epoca fanariotă domnitorii vor fi numiți direct de către sultan. Acest lucru a fost o realitate și în trecut, dar faptul s-a perceput doar ca o excepție. Acum, devenind regulă, este evident o trădare, dacă nu a *„capitulațiilor”* și a diverselor acorduri, atunci al unei practici seculare, al unui obicei al pământului, al tradiției. De aici reacția clasei conducătoare față de această trădare a intereselor ei de către Poartă și încercarea, de câte ori se ivea posibilitatea, de a se impune acest drept. În 1730, după moartea lui Nicolae Mavrocordat, Doamna văduvă Smaranda va cere boierilor ca să propună Stambulului numirea ca Domn a fiului ei Constantin, ceea ce-l va face pe Athanasie Comnen Ipsilanti să afirme că *„s-a păzit încă alegerea domnului de către boierii de țară”*, *„ca să nu se strice dreptul țării, la alegerea domnilor”*. Acest caz este însă doar o excepție față de regula anterioară. Memoriile muntene și moldovene din 1774, vor cere Porții să recunoască dreptul *„din vechime”* al alegerii Domnului de către boieri și padișahul să se mulțumească doar cu dreptul confirmării. Cererea viza în fond înlăturarea fanariotoilor. *„Memoriul de la Șistov”*, din 1791, al lui Ion Cantacuzino, gândea alegerea domnitorului de către *„țară”*, văzută prin reprezentanții celor trei stări. I. Rosetti-Rosnovanu e și mai tranșant. În 1818 el cere ca Petersburgul și nu Stambulul să aibă dreptul de confirmare al Domnului ales de boieri.

Principatele nu au fost niciodată pašalâcuri, ci țări autonome, - chiar dacă această autonomie va fi tot mai ciuntită -, iar fanariotii au fost puși într-o situație specială; de fapt, pentru turci, erau simpli dregători, funcționari, dar de drept, pentru țară, se prezentau ca domnitori. În sinea lor, dar și în documente, grecii se vor Domni din (sau și din) *„mila lui Dumnezeu”*. *„Legiuirea Caragea”* vorbește de *„regimul monarhic”* al țării. Fotino, în *„Istoria Daciei”*, spune că *„forma guvernului este monarhică... se distinge de aceia a monarhiilor europene numai prin aceea că domnul este supus sultanului”*. Poporul românesc i-a perceput pe fanarioti tot ca pe niște domnitori, dar de origine străină, grecească. Experimentul

Domnii străini era mai vechi și nu atât etnicitatea a fost cea care a deranjat boierii și poporul, ci stilul, metodele de conducere, obiectivul final al domniei, care nu se mai pronunța pentru protecția locuitorilor, nu mai respecta tradiționalul jurământ de credință prin care boierii, deveniți vasali, trebuiau „miluiți” și apărați. Raporturile Domn-boieri din trecut au dus la confruntarea, uneori dramatică, în care trădarea își avea un loc al ei, între concepția absolutismului domnesc, dorit de la nivelul tronului și formula statului boieresc, impunerea regimului nobiliar, aristocratic. În secolul turco-fanariot va triumfa însă o cu totul altă direcție, absolutismul fanariot. Vlad Georgescu sublinia că „*Noua clasă politică – nici românească, nici grecească, ci cosmopolită – a adoptat de îndată ideologia absolutismului, primul fanariot fiind și primul ei apologet. Scrisorile în felul lui Phalaris, scrise de Nicolae Mavrocordat între 1716–1722, exprimă idei potrivite oricărui monarh absolut al vremii: mintea, sufletul și voința monarhului sunt măsura lucrurilor, liberul său arbitru are drept judecător numai divinitatea, poporul are doar dreptul de a admira, a venera și a se supune. Nu este de mirare că, cu aceste idei sub cabaniță, vodă a scurtat multe capete de boieri, prea încăpățănate pentru a recunoaște noul regim. Ei nu citiseră sentința domnului, «cei care se îndârjesc a privi soarele în față vor fi răsplătiți cu o viață de tenebre»*”. Absolutismul fanariot, chiar și în varianta lui luminată, întâmpină rezistența clasei boierești, care nu renunță – deși căzuse în desuetudine – la formula unui stat boieresc, cu un vodă formal, controlabil și ușor manevrabil. În 1807, boierii trimit un memoriu – rețeta părilor la Stambul e modificată în sensul memoriilor, de obicei colective, pentru că anonimatul ocrotește făptașul ori făptașii – generalului Michelson, prin care cer răsturnarea lui Constantin Ipsilanti. În timpul vacanței tronului, pentru că boierimea dorea căderea lui vodă, și nu a instituției domnești, boierii urmau să exercite puterea. Toate aceste memorii, din perioada fanariotă, sunt percepute de Domnii fanarioți și de turci ca acte de trădare ale boierimii. Sub protecția anonimatului, teama de represiune fiind de înțeles, memoriile boierești nu mai sunt ca în perioada anterioară doar simple pări contra domnului, a faptelor sale, ci acuze grave asupra regimului în special și al

dominației otomane în general. În plus, alături de acuzele aduse, se vine cu propuneri, mai mult sau mai puțin concrete, mai mult sau mai puțin utopice. Aceste alternative, cu grade diferite de radicalism politic, denotă o intensă activitate și preocupare a clasei boierești în sfera puterii, o gândire politică încărcată de noi valențe. Cele 4 memorii din 1818, ale lui Iordache Rosetti-Rosnovanu, cereau înlocuirea regimului fanariot cu un stat boieresc, în care atribuțiile Domnului să fie limitate și transferate vistierului. Se apela la sprijinul lui Stroganov, care urma să determine Petersburgul, să intervină în Principate, pentru a se face o departajare între visteria țării și cea personală a fanarioților, care cu bună știință le confundau în interes personal. Cele 4 memorii au fost percepute de Domn și de către Poartă ca 4 acte notabile de trădare.

Constantin Mavrocordat, în „*Constituția*” sa, publicată în 1742, în „*Mercure de France*”, spune că scopul lui este bunăstarea poporului, iar opoziția, boierii, – se vede că binele Domnului nu concorda cu binele boierilor – trebuie socotiți ca „*inamici ai patriei*” și de aici supuși consecințelor acestui act. Ion Caragea susține că „*în regimul monarhic al Țării Românești cea dintâi persoană este domnul*” și își face o listă a puterilor sale care îl pune pe aceeași treaptă cu împărăteasa Maria Tereza. În aceste condiții, orice opoziție e catalogată drept viclenie, fie ea verbală, tacită sau exprimată sub forma memoriilor.

O serie de memorii, începând cu cel muntean din 1718, care e adresat Austriei sau cel moldovenesc din 1767, expediat la Petersburg, cer înlăturarea domnilor fanarioți și înscăunarea celor pământeni. În 1802, un grup de boieri munteni aflați fugari la Sibiu, cer habsburgilor numirea marelui duce de Toscana pe tronul Țării Românești. În 1807, Ștefan Crișan-Körössi propune lui Napoleon Bonaparte într-un memoriu, un Domn francez sau italian în Moldova. Regimul turco-fanariot vede evident în toate aceste acțiuni o trădare.

În exercitarea prerogativelor lor, domnii erau ajutați de sfatul sau de divanul domnesc obișnuit și uneori de unul mai larg, numit sfat de obște, la care participau conducătorii bisericii și ai boierimii și reprezentanți ai altor categorii sociale libere. Pentru dezbaterea

unor hotărâri de mare importanță era consultată adunarea țării, unde participa „*toată obștea bisericească și toți boierii țării*”, alături de care vor fi chemați și reprezentanții oștirii. Prezența masivă a străinilor, greci, albanezi, sârbi, în dregătorii, provoacă o reacție vehementă a boierimii locale. Cantacuzinii, greci românizați, se opun și ei din răspuțeri acestui exod al străinilor spre funcțiile de conducere. Domnul fanariot Ștefan Racoviță va fi nevoit să ia în 1764–1765 măsuri contra dregătorilor străini, cărora le interzice nu numai drumul spre dregătorii, dar chiar și căsătoria cu pământene. Boierimea locală, română ori românizată, se considera trădată de Domnii fanarioți prin accederea în funcții a alogenilor și marginalizarea sau chiar eliminarea ei din competiția pentru putere și bogăție. Simțindu-se trădată, clasa dominantă din Principate va trăda la rândul ei. Pompiliu Eliade afirma că în această epocă: „*Ori ești un ticălos ori pieri*”.

Până la fanarioți, dreptul de călătorie peste hotare nu era îngrădit, dar boierii trebuiau să anunțe domnia când întreprindeau un astfel de drum, fuga peste graniță fiind considerată hiclenie. În timpul fanarioților situația se schimbă, circulația românilor în Europa se restrânge apoi se interzice, atât pe motive de igienă mentală, influența occidentului este socotită periculoasă, cât și de teama unor posibile trădări. În 1769–1744, muntenii trimit memorii pentru a-și revendica dreptul la călătorie. La 1774, în anafora înaintată de Mitropolit și boieri lui Rumianțev, se cere dreptul liberei circulații pentru studii în străinătate sau oricare alt motiv. Cazurile de pedepsire a celor care încearcă trecerea ilicită a frontierelor sunt foarte dese, ca și respingerile de cereri de plecare în străinătate sau de întoarceri abuzive de la punctele de trecere. Nici fiii de Domni nu au o situație mai bună, pentru că după ce au plecat fără permisiune la Viena, copiii lui Alexandru Ipsilanti, acesta a fost nevoit să renunțe la tron, gestul coconilor, a beizadelelor, fiind interpretat de Stambul ca o trădare. I. Rosetti-Rosnovanu nota că moldovenii „*de vor cere să se clinească din patrie vremelnicește, nu sunt slobozi*” în vreme ce „*africanii negri s-au slobozit din patimi*”. El mai propune pe lângă dreptul de liberă circulație și pe cel de podare și chiar activitate în străinătate, fără ca prin aceasta familia celui plecat să fie năpăstuită.

Pompiliu Eliade nota că boierimea din Principate, în veacul turco-fanariot, *„n-are alt orizont decât al țării, de fapt al capitalei. N-a avut niciodată alte pilde decât aceea a unei administrații despotice și hrăpărețe și aceea a cetroptorilor. Dreptul celui mai puternic se înrădăcinează mereu mai mult în minți și în inimi. Boierul n-are voie să se retragă din când în când în singurătate, la țară. «Ar putea, cu acest pretext, să fugă la Constantinopol și să se plângă de domn». Orice călătorie, orice corespondență cu străinătatea este interzisă. De cele mai multe ori nu le este îngăduit nici să părăsească reședința domnească ca să-și viziteze pământurile. Habar n-au cum stau lucrurile în străinătate, habar n-au măcar ce se întâmplă în propria lor țară. Toate acestea explică scăderile boierilor”*. Teama fanarioților de trădare sau de contaminare cu idei și mentalități occidentale, virusii unei virtuale, potențiale trădări, duc la ferecarea frontierelor, îngrădirea liberei circulații.

Domnii fanarioți întrețin însă relații cu Occidentul, având agenți în capitalele europene. Ei culeg informații în folosul Porții și teoretic cel puțin fac o politică externă exclusiv în favoarea Stambulului și nu în calitate de Domni ai Principatelor. Orice deturnare de sens se interpreta ca hicleenie și padișahul nu întârzia să reacționeze cu duritate.

Domnii fanarioți erau numiți direct de către Poartă și veneau cu propria clientelă care, în timpul lui Grigore Ghica în Moldova, ocupa dregătoriile locale, *„iar boierii de țară era numai cu numele, că la nemică nu-i mai întreba”*. Sub Grigore Callimachi, spune cronica, *„grecii, Drăceștii (Șutu) toți și cu alte neamuri ale lor... mâncau țara cum le era voia și boierii Moldovei cu nemică nu puteau să se împărtășească, de răul grecilor”*. Cu toată această infuzie străină, boierimea locală va continua totuși să fie forța principală social-politică. Ea își va impune, ce e drept temporar, între 1733–1735, sub domnia din Moldova a lui Constantin Mavrocordat, punctul de vedere și Domnul *„au lăsat... visteria și chiverniseala țării în sama boierilor, să chivernisească ei cum or ști nevoile țării, după obiceiul vechiu”*. P. P. Panaitescu arăta că *„Dacă boierii greci constantinopolitani, lipsiți de o bază internă*

proprie, nu puteau juca decât un rol politic trecător și de cele mai multe ori se retrăgeau o dată cu mazierea patronului lor, boierii pământeni, prin poziția social-economică pe care o dețineau, reprezentau un factor politic permanent”.

Fanarioții, pentru a-i mulțumi atât pe pământeni cât și clientela venită o dată cu ei în Principate și mulțimea de rubedenii, au introdus dregătorii noi, de sorginte otomană, ca muhurdarul, devictarul, capagiul și au dublat și triplat numărul celor care aveau același rang, fără însă a le acorda și funcția. Un vornic, de exemplu, exercita efectiv funcția, iar alți trei vornici dețineau doar titlul. Armata micilor dregători, fără acoperire în aparatul politico-administrativ, crește în funcție de interesele și capriciile fiecărui domnitor. Un călător italian a afirmat că „*există însă o infinitate de funcții subalterne care sunt nu numai inutile ci și împovărătoare pentru stat. Enumerarea lor ar fi fastidioasă*”. Într-adevăr, s-a creat o situație paradoxală, când existau deopotrivă ranguri fără funcții, dar și funcții fără ranguri. Șiretenia fanarioților a dus la o departajare a rangurilor de funcții, astfel că isprăvnicia, care nu corespundea nici unui rang boieresc, a devenit funcția cea mai bănoasă. P. Eliade semnală că fanarioții „*au înmulțit cât au putut funcțiile și îndeosebi rangurile și, în sfârșit, le-au confundat cu bună știință. Iată limpezimea și logica sistemului fanariot. Dar mai trebuie văzut și felul în care a fost recrutată această nouă nobilime. Se pot distinge, din punct de vedere al originii, trei categorii de boieri: urmașii vechilor familii ale țării; prietenii, rudele sau creditorii domnului; în sfârșit lacheii, greci sau autohtoni ai tuturor acestora. Trebuind să-i mulțumească și pe oamenii țării și pe greci, domnitorii au făcut tot ce le-a stat în putință ca să satisfacă mai ales orgoliul celor dintâi și interesele celor din urmă*”.

Domnia lui Nicolae Mavrocordat, primul fanariot, a fost percepută de contemporani ca un blestem și el a reprimat fără menajamente boierimea. În „*Sfaturile*” către fiul său – text ce se face ecoul inadecvării sale la domnia românească, care are alte direcții decât cele ale predecesorilor – Domnul operează o distincție clară, între boierii pământeni și elementele stambuloite, pe care le numește drept „*boierii tăi*”. Aceste „*Sfaturi*” sunt ale unui străin

către alt străin ce domnește printre străini. Clasa politică a boierilor băștinași trebuia supusă, cu binele ori cu brutalitate și operând distincția dintre boirii locali și cei veniți din Stambul, evident că domnia fiului trebuie să se sprijine pe aceștia din urmă, pentru că ei erau „ai lui”. Vlad Georgescu sublinia că prima grijă a Domnului fanariot era chiverniscula și pe urmă grija pentru administrație și că datorită sistemului nu se putea, nici dacă ar fi vrut, să facă invers. *„Reformele lui C. Mavrocordat, de pildă, sunt comentate în general cu simpatie, dar imposibilitatea nu a promulgării ci a implementării lor este evidentă”*. D. Fotino observa că C. Mavrocordat *„a făcut însă mai mult rău țării decât toți ceilalți domni, căci la relele cele profunde și învechite ale țării, el n-a întrebuițat decât paliative mângâietoare”*.

Primită ca *„ceva fatal și neapărat”*, spune Xenopol, stăpânirea grecilor, a fanarioților, a *„însemnat totodată și perioada cea mai degradată a stării politice a țărilor române”*. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea, nu s-a constatat o concurență aprigă pentru domnia din Principate, dar peisajul s-a schimbat după această dată, iar numărul mare al celor intrați în competiție pentru tron a sporit și plata pentru ocuparea lui. Alături de Mavrocordați, Racoviță și Ghica, intră în concurență Suțu, Mavrogheni, Moruzi, Hangherli etc. Droaia de creditori se cerea plătită, iar cererile Porții trebuiau onorate prompt și mai era nevoie ca Domnul să își strângă o avere rezonabilă, pentru ca o dată mazilit să poată reintra în lupta pentru dobândirea, la prețuri tot mai mari, a unui tron. În aceste condiții fiscalitatea a devenit excesivă și jaful țării enorm. Pentru strângerea dărilor se recurgea la torturi incredibile, oamenii stăpânirii *„închizând bărbați și femei prin coșere și înecându-i cu fumuri de gunoi și de ardei, nedându-le de mâncare, legându-i cu mâinile îndărăpt și bătându-i cu bicile până la moarte, sau ținându-i cu picioarele goale ciasuri întregi în zăpada geroasă”*. Aceste practici, total opuse misiunii creștine de ocrotire a supușilor de către Domn, arată trădarea domniei față de țară. Legat doar de interesele proprii și ale Porții, Domnul fanariot, în rare cazuri, are în vedere și binele norodului, în numele căruia, la urma urmei cărmuia. Vina tuturor relelor nu o purta Domnul ca atare, ci sistemul, sublinia Xenopol și

acest sistem făcea ca și un domnitor animat de bune intenții să sfârșească prin a sugruma și despoia poporul.

Raicevich spunea că „ori ce domn aduce cu sine un mare număr de greci, cărora le dă posturile cele mai aducătoare de câștig. Mulți din ei prin favoarea principelui contractează bogate căsătorii și devin proprietari de pământ”. Trădarea fanarioților față de Principate, de interesele lor, a văzut-o și Bauer care nota că „ar trebui un lung șir de ani pentru a înapoia Valahiei vechea ei strălucire...”. Un alt exemplu de trădare îl citim în Xenopol: „Până la așa grad nu respectau Fanarioții chiar și simțămintele cele mai gingașe ale poporului, că unul din ei, Mihai Șuțu amanetează pentru o datorie de 30.000 de lei ce o avea către un neguțator armean Hoge Bogos Apicsade biserica din Herța cu toate averile ei, pe care apoi neguțatorul spre a-și scoate banii, voiește la rândul său să o vândă la sultan mezat!! pe lângă că aceiași biserică mai fusese pusă amanet de același domn la un neguțator sudit austriac Evstatie Pelin Pencovici, care lucru găsindu-se de Alexandru Moruzi că ar fi «nepravoslavnic și fără cuviință și urât, a se vinde lăcașul lui Dumnezeu», se scoate din atare batjocură prin dăruirea ei către Sf. Spiridon care plătește în unire cu domnul suma ce apăsă asupra lui”. Dacă până și cele sfinte au fost trădate, ce să mai spunem despre restul?! Toate aceste acte percepute de boierimea locală ca trădări, duc la creșterea opoziției boierești, care se manifestă prin pribegii, pâri la Stambul, evident doar atunci când se poate și expedierea de memorii către curțile creștine europene. Pentru că Domnul trădează țara și pe boieri, boierii la rândul lor îl trădează pe Vodă.

Dacă vreun boier s-a hiclenit față de domnie, el putea fi ucis, bătut la scară ca ȝiganii robi, cum s-a întâmplat cu slugerul Gavril Costache și postelnicul Ioniță Neniul în vremea lui Mavrocordat, în Moldova, ori „căznit” la seimeni, ca vistierul Gheorghe Mitrea, care a fost legat și i s-au pus deasupra sa „pușcile cele mari”, adică tunurile. Grigore Ghica l-a bătut la tălpi pe Constantin Balș medelnicerul, pentru că „acest domn făcuse obiceiul de a bate pe boieri la tălpi turcește”, scria cronicarul. Vina era acuza de hiclenie.

În timpul lui Constantin Mavrocordat „boieri sunt numai aceia care dețin sau au deținut slujba. Împărțirea pe care o dă

domnul boierimii ține seamă exclusiv de acest criteriu. Sunt boieri mari sau veliți, dregătorii de la ban până la clucerul de arie; ceilalți sunt boieri clasa a doua. Urmașii celor dintâi se numesc neamuri, a celorlalți mazili. Fiecare categorie se bucură de anumite scutiri fiscale" (C. C. Giurescu). În Moldova veliți sunt considerați dregătorii de la marce logofăt la logofătul al 3-lea. Prin „Protipendadă” se înțelegeau doar vel logofeții, vel vornicii, hatmanii, vel postelnicii și vel aga în Moldova, iar în Țara Românească și marii bani. Boierii fără dregătorii efective, care apar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și posedă titluri onorifice, „paia” sau „proin”, au cumpărat pe bani aceste titluri. În timpul lui I. Caragea se cumpără foarte multe titluri, iar sub N. Mavrogheni asistăm și la o boierire cu de-a sila. El „boeria cu sila pe cei ce afla că au ceva bani; le trimitea caștane și cărți domnești cu ciohodari și, ori pe unde îi afla, îi îmbrăca (cu caștan) și le lua banii”. Ienăchiță Văcărescu spunea că vodă „umbla prin sate și îmbrăca pe țărani cu caștane și apoi îi pune la închisoare ca să dea bani...”

Prin hătișeriful din 1774, se stipulează egalitatea în dregătorii între greci și pământeni și doar în 1802 se aprobă prioritatea pământenilor. Boierii din veacul turco-fanariot vor fi grupați, în linii mari, potrivit opțiunii politice, în trei partide, turcofilă, rusofilă și austrofilă. Boiermașii erau în Țara Românească cei până la ușarul al II-lea și în Moldova „de la vel sătrar în gios”.

Veliții și neamurile au fost scutiți de orice dare, iar boierii de categoria a II-a și mazilii aveau scutire doar de dijmărit și vinăriciu. Pentru mănăstiri și preoți, reformele lui C. Mavrocordat prevedeau scutirea de darea anuală a dajdiei. C. C. Giurescu sublinia că: „Se poate spune că Mavrocordat, prin această măsură, a pus, de fapt, capăt existenței acestor bresle (toate breslele micilor privilegiați sunt asimilate la plată cu țărănimea), care avuseseră un important rol în armătura militară, administrativă și fiscală a țării. Dezagregarea lor înseamnă în același timp dezagregarea elementului de căpetenie al vechilor noastre armate – curtenii”.

Gh. I. Brătianu semnala că „miniștrii”, neologism semnificativ apărut în cronicile contemporane, se opun „sfetnicilor”

și „sunt în mare parte răspunzători de înrăutățirea situației din Principate, adevărită cu deosebire de la jumătatea veacului al XVIII-lea”. Acești „miniștri” erau, arăta N. Iorga, „un grup de personaje fără trecut, fără avere, fără răspundere, fără nici o înțelegere și nici un sentiment pentru o țară pe care nici n-o văzuseră...”. Între ei și boierii băștinași au loc dese conflicte. Unele nu s-au putut soluționa nici într-un fel și au dus la pribegirea peste hotare a boierilor pământeni, lucru rău văzut de către turci, care l-au interpretat ca pe o slăbiciune a domnului, dar și de către Domnul însuși, care l-a perceput ca un act de hiclenie. Asemenea fapte s-au înregistrat în Principate la 1750, 1753, 1755 etc.

Domnul fanariot avea grijă în primul rând de „boierii săi”, elementele grecești care ocupau cele mai bănoase dar și de încredere funcții. El se temea de o eventuală trădare a boierimii pământene sau împământenite și funcțiile cheie în stat erau deținute doar de fideli săi. Sistemul domniei de a se împrumuta de la boieri, bani pe care doar în cazuri excepționale îi returna, ducea invariabil la creșterea dependenței sale față de aceștia. Vodă accepta și controlul boieresc asupra finanțelor, ca să aibă o acoperire oficială față de Poartă, că nu i-a trădat interesele și că nu a strâns averi pe cont propriu. Cu un vistier grec, omul domniei și cu hățișul din condicile, catastifele de venituri și cheltuieli, e greu de crezut că boierii „controlori” puteau afla vreodată adevărul adevărat asupra finanțelor. Fanarioții menajau pe cât se putea mândria boierilor locali, ei nefiind dezonozați în public decât arareori, chiar dacă în particular erau injurați, amenințați sau chiar bătuți. Ca pedeapsă pentru hiclenie se folosea decapitarea și nu spânzurarea, rezervată „prostimii”, confiscarea averilor și surghiunul. Scutirea de impozite, într-o vreme de fiscalitate excesivă, scutire care putea lua și o formă individuală, îi făcea pe boieri docili și permeabili unei colaborări cu domnia. Dacă un boier apuca funcția de ispravnic și însărcinarea de a strânge birul, el putea ușor să-i dubleze cuantumul, îmbogățindu-se peste noapte. Nu se punea problema trădării încrederii domnești într-un timp când chiverniseala era totul. Dacă prin absurd, un boier nu fura, o făcea imediat altul. Așa se înțelegea cu infractorii ca în bazarul din Stambul și anual băga în lăzile proprii 20.000 de ducati.

Un caz flagrant de trădare a ideii de justiție, a normelor elementare de drept, era complicitatea deschisă între oamenii spătăriei și tâlhari la prădarea satelor. Bunurile furate vor fi apoi redată proprietarilor contra unor „recompense”. În alte cazuri polcovnicii și căpitanii acționau singuri în chip de lotri. Era o totală lipsă de scrupule și orice mijloc, de la furt la pâră sau trădare era binevenit pentru satisfacerea vanității luxului și onorurilor care pusesse stăpânire nu numai pe protipendadă, dar și pe boierii de starea a II-a.

Pompiliu Eliade semnală că în veacul fanariot, o trăsătură esențială a boierimii era parazitismul ei. Această clasă nu făcea practic nimic și că afișata *„nepăsare față de treburile publice se extinde încetul cu încetul și asupra treburilor private ale boierului”*. Boierii își arendează moșia grecilor, renunță și la a mai merge pe jos și în casă vegetează într-un *„amestec de trufie și de lene”*, cu accente de senzualitate. Femeile, afirma Xenopol *„erau foarte depravate”* și pentru bani își trădau ușor cinstea sau căsnicia. Toată conduita politică, internă ori externă, atât a domnitorului cât și a boierimii, e dictată de frică și de interes, cei doi piloni între care se zbate viața lor atât de chinuită, dar atât de plăcută totodată. *„Știu bine cu toții, preciza P. Eliade, că în ochii turcilor stările și rangurile sunt toate o apă și-un pământ, că pentru ei toți sunt raiale, supuși, robi. Se tem să nu le trezească lăcomia și poftetele, să nu le rănească orgoliul. Își ascund bogățiile, soțiile, se ascund ei înșiși... Aceiași mari boieri se simt atrași de muscali atuncea când aceștia, biruitori asupra turcilor, cotropesc țara. Dar de data aceasta îi călăuzește nu atât teama, cât interesul. Cei care au o dregătorie vor s-o păstreze; cei care nu au, vor să-i răstoarne pe cei ce o au. După fiecare izbândă a rușilor, boierii vin să le prezinte omagiile lor; în cinstea lor țin discursuri proaste, fac versuri proaste, le aruncă flori, iluminează orașul. De cum apare o armată rusă în Principate, iată-i pe toți, din orice partidă ar fi, dând fuga la locul de tabără. Astăzi sunt maltratați, insultați, amenințați în plin Divan, a doua zi, vin în corpore să se înfățișeze generalilor «ca să le mulțumească de cinstea pe care le-au făcut-o». Pe cât de vicleni sunt în treburile lor personale, pe atât de naivi sunt când este vorba de interesele comune, astfel încât devin o jucărie în mâinile străinului. În 1770,*

s-au lăsat convinși să meargă la Petersburg, să se prosternă la picioarele Ecaterinei a II-a și să-i închine Principatele. Au acceptat toate condițiile, împotriva intereselor țării și, fără să-și dea seama, împotriva propriilor lor interese... Comandanții armatelor rusești și-au bătut joc de ei; cu vorbe goale și cu linguşeli i-au determinat să semneze orice... "Boierii își vor trăda demnitatea, interesele lor și ale țării și prin aceasta deveneau tot mai decăzuți.

Analizând starea morală a veacului turco-fanariot, Xenopol cerea „să nu ne mirăm dacă vedem pe Fanarioți trădând pe întrecute monarhia mahomedană, și anume pentru răsplata aceea pe care ne-am obișnuit a o privi ca cea mai înjosită, banul, cu atât mai mult când ei aveau înaintea lor exemplul turcilor chiar, care și ei vindeau propria lor țară iarăși tot pentru bani". Acest timp este al egoiștilor, al oamenilor fără de scrupule, al meșterilor „în arta de a înșela doritori de câștig și socotind cea mai degradatoare faptă omenească, trădarea, o nimica lângă luciul aurului". Totodată ar fi „neistoric a imputa caracterul personal al Fanarioților, trădarea neconținut reîmprospătată a intereselor turcești, precum și jaful pus în lucrare de ei asupra țărilor române. Dacă erau trădători trebuiau să fie așa, căci nu puteau lucra pentru ei sau neamul lor decât trădând pe turci; dacă jefuiau țările române trebuiau să o facă deoarece și ei erau jăfuiți de turci... Și apoi cum nu s-ar fi întrecut Fanarioții a trăda pe turci, când aceștia însuși îi încuraja să o facă; când ei vedeau ce lesne se pot răscumpăra orice soi de greșeli cu puterea aurului... Grigore Ghica domnul Munteniei, după ce trăda pe turci în bătălia de la Leva este iertat prin stăruințele însoțite de bani ale dragomanului Panaite Nicusia". Mihai Racoviță acuzat de trădare în favoarea rușilor e și el iertat și dăruit cu o nouă domnie. Dragomanul Alexandru Ghica va fi executat pentru trădare în timpul războiului din 1738–1739, dar fii lui vor primi scaune în Principate. Mihai Sutu și frații Moruzi, cu toate că sunt dovediți și ei hicleni față de Poartă, sfârșesc după un surghiun și o dizgrație, tot ca Domni. „Apoi când videm pe turci atât de nepăsători de propriile lor interese, încredințându-le din nou unor oameni pe care îi știau și-i dovedise de trădători, să ne mirăm că sămânța acestora încolțea neconținut din nou?" Fixarea de către Poartă doar

în cadrul a 4 familii, considerate drept credincioase, a viitorilor Domni în Principate: Scarlat Callimachi, Alexandru Suțu, Mihail Suțu și Al. Moruzi se va dovedi însă doar un paleativ contra trădării în favoarea rușilor.

Secolul fanariot este și vremea când se vor trăda cele mai sfinte jurăminte, fapt cu atât mai grav cu cât „*vremile fiind religioase, numai o adâncă destrăbălare putea să împingă pe oamenii ce aveau încă o puternică credință, a lua în deșert numele Domnului Dumnezeuului lor*” (Xenopol). Oamenii în general, boierii în special, dar și Domnii devin „*și mai ipocriți, mai trântori, mai lași și mai injosiți*”. Purtarea e falsificată, afirmă Xenopol, iar caracterul schimonosit. Turcii inspiră grecilor ură și frică, aceștia la rândul lor inspiră același lucru românilor. Fanariotul se umilește în fața demnitarilor turci, boierii se umilesc în fața Domnului fanariot, dar pe cât de târător e vodă în fața turcilor, pe atât de măreț și mândru e față de boieri, iar boierul față de cei mai mici în rang sau de țărani. Bauer nota că „*cei mari, curtenii sunt lași și târători înaintea superiorilor lor, nesuferit de mândri cu acei mai de jos. Banii îi fac să comită orice; ei sunt intriganți meșteșugiți, lupitori nemiloase ale poporului...*” Un boiernaș de clasa a III-a săruta umil poala anteriului unui boier din prima clasă. Boierul de starea a II-a îi săruta mâna celui din protipendadă, iar cei de același rang se sărutau pe bărbi, atunci când se întâlneau. Apelativele erau de la inferior la superior „*milostive stăpâne*”, „*măria ta*”, „*luminăția ta*”. Celălalt răspundea prin „*arhond*” sau mai nou... „*mon cher*”.

V. Drăghicescu afirma că încrucișarea boierimii românești cu sânge din Fanar a dus la disprețul boierimii grecizate față de țaranul român, la călcarea în picioare și trădarea intereselor lui. De la greci am moștenit talentul extraordinar de a insinua și a înșela, spiritul duplicitar, perfidia dezbinătoare „*cu echivocul zavistnic și corupt, cu lipsa de demnitate și cu lingușirea dublată de un orgoliu bolnav*”. Bellesort nota că „*Sângele cam greoi al românului curse mai ușor în vinele sale când se amestecă cu sânge grec. Grecii îi deteră pe acei sofști dibaci, un spirit mai fin, o judecată mai mlădioasă... poate și gustul intrigii și al dibacelor trageri pe sfoară... Se vede câteodată alunecând un surăs grec chiar pe buzele*

care blestemă pe fanarioși". E o stare de moleșeală, „resemnare și neîncredere pasivă” în forțele proprii, o concepție fatalistă față de viață. „Românii sunt dintre toate națiunile creștine de orice rit, poporul cel mai ateu, cel mai sceptic, cel mai puțin credincios” (V. Drăghicescu).

Trădarea în Țara Românească până în 1769

Pompiliu Eliade considera că în Principate exista „o putere, aproape permanentă în opoziție cu Turcia: era însăși puterea domnească. Interesul personal al domnitorului se confundă, prin forța lucrurilor, cu acela al Principatului pe care îl guverna. Odată urcat pe tron, el se străduia să slăbească cât putea mai mult legăturile care-l subordonau puterii suzerane și-l împiedicau să cârmuiască țara după placul său”. Prin această orientare era evident că Domnul trăda interesele Porții chiar de la început.

Primul Domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, 1711–1730, în comparație cu ceea ce a urmat, se poate spune că a inaugurat o „perioadă fericită”. A domnit în ambele Principate și în general turcii, ca și țara, nu au avut prea multe să-i reproșeze.

În 1716, va izbucni un nou război austro-turc și Nicolae Mavrocordat va trimite un corp de 3000 de ostași la Orșova, sub comanda sedarului Petre Obedeanu, ca să împiedice intrarea „cătanelor” imperiale în Oltenia. „Obedeanul, fiind viclean” s-a înțeles cu austriecii „și cătanele au venit la Cerneți”, relatează „Cronica anonimă”. Îl trădează pe Domn și alți boieri; „diavolul, ce nu va binele creștinilor și odihna lor, au intrat în inima Barbului sârdariul Cornea și într-a Bengescului, de i-au îndemnat și s-au viclenit de cătră domnu și de cătră țară, și s-au unit cu catanele ce era în Ardeal și s-au făcut povață de au venit făr' de veste pă plaiul Vălcanului și au pogorât la Târgul Jiiului”. Domnul s-a retras la Rusciuk și s-a întors cu ajutor turcesc. Mitropolitul Antim Ivireanu s-a hiclenit și el față de domnie și de turci, „i-au arătat o scrisoare” lui Mavrocordat, din care reieșea „că vine feciorul lui Șărbănu-vodă cu mulți nemți din Țara Ungurească și cu catane, ca să fie domnu țărâi, care pe urmă toate minciuni s-au dovedit”. Domnul „neștiind

ascunsăle inimii lui" Antim Ivireanul „s-au înfricoșat” și au fugit la Giurgiu. Mitropolitul „au început a strânge pã o seamă de bolari mazili la Mitropolie și făcea sfaturi împotriva domnului și îndemna ca să să alcătuiască cu nemții”. Pentru trădarea săvârșită, Mitropolitul va fi caterisit și trimis în surghiun, dar pe drum, turcii care îl vor escorta, îl vor ucide, înecându-l în râul Tundja. Mavrocordat va trimite contra austriecilor aproape toate forțele de care dispunea în Oltenia și de acest lucru vor profita alți boieri trădători, care vor intra în legătură cu trupele imperiale din Ardeal. Hiclenii Șerban Bujoreanu vornicul, Ilie Știrbei vistierul și Grigore Băleanu pot saluta astfel intrarea căpitanului austriac Pivoda în București. Ceilalți trădători, Bălăceanu, Ion Brezoianu și Lupu Costachi, nu au mai apucat să se bucure de eveniment, pentru că ei au fost ceva mai înainte decapitați de vodă. Nicolae Mavrocordat, trădat și rămas fără sprijin militar, va fi arestat de austrieci și va fi dus prizonier la Sibiu, unde va rămâne doi ani și va scrie cu această ocazie tratatul „Despre datorii”, care va face furori în Occident. Tot răul spre bine.

Boierii au reliziat un complot bine chibzuit ca să-l răstoarne pe Domn. Spătarul Golescu a lăsat Bucureștiul și palatul domnesc fără pază, așa că austriecii „găsind porțile deschise din porunca Golescului... găsind pã domnu și pã toți ai mării-sale atuncea din somnu deșteptați și făr' de nici o gătire, au intrat în casă și în cămări, jăfuindu toate averile mării-sale”. Imediat vor apare și spătarul Golescu cu logofătul Băleanu și lucru curios „și soțiile lor cu arme încinși și cu pistoalele, cu toată gătirea, ca niște catane, carii îndată au poruncit siimenilor ce era de paza curții să puie armele jos, să nu cumva să stea împotriva catanelor împărătești, că vor pieri cu toții”. A fost o adevărată lovitură de stat, după care Domnul și familia vor fi arestați. Acasă la Golescu, complotiștii, cu „tâlharul cel mare, Barbul sãrdarul” în frunte, se vor sfătui „ce să mai facă”, ne povestește Radu Popescu. Cătanele imperiale vor îngrozi Bucureștiul, „cât limbă de om nu poate povesti. Că dooă groază avea oamenii, de o parte de catane, de moarte și de jafuri, de altă parte auzăia că vor să vie tătarăi să-i robească...” Complotiștii îl vor duce pe Domn de la București la Târgoviște, în

timp ce „și ceilaltă țară, marii și micii, cum putea, fugira la munte, lăsând tot ce aveau până la casele lor...” O parte dintre trădători au luat și ei drumul Sibiului și aici dacă au văzut că Domnul se bucură de stima austriecilor, au început cu pările contra lui. Instigau fără nici o mustrare de cuget, ca austriecii să-l execute. Altă parte a complotiștilor a rămas la Târgoviște, și „făcea sfaturi ce să facă”. Se pare că boierii vicleni nu și-au gândit planul până la capăt sau că nu au căzut la o înțelegere deplină, din vreme ce nu făceau altceva decât se tot sfătuiau. Unii „mai cu minte zicea să meargă la turci să spuie întâmplarea ce s-au făcut fără știrea lor și să-și ceară domnu de la împărăție, ca să nu să primejduiască țara, dar nu i-au ascultat acei spurcați de boiari, carii să numii mai mari și carii cu vicleșug începuse și săvârșise acest lucru ce s-au făcut”. Pașalele de la Dunăre îi invită pe boieri la o consfătuire, în urma căreia ei să-și ceară „domnu pe care vor pohti”. Hiclenii însă, nu dau curs invitației, pentru că acceptarea ei însemna o adevărată sinucidere. Era mai mult decât sigur că turcii nu-i vor ierta pentru ceca ce au făcut. Boierii trădători doreau „ca să să alcătuiască de tot cu nemții, fiindu-le capetele pline de fumuri și de deșertăciuni”. Bălăceanu și Bujoreanu pleacă la Sibiu „să ceară oști și să rânduiască guvernatori 4 boiari, să apuce țara și să o dezlipească de turci”. Dar austriecii „nici o ascultare nu le-au dat de cele ce gândii ei că vor isprăvi, ci încă le-au zis că rău au făcut de și-au lăsat țara pustie, și de domnu, și de boiari...” Boierii hicleni se reîntorc „ca niște câini cu coadele între picioare”, pentru că austriecii le-au trădat speranțele.

Pe tronul vacant, turcii trimit în calitate de caimacam, pe Ioan Mavrocordat, fratele prizonierului Nicolae Mavrocordat. Mai târziu va fi chiar căftănit și va deveni Domn. Dintre boierii fugiți de teama unei posibile invazii tătărești, mulți se întorc din bejenie, ca să nu fie declarați hicleni, dar Radu Golescu, Grigore Băleanu și Șerban Bujoreanu, șefii complotului nu au asemenea gânduri. Ei vor să închine țara austriecilor, iar pe tron să fie Gheorghe sau lordache Cantacuzino, fiul lui Șerban Cantacuzino. „Ioan, spune Xenopol, însărcinat de turci a proceda cu asprime contra trădătorilor munteni, întrece încă pe fratele său în cruzimea

măsurilor, ceea ce provoacă o nouă pribegire a elementului boieresc". O delegație a boierilor hiclei a luat drumul Vienei pentru tratative cu austriecii. Ioan Mavrocordat, pentru a-i readuce la ascultare pe boierii trădători, va apela chiar la Patriarhul de Ierusalim, care îi va amenința cu mânia cerească, în cazul când vor rămâne „in relele lor gânduri”. Dar aceste „rele gânduri” încep a-l bântui pe însuși Ioan Mavrocordat, care se apropie tot mai mult de imperiali. C. C. Giurescu afirmă că Domnul a făcut „marea greșală de a recunoaște totodată prin convenția încheiată la 24 februarie 1717, că Oltenia «rămâne fără discuție la dispoziția și sub conducerea imperială»”. Xenopol crede că nu a fost vorba de nici o greșală, ci de o trădare, și că Domnul a vrut să realizeze o apropiere de austrieci, în condițiile în care vedea că expansiunea lor e tot mai hotărâtă. Într-o scrisoare către Steinvile, vodă „mișcat de cea mai sinceră iubire” pentru generalul austriac, îi trădează intențiile otomane în viitoarea campanie din Ardeal și precizează că deși va fi silit să participe și el, „va căuta în toate modurile să sprijine mai mult interesele împăratului decât pe acele ale turcilor”. Trădarea față de padișah este indiscutabilă și va fi dublată și de cea a lui Nicolae Rosetti, boier austrofil și apropiat al lui Ioan Mavrocordat, care și el dezvăluie Vienei planurile de atac turcești și își ia angajamentul să-i oprească pe păgâni să treacă în Ardeal prin pasurile Carpaților, „necruțând chiar nici cheltuielile”. În aceste condiții era firesc ca Steinvile să îl sfătuiască pe împărat să nu îl proclame încă pe Gheorghe Cantacuzino ca Domn al Munteniei. Ioan Mavrocordat va trimite la Poartă o solie prin care va cere, nici mai mult, nici mai puțin, decât scutirea sa de a participa la plănuitul atac asupra Transilvaniei, „o îndrăzneală nemaipomenită întru cât putea să întoarcă gândul preaputernicilor turci asupra purtării trădătoare a lui Ioan Mavrocordat”, afirma Xenopol.

Ioan Mavrocordat, care primise de la turci mandatul de negociere al păcii cu austriecii, se gândi să profite bănește de această poziție. Va comunica partidei turcofile a boierilor că știa precis despre intenția sultanului de a ceda Țara Românească imperialilor, dar că el, contra a 200 de pungi cu aur, va zădărnici planul. Boierii, naivi, s-au executat fără a bănuși că au fost trași pe sfoară și i-au dat

lui vodă cele 200 de pungi. Este o trădare a încrederii, dar profitabilă pentru domnie. În preajma încheierii păcii de la Passarovitz, partida filoautriacă a boierimii va trimite un memoriu Vienei, prin care va cere ca toată Țara Românească să intre sub stăpânirea împăratului, iar pe tron să urce ca Domn Gheorghe Cantacuzino. Dacă totuși Țara Românească va rămâne sub turci, se preciza în memoriu, boierii propun un domn pământean, care să nu mai poată fi mazilit, decât doar în urma reclamării lui exprese de către ei. Evident că prin această acțiune și poziție politică, boierimea trăda interesele Stambulului, dar lucru mai curios, înșiși reprezentanții clasei dominante „*țineau să convingă ei pe germani despre foloasele ce le-ar trage din stăpânirea țării lor*”. În dorința legitimă de a scoate Țara Românească de sub dominația otomană, elita politică făcea grave greșeli politice și trăda fără să-și dea seamă interesele țării în favoarea austriecilor. Ei se rugau ca împăratul creștin să-i ia sub aripa lui ocrotitoare, dar acest lucru era pentru Curtea imperială sinonim cu anexarea. Boierii nu au negociat un tratat de tipul celui încercat de Șerban Cantacuzino în 1688, ei nu s-au îngrijit de obținerea unor garanții ferme din partea austriecilor că Țara Românească se va afla doar într-o ușoară vasalitate și că nu va deveni provincie. Dezmeticirea s-a produs doar după raptul Vienei asupra Olteniei. Acest lucru îi va face pe boieri să se orienteze spre Petersburg, cu atât mai mult cu cât ideea panortoxismului era la mare trecere și un grup de boieri, antiotomani în fond, dar speriați de catolicism, putea fi cooptat în efortul de scoatere a Țării Românești de sub stăpânirea Porții.

Ștefania Simionescu consideră că începând cu războiul 1716-1718, lupta antiotomană nu va mai fi condusă de către domnitori, ca în perioada anterioară, ci de către boieri. Această boierime va acționa prin două modalități și anume; una subterană, secretă și alta „legală”, prin plângeri și pări, care dorea un minim revendicativ: domn pământean, administrație pământeană, autonomie internă. În vara anului 1736, se va trimite o solie munteană în Rusia, în frunte cu P. Drăgunescu. El creionează astfel eșichierul politic al momentului: o partidă antinațională de sorginte greacă, favorabilă dominației otomane, una austrofilă, care vizează obținerea protecției

Vienei și una pro rusă, care cuprinde în rândurile ei peste 100 de boieri.

Prin pacea de la Passarovitz din 1718, Austria ocupă Oltenia pe care turcii o cedează, și astfel trădează vechile tratate cu Țările Române și interesele lor. Țările Române nu au fost niciodată parte integrantă a Imperiului otoman, se bucurau de un statut special de autonomie și formau două entități distincte în cadrul Imperiului, care avea datoria să le păstreze integritatea teritorială, nu să dispună amputarea teritorială. În legătură cu acest rapt, Xenopol crede însă altceva: „Și cu toate acestea poate ar fi fost mai bine dacă de pe atunci încă încăpeau toți românii adică și Moldova sub stăpânirea austriacă, și ar fi fost scoși de sub puterea turcilor, care se arăta nedestoinică a-i apăra. Luându-ne întregi sub a ei ocrotire, am fi făcut o apă cu frații noștri transalpini, am fi avut cu ei una și aceeași soartă care în zilele noastre ar fi devenit fericită, neputând un popor de 10.000.000 să fie dominat de o minoritate ca aceea a poporului unguresc”. Această trădare a Țării Românești de către turci, prin acceptarea unei amputări teritoriale, va crea un precedent teribil de periculos. Austria va mai pretinde, nu peste mult timp și Bucovina, pe care o și va primi, iar Rusia va proceda la idoma și va răpi Basarabia.

Ioan Mavrocordat, după ce a văzut că lucrurile evoluează contra previziunilor sale, a încercat să le creeze greutăți austriecilor în demersul lor de a ocupa Oltenia, dar Curtea vieneză a reacționat prompt și l-a amenințat pe Domn „cu denunțarea la Poartă a purtării sale trădătoare” pe care a afișat-o înainte. Domnul bate în retragere și cere austriecilor doar drept de azil în Imperiu, în caz de dizgrație și o pensie. Nicolae Mavrocordat va fi eliberat din detenția ardeleană și va lua drumul Adrianopolelui, unde va reobține tronul. Ioan Mavrocordat a murit în condiții misterioase, se pare otrăvit din porunca lui Nicolae, care a aflat că a fost trădat de propriul său frate. Radu Popescu este de părere că Ioan ar fi murit de lungoare, adică de tifos, iar C. C. Giurescu că sfârșitul i s-ar fi datorat ciumei.

După urcarea pe tronul Țării Românești, în a doua sa domnie, Nicolae Mavrocordat împreună cu „patriarhul ierusalimnean Hrisant... au scris cărți la toți (boierii) și sfinția sa cu mari

Figuratele și ca să nu aibă nimeni nici o grijă de lucrurile cele trecute, că toate acelea s-au pus jos și s-au călcat". În felul acesta boierilor „le-au ieșit fumurile cele deșarte din cap și s-au trezit, și toți cu o inimă s-au strânsu la București" și-au jurat credință lui vodă. Boierii trădători față de Nicolae Mavrocordat, Radu spătaru Goleșcu și Ilie vistierul Știrbei, îl așteptau în Oltenia pe „Stăinvil ghindăraru", dar el „au rânduit pă Gheorghe beizadea să să chiiame ban Craiovei, iar nu domnu sau guvernator, din cal l-au făcut măgari și 4 consilieri din boierii cei mai de jos, să fie lângă ban Gheorghe, iar cei ce avea nădejde să fie ei mai mari i-au lăsat indeșart, de s-au rușinat ca niște oameni proști, că au cercat cămila să-și puie cercei la ureichi apoi și ureichile le-au tăiat. Acest fel de bine s-au dobândit cu mintea lor de la nemți" (Radu Popescu). Boierii filoautrieci s-au văzut trădați în speranțele și așteptările lor de către Viena, dar nu au avut încotro și au înghițit pilula amară.

La 14 septembrie 1730, avea să moară, lucru rar în acea epocă, în scaun, îmbolnăvinduse de ciumă, primul Domn fanariot, Nicolae Mavrocordat. Deși boierii l-au ales Domn pe Constantin, fiul său, pe tron va urca Mihai Racoviță, pentru un an, după care Constantin va ocupa tronul. După un an și jumătate, Domn a fost Grigore al II-lea Ghica. Apare acum tot mai mult tendința fanarioților aflați pe tronul Moldovei de a solicita, contra a numeroase pungi cu aur, rocade în Țara Românească, mai bogată și prin urmare cât se poate de potrivită pentru a strânge repede o avere cât mai mare. „Domnul muntean, nota Xenopol, dădea turcilor bani spre a nu fi strămutat în Moldova. Acel din Iași dădea bani pentru a fi strămutat în București".

Grigore al II-lea Ghica, prin reformele sale, a lovit în interesele negustorilor turci și în cele ale clerului. Aceștia încep pâra la Poartă. Tot aici ajung și uneltirile lui Constantin Mavrocordat, care deși îi era văr primar, îl invidia pentru tronul Țării Românești. Trădat de Constantin Mavrocordat, care la intrigi și pâri adăuga și grele pungi cu aur, Ghica va reveni pe tronul Moldovei. Între cei doi Domni, din acest moment, orice relație de prietenie va înceta și atât Ghica cât și C. Mavrocordat vor începe o pâra reciprocă la Stambul, din care numai turcii vor avea de câștigat.

Fanarioții au învățat repede că pentru a se menține pe tronul principatelor, au nevoie de sume mari de bani, pentru a mitui prompt dregătorii otomani și că trebuie să slăbească permanent Țările Române, în așa fel încât să nu mai întâmpine nici o rezistență serioasă sau opoziție care să le pericliteze poziția. Grigore al II-lea Ghica a avut de înfruntat gruparea boierească în frunte cu Dimitrie Racoviță, fratele fostului Domn și cu lordache Costache, ginerele său, care au uneltit pentru readucerea pe tron a lui Mihai Racoviță. Ei vor fugi la tătari cu speranța de a-și găsi un sprijin pentru realizarea planurilor hiclene. În schimb boierimea băștinașă se afla în stare de liniște. Practica de a-i supune pe boieri la obligativitatea urmării unui foarte strict „cursus honorum”, pentru că ei plăteau pentru fiecare treaptă a dregătoriei mari sume de bani și altele în plus la fiecare nouă înscăunare, a despoiat de bani clasa conducătoare, a apropiat-o de Domnul fanariot, a forțat-o să colaboreze cu el, să-și trădeze idealurile, propriile interese și să se plieze pe politica Domnului, prin urmare să uzeze de aceleași maniere de îmbogățire și parvenire ca și el. Boierul, chiar băștinaș și în sinea lui cu ură pe Domnul fanariot, și regimul fanariot, devine treptat-treptat un mic fanariot, cu mentalitatea și apucăturile, cu felul de a fi și a gândi a marelui fanariot. Atât Domnul cât și boierii tremură cu toții la vederea vreunui turc, cu atât mai mult dacă el este un oficial. Turcul, dacă nu e mulțumit cu bacșișul, cadourile sau primirea făcută, îl poate imediat pâri la Stambul de Domn. Cu multă ușurință i se poate Domnului arunca în spinare orice, pentru că Poarta e foarte receptivă. Demnitarii turci sunt mereu cu urechea la pândă, în speranța că pot prinde vreo aluzie cât de mică, de la boieri sau dregători, despre hainirea Domnului, ori caută să pună mâna pe vreo scrisoare compromițătoare, de pe urma căreia să-l stoarcă pe vinovat, înainte de a-l da pe mâna călăului. E un permanent război al minților, o vastă campanie de intoxicare a dușmanilor cu știri liniștitoare și colorate în roz, o luptă între vicleni și trădători deveniți profesioniști și totul pe un fond de umilire fără de margini față de mai marii zilei. Atât vodă cât și boierii, după cortegiul de închinăciuni, de peste zi, de sărutări de mâini sau de poale de veșminte, de jurăminte de credință întărite de

împăimântătoare blesteme, de bacșișuri grase și mită, urmau în liniștea încăperii, la vreme de taină, să pună la punct o nouă trădare. Aceasta era morala vremii și dacă nu te conformai ei, pierai fără nici un drept de apel. Tronurile erau așa de șubrede și candidații atât de numeroși, intrigile atât de complicate și interesele atât de mari, încât numai cu deosebite eforturi se putea menține o domnie și o viață. Fanarioții de fapt nu trăiau, ci încercau doar să supraviețuiască la umbra trădării. Dar efortul merita, pentru că domnia garanta putere și bogăție, dacă nu glorie. „*Ca să înlături dovezile aduse împotriva ta, scria P. Eliade, trebuie să faci tot atât, trebuie să faci și mai mult, trebuie să arăți că tocmai dușmanii tăi sunt cei care au săvârșit sau au de gând să săvârșească crimele pe care îndrăznesc să ți le pună în spinare, și pentru asta trebuie să fii foarte dibaci, trebuie să știi exact cine îți sunt dușmanii, de ce înalte personaje se folosesc, ce anume au spus împotriva guvernării tale și trebuie să născoci mereu alte mijloace și alte vorbe pentru fiecare împrejurare*”. O luptă surdă, însoțită de un complex de trădări, se ducea între cei doi „colegi” fanarioți aflați pe tronul Principatelor, pentru că Domnul din Moldova îl trăda de cele mai multe ori pe cel din Muntenia pentru a-i lua locul, iar acesta făcea la fel pentru a avea în țara vecină un aliat, nu un dușman deschis sau camuflat. „*Tot secolul este plin de intrigile pe care le urzesc cei doi domnitori unul împotriva altuia. Aproape nu e zi să nu trimită, unul la curtea celuilalt, agenți secreți ca să-l sperie sau să câștige pe cutare sau cutare boier*” (P. Eliade). Sunt trădate, pentru parvenire și legăturile de neam și Ioan Mavrocordat va face tot posibilul ca să rămână titular al tronului în dauna fratelui său Nicolae, iar „pohta” o va plăti cu viața, verii primari C. Mavrocordat și Grigore al II-lea Ghica se vor trăda reciproc și la fel vor proceda și frații Matei și Scarlat Ghica. Lupta este atât de crâncenă, ura așa de mare, încât delațiunea, trădarea, iau forme nebănuite. Constantin Mavrocordat a plătit turcilor 1000 de pungi cu aur pentru uciderea lui Mihai Racoviță, dar nu a obținut decât un exil al lui. În 1751, Grigore Ghica, care îl va considera un trădător pe dragomanul Ioan Callimachi, va da pungi grele pentru ca turcii să-l omoare, în 1777 Constantin Moruzi va plăti decapitarea lui Grigore Ghica, Domnul

Moldovei. În 1786 Alexandru Ipsilanti va oferi bani grei ca Alexandru Mavrocordat să fie executat, iar Ioan Caragea va plăti pentru capetele fraților Moruzi în 1812. Trădarea funcționa, viețile celor vânduți erau curmate, aurul se îngrămădea în lăzile demnitarilor otomani, scopurile erau atinse și... toată lumea, mai puțin cei uciși, se bucura.

Dacă lealitatea față de sultan, mai mult formală, se păstrează la Domnii fanarioți, de bine de rău până în 1769, în perioada 1769-1821 trădările se vor ține lanț. *„Istoria ultimelor domnii (1769-1821), afirma P. Eliade, este împânzită de trădări ale domnitorilor fanarioți față de Turcia. Țelul lor era să se mențină, cu orice preț, în Principate: se menținuseră mai înainte cu prețul înjosirilor, al jafurilor și a uneltirilor; a venit apoi vremea când au izbutit să-și păstreze tronul cu prețul trădării”*.

Grigore al II-lea Ghica a lăsat înainte de moarte, ca succesor la tron, pe fiul său Scarlat, care întrunea și adeziunea marii boierimi. Într-un arz către Poartă, boierii îl vor cere ca Domn, dar capichehaia Țării Românești, Gheorghe Basa Mihalopol, socrul lui Matei Ghica, fratele mai mic al lui Scarlat, va falsifica arzul și va trece numele lui Matei în locul lui Scarlat și astfel va trăda, atât voința tatălui, cât și pe cea a boierilor, în ceea ce privește succesiunea pentru domnie. Cu sprijinul unor mari sume date de socrul său demnitarilor otomani, Matei va fi numit Domn. Odată instalat pe tron, se va răzbuna pe cei care-l susținuseră pe Scarlat, pentru că vedea în ei niște trădători personali. Boierii, profund nemulțumiți, vor începe imediat să uneltească, hienindu-se contra domniei. Cronicarul anonim consideră complotul boieresc ca „o urzeală prin înșelăciune și viclenie”, acuzație care putea duce, dacă nu la pedeapsa capitală, atunci cel puțin la surghiun. Matei Ghica, de dragul banilor, va mai scandaliza țara și prin ridicarea în ranguri a unor birnici. Postelnicul Alexandru Suțu, omul Domnului, a reușit ca în 3 luni să facă „treizeci de stolnici, douăzeci de paharnici și cincizeci de serdari”, fapt ce nemulțumește boierimea, care consideră acțiunea ca pe o trădare a intereselor ei. În fruntea opoziției se află Mitropolitul Neofit și fostul mare vornic Constantin Dudescu. Boierii întocmesc o delațiune către sultan și îl trimit la Stambul pe Ștefanachi medelnicelul.

Domnul e învinuit de abuzuri, de jaf, de viclenie și padișahul, în fața acestei situații, ordonă o anchetă. Venirea unui capugi-bașa la București va precipita lucrurile, iar Mitropolitul va porunci tragerea clopotelor, „ca să ațâțe și mai mult norodul”. Marele ban Barbu Văcărescu și marele vistier Ștefan, împreună cu alți boieri, deși erau apropiați domnici, o trădează și trec de partea mulțimii, care în fața trimisului oficial al Porții își spune răspicat păsul. Matei Ghica va fi mutat în Moldova, iar Mitropolitul va zace câteva zile între viață și moarte, datorită „vicleniei doftorului”, care plătit de greci, a vrut din răzbunare să-l otrăvească. După mișcarea din 1753, care a fost nu numai împotriva Domnului, ci și a „miniștrilor” săi rău sfătuitori, cu toții greci, boierii băștinași au trecut la o altă formă de răzvrătire. În 1755, în frunte cu Dudescu și Barbu Văcărescu, vor fugi într-un număr alarmant de mare peste hotare. Bejenarii, hicleni ai Domnului, cer anumite condiții pentru repatriere, anume izgonirea postelnicului Geanet și a altor boieri greci și fixarea unei liste civile de 3000 de pungi pentru domnie. Hiclenii și-au impus punctul de vedere, dar pentru scurt timp, pentru că în rândurile lor a intrat discordia. Pentru dregătoria de vel spătar candidează Ștefan Văcărescu, tatăl poetului Ienăchiță și Constantin Brâncoveanu. În urma neînțelegerilor încep pârile la Stambul și uneltirile, în timp ce Manolache Gelepu trage liniștit sforile. Trădarea a dus la exilarea lui Ștefan și a lui Barbu Văcărescu în Cipru. Constantin Racoviță vodă, sătul și speriat de atâtea intrigi și comploturi, cere strămutarea în Moldova și pe tronul Țării Românești urcă pentru a cincea oară Constantin Mavrocordat. După doi ani și jumătate veni și mazilirea care „se datorește împrejurării că sultanul, spune C. C. Giurescu, plimbându-se deghizat la o margine a Constantinopolului, întâlni niște călărași care duceau domnului câteva scrisori din partea capichehaielor și a unor meghistani turci; luând, printr-un șiretlic, aceste scrisori și citindu-le, constată că ele cuprindeau secrete de Stat, planuri de intrigi și dovezi de corupție. Înfuriat, ordonă imediata mazilire a lui Mavrocordat, închiderea capichehaielor și surghiunirea meghistanilor vizați” în august 1758. Pentru trădarea sa, Constantin Mavrocordat fu întemnițat în închisoarea celor „Șapte Turnuri”.

Scarlat Ghica, care îi urmă lui C. Mavrocordat pe tron, fu îndat de propriul său reprezentant la Stambul, Iacovachi Rizu, în favoarea ginerelui său, Grigore Ghica, marele dragoman. Untelurile însă nu-i reușesc, datorită faptului că la domnie revine pentru a șasea oară, Constantin Mavrocordat. Bătrânul și puternicul boier Constantin Dudescu, nemulțumit că nu deținea în noua domnie locul de vioara întâi, începu să comploteze alături de fiul său Nicolae aflat la Stambul și de marele spătar Dumitrache Ghica. Hiclenii vor trimite patru boieri cu pări la padișah și deși mincinoase, acuzele vor prinde și, drept urmare, Constantin vodă va fi iar mazilit și închis la cele „Șapte Turnuri”.

Constantin Racoviță nu se așază bine pe tron în 1763, când intrigile lui Constantin Dudescu reîncepură. El a reușit să-i facă să se hiclească contra Domnului și pe Cantacuzini și împreună au început să-l sape la Poartă. Vodă găsește sprijinitori în Radu Văcărescu și Constantin Cândescu și scoate un firman pentru arestarea lui Dudescu și a Cantacuzinilor. Racoviță vodă va cere Cantacuzinilor să-l trădeze pe Dudescu și va da o jalbă în care se arăta că acesta se făcea vinovat că „*ar amesteca domniile și țara*”. Spre cinstea lui, Mihai Cantacuzino a refuzat să-l trădeze pe Dudescu și să semneze jalba. Arestarea marilor boieri îi sperie de moarte pe ceilalți și elita politică apelează la sprijinul populației bucureștene care începe o răscoală. Hiclenii domniei se plâng într-un singur glas unui oficial turc aflat întâmplător în Capitală și vociferează în fața palatului domnesc. Intrat în panică, vodă se sinucide dând pe gât „trei-patru” sticle de alcool.

Ștefan Racoviță, fiul lui Constantin, își începu cu multă duritate domnia. El va tăia pe stolnicul Ștefanachi Cremidi și pe medelnicerul Iordachi Băjescul, acuzați de intrigi și de trădare. În fond, Domnul este cel care trădează interesele și așteptările boierilor și ale țării. Din poruncă domnească e executat, fără judecată și fără să fie trădător, Iordachi Băjescul și sunt aruncați în închisoare 18 mari boieri. Scopul lui vodă a fost de a-i stoarce de bani. Peste țară aruncă mari biruri și urmarea fu o răscoală generală în București. Intervin armăuții contra hiclenilor revoltați și trei din conducătorii răscoalei își pierd capetele. Geniul rău al Domnului, Stavrache,

intrigantul și trădătorul față de boierimea pământeană. Își va pierde poziția atotputernică și viața. Va fi sugrumat din ordinul padișahului Rămas fără sprijin, Ștefan Racoviță căzu foarte repede de pe tron.

Fiul lui Scarlat Ghica, Alexandru Scarlat Ghica, cerut de Mitropolit și boieri pe tronul Țării Românești în 1766, fu destituit ca hiclean al padișahului: „lăsând pe arhimandritul de Argeș să recruteze împreună cu un locotenent colonel rus, oameni de oaste pentru Rusia, care fapt dat în cunoștința Porții prin hanul tătăresc îi aduce mazilirea”.

Trădarea în Moldova până în 1769

Epoca fanariotă începe în Moldova, în 1711, prin urcarea pe tron a lui Nicolae Mavrocordat. În 1713, cetatea Hotinului e ocupată de turci și în 1715 transformată în raia. Această pierdere teritorială pentru Moldova este o trădare a vechilor tratate moldo-otomane, a intereselor țării de către turci.

În timpul domniei lui Mihai Racoviță, se contură în Moldova o facțiune boierească proaustriacă, care avu și un candidat propriu la tron, pe Vasile Căpârlău. Viena, căreia i-a reușit capturarea prin surprindere a Domnului Țării Românești, Nicolae Mavrocordat, s-a gândit să repete și în Moldova acțiunea. Detașamentul austriac, comandat de Ferentz, urma să colaboreze cu boierii trădători din țară, în frunte cu Vasile Căpârlău și să-l prindă tot prin surprindere și pe Racoviță. Domnul află însă despre cele puse la cale, despre complot și cu ajutorul tătarilor îl înfrânse pe Ferentz și-l decapită. Restul prizonierilor sfârșiră trași în țepă, agățați în cârlige sau spânzurați. Mulți dintre ei erau boieri moldoveni hicleni, trecuți de partea austriecilor cu sabia în mână. Căderea în 1726 a lui Racoviță, își are explicația în disputa sa cu Nicolae Mavrocordat, care îl părăște la Poartă, dar și în delațiunea unor evrei, că i-ar fi calomniat și jefuit fără milă.

Mihai Racoviță s-a dovedit hiclean față de padișah, pentru că a intrat în legături secrete cu Rusia. Domnul și marele spătar Constantin Gavriliță, care la început acționa de unul singur, pentru o apropiere de țară, vor trimite în 1724 pe Anastasă Lupu la Moscova, pentru a solicita protecția. Domnul promitea să furnizeze rușilor –

ceea ce era o evidentă trădare a Imperiului Otoman – informații cu privire la mișcările trupelor turcești. Curierul Lupu cere țarului să corespundă direct și nu prin intermediul cancelarului Golovkin, cu Domnul Moldovei, iar scrisorile – precauțiune deosebit de utilă să-i fie expediate pe numele marelui spătar. Mihai Racoviță începe să se roage ca Moldova să ajungă cât mai grabnic „sub stăpânirea fericită a majestății sale imperiale”.

În 1739, ca urmare a unui nou război ruso-turc, generalul rus Münnich ocupă Iașul. Printre ofițerii ruși se află și cei doi fii ai lui Antioh Cantemir, Dumitrașco și Constantin. Münnich e întâmpinat în Iași de 11 fețe bisericești, în frunte cu Mitropolitul Antonie și 11 mari boieri conduși de Sandu Sturdza. Țara s-a hainit, prin urmare în totalitate, contra osmanlăilor, dar așteptările moldovenilor au fost foarte curând crunt trădate. Münnich s-a comportat mai mult decât execrabil. Brutalitatea sa a grevat „în conștiința boierilor români ideea că orientarea către creștini nu va constitui măsura salvatoare visată pentru țările noastre”, sublinia V. Mihordea. Războiul din 1736–1739 a arătat adevărata față a rușilor, care au făcut un jaf de nedescris, prădăciuni și distrugeri atât de mari, încât boierii moldoveni au vorbit vreme îndelungată de „invazia moscovită” cu groază. Münnich, sub amenințarea că va da foc Iașului, îi va sili pe boieri să semneze un tratat înrobitor, care trăda interesele țării. „Această tratare atât de brutală a boierilor, nota Xenopol, *avu însă un bine; ea deschise ochii asupra politicii rusești, și dacă s-a format în țară de pe atunci o partidă antirusă aceasta o datorăm purtării lui Münnich*”. Turcii și lipcanii de la Hotin l-au acuzat după războiul ruso-turc, pe sărdarul Lupu, că s-ar fi arătat trădător. Domnul Constantin Mavrocordat chemă mai târziu „pre boierii cei mari, și pre alți boieri mazili, și pre călugări, pre egumeni, și pre neguțitori, și pre balgii” să spună dacă Lupu, e ori nu vinovat de hainie, în legătură cu ocupația rusă din 1739. Verdictul, după „înțeleapta judecată”, dat atunci, a fost că nu și la el au contribuit și pungile date de Lupu, dar și de către Domn, care nu avea nici un interes să-l declare trădător.

Domnia lui Constantin Racoviță, începută în 1749, stă sub semnul suspiciunii boierilor români sau românizați, atât datorită

dărilor aruncate peste țară, cât și din cauza consilierilor greci în frunte cu lordache Stavrache, pe care aceștia îl percep ca pe un periculos trădător al intereselor lor și ale țării. Vor lua drumul pribegiei ca „*la patruzeci de hoieri mari și bătrâni*” și alții tineri, în așa fel că numărul lor ajunsese la „*peste sută*”. Domnul își roagă hiclenii să se înapoieze și ei o fac doar condiționând repatrierea de alungarea lui Stavrache și a lui lordache Genet. „*Miniștrii*”, atunci când vodă acceptă cererea pribegilor hicleni, fug cu atâta grabă încât omoară „*două părechi de telegari până în Galați*”.

Constantin Racoviță, după ce s-a umplut de bani prin darea numită văcărit, a făgăduit că „*va lega această dare cu blăstăm ca să nu se mai scoată în veci*”. Domnul trimite o delegație la Patriarhie și Patriarhul de Constantinopol scoate un blestem iscălit de toți reprezentanții marelui sinod. Cartea de blestem i-a sosit lui vodă la Iași și el a invitat la Mitropolie „*câte șapte mazili și ruptași de la toate ținuturile*” și în timpul slujbei „*la ieșitul cu sfintele daruri*” a pus să se citească hrisovul care a desființat cu înfricoșător blestem văcăritul. Cronica spune că „*au stătut toți câți slujba la leturghie cu sfintele daruri în cap și mână, scoțând acel testament mitropolitul Iacov, afurisind de patru ori a patru patriarhi a Țarigradului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, strigând norodul la fiecare cuvânt amin! Care nu putem arăta ce huet era în biserică de strigarea norodului, arătând înlăuntru ori cine ar numi, oricine ar îndruma, ori bani ar lua din atare dare, ori la slujbă ar merge, afurisit să fie în veci. Fierul și pietrele să putrezească, iar trupul lui să rămână în veci!*” Aparent, prin acest hrisov întărit și prin tehnica blestemului, văcăritul era scos înafara legii, dar Scarlat Ghica, de cum ajunsese pe scaunul domnesc, se și gândi să încalce jurământul de prohibiție. Mitropolitul Iacov este rugat să dea dezlegare pentru văcărit, dar contrar oricăror așteptări, el refuză; preferă să depună cărja, decât să încalce solemnul jurământ. Într-o vreme când corupția și trădarea erau la modă, refuzul Mitropolitului de a trăda jurământul făcut este un lucru demn de consemnat. Scarlat Ghica însă nu capitulează, ci contra unor pungi cu aur obține un firman de la Stambul, care îi oferă dreptul de a repune darea blestemată. Nu poate pune, din nefericire pentru el, în aplicare firmanul, pentru simplul motiv că este mazilit. Ioan Callimachi,

succesorul lui Scarlat Ghica, cu ajutorul lui Ganea și a altor boieri greci, va obține demisia Mitropolitului Iacov, care va spune: „*Jață că m-am lepădat de mitropolie și de cinste și de toate ale acestei lumi, numai focul jurământului să nu-l ieau în cap și în suflet*”. În scaunul mitropolitan s-a instalat Gavril, omul lui vodă și lucrurile au început să devină mai ușoare în legătură cu mult hulitul, dar atât de bănosul văcărit. Patriarhul de Constantinopol va fi contactat de Mitropolitul Moldovei, în numele Domnului, și contra unei mari sume de bani, va fi de acord să dea dezlegare la blestemul pe care tot el îl legase. Pentru bani se trădau ușor, în unele cazuri, cele mai cumplite jurăminte.

Grigore Callimachi, 1761–1764, fiul lui Ioan, va avea mari necazuri din partea lui Constantin Racoviță care îi dorea răsturnarea. Racoviță se aliniază cu un aventurier francez, lipsit de orice scrupule, Linchou, care scrie unor boieri să-l trădeze pe Grigore Callimachi, și ca să se răscoale și să trimită la Stambul o delegație de pârători de profesie. Linchou, în scrisorile către boieri, în care îndeamnă pe față la hiclenie, spune că acest lucru este voia secretă a marelui vizir și că dorințele sale trebuie luate ca pe niște ordine. În realitate francezul mințea cu nerușinare. Spre nenorocul complotistului de ocazie, scrisorile lui sunt interceptate de turci, care după ce le citesc, îl acuză de trădare și-l execută.

Grigore Alexandru Ghica îi va trăda pe turci în favoarea rușilor și-i va intoxica cu știri false și Grigore Callimachi, urmașul lui, va continua aceeași politică. Callimachi a avut de luptat contra hiclenirii unor mari boieri nemulțumiți că nu au apucat slujbele sperate. Ei pleacă în pribegie și trimit un arz la Stambul, în care îl înfățișează în culori foarte întunecate pe domn. Capichehaia lui Callimachi de la Poartă, N. Șuțu, va încerca din răspuțeri să contracareze delațiunea boierilor prin contra atacuri, ponegriri și mari sume de bani. Boierii, în final, fură sfătuiți de către turci, să se întoarcă liniștiți acasă, ceea ce și făcură.

Apogeul trădării în Principate 1769–1800

Principatele „se întemeiază pe anumite titluri, cum ar fi situația lor distinctivă sub raportul originii etnice, individualizarea statutului lor juridico-politic internațional, situația lor geo-politică și, nu mai

peșteră, pe aspirația și lupta pentru emancipare națională, și de-abia în ultimul rând pe bunăvoința și eventuala generozitate a Puterilor implicate în desfășurările din sud-estul continentului" (L. Boicu). Deși autonomia Principatelor va suferi drastice îngrădiri, un minim de prerogative statale subzistă și de pe această poziție ele se vor putea insera în raporturile politice internaționale. Oameni politici abili și cu vaste relații externe am avut și ei și-au vădit concret disponibilitatea de a acționa în favoarea obținerii dezideratelor țării. Domnii fanarioți, vrând-nevrând, își legaseră destinele de cele ale Principatelor pe care le cărmuiau. Boierimea română ori românizată avea ca obiective minimale Domn pământean la tron, autonomie, îndepărtarea dominației otomane și protecția unei puteri creștine, în speță Rusia, datorită ortodoxismului. Boierimea autohtonă „va provoca plângeri, fomentări, conspirații în contra fanarioților, străduințele sale confundându-se cu o direcție națională încheiată cu succes în 1821" (L. Boicu).

Între 1768-1774, se desfășoară un nou război ruso-turc. În calea armatelor țariste spre Balcani se aflau Principatele, care erau state cu o situație politică particulară. Domnitorii fanarioți, considera Cl. C. de Rulhière, erau vânduți Rusiei, iar Mirabeau spunea că „Moldova și Valahia au domnitori care, în calitatea lor de greci, sunt siguri vânduți celor care vor să-i cumpere, și în consecință Rusiei". Fanarioții se arătau extrem de umili față de Poartă, dar acest lucru nu-i împiedica să facă diverse servicii Rusiei sau Austriei, care de cele mai multe ori frizau trădarea. Pentru fanarioți, „menținerea suzeranității otomane era condiția conservării regimului pe care îl reprezentau și a statutului lor, fie și precar, de prinți-domnitori în state autonome. Desigur, semnele vizibile ale decăderii otomane și presiunea în toate registrele a marilor Puteri creștine vecine îi îndemnau la un joc duplicitar și chiar la «hainie» (de regulă mascată). În aceste limite, domnitorii fanarioți cultivau o politică externă oficioasă proprie, care coincidea cu interesele Principatelor numai în măsura salvagărdării autonomiei lor" (L. Boicu).

La izbucnirea războiului ruso-turc se constată o primă defectiune a Domnilor fanarioți. Grigore Callimachi provoacă furia cumplită a osmanlâilor din cauza incompetenței lui, privită ca o trădare. Nu l-a informat corect și prompt pe sultan în legătură cu

manevrele rusești, nu a rezolvat aprovizionarea necesară trupelor turcești la Hotin și Bender. Capul lui Grigore Callimachi și al dragomanului Nicolae Draco vor cădea sub acuzația de hiclenie. Pe tronul Țării Românești a fost numit în 1768, cu puțin timp după declarația de război a Porții contra Rusiei, Grigore al III-lea Ghica. Xenopol considera că „*Alegerea Porței fusese nu se poate mai rea, întrucât acest domn era precum fusese și tatăl său partizan al rușilor, pentru care se și lasă să fie prins de ruși și dus la Petersburg, unde vom vedea că este tratat nu ca un prins de război, ci ca un prieten*”. Padișahul, temându-se de o nouă defecțiune românească în timpul acestui război și vrând să se asigure că nu va avea de suferit de pe urma vreunei trădări, va cere boierilor ca să-și trimită averea mobilă la Stambul, ceea ce cu toate presiunile Porții nu se va întâmpla. Rușii, care prevăzuseră că ostilitățile principale se vor derula pe teritoriile Principatelor, întreprinseseră din vreme o vastă acțiune de propagandă printre români, ca să-i atragă de partea lor. Însuși domnitorul Ghica a fost câștigat de partea acestei propagande. Eforturile țariste de a-și apropia Principatele nici nu au trebuit măcar să fie deosebite, pentru că ura față de turci era atât de mare, încât marea majoritate a poporului, în frunte cu boierii, se arăta gata de colaborare. Acest lucru l-a semnalat și spionul rus Carazin, trimis în misiune în Țările Române în 1768. Frații Mihai și Pârvu Cantacuzino declaraseră că vor da cu bucurie o mână de ajutor pentru intrarea armatelor țariste în București și că Domnul „e pregătit” ca să cadă prizonier. Față de această atitudine, vădit ostilă lor, turcii sub Abaza pașa încep jaful asupra Principatelor, iar muftiul, printr-o fetvă, îi declară pe români rebeli. Acuzația de trădare în bloc era un lucru extrem de grav, pentru că toți locuitorii de la 7 ani în sus urmau să fie masacrați ori vânduți ca sclavi. În primăvara anului 1769, rușii ocupă Moldova și în octombrie același an intră în București, chemați de însuși Grigore al III-lea Ghica și de către marele spătar Pârvu Cantacuzino. Domnul putea liniștit să-și facă bagajele și să fugă la turci, dar el și-a trădat stăpânul și s-a lăsat „prins” de trupele țariste. La Petersburg, hicleanul vodă e primit cu onoruri și Ecaterina a II-a îi face cadou o tabacheră de aur, iar pe fiul său îl primește în corpul cadetilor.

Între 1769-1774, Principatele rămân sub ocupație rusă. Planul Ecaterinei a II-a prevedea fie anexarea Moldovei și a Țării Românești, fie cedarea de către Imperiul otoman pe 25 de ani a lor, în contul indemnizațiilor de război. Petersburgul știa însă că o anexare a Principatelor va provoca o reacție violentă a marilor Puteri, pentru că ea va deregla echilibrul internațional de forțe. Toate promisiunile Rusiei făcute românilor s-au dovedit mincinoase, pentru că Rusia nu ținea cont de interesele Principatelor, ci de ale ei, iar trădarea intereselor românești nu o deranja deloc pe țarină. Când generalul Elempt a intrat în Iași, Ecaterina a II-a a scris că „*Noua Kneaghină moldoveancă vă salută*”. Moldova, prin urmare, nu a făcut decât să-și schimbe stăpânul. Din ordinul Petersburgului se răspândește imediat, o „*carte de jurământ*”, prin care se cere „*de la pământeni*” să jure solemn că „*voiesc și sunt datori, ca cel ce m-am supus de bună voie supt stăpânirea Măriei Sale... ca să păzesc din adevărată inima mea datoria cea credincioasă a supunerii Rusiei*”. Rusia privește Moldova și Țara Românească ca pe niște teritorii cucerite și von Stoffeln afirma că „*astăzi însă, când provincia moldovenească este supusă majestății sale împărătesei, toate veniturile domnitorului vor trebui să treacă la tezaurul M. S. împărătesei*”. Deși în rescriptul din 1769, Rusia vorbea de „*apărare și ocrotire*”, protecție, „*acoperământ*”, panortodoxism, Moldova urma să fie „*o cnejie a țarinei, iar locuitorii supuși ai ei*”. Interesele țării au fost trădate și țarina s-a pregătit să-și introducă propria administrație.

Reacția românească la starea de fapt instaurată de ruși nu se va lăsa așteptată. O grupare fanariotă, care își vedea periclitată poziția în noua conjunctură, afișează deschis o poziție filoturcă. Pe aceeași platformă se plasează și o parte a boierimii pământene care nu are încredere în altruismul atât de sforăitor etalat de Rusia. Experiența politică i-a învățat pe acești boieri că nimic nu se obține pe gratis și că eliberarea Principatelor de sub turci presupune și acceptarea unor servituți, a unei anumite plăți. Nevrând să trădeze interesele țării, acești boieri se plasează și ei pe poziții filoturce, în condițiile în care între Principate și Rusia nu există un tratat și pretențiile marii puteri nu sunt definite cu claritate.

Grigore al III-lea Ghica, care s-a hotărât să-l trădeze pe padișah, a urmat propria sa politică, dictată de interesele personale. Pentru că a antrenat din păcate întreaga țară în planurile sale, doar pe baza unor vagi garanții exprimate de Rumianțev, Domnul i-a rădat nu numai pe turci, ci a trădat și Muntenia. Pârvu, Mihai și Răducanu Cantacuzino s-au dovedit „cu mare credință și ajutor” față de ruși, iar 12.000 de moldoveni s-au înscris ca voluntari în armatele țariste. Naivitatea politică a poporului și a elitei, care nu lua în calcul decât dorințele sale, nu și realitatea concretă, a făcut să nu se cumpănească prea bine asupra unei posibile trădări a Principatelor de către Petersburg. Sub impactul momentului – eliberarea de sub turci – nu s-a mai pus problema consecințelor și toți românii vor spera într-un viitor mai bun, creștinește ocrotit. În 1770, după trecerea euforiei eliberării de sub turci, elita politică românească va lua în calcul și raportul politico-juridic al Țărilor Române cu Rusia. Dacă informația ambasadurului prusac von Solms e corectă, în 1770, boierii au cerut ca Principatele să intre sub stăpânirea țarinci, ceea ce însemna la urma urmei trădarea intereselor și a statutului lor. Xenopol afirma că această cerere, cât și altele care vor urma, nu au constituit gândirea și voința politică a clasei conducătoare, ci a fost de inspirație rusească, o emanație a Petersburgului, datorată fie naivității boierilor, fie a mituirii lor. Oricum, această poziție este indiscutabil amendată de trădare.

O parte din boierimea munteană se gândea, la modul cel mai serios, la extinderea și în Țara Românească a legislației rusești și chiar la includerea în imperiul țarist a țării. În felul acesta, elita își vedea garantate drepturile și poziția dominantă, chiar dacă prețul era desființarea statală. Boierii moldoveni optează pentru formula „*acoperământului*”, a unui protectorat. Cum vedeau însă rușii acest „*acoperământ*”, aflăm din cuvintele lui Panin, care îi spune lui von Solms, că dacă Rusia va fi nevoită să lupte în 1772 și contra Austriei – relațiile ruso-austriece începuseră să se încordeze – va „*duce toți locuitorii creștini din Moldova și Valahia în Rusia și să facă din aceste două provincii un deșert, abandonându-le și distrugându-le în întregime*”.

În 1772, va avea loc așa numitul congres de pace de la Focșani, între Rusia și Imperiul Otoman. Cronicile turcești menționează că la Focșani s-a pus problema să fie „*jertate vinovățiile și păcatele celor din Țara Românească și Moldova, precum și ale raialelor care în timpul războiului s-au împotrivit Înaltului Devlet și s-au aliat cu rușii și că vor fi tratați cu blândete*”. Turcii erau dispuși deci să ridice acuzația de rebeliune și trădare pe care au aruncat-o asupra Principatelor. Pentru Grigore al III-lea Ghica se preconiza, la presiunea rușilor, domnia pe viață a Moldovei. În această perioadă, vor fi invocate pentru prima oară într-un context internațional, așa numitele „*capitulații*” sau „*tractate vechi*”, dintre români și turci, care chiar dacă se bănuiește a fi falsuri moderne, corespund unei realități istorice și au fost recunoscute ca autentice de către otomani și acceptate ca atare de curtea țaristă. Boierimea română este atentă și la Austria. Pârvu și Mihai Cantacuzino au intrat în corespondență cu Maria Tereza, iar un grup destul de numeros de boieri s-a prezentat la Focșani, la Thugut, reprezentantul lui Kaunitz, pentru a-l ruga să intervină în favoarea eliberării Principatelor de sub turci. La 6 august 1772, o delegație munteană trimite un memoriu lui Orlov, în care se propune slobozenie pentru Țările Române, „*domn de aceeași credință cu noi și să fim asigurați supt ocrotirea celor mari trei avtocați: al Rosiei, al Austriei și al Prusiei*”. Percepând scopurile ascunse ale Curții țariste, trădarea ei față de Principate, boierii au dat în sfârșit dovadă de maturitate politică, schimbându-și gândirea și conduita.

În 1774, se va încheia pacea de la Kuciuk Kainardji, care după expresia unui contemporan „*este un model de stabilitate din partea diplomaților ruși și un rar exemplu de imbecilitate din partea negociatorilor turci*”. „*Petersburgul a știut să transforme promisiunea de a vorbi în favoarea Principatelor într-un drept de intercesiune și, apoi, în protectorat*” (L. Boicu). Prin tratatul de la Kuciuk Kainardji, Rusia se obliga să restituie Porții toate cuceririle făcute, inclusiv Principatele, care vor beneficia de amnistie generală și libertate pentru cei care vor opta să plece în străinătate. Deasemenea, Rusia își rezervă dreptul de a interveni în favoarea Țărilor Române la Poartă, iar Poarta se obligă să țină seama de

aceste intervenții. Deși elita politică românească spera ca după Kuciuk Kainardji domniile fanariote să ia sfârșit - în acest sens boierii munteni l-au propus Domn pe vel vornicul Ștefan Pârscoveanu - ele nu vor fi abrogate, iar pe tron va fi numit Alexandru Ipsilanti.

Al. Ipsilanti intră în legătură cu rușii și în 1775, într-un memoriu către N. V. Repnin, cere după modelul lui Grigore al III-lea Ghica, Domnul Moldovei, domnia pe viață. Dionisie Eclesiarhul, în „*Hronograf*”, afirmă că Alexandru Ipsilanti era „*înțelept și cu minte înaltă*”. S-a arătat bun gospodar și țara era mulțumită, dar la Stambul candidații la tronul său se întreceau în felurite intrigi. În 1781, o întâmplare neașteptată i-a făcut pe toți uneltitorii lui Ipsilanti să tresalte de bucurie. Fii Domnului, Constantin și Dumitru, tineri cu o aleasă educație, din pricini familiale, se hotărâseră să fugă din țară, în Imperiul austriac. Dușmanii lui Ipsilanti vor profita imediat și delatorii vor prezenta fuga beizadelelor nu ca pe un simplu incident, ci ca pe o conspirație. Reieșea din spusele delatorilor că Domnul și-a sfătuit băieții să fugă mai întâi. Vodă, în taină, urma să facă același lucru mai târziu. Intriganții aruncau asupra lui vodă vina de hiclenire față de padișah, fapt care în cel mai fericit caz se lăsa cu mazelirea, dacă nu chiar cu moartea. Domnul a trimis scrisori beizadelelor să se întoarcă din Austria și a pornit chiar o delegație la Iosif al II-lea ca să-i expulzeze. Ienăchiță Văcărescu, care făcea parte dintre ambasadori, îi va replica împăratului, că în cazul fiilor lui Al. Ipsilanti, nu poate fi vorba de o cerere de azil, pe care se prelua Iosif, atunci când a refuzat expulzarea, pentru că „*azilul se cuvine a-l dobândi acei ce dosesec de la un mare rău și peire și primejdie; iar nu când neștine dosește de la bine*”. Ca să nu-și complice situația și să fie acuzat de către sultan de trădare, Domnul își va cere singur mazelirea.

Grigore al III-lea Ghica a fost numit cu sprijinul Rusiei, în 1774, ca Domn al Moldovei. Austria, ca plată pentru ajutorul diplomatic acordat turcilor în războiul din 1768-1774, cere o rectificare de frontieră în nordul Moldovei, cu motivarea creării unui coridor spre proaspăt anexata Galiție. Trupele austriece pătrund în teritoriul revendicat, sub pretextul unui cordon sanitar;

Feldmareșalul rus Rumianțev se lasă cumpărat de Viena și pentru un cadou de 5000 de galbeni și o tabachieră de aur bătută în briliante, trădează interesele Moldovei, dar și ale Rusiei și acceptă ocuparea zonei Cernăuți. Grigore al III-lea Ghica va protesta contra prezenței militare austriece în Moldova și secondat de boieri va trimite un memoriu la Stambul, în care va arăta că „*de are Poarta turcească niscaiva pricini cu austriecii, patria noastră nu-i datoare să facă răfuială între dânsii cu dezghinarea ei*”. În continuare amenință pe sultan că dacă nu e în stare să apere interesele țării, Moldova va face apel la o altă Putere, subînțelegându-se Rusia. Aceste cuvinte vor fi abil speculate de austrieci, care nu-l agreau de loc pe Domn. De altfel delațiuni la Poartă vor veni și din partea lui Alexandru Ipsilanti și din a Franței. Situația lui Ghica devenise foarte ingrată, pentru că după pacea din 1774, Rusia l-a abandonat, l-a trădat ca nemaifiindu-i folositor. Domnul servise Petersburgului ca o „*unealtă oarbă*”, convins că-și slujește țara. Nu a înțeles că rușii îl întrebuințaseră ca pe un paravan și că după ce rolul lui a luat sfârșit, a fost dat uitării. Deși trădat din mai multe părți, Domnul nu renunță la apărarea intereselor țării, dar în acest efort nu e secondat decât doar de câțiva boieri credincioși. În 1775, Poarta consimțea la ocuparea nordului Moldovei de către austrieci. După ce a văzut că nu poate modifica hotărârea, vodă caută să salveze măcar Suceava, fapt care irită la culme Viena, decisă să scape definitiv de acest obstacol în calea dorințelor ei, care era Grigore al III-lea Ghica. Și turcii vor să-l mazilească, mai ales în urma delațiunii unui mare grup de boieri potrivnici domniei din cauza reducerii zilelor de clacă datorate de țărani.

În 29 septembrie 1777, un grup de boieri în frunte cu lordache Dărmănescu, bătut de curând la tălpi din poruncă domnească, apoi cu Mihalache Balș, lordache Cananău, lordache Cantacuzino și Grigore Balș s-a refugiat la pașa de Hotin, unde a fost bine primit. Domnul a înțeles gravele consecințe ale trădării boierilor și a încercat să-i recheme, dar ei au refuzat invitația.

Trădătorii lui vodă, de la boierii moldoveni la austrieci și turci, s-au decis acum să-l ucidă, pentru că în condițiile nou create nu se mai mulțumeau doar cu mazilirea. „*Pretexte pentru aducerea*

la îndeplinire a abominabilului act găsește Poarta de îndată", spune A. Iordache, în „Principii Ghica”. Lui vodă i se impută refuzul de a satisface cererile de grâu către Poartă și corespondența secretă purtată cu Rusia. Învinuit de trădare de către padișah, soarta Domnului e pecetluită. La 30 septembrie 1777, a sosit în țară capugi-bașa Kara Hissarli bei cu poruncă de a-l aduce viu sau mort la Stambul. Deși prieten cu Ghica, oficialul turc trădează această relație și execută întocmai porunca Porții. Asasinarea domnitorului însă nu s-ar fi putut face atât de rapid, fără trădarea boierilor opozanți în frunte cu logofătul Vasile Razu, numit deja ca membru al căimăcămiei ce urma să conducă țara până la sosirea unui nou Domn. Kara Hissarli bei, sub pretextul că e bolnav, cere domnitorului să-l viziteze la beilicul din Iași. Aici se aflau deja încă doi boieri trădători, Gheorghe Sturdza și Manolache Bogdan. Însoțit doar de 4 slujitori, Grigore al III-lea Ghica dă curs invitației și se prezintă la beilic. O dată intrat, „i s-a servit cafea și, când s-a aplecat să ia ceașca, la un semn al emisarului, garda turcească a tăiat capul domnitorului și i-a aruncat trupul pe fereastră” (Independența României. Documente). Domnul „fiind înalt și voinic”, înainte de a fi răpus a reușit să ucidă trei turci. Capul lui Ghica va fi dus la Stambul, iar trupul îi va fi înmormântat la Sf. Spiridon din Iași.

După ce Poarta a trădat interesele Moldovei și a acceptat în 1775 raptul austriac asupra Bucovinei, l-a trădat și pe Domnul ei. Asasinatul a impresionat profund pe contemporani, români și străini, iar Curtea din Petersburg a cerut explicații. Turcii și-au motivat crima prin trădarea față de Poartă a domnitorului, ceea ce era un enorm fals, pentru că vodă însuși a fost victima unei trădări. A. D. Xenopol nota: „Prin trădare pierduse Moldova partea ei cea mai frumoasă; prin trădare cădea domnitorul ei: una sub cuțitul Austriei, altul sub acel al Turciei, o paralelă vrednică de politica acestor două state, și care se poate caracteriza pentru Turcia prin nechibzuință, pentru Austria prin lăcomie”. Anastasie Iordache subliniază că: „Incontestabil, nu pentru poziția sa contra anexării Bucovinei l-a ucis Poarta pe Grigore al III-lea Ghica, ci pentru consecințele ce decurgeau din aceasta, între care perfida insinuare a neconținutelor sale legături cu Rusia. În scopul păstrării

integrității Moldovei și al obținerii unui mai înalt grad de autonomie care să-i asigure posibilitate de apărare. Grigore al III-lea Ghica a recurs la sprijinul adversarului inamicilor țării sale. N-a căzut în cursă, căci nu avea altă cale de ales. El însă nici nu a trădat, pentru că trădare este numai în cazul intereselor naționale. Oprimatorii dintotdeauna ai popoarelor nu pot pretinde în mod legitim că sunt trădați de supușii lor, atunci când aceștia se ridică pentru cauza lor dreaptă, privind emanciparea politică și integritatea teritorială”.

Pentru Poarta otomană însă, atât Grigore al III-lea Ghica, cât și întreaga familie a Ghiculeștilor, va sta sub pecetea trădării, așa încât pe tot restul perioadei fanariote nici un Ghica nu va mai urca pe tronul Principatelor. Domnitorul cu un destin atât de tragic, Grigore al III-lea Ghica, va rămâne în istorie și prin faptul unic, de a fi fost trădat de toată lumea: boierii moldoveni, domnitorul Munteniei Alexandru Ipsilanti, Rusia, Austria, Imperiul Otoman.

Constantin Moruzi, numit Domn în ajunul morții lui Grigore al III-lea Ghica, intră în Iași în decembrie 1777. „Moruzi, scria Xenopol, ce venise în Moldova ca om de încredere al Porții, urmează a innegri pe răposatul domn în ochii ei, raportându-i pe fie-ce zi noi descoperiri asupra trădătoarei sale purtări”. Acestui om până și memoria trebuia să-i fie întinată!

Constantin Moruzi, chiar a doua zi după înscăunare, va înființa un adevărat serviciu de spionaj, în fruntea căruia l-a pus pe Constantin Caragea. Serviciul acționa atât în favoarea turcilor, cât și în folosul domniei. Prin acest instrument, vodă a descoperit un complot de o factură mai deosebită, în care Iorga vedea urme ale „ideilor revoluționare” francmasonice. A. D. Xenopol spune că turcii, pregătindu-se de un nou război cu rușii, au început jaful Moldovei și Domnului, deși „omul Porții, se plânge la sultanul contra fărădelegilor comise”. În același timp mai „mulți boieri protestează contra unor asemenea barbarii; dar domnul care credea că era prea indostulătoare tânguirea trimisă de el, pune la opreală pe boieri, acuzându-i de trădare contra Porții”. C. C. Giurescu nota că în timpul domniei lui Constantin Moruzi „se formează o opoziție boierească și chiar puternică. Dar Moruzi nu se intimidează, ci,

obținând un firman de la Poartă, pășește hotărât la reprimarea ei. Doi fruntași, Manolache Bogdan vel vornic și Ion Cuza biv vel spătar, sunt decapitați (29 august 1778), un al treilea, paharnicul Dărmănescu, francmason, e lovit cu topuzul, bătut la salangă și apoi schingiuit la mănăstire, alți boieri, spătarul Iordache Cantacuzino și biv vel logofătul Roset Bălănescu sunt ținuti câțva timp la închisoare. În urma acestei represiuni, boierimea se liniștește..." Leonid Boicu, în „Principatele române în raporturile politice internaționale”, scrie următoarele: „Domnitorul C. Moruzi i-a cerut lui Enzenberg, comandantul Bucovinei, să extrădeze pe Manole Romalo care și-a însușit titlul de căminar, a delapidat, a folosit măsuri false, a fost destituit din administrație și a conspirat împotriva «patriei» împreună cu Dărmănescu. La 8/19 septembrie 1778, primarul Constantin, ispravnic de Herța, a repetat cererea, precizând că domnitorul a sechestrat cifrul corespondenței lui Romalo cu Ioan Frangopulo, cumnatul său, interpret al ambasadorului Prusiei la Constantinopol. Conspirația avea în frunte pe Iordache Dărmănescu, secondat de Manole Romalo, Iordache Cantacuzino, Roset Bălănescu, Manolache Bogdan și Ioniță Cuza. Semnificația reală a complotului rezultă din nota lui Kaunitz, întocmită la 28 octombrie 1778 în baza rapoartelor internunțiatului austriece din Constantinopol: domnitorul C. Moruzi a descoperit o conspirație în urma căreia a condamnat la moarte pe boierii Bogdan și Cuza, la ocnă pe principele Cantacuzino, pe Bălănescu și pe doctorul Depasta, le-a confiscat averile și le-a trimis cămării turcești din Constantinopol, numiții fiind considerați trădători ai Porții, iar pedeapsa a fost confirmată de sultan. După cum se vede, în nota lui Kaunitz apare un nume nou: dr. Depasta, iar vinovăția capitală a conspiratorilor este trădarea Porții. Or, condamnați la moarte au fost numai doi: Bogdan și Cuza, adică boieri autohtoni și antifanarioți, de care domnitorul avea tot interesul să se debaraseze și n-a scăpat prilejul”.

R. Comănescu și E. M. Dobrescu în „Istoria franc-masoneriei” (926-1960) afirmă că „Prima personalitate română bănuită de afiliere la o societate secretă europeană a fost principele Dimitrie Cantamir. La începutul secolului al XVIII-lea

el a devenit rozicrucian și, conform unei legende, capul lui a fost luat după moarte pentru a fi îngropat într-un cimitir rozicrucian din Scoția". Când osemintele lui Dimitrie Cantemir au fost repatriate, Nicolae Iorga a deschis sicriul și a constatat că scheletul nu avea craniu. Primele Loji masonice în Principate au fost înființate de italieni, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea. În 1734, la Galați, Del Chiaro, secretarul domnitorului Constantin Mavrocordat, fondează prima Lojă, după care însuși Mavrocordat pune bazele Lojei „Moldova”, așezând ca Venerabil pe episcopul de Huși, Leon Gheuca. Potrivit lui Marcel Shapira, inițiați în secretele masoneriei au fost și lordache Cantacuzino, Ioniță Cuza, Manolache Bogdan și lordache Darie Dărmănescu, complotiștii desconspirați de C. Moruzi.

Ținta supremă a fanarioților era păstrarea tronului și numai în aceste limite erau preocupați de soarta țării, păstrarea autonomiei ei. Departe de a colabora, de a stabili o linie politică comună, fanarioții instalați pe tronurile de la Iași și București nu precupețeau nici bani și nici timp pentru a se submina reciproc. Delațiunea era în floare. Deschiderea în 1781, de către ruși, a primului consulat la București, a creat panică la Stambul. Turcii spuneau oricui voiau să-i asculte că „*Boierii, și așa nesupuși prin firea lor, nu vor mai ști ai cui supuși sunt... înclinarea lor către uneltiri nu este decât prea cunoscută...*” Și nu se înșelau, pentru că locuința consulului Lascarov a devenit „clubul” boierimii. „*După nu mai mult de patru ani de la sosirea sa, a fost descoperită o societate secretă: domnitorul Alexandru Mavrocordat al Moldovei și mai mulți boieri care făceau parte din ea au fugit în Rusia, unde li s-a arătat o prețuire cu totul deosebită; consulul rus a rămas mai departe în funcție, în timp ce, la cererea sa, domnitorul Moldovei, Constantin Moruzi, avea să fie destituit pentru că nu-i făcuse o primire destul de bună...*” (P. Eliade). Alexandru Mavrocordat, fostul Domn și-a petrecut la Petersburg o lungă perioadă de timp. Ajuns pe tronul Moldovei, el duce tratative secrete cu Rusia, în vederea închinării țării. Gestul unilateral al său, fără consultarea factorilor de decizie ai țării, și de ce nu, chiar a poporului, este un act de trădare a intereselor Moldovei. Fanariotul și o mică grupare complotistă,

formată în special din boieri greci, au hotărât pentru propriile interese, rămânerea la putere, să ofere Rusiei pe tavă întreaga țară. Pentru că s-a temut că turcii erau la curent cu activitatea sa secretă și l-au și catalogat deja ca trădător, Domnul, în 1787, în noaptea de 5 spre 6 februarie, a fugit din Iași, însoțit de 24 de conspiratori. Și-a trădat și soția, familia și Curtea de peste 100 de persoane, pe care le-a abandonat în voia turcilor la Iași. Și-a găsit prețioasa salvare la Moscova, unde a murit în 1819.

Între 1787-1792, se desfășoară un nou război ruso-turc, la care se va alătura și Austria, în 1788. Nicolae Mavogheni, Domnul care a șocat Bucureștii plimbându-se într-o trăsură trasă de doi cerbi, pentru că i-a bănuț de o posibilă trădare pe marii boieri, i-a surghiunit în sudul Dunării. Boierii suspectați de o potențială viclenie au fost vornicul Ienache Racoviță, logofătul Scarlat Ghica, paharnicul Tudorache Iuliano, banul Nicolae Brâncovanu, vornicul Dumitrașcu Racoviță, Manolache Crețulescu, Costache Ghica, Dumitrache Fălcoianu. Restul boierilor vor fi obligați să se înroleze în armata pe care vodă o constituise și în fruntea căreia se dovedi un foarte bun comandant. Va produce austriecilor în timpul ostilităților serioase înfrângeri. „Cu toate acestea, sublinia Xenopol, el este pedepsit ca un trădător de însuși stăpânii săi pe care îi servise cu credință... Mavrogheni, poate singurul grec care slujise cu credință pe turci, tocmai fiindcă nu făcea parte din viclenii și intrigantii Fanarioți, să fie tăiet ca cel mai mișel trădător!”

În Moldova, după mazilirea lui Alexandru Mavrocordat „Firaris”, este pus pe tron Alexandru Ipsilanti, fostul Domn al Țării Românești. Ipsilanti era filoaustriac, dar turcii îl vor suspecta de trădare, doar atunci când de frica ienicerilor care erau puși pe pradă și dezordini, i-a fugit în Bucovina secretarul francez Chevalier. „Turcii spuneau că el a fugit înadins în Austria, pentru a destăinui împăratului secretele lui Ipsilanti, și planurile de război ale vizirului. Nu știm cum va fi stat cu planurile vizirului, cu toate că turcii nu prea aveau obiceiul de a face planuri când mergeau la război; cât despre secretele lui Ipsilanti, acestea nu mai aveau nevoie de a fi destănuite curții din Viena, întru cât acele ce existau în mintea principelui erau cunoscute tocmai numai de această curte.

Atare lucru se vede îndată ce Austriecii intră în Moldova. De și Ipsilanti ar fi avut tot timpul a fugi către sud, el este prins la Iași de trupele germane, în acelaș mod precum fusese prins și Grigore Ghica de ruși în lupta din 1769" (A. D. Xenopol). Ipsilanti l-a trădat pe sultan, dar ca turcii să poată înțelege acest lucru, a fost nevoie ca ambasadorul Angliei să le deschidă ochii. Fiul domnitorului, aflat la Stambul, va fi arestat și torturat ca să declare unde erau ascunse averile familiei. El dă o parte din bani, dar ambasadorul englez spune turcilor că mai există și alții. Denunțul „gravează într-un chip nespus poziția familiei domnului trădător. Chiar în acest moment critic, când o provincie întreagă (Moldova) era pierdută, și anume prin trădarea unui om în care turcii avuse încredere, se gândeau numai la bani!" (ibidem).

Fanarioții, despre care generalul Langeron spunea „că nu există pe pământ o ceată de ticăloși mai imundă", s-au dovedit experți în arta intrigilor și a trădării. Se învinuiesc reciproc „răsturnându-se de pe tronuri în temniță sau mormânt", nota Xenopol și „cu cât înaintează epoca fanariotă, devin la rândul lor un element tot atât de nesigur și de șovăitor pentru stăpânii din Constantinopol, ca și vechile domnii naționale ale țărilor române. Se schimbă numai aluatul; forma în care el era dospit și copt era aceeași. Raporturile neapărate izvorâte din firea lucrurilor rămăseseră neschimbate". Dar, „turcii uitau tot așa de ușor trădările, ca grecii ocările, de îndată ce se arăta ochilor unora lucirea aurului, celorlaltor numai perspectiva de a-l aduna".

V. TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVIII-lea

Unirea religioasă o trădare?

Prin pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699), Transilvania a intrat sub stăpânirea austriacă. Imperiul habsburgic era un conglomerat statal, care avea ca elemente de coeziune catolicismul, dinastia, absolutismul monarhic, puterea militară comună și birocrația. Dintre cele patru religii recepte precizate în „*Diploma leopoldină*”, catolică, calvină, lutherană și unitariană, religia catolică era cea mai slabă în Transilvania. Prin „*Approbatae Constitutiones*”, legi menținute de „*Diploma leopoldină*”, poporul român și religia lui ortodoxă erau considerate doar „tolerate” în Transilvania. „Noțiunea medievală de națiune (*natio*), designând grupuri, sociale sau etnice, privilegiate, a evoluat, primind înțeles național, în raporturile sociale existente însă, cuprinzând în națiune întregul popor, dar excluzând de la drepturile politice pe cei neliberi. Cele trei națiuni unite în 1437, nobilii, secuii și sașii, nobilimea fiind, fie prin origini, fie prin asimilare, în covârșitoare parte maghiară, au devenit ungurii, secuii și sașii. Noile națiuni și-au delimitat și teritoriile, și-au împărțit între ele toată întinderea țării: scaunele secuiești le socotesc «pământ secuiesc», pământul regesc «pământul săsesc», iar comitatele, în stăpânirea nobilimii, «pământ unguresc» (Istoria României, vol. III). Românii, deși cei mai numeroși și mai vechi în Ardeal, au fost lăsați fără „terra” și „*Diploma leopoldină*” nici măcar nu-i amintea, de parcă nu ar fi existat. Dacă ar fi reușit să-i câștige pe români de partea catolicismului, Viena ar fi realizat nu doar întărirea, ci și preponderența catolicismului în Transilvania, pe de o parte, iar pe de alta ar fi obținut și un instrument de constrângere la fidelitate a națiunilor politice, oricând gata, pentru interesele proprii, să îi trădeze pe Habsburgi. Iezuiții, ostași religioși și politici, maestri în arta persuasiunii, înșelătoriei și ademenirii, se vor pune în mișcare în Ardeal, pentru a-i atrage pe români la catolicism.

Ioan Lupaș, în „*Istoria bisericească a românilor ardeleni*”, afirma că: „Soarta poporului nostru a fost foarte grea. Disprețuit

pentru credința sa, împiedicat de a-și zidi biserici și de a-și avea preoții săi, apăsător de toate poverile obștești, lipsit de cele mai firești drepturi în viața de stat. – așa a tânjit poporul nostru veacuri de-a rândul”. Cu toate acestea la Alba Iulia, afirmă I. Lupaș, „În Bălgradul Ardealului au residat și înainte de Mihai Viteazul mitropoliți români”.

În tratatul încheiat la 20 mai 1595, la Alba Iulia, între delegația boierilor trimiși de Mihai Viteazul și principele Sigismund Bathory, se stipula că „toate bisericile (ortodoxe) din stăpânirea seninătății sale (Sigismund) vor fi sub jurisdicția mitropolitului de la Târgoviște”. După biruința de la Șelimbăr, Mihai I-a pus Mitropolit al românilor ardeleni pe Ioan de la Prislop, „cu mila lui Dumnezeu Ioan Vlădica ot Belgrad” cum vedem într-o scrisoare autografă.

Un urmaș al Mitropolitului Ioan a fost Sava Brancovici. El a avut de luptat contra ofensivei calvine care dorea subordonarea bisericii ortodoxe prin superintendentul ei. În urma delațiunilor, care sunt acte de trădare, Sava Brancovici va fi aruncat în temnița din Vinț și, supremă umilire, bătut cu bețe în public. „Soarta bisericii române din Ardeal și a credincioșilor ei a rămas în cursul epocii calvine tot atât de nesigură ca și mai înainte, cu deosebirea că în locul catolicilor au pășit acum Sașii lutherani și principii calvini ai Ardealului cu toată stăruința spre a îndupleca pe Români cu vorbe amăgitoare ori spre a-i sili cu amenințări, să se abată de la legea strămoșească și să primească învățăturile lui Luther ori ale lui Calvin. O astfel de amenințare a fost și cea din 1566, când dieta din Sibiiu hotărâse ca toți Românii episcopi, preoți sau călugări, să fie scoși din țară și pedepsiți cu pedeapsa infidelității...” (I. Lupaș).

După ce Ardealul a intrat sub stăpânirea austriacă, acțiunea și propaganda catolică va lua locul celei calvine, în efortul de convertire al românilor, iar propagandiștii catolici vor propune conducătorilor spirituali ai românilor transilvăneni Unirea cu Roma, în schimbul acordării unei situații identice cu aceea pe care o aveau slujitorii celorlalte culte, legal recunoscute. Mitropolitul Teofil „ajunge, cu timpul, la concluzia că între tutela calvină, care nu aducea clerului și poporului român nici un folos și cea catolică,

legată de o serie de avantagii, e de preferat aceasta din urmă" (C. Giurescu). Promisiunile iezuiților, făcute unei națiuni lipsite de drepturi, au prins, și însuși Mitropolitul Teofil, convins de autoritățile habsburgice, va cere trecerea bisericii ortodoxe din Transilvania la catolicism, cu tot riscul depunerii sale de către Brâncoveanu. „Încercările și târguielile s-au târăgănat multă vreme, căci căpeteniile bisericești nu îndrăsneau să pășească înaintea poporului dreptcredincios cu sfaturi și îndemnuri de a părăsi credința, slujbele și obiceiurile strămoșești" (I. Lupaș).

În 1697, vlădica Teofil va convoca un sinod în care va face un aspru rechizitoriu la adresa calvinilor și a superintendentului „cari se uitau să vadă și ce fierbe în oală țeranul în zi de post", batjocureau portul și icoanele, răspândeau „cărți pierzătoare de suflet" și multe altele. Teofil a conchis că acum „clerul românesc se poate întoarce la vechile-i datine, pe care Împăratul – căci de el, și nu de prelații catolici ai Ungariei, era vorba, – le recunoaște pe toate, cerând ca Românii să se unească doar cu dânsul în ceia ce privește numai patru puncte de credință: să primească primatul Papei, întrebuințarea pâinii nedospite, azimei, în cuminecătură, Purgatoriul în care se limpezesc sufletele și purcederea Duhului Sfânt, nu numai de la Tatăl, ci și de la Fiul. Era puțin, pe lângă ce se impusese până atunci. Românii, țerani, mireni din orașe, preoți, protopopi și Vlădici, țineau mai mult la icoane decât la Patriarhul din Țarigrad, pe care nu-l văzuseră niciodată, și nici n-avuseră prilej să audă măcar de dânsul; păstrarea posturilor era pentru dânsii mai mare lucru decât judecata asupra puterii Papei sau soarta sufletelor până ajung în Rai ori în Iad, unde e tot temeiul, și tipicul de slujbă, obiceiurile la înmormântări, la botezuri și nunți, aveau mai mult preț pentru ei decât felul de purcedere al celui de-al treilea ipostas al Treimii de o ființă și nedespărțită... Siguri că în sfârșit vor putea trăi și ei ca oamenii, preoții mari și mici din adunare iscăliră și pecetluiră deci cu cea mai mare bucurie, făcând Împăratului pentru atâta bine un mic hatâr, fie și în patru puncte; dar, fiind oameni pățiți, ei însemnară deslușit că Măria Sa li va da scutiri și venituri pentru clerici, slujbe pentru mireni, primirea în școli pentru copiii Românilor" (N. Iorga, Istoria Bisericii românești, vol. I).

Lucrările sinodului s-au încheiat la 21 martie 1697, prin redactarea actului Unirii în limba latină, de către iezuitul Baranayi. Totul, spune Iorga, „se făcu în tăcere, fără să răsbătă ceva la urechile Domnului muntean și ale Mitropolitului lui”. Calvinii și lutheranii însă, nemulțumiți de întărirea catolicismului, îl alertează pe Constantin Brâncoveanu și pe Mitropolitul Ungro-Vlahiei, Teodosie, ca să împiedice trecerea românilor ardeleni la catolicism. În iunie 1697, moare Mitropolitul Teofil și în ciuda presiunilor calvine de a fi ales ca nou Mitropolit Ion Țircă, triumfă Athanasie Anghel, sprijinit de catolici. În ianuarie 1698, A. Anghel vine la București, pentru a fi sfințit. În prezența Mitropolitului Teodosie, a Patriarhului Dositei al Ierusalimului, a lui Clement, episcopul Adrianopolului, a lui Axente, episcopul Sofiei și a episcopului Neofit, Athanasie depune legiuitul jurământ de credință față de ortodoxie. Mitropolitul va sta 7 luni la Curtea domnească a lui Brâncoveanu pentru a fi îndoctrinat în favoarea ortodoxismului și i se vor da instrucțiuni drastice pentru apărarea ortodoxiei. În plus va primi bani, daruri scumpe, veșminte și cărți bisericești. I se mai promite și un ajutor anual pentru Mitropolia din Bălgrad, de 6000 de galbeni, ca „să urmeze și să se plece învățăturilor celor bune ale prea sfântului... Kir Teodosie și câte tocmeli ce are scaunul Ungro-Vlahiei să le păzească neschimbate în toată eparhia sa”. Întors la Alba Iulia, Athanasie Anghel e luat imediat în primire de iezuiți. Ei îi arată rescriptul împăratului Leopold, semnat în 14 aprilie 1698, care prevedea că „dintre preoții români de ritul grecesc” numai acela ce „se va declara că va păzi ritul grecesc după norma celor uniți cu catolicii și va recunoaște pontifele roman... se va bucura de privilegiile preoților catolici”, iar cel ce „va rămâne în statul religiei sale în care e acum, se va bucura de privilegiile religiei aceleia pentru care se va declara sau se va socoti în statul și dreptul religiei în care se află acum”. Ca urmare a presiunilor exercitate de iezuiți, Athanasie Anghel va convoca la 7 iulie 1698, un sinod la Alba Iulia.

Teodor V. Damsă, în „Biserica greco-catolică din România în perspectivă istorică” nota că „Athanasie își luase solemne angajamente să păstreze neclintit ortodoxia în Transilvania. În mai

puțin de trei luni de la întoarcerea sa însă, noul mitropolit își uită făgăduințele date la București, deschizând poarta Bisericii sale propagandei unioniste". Athanasie și-a trădat jurământul față de Mitropolitul Teodosie, față de ortodoxism și la fel și-a trădat și cuvântul dat lui Brâncoveanu că nu va accepta catolicismul. La sinod au participat doar o parte din reprezentanții preoțimii române, dar se va redacta totuși un manifest în limba română, care prevedea că „din buna voie a noastră ne unim cu biserica Romei cea catolicească și ne mărturisim a fi mădularele acestei biserici sfinte catolicească a Romei, prin această carte de mărturisire a noastră". A început să circule prin Ardeal o listă de adeziune, pe care o iscălirea 38 de protopopi, nu însă și Athanasie Anghel. Pe baza acestei liste se va redacta, prin colaborare iezuită, manifestul pentru unire din 7 octombrie 1698. „Actul unirii” consideră T. V. Damsa este „un manifest de o valoare îndoielnică nefiind întocmit de un sinod al Mitropoliei ortodoxe românești din Transilvania care ar fi fost în drept de a face o astfel de mărturisire”. Iezuiții au comis mai multe falsuri, tot atâtea trădări ale adevărului. „Actul unirii” nu poartă semnătura lui Athanasie Anghel, iar „Protopopii români n-au primit ca bază de tratare oferta cardinalului, ci pe a împăratului, nu numai pentru că acesta le cerea mai puțin, dar și pentru că numai el putea să le dea «privileghiomurile» pentru care trebuiau să renunțe la ceva din credință și Biserica lor” (T. V. Damsa).

„Actul unirii” se compune din trei foi sau șase pagini, pe prima fiind un text românesc care cuprinde declarația de unire formală, pur nominală cu Roma, cu specificația că „pre noi și rămășițele noastre din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului să nu se clătească, ci toate țărâmoniile, sărbătorile, posturile, cumu până acum, așa și de-acumu nainte să fimu slobozi a le ținea, după călindariulu vechiu”. Se mai preciza ca „vlădicii să fie hirotonisiți de patriarhul ortodox din imperiu”, iar Papa și împăratul să poată doar să-i întărească. Pagina a doua cuprinde un text latin. Acest text nu este însă traducerea celui românesc, ci afirmă că în mod integral s-a acceptat de către români catolicismul. „Iezuiții nu s-au dat la o parte să falsifice actul, incluzând textul latin” cu deosebiri față de cel românesc, „deoarece angajamentul

protopopilor nu li s-a părut suficient pentru ceea ce urmăreau ei și curtea din Viena. Împăratului trebuia să i se arate că românii au acceptat mai mult" (T. V. Damșa). Acest act este prin falsificarea lui o trădare a adevărului, a cuvântului dat românilor de către ieziți. Nicolae Densușianu, care în 1879 a descoperit „actul unirii” religioase, afirma: „*Intențiunea frauduloasă este așadar evidentă. Avem înaintea noastră o traducțiune din cele mai mișelești și mai criminale, falsificarea unui document public, a unui tractat politico-bisericesc, pentru a supune poporul român catolicilor și a desființa Biserica română de Alba Iulia*”. I. Lupaș considera că „*Din punct de vedere românesc acestui act de tristă și dureroasă amintire trebuie să i se dea numirea, care exprimă adevărul: desbinarea bisericească a Românilor ardeleni*”. Timp de 60 de ani, după unirea religioasă, Biserica ortodoxă română din Ardeal a rămas fără nici o conducere ierarhică.

La 16 februarie 1699, împăratul Leopold dă o diplomă „*prin care, primindu-se și întărindu-se Unirea cu Biserica romano-catolică, se acordă Bisericii unite, clerului și averii acestuia toate drepturile, privilegiile și imunitățile Bisericii catolice; preoții uniți sunt scutiți de iobăgie, de clacă sau robotă și de toate prestațiile umilitoare: e așa zisa primă diplomă leopoldină*” (C. C. Giurescu). În 1701, Athanasie Anghel va fi hirotonisit după ritul catolic, episcop al „*națiunii române*”. La 19 martie 1701, se va da a doua diplomă leopoldină, care reconfirmă pentru Biserica și preoțimea unită privilegiile bisericii catolice. În punctul 3, această diplomă prevede, ca nu numai preoții, ci și mirenii și cei de stare plebee care se vor uni, să fie cuprinși în statutul catolic și să fie socotiți între stări, bucurându-se de legile țării și de toate beneficiile ei, să nu mai fie ca până acum numai tolerați, ci să fie așezați în rândurile celorlalți fii ai patriei. Pentru aceste avantaje materiale, mare parte din clerul românesc a trădat ortodoxismul și a trecut la greco-catolicism. Conținutul celei de a doua diplome leopoldine era de o importanță capitală, dar din păcate el nu a fost niciodată pus în practică. Curtea din Viena și-a trădat cuvântul, a trădat încrederea celor care crezuseră în ea.

Reacția ortodoxă nu va întârzia însă și în 1761, generalul Bucow va da un ordin care va însemna trădarea moralei creștine:

1
„Mănăstirile de lemn să fie arse pretutindenea, cele de piatră, să se distrugă...” Lăcașurile sfinte deveniseră centrele rezistenței religioase ortodoxe și ele trebuiau făcute una cu pământul, la nevoie cu ajutorul tunurilor. Cei care se opuneau, urmau să fie spânzurați ori decapitați. Vor fi distruse mănăstirile Prislopului, Geoagiul de Sus, Râmeț.

În 1715, Ioan Patachi, urmașul lui Athanasie Anghel, își va muta reședința la Făgăraș, și va cere Papei aprobarea să înființeze o nouă episcopie unită independentă. „Comentând gestul lui Patachi, Samuil Micu-Clain spune că acesta a trădat Mitropolia Ardealului și a făcut-o episcopie, deși putea foarte bine să ceară Romei s-o decreteze mitropolie, așa cum a fost totdeauna”.

În temeiul celei de a doua diplome leopoldine își începe în 1744 lupta Inocențiu Micu Clain, episcopul greco-catolic. A considerat că refuzul de a fi pusă în vigoare semnifica o trădare a Vienei și pentru acest lucru, afirmă Augustin Bunea, a fost gata să desfacă uniația. Lupta sa e concepută pe plan național. Din toate memoriile trimise de el la Viena, transpare foarte clar acuza de trădare pe care au comis-o habsburgii față de națiunea română. Inocențiu Micu Clain s-a ținut tare pe poziții și la Blaj, Viena și Roma, dar aici, la 5 mai 1751, sleit de foame, bolnav, singur, a fost silit să-și trădeze principiile și pentru o pensie de 1200 de florini, dați de împărăteasa Maria Tereza, a abdicat din demnitatea episcopală. „După o îndelungată zvârcolire, nota D. Stăniloae, leul fusese trântit la pământ și imobilizat complet”.

Despre Horea, una din căpeteniile răscoalei din 1784, s-a spus că ar fi fost inițiat în secretele masoneriei, dar „apartenența lui țărănească i-ar fi interzis ferm accesul la loji” (R. Comănescu, E. M. Dobrescu). Horea, încurajat de demofilia împăratului Iosif al II-lea, va lua în câteva rânduri drumul Vienei, unde va cere și va obține audiență la Curte.

C. Stoicănescu, în „Revoluția lui Horia” se întreba dacă a fost „Împăratul Iosif al II-lea părtaș la această revoluție; a avut Horia vreo legătură adevărată cu Împăratul?” și răspundea „afirmativ, categoric”. Căpitanul Sodler „i-a mărturisit nobilului Ribczi, în repetate rânduri, că a fost personal la Curte când a

venit odată Horia cu plângere și-i spunea Împăratului că dacă nu vor fi scăpați de iobăgia ungarilor atunci sunt nevoiți să-și iele singuri libertatea, prin răscoală, iar împăratul ar fi spus: «*Thut ihr das!*» (Faceți-o)”. C. Stoicănescu crede că Iosif al II-lea a fost înțeles cu Horea în dezlănțuirea răscoalei și din această cauză Horea vorbea în numele împăratului și afirma că armata nu va interveni pentru înfrângerea răsculaților. Lui Iosif al II-lea îi convenea răscoala „și pentru motivul că aroganța nobilimii maghiare – care-i nesocotea toate legiurile și dispozițiunile – periclita însăși unitatea imperiului și, cum și el era consecvent principiului habsburgic: «*Divide et impera*», știa, că socoteala dintre români și ungurime îi servește propriile-i socoteli”. Dacă așa stau lucrurile, intervenția militară ordonată de împărat contra răscoalei lui Horea trebuie considerată ca o trădare a unei înțelegeri prealabile, a unui cuvânt dat. De ce a procedat Iosif al II-lea așa? „*Mare mister... Poate că împăratul era umanitarist și revoluționar numai în principii, dar nu avea vlagă pentru a trăi și apăra realizarea lor... sau a acceptat acțiunea lui Horia numai ca o sperietoare pentru nobilimea maghiară... sau împăratul a fost o fire schimbătoare, vinovat de schimbătoare?*”

În urma înfrângerii răsculaților de către armata imperială, Horea și Cloșca s-au ascuns în pădurea Scorușet, în Munții Gilăului. Împăratul a pus pe capul lui Horea un premiu de 300 de galbeni. „*Se găsiră deci șapte nenorociți – țărani din comuna Râul Mare – care uitând că răscoala fusese a țărănimii și pentru țărănime, se lăcomiră la bani și, trădând neamul și pătându-și pentru veșnicie obrazul, pinseră, în ziua de 27 Decembrie 1784, pe Horia și pe Cloșca, în adăpostul lor din codru, dându-i apoi pe mâna cătanelor*”. Locotenent colonelul Kray și pădurarul Melzer îi vor convinge pe iobagii Ștefan Trif și Nuțu Mătieș, prin promisiuni de bani și eliberarea din iobăgie, să-l prindă pe Horea. În 25 decembrie 1784, Ștefan Trif împreună cu Trif Manoșel, Neag Iacob, Neag Dumitru, Mătieș Ion, Mătieș George și Nicola George, vor porni să-l captureze pe Horea. „*Pașii trădării căutau prin văile și printre crestele munților...*” (C. Stoicănescu). Când trădătorii se reped asupra lui Cloșca, el se luptă cu multă energie, dar Horea se apără

doar atât până reușește să arunce în focul care ardea, un leanc cu scrisori. La puțin timp, în comuna Mogoș, va fi prins și Crișan, cu ajutorul trădătorilor Ion Clisaru, Teodor Hulbutu, Lazăr Lace, Teodor Momenu, Ion Saitu, Teodor Saitu, Irimie Saitu și Todor Toitu. În fruntea lor se afla Popa Moise, preot din Cârpeniș, cu feciorul său și Popa Simeon din Lupșa. Trădătorii „*au primit și răsplata... au primit bani, au scăpat de iobăgie, au ajuns oameni liberi, dar conștiința din neam în neam nu le-a fost și nu le va mai fi liberă. Fapta trădătorilor a zguduit conștiința oamenilor din satele acelea dintre munți, profund ca și fapta lui Iuda*” (ibidem).

Legenda spune că trădătorii nu s-au bucurat în tihnă de banii primiți prin trădarea lui Horea, Cloșca și Crișan, pentru că în pâinea lor, de câte ori o frângeau, vedeau cheaguri de sânge, „*sângele Horii, și neamul lor atât sărac va fi toată viața și sămânța lui blestemată...*”

PARTEA II-A
DE LA 1800 PÂNĂ ASTĂZI

I. TRĂDAREA ÎN PRINCIPATE DE LA 1800 PÂNĂ LA REVOLUȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Impactul napoleonian

Pompiliu Eliade în lucrarea *„Influența franceză asupra spiritului public în România”* observa că: *„Moldovenii și muntenii sunt încă, la începutul secolului al XIX-lea, un popor copil, un popor ale cărui procese mentale sunt încă imature și ale cărui preferințe nu pot fi dictate decât de capriciu sau de sentiment, un popor oriental pe care-l atrage înainte de toate ceea ce izbește imaginația: formele, culoarea, lumina, zgomotul; mai mult, un popor crescut sub influențe dăunătoare, un popor a cărui pătură de sus a fost întreținută în ignoranță și în gustul frivol pentru aparențe de contactul cu stăpânitori ca turcii, cu administratori ca fanarioții și cu cuceritori pe jumătate civilizați ca rușii armatelor țariste. Abia dacă mai este nevoie să adăugăm că acest popor primitiv, oriental, prost educat, este și un popor latin”*. Poporul român avea un „*caracter imatur*” care „*nu-l putea feri de generalizări pripite*”. *„Forme și vorbe, iată ceea ce... caracterizează cel mai bine chiar și pe cei mai luminați boieri ai începutului de veac din Moldova și Muntenia”*.

La începutul secolului al XIX-lea, se constată o creștere a ostilității boierimii față de Domnii fanarioți, ostilitate percepută și ca o expresie a voinței de a scoate societatea românească de sub dominația otomană. Sustragerea chiar temporară a Principatelor de sub controlul otoman, în vremea războaielor ruso-austro-turce, a creat un climat socio-politic nou, o nouă mentalitate în rândul boierimii.

Diverși străini intrați în contact cu lumea fanariotă din Principate au lăsat memorabile sinteze asupra domnitorilor. Pentru Parrant *„domnitorul este totodată sclav și despot. Are la Constantinopol tot atâția stăpâni câți supuși are la Iași. La Constantinopol sărută supus poala ultimului musulman; la Iași, îl obligă pe cel mai de seamă boier să-i sărute respectuos mâna și tocmai prin această umilire dezonorantă pe care o impune*

moldovenilor se mai hrănește orgoliul grec și crede că se despăgubește de slugărnicia față de turci". Domnii fanarioți „pot după bunul lor plac să ruineze, să îndurereze familiile, să dispună chiar de viața lor... Un pas folositor, făcut fără îngăduința Porții, poate deveni pentru ei o crimă capitală. Într-un cuvânt, acești principii, aproape complet liberi să facă tot răul pe care-l doresc, sunt complet încătușați în ce privește binele pe care s-ar întâmpla să dorească să-l facă". Într-un asemenea climat nu este de mirare că trădarea încolțește și se dezvoltă, dar este vorba de o trădare individuală, comandată de interese proprii, de calcule meschine uneori, pentru că „nu există spirit public, nu există nici o noțiune despre ce înseamnă guvernare, nici un sentiment al libertății; aici oamenii sunt sclavi fără chiar să-și dea seama..."

Fl. Constantiniu nota că „Pe planul organizării interne, monarhia «limitată» în prerogativele domnului, a fost considerată ca slujind cel mai bine progresul societății românești, deși a existat o gamă variată de soluții, de la absolutismul monarhic la democrația nobiliară". Față de Domnii fanarioți însă, nu se hiclesesc numai boierii, ci și oamenii de jos, „cugete rele și neastâmpărate" care „caută a se însoți spre porniri de tâlhării și fapte netrebnice", după cum arată V. A. Urechia în „Istoria românilor". Domnul fanariot, sprijinitor al elementelor grecești, va fi considerat ca un trădător al intereselor boierilor români ori românizați. Politica domnească de a ridica în dregătorii boieri de rangul al doilea sau al treilea a fost văzută de către marea boierime tot ca o trădare a intereselor ei. „În general, goana după slujbe a fost un nesecat izvor de frământări și de zaviștii în clasa boierească" (Istoria românilor, vol. III, 1964).

Exemplul Revoluției franceze, ideea de libertate, i-a împins pe grecii din Grecia la încercarea de a se debarasa de turci, de a-i trăda deschis acum, după ce o lungă perioadă s-a constatat o subordonare absolută dar și o colaborare strânsă cu ei. Aceiași Revoluție îi va face pe boierii din Principate să treacă la o acțiune mai dinamică în vederea înlăturării fanarioților. În care trădarea va juca un mare rol în calculele și acțiunea politică. Generalul rus Langeron afirma că: „Nu există pe pământ rasă de tâlhari mai

mărșavă decât fanarioții... Pentru a-și atinge scopul, nu e crimă de la care să se dea înapoi, nu e josnicie la care să nu se coboare... Modul de a se îmbogăți e foarte simplu: ei fură sau confiscă proprietățile după bunul lor plac, invocând, pentru a justifica aceste atrocități, pretextul unei trădări sau unei corespondențe străine...” Dacă așa stau lucrurile, atunci trădarea boierimii față de domnitor nici nu mai e suspectată ca un păcat care îl poate mânia pe Dumnezeu și pedepsi pe hiclean după fapta comisă.

Domnia în Principate însemna pentru fanarioți enorme avantaje materiale, așa că suprasolicitările în vederea obținerii unui tron și eforturile de a găsi sprijinitori, de la șeful cunucilor, kâzlar-agasi, la marele vizir, erau din plin răsplătite. „Poarta încurajează concurența, care îi permite să încaseze anticipat taxele de numire și de confirmare. Domnii veneau astfel în țară copleșiți de datorii, însoțiți de rude famelice și de creditori grăbiți să-și recupereze creanțele. Principala lor preocupare era deci să strângă în scurt timp cât mai mulți bani pentru a-și plăti creditorii, pentru a satisface exigențele Porții, pentru a-și câpăta rudele și pentru a constitui rezerve care să le evite mazilirea înainte de termen și să le permită o nouă candidatură” (P. Eliade). Cu asemenea obiective stabilite apriori este clar că fanarioții trădau din start interesele Principatelor.

Poarta a tolerat și a încurajat jaful practicat de fanarioți pentru că profita din plin de el. Era mereu în criză financiară și dese războaie necesitau bani tot mai mulți. Între 1711–1829, Țările Române au fost de 6 ori teatru de război. Spolierea turcească și fanariotă, ocupațiile militare cu tot cortegiul de angarale, au contribuit la o enormă degradare a Principatelor.

Prin hătișeriful din 1774, Domnii fanarioți au primit garanția de a nu mai fi maziliți până când „se va dovedi vreo vină a lor, adevărată și cunoscută de toți”. Senedul din 1783 preciza că destituirile să nu se facă decât în cazul unui delict temeinic constatat, iar hătișeriful din 1784 sublinia expres că mazilirea trebuie să urmeze doar în cazul unui „semn evident de răzvrătire”. Răzvrătirea era percepută ca un act de înaltă trădare și sancționată cu pierderea tronului, dacă nu chiar și a vieții. Dar Poarta însăși va da tonul

cavalcadei trădărilor, pentru că prima își trădează cuvântul dat și angajamentele oficiale. Mazilirile arbitrare continuă și la fel uciderile de Domni. Între 1791 și 1802, 6 Domni se succed în Țara Românească și 5 în Moldova. Din 1711 până în 1821, 31 de Domni fanarioți, care făceau parte din 11 familii, se vor urca de 75 de ori pe tronul celor două țări.

În Muntenia, Hangerli vodă, încă de la urcarea pe tron, în 1797, se va izbi de spinoasa problemă a banilor. S-a gândit „să scoată văcărit pe țară, care de la Constantin Mavrocordat nu mai fusese ridicat. Mitropolitul însă și boierii găsind darea aceasta legată cu afurisenie, nu îndrăzniră să o dezlege. Hangerli propuse atunci ca să se scoată contribuția sub alt nume, acel de goștinărit... Boierii nu se învoiră... Domnul trimise atunci de olac la patriarhul din Țarigrad, rugându-l să desfacă legătura pusă asupra acelei dări, oferind sfinției sale prin capuchihaia al său din Constantinopol 50 de pungi de bani pentru osteneală. Cel mai înalt reprezentant al religiei și moralității pe pământ se grăbi a răspunde dorinței compatriotului său și deslegă darea văcăritului de afurisenia sub care era înălțuită. Mitropolitul Dositeu stăruiește însă în refuzul său de a iscăli deslegarea; tot așa fac și mai mulți boieri. Se găsesc însă vr-o câțiva care își vând iscălitura pentru un număr de pungi de bani...” (Xenopol). Trădarea funcționa din plin, de la Patriarhie la boierul din țară.

Hangerli vodă, care la București va săruta smerit mâna lui capudan pașa, când acesta va reveni aici în urma dezastrului de la Vidin, provocat de Pasvan-Oglu, va trimite la Poartă scrisori cu grave acuze la adresa pașei. „Acele scrisori sau fură prinse de amiral când treceau prin Rușciuc, sau ceea ce este mai probabil, îi fură transmise chiar de soția lui care le dobândise din mâinile sultanului. Amiralul, văzând trădarea lui Hangerli, se hotărî să se răzbune cumplit contra lui. Denunță deci el la Poartă pe Domn, că din pricina înțelegerilor lui cu Pasvan, pierduse el bătălia înaintea Vidinului, și pe cât fără de efect rămăsese pările lui Hangerli, pe atât de cumplite urmări avură acele ale lui căpitan-pașa...” (ibidem).

Contra lui Hangerli se plâng la Stambul și mulți boieri, așa că în urma acestei situații, sultanul emite la 11 februarie 1799 un

firman secret de mazilire și unul de executare a lui vodă. La 1 martie 1799 vine la București un capigiu turc însoțit de „un harap mare și groaznic la chip cu îndrăzneală la ucidere...” Hangerli vodă l-a primit pe capigiu în iatac, pentru că s-a prefăcut bolnav. „Domnul îngrozindu-se de la o vreme de chipul harapulului ce căuta cam îngrijit în toate părțile, făcu semn postelnicului și-i spuse franțuzește să cheme în odaie câțiva ciohodari. Cum ești postelnicul pe ușă, harapul aruncă latul în gâtul lui Vodă, prinzându-l cum prind hoheril câlnii cei vagabonzi și-l trase cu putere la pământ de pe pat. Domnul fiind voinic și zbuciumându-se capigiul slobozi amândouă pistoalele sale în pânțele lui, înfigând după aceea și hangeru în coastele lui. Harapul îl trântise la pământ și punându-se cu ambii genunchi pe el îi frângea grumajii... La deturnarea pistoalelor, săriră înlăuntru mai mulți păzitori însoțiți de postelnic. Turcul însă rosti numai cuvintele: «dur bre, (stați) firman» și cu toții încremeniră pe loc ca niște statui înmărmurite. Înaintea aceluia cuvânt sfânt orice voință trebuia să amorțească, și cei doi turci ar fi putut da morții întregi Bucureștii, fără ca o mână să se fi ridicat în contra lor”. (ibidem).

În 1802, în legătură cu acțiunile prădalnice ale lui Pasvan Oglu, boierii munteni fugiți la Brașov cer intervenția țarului Pavel. Poarta e silită să dea hatișeriful din 1802, prin care se preciza că Domnii fanarioți nu pot fi înlocuiți de pe tron timp de 7 ani, decât dacă se fac vinovați „*de un delict dovedit*”, o trădare și vinovăția lor a fost constatată atât de ruși cât și de turci. În 1806, ambasadorul francez la Stambul a reușit să-i convingă pe turci că Al. Moruzi și C. Ipsilanti erau trădători în favoarea rușilor. Mazilirea lor, – pentru că nu s-a respectat de către otomani septenatul hotărât în 1802 –, a fost considerată de către Rusia o trădare a hotărârilor anterioare și folosită drept pretext pentru declanșarea unui nou război, 1806–1812.

În 1801, în preajma Paștilor, în vremea celei de a doua domnii în Muntenia a lui Al. Moruzi, 1799–1801, va avea loc la București o mișcare împotriva evreilor. Gheorghe Conduragiul, „*holteiu din mahalaoa Răzvan*”, atățătorul mișcării antisemite, sub pretextul unui omor ritual comis de către evrei asupra unui copil creștin, ca să-i ia sângele, trădează spiritul de toleranță al românilor. Vor fi bătuți

128 de evrei și vor avea loc mari devastări asupra bunurilor lor. Pentru a nu împărtăși trista soartă a lui Hangerli vodă, în 1801, Al. Moruzi face un gest paradoxal; își plătește cu bani grei propria mazilire. A plătit ca să urce pe tron și a mai plătit încă o dată ca să fie dat jos.

Mihai Suțu, 1801-1802, Domnul Țării Românești, „*nu au fost atât de subțire la minte și adânc la socoteală*”, considera Zilot Românul. Vodă „*incovăia spre oare-care prostie*” și a încredințat țara fiului său bezadea Grigore „*ușor... la minte*”, iar acesta l-a sfătuit pe domnescul părinte cum nu se poate mai rău. Fotino afirma că în București a venit „*un maior general rusesc*”, care a avut ca misiune secretă provocarea fugii boierilor peste hotare și mai târziu a lui vodă însuși. Fuga lui Mihai Suțu în Ardeal, provocată de frica lui Pasvan Oglu care teroriza țara, a fost interpretată de către oficialii turci ca o trădare. Vodă va reveni însă la Stambul unde își avea fiul ostatec și pentru că se afla sub protecția rușilor va fi iertat, dar își va pierde toate averile.

Constantin Ipsilanti a domnit în Muntenia între 1802-1806. „*Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi nu sunt decât niște adevărați agenți rusești în împărăția mahomedană*”, afirma Xenopol, cu alte cuvinte niște trădători notorii ai Porții. Napoleon Bonaparte cunoștea și el trădarea fanarioților în folosul Rusiei și spunea că „*o bună parte din umilirile suferite de imperiul turcesc în timpurile din urmă poate fi atribuită fără nedreptate înțelegerii aproape statornice și obștești a grecilor cu dușmanii ei*”.

Generalul Sebastiani a trecut prin București în 1806, în drumul său spre Stambul, unde a fost numit ambasador al Franței și a înțeles imediat că Domnul Ipsilanti era omul rușilor. Generalul va informa Parisul că „*trebuie să facem cunoscuți Porții trădătorii care o înconjoară, adică pe grecii care ocupă dregătorii și care mai toți sunt vânduți Rusiei. Cunosce din vedere și pe nume pe toți acești blestemați*”. Aparent, C. Ipsilanti se arăta profrancez și îl primise cu deosebite onoruri pe consulul Franței la București, dar în realitate era un dușman al Franței. Cu ajutorul aventurierului Gaspari, care viola corespondența ambasadorului Franței cu Stambulul, vodă putea informa prompt Rusia în legătură cu cele mai fierbinți secrete. Deasemenea, Domnul și oamenii săi au dus o

vastă campanie de intoxicare a Porții cu știri false, au trădat adevărul în favoarea Rusiei. Toată această haină a lui C. Ipsilanti către Poartă a avut ca scop obținerea cu sprijinul Rusiei a domniei pe viață în Muntenia și transformarea ei în domnie ereditară.

Ajuns la Stambul, Sebastiani stăruie pe lângă autoritățile turcești ca Domnul muntean să fie mazilit, ca un trădător ce era. La 24 august 1806, Poarta a dat firmanul de mazilire și „*un capigiu e trimis spre țară pentru aducerea lui la îndeplinire; se pare că i se dăduse și un firman secret de executare a «hainului»*”. Ipsilanti însă, prevenit de către ambasadorul rus la Constantinopol, printr-un curier tătar al domnului moldovean, care, mergând în goană, sosește la București în „*trei zile și trei nopți*”, o ia înainte. El se aștepta mai de mult la un asemenea desnodământ și își făcuse preparativele de plecare...” (C. C. Giurescu). Împreună cu C. Ipsilanti va fi mazilit și Domnul Moldovei, Al. Moruzi. C. Ipsilanti va fugi în Ardeal, de unde prin Kiev va ajunge la Petersburg. Trădarea domnitorului față de turci a dus la arestarea bătrânului său tată Al. Ipsilanti, care se găsea atunci la Stambul. După ce a fost torturat 34 de zile de către turci, Al. Ipsilanti, fostul Domn fanariot, a sfârșit decapitat. Prima fugă a fiului său, Constantin, peste hotare, prima trădare petrecută în tinerețe față de domnescul tată, l-a costat pe vodă tronul, iar a doua i-a curmat dramatic viața.

C. Ipsilanti s-a dovedit trădător față de padișah și în timpul domniei sale din Moldova, 1799–1801; „*Casa lui se prefăcu în localul de întâlnire a tuturor agenților politicei moscovite*” (Xenopol). Colonelul polon Grabinsky, care trecea prin Moldova, spunea că vodă „*ascultă mai cu sfințenie de ordinele ambasadorilor din Petersburg decât de firmanele marelui sultan*”. În locul Domnului trădător și fugar, Poarta îl numește pe tronul Țării Românești pe Al. Suțu. Suțu însă nu va urca efectiv pe tron, pentru că Poarta îl va mazili sub presiunea rușilor și va reda tronul trădătorului C. Ipsilanti. Era o mare umilință pentru sultan, dar totodată și singurul mod de a preîntâmpina un război cu Rusia, care amenința deschis cu începerea ostilităților.

Ca urmare a mazilirii lui C. Ipsilanti, Domnul Țării Românești și a lui Al. Moruzi, Domnul Moldovei, contele Italinski,

ambasadorul Rusiei la Stambul, a prezentat Porții o notă ultimativă. Petersburgul acuza pe turci că au trădat *hatışerif*ul din 1802, prin care se stabilea ca domniile fanariote să se întindă pe o perioadă de 7 ani. Nota ultimativă a fost determinată și de rapoartele secrete ale lui Saint Aulaire, secretarul lui C. Ipsilanti. Domnul îi trăda deschis pe turci și îi anunța pe ruși că fortărețele de la Dunăre erau fără muniții și că finanțele otomane se aflau la pământ. Deși cedase presiunilor Petersburgului și teoretic „*cassus belli*” dispăruse, Rusia trecuse deja cu armatele Nistrul și în aceste condiții turcii îi vor declara război. În 22 noiembrie 1806, trupele țariste intră în Moldova, la 29 noiembrie sunt la Iași și la 25 decembrie la București, în frunte cu generalul Miloradovici. Peste două zile, în compania generalului Michelson își va face apariția în București și C. Ipsilanti.

Până la intrarea trupelor rusești în București, toți locuitorii orașului, nota consulul englez Wilkinson, s-au ridicat contra turcilor și au măcelărit mai mult de 1500, care zăceau pe ulițe și pe podurile însângerate. Miloradovici va avea parte și de un spectacol mult mai macabru. Toate aleile ce duceau spre casele lui Ghica, unde urma să locuiască, au fost luminate cu lumânări înfipite în capetele retezate ale turcilor. Insurecția bucureștenilor a fost percepută la Stambul ca o înaltă trădare, dar Poarta nu a avut pe moment nici o posibilitate de a pedepsi fapta.

Zilot Românul scria în cronica sa că Domnul Ipsilanti a dat mult de gândit bucureștenilor, pentru că „*era un lucru de mirare să vadă cineva – și domn de la Roșia viind, cu călăuză oaste rusească!*” Domnii fanarioți erau aduși de turci și nu de către ruși. Cronicarul mai adaugă că „*Mergeai la Curtea domnească, vedeai pre domn cu o închipuire nouă și nemaipomenită*”, înconjurat de o pompă și un ceremonial de sorginte rusă, care „*la un domn al Țării Românești supuse Porții turcești era o vopsea necinstită și defăimată*”. Domnia lui C. Ipsilanti a fost total subordonată comandamentului rus și vodă mai avea și sarcina ingrată de a-i urmări și prinde pe toți cei bănuți că au avut legături cu turcii ori cu Franța. Dar, când în 1807, se va zvonii că turcii se îndreaptă spre București, va începe în rândul marii boierimi o teribilă panică. Pentru că se știau trădători față de Poartă, vor căuta să fugă, în frunte cu vistierul Constantin

Filipescu, ca să-și salveze viețile. Miloradovici însă a restabilit repede situația.

În Moldova s-a aflat pe tron între 1802-1806 Alexandru Moruzi, care „văzând că rușii erau pe atunci mai tari, trecuse fără nici o formă din partida franceză în cea rusească și devenise peste noapte un atot de devotat partizan al rușilor pre cât fusese până atunci prieten francezilor”. În urma acestei schimbări de macaz, a trădării săvârșite, Domnul va deveni omul rușilor. Un prim act al hicleanului, făcut în favoarea noilor patroni, va fi, evident, tot unul de trădare, vodă denunțându-l pe ofițerul polon Talkowsky ca spion francez.

Rusia beneficia din plin de naivitatea fanarioților, dar și a boierimii române, care orbiți cu toții de propriile interese și himere, nu vedeau adevăratele scopuri ale muscalilor, ocuparea și anexarea Țărilor Române și a Constantinopolului. La 23 decembrie 1794, între Rusia și Austria s-a încheiat o convenție secretă, care stipula că „în cazul unui război comun al celor două Curți Imperiale contra Porții otomane... Moldova, Valahia și Basarabia să fie pentru totdeauna separate de Imperiul Otoman și transformate în suveranități independente în favoarea unui prinț sau a unei prințese din familia Imperială a Rusiei și a descendenților săi de ambele sexe pe veșnicie...” Cancelarul imperial rus Rostopsin, în 1808, viza în raportul său anexarea Țărilor Române la Rusia. Talleyrand îi va sugera lui Napoleon, în 1805, ca să cedeze în favoarea Austriei Moldova și Muntenia ca să învrăjbească Rusia cu Austria. Pe lângă aceste calcule politice, evident meschine, un lucru iese la iveală în Principate sub impactul napoleonian și anume „o primă deșteptare a conștiinței naționale în România”. (P. Eliade).

În 1806, rușii au invadat Principatele, iar „*Revue des Deux Mondes*” nota: „*Nefericitele Principate românești, teatru al unui război fără sfârșit, așezate între ciocan și nicovală, invadate pe rând de trupele turcești și rusești, care le tratează ca pe niște țări cucerite, sufereau cumplit*”. Prin urmare toți trădau, fără jenă, interesele românești. În 1807, Anglia va sfătui Poarta să cedeze Rusiei Moldova și Valahia, iar ambasadorul francez la Stambul, Sebastiani, va spune înalților dregători otimani că Napoleon „va face să fie restituite fidelei sale aliate, Sublima Poartă, cele două

principate, Moldova și Valahia, care fuseseră invadate". Paralel însă, ambasadorul francez la Sankt Petersburg, Caulaincourt, negociază cu Rumianțev dezmembrarea Imperiului Otoman și promite să susțină pretențiile rusești asupra Principatelor și a Bulgariei. În preajma încheierii tratatului dintre Franța și Rusia de la Tilsit, din 1807, Talleyrand spunea că „Împăratul Napoleon... îi vorbea adesea Împăratului Alexandru despre Moldova și Valahia ca despre provincii ce trebuiau într-o zi să se unească cu Rusia..."

După încheierea tratatului de la Tilsit, dintre Napoleon și Alexandru, Franța nu mai are nici un interes ca turcii să continue războiul cu rușii. În plus, în 1807, la Stambul, a izbucnit o mare revoltă a ienicerilor, nemulțumiți de politica reformistă a lui Selim al III-lea. Se ajunge astfel la încheierea armistițiului de la Slobozia, din 24 august 1807, prin care se prevede evacuarea în 35 de zile a Principatelor de către trupele de ocupație ruse. Țarul „nu se execută însă; țarul voia să păstreze țările noastre și Napoleon sfătuiește pe sultan să consimtă la această cedare" (C. C. Giurescu). Prin tratatul de la Erfurt, din 1808, Napoleon a recunoscut legitimitatea încorporării Principatelor la Rusia, ceea ce a fost evident o trădare oribilă a intereselor românești. Prin articolul 5, Finlanda, Moldova și Valahia erau considerate „ca făcând parte din Imperiul Rusiei". Tratatul de la Erfurt a dat o lovitură de grație „partidei naționale" din Principate. Speranțele românilor în Franța au fost trădate.

Nicolae I. Arnăutu, în lucrarea „12 invazii rusești în România", afirma că: „Napoleon și-a dat curând seama de greșala pe care o făcuse semnând acest acord și s-a văzut obligat să-l denunțe, mai ales că insistența pe lângă sultan pentru a obține cedarea către Rusia a celor două Principate Românești, departe de a fi fructuoasă, incita din contră Turcia să caute o reconciliere cu Anglia. Astfel, la 5 ianuarie 1809, a fost semnat un tratat de alianță defensivă între Franța și Turcia. Rușii au fost afectați de această schimbare bruscă de atitudine a lui Napoleon. Într-un raport către Împăratul Alexandru I, prințul Kurakin, ambasadorul rus la Viena, precizează: «Dacă anexarea Principatelor Dunărene era ușoară acum câteva luni, această afacere prezintă acum... datorită lui Napoleon, mari dificultăți»".

Noul vizir, Mustafa paşa Bairactarul, a transmis ruşilor că Poarta „nu va ceda nici un petec de pământ din teritoriul său...” Vizirul Mustafa era în excelente relaţii cu Manuc Bei, negustorul şi zaraful armean care din 1804 deţinea un impozant han în Bucureşti. Consulul rus de la Bucureşti, Luca Kiriko, afirma în 1807, că Manuc Bei era un colaborator intim al lui C. Ipsilanti şi „*confident tainic al consulatului împărătesc*”. Manuc Bei va fi, în tratativele ruso-turce, omul de legătură dintre feldmareşalul Prozorovski şi marele vizir Mustafa paşa, dar şi agentul secret al Rusiei. Armeanul trăda generalilor ruşi toate secretele pe care i le împărtăşea prietenul său Mustafa paşa. Trădătorul, culmea, a fost şi răsplătit pentru „serviciile”, de fapt deserviciile aduse Porţii, de către marele vizir, cu titlul de „*prinţ al Moldovei*”, iar Sfatul Munteniei, în frunte cu mitropolitul Dosoftei, i-a adresat în scris mulţumiri pentru serviciile aduse ţării în repetate rânduri. De la ţarul Alexandru, în favoarea căruia îi trăda pe turci, va primi crucea Sf. Vladimir. Dintre motivaţiile pentru care a primit înalta distincţie, reţinem că a organizat împreună cu Kiose Ahmed, comandantul fortăreţei de la Giurgiu, predarea ei armatelor ruse, că a dat ruşilor informaţii preţioase în legătură cu turcii şi că a împrumutat bani visteriei muntene pentru aprovizionarea armatelor ruse în decembrie 1806.

Manuc Bei, după moartea vizirului Mustafa, începe să se teamă din ce în ce mai mult de turci şi vrea să facă ruşilor un ultim şi mare serviciu ca să dobândească protecţia lor definitivă. Împreună cu Kiose Ahmed va pune la cale o trădare de zile mari a turcilor şi anume predarea în mâinile ruşilor a puternicei cetăţi Giurgiu. Manuc îi va comunica generalului Miloradovici planul de ocupare prin trădare a Giurgiului, iar rusul nu face decât să jubileze de fericire. „Însă, scrie Ştefan Ionescu în monografia închinată lui Manuc Bei, generalul Miloradovici, locuia la marele boier Constantin Filipescu, duşmanul ascuns al ruşilor, iar fiica acestuia era prietena intimă a generalului. Distrat şi neglijent, generalul rus nu-şi păstra cu prea mare grijă documentele militare. Ele erau nu numai pe biroul său din casa Filipescu, ci chiar şi pe toaleta tinerei lui prietene. În atari împrejurări, nu a fost de mirare că au cunoscut intenţiile ruşilor nu numai consulul Franţei, Ledoulx, date fiind bunele lui

relații cu marele boier Filipescu, ci chiar și Aidin, pașa de la Giurgiu”.

În 22 martie 1809, trupele generalului Miloradovici au fost concentrate pe linia Giurgiului și în 24 martie s-a dat atacul. „În timpul nopții fuseseră observate multe focuri, din loc în loc, care ajungeau până la Dunăre. Ele au surprins pe comandanții ruși însă aceștia au fost informați că focurile proveneau de la ierburile uscate aprinse de țărani ca să curețe câmpul. Generalul Miloradovici nu dădu atenție acestor amănunte deși unii ofițeri rămăseseră bănuitori. În realitate, focurile fuseseră aprinse de oamenii boierului Constantin Filipescu pentru a anunța, așa cum se înțelesese cu Aidin pașa, pe turci, când unitățile ruse vor trece la atac” (ibidem). Manuc a stabilit cu Kiose Ahmed, care apăra efectiv Giurgiu și acceptase să trădeze în favoarea rușilor, ca înainte de atacul lui Miloradovici să-și retragă garnizoana din cetate. Boierul Filipescu i-a trădat pe ruși și l-a anunțat pe Aidin pașa despre planurile secrete urzite, iar acesta a luat măsurile necesare apărării fortăreței. Bătălia care a urmat, osmanlâii fiind preveniți, a fost lungă și grea. Giurgiu rezistă și rușii pierd 27 de ofițeri și 800 de soldați. Pierderile otomane s-au cifrat doar la 15 soldați.

Dezastrul armatelor țariste a produs panică în București și o mare veselie în casa trădătorului Filipescu. Kiose Ahmed, desconspirat, va fugi în Țara Românească și se va pune sub protecția rușilor. Urmează și exodul altor demnitari turci, amestecați în planul de trădare al lui Manuc Bei, ca Ramiz pașa, Menis aga, aianul de la Târnovo, amiralul Imge Bei, în total peste 100 de persoane. Toți acești hicleni față de Poartă au fost bine primiți de către ruși.

Înfrângerea suferită de armatele țariste la Giurgiu l-a afectat profund pe Manuc Bei, deși nimeni nu i-a imputat nimic. Șiretul armean, ca să reintre în grațiile comandamentului rus, le va spune, cu dovezi concrete, că boierul Filipescu, cu a cărei fiică trăia Miloradovici, trăda la Stambul toate secretele militare și diplomatice ale muscalilor. Generalul Miloradovici, compromis, va fi înlocuit din funcție, dar îi va cere succesorului, prințul Bagration, să ocrotească în continuare... familia lui Filipescu. Miloradovici, bărbat „în puterea vârstei, care iubea viața și darurile ei, își petrecea

nimpul liber cu familia marelui boier și mai ales cu jupânița Anica, fată cea mai frumoasă a marelui boier". Jupânița „ar fi avut chiar și un rol politic pentru că tânărul și focosul general își lăsa de multe ori documentele secrete prin dormitorul suavei și mult doritei jupânițe, de unde ajungeau apoi în sertarele tatălui său, marele boier Constantin Filipescu. Iar rolul ei se părea că este cu atât mai discutat cu cât, un alt boier, Varlaam, fostul vistier, era în mare intimitate cu tânăra și nurlia jupâniță Moruzi. Cele două, tinere femei, se spunea în societatea bucureșteană, se interesau și de problemele politice ale războiului, deoarece prin legăturile lor cunoșteau din gândurile intime ale unor însemnați bărbați de care depindea mersul evenimentelor. Este greu de știut în ce măsură aceste jupânițe au cunoscut și culisele războiului, ale cărui întâmplări erau comentate uneori chiar în saloanele bucureștene" (ibidem). Jupânițele Anca și Moruzi, indiferent dacă făceau conștient sau inconștient spionaj și transmitere de date secrete, facilitau acțiunile trădătoare ale partidei boierești filoturce. Constantin Filipescu se afla în fruntea acestei grupări și cu toate că rușii îi cunoșteau orientarea politică, totuși, grație lui Miloradovici, va deține în Muntenia funcția de mare vistier și nu va fi surghiunit în Rusia, după cum cereau instrucțiunile Petersburgului. Între Varlaam, șeful partidei filoruse și Filipescu, capul celei filoturce, se ducea o luptă surdă, pentru că ambii se considerau în mod reciproc drept trădători. După dezastrul rușilor de la Giurgiu, poziția lui Filipescu începu să se șubrezească, cu atât mai mult cu cât era acuzat și de o altă trădare, trimiterea unei scrisori marelui vizir, în numele divanului, prin care solicita o intervenție militară otomană în Muntenia și se angaja să asigure și aprovizionarea trupelor. Țarul a fost prompt informat despre actele de trădare ale lui Filipescu în favoarea turcilor și a semnat un ucaz de trimitere în surghiun a hicleanului și a familiei sale. Bagration târăgănează însă punerea în practică a poruncii Petersburgului din considerente de prietenie față de Miloradovici. În 17 februarie 1810 însă, generalul Zass va scoate la iveală ucazul de surghiun. În seara acelei zile, marele boier Filipescu organizase un zaiafet, un bal la care s-a prezentat toată protipendada, ofițerii din comandamentul rus și generalul Zass.

În mijlocul petrecerii au năvălit în saloane cazacii, iar Zass s-a ridicat de la masă și a citit ucazul de surghiun al boierului Filipescu, la Elisabetgrad, de lângă Odesa. Acuza adusă era cea de trădare a țarului în favoarea turcilor. Ordinul trebuia executat în 48 de ore. Vestea i-a năucit pe toți petrecăreții, atât prin conținut cât și prin modalitate diabolică de a fi adusă la cunoștință. Dar nici trădătorul Filipescu nu s-a lăsat mai prejos. El a poruncit lătarilor să cânte și petrecerea să continue, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

„Odată cu surghiunul, marele boier, care jucase până atunci un însemnat rol în viața Țării Românești, dispare din arena politică. Nu se poate aprecia în mod obiectiv în ce măsură Constantin Filipescu a fost un adevărat patriot sau un simplu spoliator al bogățiilor țării și nici care a fost sensul politicii lui. Dacă este considerat un antirus atunci cum se explică prietenia cu generalul Miloradovici și faptul că nu privea cu ochi răi legătura fiicei lui cu acesta și chiar perspectiva unei căsătorii? Și, de asemenea, cum se explică faptul că comandantul șef al armatei ruse de la Dunăre, a permis ca unul din generalii străluciți ai armatei ruse, care fusese și guvernatorul militar al reședinței domnești din 1807 până în 1810, să locuiască în casa unui dușman al rușilor? După cum, de asemenea, este greu de știut ce a urmărit Constantin Filipescu informând atât pe Aidin, aianul de la Giurgiu, cât și pe Ledoulx, consulul francez, despre iminența atacului rus asupra fortăreței de la Giurgiu, pe care-l provocase actul de trădare al lui Manuc Bei și al prietenului său Kiose Ahmed. Fapt este că marele boier Constantin Filipescu nu a fost unul din intimii lui Constantin Vodă Ipsilanti, care era mai curând un executor al dispozițiilor comandamentului rus, decât domnitor al Țării Românești” (ibidem). Cu toate serviciile pe care C. Ipsilanti le făcuse rușilor, ei îl trădeză fără remușcări și după ce Domnul, ca urmare a unei intervenții turcești, se refugiază la Kiev, „la 7 aprilie 1808 se citește la mitropolie nota generalului Prozorovski, urmașul lui Michelson, anunțând că prin ordin imperial... e scos din scaun, președinte al amânduror Principatelor în cele politice fiind de aici înainte un rus, Cușnicov” (C. C. Giurescu).

Metternich, în 1810, va refuza categoric pretențiile Rusiei de a anexa Țările Române și va amenința că dacă totuși acest lucru se va întâmpla „în acest caz va trebui să luptați”, pentru că „Austria nu ar putea să privească indiferentă o asemenea extindere a posesiunilor rusești...” Rumianțev spunea că austriecii „erau ferm hotărâți să se opună din toate puterile, la nevoie chiar prin forța armelor” anexării Principatelor de către țar. Napoleon, într-o discuție cu Metternich, i-a spus: „Știți de ce am recunoscut Rusiei posesia asupra Moldovei și Valahiei? Am făcut-o pentru a arunca un măr al discordiei între voi...”

În 1811, turcii au reluat ofensiva contra rușilor, dar generalul Kutuzov a fost victorios și Poarta a acceptat condițiile de pace impuse de ruși. La 26 ianuarie 1811, a sosit la București un parlamentar turc, Numan Efendi, care i-a adus o scrisoare lui Manuc Bei, din partea lui Mehmed Galib, ministrul de externe al Porții. În această scrisoare se vorbea despre atașamentul lui Manuc față de turci (în realitate era un trădător notoriu al lor) și i se cerea să mijlocească negocierile de pace cu rușii. Armeanul va deveni omul de legătură dintre acreditatii turci la tratative și generalul Kutuzov, noul comandant al armatei țariste de la Dunăre. La 15 decembrie 1811, Manuc i-a adus pe negociatorii din ambele tabere la București și le-a pus la dispoziție hanul său. Manuc va stabili relații foarte strânse cu marele dragoman Dumitrache Moruzi și cu ocazia unor partide de vânătoare îl va convinge pe trimisul Porții să-l trădeze pe padișah și pe Mehmed Galib. Armeanul îl lămurește pe dragoman că este imperios necesar ca turcii să accepte condițiile puse de ruși pentru semnarea păcii, altfel Imperiul Otoman o să fie dezmembrat. Parlamentarii turci însă, nu pot cădea de acord cu trimișii țarului, din cauza revendicărilor teritoriale pretinse de Petersburg. Rușii au cerut să intre sub stăpânirea lor ambele Principate, ceea ce otomanii nici nu doreau să audă. Caută să tragă de timp „să vadă și ce atitudine va lua Napoleon ale cărui relații cu rușii se înrăutățiseră în ultimul timp și care proiecta o mare expediție contra lor. Tocmai în legătură cu această expediție, împăratul francez trimite un ambasador special, pe Andreossy, la sultan spre a-l determina să reia războiul contra Rusiei, în vederea recâștigării Principatelor și Crimeii.

Andreossy întârzie însă în chip nepermis pe drum; pe de altă parte, sultanul nu mai avea încredere în Napoleon ale cărui planuri se schimbau repede și total, dovadă cele petrecute în ultimii ani (Tilsit, Erfurt!); în sfârșit, interpretul delegației turcești de pace, Dumitrak Moruzi, era omul rușilor". (C. C. Giurescu). Tot acest complex factorial explică de ce totuși s-a ajuns la pacea de la București din 1812, „iscălită, din partea țarului, de către bătrânul și lacomul general Kutuzov, succesorul lui Kamenski, pace prin care, fără rușine și în disprețul oricărui drept, ni se ia jumătate din Moldova. Astfel, cu răpirea Basarabiei începe marea dramă a istoriei noastre contemporane, și problema cea mai grea a politicii noastre externe: relațiile cu Rusia" (ibidem).

Rușii, deși considerați prieteni de către români și sprijinitori ai eliberării Principatelor de sub turci, realizează raptul Basarabiei, act prin care trădează speranțele și idealurile românești. În urma negocierilor ruso-turce s-a ajuns la „o soluție de compromis, de care Manuc Bei nu era străin. Ea satisfăcea parțial pretențiile Rusiei țariste și nu afecta, grav, orgoliul Porții otomane. Soluția preconiza ca Basarabia, parte a Moldovei dintre Prut și Nistru, aflată din 1456 sub suzeranitatea turcească, să treacă în componența imperiului rus". (Șt. Ionescu). Dar această formulă adoptată de osmanlâi era o nouă trădare față de Principate, pentru că, la fel ca și „în cazul cedării Bucovinei (1775), Imperiul Otoman comitea o nouă ilegalitate față de români în 1812, oferind Rusiei Moldova dintre Prut și Nistru. Turcia nu putea oferi ceva ce nu-i aparținea, căci n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Karlovitz (1699), presată de polonezi să le cedeze Moldo-Valahia, ea răspunde că nu are dreptul, deoarece capitulațiile nu-i ofereau decât suzeranitatea". (N. Ciachir).

În ziua de 16/28 mai, 1812, va fi semnat în sala de recepție a Hanului lui Manuc tratatul ruso-turc, dar nu de către Kutuzov și marele vizir Ahmed, ci de către contele Andrei Italinski, generalul Ivan Sabaneiev și Iosif Fonton din partea Rusiei și Mehmed Galib, ministrul de externe al Sublimei Porți, Martar Zade, Ibrahim Ali Efendi, magistrat militar, și Abdul Halip Efendi, cancelar al

ienicerilor. La 23 iunie tratatul de la București, onerosul tratat al
trădării intereselor românești, prin care țarul lua hoțeste, cu japca,
Bessarabia, va fi ratificat la Vilno. Culmea ironiei făcea, ca la 24
iunie 1812, Napoleon să invadeze Rusia.

După semnarea tratatului, sultanul și toți marii dregători ai
Porții devin brusc furioși pe întreaga delegație turcească care a
definitivat negocierile și în primul rând pe Dumitrache Moruzi,
care a fost suspectat direct de trădare. Moruzi, marele dragoman, a
întârziat cu premeditare să informeze Poarta despre pregătirile lui
Napoleon, contra Rusiei. Sultanul afirma că dacă ar fi știut din timp
despre proiectul lui Napoleon, altele ar fi fost clauzele tratatului.
*„Jar ele, nu ar fi fost inspirate de ideea că pacea se încheie între
învinși și învingători. În asemenea împrejurări, desigur că
plenipotențiarii turci, care rămăseseră datori lui Manuc Bei cu
50.000 de galbeni, deși toate cheltuielile pentru purtarea
negocierilor de pace fuseseră suportate de biata visterie a Țării
Românești, au acuzat și ei pe Dumitrache Moruzi. Acesta se simțea
amenințat. Dar, n-avea încotro, trebuia să se înapoieze la
Constantinopol pentru că avea acolo ostatică, familia. El spera că
se va putea dezvinovăți în fața marelui vizir, dar la 25 octombrie
1812, după ce a primit la Șumla caștanul drept mulțumire pentru
contribuția avută la încheierea păcii, la ieșirea din palatul viziral,
a fost decapitat de ieniceri”* (Șt. Ionescu). Sultanul poruncise fără
drept de apel: *„Tăiați capul acestui trădător!”* Drept confirmare a
executării poruncii imperiale, căpătâna lui Dumitrache Moruzi va
fi expediată la Stambul. La 20 noiembrie va fi decapitat și fratele
trădătorului Moruzi, Panaiotache. Lângă cadavru turcii au pus
următoarea inscripție: *„Cunoscând toate afacerile politice ale
guvernului său și unindu-se cu fratele său pentru a le da dușmanilor
statului, trădătorul a plătit această crimă cu capul său”*.

A. D. Xenopol se întreba dacă și această pace de la București,
din 1812, *„nu fu cel puțin în parte, datorită trădărei, care
întovărășia de obicei toate actele politice ale împărăției otomane?
Mai multe împrejurări concurg a stabili într-un chip neîndoielnic
că plin-împuterniciții turci nu lipsiră nici cu acest prilej a jărfti
pentru câte-eva pungi interesele statului lor. Așa mai întâi generalul*

de Langeron, francez în slujba Rusiei, declară în memoriile sale că «această pace este pentru el o ghicitoare». Apoi Galib Efendi întrebat puține zile după semnarea tratatului de către consulul francez Ledoulx asupra pricinei care adusesese pe turci a-l încheia, îi răspunde îngăimând «că era timpul ca războiul să iea un sfârșit; că săgăduințele domnului de Latour Maubourg nu s-ar fi împlinit din nefericire la timp; că el nu cedase rușilor decât prea puțin; că provinciile ar trebui să fie deșertate de turci tocmai după trei luni și că până atunci providența ar putea încă aduce fericite evenimente», cuvinte care lasă a pătrunde din toate părțile trădarea prin gura plin-împuternicitului otoman”.

Postelnicul Manolache Drăghici, contemporan cu evenimentele, nota că trădarea lui Panaiotache Moruzi consta în faptul că după ce „ar fi primit o depeșă de la Napoleon care îi vestea ruptura cu Rusia”, în loc să o remită de urgență sultanului, a expediat-o fratelui său, pentru ca acesta să se grăbească cu negocierile și să încheie pacea. „Înțeleg oricine că nu fără un interes bănesc ambii greci trădară pe stăpânii lor... Noi credem cu toate aceste că negociatorii turci întârziară trimiterea documentului, nu în interesul Rusiei, care dimpotrivă se grăbea a sfârși cât se poate mai curând și a obține ratificarea lui, dar pentru a da sultanului timpul tocmai spre a reveni asupra hotărârii lui și a refuza recunoașterea tratatului, fiind mai bine informat asupra planurilor lui Napoleon. Plin-împuterniciții după ce-și umpluse pungile, vroiau acum să-și pună capetele în siguranță, și după ce înșălase pe turci, se gândiau acum cum să înșăle și pe acei ce-i plătise”. (Xenopol). Andreossy, în raportul său, nota că „s-ar fi găsit între lucrurile lui Moruzi un inel de 12.000 de lei care îi fusese dat de ruși și titlurile de proprietate ale unei moșii în partea din Moldova cedată Rusiei”.

Despre trădarea fraților Moruzi a avut cunoștință și consulul general al Angliei la București, W. Wilkinson, care spunea că ei au fost cumpărați de ruși, cu atât mai lesne, cu cât și nutreau sentimente filoruse. M. Eminescu sublinia că Basarabia a fost furată de muscali cu ajutorul unor arme inedite, „rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi”.

Unii istorici, printre care și N. Iorga, susțin că frații Moruzi nu ar fi fost vinovați de trădare, ci ar fi fost uciși numai pentru ca sultanul să poată justifica încheierea unei păci atât de dezastruoasă. Iorga nu dă crezare nici spuselor lui Manolache Drăghici, care în „Istoria Moldovei” afirmă că dragomanul Panaiotache Moruzi ar fi reținut scrisoarea autografă a lui Napoleon, prin care acesta îi cerea sultanului să tergiverseze încheierea păcii și să nu accepte nici o cedare teritorială. Iorga crede că umilitoarea pace de la București, din 1812, s-a încheiat totuși, pentru că sultanul nu a crezut că Napoleon va ataca Rusia. Frații Moruzi, pe considerentul că trebuia găsit un țap ispășitor, care să justifice oneroasele clauze ale tratatului în fața poporului, vor fi obligați să-și asume acest rol ingrat.

La 8 septembrie 1812, va fi numit Domn în Țara Românească, Ioan vodă Caragea, care va intra în București la 24 decembrie. „Rușii plecaseră de mai bine de două luni și această plecare dăduse naștere în capitală la mari manifestări de bucurie, timp de trei zile (15-18 octombrie): se făcuseră luminații; mai multe păpuși îmbrăcate rusește fuseseră mănjite cu noroi și aprinse” (C. C. Giurescu). Prin acest gest bucureștenii își arătau dezaprobarea față de trădarea rușilor. Ei prădaseră Principatele, le umiliseră și ciuntiseră Moldova. În urma lor au lăsat un gust amar, o proastă amintire. Când locuitorii Țărilor Române i s-au plâns lui Kutuzov de mulțimea de abuzuri și de jafuri pe care le comitea armata rusă și de spolierea la care erau supuși, generalul a răspuns cu cinism, că nu este nici o problemă, de vreme ce românii „li se vor lăsa ochii spre a plânge”.

Caragea a rămas vestit nu numai prin ciuma care a bântuit în acea vreme, ci și prin „birul temniței” și birul „femeilor rele”. A pus o dare de 100.000 de piaștri pe prostituatele din Muntenia, femei care-și trădaseră moralitatea. Dar plaga cea mare a societății nu o constituiau „podăsele”, târfele Bucureștilor, ci hoții, căci cinstea se trădase cu totul. Vorba rămasă de atunci este elocventă: „Se fură ca în vremea lui Caragea”.

Înainte de împlinirea termenului de 7 ani ai domniei sale, domnitorul a hotărât să părăsească tronul și să fugă. Din Ardeal va ajunge în Elveția și Italia. Jaful practicat de vodă a exasperat și pe turci care au fost hotărâți să-l ucidă. Zilot Românul nota că Domnul,

care „simțise că Poarta are socoteală a-l pierde, își chivernisi scăparea vieții prin fuga din scaun la alte curți străine cu toată familia”. Caragea i-a trădat și pe supușii săi și pe stăpânii turci.

A. D. Xenopol spunea că vodă Caragea „ar fi fost devota intereselor franceze”, dar țarul ar fi consimțit totuși la urcarea sa pe tron, pentru că rușii „cunoșteau aluatul cel mlădios din care era plămădită firea fanariotă. Ei știau că se dau totdeauna în partea celui mai tare și că plecarea lor către cutare sau cutare putere nu este rezultatul principiilor sau al simpatiilor, ci numai a unui calcul interesat”. Disponibilitatea de a trăda a fanarioților era prin urmare bine-cunoscută.

Spoliatorul și trădătorul Caragea a avut și el parte de hiclenie. În 1813, vodă, pentru că a considerat pe niște boieri drept hicleni, îi va surghiuni și le va confisca averile. Nu a recurs la pedeapsa capitală pentru trădare nici în 1817, când un grup de boieri l-au pârât la Poartă. Și această hiclenie o pedepsește tot cu surghiunul la moșii a celor vinovați, C. Bălăceanu și marele logofăt Gr. Ghica. Zilot Românul scria că „acest domn în al doilea an se desbracă de vicleana și lingușitoarea pielea vulpei și se îmbracă cu floarelnicul și fricosul cojoc lupesc și începu pe față a frăpi și jăfui țara în felurite chipuri...” Pentru a-i face pe boieri să închidă ochii la jafui organizat matematic, i-a scutit de cele mai multe dări.

Ultimii Domni fanarioti în Principate au fost Al. Suțu (1818–1821), în Țara Românească și Mihai Suțu (1819–1821), în Moldova. Despre Al. Suțu se spune că nu ar fi murit de „*erisipel phlegmonos*”, ci otrăvit de către doctorul său, pentru că s-a opus planurilor Eteriei. Mihai Suțu „a fost francmason și partizan al Eteriei”, susținea C. C. Giurescu, și după ce a trecut de partea lui Ipsilanti, când acesta a intrat cu eteriștii în Iași și i-a trădat astfel pe turci, ca urmare a dezavuării de către țară a Eteriei a fugit la Chișinău.

În ultima perioadă a domniilor fanariote, contactul cu ofițerii străini, care „în timpul războaielor împotriva turcilor au petrecut timp îndelungat pe teritoriul țărilor române, boierii au adoptat costumul, moda, obiceiurile, jocul de cărți, dansurile occidentale și s-au «europenizat» (Istoria României, vol. III). S-a produs și o modificare a mentalităților, iar generalul Langeron scria că: „Petru

În-a schimbat mai repede înfățișarea Imperiului său decât sosirea noastră (a rușilor) pe cea a românilor". Pompiliu Eliade observa că o trăsătură comună a „elementelor heterogene”, care alcătuiau structura societății românești în veacul fanariot, a fost „ignoranța aproape absolută în care se afla scufundată aproape toată această societate atât de ciudat alcătuită”. Era și o mare „nesiguranță a zilei de mâine”, o „neliniște continuă”, o „nemulțumire față de prezenți” și o „indiferență completă pentru tot ceea ce se numește interesele țării”. Se poate spune că „toate aceste clase, oricât de deosebite ar fi ele prin avutul, originile, obiceiurile sau portul lor, se aseamănă prin trăsături negative de mentalitate, prin absența aproape totală a gândirii și prin trăsături pozitive ale sensibilității: suferă cu toții, sunt nemulțumiți cu toții și de aceea sunt cu toții închiși în ei înșiși. Nimeni nu are răgazul de a se gândi la altcineva sau la ziua de mâine. Toți se gândesc numai la ei și la ziua de azi. Este epoca egoismului îngust și fără limită – este epoca vieții de azi pe mâine”. În ceea ce privește viața politică, ea este „o agonie” și țara „o provincie turcească”. Așa stând lucrurile, în „ochii Europei, Principatele nu se bucură de nici o considerație. Sunt fie ignorate, fie disprețuite”. Pentru ruși, Țările Române „sunt primul pas către Constantinopol”. Se cerea „o primenire totală a spiritului public” și a fost „menirea Franței ca, întâi prin influența ideilor sale, apoi prin intervenție directă, să regenereze și să emancipeze România, să o facă o națiune conștientă de sine însăși, dintr-o țară bicisnică și coruptă, exploatată și râvnită de străini, poreclită cu insolență de ei: «Peru al grecilor» sau: «grâнарul Constantinopolului»”.

Principele N. Suțu nota în „Memorii” că de numele fanarioților se leagă noțiunile de „viclenie, prefăcătorie și intrigă”, dar că aceleași vicii le au și românii și „principii greci au mers pe calea trasată de domnii români iar urmașii lor n-au fost mai buni, deși s-au bucurat de dreptul de a nu-i imita”.

H. REVOLUȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Tudor, Eterla și duhul trădării

Puterea în Țările Române, afirma N. Djuvara, „din Evul Mediu și până la mijlocul secolului al XIX-lea, a oscilat tot timpul într-un echilibru instabil, între un regim autocratic și un regim oligarhic”. Instituția domniei și clasa boierească au fost cei doi poli între care oscila puterea.

Baza economică a boierimii a constat în proprietatea asupra pământului și familiile boierești au dat dovadă de-a lungul timpului de o uimitoare solidaritate de clasă. Chiar dacă au avut loc între boieri sau între familiile boierești certuri și neînțelegeri, când a fost vorba de apărarea intereselor și a privilegiilor lor, ei au făcut corp comun. Familiile boierești, după expresia lui N. Djuvara, alcătuiesc o „microsocietate” care trăiește „într-un fel de endogamie”. După italianul G. Vegezzi Ruscola „trei sferturi din moșiile boierești sunt împărțite între două sute de familii, care, în felul acesta, au mare înrâurire asupra vieții politice și economice a celor două țări”, iar „cinsprezece sau douăzeci de familii ar stăpâni, direct sau indirect, peste o treime din teritoriul Principatelor”. Potrivit unui recensământ rusesc din 1829, în Țara Românească ar fi existat 766 de familii boierești iar în Moldova, după medicul german Andreas Wolff, în 1797 existau 800. Elita românească nu depășea, după unele opinii, 2% din totalul populației.

Va apare și o nouă boierime recrutată din rândul arendașilor și zapciilor, așa numiții ciocoi, care o lungă perioadă de timp vor fi percepuți ca antiteza „adevăratului” boier sau a „vechiului” boier.

În gândirea politică a boierimii românești, tot mai des își va face simțită prezența, la începutul secolului al XIX-lea, noțiunea de patrie și legată de ea, cea de patriotism. Pentru Dumitru Sturdza, la 1802, patria însemna comunitatea generală a locuitorilor, iar pentru Șerban Grădișteanu „toată obștea, adecă toți pământanii”. Iancu Văcărescu scria în 1819 că: „O maică patrie aveți”. Se cristalizează tot mai pregnant ideea datoriei față de patrie, care nu trebuie trădată, ci servită cu devotament. Apelul la datoria patriotică a locuitorilor e tot mai insistent în diverse scrieri și luări de cuvânt. Lupu Balș amintea divanului

Moldovei că „fiecare patriot trebuie să-și servească patria în mod adevărat”. Andronache Donici scria în 1814 că: „a sluji cineva patriei sale și a păzi dreptățile ei și a iubi pe patrioții săi este una din datorile cele neapărate”.

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea în arena politică își face debutul mica boierime, „mai liberală din punct de vedere filozofic și dornică să joace un rol propriu în cărmuirea țării”, nota Vlad Georgescu. Această boierime vrea reforme interne și intră în conflict cu marea boierime conservatoare. „Conflictul dintre boierimea mare, conservatoare, și cea mică liberală, ținut în surdină până la 1821 de existența pericolului comun fanariot, va exploda cu putere după înlăturarea acestuia, devenind element al politicii interne românești până spre mijlocul veacului al XIX-lea” (Vl. Georgescu).

În 1814, s-a înființat la Odesa, de către negustorii greci, Skufas, Tzacalov și Xantos, societatea secretă „Eteria”, care își propunea începerea luptei crucii asupra semilunii, cu alte cuvinte eliberarea Balcanilor de sub turci. În Principate vor apare „eforii”, secții ale Eteriei și mulți boieri greci vor deveni membri ai acestei organizații. Eteria a produs în rândul fanariotilor o mare tensiune, urmată la scurt timp de o gravă sciziune. Mulți fanarioti s-au plasat, pentru interese proprii, de partea turcilor, trădând interesele neamului grec de a se elibera. Ei sunt colaboraționiștii care din calcule meschine și interese rapace trădează ideea de independență a patriei.

După fuga din 1818, a lui Caragea de pe tronul Țării Românești, boierimea română a cerut Porții restabilirea domniilor pământene. Exploatarea și jafurile au atins culmea, iar nivelul de existență al Principatelor a coborât la cel mai de jos prag. Rusia a stăruit însă, ca pe tronul muntean să urce fanariotul Alexandru Suțu. Boierii s-au înclinat și smeriți i-au sărutat mâna lui vodă. Domnul, imediat, s-a pus cu multă energie în opera de jefuire a țării, pentru că „presimțind izbucnirea revoluției grecești, care putea să-i primejduiască tronul, se silea a aduna averii cât mai în grabă spre a-și asigura viitorul” (Xenopol).

Ultimul domnitor fanariot din Muntenia, Suțu, „era însă dintre acei greci ce nu vroiau să-și compromită poziția prin o

răscoală în contra turcilor. El se opune deci pe cât se poate mișcării eteriste... Eteristii însărcinard pe căpitanul lordache să omoare pe Suțu. Bravul dar cinstitul căpitan deși luă asupra-și această misiune urâcioasă, nu putu să o îndeplinească, și lăsă să-i cadă pistolul din mâni în momentul când trebuia să-l îndrepte asupra lui Suțu. Această împrejurare făcu chiar de se amână izbucnirea revoluției ce fusese fixată pentru ziua de 20 noiembrie 1820, întrucât nu era cu putință ca ea să-și facă loc în principate, când tocmai în fruntea țării mai apropiată de Turcia domnia un principe dușman gândului eterist. Revoluționarii se hotărâsc atunci a întrebuița veninul spre a înlătura atare piedică și pun pe medicul lui Suțu, Depalte, a otrăvi fântâneaua pe care o avea la braț. Domnul simțindu-se rău, institue el singur o căimăcămie..." (ibidem). Medicul Depalte a trădat jurământul lui Hipocrat, și-a trădat stăpânul și a comis un regicid. Jocul politic, din păcate, cerea acest lucru. Fiul lui Suțu vodă, Nicolae, scria că nu poate, „nici susține, nici nega” asasinarea tatălui său.

Boierimea română era ostilă în egală măsură regimului fanariot și dominației otomane. Ea s-a raliat curentului de eliberare națională care străbătea sud-estul Europei. Dar, din diverse motive, aproape toate categoriile sociale din Principate așteptau o imediată schimbare social-politică.

Lupta de eliberare a grecilor de sub dominația otomană era concepută cu sprijinul Rusiei, în ideea panortodoxismului și la nivelul întregului sud-est European. „*Nimeni nu concepea atunci ieșirea de sub dominația Porții doar a unui singur popor: eliberarea trebuia să fie rodul luptei tuturor, astfel că libertatea avea să fie câștigată simultan*” (Fl. Constantiniu). Și boierimea română privea spre Rusia, sperând atât sprijin militar cât și garantarea pentru viitor a poziției predominante, poziție pe care revoluția franceză o punea sub semnul întrebării.

După moartea domnitorului Suțu își va începe activitatea „comitetul de oblăduire” format din trei mari boieri, toți vel-bani, Grigore Ghica, Grigore Brâncoveanu și Barbu Văcărescu. Căimăcămia hotărâște „*organizarea unei răscoale care să redea Principatelor vechile privilegii încălcate de turci și de fanarioți...*”

(VI. Georgescu). Fruntașii boierimii s-au orientat, pentru punerea în aplicare a proiectului, spre slugerul Tudor, de fapt Theodor din Vladimiri, de unde numele de Vladimirescu. Avea o experiență militară dobândită în războiul ruso-turc din 1806-1812, unde a luptat ca voluntar, era sudit rus, bucurându-se prin urmare de ocrotirea Rusiei și stabilise contacte cu Eteria încă de pe vremea șederii sale la Viena.

În 1955, Andrei Oțetea a descoperit în arhivele din Budapesta un act pe care îl va denumi „*legământul lui Tudor față de Eteria*”. „*Legământul*”, în cazul că documentul nu este un fals, se prezintă ca „*dovada irecuzabilă a afilierii lui Tudor la Eterie*” (A. Oțetea). Nestor Camariano preciza că „*încrederea fruntașilor eteriști în șeful pandurilor era așa de mare, încât lui i s-a dat sarcina principală de a da semnalul răscoalei pentru «obștescul folos neamului creștinesc și patriei noastre» și să ușureze astfel sarcina lui Alexandru Ipsilanti*” ajuns șeful Eteriei. Actul vorbește despre provocarea de „*dezordini... complicații interne și externe*” și evitarea de conflicte dintre români și arnăuți (greci, sârbi, macedonieni).

Prin decembrie 1820, se pare că Tudor a încheiat înțelegerea de colaborare militară cu Eteria și tot atunci „*comitetul de oblăduire*” l-a desemnat conducător militar pentru răscoala ce se preconiza. În înțelegerea secretă dintre Vladimirescu și fruntașii eteriști, lordache Olimpiotul și Ioan Farmache, se preciza necesitatea de „*a se folosi de toată viclenia, care poate duce la atingerea scopului nostru comun*”, adică inducerea în eroare și intoxicarea adversarului.

În planul șefului Eteriei, Alexandru Ipsilanti, răscoala grecilor trebuia să înceapă în Principate, iar Tudor avea misiunea de a crea o diversiune în Oltenia, sub masca unei mișcări antifanariote și antiboieresti. Răscoala, spune A. Oțetea, „*a fost organizată la București*” și „*Tudor Vladimirescu a pornit din acest oraș cu o ceată de arnăuți din garda domnească și cu bani puși la dispoziția lui de către fruntașii boierimii, membri ai Eteriei, pentru a răscula Oltenia și a înlesni lui Ipsilanti trecerea Dunării*”. Ipsilanti dorea ca armata de panduri a lui Tudor să i se subordoneze și să beneficieze de ea după nevoile proprii. A. Oțetea mai adaugă că Revoluției române din 1821 „*Eteria i-a dat șeful, organizarea, impulsul inițial,*

tactica de propagandă și luptă, primele mijloace de realizare și a încadrat-o în mișcarea generală de insurecție care urmărea emanciparea tuturor creștinilor din Imperiul otoman".

În noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, din însărcinarea „comitetului de oblăduire” – „te-am ales să ridici norodul cu arme și să urmezi precum ești povățuit” – Tudor a plecat din București ca să răscoale Oltenia. I. P. Liprandi, în memoriile sale, nota că „Brâncoveanu, fiind atunci spătar, i-a dat 27 de arnăuți aleși, pe care i-a pus să jure că vor îndeplini orbește totul ce le va porunci Tudor”. Trupele care a părăsit Bucureștiul i se alătură Dimitrie Macedonski, desemnat locotenent, și Iova, nepotul lui Iordache Olimpiotul, cu misiunea secretă de a-l supraveghea pe Tudor, ca nu cumva să trădeze Eterea. Între Tudor și D. Macedonski vor începe repede neînțelegerile. Macedonski, mai târziu, în Rusia, va mărturisi că imediat se va afla în „îndoială și nemulțumire” pentru că Tudor a și început să trădeze linia Eteriei. El relatează că „după ce am trecut Oltul și am intrat în Oltenia, a treia zi după plecarea noastră din București, el (Vladimirescu) mi-a declarat că glasul poporului îl cheamă anume pe el spre a fi conducător în lupta pentru dobândirea drepturilor lui și de nu voi fi de acord, îmi voi pierde viața... Neavând încotro, am promis cu jurământ să slujesc cu credință poporul în această cauză”. Pe Iova, spionul eterist, Vladimirescu îl va executa la Oteteliș, la 3 martie, pentru că a refuzat să trădeze idealurile Eteriei și să se subordoneze poruncilor lui.

Deși „mandatar al Eteriei”, după expresia lui A. Oțetea, Tudor s-a abătut de la linia trasată de ea, a trădat-o, un motiv fiind și dorința lui de mărire personală. Eteristul Iacovachi Rizo Nerulos, postelnic al Domnului moldovean Mihai Suțu, nota că Iordache Olimpiotul „îl măguli (pe Tudor) că-l va ridica pe tronul lui Decebal și-i desemnă un plan de operațiuni preliminare, pentru a răscula Țara Românească”. I. Filimon arăta că: „Iordache cultivă cu dibăcie vanitatea Vladimirescului, făcându-l a crede că într-o zi ar putea ajunge chiar domnitor peste amândouă Principatele; pentru aceasta Vladimirescu, amăgit de Olimpie, lucra pentru renașterea Greciei; căci deși revoluțiunea era în aparență românească, în realitate era însă grecească”. A. Oțetea concluziona că „Voința (lui Tudor) de a

ajunge domn străbate ca un fir roșu toate fazele carierei lui revoluționare și constituie principiul diriguitor care-l inspiră toate actele. Conducătorii Eteriei din București, prin lordache Olimpiotul, l-au determinat să pornească răscoala cu promisiunea de a-l ridica în scaunul domniei. Dar Tudor nu s-a mulțumit cu atât. El voia să ajungă domn cu asentimentul, mai mult, cu concursul boierilor”.

Ajuns în Oltenia, Vladimirescu a trimis emisari în toate satele pentru a aduna pandurii și plăieșii, cărora le-a făgăduit „Jefi și slobozenie”. El nu i-a răsculat pe țărani contra boierilor, ci contra turcilor, ca un luptător înregimentat în Eterie. În memoriile sale, Ștefan Scarlat Dăscălescu, fost secretar al caimacamului Craiovei în preajma revoluției din 1821, pe urmă al consulului țarist A. Pini, vorbește de solidaritatea dintre panduri și eteriști. Țăranii români, continuă sursa citată, din cauza numeroaselor „apăsări și vexații”, „ajunseseră în apatie și completă indiferență despre ei și țara lor”. Țăranii au primit răscoala de la greci „fără însă să ia parte la dânsa activă”, adică au fost porniți și înșelați, trădați de fanarioții care „dictau legea”. Astfel, revoluția de la 1821 „cu drept cuvânt s-a numit grecească, că a românilor n-a fost” și „pământeni prea puțină parte au luat (la ea), și nici au trebuit să ia”, iar prin finalul dezastruos „revoluția grecilor ne-a procurat... surparea fanarioților” din domniile Țărilor Române. Memorialistul mai precizează că a avut o discuție cu Tudor, cu trei zile înaintea uciderii sale: „Se arăta foarte înăspriț asupra grecilor și se lăda că are să-i nimicească, pentru că s-au arătat vicleni și s-au încercat a-i debanda oastea, în vreme când eu știam bine că el i-a viclenit”, adică trădat, prin tratativele duse cu turcii.

La 23 ianuarie / 4 februarie 1821, de la Tismana, Tudor va lansa celebra „Proclamație”, intrată însă în istorie sub numele de „Proclamația de la Padeș”. Naum Râmnicăneanu, atunci când vorbește despre această „Proclamație”, ca și despre cea către bucureșteni, afirmă că „Aceste proclamații către panduri și către toată țara... toate s-au izvodit în Consulatul rusesc... Vicleșugul grecesc era ca înștiințările lui Teodor să adoarmă pe turci... și cu proclamațiile să amețească pe tot norodul românesc, invitându-l asupra neamului boieresc”. I. Fotino susținea și el că prin „Proclamația de la Padeș”,

Vladimirescu a răsculat norodul „ascunzând adevăratul scop al mișcării”. A. Oțetea sublinia că: „Scopul inițial al mișcării lui Tudor Vladimirescu n-a fost nici emanciparea țăranilor, nici schimbarea regimului politic”, ci acela de a crea o diversiune în Oltenia, pentru ca Ipsilanti să poată trece în Peloponez. Tudor a trădat încrederea și speranțele mulțimii adunate la Padeș. Toate promisiunile lui de eliberare făcute țăranilor au fost o simplă diplomatie, în fond o mare minciună, o trădare a cuvântului dat, pentru că ele au fost repede renegate. Lozinca „Dreptate și slobozenie” va fi și ea, la rândul ei, trădată.

Tudor vorbește despre „bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atât cele bisâricești, cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Până când să le fim robi...” Este evident o retorică abilă care să agite spiritele, să-i ridice la răzmeriță pe locuitorii țării. Dacă ar fi afișat cinstit mobilul acțiunii sale, colaborarea cu Eteria, sprijinirea ei printr-o diversiune și lupta comună antiotomană, nu ar fi găsit prea mulți aderenti. Dar cu lozinci de tipul „Jertfirea averilor celor rău agonisite ale tiranilor boieri” se puteau evident mobiliza masele la luptă. Tudor atrage însă imediat atenția cu privire la apărarea averilor „boierilor săgăduiți”, nuanță pe care norodul, mai mult ca sigur că nu a sesizat-o. Prin „boieri săgăduiți” se înțelegeau cei care aderaseră la principiile Eteriei și ei se bucurau de protecție, prin urmare erau apărați de furia maselor. Enunțul mai are o semnificație; se voia și un mijloc de presiune față de boierii care, din varii motive, nu s-au afiliat încă eteriștilor.

Vladimirescu a trimis un arz Porții și mai multe înștiințări, ca urmare a aceleiași regii eteriste. I. C. Filitti nota că nu trebuie să se confunde mijloacele de care s-a slujit Tudor cu scopul acțiunii sale. „Relațiile cu turcii n-au avut de scop decât să-i înșele, până la momentul oportun, asupra adevăratelor lui intenții”. Se pare că sincer a fost numai cu ocazia discursului de la Slatina, ținut în fața pandurilor, în care spunea că este eterist și că „pornirea aceasta este din porunca țarului Alexandru al Rusiei”.

Prin urmare Tudor nu s-a angajat real într-o luptă antiboierască și antifanariotă și nu a avut „rolul de răzvrătitor al

țărănilor împotriva boierilor", iar proclamațiile și scrisorile sale nu au fost decât stratageme tactice, înșelătorii, mistificări ale adevărului. „În planurile Eteriei, ridicarea țăranilor n-avea să fie decât un mijloc de presiune asupra boierilor pentru a-i determina să se asocieze la mișcarea eteristă. De aceea Tudor a reprimat cu severitate atacurile împotriva proprietății și persoanei boierilor” (A. Oțetea). Țăranii au fost înșelați și trădați.

„Proclamația de la Padeș” lansată de Tudor a aprins scânteia „Zaveriei”, iar țăranii, fără să opereze în mintea lor distincția dintre boierii făgăduiți, adică eteriști și nefăgăduiți, cei încă neînregimentați, au trecut la acțiune. Multe documente spun că aproape „toată Țara Românească s-a tulburat și s-a împrăștiat și a fost despuiată mult de răsculați; cei mai mulți boieri au fost despuiați și negustorii au suferit destule pagube”.

Între 23–28 ianuarie 1821, Tudor a înrolat peste 1500 de panduri pregătiți din vreme de căpitani săi, Ioniță Crețescu, D. Gârbea, B. Urleanu, N. Zoican. Alături de panduri, țăranii, spun documentele, „veniau cu miile de se înrolau la Vladimirescu”. Tudor „mai avea să înfrunte opoziția ocârmuirii de la București, care, deși înțeleasă cu el, trebuia să păstreze aparențele unei perfecte legalități față de Poartă, și prin urmare, să se prefacă a combate mișcarea revoluționară izbucnită în Oltenia” (A. Oțetea). Obștesca Adunare căuta prin negocierile cu turcii și parlamentările cu Tudor să câștige timp până la venirea lui Ipsilanti și a presupuselor oști rusești. Tudor va zăbovi între 4 și 28 februarie la Țânțăreni din același motiv. N. Văcărescu și C. Samurcaș, care oficial aveau misiunea de a potoli „zavera”, îi dădeau lui Tudor trupe și bani. Samurcaș a cerut tot oficial „comitetului de oblăduire” să-i trimită 172.000 de taleri „pentru a prinde sau omori pe Tudor”.

Între Tudor și Eterie au apărut conflicte încă de la începutul mișcării. M. Cioranu, un aghiotant al lui Tudor, susține în cronica sa, că Eteria s-a alarmat de orientarea tranșant antifanariotă a răscoalei din Oltenia și că îl suspecta tot mai mult pe Tudor de trădare. Lui D. Macedonski și apoi lui Hagi Prodan i se cere să îl țină sub observație atentă pe Vladimirescu și să ia măsuri pentru a împiedica o evoluție pe o cale neeteristă a mișcării românești:

„Prodan și Macedonski, erau porunciți strașnic să observe toate pasurile lui Tudor și sub nici un cuvânt să nu se depărteze de dânsul”. Ofițerii eteriști, spune I. Fotino, erau nemulțumiți de Tudor și-l considerau un trădător al cauzei pentru „preponderența ce pretindea să aibă... întru a comanda... ca un domn absolut, după voia și hotărârea sa”. Chiriac Popescu relatează că lordache Olimpiotul și Farmache, încă din martie, de la Slatina, au devenit „o partidă gonitoare a lui Tudor... cu pizmă” pentru că el a omorât doi ofițeri de armăuți, unul fiind chiar Iova, nepotul lui lordache. Acești ofițeri nu au vrut să jure credință lui Tudor, să i se supună, ci au trecut la jafuri și silnicii. I. Fotino nota că în martie, tensiunea dintre Vladimirescu și Eterie a devenit atât de mare, încât căpitani albanezi „ajunseră a conspira în contra lui, și se pregăteau a-l ataca cu cei 8000 de oameni ai lor, toți mercenari aleși, spre a-l nimici cu desăvârșire împreună cu toată oastea ce-i mai rămase”. Lordache i-a propus, la Tântăreni, lui Vladimirescu, să se unească cu Ipsilanti și să i se subordoneze. La refuzul acestuia, ne spune Liprandi, „șiretul de lordache” s-a prefăcut a nu fi solidar cu Ipsilanti și i s-a închinat lui Tudor, în Oltenia, cu toate că îl ura de moarte. Liprandi mai adaugă că: „lordache a depus jurământ și lui Tudor și prințului Ipsilanti, ale căror răscoale erau cu totul opuse în ceea ce privește cauzele lor. El a luat de la amândoi bani și îi înșela pe amândoi”.

Hagi Prodan, povestește cronica anonimă, „Istoria jăfuitorilor”. „se îndatorease foarte mult de boieri ca să piarză pre Tudor...” Ajuns în preajma lui, va începe să țeară pânza comploturilor și prin mită va căuta să-și facă aderenți printre răsculați. Dintr-o scrisoare a lui Tudor către C. Samurcaș aflăm că Hagi Prodan „S-au apucat de au împărțit noaptea, întru ascuns, la 270 de sârbi, care sunt cu mine, bani... cu cuvânt ca să-i tragă de la mine și să-i aducă la dumneavoastră”. Asupra lui Hagi Prodan s-a găsit și o scrisoare, primită de la consulul rus Pini, care îl îndemna la asasinarea lui Vladimirescu „făgăduindu-i că, pentru uciderea mea – scria Tudor – de la amândouă prea puternicele împărății (rusă și otomană) va fi mângâiat cu multe mili”. Din complotul care viza asasinarea fruntașului revoluției române, acțiune trădătoare

urzit în saloanele consulului Pini, făcea parte și C. Samurcaș. Tudor îi va trimite o memorabilă scrisoare, acuzându-l deschis de „vicleșugul cel sângeros”: „Dumneata, cel ce totdeauna îmi ziceai că la sânge nu te amesteci... acum umbli ca să pierzi o țară întreagă pentru hatârul jăfuitorilor... Ah! boierule, boierule! Ce netemere de Dumnezeu! Pe de o parte m-ai încredințat prin jurământ ca să vii la Craiova, și pe de altă parte, împotriva ai făcut dumneata, de ai trimis pe Hagiucă ca să mă omoare. Apoi, de acum înainte, cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră, pe niște oameni care nu aveți lucru de nimic a pierde o țară întreagă și mai vărtos pe un norod nevinovat și care v-au hrănit și vă hrănește? Ci drept este Dumnezeu și drept va judeca!” Fruntașii eteriști considerau că Tudor a trădat Eteria, iar acesta la rândul său vedea în ei niște trădători și asasini. Ipsilanti dorea ca Tudor să intre în Craiova și să rămână acolo, pentru a se bate cu turcii, care era de așteptat că vor interveni armat ca să restabilească ordinea în Oltenia. Îi cerea în fond lui Vladimirescu să acționeze conform planului stabilit dinainte, dar el va refuza subordonarea, nu va intra în Craiova, ci va porni spre București. Veleitățile de independență ale pandurului erau percepute de eteriști ca un act de trădare.

În seara zilei de 22 februarie / 6 martie 1821, Alexandru Ipsilanti, șeful Eteriei, însoțit de frații și cumnatul său Cantacuzino-Deleanu, și de un grup de arnăuți, a intrat în Iași. Va lansa aici o proclamație prin care îi va chema pe moldoveni la arme și va da asigurări potrivit cărora, dacă turcii vor interveni, „o forță teribilă gata să le pedepsească îndrăzneala” îi va întâmpina. Era o aluzie transparentă la iminenta intervenției a Rusiei. Ipsilanti mai adresează o proclamație grecilor din Principate și națiunii grecești, în care la fel vorbește deschis despre sprijinul de care se bucură Eteria din partea țarului și despre apropiata intervenție a Rusiei contra turcilor. Aceste acțiuni nechibzuite au compromis din start Eteria și l-au făcut pe ambasadorul rus la Poartă să dezavueze mișcarea. Țarul se afla la congresul Sfintei Alianțe de la Laybach și imediat va confirma decizia politică a ambasadorului său, dezavuând la rândul lui „și mișcarea eteristă și pe cea în fruntea căreia se afla Tudor Vladimirescu” (Gh. Platon).

Eteriştii încep în Moldova o serie de jafuri şi măcelăresc turcii din Iaşi şi Galaţi. La 13 martie pornesc din Iaşi spre Bucureşti şi pe drum li se alătură tineri studenţi greci care au venit din toată Europa să se înroleze în „*Batalionul Sfânt*”. În armata lui Ipsilanti băntuie o dezordine cumplită şi înaintarea spre Bucureşti se face cu mare încetineală. Comandantul Eteriei, care a aflat de dezavuarea ţarului, se consideră trădat şi îşi modifică planul iniţial de a trece Dunărea. Optează pentru rămânerea în Principate, în speranţa că o intervenţie a turcilor, care acum aveau mâna liberă, va duce în extremis la un război cu Rusia.

Tudor şi Ipsilanti, în fruntea trupelor lor, se apropie de Bucureşti, dar nu este vorba de un marş sincronizat, dinainte stabilit. Dezavuarea Eteriei de către ţar, dezavuarea publică a lui Tudor de către consulul rus din Bucureşti, retragerea decoraţiei Sf. Vladimir, a gradului de locotenent în armata rusă şi a calităţii de sudit pe care le obţinuse în războiul din 1806–1812, provoacă deruta boierilor din Bucureşti. Vel banii Brâncoveanu, Ghica şi Văcărescu, cei care i-au încredinţat lui Tudor răscularea Olteniei şi asigurau ghidajul politic al mişcării, au fost primii care au fugit la Braşov, ca să-şi pună capetele la adăpost. Au trădat Eteria, pe Tudor, ţara şi propriile lor idealuri. Ei vor fi urmaţi, pe drumul exilului, de cea mai mare parte a boierimii. La 21 martie, Vladimirescu şi „*Adunarea norodului*”, cum se numea oastea sa, intră în Bucureşti. Tudor îşi stabileşte tabăra la Cotroceni, iar Ipsilanti, sosit în 27 martie, se aşează la Colentina. Pagé nota că „*Anarhia a ajuns la culme în acest nefericit oraş ... Teodor, care comandă în acest moment în Bucureşti, nevoind să-l recunoască pe Ipsilanti, situaţia se va decide prin soarta armelor...*” I. Fotino afirma că la sosirea lui Ipsilanti „*căpitanii albanezi... se pregăteau a-l ataca*” pe Vladimirescu. Ipsilanti nu deschide însă ostilităţile din lipsă de forţe şi din teamă că Sava l-ar putea trăda.

A. Ţetea consideră că odată cu dezavuarea de către ţar a Eteriei se încheie şi prima etapă a acţiunii lui Tudor. Dacă până în acel moment ar fi fost o perfectă încadrare a lui Vladimirescu în Eterie, acum el ar fi trădat cauza ei. Dezavuarea Rusiei „*îi răsturnă (lui Tudor) toate planurile şi-l sili... la o politică de colaborare cu*

turcii, care avea să-i cauzeze moartea", pentru că „Ipsilanti a considerat negocierile lui Tudor cu turcii ca o trădare". Intrat în București, Vladimirescu a realizat o „schimbare de front, care să separe mișcarea de a lui Ipsilanti", pentru că era „singura soluție care mai putea salva situația" în momentul când sultanul poruncise intervenția în Principate.

Tudor a luat contactul cu turcii încă de la începutul mișcării, dar, crede A. Oțetea, a făcut-o cu asentimentul Eteriei pentru a adormi vigilența sultanului. După dezavuare, „politica de apropiere de turci se făcea în spatele grecilor pentru a scăpa țara de primejdia ocupației turcești". Aceste negocieri „nu aveau numai să-l opună foștilor săi aliați, dar să-l aducă în conflict cu proprii săi căpitani și să-l expună, fără nici o apărare, răzbunării eteriste". Eteria considerându-l un mare trădător. Vladimirescu însuși afirma că: „Eu nu mă războiesc cu Poarta, ci dimpotrivă îi rămân totdeauna supus..." Liprandi scria că și episcopul Ilarion, un fel de „ministru" al lui Tudor, l-ar fi sfătuit pe acesta la o înțelegere cu turcii și la o acțiune contra lui Ipsilanti. În vederea tratativelor cu otomanii, Vladimirescu, „pentru a se putea prezenta ca exponent legitim al întregii țări, s-a împăcat cu boierii" (A. Oțetea).

La 23 martie 1821, Tudor încheie un „acord", o înțelegere cu cei 56 de boieri rămași la București, printre care și Alexandru Filipescu-Vulpe, marele vistier. În „acord" boierii recunosc „că pornirea dumnealui slugerului Tudor Vladimirescu nu este răă și vătămătoare, nici în partea fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare" și că toți boierii „cu drag și cu brațele deschise" l-au primit „ș-i sângăduim sub jurământ că niciodată nu vom cugeta împotriva vieții și a cinstei lui". Că lucrurile nu prea stăteau așa, o demonstrează și sechestrarea marilor boieri în casa lui Dinicu Golescu, la „Belvedere". Slugurul se temea ca ei să nu fugă, exilul voluntar fiind un act de trădare, și prin el să-l lase „descoperit" în fața turcilor. Înțelegerea cu boierii însemna legitimarea mișcării, recunoașterea rolului conducător al lui Tudor în țară, care va cărmui cu sprijinul acestei elite politice. Dacă boierii l-ar fi recunoscut ca autoritate în stat, el ar fi putut de pe această bază să ducă tratative cu turcii, care se pregăteau să treacă, sub Kara Mustafa, Dunărea.

Mai mult, se pare că la 8 mai, la mănăstirea Cotroceni, Ilarion, în cadrul unei slujbe religioase solemne, l-ar fi uns Domn. Un stegar al său, Ioan Petrescu, mărturisea că Tudor „*singur s-a declarat de Domn al țării*”. A. D. Xenopol a văzut în înțelegerea lui Tudor cu boierii „*momentul abdicării*” lui, adică trădarea idealului, a principiilor mișcării pe care o pornise la Padeș. „*Mișcarea lui Tudor, socială la început fu împinsă de boierii cu care el se aliase pe tărâmul politic și național. Schimbarea caracterului mișcării lui Tudor trebuia însă să-l pună în vădită dușmănie cu Ipsilanti*”. (Xenopol).

Cu toate neînțelegerile avute cu Al. Ipsilanti, afirmă Gh. Platon, Tudor, care începuse tratativele cu turcii, a refuzat oferta lor de a contribui la reprimarea revoluției grecești. După intrarea otomanilor în Țara Românească, el hotărăște să părăsească Bucureștiul și să se retragă în Oltenia, unde transformase mai multe mănăstiri în puternice puncte de rezistență. Spera fie la o intervenție, chiar în ultima clipă a Europei în favoarea sa, fie, negociind cu Poarta, cu arma în mână, la obținerea unor condiții rezonabile de pace.

La 15/27 mai, după ce în prealabil permite boierilor să părăsească Capitala, Vladimirescu începe și el retragerea. La 18 mai, la Golești, va avea o întâlnire cu lordache Olimpiotul. Se încheie un acord care, potrivit lui A. Oțetea este „*o ultimă încercare de colaborare cu Ipsilanti*” și „*Tudor a promis să rămână credincios Eteriei și să atace pe turci cu corpul său peste Olt*”. A fost Tudor sincer? El s-a opus cu energie intrării lui Ipsilanti în București, ba mai mult, în cadrul întrevederii cu șeful Eteriei, potrivit lui M. Cioranu, i-ar fi spus: „*Printe, fără sprijinul Rusiei noi nu putem îndrăzni să ridicăm steagul împotriva turcilor; cunoașteți bine cruzimea lor... Scopul dumneavoastră este cu totul contrar celui urmărit de mine... Locul dumneavoastră nu este aici. Plecați, treceți Dunărea și înfrunțați-i pe turci; sunteți prea slab pentru a vă putea măsura cu ei și dacă nu sunteți sprijiniți de o putere oarecare vă paște nenorocirea*”. După acest discurs, ruptura cu Eteria era foarte clară. Totuși, Tudor și Ipsilanti vor ajunge la un acord, în urma căruia, județele Țării Românești dinspre munte vor trece sub

autoritatea eteriștilor, iar Oltenia și județele de câmpie sub cea a slugerului.

A. Oțetea consideră că Tudor, după evacuarea Bucureștiului a încheiat un acord de cooperare militară cu turcii contra lui Ipsilanti: „Planul concertat între turci și Tudor era ca acesta, înaintând spre Câmpulung... să taie retragerea eteriștilor spre munți”. Eteriștii au interceptat corespondența secretă a lui Vladimirescu cu chehaia-bei al pașei de Silistra. „Prinderea unui al doilea curier, trimis de Tudor chiar de la Golești lui chehaia-bei, dovedi lui Iordache că scena înfrățirii (din 18 mai de la Golești) n-a fost decât o comedie și că intenția lui Tudor era de a face cauză comună cu turcii pentru a alunga pe Ipsilanti și pe aderenții lui din țară”. Evenimentele se precipită: „acordul lui Tudor cu turcii, interceptarea corespondenței sale de către eteriști (sau poate trădarea ei de către turci), arestarea, judecarea și executarea lui Tudor – toate acestea în răstimp de câteva zile”. Și Aricescu, în „Istoria revoluțiunii”, nota că: „Un asemenea joc era periculos pentru Tudor...” Din relatarea lui Chiriac Popescu aflăm că Tudor, la Găești, le-ar fi spus căpitanilor săi „că Iordache îmi este vrăjmaș și că de față mă gonește, și că dânsul trebuie să-mi fi prins scrisorile ale pașei Diiului (Vidinului), care ne lipsesc de o poștă, și că dânsul îmi vrea moartea”.

Când Tudor a ajuns la Golești a constatat că trupele eteriste ale lui Iordache, Farmache și ale prințului Nicolae Ipsilanti i-au tăiat drumul și că încercau, spune M. Cioranu, să-i oprească „tercerea pandurilor peste Oli”. Iorga e de părere că la Golești, între Tudor și Iordache Olimpiotul, ar fi avut loc „o întrevedere, dar nu o înțelegere”, iar Mircea T. Radu conchide că declarațiile de frăție „dacă s-au făcut, erau nesincere, din ambele părți, în primul rând pentru motivul că purtarea eteriștilor în Principate se dovedise departe de a fi frățească”. La Golești și Tudor și Iordache, deși și-au jurat fraternitate, și-au trădat jurământul.

Ipsilanti își concentrase forțele la Pitești și vedea o amenințare venind contra sa nu numai din partea turcilor, care trecuseră Dunărea, ci și din partea lui Vladimirescu. Este un moment de panică în tabăra eteristă. Ipsilanti căuta cu disperare o colaborare cu Tudor.

El dorea să-și anexeze oastea pandurilor, dar Tudor a refuzat. I. P. Liprandi nota că prințul Nicolae Ipsilanti și Iordache „au căutat, prin toate mijloacele, să înduplece pe Tudor să acționeze împreună și să-și unească forțele cu ale eteriștilor. Vladimirescu a rămas însă neînduplecat și nu a voit să schimbe temeiul răscoalei sale”.

Ura și tensiunile dintre Vladimirescu și Al. Ipsilanti ajung la punctul maxim și, nota Ion Mihai Cantacuzino, „s-a întâmplat ce se întâmplă în multe situații revoluționare: șefii facțiunilor urându-se de moarte, rămânea de văzut care pe care o să-l ucidă mai repede”.

Între trădare și asasinat

A. Oțetca sublinia că „Soarta lui Tudor a fost pecetluită din clipa când a sacrificat cauza țărănimii pentru a se învoi cu boierii și a rupt cu Eteria pentru a se înțelege cu turcii”. În continuare se precizează că: „Prin acordul său cu boierii, Tudor a pierdut încrederea și sprijinul maselor populare și a fost silit, pentru a-și salva situația, să se înțeleagă cu Ipsilanti sau cu turcii. Tudor a încercat și una și alta, dar n-avea să găsească la capătul disperatelor sale încercări decât înfrângerea și moartea”. „Dacă considerăm... mișcarea lui Tudor Vladimirescu ca independentă de revoluția grecească, întâmplarea de la Golești, unde comandantul suprem al unei oștiri a fost ridicat din mijlocul armatei sale de o mână de oameni, fără ca cineva să schițeze măcar un gest de împotrivire, ar fi de neînțeles și unică în istorie”. Mișcarea lui Tudor a pornit în înțelegere cu Eteria și Tudor a trădat Eteria. Dintr-o scrisoare contemporană cu evenimentele aflăm că: „El (Tudor) ar fi purtat corespondență cu turcii ca un vânzător, ar fi trădat întreprinderea grecilor și ar fi ordonat să fie executați mulți insurgenți greci. Ca atare, a fost condamnat la moarte și executat drept călcător al prescripțiilor alianței sfinte”. Eteristul I. Rizo Nerulos în „Histoire moderne de la Grece”, Geneve, 1828, vorbește despre „trădarea” „lașului Vladimirescu”, care „a cooperat în secret cu turcii pentru distrugerea armatei lui Ipsilanti”. Al. Suțu în „Histoire de la revolution grecque”, Paris, 1829, notează că la

intrarea turcilor în Muntenia, Vladimirescu a trecut de partea lor și că a vrut să-i atace pe eteriști și atunci lordache Olimpiotul a fost „trimis de Al. Ipsilanti pentru a ataca pe acest trădător”.

Eteria îl acuza pe Tudor de următoarele culpe: 1) a călcat jurământul față de ea și a pactizat cu turcii; 2) a omorât panduri; 3) „A jefuit țara, după cum avem convingerea, a deșertat-o de toți banii, pe ostași nu i-a plătit”, afirmă lordache, Farmache, H. Prodan și D. Macedonski. Notis Botzaris scria în 1962, că Tudor „s-a comportat loial față de Eterie până în momentul renegării lui Ipsilanti de către Alexandru I, dar după aceea, pentru a-și atinge scopul personal, acela de a deveni cu orice preț prinț în Valahia, a vrut să-și renege angajamentele luate față de lordache Olimpiotul și Ioan Farmache, și, prin ei, față de Eterie, plătind această trădare cu viața. Întreaga sa acțiune revoluționară este pătrunsă de incoerență, din cauza faptului că singurul lucru pe care îl dorea cu sinceritate era să devină domn... N-a fost deci surprinzător faptul că Eteria l-a calificat drept trădător și i-a aplicat pedeapsa cuvenită într-o asemenea împrejurare”.

M. Raybaud, în „Mémoires sur la Grèce”, Paris, 1824, scria că: „Lordache l-a arestat pe Tudor la a doua întâlnire avută cu el. La prima întrevvedere, lordache i-a arătat niște scrisori interceptate, ce dovedeau relațiile lui Tudor cu turcii. Tudor n-a negat faptul... arestarea a unui al doilea curier și citirea scrisorilor găsite asupra lui, au aruncat o lumină nouă asupra conduitei lui Tudor, dovedind lui lordache că intenția acestuia nu era doar de a păstra o neutralitate cu arma-n mână, după cum declarase, neutralitate cerută de interesele celor două provincii, dar că plănuia de asemenea să facă cauză comună cu turcii... Atunci lordache a hotărât să pună mâna pe Tudor”.

Pentru arestarea lui Tudor, lordache a pus la cale, pe îndelete, un complot după toate regulile artei. În oastea de panduri a lui Vladimirescu a introdus pe arnăuții conduși de D. Macedonski și H. Prodan. Cei doi căpitani trebuiau să-l spioneze pe sluger și să contracareze orice atitudine antieteristă a lui. Cei doi, spune Liprandi, „deși ascultau și de Tudor și de Al. Ipsilanti, fiecare își avea planurile lui”. M. Cioranu nota că ei „lucrau neîncetat în

oștirea lui (Tudor) contrarevoluție împotriva-i". I. Fotino arăta că Hagi Prodan mereu îl hărțuia și-i căuta pricină lui Tudor, iar acesta, tracasat și de către diverși ofițeri inferiori, câștigați de partea complotiștilor, executa în fiecare seară pe câțiva dintre ei, acuzați de trădare. Tudor a introdus o disciplină severă, orice atitudine contrară fiind pedepsită cu moartea. După M. Cioranu, între București și Golești, slugerul ar fi executat 24 de panduri.

La Golești atitudinea lui Tudor devine și mai inflexibilă față de orice manifestare de indisciplină, percepută ca o trădare a jurământului depus de panduri înaintea sa. A vrut să execute 4 căpitani, pe Oarcă, Cuțui, Ienescu și Urdăreanu. Primii doi fug și se ascund când slugerul îi poștește la raport. Ceilalți doi se prezintă și Urdăreanu va fi imediat executat. A fost picătura care a umplut paharul. Căpitanii de panduri fierbeau de indignare și se socoteau trădați de Tudor. D. Macedonski și H. Prodan exploatează cu iscusință nemulțumirile căpitanilor, pe care îi consideră „*proști pentru că sufăr niște asemenea fapte*" și, spune Liprandi în continuare, „*il numeau (pe Tudor) cu voce tare trădător și călcător al jurămintelor și angajamentelor luate față de popor și de divan. Tudor a căutat să dovedească, și poate nu fără oarecare dreptate, că acești căpitani fuseseră cumpărați de către eteriști și că el a poruncit să fie spânzurați ca criminali...*"

Căpitanii de panduri se disociază tot mai mult de comandantul suprem și între ei și Tudor se produce o tragică ruptură, atât datorită pactizării slugerului cu turcii, spune A. Oțetea, cât și durității sale excesive. Oștirea e gata, la instigările lui H. Prodan, să-și trădeze căpetenia. În momentul în care armata lui Vladimirescu este în fierbere, Al. Ipsilanti, afirmă Thomas Gordon, îi cere lui Iordache „*să supravegheze mișcările lui Tudor și să găsească, pe cât va fi cu putință, un mijloc spre a-i desăvârși pieirea*". I. Fotino arăta că Iordache era hotărât „*sau să prindă pe Tudor viu, sau să-l omoare, și în urmă să-i tragă oastea în partea sa și s-o încorporeze cu a lui Ipsilanti*".

La 21 mai, Iordache Olimpiotul, cu o suită de vreo 50–100 de călăreți, intră în tabăra lui Tudor. Slugerul se afla în foișorul de la intrarea conacului din Golești. C. Izvoranu relatează că paznicii lui Tudor „*văzând că vine căpitan Iordache, îi ziseră (lui Tudor):*

vine căpitan lordache. Tudor le zise: *Lăsați-l să intre, căci a mai venit și altă dată*". Liprandi adaugă că „Tudor i-a primit, fără a spune nimic și, după obicei, a început să le servească gustări”. Olimpiotul, spune Th. Gordon, a cerut să fie prezenți la discuții și toți căpitani de panduri. Când aceștia au venit, le-a arătat înțelegerea dintre Tudor și Eterie și a întrebat: „După acestea, mai puteți răbda ca, zilnic, unii dintre voi să slujească drept jertfă tiraniei sale? La aceasta, Hagi Prodan, Macedonski și mulți căpitani de panduri – care fuseseră inițiați în conspirație – răspunseră «că nu vor mai urma pe un conducător atât de însetat de sânge, că-l predau unui tribunal de război și că doresc să treacă în slujba Olimpiotului»”. Liprandi adaugă: „Tudor a voit să se împotrivească, să-și cheme oamenii. Totul însă fusese pregătit: oamenii pe care Macedonski nu se putea baza au fost învoiți de către acesta să meargă la treburile lor la Pitești”. Lordache, nota I. Fotino, i-a întrebat pe conspiratori dacă sunt de acord ca Tudor să meargă la Al. Ipsilanti, pentru a realiza în al doisprezecelea ceas o împăcare și toți au răspuns „Da, da, să meargă, să meargă negreșit!” În continuare, I. Fotino subliniază că „Nu încape îndoială că Olimpie, temându-se de vreun măcel din partea gărzii și intimilor lui Tudor, se ferea de orice asprime și întrebuintă această strategemă diplomatică...” În acest timp Tudor „își aruncă ochii pe fereastră și văzând deodată că ostașii lui Olimpie luaseră cu repeziciune tunurile și ierbăriile și că unii dintr-înșii năvăleau în pâlcuri pe scara chioșcului său, imbrâncind chiar și străjile de pe la posturile lor, rămase ca trăznit și atunci începu să înțeleagă cursa în care cădea”. Înainte de a pleca cu lordache, „Tudor se uită împrejur și strigă cu glas duios către căpitani săi prezenți: «Eu merg unde ziceți voi: sufletul meu însă presimte ceva rău, care de mi se va întâmpla, sângele meu să fie asupra voastră și asupra copiilor voștri»...” M. T. Radu conchide că astfel „Tudor a putut fi înfrânt de eteriști, la Golești, fără luptă, pe calea vicleniei, complotului și trădării”. Naum Râmniceanu scria că: „... Gheorgache și Farmache, prinzându-l cu vicleșug la Pitești, l-au trimis legat la Târgoviște și acolo judecându-l Ipsilant după pravila sa ca pe un călcător de jurământ... l-au omorât la 27 mai”.

Ajuns la Târgoviște, Vladimirescu a fost închis la Mitropolie, sub paza lui Vasile Caravia. M. Cioranu povestește că „Ipsilanti, hotărând să-l omoare cu forme, a format un tribunal de niște boieri ce se ziceau pământeni, ca Geartol și ca alți asemenea lui, ca să-l judece și să-l osândească. Dar, până a se face acestea, doi aghiotanți ai lui Ipsilanti, Lasani și Scufi (care, mai în urmă, a furat casa Eteriei grecești și a fugit cu dânsa în Brașov, unde a mâncat-o, pentru care Ipsilanti prin scris public l-a afurisit) veneau și-l chinuiau...” Liprandi afirmă că din ordinul lui Caravia, un adevărat „scelerat”, Tudor a fost supus la torturi „numai pentru a afla unde a ascuns banii, căci credea că are sume mari de bani... În mundurul lui Tudor, Caravia a găsit aur și pietre în sumă de peste 6000 de galbeni”.

După ce Ipsilanti a hotărât uciderea lui Vladimirescu, Caravia, spune M. Cioranu, „l-au omorât noaptea pe taină în Târgoviște, pe malul iazului ce curge pe lângă oraș, și i-au aruncat cadavrul într-un puț de lângă grădina lui Geartol”. După M. Raybaud, Tudor a fost scos din Târgoviște și Organos „și-a tras sabia. Tudor și-a acoperit capul cu mantaua și a zis numai atât: «N-aveți nici unul pistol?» L-au lovit din plin, dar moartea i-a fost lentă în mâinile acestor asasini stângaci. Respira încă, deși era sfâșiat în bucăți”. Liprandi spune „Astfel a fost curmată, prin trădare, viața lui Tudor, fără nici o cercetare și fără nici o umbră de formă de judecată”. Chiriac Popescu afirmă că înainte de a fi asasinat, Vladimirescu a strigat „Mă omorâți, tâlharilor! Dar nici de voi nu va fi bine! Câinii și corbii or să vă mănânce!”

III. TRĂDAREA ÎN PRINCIPATE ÎNTRE 1821-1848

Restabilirea domniilor pământene și domniile regulamentare

Pompiliu Eliade nota că din „*julie 1821 până în iulie 1822, Principatele au fost puse la o grea încercare de ocupația armatelor turcești. Tot ceea ce răzbunarea politică și religioasă, unită cu sălbăticia orientală, poate născoci, turcii au pus în aplicare de-a lungul acestei cumplite perioade. Greci sau români, vinovați sau nevinovați, toți tremurau, și n-au existat cartiere în orașe și cătune la țară care să nu fi fost pustiite. Bisericele erau jefuite și incendiate, locuitorii trași în leapă sau spânzurați, omorâți pe stradă cu iataganul sau cu pistolul, copiii răpiți, femeile siluite, aruncate în apă cu pietre de gât sau îngropate cu zecile, de vii, în gropi comune*”. Turcii se răzbunau pentru ceea ce ei considerau a fi fost trădarea Principatelor. Mai mult, cei „*mai mari persecutori ai creștinilor erau folosiți ca spioni și desemnau turcilor drept trădători pe toți dușmanii lor personali*”.

Cea mai mare parte a boierilor munteni și moldoveni se aflau refugiați peste graniță, în Transilvania, la Brașov sau în Basarabia. Marii boieri munteni întruniți la Brașov, afirmă N. Iorga, „*erau aproape cu toții filoruși și nu doreau nimic mai cu aprindere decât să fie «uniți» cu «fericitele popoare» ale țarului Alexandru... În această dorință se manifesta tot idealul lor patriotic, care în tinerețea lor fusese oricum mai clar, mai nobil și mai semeț*”. Marii boieri moldoveni visau și ei la „*prefacerea «iubitei lor patrii», într-o provincie rusească de graniță*”. Evident că prin această opțiune politică marea boierime dădea o dovadă certă de trădare a Principatelor. Mica boierime dorea „*de a pune un domn de țară și de a introduce supt mai bunul regim al unuia ca acesta o nouă Constituție pe bază oligarhică. La o întindere a înrăuririi rusești nu se gândea deloc partidul acesta: mai curând i se năzărea tocmai departe strălucitorul vis al neatârării*”.

Sălbatica ocupație otomană crează o stare de profundă nemulțumire, nu doar în Principate, ci și în Europa. La 14 martie 1822, Marile Puteri, prin protocolul de la Berlin, s-au decis să ceară Porții evacuarea Țărilor Române și să restabilească o administrație națională.

Turcii înșiși nu mai aveau nici o încredere în familiile fanariote care i-au trădat și s-au aliat cu revoluția grecească. La 1 iulie 1822, sultanul a numit Domn în Moldova pe Ioan (Ioniță) Sandu Sturdza, iar în Țara Românească pe Grigore Dimitrie Ghica. Se restabileau astfel domniile pământene după veacul fanariot, când românii, potrivit expresiei contelui de Salaberry, *„deveniseră niște simple jucării, batjocorite și călcate în picioare fără milă și fără rușine. Această purtare tiranică a cărmuitorilor lor i-a făcut pe români să fie slabi de inger, bănuitori, sfioși și șovăitori în tot ce întreprind”*.

Domnia lui Ioniță Sandu Sturdza a fost frământată de conflictul dintre marea boierime și cea mică. Domnul e favorabil micii boierimi, numită în derâdere de cea mare „ciocoi”, sau, după ideile progresiste, „cărvunari”. Boierimea nu mai este o clasă omogenă de la începutul secolului al XIX-lea. Marea boierime refugiată din țară se consideră trădată de Domnul care tratează cu „ciocoi” și trimite memorii peste memorii Rusiei. În fruntea uneltitorilor se află fostul vornic Mihail Sturdza. În 1824, marea boierime din țară complotază contra domniei și trimite Porții o plângere. În fața acestei trădări, Ioniță Sandu Sturdza va aresta pe capii complotiștilor. Pe unii îi exilează la moșii, pe alții îi arestează în mănăstiri. Mitropolitul și episcopii care se arătascră și ei uneltitori vor fi amendati.

Contra lui Grigore Dimitrie Ghica uneltea consulul rus Al. Pini care era refugiat la Brașov. Aici se găseau mulți boieri în exil care complotau și ei împotriva domniei. Ghica va avea parte și de opoziția boierilor din țară, *„pentru că ei, scrie I. P. Liprandi, nu se puteau deda uneltirilor obișnuite...”*. Un adevărat complot au realizat Barbu Văcărescu și Constantin Bălăceanu, care vizau reducerea prerogativelor domnești și supunerea domniei propriilor interese, ceea ce însemna că funcțiile cheie în stat să fie în mâinile lor. Consulul rus Pini va susține cu bani pe boierii munteni refugiați în Ardeal pentru a-l deționa pe vodă. Boierii exilați nu l-au trădat doar pe Domn, ci și țara, pentru că ei îi oferă țarului Muntenia pe tavă. Mai mult, Oltenia preconiza o „secesiune”, cerând Porții o conducere independentă față de București. Cei mai periculoși complotiști erau Constantin Bellu, familiile Bălăceanu și Goleșcu. Cu surghiunul vor fi pedepsiți pentru trădarea lor, Al. Nenciulescu, Gr. Filipescu și I. Cocorăscu.

Opoziția și uneltirile boierilor contra domniei erau rezultatul luptei pentru obținerea de slujbe care aducea la „procopseală”. Consulul Pini complota și el și la fel făceau boierii din emigrație care au pus la cale chiar răscoala din 1826 din Oltenia. Doi din capii ei, Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui, după înfrângerea răscoalei vor fi executați, pentru că răzmerița va fi considerată o înaltă trădare. „Prin eşuarea complotului contra domnului, boierii emigranți pierduseră 500.000 lei, bani împrumutați de la consulul Pini, pentru organizarea lui”. (A. Iordache).

Dicționarul „Instituții feudale din Țările Române” arată că în culegerile de legi românești dintre 1780–1826 „precumpănește concepția bizantină a trădării, a uneltirii și rebeliunii față de domn ca șef al statului, evoluție accentuată de noul impact al dreptului burghez iluminist”. În „Condica criminalicească a Moldovei (1821–1826)” hiclenia e considerată „faptă criminalicească” contra domniei și patriei și e privită ca „cea mai mare faptă de vinovăție”. Se au în vedere ridicarea împotriva „persoanei stăpânitorului”, „oborârea alcătuirii ocârmuirii și a orânduialelor cealor legiuite a patriei”, prin „tăinuile ispitiri”, ori „răzvrătirea și rădicarea de arme” sau prin „invitări aieva spre vătămarea patriei”. Se ținea seama de asemenea și de delictul de opinie politică, iar judecata vinovaților intra în sfera de competență a adunării obștești a divanurilor pământești. Pedepsa pentru trădători varia între „defăimarea în fața obștei prin îmbrăcarea de sucman”, „pierderea evgheniei și a cinului” și ocnă pe viață, temniță sau chiar moarte. „Constituția cărvunarilor” din 1822, pare-se opera lui Ionică Tăutul, prevedea la articolul 11 că persoana care face „entrigă și spionlăc, prigonire sau viclenie, precum și tot cel ce ar ridica tulburare sau răzvrătire împotriva binelui patriei, să fie neapărat supus pedepsei pravilicești”, alidoma cu cea care ar comite „o silnicie asupra oblăduitorului”. Cu aceasta, concluzionează Dicționarul citat, s-a încheiat cariera istorică a hicleniei feudale.

Noul război ruso-turc din 1828–1829, va duce la o nouă invazie rusă în Principate, urmată de o ocupație militară până în 1834. În timpul ocupației, administrația rusă a lui Kiselev a căutat să câștige simpatia locuitorilor, dar țarul a trădat speranțele românilor, pentru că el viza fie anexarea Principatelor, fie chiar cumpărarea cu 36.000.000 de franci a lor de la turci.

N. Suțu dă o listă a boierilor și caracterizarea lor, listă întocmită pentru uzul rușilor de un anume Anghel Valli. Marele vistier Sândulache Sturdza, ar fi „mort din punct de vedere moral”, marele vistier Gh. Catargi „scelerat, imoral, necunoscând din onoare decât numele, din probitate doar definiția”, marele logofăt Gr. Sturdza plin de „viclenie și siretenie”, ca și fiul său Mihai. Logofătul Lupu Balș era viclean ca și Nicolae Cantă.

În timpul ocupației se vor realiza de către un grup de mari boieri, conform instrucțiunilor Petersburgului, Regulamentele organice care urmau să îndeplinească funcția unei constituții. Kiselev și cu această ocazie îi trădează pe români, pentru că el, nota K. Marx, în „Însemnări despre români”, „a găsit cu cale să introducă pe furis un articol pe care nu l-a făcut cunoscut nici unuia dintre cei subscriși (un fals în acte publice)”. Articolul stipula că nici o lege votată de adunare și confirmată de Domn, nu va putea fi promulgată, dacă nu va primi aprobarea Petersburgului.

Atunci când Regulamentul organic al Munteniei a fost gata, Kiselev l-a numit președinte al Adunării extraordinare a boierilor pe consulul rus Minciaky. Legal, președinte trebuia să fie Mitropolitul, dar el fusese exilat. I. Văcărescu va protesta vehement împotriva încălcării legalității și rușii considerându-l trădător îl vor exila. Boierii Bălăceanu, Câmpineanu, Buzoianu, care s-au raliat punctului de vedere al lui I. Văcărescu, priviți și ei ca trădători ai intereselor rusești, vor muri toți „din întâmplare”, relatează C. Gane.

În Regulamentul organic se prevedea alegerea domnitorilor de către o Adunare extraordinară a boierilor țării, dar atât Rusia cât și turcii îi trădează litera, pentru că cele două Puteri numesc domnitorii, pe Alexandru Ghica în Muntenia și pe Mihai Sturdza în Moldova.

Alexandru Ghica îl va surghiuni la Mărgineni, apoi la Plumbuita, pe Ion Câmpineanu, lider al „partidei naționale” în formare, care contesta Regulamentul organic și declara ilegală numirea Domnului, acte percepute evident ca trădare.

O amploare mai mare și mai periculoasă pentru ordinea stabilită în țară o va avea conjurația unui alt mare boier, Dimitrie (Mitică) Filipescu. Casa acestuia era frecventată de tineri militanți pentru cauza națională. Profesorul J. A. Vaillant va imprima întrunirilor un caracter

masonic și politic. Conspiratori vor fi trădați domnitorului de Izescu, care vorbea de un „complot cu rumificații”. Alexandru Ghica va lua imediat măsuri și Filipescu va fi arestat și condamnat la 10 ani. N. Bălcescu, care făcea parte din complot, se va alege și el cu închisoarea. Vaillant, la intervenția consulului francez, a fost eliberat. Alți conspiratori, mai puțin norocoși, s-au ales cu ocna pe viață. Acțiunea lui Filipescu era în ochii Puterii un act de trădare ce trebuia prompt și aspru pedepsit.

Alexandru Ghica a fost trădat și de Domnul Moldovei, Mihail Sturdza, care a denunțat Porții tulburările din Muntenia, atât conspirația din 1840 a lui Mitică Filipescu, cât și răscoala din 1841 a bulgarilor din Brăila. Domnitorul era acuzat de incapacitate. Dar și Ion Ghica îl trădează, pentru că se prezintă la Iași, la Mihai Sturdza, cu o scrisoare din partea marilor boieri munteni, în care se arată că „schimbarea domnului Țării Românești devenise inevitabilă și că sosise momentul de a uni amândouă coroanele pe capul unui singur domn”. Reprezentantul Rusiei, Dașkov îi făcea lui vodă o continuă opoziție și Gh. Bibescu îi adresează critici violente. Dașkov, spune boierilor: „Vrea principele Ghica să cedeze, acum a sosit prilejul cel mai bun și relațiile cu boierii vor fi îndreptate, dar i se vor mai tăia din aripi; nu vrea, atunci calcă drept spre prăpastie”. Vodă adresează Petersburgului un memoriu în care se disculpă și acuză de trădare pe boieri, dar și boierii trimit un memoriu incriminator. Duhamel, din partea rușilor, și Sekib efendi, din a turcilor, vin în cercetare. La sugestia rușilor, vodă a fost mazilit.

În 1842, Al. Ghica va fi destituit de turci și noul Domn, Gh. Bibescu, va fi ales de Obșteasca Adunare Extraordinară, așa cum prevedea Regulamentul organic. Între Domn și Adunare s-a produs o ruptură definitivă în 1844, în legătură cu maiorul rus Trandafilof, căruia vodă îi acordase concesiunea explorării și exploatării minelor metalifere pe care le va descoperi. Adunarea a anulat concesiunea și vodă a prorogat-o sub acuzarea de „viclene insinuări” și de „duh voitor de rău”, cu alte cuvinte că trădează interesele țării. Adunarea era convinsă exact de contrariu.

În plaiul Cloșanilor s-a descoperit în 1846, un început de complot contra regimului. Protagonistii au fost N. Țimbru și pitarul Drăghiceanu

Hârgot. Colaborator la conjurație era preotul Dinu. După ce a aflat despre complot, Bibescu a ordonat arestarea și anchetarea trădătorilor, dar cu toate că Hârgot a declarat că are la dispoziție nu mai puțin de 600 de oameni cu ajutorul cărora „ar putea ține război șapte ani”, nu s-au găsit dovezi concludente. Nu s-a instrumentat nici un proces, dar preotul Dinu a fost surghiunit la mănăstirea Tismana, iar Țimbru și Hârgot au fost îndepărtați din Mehedinți.

Mihail Sturdza a domnit în Moldova între 1834 și 1849. El a considerat ca o trădare denunțurile contra sa făcute de unii boieri către Rusia ca și opoziția lui C. Sturdza, Al. Sturdza și Gr. Ghica pe care îi va surghiuni la moșiile lor. Pe Leonte Radu, care a pus la cale o „conjurație confederativă”, ce viza printre altele răsumarea regimului corupt, vodă îl va expulza în sudul Dunării. Alți boieri din opoziție, spune N. Suțu, și-au trădat principiile și au acceptat posturi înalte, „tălmăind ceea ce înjuraseră până atunci”.

Unteroфіterul Vasile Popovici, în 1839, relatează Vaillant, ar fi organizat un complot care viza uciderea tuturor boierilor din Moldova. După ce a fost desconspirat a primit drept pedeapsă ocnă pe viață. Logofătul C. Canachi s-a arătat un adversar înverșunat al domnitorului și a urzit un complot în urma căruia Gh. Ghica trebuia, contra unei mari sume, să-l ucidă. Cineva a trădat și vodă a fost prevenit.

„Asociația patriotică”, din care făceau parte T. Dormuz, T. Sion, V. Mălinescu, Al. I. Cuza, Gr. Cuza și alții, avea ca plan atacarea domnitorului cu o ceată înarmată. T. Rășcanu, la Holmu, s-a pus pe treabă și a adunat arme de foc. A pregătit chiar un detașament militar. Desconspirat și el, trupele domnești vor ataca într-o noapte Holmu. T. Rășcanu a reușit să fugă, dar alți conjurați au fost prinși și arestați ori surghiuniți după aceea. În 1846, atunci când au avut loc evenimentele, Mihail Sturdza va scrie la Stambul, că o serie de boieri, „prin opoziția lor provoacă tulburări în orice moment, devenind periculoase liniștii țării”. Toate aceste acțiuni au fost considerate de Domn și de guvern drept acte de înaltă trădare și pedepsite cu temniță, ocnă ori surghiun. Regulamentul organic a desființat tortura și pedeapsa cu moartea. Norocul trădătorilor!

IV. TRĂDAREA DE LA 1848 PÂNĂ LA 1900

În vâltoarea revoluției și a luptei pentru unitate

În 1848, românii s-au sincronizat cu Europa, fie din mimetism, fie din nevoie organică, dar, spune Ștefan Zeletin, era „un gest prematur, osândit mai dinainte de a da greș”. N. Suțu, în „Memorii”, vorbește de o „imitație nechibzuită și absurdă” a Franței, pentru că la noi, „poporul era liniștit și inofensiv”, iar burghezia era formată „din evrei și negustori străini”.

La 27 martie / 8 aprilie 1848, la hotelul Petersburg din Iași, are loc o adunare de peste 1000 de persoane în care se țin discursuri și se redactează o petiție. Mihail Sturdza nu putea să vadă în această acțiune îndreptată contra ordinei statale și a lui însuși decât o răzvrătire și o trădare. Va ordona represiunea și 300 de revoluționari vor fi arestați și exilați. C. Sion afirma că vodă Sturdza a fost trădat de Nicolae și Gheorghe Suțu. Cu tot sprijinul primit de la domnie, cei doi „fiind înțeleși cu consiliul rusesc, ca spioni spre mulțumire, s-au unit cu boierii contra făcătorului de bine, de l-au doborât de pe Scaun”. În continuare principele se întreba: „Ce om cu cap putea crede în a doua zi a revoluției, într-o țară înconjurată de trei mari puteri interesate s-o combată?” În concluzie se arată că: „Nenorocire celor care fac revoluțiile necesare, dar mai ales nenorocire națiunilor care au recurs la acest mijloc extrem ca să se sustragă nedreptății. Ele adună în general asupra lor mai multe rele decât s-au gândit să evite”.

În Muntenia revoluționarii au fost mai bine organizați și mult mai calculați în acțiunea lor, ei reușind performanța ca 3 luni să dețină puterea în țară. S-a încercat chiar, în 22 iunie 1848, un atentat la viața domnitorului Bibescu, dar glonteile i s-a oprit în epolet.

După constituirea guvernului provizoriu, colonelul I. Odobescu, șeful armatei, și colonelul I. Solomon, comandantul regimentului din garnizoana București, pun la cale un complot. Sub pretextul de a „complimenta” guvernul la sediul acestuia, din casele lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaia, I. Odobescu în 19 iunie îl arestează.

În fruntea guvernului provizoriu se afla Mitropolitul Neofil, „un om nevridnic”, cum îl caracteriza Iorga. El, de voie de nevoie a acceptat, dar în membrii guvernului nu vedea decât „rebeli”. Împreună cu câțiva mari boieri lansează zvonul că rușii sunt în marș spre București. Panicat, guvernul fuge la Târgoviște în noaptea de 28-29 iunie 1848. S-a ajuns astfel ca un președinte, chiar și onorific al unui guvern, fie el și provizoriu, să-și trădeze propriul guvern.

Ca urmare a Convenției de la Balta-Liman, încheiată între ruși și turci după înfrângerea revoluției de la 1848, sunt numiți Domni pe o durată de 7 ani, Barbu Știrbei în Muntenia și Grigore Alexandru Ghica în Moldova.

Grigore Alexandru Ghica, singurul domnitor moldovean care s-a sinucis (lângă Melun, în Franța, în 1857), s-a zbuciumat, după expresia lui L. Boicu, între „*patrie, datorie și neputință*”. Trebuia, așa cum însuși spunea, să conducă cu bătrânii boieri, cu marii boieri, care erau „*vicioși și dușmani ai oricărei reforme*”. Vodă se plânga de „*corupția societății moldovene, nulitatea oamenilor, incapacitatea, rea-voința, înclinarea spre denaturarea binelui și criticarea totală...*” Domnul îi va exila pe P. Roset, C. Catargiu, T. Balș și N. Roset-Roznovanu, acuzați că „*împrăstie în public vorbe în contra guvernului*”.

Gr. Al. Ghica va fi profund afectat de așa-numita afacere Hânav, o escrocherie de mari proporții, pusă la cale de un grup de falsificatori și plastografi de acte. Printre protagoniști se numărau și președintele guvernului și ministrul de interne, N. Canta, „*un oportunist venal, trădând pe toți cei ce și-au pus încrederea în el*”. (L. Boicu).

Prin faptul că Domnul a pus în înalte funcții pe fii și ginerii săi, care s-au dovedit nedemni de încrederea acordată, a fost acuzat de opoziția conservatoare de trădare a intereselor țării. N. Suțu, un intim al domnitorului, îl va declara trădător față de Poartă și nebun. Dar vodă s-a simțit trădat și de M. Kogălniceanu și cu durere va spune: „*pe când lui Kogălniceanu i-am făcut mult bine și el, din contra, mi-a făcut un rău infinit*”. La rândul său, Kogălniceanu se plânga că vodă l-a trădat.

Prin tratatul de la Paris din 1856, care a urmat războiului Crimeii, o comisie europeană trebuia să constate dorințele românilor din Principate față de viitorul lor statut politic, dorințe exprimate în mod liber, în Adunări sau Divanuri ad-hoc. Turcii aveau misiunea să convoace Divanurile în care urmau să intre deputați aleși din toate clasele și categoriile sociale.

În 1856 s-a încheiat domnia septenară în Principate și Poarta a numit câte un caimacam, beneficiar de puteri depline, cu scopul nemărturisit de a împiedica Unirea ce se contura la orizont. În Moldova caimacam va ajunge Theodor Balș care față de cabinetul din Viena și la Constantinopol a făcut „*promisiuni echivalente cu trădarea de patrie*”. (L. Boicu). A jurat că va lupta din răputeri să zădărnicească realizarea Unirii. Trădătorul intereselor naționale, Balș, ca primă mișcare, va pune în Sfatul administrativ pe separatiștii N. Istrati, N. Canta, N. Vogoridi. Caimacamul Balș a trădat idealul național pentru bani și idei de mărire, el visând să devină Domn al Moldovei. T. Balș „*merge până acolo cu uneltirile încât regizează un complot îndreptat, chipurile, împotriva sa și a celor șapte membrii ai guvernului; se făcea că doi hoți de drumul mare fiind arestați, au pretins că aveau de gând să asasineze pe caimacam și pe cei șapte miniștri ai săi, pe când s-ar fi aflat în sala de ședințe...*” (Stelian Neagoe).

Al doilea caimacam al Moldovei, numit după moartea lui T. Balș, a fost N. Vogoride, o nulitate ridicolă cum îl caracterizează N. Iorga, un *dușman căpățânos și cinic*, care susține că este „*pentru Unire cu prudență*”, dar în fond „*om de puțină inteligență și cu totul străin de țară*”, un devotat al turcilor. „*Vanitos și fără scrupul, el se întemeia pe sprijinul Turciei, al Austriei, ba chiar al Angliei, care vedea în Unire o mare slăbire a Imperiului otoman; ba nu-și ascundea nici adevărata intenție, de a împiedica din «răputeri» biruința partidului național*”. (N. Iorga).

Pentru a zădărnici realizarea Unirii nu a precupețit nici un efort. Se baza pe Costin Catargiu, și el separatist, pe care l-a pus la Departamentul din Lăuntru. Față de acțiunile trădătoare ale idealului românesc al Unirii, soția sa, Ecaterina (Cocuța) Conachi, va lua atitudine. I-a cerut soțului să-l demită pe C. Catargiu și în urma

refuzului s-a retras la moșie. Principele Al. Moruzi îi va spune caimacamului: „....nu aveți altă avere decât zestrea ce v-a adus-o fiica lui Conachi. Ea v-a iertat purtarea din trecut și delapidarea unei părți din această mare avere, dar nu vă va ierta o trădare față de patria sa, care ar fi trebuit să fie și a voastră”. În cele din urmă Vogoride îl va demite pe C. Catargiu și-l va numi la interne pe Vasile Ghica, despre care Victor Place va spune că e „un om foarte inteligent, foarte șiret, foarte capabil, dar mai ales foarte capabil... de orice”. Venirea lui în locul deținut de C. Catargi nu însemna decât o simplă schimbare de persoană. Vasile Ghica a devenit „din infocat unionist”, „înrațit și infect separatist”. (L. Boicu). Acesta, ca și N. Istrati, și-a trădat tabăra și idealurile de până atunci, și s-a pus în slujba reacțiunii conservatoare.

Listele electorale, pentru Divanul ad-hoc al Moldovei, au fost falsificate din ordinul lui Vogoride de către funcționarii și prietenii lui. Astfel, din 2000 de mari proprietari, doar 350 figurau pe liste și din 20.000 de mici proprietari, doar 2264. Alegerile ilegale urmau să dea câștig de cauză antiunioniștilor. Într-o scrisoare trimisă de fostul Domn al Moldovei, Gr. Al. Ghica, contelui Walewski, se arăta că turcii și austriecii doreau să transforme Divanul ad-hoc în „mașina pentru trădare”.

Această farsă electorală, falsificarea alegerilor, avea să fie contracarată prin publicarea unei părți a corespondenței secrete a lui Vogoride cu austriecii și turcii, de la care primea instrucțiuni. În mâna lui Rallet vor intra la sfârșitul lunii mai 1857, 17 scrisori compromițătoare pentru caimacam. Din textul lor reiese fără nici un dubiu trădarea pe care a făcut-o împotriva realizării Unirii. Într-o scrisoare citim: „Înalta Poartă cere ca să fiți hotărât și neclintit... Voi trebuie să-i apărați cauza, până în momentul când Înalta Poartă se va putea declara pe față contra Unirii”. În alta: „Iată în puține cuvinte spiritul politicii Înaltei Porți: ea dorește ca excelența voastră să lucreze cu energie în contra Unirii, dar peste tot fără zgomot și mai ales fără a divulga că primiți astfel de instrucțiuni de la Poartă”.

Cum au intrat scrisorile compromițătoare, depeșele ce demonstau fără dubii trădarea intereselor naționale românești în mâna lui Rallet, care imediat le-a și pus la dispoziția comisarului

francez Talleyrand Périgord, e încă o problemă discutabilă. Cert este însă că trădătorul Vogoride a fost la rândul său trădat. C. Gane, care a vizitat-o pe fiica Cocuței Vogoride la Iași, nota că aceasta i-a spus că nu mama ei a furat scrisorile. T. W. Ricker, în lucrarea „Cum s-a înfăptuit România”, relatează: „Potrivit versiunii auzite de Stratford, sora lui Vogoride, care putea ușor intra în camera caimacamului, fusese convinsă de Place (poate oferindu-i cu dărnicie bani unioniști) să sustragă aceste hârtii, dacă le putea găsi. Cum caimacamul era foarte puțin grijuliu, hârtiile fură ușor descoperite și însușite”.

În Moldova, dintr-un patriotism rău înțeles, exista și un curent separatist, dar lipsit de o reală suprafață. Adepții lui, care nu pot fi acuzați de trădare, sufereau că Iașul nu va mai fi capitală și că boierii moldoveni, în competiție cu cei munteni, vor trece pe planul al doilea.

De la Al. I. Cuza la războiul de independență

Domnul Unirii, Al. I. Cuza, urcat pe tron, va începe opera de modernizare a țării, lucrare de loc simplă și ușoară. În plus domnia sa a stat sub semnul provizoratului, pentru că în Divanurile ad-hoc cerința exprimată de deputați a fost ca pe tron să se afle un prinț străin. Turcii se înverșunau să nu recunoască Unirea decât pe timpul vieții lui Cuza. C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu, în „Fapte din umbră” notau: „Cuza trebuia ca, trimițând la Constantinopol oameni de ai săi, să-i aleagă cu grijă pentru a fi ferit de acte de trădare. Nimic nu produce mai mult rău decât un trădător în propria ta tabără”. Constantin Suțu și Panait Balș unelteau cu turcii ca să-l răstoarne pe Domn și să compromită Unirea. Agentul lui Suțu, doctorul Lambert, a fost arestat la Giurgiu și a ieșit astfel în vileag complotul anticuzist pus la cale de boierii trădători cu sprijinul înalților demnitari turci.

Dacă Adunarea a fost unanimă și aplaudase în problema secularizării averilor mănăstirești, când a venit vorba de reforma agrară, lucrurile s-au schimbat. În 30 mai 1864, Nicolae Bordeanu, secretarul agenției române la Stambul, îi scria lui Baligot de Bayne:

....*Călugării greci vor să asasineze pe Cuza printr-un grec Staman, plecat din Turcia... are drept complice pe un Polizio, care e în țară*". Arhimandritul Vylos punca la cale o revoltă în România. Conspiratorii au fost trădați de unul dintre ei, C. Assonidis. Pentru Barbu Catargiu, „șeful de infinită autoritate al conservatorilor” (Șt. Neagoe), țăranul nu era decât „un arendaș de pământ străin, iar nu fostul proprietar al acestuia...” (N. Iorga). De teama reformei agrare pe care cabinetul lui Cuza o pregătea de mult, conservatorii, în Adunare, atacă nu numai pe miniștri, ci chiar pe vodă și mai grav, fac „intrigi în țară și în străinătate ca să răstoarne pe domn”. (N. Iorga). B. Catargiu are dispute aprige cu M. Kogălniceanu pe tema legii rurale.

La 8 iunie 1862, ora 17,30, B. Catargiu, președintele Consiliului de Miniștri, a ieșit de la ședința Adunării Deputaților și s-a urcat în trăsură prefectului poliției, prințul N. Bibescu. În dreptul clopotniței din Dealul Mitropoliei a fost împușcat mortal. Este „primul asasinat politic din România”, o „crimă politică perfectă” (Șt. Neagoe). Cine a fost asasinul nu se cunoaște nici astăzi, dar dacă Cuza a fost implicat în atentat, înseamnă că el și-a trădat ministrul, a trădat morala creștină și justiția.

Cuza nu s-a cramponat de domnie și i-a scris chiar împăratului Napoleon al III-lea că „*Mă voi întoarce cu fericire în viața privată, părăsind un tron ce nu l-am visat, nu l-am căutat, pe care nu l-am datorat decât stimei compatrioților mei și pe care nu l-am primit din prima zi decât ca pe un depozit sacru*”. Între Cuza și principalii oameni politici relațiile se înrăutățeau tot mai mult și, ce era mai grav, sublinia L. Borș în lucrarea „*Doamna Elena Cuza*”, „*Popor și Domnitor se priveau cu neîncrederea și câteodată cu dușmănie*”. Liberal-radicalii și conservatorii și-au dat mâna, formând ceea ce s-a numit „*monstruoasa coaliție*”. Complotiștii, constituiți legal în societatea „*Progresul*”, se întâlneau în casa lui C. A. Rosetti. Conjurații au reușit să atragă de partea lor și pe colonelul Haralambie, maiorul Lecca, căpitani Costescu, Pilat și Lipăianu. Complotiștii, Ion Ghica, Mitiță Sturdza, A. Panu, Ion și Dimitrie Brătianu, C. A. Rosetti și alții, au semnat un legământ solemn: „*Subsemnații, considerând situația țării politice și geografice și*

interesele lor dinăuntru și din afară, și având încă în vedere și voturile date în 1857 de-a dreptul de către națiune prin subscrierea celor 4 puncte, precum și voturile date de către Divanurile ad-hoc ...am luat între noi legământ ca la caz de vacanță a tronului, să susținem prin toate mijloacele alegerea unui Principe străin, și să stăruim în acest vot până îl vom dobândi”.

În casele lui Ion Ghica, din strada Lutherană, s-a pus la punct de către complotiști, alături de varianta pașnică a detronării domnitorului și una violentă, care viza asasinarea sa. Ofițerii trădători însă s-au opus. Au asigurat „monstruoasa coalitiție” că pot intra în Palatul domnesc și fără violență. Pentru planul de asasinare s-au pus totuși deoparte 1000 de ducăți. Cuza obișnuia să iasă deseori din Palat, fără nici o gardă, de unul singur și deghizat. În felul acesta o crimă putea fi lesne de îndeplinit.

La 8 februarie 1866, aniversarea intrării domnitorului în București, complotiștii au plănuit să-l asasineze, dar temându-se de urmări, au amânat lovitura de stat pentru 11 februarie. Trădătorii au stabilit întâi componența viitoare locotenente domnești, care trebuia să ia interimatul puterii după ce Cuza va fi silit să abdice, pe urmă au luat măsuri să-i neutralizeze pe ofițerii rămași încă favorabili domnitorului.

În seara de 10 februarie Cuza a primit o scrisoare de avertizare că se pregătește o lovitură de stat și l-a întrebat pe colonelul Haralambie dacă știe ceva. Trădătorul a negat. La temerile exprimate de Doamna Elena, Cuza a răspuns că nu are de ce să se teamă, din vreme ce maiorul Lecca și batalionul de gardă sunt la datorie. Al. I. Cuza nu știa că și Lecca îl trădase.

După opinia Luciei Borș, în complotul care urmărea detronarea domnitorului era implicată și amanta acestuia, Maria Obrenovici. L-a trădat și ea, ca să se răzbune pe Doamna Elena.

Pe la ora 4 dimineața, ofițerii Costescu, Lipăianu și Pilat au pătruns în Palat și i-au arestat pe cumnatul lui Cuza, Lambrino, pe Pisoschi, pe Baligot, secretarul particular și pe alți credincioși. Ofițerii trădători au intrat în dormitorul domnesc a cărui ușă, ca din întâmplare, nici nu era încuiată. Cuza va semna abdicarea pregătită de conjurați din vreme, fără să protesteze, pe spatele căpitanului

Pilat. Trădătorii l-au dus pe fostul domn în casa lui Ciocârlan, unde îl păzeau soldații regimentului 1 infanterie, de sub comanda căpitanului Costescu.

După detronarea Domnului Unirii, o locotenență domnească formată din L. Catargiu, N. Golescu și N. Haralambie a preluat puterea. Rusia, deziluzionată că România lui Cuza refuza să-i fie satelit, va profita de detronare pentru a întreprinde agitații anti unioniste. Agenții ruși au început acțiunea printre separatiștii din Iași, în frunte cu Nicolae Rosetti-Roznoveanu, care se visa Domn al Moldovei, frații Moruzi, frații Lătescu, Aslan, armăutul Inge Robert și Mitropolitul Calinic Miculescu. Acești trădători ai Unirii, ai României, care doreau o separație, au început să strige pe străzi „Jos unirea!” și fluturau steaguri cu înscrisul „Trăiască Moldova”. La Iași au venit de urgență Ștefan Golescu. L. Catargiu, generalul Davilla, care au luat contact cu Iancu Ghica. La 3 aprilie 1866, Mitropolitul Calinic, în odăjdii, agita mulțimea. A avut loc o ciocnire dură, au fost morți și răniți, dar armata a restabilit ordinea. Vor fi arestați Roznoveanu, Ceaur Aslan, Panaite Cristea, dintre fruntașii trădătorilor, dar Mitropolitul Calinic, rănit, a reușit să fugă, îmbrăcat în haine femeiești. Va fi prins în cărciuma din strada Sf. Vineri.

Noul Domn, principele Carol I (1866–1914), „*nu s-a integrat moravurilor bizantino-orientale ale clasei politice românești, a rămas întotdeauna fidel patriei și rasei sale și a tratat altitudinar pe oamenii politici români*”. (Fl. Constantiniu).

În 8/20 august 1870, domnia lui Carol I a înregistrat un șoc. Ceea ce a fost considerat de Principe la început drept o „copilărie”, după cum afirmă în „Memorii”, s-a dovedit „că n-a fost tocmai așa”. Liberal-radicalii deveneau tot mai fățiș antimonarhici și republicani. Ei vor organiza o conspirație cu legături în șapte orașe, București, Ploiești, Pitești, Craiova etc., care viza detronarea domnitorului. În fruntea conspiratorilor s-a aflat Eugeniu Carada, redactorul șef al ziarului „Românul”. Îl secondau C. Ciocârlan, fost prefect al Poliției Capitalei, maiorul Pilat și dr. Sergiu. Conspiratorii și-au pregătit lovitura de stat pentru noaptea de 7/19–8/20 august, când simultan, în toate orașele trebuia proclamată instaurarea Republicii. Ofițerii trădători de la Furceni, cer în ultima clipă o

amânare. La Ploiești, Alexandru Candiano-Popescu, fost căpitan de artilerie și doctor în drept la Paris, nu vrea să mai aștepte și declanșează „revoluția”. Ca fost participant la detronarea lui Cuza, considera că are suficientă pregătire ca să-l răstoarne și pe Carol. Candiano-Popescu l-a trădat pe Cuza, pe Carol I, dar și-a trădat și propriile convingeri politice, pentru că după 10 ani îl găsim, nici mai mult nici mai puțin, pe înfocatul republican, decât ca aghiotant al regelui Carol I.

În noaptea de 7/19–8/20 august, Candiano, cu un grup de complotiști din Ploiești, printre care și Matache Nicolau, fost deputat și primar, trec la acțiune, prin ocuparea prefecturii și a telegrafului. În piața orașului, în dangăt de clopot, se strânge mulțimea și Candiano, patetic, anunță căderea lui Carol și preluarea puterii de către o regentă condusă de N. Golescu, care are la Ministerul de război pe I. C. Brătianu. Candiano s-a autonumit prefect de Prahova. Complotiștii s-au pus în fruntea gloatelor și au mers la cazarma dorobanților să ia arme. Maiorul Polizu însă, nu crede în telegrama prezentată de Candiano și semnată I. C. Brătianu, prin care i se cere să se subordoneze guvernului provizoriu. Într-adevăr, conspiratorul Candiano a „fabricat” telegrama semnată „I. C. Brătianu”. De altfel a mai trimis și alte telegrame: „*Principele Carol răsturnat, guvernul provizoriu înființat sub titlul de regentă. În Ploiești mare entuziasm*”, „*Principele Carol răsturnat, guvernul provizoriu instalat...*”

În „*Memoriile*” sale, Carol I nota: „*Noaptea trecută a izbucnit un fel de revoluție la Ploiești; s-a luat cu asalt cazarma dorobanților în care se aflau numai 7 soldați... Ministrul (guvernul) publică un aviz înștiințând pe cetățeni că deputatul Candiano-Popescu, în capul unei bande de tulburători, a făcut la Ploiești o încercare pe cât de criminală pe atât de nesăbuită spre a răsturna actuala ordine de lucruri, dar că liniștea a și fost restabilită de trupe, după 24 de ore*”.

Vor avea loc mai multe arestări, printre care Candiano-Popescu, I. C. Brătianu, N. Golescu, B. P. Hașdeu, A. Stolojan etc. Carol va avea o întrevedere cu generalul N. Golescu și în „*Memorii*” scrie că generalul nu l-a trădat și „*crede în fidelitatea generalului*”, și-l pune în libertate. Principele nu îl consideră nici

pe I. C. Brătianu drept trădător și e convins că „Provocatorii tulburărilor au abuzat desigur într-un chip criminal de numele lui...”

În octombrie 1870, toți cei 41 de acuzați au fost achitați. Carol I va spune: „Achitarea revoluționarilor e o lovitură dată așezămintelor liberale din România!” Această achitare a trădătorilor îl face pe Principe să se gândească serios la abdicare. Tot din „Memorii” mai aflăm că „achitarea revoluționarilor Ploieșteni a fost cumpărată și că prețul la aceasta a fost strâns de la partizanii acuzaților. Dar neputându-se aduce dovezi pentru aceasta, principele nu crede în această versiune”. Dar dacă totuși a fost vorba de o masivă mituire, înseamnă că s-a trădat și legea și probitatea morală.

Carol I a început tot mai mult să se gândească la impunerea unui regim autoritar, care ar instala ordinea în țară, pentru că, așa cum arăta străinătății, „nu mai putea stăpâni patima partidelor politice de domnesc în România”. Nici din interior și nici din exterior nu va primi sprijin în această inițiativă. Principele își joacă ultima carte și publică „după o îndelungată chibzuință” o scrisoare către un presupus prieten, Auerbach. Scrisoarea tipărită în „Augsburger Allgemeine Zeitung”, la 27 ianuarie 1871, va fi preluată și de presa română. Carol, după câteva aprecieri de loc măgulitoare asupra nației române, amenință cu abdicarea.

Scrisoarea „face o senzație ce crește din zi în zi mai ales în Cameră”, citim în „Memorii” și provoacă interpelarea deputatului N. Blarenberg. Față de dorința de abdicare a Principelui, deputatul are o reacție violentă: „Un principe care își părăsește țara în asemenea clipe, ar fi socotit ca dezertor, ca trădător!”.

Independența a fost un ideal secular al românilor și în 1877, ea, în sfârșit, putea fi realizată. La 4 aprilie 1877, s-a semnat la București, între ministrul de externe Kogălniceanu și consulul rus D. Stuart, convenția româno-rusă potrivit căreia trupelor țariste li se permitea tranzitul prin România spre frontul din Balcani. Prin convenție „Rusia se îndatorește a menține și apăra integritatea teritorială a României”. Rusia va trăda însă convenția, România în ultimă instanță și va ocupa sudul Basarabiei, județele Bolgrad, Cahul, Ismail, retrocedate Moldovei după pacea de la Paris din

1856. După câștigarea războiului ruso-româno-turc din 1877-1878, scria Iorga, „în loc de a avea momentul nostru de mare glorie, am trecut prin cele mai dureroase momente ale istoriei noastre contemporane, cu denegarea dreptului nostru absolut, cu încălcarea îndatoririlor formale, cu înlăturarea celor mai elementare scrupule de morală politică”. La tratativele de pace de la San Stefano delegația României nu a fost primită și la Congresul de la Berlin nu am fost „ascultați”. Interesele țării au fost trădate de ruși, dar nici Germania și nici Anglia nu ne-au susținut. Englezii ne-au explicat că în politică, de cele mai multe ori încrederea se plătește cu ingratitudea. Carol I care se temea că va fi bătut cu pietre pentru pierderea teritorială a salvat ceea ce se va mai putea salva, onoarea armatei române. I-a spus țarului că Rusia poate distruge armata română, dar de dezarmat nu o va dezarma niciodată. Onoarea „curcanilor” și a dorobanților nu a fost trădată.

Sfârșit de veac

După obținerea Independenței, România se va proclama Regat (1881) și viața politică a Vechiului Regat va fi foarte agitată. Spiritul civic e plâpând, mita, corupția, interesul personal predomină și trădarea unor idealuri politice sau partide, trecerile dintr-o tabără în alta, sunt la modă.

Xenopol afirma că originea partidelor politice din România a stat în sciziunea boierimii în marea boierime reacționară, care va da partidul conservator și mica boierime liberală revoluționară care va forma partidul liberal. Oligarhia burgheză la noi, preciza Șt. Zeletin, „nu s-a format alături de forța politică centrală, ci chiar înăuntrul acesteia: vechea oligarhie politică s-a prefăcut direct în oligarhie financiară”. Formarea oligarhiei a fost sprijinită de birocrație. Această birocrație a început să crească mereu și s-a născut „în orașele noastre o adevărată armată de condotieri ai luptelor politice, o gloată electorală de mercenari, gata a-și acorda serviciile partidului care-i deschidea mai frumoase perspective bugetare”. Că se trădau principii ori idealuri, convingeri politice, nu conta. „Birocrația noastră a venit pe lume cu toate păcatele morale

inerente acestei clase de paraziti sociali", dar o dată cu dezvoltarea capitalismului își va pierde rolul social-politic. Oligarhia în schimb va avea un mare viitor, pentru că „ea alcătuiește germenul din care se plămădește în mod treptat burghezia națională română, clasa cu adevărat stăpânitoare". La un moment dat birocrația a fost privită ca „noua clasă stăpânitoare", care „ar fi moștenit locul vechii boierimi" și astfel „toate păcatele celei dintâi au fost puse în lumină ca tot atâtea păcate ale clasei noastre conducătoare".

În felul acesta s-a creat ideea „că burghezia română s-a născut putredă, grea de vicii, obosită de viață și setoasă de destrăbălare", coaptă prin urmare la o trădare la toate nivelurile.

Șt. Zeletin, în „*Burghezia română*", mai afirmă că în România nu a existat o mișcare contrarevoluționară sau de restaurare a vechiului regim, pentru că după 1864 clasa veche boierească s-a prăbușit. Burghezia se va manifesta în practică, iar reacțiunea doar la nivel teoretic. Lupta împotriva burgheziei române o deschide societatea „*Junimea*" din Iași. După teoreticienii „*Junimii*", nașterea societății române moderne ar fi un păcat, introducerea așezămintelor burgheze însemnând o ruptură cu trecutul, o trădare a propriului nostru trecut.

Junimismul, naționalismul și poporanismul, au fost curente reacționare „*sincere*". Socialismul românesc însă își ascunde chipul. Prima „*noastră mișcare socialistă a fost o manifestare reacționară*", o reacțiune împotriva burgheziei, afirma Șt. Zeletin. În 1893 s-a creat PSDMR. „*Tineimea generoasă*" din partidul socialist se va apropia treptat de liberali. „*Generoșii*" erau elemente burghezo-liberale care constituiau statul major al partidului. V. G. Morțun era de părere că socialismul la noi „*se va întemeia tot așa cum s-a întemeiat și liberalismul, numai după ce se va fi întemeiat în restul Europei*". Până atunci urma să se facă o pregătire a conștiințelor. C. Dobgrogeanu-Gherea era doctrinarul socialiștilor, iar I. Nădejde îndrumătorul. La conducerea partidului socialist se mai aflau G. Diamandy, I. Radovici, D. Țăranu, I. Vasiliu ș.a. Liderii socialiști au fost invitați de liberali să părăsească partidul și să se înroleze la PNL. Diamandy era de părere că așa trebuia făcut, pentru că în România proletariatul era puțin numeric, dar că nici burghezia nu stă mai bine. În aceste condiții „*trebuie să luptăm să creiăm un*

partid hurghez" puternic. Intelectualii social-democrați doreau democratizarea țării, lucru căutat și de liberalii tineri. Bătrânii liberali se temeau însă de intrarea în partid a elementelor socialiste. Morțun a tratat cu Brătianu o trecere în bloc a „generoșilor” în PNL, dar nu s-a putut transpune în fapt imediat. D. A. Sturdza era reticent, dar a fost „imblânzit”, în urma banchetului organizat în cinstea sa de socialistul Radovici. Sturdza, care trecea prin momente dificile, a apreciat gestul. I. C. Atanasiu nota că la banchet „*tinerimea generoasă... din fostul partid socialist... punându-și idealurile lor îndepărtate în geamantan, au luat cu hotărâre loc sub cutele steagului liberal*”.

Trecerea conducerii partidului socialist la liberali, în 1899, a fost un eveniment politic și s-a numit „*trădarea generoșilor*” „*Generoșii*”, I. Nădejde, V. G. Morțun, Al. Radovici, dr. G. Radovici, G. Diamandy, dr. I. Cantacuzino, prin „trădarea” lor au întărit poziția lui I. I. C. Brătianu în PNL și i-au grăbit ascensiunea. Șefia lui D. A. Sturdza avea orele deja numărate.

Șeful PNL, D. A. Sturdza, va fi acuzat în 1898 de trădarea cauzei naționale. Grava învinuire a venit în urma unui lung șir de gafe politice, dar și a unei anume conjuncturi politice. În 1895, într-un discurs ținut la Iași, D. A. Sturdza afirma că România se abține „*de la orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare*” și că „*monarhia austro-ungară... este o necesitate de primă ordine pentru echilibrul european ca și pentru siguranța regatului nostru*”. Alex. Lahovari i-a replicat: „*Când te vei fi îngenunchiat d-ta la Iași sau la București, noroiul va rămâne pe grumajii țării și nu numai pe fruntea d-tale*”.

D. A. Sturdza îi spunea în noiembrie 1895, ambasadorului austriac la București, Achrenthal, că România va merge alături de Austro-Ungaria în orice direcție. Ca și P. P. Carp era un filogerman convins și ceea ce afirma, o făcea din toată convingerea. A studiat în Germania și pe fiul său l-a trimis tot acolo. Din simpatie pentru D. A. Sturdza, Alexandru Sturdza, stagiar în armata germană, a fost numit de împăratul Wilhelm al II-lea ca membru în misiunea militară care urma să-i facă sultanului cadou un tun ultramodern. „*Alexandru Sturdza nu va uita niciodată*, scrie I. Bulei în „*Lumea*”

românească la 1900», educația sa germană. Până într-atât încât își va uita originea și în timpul primului război mondial, colonel fiind în armata română, își va trăda țara. Greu blestem pentru el și mare rușine pentru memoria tatălui său care i-a dat o asemenea educație!”

În 1897, aflat în vizită la Budapesta, D. A. Sturdza, printre decorațiile atribuite de statul român unor oameni politici, a înmănat una și lui Jeszensky Sandor, procuror general al Ungariei, care a decis trimiterea în judecată a întregului comitet al Partidului Național Român după prezentarea „*Memorandumului*”. A fost o gafă monumentală, ca și actul prin care a cerut sprijinul oficial al Ungariei pentru a lămuri disputele politice interne. D. A. Sturdza a mai fost acuzat că a dezvăluit secretul subvențiilor făcute de România către școlile românești din Transilvania și că în final a tăiat aceste ajutoare. Va fi catalogat drept trădător, „*Juda*”, „*omul dezastru*”.

Totuși, „*Drapelul*” scria că „*D. Sturdza n-a trădat, de asta suntem siguri, dar a lucrat ca și cum ar fi trădat*”. Ungaria cunoștea încă din 1894 secretul subvențiilor către școlile românești din Ardeal și făcea presiuni dure ca ele să înceteze. Sturdza, crede I. Bulei, nu a fost „*un trădător al cauzei naționale*”, ci „*un român ca și ceilalți, care avusese mai puțin noroc și o fire cu prea multe întorsături*”.

Politicianismul a fost o plagă socială și mai este încă, politicianul deosebindu-se de omul politic mai ales prin dimensiunea morală. Lipsit de scrupule, dornic de parvenire, politicianul e gata de trădare oricând, atunci când e vorba să-și realizeze scopurile, de cele mai multe ori meschine.

V. TRĂDAREA DE LA 1900 PÂNĂ LA MAREA UNIRE

La început de secol XX

D. Drăghicescu afirma că românii sunt o „rasă occidentală cu obiceiuri orientale”. Rădulescu-Motru, analizând ideile exprimate de E. Lovinescu în „Istoria civilizației române moderne”, spunea că după teoria lui Lovinescu: „La formarea civilizației române... fondul sufletească al poporului român nu contribuie cu nimic. El este un mare necunoscut în formă care stă sub pământ. Știm despre el numai, că se formează după bătaia vântului. Când bate vântul de la răsărit este rău și turbure în civilizația română; când bate vântul de la apus este bine. Această fatalitate de hotare i-a sărămitat poporului român cu desăvârșire orice velleitate de autoderminare. El este o ființă pur pasivă și imitatoare”.

După D. Drăghicescu, firea românului, „se prezintă sub mai multe fețe, potrivit cu schimbarea climei și atmosferei înconjurătoare” și trăsăturile esențiale ale poporului ar fi caracterul nedeșăvârșit al activităților naționale, cum nedeșăvârșită e și harta politică la începutul secolului XX, pasivitatea, resemnarea, lipsa unei energii ofensive, apatia, timiditatea, nepăsarea, fatalismul, neprevăderea corelată cu provizoratul, dibăcia, istețimea, vocația libertății și independenței, inteligența, aplecarea spre satiră și umor. Spiritul critic este foarte dezvoltat, dar românii numai „au criticat în toți timpii pe oameni și activitatea lor, fără ca să fi făcut eforturi de a îndrepta ceea ce criticau”.

În „Chestiunea țărănească”, Gr. Păucescu nota că „generațiunea dinainte avea... frica de Dumnezeu”, milostenie și răbdare, dar că la începutul secolului XX „noțiunea dreptului se schimbă... noțiunea adevărului se schimbă” și regimul parlamentar „așa cum funcționează la noi, a devenit o școală de corupție”. În concluzie „Suntem o minune pe lume, suntem un popor fără moravuri, fără religie și fără lege”. În „depravarea într-un mod înspăimântător” a moravurilor, trădarea își are în mod firesc un loc al ei.

Românii „fură, înșală, mint”, spune D. Drăghicescu și au o voință „incoerentă și anarhică”. Atmosfera morală a Orientului,

cu toate tarele ei, este încă prezentă. „*Violența, dibăcia, înșelăciunea și fătarnicia, ...s-au păstrat la românii din toți timpii, căci în toți timpii românii au avut nevoie de ele*”. Și Thornton ne acuză de înșelătorie, violență și minciună, iar Le Cler scria că românii „*sunt violenți, sub un aer de desăvârșită nepăsare ascund o adâncă prefăcătorie*”.

Caracterul „*indivizilor și al popoarelor este ecoul pe care-l lasă în suflete felul activității ce desfășoară. Instituțiile sunt ca niște tipare în care se toarnă activitatea membrilor unei societăți. Ele modelează și dau formă manifestărilor omenești. Activitatea popoarelor și a indivizilor se desfășoară după calapoadele acestor instituții*” (D. Drăghicescu). În plus „*viața istorică mai nouă, a veacului al XIX-lea, susține I. Bulei în lucrarea «Atunci când veacul se năștea...», dăduse huzna cu prea mare repeziciune, noul neavând vreme să se sedimenteze prin asimilarea vechiului și formele noi neavând vreme să se încadreze cum ar fi trebuit în conținutul de trăire proprie. De aici o nelimezie în cugete, nedumeriri și nepotriviri*”. C. Rădulescu-Motru afirma că marea majoritate „*a populației satelor românești n-are într-însa nici o asemuire cu spiritul burghez*”, iar junismul, semănătorismul, tradiționalismul, arătau că sufletul românesc, dacă nu e chiar incompatibil cu valorile moderne, capitaliste, nu aderă la ele. Și M. Manoilescu sublinia că datorită unei concepții de viață, „*originară, a românului este tot ce poate fi mai departe de capitalism și de burghezie*”.

Modernizarea societății românești este pretutindeni vizibilă, dar ea nu este decât de suprafață. V. Lascăr a observat că se trădau principiile statului de drept și ale democrației și cerea ca administrația „*să fie a țării, iar nu a partidelor politice. Partidele politice nu au drept să-și întemeieze puterea lor pe favorurile ce distribuie în paguba statului când sunt la putere*”.

În anul 1902 s-a derulat o „*afacere*” de trădare a secretelor militare ale României, protagoniști fiind Szöke Ferencz și Baranyi Ernő. În 1886, Szöke Ferencz din Sighișoara a fost însărcinat să construiască „*fortul Jilava*”. În documentele „*Ministerului de Război*”, pentru asigurarea secretului, numele arhitectului din Sighișoara era înlocuit cu cifra 13. Prin contract, Ferencz era obligat să respecte planurile construcției, fapt care necesita evident

consultarea lor zilnică. Pentru a preveni pierderea ori sustragerea documentelor strict secrete a fost desemnat lt. Col. Minculescu. El fie că nu și-a luat în serios obligațiile, fie că a fost corupt și a trădat, astfel că Ferencz a reușit să facă copii de pe aproape toate cele 81 de planșe care alcătuiau planul „Fortului 13”. Va pleca în Ungaria și va duce cu sine documentele secrete, pentru a le depune la „Muzeul Național din Budapesta”, spre „studiu”, afirma în 1902 Ferencz. Dar nu le-a depus niciunde, ci le-a ținut ascunse până în momentul când s-a întâlnit cu Baranyi, un afacerist lipsit de scrupule și foarte inventiv. Baranyi va lua contact cu Boross, un escroc de mare calibru. Acesta s-a gândit că poate obține bani buni pe planurile fortului Jilava chiar de la statul român, interesat să apere secretele militare. Escrocul s-a prezentat la consulul Victor Cuciurano de la Budapesta și i-a spus că cineva „dispune de planurile fortului 13, pe care vrea să le vândă unor inamici potențiali ai României”. Consulul este nerăbdător să pună mâna cât mai repede pe planurile secrete, dar cât mai ieftin cu putință. Boross a cerut 50.000 de franci, dar, în urma unor lungi tratative cu V. Cuciurano, a acceptat în final 10.000 de franci, care urmau să-i fie dați personal de către consul. Escrocul își trăda complicități fără nici o părere de rău. Cuciurano îi va spune premierului D. Sturdza, aflat în trecere prin Budapesta, că are nevoie de 10.000 de fr. pentru recuperarea planurilor fortului Jilava și că a pus la cale cu prefectul poliției din Budapesta un scenariu inedit. Boross a fost convins că un „atașat rus” e interesat de documente și că, după ce le va analiza, o să le și cumpere, dacă se vor dovedi autentice. „Atașatul rus” era de fapt locotenentul român Gorski. În vreme ce analiza planurile, poliția a intervenit și potențialii trădători ai secretelor militare ale României au fost arestați. Interesant este că V. Cuciurano cere cu insistență lui Ionel Brătianu să-i trimită cei 10.000 de franci promiși lui Boross, pentru că „el a trădat pe amicii săi, iar cu noi a fost corect”. În final, escrocul care a intenționat să trădeze secretele militare ale României, va fi plătit, fapt de-a dreptul straniu.

În 1907 România va fi zguduită de o mare răscoală. Scânteia care a aprins vâlvătaia a fost trădarea cuvântului dat, a înțelegerii dintre arendașul Fischer și țărani. În 1896, Marcu Fischer a arendat

moșia Flămânzi de la Dimitrie Sturdza. În 1906 un alt arendaș, Herman Juster, îi oferă lui Sturdza 60.000 de lei în plus dacă obține el arenda. Fischer supralicitează alți 60.000 peste oferta concurentului, spre marea satisfacție a proprietarului. Fischer rămâne în continuare arendaș și ca să-i atragă pe țărani promite scăderea arenzilor și oferă jumătate din moșia Flămânzi cu 25 de lei falcea de arătură și 15 lei cea de imaș. Țăranii sunt bucuroși că și pentru ei se conturează zile mai bune. Fischer însă își trădează cuvântul dat.

În 1913, la 22 iunie, prin sentința nr. 188 a Consiliului de război al Corpului 11 armată, căpitanul Rodrig Goliescu a fost condamnat la 20 de ani muncă silnică și degradare militară pentru „*înaltă trădare și contrafacere de sigilii și semnătură*”. La 2 iulie s-a desfășurat ceremonialul degradării în curtea cazărmii Malmaison. După 12 ani și jumătate de pușcărie, în 1925, R. Goliescu va fi eliberat și va încerca zadarnic obținerea unei reabilitări. În 1938 i s-a respins definitiv această cerere, el fiind până la moarte considerat drept trădător de patrie.

Rodrig Goliescu s-a născut în 1877, la Dorohoi, ca fiu al polonezului J. Demcvitzech Dobrâzanschi și al Hortensiei Gallo. A făcut Școala militară de artilerie la București și a ajuns sublocotenent în 1900. Lipsit de scrupule, avid de bani și avansări, începe o serie întreagă de escrocherii și trădează fără remușcări încrederea familiei și a superiorilor. În 1912 va intra în mrejele serviciului țarist de informații, P. Altinovici făcându-l colaborator. El și-a asumat obligația să transmită serviciului țarist de informații documente privitoare la siguranța și apărarea României, planul de mobilizare, ultima ediție a „Regulamentului de mobilizare”, planul statului-major al transporturilor militare pe CFR etc.

C. Bacalbașa, în „*Bucureștii de altă dată*”, nota că prețul trădării a fost de un milion de lei și promisiunea că după terminarea cu bine a misiunii va intra în armata țaristă cu gradul de locotenent-colonel. Cu ocazia percheziției făcute de autorități după arestare, asupra trădătorului s-a găsit următoarea notiță: „*Planul îl am, copii pe cale și fotografii... pentru unitățile militare: artilerie, cetate, geniu, depozite de munițiuni și rezerva de infanterie*”. Din biroul colonelului Palladi a furat „Regulamentul de mobilizare al

armatei române", iar de la Focșani a sustras „Harta observatoarelor”, pe care a dus-o la fotograful Koroschetz pentru a o fotografia. A predat rușilor studiul lui Divari referitor la Compania 5-6 de la Brateș și planul apărării Galațiului. Pentru a-și procura planul de mobilizare și planul transporturilor militare pe căile ferate, Goliescu îl contactează pe M. Predescu, un fost subaltern al său, care atunci lucra la Statul-major. Predescu e împins și el spre trădare și Goliescu îi promite 20 de lei aur pentru fiecare informație. Dar și-a făcut prost socotelile, pentru că Predescu și-a informat imediat superiorii, la 17 decembrie 1912. Siguranța statului l-a luat în colimator pe trădătorul Goliescu. A fost arestat la 13 februarie 1913. Imediat P. Altinovici a părăsit România.

Anii neutralității

În lucrarea „*Fapte din umbră*”, vol. II, se arată că în perioada 1914-1916, sub „*diverse acoperiri au fost introduși în România numeroși agenți care, cu ajutorul banilor, au reușit să cumpere multe conștiințe și să-și formeze o vastă rețea de informații. În acest mod au fost recrutați politicieni, gazetari, ofițeri superiori și alți funcționari. Alexandru Marghiloman spre exemplu - succesorul lui Petre Carp la șefia partidului conservator - a fost învinuit că a primit de la agenții spionajului german 2.000.000 lei pentru a-și asigura victoria în alegeri; în realitate însă, acești bani reprezentau prețul informațiilor furnizate serviciilor de spionaj menționate și al altor acte de trădare*”. Este greu de crezut că Al. Marghiloman a fost un trădător de țară. A fost un filogerman convins într-adevăr, dar nu trădător. Avea o mare avere, așa că nu avea nevoie de banii Puterilor Centrale. Când a divorțat i-a înapoiat fostei soții întreaga zestre până la ultimul ban. Era un mare boier, la propriu și la figurat și din patriotism a acceptat să negocieze și să semneze cu nemții Pacea de la București, cu toate că știa că gestul însemna o sinucidere politică.

Ambasadorul german la București a primit un fond de 3.000.000 de coroane destinat propagandei și corupției în România. Acești bani au tentat desigur pe mulți și i-au împins spre trădarea țării. Titu Maiorescu, în jurnalul său, nota la 19 mai 1917: „*Aflat că*

Mișu Pherekvde, plătit cu bani rusești, primește bani și de la germano-austrieci, cu ideea de a intra chiar într-un minister conservator de neutralitate”.

Izbucnirea în 1914 a primului război mondial ne-a găsit în dilema opțiunii pentru una din taberele beligerante. Aveam un tratat secret încheiat în 1883 cu Puterile Centrale, dar aproape toată suflarea românească era pro franceză și anti austro-ungară. În 1888, doar Ion și Dimitrie Brătianu, D. A. Sturdza care îl semnase, P. P. Carp care-l mijlocise și Alex. Beldiman, ministrul de la Berlin știau de acest tratat. În 1891 află despre el și L. Catargiu și Alex. Lahovari.

La Consiliul de Coroană din 3 august 1914, ținut la castelul Peleş, s-a hotărât neutralitatea României. Regele Carol I și P. P. Carp ar fi vrut intrarea în război alături de Puterile Centrale. Față de hotărârea majorității pentru neutralitate, motivată prin inexistența unui „*casus foederis*”. Austro-Ungaria nefiind victima unei agresiuni, ci ca fiind agresorul și inițiativa Italiei de a rămâne neutră, P. P. Carp, scrie C. Argetoianu în „Memorii”, i-a acuzat pe „politicieni” că „*au trădat pe Rege*”. Cu „*moartea în suflet*”, Carol, Rege constituțional, s-a supus majorității și a aprobat neutralitatea. Tratatul secret cu Puterile Centrale, pe care Regele nu l-a făcut cunoscut decât unui număr restrâns de oameni politici, din timiditate, dorința de a păstra monopolul asupra politicii externe și din teama de indiscreție, de trădare voită sau din greșală a lui, afirma I. G. Duca în „Memorii”, s-a dovedit inoperant.

Carol I a vrut intrarea în război a țării alături de Puterile Centrale, nota I. G. Duca, „*fiindcă avea adâncă convingere că așa o cer și interesele superioare*” ale României. Nu e vorba de o trădare ci de o anumită credință și viziune politică. Carol I era un bun catolic dar a acceptat prevederea constituțională prin care copiii prințului moștenitor erau botezați și crescuți în cultul ortodox, fapt ce i-a adus excomunicarea din partea Vaticanului. Papa îl considera un trădător și până în 1902 nu-i va ridica excomunicarea. I. Kalinderu comenta faptele astfel: Regele „*excomunicat de biserica sa e tratat ca renegat de a noastră*”.

I. Gh. Duca, în „Memorii”, sublinia că după Consiliul de Coroană, pe Carol I îl chinuia gândul „*că nu știa ce vor spune*

anume cei doi împărați despre hotărârea României, dacă nu cumva îl vor considera trădător al cauzei comune..." Viena și Berlinul, a doua zi după Consiliu, au telegrafiat la București că regretă hotărârea ca România să rămână neutră, însă nu se arătau nici revoltate, nici amenințătoare și nu-l acuzau pe Carol I de trădare. Se spera că până la urmă țara noastră se va ralia politicii lor.

Regina Elisabeta era „cea mai înverșunată apărătoare a cauzei germane. Le spunea tuturor că niciodată și pentru nimic în lume nu va consimți să stea un ceas măcar pe tronul unei țări în război cu Germania” și că „principele Ferdinand și copiii lui ar fi niște trădători față de sângele ce curge în vinele lor dacă n-ar urma fără șovăire pe bătrânul rege în exilul lui”. După opinia Elisabetei, Carol I trebuia să abdice, în cazul în care România se alia cu Antanta și să părăsească țara. „Nu el trăda îndatoririle lui de rege, țara era neîncrezătoare în judecata lui politică...” (I. Gh. Duca).

În iarna 1914-1915 s-a constituit „Acțiunea Națională” care printre alții îi număra pe Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Delavrancea, V. Lucaciu. „Acțiunea Națională” ataca virulent Puterile Centrale și pe Brătianu, pe care îl acuza că: „Nu-și iubește țara, nu pricepe aspirațiunile ei naționale, trădează cauza românismului asupra, înșală Atanta...”

La 4/17 august 1916, Ionel Brătianu va semna, ca urmare a notei ultimative, a lui Alexeev, „acum ori niciodată”, tratatul de alianță cu Antanta și o convenție militară. Se recunoștea României dreptul de a alipi Transilvania, Crișana, Bucovina și Banatul, inclusiv cel sârbesc. Antanta se obliga la o ofensivă generală pe frontul rusesc, o ofensivă la Salonic care să imobilizeze forțele bulgare, trimiterea de armament și muniție și a 200.000 de soldați ruși care să apere Dobrogea. Rusia în mod expres ne-a comunicat „intrați (în război) și vom face tot ce ne cereți”. Antanta însă nu și-a respectat „iscăliturile solemne puse pe tratatul cu Regatul României”, nota I. Gh. Duca. Cu alte cuvinte Antanta și-a trădat angajamentele asumate, a trădat încrederea pe care România o pusese în convențiile încheiate.

Ionel Brătianu, care „știa cum sunt rușii; el știa din trecut, din istorie, ca și din nenorocita experiență a tatălui său, ce înseamnă

pentru o țară mică cum e a noastră ca să aibă soldați ruși pe teritoriul ei". a cerut punerea trupelor țariste sub comanda regelui Ferdinand. Nu era, spune I. Gh. Duca, „numai o chestiune de vanitate” ci teama că Rusia ne va trăda interesele și că vor transforma Dobrogea într-o gubernie rusească.

Grija de căpetenie a lui Brătianu, după semnarea convenției politice și militare cu Antanta, care în fond era acceptarea României de a intra în război contra Puterilor Centrale, a fost ca nu cumva să transpire ceva și Centralii să prindă de veste. „Nici membrii Guvernului nu știau toți că negocierile cu Aliații erau terminate și nici nu aveau cunoștință de data fixată pentru declararea războiului... Lucru curios, într-o țară de indiscreții și de indiscreții, secretul intrării noastre în acțiune fusese păstrat în chip surprinzător” (I. Gh. Duca). Brătianu avea suficiente motive să se teamă de o trădare voită sau comisă din întâmplare. Chiar pe el îl va întreba Czernin, dacă e bine să-și trimită familia la Techirghiol, în acea lună august a anului 1916. Brătianu i-a răspuns că nu e bine, pentru că bântuie o molimă în Dobrogea. „Czernin i-a făcut (mai târziu) un cap de acuzație primului ministru din faptul că nu i-a spus adevărul. Adică cum? Oare de dragul lui Czernin, Brătianu trebuia să trădeze interesele patriei sale?” (Ibidem).

În 14/27 august 1916, la Cotroceni, va avea loc Consiliul de Coroană „ce trebuia să decidă, formal, declararea războiului. Întrunire de pură formă, pentru acoperirea regelui și a guvernului, căci totul era deja pregătit în secret pentru intrarea trupelor noastre în Ardeal în chiar seara acelei zile...” (C. Argetoianu). Fusese redactată și declarația de război către Austro-Ungaria. „Dacă am ținut ca în act, nota I. Gh. Duca, să se prevadă numai o declarațiune de război către Austria, era pur și simplu dintr-un simțământ de delicatețe față de rege. Pentru el era deja un mare sacrificiu să consimtă a lua armele împotriva patriei sale de origină”. Era însă clar pentru toată lumea, că Germania va seconda Austro-Ungaria, dar s-a preferat formula ca „Germania să fie aceea ce ne va declara nouă război, așa încât regele nostru să nu scoată el sabia contra Germaniei”. Pentru împăratul Wilhelm al II-lea, regele Ferdinand era un trădător. Însuși regele se zbătea în dilema să-și trădeze

promisiunile firești ale inimii ori să trădeze interesele patriei. A câștigat în final datoria sa către țară.

La Consiliul de Coroană, P. P. Carp îi va spune regelui, că declarând război Puterilor Centrale, nu face decât să trădeze interesele dinastiei de Hohenzollern, pentru că „o Rusie învingătoare (nu) va tolera vreodată în România o dinastie Hohenzollern”. Ferdinand i-a replicat că nu cunoaște interesele dinastiei, ci doar pe ale țării. P. P. Carp mai adaugă patetic: „Am trei fii, îi dau Majestății voastre să se bată și să moară. Iar eu mă voi ruga lui Dumnezeu cu armata română să fie hătută... căci numai astfel România va putea să fie scăpată”. P. P. Carp nu a fost un trădător de neam. Era filogerman și, scrie C. Argetoianu în „Memorii”, „era convins că o victorie rusească ar fi însemnat pierderea României și că numai Germania putea menține ordine și civilizație în acest Orient al Europei bătut de valurile barbariei”. Era sigur de victoria Germaniei și cerea intrarea în război alături de Puterile Centrale. Maiorescu, „ardeleanul, singurul ardelean din acel Consiliu, nu numai că se opunea la intrarea în război pentru eliberarea Ardealului, dar contesta chiar ardelenilor dorința de-a se alipi României...” (I. Gh. Duca). Ferdinand încheie Consiliul cu istoricele cuvinte: „Domnilor, cu Dumnezeu înainte!”.

Începe războiul

Corupția și slaba dotare a armatei române din perioada neutralității explică de ce ne-am găsit nepregătiți și „admirabil de dezorganizați”, după expresia generalului Berthelot, atunci când am pornit la război. Era inevitabil ca având la comandă, cu începere de la generalul D. Iliescu, șeful Marelui Stat Major, oameni incapabili dar supuși lui Brătianu, să nu suferim o suită de înfrângeri răsunătoare. Când dușmanul s-a apropiat de București, a început panica și haosul evacuării în Moldova. Mulți oameni politici au trădat interesele militare vitale, prin folosirea vagoanelor în interese personale. Tinerii recrutabili și cercetașii, nota C. Argetoianu, au fost transportați pe jos în Moldova „și mureau pe la etape și de-a lungul șoselelor, de foame, de frig și de molimă, căci nu se găseau

vagoane” În schimb, Alecu Constantinescu-Porcu a avut la dispoziție 17 vagoane ca să-și evacueze în Moldova tot avutul, ba chiar și putinile cu murături și lemnele de foc. Bibicescu de la Banca Națională a cărat și ficușii soției.

O altă trădare a interesului național, dar și a demnității și legii, au făcut-o aproape toți prefecții și primarii, funcționarii mari și mici, „speculând la Iași obiectele și mărfurile aduse din Muntenia, pe socoteala statului”. (C. Argetoianu). Toți acești afaceriști verosi s-au umplut cu bani. Ce conta că și-au trădat probitatea morală?

În zilele triste ale dezastrului militar românesc din 1916, Ionel Brătianu era convins că Aliații l-au înșelat, că l-au trădat prin lipsa lor de sprijin militar: „Nu, nu, am fost înșelat, nu am să le-o iert niciodată”.

Regele Ferdinand „continua să se arate stoic. Suferea însă mult. La durerile țării se adăugau dureri personale, pentru el indeosebi de dureroase. Din Germania îi veneau știri că familia Hohenzollern îl repudiază ca pe un trădător de neam. Împăratul Wilhelm al II-lea, cu zgomot și forme insultătoare, îl despuia de toate gradele, onorurile și decorațiile pe care le avea în patria sa de origine. Fratele său Wilhelm, în calitatea sa de șef al casei de Hohenzollern Sigmaringen, îl ștersese pe el și pe copiii lui din lista membrilor acestei case, îi interzicea să mai poarte numele familiei Hohenzollern, pe care îl necinstise printr-o «infamă trădare», și să beneficieze de prerogativele legate de acest nume («ilustru»”. (I. Gh. Duca). Principele Wilhelm de Hohenzollern, fratele regelui Ferdinand, după ocuparea de către trupele Puterilor Centrale a Olteniei, a dat o „Proclamație către Populația Micii Valahii” în care arăta că „Am venit să pedepsim România, nu însă pe români, să pedepsim pe acela care a trădat Casa, familia și țara și și-a călcat cuvântul de onoare. Am venit să pedepsim și pe aceia care și-au trădat și și-au vândut țara”.

Sub ocupație străină

După hotărârea evacuării Bucureștiului, Brătianu, pentru a proteja pe românii care aveau să trăiască un timp nedeterminat sub ocupația inamică, a numit în grabă în posturile de încredere pe toți

germanofili, în loc să pună funcționari „care să țină piept cu demnitate inamicului... Intențiunea vădită, dar rușinoasă, a celor ce plecau era să lase în locul lor oameni care să se poată lua bine cu nemții”. (C. Argetoianu). Lupu Kostache a primit intermele, D. Nenițescu finanțele, V. Arion instrucțiunea publică. „Guvernul provizoriu astfel format la București s-a pus în slujba dușmanului, blestemând pe cei care ne băgaseră în război”. (ibidem) Lupu Kostache „a înșelat încrederea cu care Brătianu l-a cinstit... Tzigara Samurcaș... a abuzat și el în chip nepermis și adânc dureros de misiunea ce i s-a dat”. (I. Gh. Duca). Toți acești germanofili au trădat încrederea lui Brătianu, interesele țării și ale populației aflate sub ocupație. Prefectul Poliției Capitalei, generalul Mustăță, și-a dovedit trădarea printr-o ordonanță demnă de un general inamic, dar nu de către unul român, nota C. Argetoianu: „La intrarea în Capitală a Armatei Imperiale Germane toți locuitorii, bărbați și femei, vor avea o purtare cuviincioasă, oferind cu bunăvoință găzduirea de care vor avea trebuință. Porțile și ușile caselor vor fi deschise. Oricine, bărbat sau femeie, tânăr sau bătrân, care se va deda la acte ce ar aduce o insultă Armatei Imperiale, precum: împușcături cu vreo armă de foc ascunsă, aruncare de orice fel de lucruri, cum și amenințare cu vorba ori cu gestul, va fi imediat pedepsit cu împușcarea”.

O trădătoare din timpul ocupației a fost și evreica Rașela Juster din Țânțăreni, care a indicat patrulilor germane tranșeele soldaților români, direcția de retragere și ascunzătorile unde refugiații și-au ascuns averile.

Pentru trădătorii mai vechi, ocupația străină s-a dovedit un adevărat rai pe pământ. Societatea petrolieră „*Steaua română*” era în perioada neutralității o oficiină a spionajului german, condusă de un as al informațiilor, Alfred Günther, secondat de Josef Hennenvogel. Misiunea lor era ca prin imensele sume puse la dispoziție să desfășoare o acțiune de informare și corupere a oamenilor politici și a presei și de realizare a unui curent de opinie favorabil Puterilor Centrale. Elita societății românești a fost vânată, ca și redactorii unor ziare locale și centrale. Nu toți au acceptat să-și trădeze, pentru bani, patria. C. Mille, directorul ziarului

„Adevărul”, a refuzat, dar N. D. Cocea a luat bani de la spionajul german. El și-a trădat patronii, pentru că nu a colaborat: „*bani plătiți îi socotesc aruncați în vânt*”, spunea J. Hennenvogel. Redactorii de la „*Universul*” au fost mai docili și au acceptat colaborarea cu spionajul german. J. Hennenvogel afirma că: „*Am reușit să angajez și generali care să publice articole strategice și politice favorabile Puterilor Centrale... contra unor sume de bani*”. Generalii nu scriau ei înșiși articolele, ci își împrumutau contra cost, semnătura. Generalul Mustață a primit pentru acest lucru, numai în 1915, 32.000 de mărci. Prețul trădării pentru ziarul „*Universul*” s-a ridicat la 300.000. Bogdan-Pitești și N. Flevea erau și ei pe statele de plată ale spionajului inamic, ca și publicațiile „*Dreptatea*”, „*Opinia*”, „*Libertatea*”. Prințul Cantacuzino și Emil Nicolau au fost racolați, după o prealabilă tatonare, în 1916 și au acceptat să devină trădători. Günther se lăuda că a reușit să-i capteze și pe șefii autorităților administrative. „*Pe mulți dintre aceștia i-am determinat să favorizeze propaganda și să nu raporteze sentimentele din popor. Odată cu aceasta am câștigat în unele orașe politicieni influenți, mai ales senatori și deputați; apoi am atras, în diferite orașe, oameni de încredere, care fără să dea de bănuț făceau propagandă pentru cauza noastră*”. Pentru banii nemților s-au găsit trădători nesperat de mulți. Pe lista lui A. Günther figurau, printre alții, ca trădători, Drumaru (80.000 lei), Brănișteanu (3000 lei), Cearăneanu (3000 lei), Chiriacescu (1000 lei).

În această „*afacere Günther*”, ciudată este poziția înalților demnitari judecătorești, care nu iau o atitudine tranșantă, ci consideră actele de spionaj și trădare drept „*trafic de conștiință cu sentimentele naționale*”. Se pare că tonul moderat s-ar datora unei replici a lui Ionel Brătianu, potrivit căreia dacă vom câștiga războiul, oricând trădătorii vor putea fi nimiciți, iar dacă îl vom pierde, e preferabil ca ei să nu devină dușmani personali ai actualei guvernări.

În 16 august 1916, contraspionajul românesc a reușit să sustragă servieta baronului von dem Busche, reprezentantul Germaniei la București. Din conținutul documentelor, o listă de 200 de pagini, care cuprindeau nume de partide, oameni politici, ofițeri, gazetari corupți de arginții germani, rezulta fără dubii

ampluarea pe care o luase trădarea în România. Trădători din armată, ofițeri și generali, nu au fost imediat demiși și nici numele lor nu a fost dat publicității, pentru a evita demoralizarea oștirii. Ei însă vor fi atenți supravegheați. În „*Fapte din umbră*”, vol. II, se arată că generalul Zottu, șeful Marelui Stat Major al armatei române și maiorul Ionescu, după ce au aflat că autoritățile au intrat în posesia listei trădătorilor, s-au sinucis, ca să scape de interogatorii, degradare, oprobriu public și execuție. „*Dacă și-ar fi putut imagina că față de trădare și trădători se va manifesta o condamnabilă indulgență... Zottu și Ionescu nu s-ar fi grăbit să-și tragă câte un glonte în tâmplă*”.

Pe listele lui Günther mai figurau și Pherekyde și Morțun, o mulțime de prieteni ai lui Al. Marghiloman și ziariștii evrei de la „*Viitorul*” și „*Independența*”, Grosman și Johnson. Evreii din Bucureștiul aflat sub ocupație, aproape în totalitatea lor, afirma I. Gh. Duca, au trădat interesele țării și ale populației, colaborând asiduu cu inamicul.

Omul de încredere al nemților a fost la București P. P. Carp. Victor Verzea era în anii neutralității șeful serviciului român de spionaj. Rămas în Capitala ocupată el își va trăda țara și va fi condamnat în contumacie de guvernul de la Iași. Trădarea lui V. Verzea a fost o lovitură dureroasă, pentru că deținea mari secrete, de importanță vitală pentru România.

Sub ocupația Puterilor Centrale, pe lista trădătorilor de țară și de neam se află și biserica, mai ales episcopatul, care, după expresia lui I. Gh. Duca, se arată „*mai prejos de orice*”. Mitropolitul primat Conon, împins de Virgil Arion „*se preta cu o condamnabilă pasivitate la toate cerințele comandaturii germane. Mackensen, crezând într-o zi de cuviință să influențeze trupele noastre printr-un apel la indisciplină pornit de la cler, ceru episcopilor noștri să iscălească un manifest în acest sens, care a fost imediat aruncat în tranșee*”. (I. Gh. Duca). După semnătura lui Conon urmează cele ale vicarului Nifon Ploștean, arhiereului Valerian Râmnicianu, a iconomilor Ovidiu Musceleanu și Gibescu. Manifestul era intitulat „*Chemarea mitropolitului primat*” și în el se putea citi că armata română și-a făcut datoria, dar că acum puterile ei sunt frânte. Se cerea soldaților „*Stați pe loc, fraților...*”

Virgil Arion, instalat la Ministerul de Culte și Instrucțiune publică, un trădător notoriu, își luase ca șef de cabinet pe fiul cel mic al lui I. L. Caragiale. Anibal Stoenescu, în lucrarea *„Din vremea ocupației”*, nota că tânărul Caragiale i-a prezentat Mitropolitului Conon *„Chemarea”*, care cerea încetarea, – ea fiind zadarnică –, a oricărei rezistențe a armatei române din Moldova, iar Mitropolitul *„într-un acces de inconștiență senilă”* a semnat documentul. *„Ce mă durea, mai mult personal, nota I. Gh. Duca, e că în afacerea acestui oribil document a fost de aproape amestecat bunul meu prieten, camaradul meu de liceu Grigore Pișculescu - Gala Galaction”*. Gala Galaction a fost un simpatizant al Puterilor Centrale și sub ocupație a colaborat cu inamicul, și-a trădat țara.

La 12 decembrie 1916, sub îngrijirea ocupantului, va apare la București *„Gazeta Bucureștilor”*, în limbile germană și română, colaboratori fiind gazetari români. După război, trădătorii vor fi dați în judecată și condamnați, în parte, la închisoare. Măsura, dictată de rațiuni morale, a fost blândă în comparație cu cea luată de belgieni, care au condamnat la moarte pe toți trădătorii, colaboraționiștii ziarului *„Gazette des Ardennes”*, scos de germani. *„La noi, prin faptul că nu s-a generalizat măsura trimerii în judecată, isbind numai pe scribii mai puțini culpabili și mai... nevoiași, s-a pierdut din importanța ce în primul moment i se atribuia...”* (Anibal Stoenescu).

„Gazeta de București” și mai târziu *„Lumina”* condusă de C. Stere *„au contribuit să învenineze și mai mult starea noastră sufletească”*, pentru că publicațiile au fost obediente ocupantului. Ziaristul Radu Florescu scria în *„Gazeta Bucureștilor”*: *„Venirea D-vs. «a dușmanilor» ne e salvarea de la ruina complectă care ne așteaptă. Grație orânduielei ce veți introduce și a cinstei ce veți ordona, sperăm, noi, umilul popor al acestei umilite țări, că o eră nouă va veni pentru noi... unde nu va fi loc pentru Brătieni, Milliști, Takiști și alți pungăși... Sperăm că venirea D-vs. va însemna o înflorire a acestei țări și deparazitarea ei de politicianii venali”*.

Anibal Stoenescu a întocmit și o listă a ziariștilor trădători din vremea ocupației: C. Stere, I. Olteanu, D. Pătrășcanu, M. Sărățeanu, I. Teodorescu, B. Brănișteanu, A. Camburopol, A.

Davidescu, I. Lucrezia Karnabat, I. Karnabat, Metaxa Doru, V. Anestin, N. Pora, M. Stănescu, Leontin Iliescu, Ion Slavici, I. Gorun, Bucura Dumbravă. Alături de acești jalnici scribi oficiali, au fost și o serie de colaboratori, care îngroșau și mai mult cohorta trădătorilor. Al. Beldiman, fostul ministru al României la Berlin, în scrisoarea deschisă către Ionel Brătianu, îl acuză că a sacrificat „toate virtuțile poporului... pentru a consuma decăderea și distrugerea patrii...” (1) caricatură din mai 1917, din „Gazeta Bucureștilor”. prezenta o scenă de îngropăciune a unui coșciug pe care scria „România” Cioecli erau Brătianu și Take Ionescu, iar cu prohodul se îndeletnicia Costinescu.

Ion Slavici a ajuns să colaboreze cu dușmanul și să figureze pe lista trădătorilor pentru că în viziunea sa „idealul național... nu se va putea niciodată îndeplini cu concursul Rusiei... dacă noi am fi mers alături de puterile Centrale, azi, când în Rusia a izbucnit revoluția, cred mai degrabă că Basarabia ar fi putut reveni la patria mamă decât Ardealul ce în impresia mea este un fruct ce nu e bine copt...”

Ion Theodorescu-Arghezi era redactor la ziarul progerman „Seara”, scos de Bogdan-Pitești, un escroc de talie internațională. Nichifor Crainic, în „Zile albe-zile negre”, nota că locuința lui Bogdan-Pitești „era o cloacă în care se colecta scursura morală din presă, din literatură și din artă într-o promiscuitate bestială... Din această cloacă, confuzia morală a ciracilor lui se prelungea în presă”. Ziarul „Seara”, specializat în improșcarea cu noroi, îl va enerva atât de mult pe poetul George Gregorian, încât într-o zi l-a luat la bătaie atât pe Bogdan-Pitești, cât și pe Arghezi. „Ion Theodorescu-Arghezi a fost ridicat de sub masă și în fugă și-a uitat pălăria de paie, zdrobită, jos” (N. Crainic). Arghezi a mai fost redactor și la „Gazeta Bucureștilor”. După război va fi arestat și la proces, spune N. Crainic, „Tudor Arghezi, marele pamfletar, care înjurase și avea să injure pe toată lumea, s-a justificat cu o lamentabilă lașitate. A declarat că s-a pus în slujba dușmanului fiindcă, altfel, ar fi murit de foame! Și a implorat iertare. Literalmente! A fost osândit împreună cu ceilalți la 5 ani închisoare pentru trădare de țară. După un an și jumătate de pușcărie, regim ușor, a fost grațiat”. În actul de grațiere au fost implicați N. Iorga și N. Crainic.

La „*Lumina*” lui Stere a colaborat și Liviu Rebreanu, ca și la „*Scena*” lui A. de Herz, altă publicație filogermană. *„A rămas pentru mine, arăta N. Crainic, o enigmă cum omul care îi trădase pe unguri din binecuvântate motive patriotice a putut apoi să publice și să trăiască nestingherit la București, sub ocupația lor de război”*.

S. Diamandi, în „*Galeria oamenilor politici*”, spunea că C. Stere a fost „*omul care a cunoscut oprobiul opiniei publice*” și nu „*era desemnat decât cu epitetul de «trădător»*”. Puțin i-a lipsit ca să apară în fața plutonului de execuție”. Fostul tovarăș de exil al lui Lenin și Pilsudski, nu vedea pentru România decât o singură primejdie, Rusia țaristă. Obsesia sa era eliberarea Basarabiei. Prietenul și sfătuitoarea lui Ionel Brătianu, la începutul carierei acestuia, „*a editat sub oblăduirea dușmană ziarul «Lumina» unde ataca guvernul țării ce se găsea în plin război, a întreprins acțiuni politice în care intra între altele și răsturnarea dinastiei, deși deținea în armata română gradul de colonel... e înfățișat opiniei publice ca un trădător de neam, e întemnițat la Văcărești ca atare și dat în judecata consiliului de război. Numai datorită intervenției lui Ionel Brătianu și a însuși regelui Ferdinand nu s-a dat curs acțiunii judiciare*”.

Un caz de trădare care a făcut vâlvă la vremea sa, 1917, prin apartenența protagonistului, Alexandru Sturdza, la elita politică a țării, a lăsat un gust amar și o pată neagră pe epoletii armatei române și a creat un periculos sindrom, „*spionita*”, pentru că „*statele noastre majore vedeau trădători pretutindeni*”. (C. Argetoianu). Al. Sturdza era fiul lui D. A. Sturdza, fostul premier și șef al PNL-ului. Colonelul Sturdza comanda Grupul Vrancea și se afla sub ordinele generalului Averescu, comandantul Armatei a II-a. Prin atitudinea filogermană și repetata denigrare a armatei române, Sturdza a intrat în vizorul contraspionajului. Sustinea că în lupta cu germanii nu avem șanse sau „*cu trupe ca ale noastre nu putem să ne măsurăm cu germanii...*” La 23 decembrie 1917, cu toate întăririle primite în sectorul său, colonelul se retrage de pe excelentele poziții de la Soveja, fără să aștepte aprobarea lui Averescu. Prin nejustificata retragere a creat în frontul românesc o breșă de 10 km prin care trupele austro-ungare au putut pătrunde. Activitatea trădătoare e continuată la 1 ianuarie 1917, când Sturdza îi cere colonelului Atanasiu să-i predea comanda Diviziei a 12-a, sub pretextul

că ordinul vine de la generalul Eremia Grigorescu. A vrut să preia în mod fraudulos comanda ca să treacă cu marea unitate la inamic. Anunțul de faptele subalternului, Averescu cere înlocuirea și acest lucru declanșează panica trădătorului, care hotărăște să dezerteze în tabăra dușmană, pentru a se salva. A plecat la Panciu însoțit de adjutantul Wachman și de ordonanța sa, caporalul Marin Năstase. Sturdza va lua legătura cu lt. col. C. Crăiniceanu și va stabili planul viitoarelor acțiuni de trădare care urmau să aibă loc după dezertarea sa. La 28 ianuarie 1917, cei doi trădători urmau să se întâlnească pe „pământul nimănui”, între cele două fronturi. Sturdza va pleca la Varnița și se va apropia de tranșeele inamice sub pretextul unei „inspectări”. La 300 de metri de inamic, trădătorul le cere celor doi însoțitori să-l urmeze spre pozițiile dușmane. Wachman a acceptat, dar caporalul Năstase a refuzat categoric, fapt ce va duce la împușcarea lui de către Sturdza.

După dezertarea colonelului, în urma unei percheziții, i s-a găsit un carnet cu însemnări în care „notase planurile lui, în care cita ofițerii pe care încercase să îi convingă (să trădeze) precum și aceia pe care nădăjduia să îi atragă în viitor... În fine - mai monstruos decât toate - se descoperea acum că locotenentul Ciulei, pe care îl învinuise că se retrăsese fără rost de pe poziție și pe care pentru aceasta îl și condamnase la moarte și îl executase, era nevinovat. Totul fusese o înscenare ca să inspire deplină încredere comandanților săi... Pe de altă parte, Averescu își dădea acum seama și de ce cu prilejul ultimei vizite ale Regelui pe front, Sturdza înaintase atât de mult cu el înspre tranșeele inamice. Încerca, se vede, să-l expuie gloanțelor germane sau chiar să-l predea prizonier dușmanului. Așadar, fiul lui Dimitrie Sturdza era nu numai trădător, dar și asasin” (I. Gh. Duca).

La 28 ianuarie 1917, trădătorii Al. Sturdza și C. Crăiniceanu, fiul generalului Gr. Crăiniceanu, se vor întâlni după cum conveniseră. S-au pus la punct condițiile în care C. Crăiniceanu urma să se predea împreună cu Regimentul 25 infanterie. Sturdza, la despărțire, îi va înmâna și un pachet cu manifeste pe care urma să le răspândească printre soldați. Manifestele conțineau „Chemarea” lui Sturdza care atăta la trădare: „Eu, colonelul Alexandru Sturdza cu care ați luptat cot la cot... vă cer ca repede să vă hotărâți căci

iață cum stăm acum: Țara și oștirea au rălăcit sub conducerea nepricepută a unor capete slabe. Am fost amăgiți prin cuvinte înșelătoare despre un ideal național... Ați jurat credință țării românești, iar nu unor netrebnici care vă duc la pieire... veniți în dată la mine... Totul este pregătit... Treceți fără nici o întârziere, cu arme cu tot spre mine..."

Ajuns în tabăra inamicului, Sturdza a ținut imediat o cuvântare în fața ostașilor români luați prizonieri, în care le cerea să colaboreze cu trupele Puterilor Centrale, să-și trădeze jurământul față de patrie. Mulți l-au huiduit, dar totuși s-au găsit 40 de prizonieri care să i se alăture. Trădătorii au primit pachete conținând „Chemarea” lui Sturdza și au fost trimiși în liniile românești ca să le împartă. Din ei, 38 se vor preda, iar 2 vor fi arestați.

C. Crăiniceanu, întors de la întâlnirea secretă cu Al. Sturdza, va fi și el arestat. Generalul Grigorescu îi va cere lui Averescu ca trădătorii C. Crăiniceanu și Al. Sturdza să fie judecați și pedepsiți în așa fel încât să fie „exemple înfricoșătoare, care să frâneze - dacă nu să stingă cu totul - tendințele de trădare ale tuturor adepților ce din nenorocire ar mai exista în rândurile armatei”. Averescu îi răspunde că „Am sechestrat manifestele. Am izolat oamenii care le-au adus, am muștrat sau pedepsit ofiterii care au făcut indiscrețiuni și am trimis chiar în judecata Curții marțiale grade inferioare...” Grigorescu, în fața acestei vădit nedrepte hotărâri, răspunde: „Am crezut că o crimă, oricât de ordinară ar fi, nu trebuie ascunsă, ci înfierată... Am fost convins că trădătorul (Al. Sturdza) a avut tovarăși de idei pe frontul de luptă chiar, și că acești adepți ai trădătorului au putut sau ar fi putut forma prozeliți printre cei slabi de înger...”

Curtea marțială a Armatei a II-a, la 26 februarie 1917, a condamnat la moarte în contumacie pentru trădare prin trecerea în slujba inamicului pe col. Sturdza și la 15 ani și degradare militară pe C. Crăiniceanu. Fiu de general și nepot al altui general, Prezan, lt. col. C. Crăiniceanu a beneficiat de maximul de clemență. Prezan însă, „aflând aceasta a casat sentința, l-a trimis din nou în judecată și a iscălit personal condamnarea la moarte. Pe front, înaintea întregului său regiment, în vinerea Paștelui, Crăiniceanu a fost împușcat” (I. Gh. Duca).

Trădătorul Al. Sturdza, după ce a văzut că îndemnul său la trădare nu are nici un ecou în armata română, s-a stabilit la București, unde s-a pus în slujba Serviciului german de spionaj. Lupu Kostache, care cunoștea relațiile de rudenie între Al. Sturdza și P. P. Carp, a vrut să-i dea postul de Prefect al Poliției Capitalei. Nemții s-au opus categoric. Ei „încurajau trădarea care făcea parte din mijloacele lor de luptă în contra dușmanului; dar și ei urau pe trădători...” (A. Stoicescu).

Lupu Kostache și Al. Sturdza „au început să lucreze împreună la pregătirea regimentelor române ce alături de Puterile Centrale trebuiau să lupte împotriva fraților lor din Moldova, împotriva Regelui, drapelului și armatei legale a României. Criminală încercare pe care bunul simț firesc al poporului român a respins-o cu un indignat dispreț” (I. Gh. Duca). Trădătorii l-au găsit ca adept doar pe Livezeanu. Câtiva nenorociți, ademeniți de acesta, i s-au raliat. Însuși Mackensen s-a convins că speranțele puse în Sturdza nu se justificau și că în armata română el nu reprezintă decât „o rară și tristă excepție”. De altfel și Bogdan-Pitești, care figura pe statele de plată ale Serviciilor de spionaj germane și încasa bani frumoși, s-a dovedit a fi doar un escroc, trădând încrederea patronilor. Serviciile sale nu valorau aproape nimic. Un ofițer german îl va și apostrofa în acest sens, în timpul ocupației: „...ne-ai luat bani ca să ne faci serviciul cutare și cutare și n-ai făcut nimic... te-ai îmbogățit cu nerușinare pe spinarea noastră. Or noi nu te-am cumpărat pentru aceasta, ci pentru a sluji interesele noastre”. Bogdan-Pitești a răspuns: „Da, domnule ofițer, e adevărat – sunt un escroc, dar aș vrea să știu ce v-ați închipuit când ați întreprins acțiunea dvs. de corupție la noi? Ați crezut oare că veți putea cumpăra în România oameni cinstiți? V-ați înșelat amarnic, în această țară nu puteți cumpăra decât escroci, decât escroci ordinari ca mine”. (I. Gh. Duca).

Ultimii ani de război

Retragerea în Moldova a armatei române s-a făcut la lumina incendiului care distrugea rezervele și instalațiile petroliere din Valea Prahovei. Ca să nu cadă în mâna ocupantului, „aurul negru” a trebuit să fie distrus. Colonelul Thomson a organizat și condus vasta

operație, dar în echipele desemnate pentru scoaterea din uz a sondelor și rafinăriilor s-au strecurat și trădători. Puterile Centrale având o nevoie stringentă de petrol. Un anume Nazarie a sabotat planul lui Thomson și mai târziu se va lăuda în fața lui Al. Marghiloman că el a „salvat” pe trei sferturi de la distrugere rafinăria „Vega”.

Iarna 1916-1917 a fost cumplită pentru toți românii. Oltenia, Muntenia și Dobrogea se aflau sub ocupație, în Moldova se înghesuiau refugiații, armata era dezorganizată și linia frontului fragilă. „*Sub pretext de spionaj, de trădare sau de bolșevism o sumă de oameni au fost într-adevăr împușcați în prima jumătate a anului 1917 cu o samavolnicie și cu o lipsă de forme legale înspăimântătoare*”, afirma C. Argetoianu.

Rușii, aliații noștri, se purtau deplorabil, luptau molatic, se retrăgeau mereu, scopul fiind scurtarea liniei frontului și așezarea lui pe Siret. Pierderile noastre teritoriale nu-i interesau. În schimb cereau imperativ ca să trecem administrația căilor ferate asupra lor. Ministrul de lucrări publice, Mitică Greceanu, considera această pretenție o „*știrbire umilitoare a suveranității noastre de Stat*”, o trădare din partea aliaților.

Căderea țarismului în 2/15 martie 1917, a creat alte probleme deosebit de grave. Armata rusă din Moldova se va contamina rapid de ideile revoluționare. Incitați de Petersburg și de Racovski, socialistul născut în Cadrilater din părinți bulgari și eliberat de curând din detenția de la Iași de către detașamente ruse răzvrătite, revoluționarii ruși s-au gândit să-l aresteze pe regele Ferdinand și să-l detroneze. Iorga a fost înștiințat despre complot de un basarabean care făcea parte din sovietul rus de la Iași și a alertat imediat autoritățile. Generalul Scerbacev va cere trupelor sale să nu se amestece în treburile interne ale României, țară aliată. Vintilă Brătianu a luat măsuri ca în Iași să fie aduse trupe românești și la 26 aprilie 1917, Regimentul 9 Vânători și-a făcut în sunet de tobe și trompete intrarea în oraș. De murdara afacere nu au fost străini nici Diamandi și Lupu, care din „*simple considerațiuni de ambițiune și de vanitate personală nu s-au dat în lături de la acțiuni de neiertat în vremuri ca acelea*” (I. Gh. Duca). Membrii „Partidului Muncii”

s-au gândit pentru o clipă să fraternizeze cu revoluția rusă și să trădeze Dinastia.

După reușita loviturii de stat a lui Lenin din 25 octombrie / 7 noiembrie 1917, prima grijă a sovietelor a fost să pregătească pacea cu Puterile Centrale. În aceste condiții, soarta României va fi pecetluită: *„Neajutată destul la început, trădată acum în urmă de Rusia, pentru moment cel puțin rolul ei era terminat”*, nota I. Gh. Duca. Ionel Brătianu a luat legătura cu miniștrii aliați din Iași și a început o dificilă muncă de convingere; în clipa în care Rusia va încheia pacea cu inamicul, singura soluție logică a României, dacă nu vrea o distrugere totală a țării și a armatei, va fi încheierea unui armistițiu. Premierul a reușit nu doar să-i convingă pe reprezentanții Antantei de justetea soluției sale, dar i-a determinat să și iscălească *„un act prin care ne autorizau să încheiem acest armistițiu și recunosc că ne-am îndeplinit întreaga datorie față de Aliați - aceștia nemaiavând dreptul să ne ceară deocamdată nici un sacrificiu militar”*. (I. Gh. Duca). Saint-Aulaire, Barclay, Fasciotti și Vopicka urmau să obțină de la guvernele lor ratificarea iscăliturilor.

Consiliul de Miniștri, din 22 noiembrie, ținut sub președinția lui Ferdinand, a hotărât ca România să trimită la Focșani, pentru încheierea armistițiului, pe Al. Lupescu, N. Condeescu, I. Râșcanu și Mladin, care urmau să ducă tratative împreună cu delegații generalului Scerbacev. Reprezentanții Antantei au primit de la guvernele lor instrucțiuni să aprobe armistițiul propus de Brătianu. Clemenceau i-a telegrafiat premierului român că regretă situația fără ieșire în care am fost puși datorită defecțiunii ruse și că suntem nevoiți să depunem armele. Clemenceau se va arăta foarte înțelegător, dar la scurt timp atitudinea sa se va schimba radical. Guvernul român este acuzat deschis de trădare. În plus, Clemenceau declară răspicat că nu mai consideră România ca aliată a Antantei. Ce s-a întâmplat? I. Gh. Duca spunea că generalul Berthelot, fără a-l anunța pe Saint-Aulaire, *„și peste capul lui”*, i-a telegrafiat lui Clemenceau *„arătându-i că n-a fost consultat în luarea hotărârii noastre, afirmând că noi putem să rezistăm, dar că nu vrem”* și că *„toate acestea Brătianu le face fiindcă vrea să ajungă la pacea separată și să schimbe directivele politicii noastre externe”*. Cu

alte cuvinte, Berthelot ne acuza de trădare, iar Clemenceau, impulsiv, s-a raliat acestui punct de vedere. Decizia de a încheia un armistițiu a fost taxată drept felonie, iar iscălirea actului de către Saint-Aulaire a fost declarată nulă și el însuși a fost dezavuat. Adevărul este că nu am trădat pe nimeni, ba din contră, noi am fost cei trădați. Regele Ferdinand spunea cu drept cuvânt: „*Când am intrat în război știam că va fi greu, prevedeam chiar că se poate să fim învinși; nu mi-a putut însă trece prin minte că vom fi victima unui act de trădare fără precedent în istorie...*” Și C. Argetoianu afirmă același lucru: „*Abandonați de toți, trădați de ruși, nu putem decât să ne supunem soartei și nemților cel puțin vremelnici...*”

Berthelot a adoptat această atitudine stranie față de noi, pentru că o dată cu prăbușirea frontului rus, diviziile germane puteau fi aruncate contra Franței. În opinia sa, România trebuia să lupte până la ultimul om, să piară, dar Franța să scape. În decizia lui Berthelot de a ne acuza în fața lui Clemenceau că suntem trădători ai Antantei a jucat un rol nefast și „*nenorocita noastră infirmitate națională de a ne ponegri adversarii interni pe arena internațională*”, nota Duca. Take Ionescu și conservatorii lui s-au dus la Berthelot și l-au denunțat pe Brătianu că vrea să trădeze Antanta, dar că ei nu sunt de părerea lui. Brătianu ar fi în fond un germanofil, armata vrea și poate să reziste și la nevoie se poate realiza chiar și o retragere în Rusia. Întreg eșafodajul lui Take Ionescu și al ciracilor săi era penibil de șubred. Cu toate acestea, chiar Nicolae Titulescu a pus umărul la ridicarea lui. Ionel Brătianu nu îi va ierta trădarea până la moarte.

După încheierea armistițiului de la Focșani, din 22 noiembrie/ 5 decembrie 1917, delegații noștri s-au fotografiat alături de cei germani. Acest lucru a fost interpretat ca o pactizare cu inamicul și implicit o trădare a cauzei românești. Gestul însă nu avea o asemenea conotație. Dacă trebuia să căutăm trădători, îi puteam găsi lesne în Bucureștiul ocupat. Virgil Arion milita deschis pentru încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale și înlocuirea Dinastiei. P. P. Carp dorea încheierea de urgență a păcii, înlăturarea întregii Dinastii și așezarea pe tronul României a unuia dintre fii împăratului Wilhelm al II-lea. Al. Marghiloman, aflat sub influența austriacă, propunea pacea cât mai degrabă și se pronunța pentru menținerea la tron a lui

Ferdinand. C. Stere a pendulat între alungarea Dinastiei și alipirea României la o „Gross Oesterreich” sau la Germania. Ne aștepta un „viitor luminos” în concepția acestor trădători, care nerugați de nimeni, voiau să ne facă fericiți cu de-a sila. Virgil Anon chiar declara că trebuie să fim fericiți, dacă după trădarea noastră, nemții consimt să ne ierte.

A doua zi după semnarea armistițiului de la Focșani se va accentua procesul de bolșevizare și de descompunere a frontului rus. Ne aflam, afirma I. Gh. Duca, „în fața unei adevărate revoluții bolșevice pe teritoriul nostru”. Bolșevicii s-au concentrat la Socola și au îndreptat tunurile spre Iași. Trupele ruse complet bolșevizate vor să-l aresteze pe Scerbacev și încep un jaf cumplit în retragerea lor. La Socola și-a făcut apariția un bolșevic fanatic, Rochal, care avea de gând să aresteze familia regală, să asasineze guvernul și să aresteze Marele Cartier al Armatei române.

La 9 decembrie 1917, Brătianu, în Consiliul de Miniștri, cere intervenția armatei noastre pentru dezarmarea bolșevicilor de la Socola. Take Ionescu, generalul Iancovescu, Pherekyde și Mitică Greceanu votează contra. Au fost în stare, din considerente personale, – aveau rude și prieteni la Odessa și se temeau de o posibilă răzbunare a lui Lenin –, să trădeze interesele generale ale țării. Titulescu s-a pronunțat pentru dezarmarea bolșevicilor și a încercat să-l determine și pe Take Ionescu să accepte, dar Take Ionescu, foc și pară, îl va acuza de „trădare, de lipsă de judecată și de prietenie”. S-a hotărât intervenția și Brătianu va spune „*Ne putem felicita, am ocupat Socola, toți bolșevicii s-au predat, nu avem nici un mort și nici un rănit!*”

Din ordinul lui Lenin, ministrul României la Petersburg, Diamandi, va fi arestat, procedură neobișnuită, care trăda dreptul internațional. Mai mult, Lenin remite României și un ultimatum, în care ne acuză că am furat stocurile de furaj ale armatei ruse, că am dezarmat soldații bolșevici și că i-am arestat. Ne amenință cu ruperea relațiilor diplomatice și cu măsuri militare. După ce Lenin a aflat că România a trimis trupe în Basarabia, a adresat guvernului o adevărată declarație de război pe care o va iscăli Troțki. În ea se arată că relațiile diplomatice româno-ruse sunt rupte și că tezaurul

În aur al țării, aflat la Moscova, „nu va mai putea fi obținut de *oligarhia română*”

La Odesa a sosit Racovski ca să dirijeze represiunile contra românilor refugiați acolo. Va beneficia și de sprijinul unor dezertori și indivizi suspecti, români și evrei, cu toții trădători ai neamului și a intereselor românești: Mihail Gheorghiu Bujor, Al. Dobrogeanu-Gherca, C.I. Dicescu. Al. Dobrogeanu-Gherca a fost prins în Moldova că a conspirat pentru răsturnarea regelui Ferdinand și că a uneltit pentru instaurarea în România a unui regim bolșevic. Gherca era mobilizat în armata română și autoritățile militare l-au condamnat la moarte. Intervenția lui Brătianu îl va salva. Drept mulțumire, trădătorul continuă conspirațiile contra „*infamilor oligarhi*” în frunte cu... Brătianu.

La Bufta, pentru negocierea păcii cu Puterile centrale, e trimis Averescu. Aici Czernin și-a exprimat dorința de a avea o întrevedere cu Ferdinand. În cele 20 de minute ale penibilei întâlniri care a avut loc în gara Răcăciuni, Czernin a „*declarat că nu cere pacea, că vine trimis de Suveranul său care cu toată trădarea României vrea să-i dea dovezi de toleranță și de mărinimie...*” (I. Gh. Duca). Czernin a mai sugerat și formarea unui nou guvern cu Al. Marghiloman în frunte care să încheie pacea.

În toată această situație extrem de critică pentru România, prințul moștenitor Carol nu are decât preocupări sentimentale. Principele Carol a dezertat pur și simplu de la Tg. Neamț, unde comanda o unitate de vânători de munte, ca să treacă Nistrul sub protecția ofițerilor austrieci și să se cunune la Odesa cu Zizi Lambrino. A trădat jurământul militar dar și statutele Casei Regale care nu acceptau căsătoriile morganatice. A trimis o scrisoare regalilor părinți, în care arăta că va pleca să lupte pe frontul de Vest, pentru că nu mai poate răbda „*starea de apăsare și umilință în care țara se zbate în Moldova de pe urma păcii rușinoase de la București*”. Scandalul a fost imens și primul ministru nou instalat, Al. Marghiloman, s-a pronunțat pentru îndepărtarea definitivă a lui Carol de la tron, pentru că s-a dovedit nedemn de Coroana României. Și Averescu a susținut îndepărtarea de la succesiune a lui Carol, ~~ștergerea~~ ștergerea lui din rândurile familiei regale și proclamarea Principelui

Nicolae ca moștenitor. Regina Maria, Știrbei și Brătianu se opun îndepărtării de la tron a primului născut, cu toată fapta „odioasă și de neiertat” pe care a săvârșit-o. Va fi convins și Al. Marghiloman să-și schimbe hotărârea și Carol va fi readus în țară, trimis la arest la mănăstirea Secu-Horaița și determinat să accepte anularea căsătoriei. Criza dinastică a fost deocamdată evitată, dar ea va izbucni violent câțiva ani mai târziu. Carol s-a îndrăgostit atunci de Elena Lupescu.

Noul premier, Al. Marghiloman, care sub protecție străină se credea definitiv învingător, a hotărât să trimită în judecată fostul guvern în frunte cu Ionel Brătianu. Procesul, arată I. Gh. Duca, „făcea parte din programul său de reconstituire și de regenerare morală a țării, care fusese nenorocită, azvârlită contra voinței ei într-un război nefast de către o bandă de politicieni stupizi și necinstiți”. Guvernul, în frunte cu Ionel Brătianu, era acuzat de trădare și, scria Sterie Diamandi, a fost „impresionantă stăruința pe care o depune regele pe lângă Marghiloman, șeful guvernului, să-l convingă că-i o greșală, să se facă procesul politicii național-intervenționiste a fostului cabinet. Ar fi însemnat să se facă procesul neamului românesc... Brătianu putea să fie tras la răspundere de felul cum a pregătit și a condus războiul, dar nicidecum de faptul c-a făcut războiul”.

Pacea de la București, încheiată la 24 aprilie / 7 mai 1918, de Al. Marghiloman, a fost o pace draconică pe care Ferdinand și parlamentul nu au ratificat-o niciodată. De altfel ea va deveni caducă în urma înfrângerilor suferite de Puterile Centrale pe toate fronturile. La 6 noiembrie 1918, guvernul Marghiloman va demisiona și la 10 noiembrie regele va ordona mobilizarea armatei. Antanta a fost înștiințată că România a declarat nulă și neavenită pacea de la București și că are dreptul să-și înfăptuiască revendicările legitime.

După război oamenii politici care au pactizat cu dușmanul au trecut prin mari frământări. Toți și-au amintit brusc cuvintele lui Brătianu, care din acuzat sub guvernul Marghiloman devenise acuzator. A spus că e târât în noroi de către „cei care în acest timp amnistiază criminalii contra patriei și a drapelului și colaborează cu toți trădătorii și cu dezertorii”. Primul impuls al celor întorși în

triumf de la Iași a fost să-i pedepsească aspru pe toți trădătorii de neam și de patrie. Vor fi arestați Stere, Lupu Kostache, Nenitescu, Virgil Arion, Ion Slavici, D. D. Pătrășcanu și 20 de ziașiști. „Ne-am izbit însă repede, nota I. Gh. Duca, de trei dificultăți: de Rege, de Brătianu și de criteriul precis întru stabilirea vinovaților. Regele s-a opus formal la o politică de sancțiuni. Personal, ideea de a da un exemplu în această țară a tuturor indulgențelor convenea și simțămintelor sale intime și educației sale rigide de militar. Știrbei însă, la care considerațiunile de strictă moralitate n-au jucat niciodată însemnătatea cuvenită, socotea inutilă o atare operă de asanare etică. Mai mult, în interesul Dinastiei credea că nu e bine ca Regele să-și facă vrăjmași ireductibili din cei ce urmau a fi astfel condamnați... Ca să fim drepti, trebuie să recunoaștem că la un moment dat - după armistițiul de la Focșani și după iscălirea preliminarilor de la Buftea - Regele se slujise dacă nu de toți, cel puțin de o mare parte din exponenții politicii germanofililor. Îi venea deci greu să îi considere acum ca trădători și inamici ai patriei”.

Brătianu, ca marele învingător, dorea să se arate mărinimos și să dea curs amnistiei, uitării și iertării. „În fine, e neîndoielnic că era greu de stabilit, în fixarea răspunderilor, un criteriu precis și drept. Unde începi și unde sfârșești, era o întrebare la care cu anevoie puteai răspunde. Într-adevăr, pe cine puteai da în judecată? Pe Marghilomanishi? Dar i-ai chemat la Iași și s-au prezentat acolo ca salvatorii Dinastiei. Pe toți cei ce au primit slujbe sub ocupație? Dar d-ta ai îndemnat pe unii din aceștia să rămână la posturile lor, când ai plecat în Moldova, tocmai pentru a nu lăsa populația din teritoriile ocupate pradă inamicului. Pe cei dintre aceștia care s-au purtat rău, care au lipsit de demnitate, care au depășit marginile celor îngăduite de situația delicată în care se aflau? Unii avuseseră, într-adevăr, o atitudine scandaloasă din toate punctele de vedere. Ei constituiau însă din fericire o minoritate foarte redusă. Cei mai numeroși puteau invoca circumstanțe ușurătoare... Și la urma urmei care era hotarul colaborărilor permise și a celor nepermise cu inamicul? Sfera se reducea deci tot mai mult. Să te mărginești la Carpiști? La Lupu Kostache, la Nenitescu, la Virgil Arion, la Antipa, la Alexandru Beldiman? Puteai, pe sfânta dreptate, să îi pedepsești

pe aceștia fără a pedepsi și pe Carp, care le-a fost șeful și inspiratorul? Iar pe Carp la 80 de ani trecuți, după 50 de ani de cinstită viață publică, era bine, era politic să-l dai în judecată?" (I. Gh. Duca). Era într-adevăr o mare dilemă, care s-a rezolvat prin hotărârea de amnistiere, la 9 noiembrie 1920, a actelor de trădare și spionaj, precum și a celorlalte infracțiuni săvârșite cu ocazia războiului.

Un fapt paradoxal s-a petrecut în primul Parlament al României Mari. Discursul lui Brătianu nu a beneficiat de aplauzele ardelenilor, dar în schimb al lui Al. Marghiloman a fost îndelung aplaudat. Atunci când Vasile Lucaciu i-a strigat lui Marghiloman, aflat la tribună, „*Ești un trădător*”, iar acesta i-a replicat că trădătorul nu a făcut speculații necurate cu vagoanele de grâu care au fost date pentru Ardeal în timpul neutralității, ca V. Lucaciu, un nou ropot de aplauze s-a făcut auzit în Parlament.

VI. TRĂDAREA DE LA MAREA UNIRE LA ANTONESCU

....Un program de moaşe şi babe....

Apologeţii comunismului au devenit de-a lungul timpului experţi în mistificarea şi trădarea adevărului istoric. Academicianul de tristă faimă, Mihail Roller, în „Istoria R.P.R.”, afirma că în mişcarea muncitorească, alături de curentul revoluţionar, exista în 1919 un curent format din „social-democraţi de dreapta, Flueraş, Jumanca, Grigorovici etc., trădători ai clasei muncitoare, care jucau rolul de agentură a burgheziei în sânul muncitorimii. Alt curent era cel centrist - Ilie Moscovici etc., revoluţionar în vorbe, în fapt - trădător al clasei muncitoare”.

În octombrie 1920, fruntaşii socialişti au organizat o grevă generală. Eşuarea ei s-ar datora faptului că „fruntaşii oportunişti ai partidelor socialiste, Grigorovici, Flueraş, Jumanca, Moscovici au dezarmat proletariatul (prin hotărârea ca în timpul grevei, toată lumea să stea acasă şi să nu facă nici o manifestaţie)... săvârşind una din cele mai odioase trădări din istoria mişcării muncitoreşti din România” (M. Roller).

După opinia lui C. Argetoianu, marii „vinovaţi ai acţiunii comuniste au fost ovreii, şi se poate zice că ei singuri au pus la cale tot ce s-a întâmplat în anii 1919, 1920 şi 1921... Aproape fiecare ovrei a fost în acei ani un agent al Moscovei”. Colaborarea cu o putere străină, în ideea răsturnării ordinii de drept, şi dorinţa preluării puterii politice, făcea evident din „ovreii”, de la „cel de pe urmă târlan până la bancherii milionari, ca Ciprut şi Aristid Blank”, nişte trădători. Finanţarea propagandei comuniste o realizau bancherii şi Moscova. La conferinţa din august 1920 de la Viena, Gh. Cristescu, Flueraş, C. Popovici, David Finkelstein zis Fabian, au fost acuzaţi de reprezentantul guvernului sovietic, Warschavsky-Bronsky, că au cheltuit sute de mii de lei daţi de Moscova fără să realizeze o mişcare serioasă în România. Singurul succes înregistrat la Viena de Gh. Cristescu a fost să-i determine pe

dezertorii, trădătorii români, să lupte energic pentru instaurarea comunismului în țară și să strângă fonduri pentru propagandă și diverse acțiuni... Dezertorii români cotizează pentru cauza comunismului cu 30.000 de coroane.

„Lupta contra comuniștilor, spunea C. Argetoianu, a fost principala mea preocupare la Ministerul de Interne, în anii 1920-1921. Pericolul roșu luase proporții îngrijorătoare la începutul anului 1920... De altminteri, în anii 1919, 1920 și 1921... Delimitarea nu era foarte netedă între socialiști și comuniști. Comuniștii știau bine că sub firma lor erau expuși la toate rigorile legii, și că nu puteau scoate capul decât sub firma social-democrată... În primele trei luni ale guvernării noastre, agenții Moscovei încercaseră să saboteze întreprinderile Statului și să creeze celule sovietice pe unde putuseră”.

În fața grevelor, agitațiilor, sabotajelor, organizate de comuniști, nu existau legi excepționale pentru menținerea ordinii publice. Singura modalitate de luptă a guvernului era introducerea stării de asediu și deferirea vinovaților spre judecare instanțelor militare. Moscova sfătuia pe fruntașii socialiști să combine actele de sabotaj cu cele de teroare. Agitatorii comuniști vor porni pe calea atentatelor, iar evreul Golstein, un ciung poreclit „Omul cu cârligul”, va provoca un atentat asupra lui C. Argetoianu și va arunca în aer jumătate din vagonul în care călătorea, dar fără să-l suprimă, și un atentat la Senat. În 8 decembrie 1920, cu toată paza și verificarea făcută de autorități, Golstein a reușit să plaseze o bombă în spatele fotoliului prezidențial. Deflagrația i-a ucis pe episcopul unit Radu al Oradiei, pe ministrul D. Greceanu și pe senatorul Spirescu. Generalul Coandă s-a ales cu 58 de răni, dar a supraviețuit. Teroristul Golstein a fugit în Bulgaria, dar a făcut greșala de a se întoarce după 3 luni în România. La Giurgiu a fost arestat și a primit în urma procesului muncă silnică pe viață, dar a murit după câțiva ani la Doftana, ca urmare a unei pneumonii. „Și la urma urmei nu e nici un păcat, spune C. Argetoianu, dacă mâna omului a contribuit să curme zilele unui astfel de păcătos care nu șovăise, el, să ucidă ființe nevinovate, jertfindu-le unor eresuri utopice și stupide”. Teroristul a trădat morala creștină și legea și a primit

pedeapsa cuvenită. Moscova nu a mai trimis după această nenorocită „afacere” un înlocuitor al „Omului cu cârligul”. Propaganda comunistă se făcea de la om la om și prin manifestele tipărite în special de evrei.

O parte din conducerea socialistă se orientează tot mai mult spre Moscova și se gândește la o afiliere la Internaționala a III-a. Gheorghe Cristescu, „*un farsor fără convingeri, care se servea de curentul comunist ca să ajungă din plâpumar om politic*”, după caracterizarea lui C. Argetoianu, a fost ajutat în activitatea sa de Paula Kanton, sora lui Kanton Dicescu-Dick, unul din principalii lideri ai mișcării revoluționare române din Rusia și al „*batalionului revoluționar român de la Odessa, care a luptat în ianuarie 1918 la Tighina împotriva armatelor române ce ocupaseră Basarabia*”, alături de Rabinovici, condamnat la moarte în contumacie.

În toamna anului 1920, a sosit în Rusia o delegație a socialiștilor români, formată din Gh. Cristescu, C. Popovici, Al. Dobrogeanu-Gherea, E. Rozvan, D. Fabian, I. Flueraș. Delegația a discutat la Harkov cu Cr. Racovski și la Moscova cu reprezentanții Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a, Zinoviev și Buharin. C. Popovici nota că „*atât Racovski, cât și Comitetul Internaționalei a III-a nu au ținut seamă de argumentele mele și ne-au acuzat de oportunism în tratativele cu Averescu și ne-au făcut lași, trădători și carieriști...*” Racovski a criticat activitatea partidului socialist și i-a catalogat programul dreptul unul „*de moașe și babe*”.

Ioan Flueraș nu va mai fi acceptat la discuții și va fi trimis înapoi în țară, pentru că a fost acuzat de Zinoviev și Buharin de trădare a intereselor clasei muncitoare, pentru că a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și în Consiliul diregent, ca și pentru semnarea tratatului de la Versailles.

La 5 decembrie 1920, delegația a semnat un angajament prin care și-a declarat acordul în legătură cu cele 21 de condiții ale afilierii la Internaționala a III-a și și-a asumat obligația să excludă din partid pe G. Grigorovici, I. Jumanca, I. Flueraș ș.a.

La noi, nota C. Argetoianu, „*comunismul nu izbucnise și nu se întindea... printr-un proces de generație spontană în masele muncitorești*” ci „*mai mult ca efectul ademenirilor unor agenți și*

conducători abili, speculatori nerușinați ai greutăților vremurilor, care izbutiseră să atragă și să mențină în disciplină neînțelese sau greșit pricepute, sufletele amorfe, necăjite și deznădăjduite ce se încredeau orbește în făgăduielile noii mistice venite de la Răsărit

La 8 mai 1921 lua ființă Partidul Comunist (Socialist) din România, ca secție a Internaționalei a III-a, un satelit al Moscovei. Partidul s-a născut prin scindarea Partidului Socialist și nu prin transformarea lui într-unul comunist, cum a susținut istoriografia oficială care trăda adevărul istoric și acorda monopolul asupra trecutului, în întregime partidului comunist. „*Lumea Nouă*” afirma obligativitatea comuniștilor români de a apăra cu sfințenie interesele Kremlinului.

Votul pentru afilierea la Internaționala a III-a a fost de 428 de mandate, fără nici o condiție și 111 cu rezerve. La 12 mai 1921, din ordinul lui C. Argetoianu, participanții la congres vor fi arestați. „*S-au supus ca niște miei! Nici o picătură de sânge nu s-a vărsat! Pot să vă dau plăcuta asigurare că s-a terminat cu comunismul în România!*”, afirma mândru Ministrul de Interne. Cei care nu au votat afilierea au fost eliberați de la Jilava și Văcărești. Celorlalți li se va face un proces.

C. Argetoianu a conceput arestarea prin faptul că afilierea la Internaționala a III-a era în fond afilierea la „*întreprinderile subversive îndreptate de un stat străin împotriva Statului român*”. Comuniștii au fost acuzați de crimă împotriva siguranței statului și de pactizare cu inamicul. La 4 iunie 1922, regele Ferdinand a semnat decretul de amnistie, prin care deținuții comuniști au fost eliberați. În 1923 partidul comunist avea doar 500 de membri. „*Trădătorii mișcării muncitorești, care au spart mișcarea muncitorească și s-au împotrivit transformării partidului socialist în partid comunist, s-au adunat la Ploiești și s-au constituit în 1921 într-o federație*” (M. Roller). Lucrurile însă stau exact pe dos. Comuniștii au trădat clasa muncitoare, au dat lovitura de grație Partidului Socialist și au scindat mișcarea muncitorească, devenind obedienți Kremlinului și executând orbește toate ordinele. Gr. Niculescu-Mizil afirma că partidul comunist, foarte repede „*s-a încercuit de sectarism*” și avea „*toate aparențele unei secte*”.

La al doilea congres al partidului, din 1922, M. Pauker a susținut „*caracterul balcanic economico-politic-social al țării noastre, care era un județ al Balcanilor*”. Rezoluția propunea o revoluție mondială și înființarea Republicii Federative Socialiste a Sfaturilor din statele balcano-dunărene, teză care era o adevărată trădare a idealurilor naționale, a patriei. În 1923 o delegație comunistă va merge la Comintern (Internaționala a III-a) și aici i se va trasa sarcina de a adopta lozinca autodeterminării, până la despărțirea de statul român unitar a unor provincii istorice. Lenin considera România un stat imperialist tipic cu mai multe națiuni. „*Lovitura de grație dată P.C.d.R (Socialist), arată V. Frunză în «Istoria stalinismului din România», nu venise din partea autorităților române – cum vrea să spună istoriografia oficială – care printr-o lege cunoscută sub numele autorului ei, Mârzescu, îl interzisese în 1924, ci chiar din partea Cominternului. El a fost cel care l-a scos în afara legii prin impunerea obligativității de a submina statul național, din interior*”. Buharin, la indicațiile lui Stalin, a impus comuniștilor români, care în toată perioada interbelică au susținut-o, teza că România e un stat multinațional și o creație artificială. Basarabia urma să revină sovieticilor, pentru că a fost „*cotropită de regimul burghezo-moșieresc*”, iar Bucovina să intre în componența Ucrainei. Dobrogea trebuia să fie ori independentă, ori alipită Bulgariei și Transilvania ruptă din trupul țării. Se viza în final dezagregarea României.

Partidul Comunist din România a fost un partid trădător de țară, pe care o voia dezmembrată, potrivit intereselor staliniste. Comuniștii din România, în mare măsură alogeni, maghiari, bulgari, evrei, au fost trădători notorii ai patriei și poporului. Gh. Cristescu, primul șef al partidului, va fi exclus din rândurile lui pentru că a avut o atitudine naționalistă în problema Basarabiei. Politica anti-românească a P.C. din România „*a găsit ecou, sublinia Vlad Georgescu în «Istoria Românilor», după cum era firesc, cu precădere în rândurile naționalităților conlocuitoare, unguri, evrei, bulgari, care, din diferite motive, dar cu aceeași obstinație, se împotriveau statului format la 1918*”. Cu excepția lui Gh. Cristescu, toți prim secretarii partidului comunist au fost neromâni, în perioada

interbelică. „aleși la congrese ținute în străinătate sub pulpana Cominternului, sau desemnați direct de Moscova”: Elek Kőblös, alias Rădulescu, maghiar, 1924-1928, Alexandru Danieluk, alias Gorn, 1931-1935, ucrainean, Boris Ștefanov, bulgar, 1935-1940, Istvan Foriș, ungur, 1940-1944. „Era o evidentă trădare națională comisă de străinii aflați la cârma partidului”, preciza J. C. Drăgan în „Istoria românilor”.

Mulți dintre militanții comuniști aflați în URSS, au fost acuzați de Stalin, în dementa epurărilor, de trădare a liniei drepte a comunismului, de devieri troțkiste: Al. Dobrogeanu-Gherea, Marcel Pauker, Gh. Crosneff etc. Despre Marcel Pauker, mai circulă încă zvonul că propria lui soție, Ana, l-ar fi denunțat lui Stalin că a trădat cauza.

P. C. din România, până la intrarea în țară a tancurilor sovietice, care aveau să impună și noua ideologie și noul regim politic, era un minuscul partid, - 500-900 de membri -, un partid marginal, lipsit de suprafață, penetrat de Siguranța Statului. Mulți comuniști „notorii” vor deveni trădători, colaboratori ai Poliției. Vasile Luca este un astfel de exemplu.

Theodor Iordănescu, într-un articol din „Socialismul” (1921), se întreba: „Ce vrea să fie un partid comunist? Ea, (Internaționala a III-a), vrea să fie un partid internațional, în care secțiunile (partidele din celelalte țări) să se supună categoric comitetului său executiv și care termen este subordonarea... Subordonare completă a celorlalte partide...” În acest fel, scria „Lunea Nouă”, „Comitetul executiv al Internaționalei își atribuie dreptul de a conduce mișcarea internațională în mod suveran... Această dictatură n-o putem primi...” Rusia sovietică nu a acceptat niciodată să recunoască unirea Basarabiei cu România și toate directivele venite de la Moscova îndemneau pe comuniștii români să lupte pentru dezmembrarea țării. Adoptând toate dispozițiile Moscovei, comuniști români se plasau pe poziții anti românești, deveneau trădătorii intereselor naționale. P. C. din România avea sarcina să erodeze stabilitatea politică a țării din interior și la Tatar-Bunar, în 1924, s-a amestecat intens în răscoala organizată de sovietici.

În Rusia sovietică se aflau mulți emigranți ai unor grupuri comuniste românești, care, spune V. Frunză, vor înființa un partid

comunist exterior. În 1922, la Congresul al IV-lea al Comitetului, se vor prezenta din partea comuniștilor români din interior, Lucrețiu Pătrășcanu și Eleck Köblös. Ana Pauker „va reface steagul exteriorilor”. Comuniștii români din exterior, în bună măsură alogeni, vor adopta fără nici o împotrivire hotărârile staliniste cu privire la problema națională. Ei vor forma un partid „*proprietate a lui Stalin*”, care va deveni „*groparul*” partidului comunist din interior, considerat ca rival. „Exteriorii”, Boris Ștefanov, N. Goldberger, Vanda Nikolski, Marcel Pauker, deși devotați cu totul lui Stalin, trup și suflet, erau percepuți de acesta ca un partid tragicomic. În perioada dementelor epurări, foarte mulți „exteriori” vor dispărea în Gulagul sovietic, acuzați de trădare.

Stalin își va concentra acum privirile spre Partidul comunist din interior, în fruntea căruia va pune oameni tineri, fără multă cultură. Nu-l interesa „*numărul de aderenți, cât faptul că instrumentul planurilor sale trebuia menținut în perfectă stare de funcționare*”. Lothar Rădăceanu scria în 1931, înainte de a trăda cauza socialismului, că: „*Mișcarea comunistă nu a adus îmbunătățiri muncitorilor și de aceea ei nu o urmează... Când citești manifestele comuniștilor găsești în ele, mereu repetate, revendicări lipsite de orice interes muncitoresc...*”

„*Faptele istorice demonstrează, arată V. Frunză, că Partidul Comunist din România a fost creat anume pentru a servi ca un berbec prin care să fie demolată unitatea națională a țării... partidul, în ansamblul lui, servește de la înființare ideile expansioniste ale Rusiei Sovietice, împotriva propriei sale patrii...*” Din 1924 până în 1944, comuniștii români, trădători de neam și țară, vor activa în ilegalitate.

Dispute interne

C. Argetoianu, în „*Memorii*”, vorbește despre trădarea lui N. Titulescu față de Take Ionescu, care avea ca motiv dorința lui Titulescu „*de a juca un rol european, de a fi exponentul autorizat, și singurul exponent al României peste graniță*”. Acest suflet de „*vedetă*” trebuia „*să curețe*” pe Take Ionescu, pentru a ajunge primul.

În primăvara anului 1921, Take Ionescu a susținut în Cameră un amendament în favoarea proprietarilor străini, care urmau să fie puși pe picior de egalitate cu românii. Titulescu, în Consiliul de Miniștri, „a cerut cuvântul și a combătut amendamentul lui Take cu o violență care ne-a înmărmurit. Văzând că întreg Consiliul îi era ostil, s-a infuriat din ce în ce, și a încheiat răstindu-se către părintele său sufletească și acuzându-l că luase parale ca să propună amendamentul... Din acea zi s-a rupt și ultimul fir care mai lega pe Take de Titulescu”.

În toamna anului 1921, Ministerul de Externe a primit „o comunicare radiofonică din partea Sovietelor, prin care ni se propunea o înțelegere pe chestiunea Basarabiei. Moscova se declara gata să ne recunoască alipirea ținutului dintre Nistru și Prut dacă la rândul nostru recunoaștem și plătim Sovietelor sumele datorate drept cota-parte a Basarabiei și Datoria Publică a Imperiului rusesc, ca și sumele ce reprezentau valoarea armamentului rusesc preluat de noi și a bunurilor domeniiale din provincia anexată...” (C. Argetoianu). Averescu a fost de părere să acceptăm propunerea, dar Take Ionescu a protestat violent, pe considerentul că prin acest act trădăm Franța. Și Brătianu era de acord cu poziția de refuz a lui Take, pentru că era convins că Basarabia putea fi mai bine asigurată de Anglia și de Franța decât de Soviete.

„Nu știu, nota C. Argetoianu, ce s-ar fi întâmplat în 1940 dacă Rusia ar fi consfințit în 1921 alipirea Basarabiei la patria-mamă, dar în tot cazul situația noastră internațională ar fi fost alta în 1940 dacă n-am fi refuzat în 1921 mâna ce ni s-a întins...” A fost, la urma urmei, o trădare a intereselor naționale, făcută involuntar, din... dragoste de țară.

Alexandru Vaida Voevod, în „Memorii”, scria că „Take era și el încolțit de penele plătite ca «trădător»”. Negociase cu Pașic pe tema Banatului și obținuse Torontalul. Brătianu a protestat și a cerut Banatul întreg, conform convenției încheiate în 1916 cu Antanta și a pierdut și Torontalul. Acuza aruncată asupra lui Take Ionescu nu se justifica prin nimic. Dar gurile rele l-au acuzat chiar pe Averescu de trădare. „Averescu, spune Vaida, era timbrat și el de «trădător», că a «pactizat cu dușmanul», scriind un bilet lui

Mackensen, în plină desfășurare a războiului, cerând să-i crute de devastare via din Turnu Severin". C. Argetoianu nota că și Brătianu l-a făcut trădător pe Averescu într-o întrunire publică la Brăila. Averescu a vrut să trimită o telegramă, în 1916, lui Mackensen, ca să nu mai bombardeze nemții Bucureștiul. Generalul a mai fost acuzat că în vizita din Germania făcută în 1922 s-a întâlnit cu Ludendorff și ex colonelul trădător Sturdza.

În 1923 s-a adoptat noua Constituție care a reprezentat temelul juridic al întregii vieți parlamentare, până în 1938. Noul act fundamental *„a întărit cu asemenea garanții drepturile esențiale ale omului, încât a putut fi socotită una din cele mai democratice constituții din Europa"* (M. Opreșcu). Dar Constituția avea să fie, și nu o dată, trădată. *„De îndată ce un partid - indiferent care - s-a aflat la putere, constituția a devenit pentru el literă moartă, căpătuirea clientelei electorale având întâietate față de orice lege, inclusiv cea fundamentală. Respectul constituției a fost strigătul partidelor în opoziție, nu când se aflau la guvern"*. (Fl. Constantiniu).

Deși legea electorală stipula că *„Nimeni nu are dreptul de a descoperi sau a căta să descopere secretul votului"*, ea a fost deseori trădată, pentru că în amintirile sale, Gr. Gafencu afirma că la alegeri, în repetate rânduri *„s-au furat urnele și cărțile de alegători, s-au bătut, mai ales, s-au schingiuit și snopit sub lovituri de ciomege sute și mii de alegători"*. Cu prilejul unei alegeri parțiale în județul Soroca, un cunoscut „zbir" electoral, căpitanul Popescu, i-a tras două palme lui Pan Halipa. Guvernul nu i-a dat nici măcar vot de blam bătaușului.

În 5 aprilie 1924, Consiliul de Miniștri a hotărât ca ordonanța comandamentului Corpului II Armată pentru aplicarea stării de asediu în București să se extindă și în alte zone. Se vor face percheziții la sediile comuniste și vor fi arestați, după cum preciza *„Dimineata"*, fruntașii P. C. din România, Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Lucrețiu Pătrășcanu, sub acuzația de înaltă trădare.

În 1925 viața politică a fost bulversată de o adevărată bombă, criza dinastică. În decembrie 1925, Prințul Carol, moștenitorul tronului, a fost trimis la Londra să reprezinte pe Rege la funeraliile Reginei Alexandra, văduva lui Eduard al VII-lea și mătușa Reginei Maria. *„Principele se angajează, pe cuvântul său de onoare, către*

Regele Ferdinand - care îl ceruse - că se va înapoia în Țară înainte de sărbătorile Crăciunului 1925". Regăsind însă în străinătate pe D-na Wolf-Lupescu, Principele Carol trimite Regelui Ferdinand, din Veneția, în ziua de 12 Decembrie 1925, următoarea scrisoare: „Sire, Vă rog ca prin această declarație să primiți ca să renunț la toate drepturile mele de Principe Moștenitor al României". Hotărârea fiind „irevocabilă" Carol cere să fie „șters dintre membrii Familiei Domnitoare a României". Renunțarea la toate drepturile este „de bună voie" și se angajează ca să nu se reîntoarcă în țară 10 ani și atunci doar „chemat de cei în drept" și cu „autorizația Suveranului". (Uneltirile împotriva dinastiei)

Carol îi va scrie despre renunțarea la tron și Reginei Maria. La început Regina a căutat să-l readucă pe drumul cel bun, să-l facă să-și retracteze hotărârea. Într-o scrisoare îl întreabă cum de nu are nici un cuvânt bun „pentru țara pe care-ai trădat-o". Mai târziu Regina va fi câștigată de partea ideilor lui Brătianu și Știrbei, că sub domnia lui Carol nu va putea juca, după cum dorea, rolul de „inspiratoare", dar că va avea o poziție deosebită sub domnia unui Rege minor, Mihai, fiul lui Carol, care va urma să fie încoronat. Regele Ferdinand ar fi dorit o împăcare cu rebelul, dar Brătianu, Știrbei și mai apoi Regina Maria l-au convins să accepte sacrificarea lui Carol. Argetoianu și Iorga au propus să plece în străinătate și să facă ultimele diligențe pe lângă „fugar", ca să-l determine să renunțe la hotărârea luată și să se reîntoarcă în țară, până nu izbucnea scandalul. Familia regală însă îl preferă pe Costică Hiott. Argetoianu spune că „rostul trimiterii lui Costică Hiott era cu totul altul. Hiott n-a avut misiunea să împace pe răzvrătit și să-l convingă să se înapoieze la datorie, ci dimpotrivă să-l facă să semneze fără nici o rezervă următoarea declarație de renunțare prin care nenorocitul își pecetluia definitiv soarta: «Declar prin aceasta că renunț în mod irevocabil la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și a statutului Familiei Regale, m-am bucurat până azi... Renunț totodată la drepturile ce mi-ar reveni prin legile țării asupra fiului meu și a averii sale...»"

După semnarea la 28 decembrie 1925, la Milano, a acestui act, Ferdinand a convocat în 31 decembrie un Consiliu de Coroană

și la 4 ianuarie 1926 a făcut public următorul „Articol unic: *Adunările Naționale Constituante primesc renunțarea A.S.R. Principelui Carol la succesiunea Tronului și la toate titlurile și prerogativele... succesiunea Tronului României revine astfel de drept A.S.R. Principelui Mihai...*” Pe timpul minoratului urma, după moartea Regelui Ferdinand, să intre în atribuții o regentă compusă din trei persoane.

Prin faptele sale, Carol și-a trădat cuvântul dat față de Regele Ferdinand că se va înapoia din Anglia după funeraliile la care a fost trimis, a trădat „*marile îndatoriri ce-i incumbă ca Principe Moștenitor*”, a trădat încrederea pe care mulți o aveau în persoana sa și speranțele celor apropiați. „*Fuga lui n-a fost decât sapta unui degenerat priapic care a dat cu piciorul la tot ca să satisfacă acea «libido» pe care Freud a analizat-o atât de bine în lucrările sale... Brătianu și Știrbei n-au complotat contra Prințului ca să-l împingă să plece, și... nu ei au trimis pe Lupeasca după dânsul. Nu e mai puțin adevărat că n-au făcut nimic ca să împiedice pe Carol să-și desăvârșească prostia. După cum Lupeasca a profitat de prilejul pe care soarta i-l pusese la îndemână, ca să împingă pe nenorocitul Prinț în prăpastie, tot astfel s-au folosit și Brătianu și Știrbei de împrejurări ca să pecetluiască în grabă o situație ce îi scăpa pe ei de un vrăjmaș personal și țara de un Rege nefast*”. (C. Argetoianu).

Renunțarea la tron a lui Carol a creat mari frământări în lumea politicienilor. Brătianu și Averescu erau singurii anticarliști convinși. Brătianu a cerut un nou statut al familiei domnitoare, prin care Carol era radiat din contoarele armatei, unde avea gradul de general, și exclus din Senat. Curentul carlist, provenit din rândurile unor reali simpatizanți ai Principelui, sau de la diverse personalități politice din interese personale sau din opoziție față de Brătianu, ia pe parcursul anilor o amploare tot mai mare. Iorga spunea că Brătianu a reușit prin dinastia sa să surclaseze pe cea de Hohenzollem, pentru că el, prin cei doi membri ai Regentei, Miron Cristea și C. Z. Buzdugan și-a impus fără drept de apel întreaga voință.

Regele Ferdinand, din ce în ce mai bolnav, l-ar fi vrut la căpătâi pe „fiul risipitor”, pe care după întâlnirea de la Paris, din 1926, aproape că îl iertase, în marea-i bunătate. Regina Maria

manifesta și dânsa mai puțină intoleranță față de „rebel” și avea o atitudine, nota C. Argetoianu, cel puțin incoerentă, dacă nu duplicitară. Mihalache și Maniu agitau spiritele cu „fantoma” lui Carol și Brătianu tremura la gândul că Ferdinand ar putea ajunge la o înțelegere cu Maniu. Liberalii erau ostili revenirii în țară a lui Carol și îi considerau trădători pe toți cei care intrau în contact cu acesta sau acționau pentru a-l readuce pe tron.

Mihail Manoilescu, peste capul lui Averescu, șeful Partidului Poporului, din care făcea parte, a luat inițiativa unor contacte cu ex Principele, care vor deveni mai târziu permanente. Brătianu și Duca, informați despre trădarea lui M. Manoilescu, au hotărât arestarea sa, pe motivul că aducea în țară, de la Paris, „un document” din partea lui Carol, ce ar fi urmat să fie difuzat peste tot. Închis la Jilava, dat în judecată, M. Manoilescu va fi după proces eliberat, ceea ce însemna că trădătorul repurtase un mare succes asupra legalistului Brătianu.

După moartea lui Ferdinand, (1927), Regența intră în funcțiune și minorul Principe Mihai e proclamat Rege. În țară a început imediat să circule o scrisoare apocrifă a lui Ferdinand, prin care suveranul, pe patul de moarte, recomanda rechemarea lui Carol. Prințul Nicolae, fratele mai mic al ex Principelui Carol, membru în Regență, se va sătura repede de rolul său și va acționa în vederea Restaurației.

Carol, după ce s-a distrat în străinătate în pofta inimii, alături de amanta sa Elena (Magda) Lupescu, apelată „Duduia”, a început să se gândească tot mai serios la reîntoarcerea în țară. Că își trăda prin această acțiune propriul act de renunțare la tron, nu-l deranja deloc. Împreună cu evreul Leibovici-Barbu Ionescu, om dispus oricând să trădeze, dacă suma primită era acceptabilă, ex Principele a organizat în secret o lovitură de stat. Pe un aeroport de lângă Londra, la 6 mai 1928, Leibovici a pregătit un avion care urma să-l aducă în România pe Carol. Autoritățile engleze însă au prins de veste și au zădărnicit complotul, expulzându-l pe ex Principe.

Cât timp a trăit Brătianu, a fost mereu intransigent față de actul de la 4 ianuarie 1926. Regele Ferdinand, sfătuit de Ionel Brătianu, a susținut până la moarte că „principiile care alcătuiesc

însăși temeiul dinastic al monarhiei constituționale și care nu îngăduie ca soarta coroanei să fie lăsată la voia schimbătoare a nimănui". erau imperios necesar să fie respectate. Propaganda pro carlistă va lua totuși avânt. Nae Ionescu, Nichifor Crainic, generalul Racoviță, colonelii Gabriel Marinescu și Paul Teodorescu militând deschis pentru Restaurație. Moartea în 1927 a lui Ferdinand și a lui Ionel Brătianu, funcționarea greoaie și defectuoasă a Regenței, îmbolnăvirea lui Vintilă Brătianu, au fost toate în favoarea unei reveniri la tron a „fiului rădăcitor”.

Alegerile parlamentare din decembrie 1928 au fost un indiscutabil succes al PNT, rezultat prin fuziunea din 1926 dintre PNR condus de Iuliu Maniu și P. Țărănesc al lui I. Mihalache. Maniu, subliniază Apostol Stan în biografia dedicată marelui român, era un monarhist convins *„dar conștient de necesitatea de a face din instituția monarhică un instrument de consolidare a democrației”*. În timpul Regenței, mai ales că după moartea lui Buzdugan, a reușit să-l impună pe C. Sărățeanu. Iuliu Maniu avea acum o poziție confortabilă. Era însă conștient că nu Regența poate fi soluția optimă pentru țară. Dorea o guvernare legalistă, bazată pe o *„continuitate de drept”*.

Maniu întreținea legături secrete cu ex Principele, prin diverși emisari și încerca să o convingă pe Principesa mamă, Elena, să se împacă cu soțul infidel. O asemenea tactică, nota A. Stan, *„displăcea lui Carol care nu numai că devenea nerăbdător spre a se urca pe tronul râvnit tot mai ardent, dar refuza să renunțe la viața sa aventuroasă... În realitate, Maniu dorea împlinirea a două condiții indispensabile: o asigurare asupra unei domnii constituționale și un angajament privind despărțirea de Elena Lupescu...”* Carol va promite solemn că așa va fi, dar își va trăda imediat cuvântul dat. Maniu, aflat în ipostaza de mare mofluz, nu-i va ierta niciodată trădarea. Carol nu a renunțat până la moarte la amanta sa, pe care în exil o va lua și de nevastă. Această *„viperă criminală”*, după expresia Prințului Nicolae, creatoare a celebrei camarile regale, îl va domina și va trăda, pentru propriul interes, marile interese naționale ale României.

La 6 iunie 1930, ex Principele Carol sosea în țară. Virgil Madgearu susținea că existau hotărâri categorice în legătură cu o

eventuală tentativă a sa de a se reîntoarce, urmând să fie imediat arestat. „Complotul, căci a fost un adevărat complot, afirma C. Argetoianu, a fost condus și realizat cu atâta discreție încât nimeni nu a știut ceva până la ultimul minut. La București, Guvernul și autoritățile s-au găsit brusc în fața faptului implinit” I. Cih. Duca nu a reacționat conform așteptărilor, pentru că „trăda pe rând pe toți, aproape fără să-și dea seama” (C. Argetoianu). Întoarcerea lui Carol a zguduit P.N.L. din temelii și mulți membri s-au arătat dispuși să trădeze linia impusă de Ionel Brătianu. Maniu a demisionat după venirea lui Carol, din considerente morale. A jurat credință Regenței și nu accepta să devină sperjur. Cu toate acestea însă, nu a ezitat să pertracteze cu „fiul rătăcitor”. În primă instanță s-a gândit să-i ofere lui Carol un loc în Regență, Sărățeanu urmând să demisioneze, și numai după o anumită perioadă, timp în care Principele s-ar fi descotorosit de Lupeasca și s-ar fi reconciliat cu Elena, să obțină coroana. Carol a promis că amanta nu va intra în țară, dar și-a trădat promisiunea imediat. Când Elena Lupescu a intrat clandestin în România, adusă cu pașaport fals de M. Manoilescu, Maniu putea să ceară arestarea sau expulzarea ei, dar nu a făcut-o.

Reîntoarcerea lui Carol și încoronarea sa la 8 iunie 1930, ca Rege, nu a întâmpinat nici o opoziție serioasă. În fond, Regele Mihai, căruia i s-a jurat credință, era detronat prin această lovitură de stat. A fost desigur o trădare a sfetnicilor regali, dar toți au fost de acord cu ea. Regența, la urma-urmei, nu era o soluție viabilă.

Sploni și trădători

În 1927, evada de la Jilava și trecea clandestin frontiera, un notoriu trădător de țară, evreul Bernard Rosenthal, alias Bizon Rozescu. Și-a început cariera ca escroc, a făcut în două rânduri pușcărie și între 1912-1914 s-a aflat în slujba serviciului austro-ungar de spionaj. A devenit unul dintre agenții de bază ai colonelului Randa. Simultan lucra și pentru spionajul rus. Evreul trădător de țară, în 1916 a trecut fâțiș de partea ocupantului și a înregistrat succese prin culegerea de informații. Hans Furch va declara mai

târziu: „Eu sunt german de origine, iar în 1916 - 1918 am fost militar activ, deci inamic al României, și în această calitate nici nu-mi trecea prin gând să fac atâta rău țării românești, au fost mulți, foarte mulți care au lucrat contra intereselor României... Ei erau adevărații trădători... Bizon Rozescu este unul dintre cei mai aprigi trădători contra intereselor țării sale în care trăise și mâncase o pâine albă. A fost un ajutor neprețuit pentru Siguranța germană, avea și avantaje materiale”. Max Ruganer spunea despre evreul vânzător de patrie că: „Eu îl priveam... ca pe un trădător de neam și de țară. Menționez că Rozescu era mâna dreaptă a lui Pinkoffs, iar în 1918, când șeful a plecat, a plecat și trădătorul în același tren”.

După un sejur la Brașov, unde împreună cu alți trădători, Ionel Olănescu, Jean Mozeanu, Ana Cuțarida-Ionescu, a făcut spionaj contra României, Bizon a ajuns la Budapesta și a intrat în organizația de spionaj a lui Palo, care acționa contra țării noastre. Are colaborator un alt trădător, Romulus Popescu. De la Budapesta, Bizon pleacă la Viena. De aici, în 1920, îi va scrie maiorului Țăranu, șeful Secției informații din Marcele stat major român, că ar fi dispus să-și ofere serviciile. În 1926, Bizon se reîntoarce la București, dar oricât de versat a fost, nu și-a dat seama că se afla în colimatorul Siguranței. Va fi arestat și în 1927 condamnat la 8 ani muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare. După evadare va fi semnalat în Franța și în 1949 trăia în libertate în Germania.

Perioada 1929-1933 a fost a marii crize economice și a unor multiple frământări interne. În 1929, la începutul lui aprilie, a avut loc la Timișoara congresul Sindicatelor unitare. Chivu Stoica, în „Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933”, afirma că: „Siguranța burghezo-moșierească a fost însă înștiințată despre pregătirea și desfășurarea acestui congres de către agentul său V. Luca, de la care a primit informații zilnice și lista completă a tuturor comuniștilor participanți la congres. Trădătorul V. Luca, executând mârșava misiune care-i fusese încredințată, a determinat luarea unor măsuri care să prilejuiască încercuirea militară a căminului muncitoresc în care se ținea congresul”. Vasile Luca mai e acuzat, tot ca trădător și agent al Siguranței, și de înăbușirea acțiunii muncitorești din 1929 de la Lupeni. „Pentru a calomnia lupta eroică

a minerilor de la Lupeni și a pune în umbră aprecierea făcută de organele de conducere ale Internaționalei Comuniste și Internaționalei sindicale roșii, precum și pentru a-și ascunde josnica trădare. agentul de Siguranță V. Luca a susținut că această luptă ar fi fost o provocare a Siguranței". Un raport S.S.I. preciza că la organizarea grevei de la Lupeni, „legionarii au avut o largă participare, dar care n-ar fi putut avea loc fără concursul dat de elementele comuniste"

La 15 februarie 1933, muncitorii de la „Grivița” au declanșat o nouă grevă. Ministrul comunicațiilor, Eduard Mirto, a acceptat să discute cu reprezentanții muncitorilor, dar tratativele nu au dus la nici un rezultat. În dimineața de 16 februarie armata și poliția a încercat să restabilească ordinea la atelierele „Grivița”. Gh. Mironescu relatează că atunci când forțele de ordine au pătruns în incinta „Griviței”, din interiorul atelierelor „a început să se arunce cu pietre, drugi, diferite focuri de revolver. Unul din aceste focuri de revolver a lovit în cap un sergent și l-a lăsat mort pe loc”, iar în clipa în care au sunat trompetele „lucrătorii au început să facă uz de armele de foc, trăgând asupra armatei și poliției nenumărate focuri. Din fericiire nu s-au înregistrat decât răniți, nici un caz mortal”. În atare condiții armata a primit ordin să tragă în mulțime. Au fost 3 morți și 16 grav răniți, a spus Mironescu, și s-au arestat 2000 de muncitori. Chivu Stoica susținea că „Muncitorimea neînarmată rezistă eroic. Cu bucăți de lemn, cu drugi de fier, cu pietre, strada este apărată metru cu metru... Un tânăr muncitor, Vasile Roaită, membru al Uniunii Tineretului Comunist, continua să tragă sirena. El rămase la datorie în bătaia gloanțelor. Ciuruit de gloanțe și lovituri de baionete, el a murit eroic la postul lui de luptă... Cu atât mai josnică a fost încercarea lui V. Luca de a minimaliza importanța glorioaselor lupte din 1933, prezentându-le drept o «provocare a Siguranței». Această calomnie la adresa partidului nostru și a clasei noastre muncitoare a fost făcută cu scopul de a submina încrederea clasei muncitoare în capacitatea sa de luptă. Dându-și pe față neîncrederea și ura față de clasa muncitoare, Luca n-a șovăit să pretindă că eroicele lupte din februarie 1933 ar fi fost o «înfrângere» a proletariatului și ar fi «deschis calea fascismului»..."

Richard Franasovici a spus că „*deplânge... trista dar absolut necesara măsură pe care organele forței publice au fost nevoite să o ia... pentru ca să poată să apere, să salvgardeze ordinea publică în contra elementelor comuniste, unele în slujba Internaționalei roșii de la Moscova, cel mai periculos și cel mai dărz dușman al organizației noastre sociale și al vieții însăși a statului nostru*”

Președintele Partidului Țărănesc, dr. N. Lupu, a susținut că tulburările de la „Grivița” au fost provocate de „*o bandă de derbedei*” și nu de muncitori, iar sergentul împușcat a fost împușcat de cineva din stradă, nu dinăuntru. Social-democratul I. Mirescu a afirmat că încă din 1929 a sesizat guvernului „*pe câțiva agenți provocatori, care sub titulatura de comuniști, își făceau opera de agenți provocatori în slujba Siguranței statului; între aceștia se afla și Gheorghe Gheorghiu-Dej. La aceste mișcări au lucrat mână în mână agenți comuniști – pe care nu-i interesează suferințele și revendicările muncitorilor, ci numai scopurile lor politice străine de interesele muncitorilor – ajutați de agenții celor interesați în provocarea dictaturii, ajutați de organele de Siguranță*”.

Dintre cei arestați de poliție în 16 februarie 1933, mulți nu știau limba română ori o vorbeau prost. Agenții NKVD-ului au pătruns ilegal în România și au început să agite spiritele. Ei vor fi agenți provocatori și ei vor începe agresiunile contra forțelor de ordine. Pentru a nu se ajunge la conflicte cu URSS-ul, agenții NKVD-iști și cominterniști au fost eliberați și expulzați. Vasile Roaită nu a tras el sirena, ba mai mult, „eroul” utecist figura printre informatorii Siguranței. Conducerea grevei de la „Grivița” a intrat în mâna unui grup de comuniști, dar acțiunea ceferiștilor nu a fost nicidecum „*pentru un timp o stavilă puternică în calea fascizării României și a pregătirilor de război antisovietic*” cum scria Chivu Stoica. O altă trădare a adevărului istoric este și afirmația că „*Partidul Comunist din România, singura forță politică consecventă pusă în slujba intereselor poporului, a chemat masele muncitoare la luptă împotriva... înrobirii țării imperialiștilor străini... pentru independența națională a Patriei noastre*”. Comuniștii români militau pentru dezmembrarea țării și aservirea ei lui Stalin. Nu erau nici un fel de avangardă a clasei muncitoare ci trădători de patrie și

incapabili să mobilizeze proletariatul din simplu motiv că nu-i urma
nimeni. Partidul Comunist din România, precizează I. Scurtu și I.
Bulci în *„Democrația la români 1866-1938”*. „era finanțat de
Comintern, probabil din tezaurul României depus la Moscova în
1916-1917. A fost primul – și de altfel singurul – partid din țară
care se angaja să urmeze linia politică a unei organizații străine,
care era finanțat din exterior, ceea ce și-a pus amprenta asupra
întregii sale activități”. M. Roller concluzionează în legătură cu
evenimentele din februarie 1933, că „Executând ordinele slugilor
din guvern ai imperialiștilor americani și englezi, Tribunalul militar
a condamnat pe conducătorii luptelor din februarie, la 25, la 20 și
15 ani muncă silnică...”

În *„Comunismul în România”*, Ghiță Ionescu subliniază că
greva de la Lupeni din 1929 „n-a fost o acțiune condusă exclusiv
de către comuniști. Lipsa unei inițiative comuniste în acest caz a
fost dovedită de rezoluția Internaționalei din august 1930:
«Comitetul Partidului i-a împiedicat pe muncitorii întregii regiuni
miniere să se alăture muncitorilor greviști din Lupeni, argumentând
că acțiunea din Lupeni fusese instigată de provocatori»”.

În 1927, Serviciul secret de informații al Marelui stat-major
al armatei române a primit de la Intelligence Service informația că
planul de mobilizare al armatei române a fost sustras și vândut unei
puteri străine. Generalul L. Mircescu, ministru de război în 1926, a
cerut și a primit spre studiu „Planul de mobilizare pe anul 1926”,
care conținea 100 de pagini referitoare la efectivele pe arme, soldați,
ofițeri, subofițeri, dotare, dislocare etc. Generalul va lua „Planul”
la Vatra Dornei unde își făcea concediul, ca să-l studieze în tihnă.
L. Mircescu însă nu a plecat singur în concediu, ci însoțit de amanta
sa, „Gerda”. Într-o zi, atât „Planul” secret, cât și frumoasa „Gerda”,
agentă a unui Serviciu de spionaj străin, au dispărut. Generalul nu
a informat pe nimeni despre furt și a crezut că politica tergiversării
este cea optimă. Nu a fost, pentru că dispariția Planului a făcut
vălvă. Prin trădarea involuntară a ministrului de război, generalul
L. Mircescu, a unor secrete militare de o deosebită însemnătate,
acesta s-a compromis și a fost silit să demisioneze din armată. Se
spune că Regele Carol al II-lea i-ar fi cerut, în 1930, ca „în 3 luni să

inceteze de a mai trăi". I. Mircescu, devenit trădător de secrete militare, din dragoste pentru o aventurieră, se va sinucide.

„Gerda” a fost dirijată de aproape de către spionul Dimitrie Rostovski-Bruhatov și de Rosenzweig. Bruhatov lucra pentru Serviciul de informații britanic, iar prietenul lui, Bogo, pentru cel italian. În „relații cu cercurile cele mai superioare din București corp diplomatic, mari reprezentanți ai presei străine, membri superiori ai partidelor politice din țară”, etc. cuplul Bruhatov-Bogo, în goana după informații, s-a servit de mai multe personalități care au trădat diverse secrete, voluntar ori involuntar. Puiu Dumitrescu, secretarul particular al lui Carol al II-lea și un intim al acestuia, a fost un astfel de trădător, lucrând pentru britanici.

Manevre și trădare

După primul război mondial, unele partide politice vor dispărea și vor apărea altele noi. Viața politică a fost extrem de agitată și au avut loc grupări și regroupări de forțe, sciziuni în partide. Reîntoarcerea lui Carol și încoronarea sa a făcut și mai dramatică lupta politică. Regele viza uzura, măcinarea, compromiterea partidelor pentru instaurarea unui regim de autoritate personală.

În 1926, V. Goldiș, Ioan Lupaș, Ioan Lapedatu, au părăsit Partidul Național și au intrat în guvernul prezidat de Al. Averescu. Delegația Permanentă a partidului a considerat că cei trei „au înfrânt disciplina de partid, și-au călcat angajamentul luat, și au săvârșit față de programul și principiile partidului un act de trădare politică”. Tot ca o trădare a fost considerată și părăsirea Partidului Național de către C. Argetoianu. De fapt, cinicul politician a trădat pe rând mai multe partide și mai mulți patroni.

Pentru fuziunea P. N. R. cu P.Ț. s-a făcut un mare caz din C. Stere, a cărui îndepărtare era solicitată de Iuliu Maniu, care cu trădătorul din primul război, C. Stere, nu voia să colaboreze. Din P.N.Ț. va ieși în 1927 N. Lupu își va crea Partidul Țărănesc. Câteva luni mai târziu, o grupare de foști takiști, în frunte cu Gr. Filipescu, va părăsi și ea PNTȚ-ul. Disidențe vor face și C. Stere, Gr. Iunian, G. Brătianu. În 1935, Al. Vaida-Voevod a creat „Frontul Românesc”,

o organizație de dreapta, care s-a remarcat prin sprijinirea tendințelor autoritare regale. Dizidenții și transfugii din partide au fost percepuți ca trădători de către liderii oficiali și ca un mare pericol pentru unitatea viitoare a partidelor.

În martie 1933, în urma unui denunț prin care se arăta că firma „Skoda” din București se face vinovată de evaziune fiscală, s-a făcut o descindere la sediul ei. Cu această ocazie s-au descoperit în seif multe documente care aveau un caracter strict secret, ce vizau înarmarea țării, activitatea unor ofițeri superiori, sistemul de apărare etc. Bruno Seletzki, reprezentantul firmei „Skoda”, a protestat pe lângă ministrul de justiție, Mihai Popovici, iar acesta a dispus oprirea anchetei. După ce un comisar regal a luat câteva documente și a sigilat clădirea, Bruno Seletzki a venit la sediu, a rupt sigiliile și a distrus o serie de documente compromițătoare. N. Lupu va interpela guvernul pe chestiunea afacerii „Skoda” și va întreba care este adevărul în legătură cu fraudă comisă și cu documentele privitoare la siguranța statului, care nu aveau ce căuta în seifurile unei firme străine. Seletzki va fi arestat sub acuzația că a „deținut acte interesând apărarea națională”. Aceste documente secrete nu îi puteau parveni reprezentantului „Skodei” la București fără complicitatea unor persoane sus puse. Cum fenomenul corupției era bine-cunoscut în România, prin mită Seletzki a reușit să împingă pe panta trădării pe mai mulți oameni politici și chiar militari.

Cu ocazia procesului s-a aflat că Romulus Boilă, rudă cu Iuliu Maniu, a obținut un împrumut de 64 de milioane de la „Skoda”, imediat după semnarea unui oneros contract cu firma. Armamentul furnizat era plătit cu mult mai scump decât se practica pe piața europeană, ceea ce a adus mari pagube țării. Romulus Boilă a trădat încrederea lui Maniu, om de o deosebită probitate morală și a aruncat o pată neagră asupra PNT. A mai ieșit la iveală și faptul de o deosebită gravitate, că Seletzki a organizat în România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia o adevărată rețea de spionaj susținută de trădători interni.

Pentru Iuliu Maniu, camarila regală, constituită imediat după întoarcerea în țară a Elenei Lupescu, era un real blestem. Puiu Dumitrescu, Mihail Manoilescu, Nae Ionescu, Felix Wieder, Aristide

Blank, Nicolae Tabacovici, Al. Mavrodi, N. Malaxa, E. Urdăreanu etc., au fost priviți nu doar de către P.N.Ț., ci de alte forțe politice, drept capii tuturor relelor, trădătorii intereselor monarhiei și ale țării. Camarila conducea din umbră întreaga viață economică, socială și politică a României.

În luptele politice dintre partide, bătălii dure, pătimașe, etichetările de tot felul, invectivele, acuzele reciproce de trădare, erau lucruri obișnuite. Chiar nedovedite, acuzațiile de trădare incitau opinia publică, săpau la rădăcina parlamentarismului și a democrației. Se crea artificial un climat favorabil autoritarismului, singurul se părea, care ar putea pune o stavilă corupției și trădării.

Garda, Căpitanul, Arhanghelul și Carol al II-lea

La 4 martie 1923, A. C. Cuza înființa „Liga Apărării Național-Creștine”, (LANC), o organizație de dreapta. În 1935, LANC va fuziona cu Partidul Național-Agrar condus de O. Goga. Prin fuziune va apare Partidul Național Creștin.

În LANC se face tot mai mult remarcat, prin idei și activitate, Corneliu Zelea Codreanu. În 1927, C. Z. Codreanu, „după o ședință care a ținut un minut”, întemeiază „Legiunea Arhanghelului Mihail”. Legiunea și-a creat în 1930 o secție politică, Garda de Fier. Membrii Legiunii, legionarii, purtau cămașa verde, diagonală și pistol, iar șeful avea titlul de „Căpitan”. Garda de Fier avea o organizare paramilitară, ordinele șefului fiind obligatorii, fără nici un comentariu. Al. Vaida-Voevod afirma în 1934 că: „*Mă consider părintele spiritual al Gărzii de Fier, ba mai mult ca naș al acestei organizații*”.

În „Cărticica șefului de cuib”, C. Z. Codreanu cerea legionarilor „*Legea tăcerii*”, „*vorbește ce trebuie. Vorbește când trebuie*”, ca nu cumva din greșeală să se trădeze vreun secret. Șeful de cuib cerea tuturor să jure „*că nu voi trăda niciodată Legiunea și Căpitanul*”. Nici un legionar nu poate pleca din Legiune pe motiv că s-a supărat cu cineva și nu are voie să vorbească de rău pe șefii lui. Aceste acte vor fi considerate ca o trădare. Se mai precizează: „*Dacă însă printre legionari va fi prins unul care se va vinde pentru*

„Nu și va fi trădător al Legiunii va fi pedepsit azi, mâine, peste un an sau peste doi”. Se cerea: „Dreptate Românului și moare trădătorului”, cinste, ordine, disciplină.

Garada de Fier a folosit ca armă politică principală teroarea. În 1924, C. Z. Codreanu îl va împușca pe C. Manciu, prefectul poliției din Iași, în 1930 legionarii au încercat suprimarea lui C. Angelescu, subsecretar de stat la Interne și a lui F. Socor, directorul ziarelor „Dimineața” și „Adevărul” și în 1933 l-au asasinat pe peronul gării din Sinaia pe I. Gh. Duca. Crima este o trădare a moralei creștine și a legalității, indiferent de rațiunea care a provocat-o. „Desigur, nota D. Zamfirescu, noi putem admite că uciderea lui Manciu de către «Căpitan»... a fost un act comis în legitimă apărare. Cum a și fost judecat și absolvit de tribunalul Iumesc. Dar act creștinesc nu a fost, de bună seamă!”

Ștefan Palaghiță, în „Istoria mișcării legionare”, nota că la „25 Octombrie 1924, Corneliu Codreanu fiind atacat chiar în timpul ședinței, pe când pleda ca avocat în procesul studentului Comărzan, de la Judecătoria ocolului II din Iași, îl împușcă pe polițaiul Manciu. Corneliu Codreanu este arestat...” La 26 mai 1925 a fost achitat. Achitat va fi și Ion I. Moța „care împușcase, în închisoarea Văcărești, pe studentul Vernichescu, pedepsind astfel trădarea complotului din Dealul Spirii”. În 1923 „guvernul liberal semnează actul de trădare al noii Constituții, care dădea drepturi politice evreilor”. În octombrie 1923, la Iași, C. Z. Codreanu, I. Moța, Ilie Gârneață, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu, „au pus la cale un complot pentru pedepsirea miniștrilor care au dat drepturi politice evreilor...” În așa numitul „Complot din Dealul Spirii”, C. Z. Codreanu hotărăște „împușcarea politicienilor trădători și a plutocraților evrei”. Studentul Vernichescu a fost acuzat că a trădat complotul și a fost asasinat.

„Garada de Fier, sublinia Francesco Veiga în «Istoria Gărzii de Fier», provoca temeri, prin activă propagandă antidemocratică și, de aceea, în vara anului 1933, când a făcut o călătorie la Paris, Duca a răspuns îngrijorării francezilor angajându-se public să termine cu problema legionară dacă va ajunge să formeze un guvern”. Cu două luni înainte de alegerile din decembrie 1933,

legionarii pornesc o amplă campanie electorală și Duca impune starea de asediu și cenzura, în special contra lor. Climatul de violență se întinde și cu zece zile înainte de alegeri Duca ordonă arestarea multor legionari, 20.000, după unele opinii, evident exagerate.

Campania electorală a fost foarte dură pentru legionari. C. Argetoianu arăta că „*violențele au trecut marginile permise; bătăile și schingiuirile au fost groaznice, au fost răniți mulți și un tânăr Teodorescu a fost chiar ucis în bătăi...*” Titulescu, un adversar al legionarismului, îl va convinge pe Carol al II-lea că Garda de Fier se află în serviciul hitlerismului iar gardismul „*e sinonim cu aventură, și trebuie distrus cât e timp*”. Titulescu l-a convins și pe I. Gh. Duca să acționeze prompt, dizolvând Garda. În noaptea de 9 spre 10 decembrie 1933, I. Gh. Duca va dizolva Garda de Fier, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri. Legionarii nu mai puteau să participe la alegerile generale. Câștigători vor fi liberalii, cu 51% din voturile exprimate.

În 29 decembrie 1933, pe peronul gării din Sinaia, legionarii Nicolae Constantinescu, Ion Caranica și Doru Belimace îl vor asasina pe premierul Duca. În aprilie 1934, „*Nicadorii*”, cum vor fi botezați asasinii, vor fi condamnați la muncă silnică pe viață. Au fost dați în judecată și ținuți în stare de arest generalul Gh. Cantacuzino, V. Ionescu, Gh. Clime, Hodoș Ion, V. Silaghi, I. Dumitrescu și alți 39 de fruntași legionari.

Potrivit versiunii legionare, asasinii primului ministru ar fi acționat spontan, ca urmare a actului de dizolvare a Gărzii, acuzată că vrea „*introducerea unui regim social și politic contrar celui statornicit atât prin Constituție, cât și prin tratatele de pace*”. Prin urmare legionarii se făceau vinovați și de trădarea Constituției.

Autorul moral al asasinatului a fost fără îndoială C. Z. Codreanu, fie că a dat ori nu un ordin scris pentru înfăptuirea lui, după cum susținea M. Stelescu. Rolul jucat de Carol al II-lea în suprimarea primului său sfetnic nu a fost pe deplin elucidat. Dacă regele a fost direct implicat, și-a trădat fâțiș primul ministru. Chiar dacă nu a avut nici o legătură cu asasinatul, prin comportarea sub orice critică față de victimă și familia sa, Carol i-a trădat memoria. „*Ce nu se știe, nota C. Argetoianu, e cât de urât s-a purtat regele față de mort și de familia lui*”.

Henri Prost arăta că în asasinarea lui Duca „nu este hazardată presupunerea că această chestiune a fost o mașinațiune a Palatului, cu complicitatea ministrului de interne, Inculeț, și a prefectului poliției, Gabriel Marinescu. Regele și metresa sa îl detestau pe Duca...” Armand Călinescu, într-o discuție cu șeful Siguranței, I. Cristescu, a aflat că asasinatul a fost pregătit în casa generalului Zizi Cantacuzino, unde s-a aflat și Codreanu și că Siguranța știa de atentat și cunoștea chiar și numele celui desemnat cu execuția. Slabele măsuri de protecție luate de autorități, neglijența manifestată, conduc la concluzia că trădarea și-a avut un rol important în eliminarea lui Duca. De fapt, prin această crimă, Carol scăpa de o personalitate incomodă și totodată discredita pe plan intern și extern Garda de Fier. Ce este mai curios e faptul relatat de M. Stelescu, potrivit căruia în timpul cercetărilor împrejurărilor în care a fost omorât premierul, „Căpitanul” C. Z. Codreanu se afla sub ocrotirea Elenei Lupescu. Codreanu a scăpat necondamnat în urma procesului și în 29 aprilie 1934, legionarii au organizat o manifestație în fața palatului. „Regele, scria Armand Călinescu în *„Însemnări politice”*, iese la balcon și salută cu salutul fascist; Ține o cuvântare. Se strigă *„Trăiască garda, Codreanu, etc...”*”

La 7 aprilie 1934 „Se descoperă un complot militar: colonelul Precup, maior Nicioară, mai mulți căpitani și locotenenți. În total 11 ofițeri. Se trimisese de la Cluj la București o ladă cu explozive. Obiectivul nu e încă lămurit. Unii vorbesc de intenția de a asasina pe d-na Lupescu. Alții de introducerea unei dictaturi militare. Ofițerii sunt arestați...” (A. Călinescu). Colonelul Precup a fost un carlist înfocat și un om al lui Maniu. Complotul era îndreptat – așa susțineau cel puțin acuzații – împotriva Lupeascăi și camarilei, nu a lui Carol. Ca urmare a delațiunii subofițerului Tzanu, complotul a fost descoperit. „Dacă atentatul nu ar fi fost descoperit la timp, e foarte probabil că ar fi reușit, căci a fost destul de bine pregătit”. (C. Argetoianu). Trădătorii, trădați la rândul lor, au fost condamnați la câte 10 ani de temniță grea, sub acuzația de atentat la viața regelui și încercare de răsturnare a guvernului legal al țării.

Din 1934, între M. Stelescu și C. Z. Codreanu, se înmulțesc neînțelegerile, atât „din rațiuni... personale, cât și de fond”, aprecia

J. Hormiere în prefața la „Cruciada mea sau a noastră”. Codreanu se axase pe linia hitlerismului, în timp ce Stelescu era partizanul fascismului italian. Stelescu, numărul doi în Garda de Fier, a denunțat terorismul după asasinarea lui I. Gh. Duca și sublinia Al. Talex „Românismul lui Mihai Stelescu era constructiv, antixenofob și iubea pe omul bun, punând la zid numai pe cel rău”. În 1934, septembrie, M. Stelescu este exclus din Legiune și pune bazele unei noi grupări, „Cruciada românismului”. Rebelului, care prin presă îl va acuza grav pe C. Z. Codreanu și va dezvălui secrete incomode pentru Legiune, i se vor alătura Gh. Beza, C. Dumitrescu-Zăpadă, Virgil Rădulescu etc. Într-o scrisoare, Stelescu îi spune lui Codreanu că: „Îți scriu în numele unui tineret care te-a crezut mai mare decât ești și de care ți-ai bătut joc. Îți scriu ca un om care a crezut zece ani în vorbele-ți mincinoase, dar care n-am înțeles să mă inham la carul dumitale de sânge, pentru a promova un criminal...” Stelescu îl acuza pe „Căpitan” că a trădat Legiunea, încrederea și idealurile legionarilor și acest lucru nu putea fi tolerat.

Codreanu va lansa zvonul că Stelescu a făcut o tentativă de a-l otrăvi, apoi de a-l împușca. Declarat trădător de un complet de judecată legionar, obedient lui Codreanu, Stelescu a fost condamnat la moarte. O echipă a morții, compusă din 10 asasini, a pătruns în iulie 1936, în spitalul Brâncovenesc, unde disidentul se aflat internat. Criminalii l-au ciuruit pe „trădătorul” Stelescu cu 120 de focuri de revolver și l-au ciopârțit cu toporiștile. Asasinii, denumiți „Decemviri”, au fost doar ei condamnați, autorul moral și comanditarul execuției, „Căpitanul”, rămânând iarăși nepedepsit. Nichifor Crainic spunea că de acum legionarii vorbeau de o nouă crimă denumită „stelism”. „Stelismul însemna trădarea săvârșită de un legionar prin dezertarea din rânduri... Stelismul trebuia pedepsit cu moartea...”

Considerați ca mari trădători, N. Titulescu și Gh. Tătărescu urma să fie asasinați de doi studenți în 1934, din hotărârea „Consiliului suprem” al Gărzii de Fier. Acțiunea a eșuat și cei doi călăi au fost siliți de către camarazi să se sinucidă. În martie 1934, la Iași, s-a preconizat un nou atentat contra lui Titulescu și Tătărescu, dar și acesta a rămas tot fără vreun rezultat. Codreanu uita că „Cine ridică sabia, de sabie va pieri”.

În martie 1935, „Căpitanul” a reorganizat mișcarea legionară și a încorporat-o unui nou partid, „Totul pentru Țară”. În fruntea căruia, ca om de paie, a fost așezat generalul Zizi Cantacuzino.

În aprilie 1936, legionarii au organizat un „Congres studentesc” la Târgul Mureș, cu sprijinul guvernului și al regelui. Aici, comandantul legionar Gh. Furdui a declarat asasinatul ca armă politică. S-a pronunțat în public o sentință categorică la moarte contra tuturor inamicilor Legiunii. „Trădătorii” Legiunii care figurau pe listele negre legionare și urmau să fie lichidați, erau Elena Lupescu, Gabriel Mariniescu, Titulescu, Mihalache, N. Lupu, Virgil Madgearu, Victor Iamandi, A. Călinescu, Tr. Bratu. Autoritățile stau în expectativă, ca și în cazul profanării locului unde la Sinaia a fost omorât Duca. Gh. Tătărescu i-a spus lui N. Iorga că are cunoștință de tot ce se petrece la legionari și „că i-ar putea aresta oricând dacă n-ar fi oprit”. Ordine însă nu putea primi decât de la rege. Carol al II-lea a avut o politică duplicitară față de Garda de Fier, îmbinând concesiile cu durități uneori gratuite. Legionarii vizau eliminarea tuturor adversarilor politici considerați drept trădători și instaurarea unui regim totalitar legionar peste capul regelui. Regele dorea el însuși o guvernare autoritară dar în folos propriu.

La Târgu Mureș toți legionarii au jurat credință doar lui C. Z. Codreanu, nu și regelui, ceea ce era perceput ca o trădare față de „capul statului”.

În mai 1936, A. Călinescu, în audiență la Carol, propune să se treacă la represiuni contra Gărzii, dar suveranul rămâne evaziv. Codreanu și-a permis în schimb impertinența de a înainta un memoriu la Palat, prin care pur și simplu dicta o nouă orientare a politicii externe românești. „Căpitanul” cerea ultimativ să ne trădăm tratatele încheiate cu Mica Înțelegere și cu Înțelegerea Balcanică și să ne orientăm spre Germania. Totuși, Carol mai speră la o conciliere și o subordonare a Gărzii de Fier. „Echipele morții”, care bântuie prin țară, nu sunt oprite de autorități în acțiunile lor teroriste. Mai mult, Codreanu îi decorează pe „Decemviri”, prin concursul autorităților, în incinta închisorii Văcărești.

La începutul anului 1937, legionarii au început o serie de convorbiri cu regele. Carol i-a declarat lui Codreanu în februarie,

că „*simpatizează mult cu mișcarea legionară*” și și-ar putea baza în ultimă instanță guvernarea pe Garda de Fier, dar numai cu următoarea condiție: „*să fie proclamat «căpitanul» mișcării legionare, iar Codreanu să fie locotenentul său și șeful guvernului*”. Codreanu a refuzat. În schimb se arată dispus în sprijinirea lui Nicolae, fratele regelui, căruia Consiliul de Coroană i-a hotărât decăderea din drepturi. Nu era improbabil un puci legionar care să-l înlocuiască pe Carol cu Nicolae. De altfel Codreanu a trecut la amenințări directe cu moartea a suveranului. Când a realizat că a fost trădat de legionari și a căzut și ultima posibilitate de reconciliere cu ei, regele a reacționat dur.

În vederea răsturnării guvernului Tătărescu, cu prilejul noilor alegeri, între Iuliu Maniu, Gh. Brătianu și C.Z. Codreanu se va încheia un „pact de neagresiune”. „Pactul” nu însemna trădarea principiilor democratice ale lui Maniu și nici a orientării și doctrinei PNȚ-ului, ci presupunea doar protejarea partidelor semnatare în fața presiunii și intimidării. În alegerile care au fost „*cântecul de lebedă*” al parlamentarismului și democrației românești, guvernul Tătărescu a căzut, iar C. Z. Codreanu a întrunit aproape 500.000 de voturi, adică 15,58% din total.

În 1937 izbucnea și „*afacerea Caranfil*”. Inginerul N. Caranfil, subsecretar de stat la aviație și marină, pe urmă ministru plin, a demisionat brusc într-o zi și imediat Capitala a fost inundată de manifeste, care îl taxau drept trădător, pentru că a vândut avioane revoluționarilor spanioli. Ministerul Aerului a primit o propunere ca să vândă câteva avioane vechi Mexicului. Tătărescu a aprobat contractul avantajos, cu toate că era clar că nu Mexicul avea nevoie de avioane din România. Una din cauzele căderii lui Titulescu de la Externe, a fost și dispoziția sa dată uzinelor de armament din Franța, ca cele 100 de tunuri și cele 3 escadrile de avioane comandate de guvernul român să fie trimise în Spania. Când Caranfil s-a interesat de comandă și a aflat adevărul, nu mai era nimic de făcut. Caranfil nu a trădat, în schimb Ciugureanu, vicepreședinte al Senatului, Frigator, senator și Albescu, au luat comisioane grase.

Pamfil Șeicaru afirma că după alegerile din 20 decembrie 1937, în urma refuzului exprimat de Mihalache de a forma noul

guvern prin colaborare cu Vaida. Carol I-a „însărcinat pe Mihail Manoilescu să vadă pe Corneliu Codreanu și să-l convingă să vie la Palat. Șeful Gărzii de Fier a refuzat. Războiul între rege și Garda de Fier începea. Din ianuarie 1938 și până în ziua abdicării, toată acțiunea regelui a fost subordonată acestei lupte”. În „Insemnări zilnice” Carol scria: „Normal, după tabloul prezenței electorale, aș fi trebuit să chem pe Codreanu; nimeni în afară de legionari, n-ar fi aprobat acest act. Pentru mine era o totală și absolută imposibilitate. Metodele teroriste ce le adoptase, antisemitismul violent, ideile lor vădit hotărâte în politica externă, răsturnarea alianțelor, legătura antinaturală de a se apropia numai de Germania, în general toate metodele lor radicale și antisociale. Mi-a rămas deci o singură soluție constituțională, aceea de a face apel Național-Creștinilor lui Goga și Cuza. Este desigur o soluțiune proastă, dar totuși cea mai puțin”. Pentru 44 de zile, țara va avea un guvern Goga-Cuza. La 10 februarie 1938, Carol instaurează un regim de autoritate personală.

La 13 martie 1938, după anexarea Austriei de către Germania, Codreanu i-a trimis lui Hitler o telegramă de felicitare pentru înfrângerea „puterilor iudeo-masonice”. Armand Călinescu propunea lui Carol „lichidarea imediată a gardismului prin arestarea lui Codreanu și a tuturor fruntașilor”. Codreanu, intuind pericolul, va dizolva la 21 februarie 1938 partidul Totul pentru Țară și se gândea să părăsească România. Armand Călinescu însă, a dat dispoziții să nu i se elibereze pașaportul. La 16 aprilie 1938, Codreanu a fost arestat sub pretextul unei scrisori injurioase trimise în martie lui N. Iorga, în care îl acuza pe savant de „necinstie sufletească” și că și-a trădat vechile învățături și încrederea pe care tineretul o pusese în el. Călinescu propune regelui „urmărirea lui Codreanu pe tema ultragierii lui Iorga”. La proces Iorga a condamnat acțiunile antinaționale ale legionarilor pe care le-a calificat drept „crimă de înaltă trădare”. „Căpitanul” va primi la 19 aprilie o condamnare de 6 luni. A fost primul act în realizarea planului lui A. Călinescu de decapitare a Legiunii, pentru că imediat au urmat percheziții la sediul legionarilor, Casa Verde, și arestarea altor legionari. Documentele ridicate, care cuprindeau îndemnuri

la răzmeriță și secrete de stat, s-au dovedit extrem de compromițătoare pentru Codreanu, care la 27 mai a fost condamnat la 10 ani muncă silnică. În 25 iunie, Tribunalul Militar judecă și condamnă între 1 și 9 ani, un grup de fruntași ai Mișcării Legionare.

Codreanu, în noile condiții, cere tuturor legionarilor și mai ales căpeteniilor aflate în detenție, să facă acte de pocăință, să-și manifeste credința față de rege. La 8 mai 1938, cadrele superioare legionare aflate la Tismana, trimit la Palat un memoriu cu „*declarații de adulare servilă față de coroană*”. Codreanu a transmis din Jilava o circulară către legionari, în care cerea abținerea pe timpul detenției sale, de la orice manifestare violentă sau de provocare a guvernului și suveranului. Horia Sima însă l-a trădat. A propus, conștient fiind că periclitează viața „Căpitanului”, intensificarea acțiunii legionare pe tot teritoriul țării și cât mai multă violență. Obiectivele lui Horia Sima, urmărite cu tenacitate, au fost dispariția lui Codreanu și a comandanților legionari arestați, preluarea conducerii exclusive și dictatoriale a Legiunii și cucerirea puterii de stat. H. Sima trăda nu doar Garda și „Căpitanul”, dar și ordinea de drept. În vara anului 1938, Horia Sima, potrivit documentelor, și-a asumat, după rearestarea lui A. Cantacuzino, care deținea interimatul conducerii gărzii, „*cu de la sine putere conducerea mișcării legionare*” și a ordonat intensificarea actelor agresive și a atacurilor contra suveranului. În „*Garda de Fier – organizație teroristă de tip fascist*”, de M. Fătu și I. Spălățelu, se afirmă că pentru a-și realiza obiectivele propuse, H. Sima a stabilit legături cu M. Moruzov, șeful S.S.I. și, prin această sursă, a putut cunoaște dorința lui Carol al II-lea „*de a se răfui până la capăt cu Codreanu*”. Colaborarea aceasta aparent stranie, bazată pe coincidența scopurilor – lichidarea lui Codreanu – implica desigur și trădarea. O fișă a S.S.I. preciza: „*Horia Sima nu deține loc de frunte în conducerea legionară, dar începe, pornind de la periferie spre centru, acțiunea sa pentru acapărarea conducerii*”. Nu părea un lucru imposibil de realizat, pentru că Zelea Codreanu avea de ispășit 10 ani de muncă silnică și Carol nu era dispus la o amnistie. În „*Însemnări de la Jilava*”, C. Z. Codreanu spune că: „*am fost dat în judecată pentru trădare, articolul 190, 191, deținere și publicare de acte secrete, interesând Siguranța*

Statului... legături cu o putere străină, pentru a primi instrucțiuni și ajutoare, în scopul de a declanșa revoluția socială în România... înarmarea populației, pentru declararea războiului civil, bazându-se pe nimic". „Căpitanul” acuza completul de judecată pentru trădarea spiritului și literei legii. V. Cristescu și Al. Cantacuzino cer regelui revizuirea procesului „Căpitanului” și susțin „marcă nelegiuire săvârșită împotriva lui”. Horia Sima face să apară manifeste potrivit cărora regele a trădat națiunea și se află cu ea „în mare dușmănie”. Suveranul e somat: „Maiestate, ori te împaci cu națiunea română, ori va trebui să găsim o altă soluțiune a problemei deschise”. La 20 octombrie 1938, organele de poliție au semnalat pregătirile legionare pentru o „lovitură de stat”. H. Sima pozează în cel mai acerb luptător pentru eliberarea lui Codreanu și pregătește chiar echipe speciale care urmau să ia cu asalt închisoarea și să-l elibereze pe „Arhanghelul martir”. Acțiunile teroriste ale Gărzii se înmulțesc în noiembrie și decembrie și la 26 decembrie 1938 va fi împușcat, din ordinul lui H. Sima, rectorul Universității din Cluj, prof. Ștefănescu-Goangă. Sima trădează porunca biblică „Să nu ucizi” și acest lucru devine o constantă politică în activitatea sa. Dar și Carol al II-lea a trădat, și nu o dată, morala creștină.

C. Troncotă în lucrarea „Eugen Cristescu asul serviciilor secrete românești” sublinia că „regele Carol II, cel care a inaugurat în istoria contemporană a României seria regimurilor totalitare și a fenomenului ce nu poate fi numit decât «asasinatul de stat»”, a fost „direct răspunzător de lichidarea masivă a adversarilor politici, adevărată tragedie națională...”

La 24 mai 1938, în România a fost introdusă pedeapsa cu moartea. Aplicarea pedepsei presupunea un proces și o sentință, în conformitate cu legea, dar nu asasinatul. Carol al II-lea, după întrevederea cu Hitler, din noiembrie 1938, a aflat de la Fürher că „România era chemată acum a se hotărî pentru Reich sau contra lui, dar răspicat, deschis, cinstit și sincer, și imediat, nu mai târziu când ar avea cuțitul la gât. Dacă va accepta propunerea oferită, va primi imediat garanția granițelor ei actuale, astfel încât neajunsurile cu ungurii și bulgarii vor deveni subsidiare...” Ca semn că alianța se va înfăptui, Hitler cerea imperios aducerea Gărzii

de Fier la putere. Carol a refuzat. Reîntors în țară, suveranul a dat un ordin șocant; lichidarea lui C. Z. Codreanu și a altor 13 legionari.

Comunicatul Parchetului militar arăta: *„În noaptea de 29-30 noiembrie (1938) s-a făcut un transfer de condamnați de la închisoarea R. Sărat la București-Jilava. În dreptul pădurii ce corespunde km. 30 de pe șoseaua Ploiești-București, pe la orele 5, automobilele au fost atacate cu împușcături de necunoscuți care au dispărut și în acel moment, transferații, profitând de faptul că transportul se făcea în automobile... deschise... au sărit din mașini... Jandarmii, după somații legale, au făcut uz de armă...”* Declarația maiorului Dinulescu, dată în noiembrie 1940, prezintă altfel lucrurile. Maiorul a fost convocat de către A. Călinescu, care în prezența generalului Bengliu, comandantul Jandarmeriei, i-a comunicat că Zelea Codreanu și alți 13 adepți ai săi urmau să fie uciși, din motive politice, cu asentimentul regelui. În noaptea de 29 noiembrie, legionarii au fost imbarcați, cu mâinile legate la spate și cu câte un jandarm în spatele fiecăruia din ei. *„....după ce am dat semnalul fixat, cu lanterna, jandarmii au scos din buzunare o sfoară (frânghie), pe care au strâns-o în jurul gâtului legionarului ce stătea în fața fiecăruia din ei... În felul acesta, Codreanu și 13 camarazi ai lui au fost sugrumați”*. Este vorba de „Nicadori” și „Decemviri”. Cadavrele au fost transportate la Jilava, unde înainte de a fi aruncate într-o groapă mare, săpată din vreme, au fost împușcate, ca să se adeverească fuga de sub escortă. A doua zi cadavrele au fost reînhumate în altă groapă. Peste ele s-a turnat acid sulfuric și o placă grea de ciment. Fiecare jandarm a primit 20.000 de lei, iar maiorul Dinulescu, 200.000. O declarație similară a dat și jandarmul Sârbu care l-a strangulat pe „Căpitan”. El a mai adăugat că și picioarele legionarilor erau legate, iar Codreanu i-ar fi cerut să-l lase să vorbească camarazilor.

Carol a comis un asasinat politic. Violența naște violență. Porunca „Să nu ucizi” a fost trădată.

H. Prost se întreba: *„Să fie oare aceste execuții o replică la recente atentate și la ordinele date de Hitler lui Carol de a-l chema pe Codreanu la putere? Fără îndoială, aceste două motive au atârnat în decizia regelui și a consilierilor săi. Hitler a considerat*

că „aceste represalii, ce au urmat atât de curând după vizita regelui la Berchtesgaden, erau o sfidare adusă persoanei sale și național-socialismului» și timp de câteva zile s-a gândit să întreprindă „o expediție punitivă la Dunărea de Jos”. Hitler s-a considerat trădat de două ori de către Carol. O dată că l-a omorât pe un fidel al său și a doua oară că opinia publică putea să considere asasinatul lui Codreanu ca sugerat sau chiar comandat de Führer, ceea ce nu era cazul. N. Petrescu-Comnen afirmă că „moartea lui Codreanu va crea țării mari complicațiuni; că politica ce făcusem cu aprobarea regelui de când eram ministru al afacerilor străine, de apropiere cu Germania, fără a trăda nici una din alianțele de prietenie, va da cu siguranță faliment...” Fabricius a susținut că regele și-ar fi luat un angajament solemn față de Hitler că nu va atenta la viața lui Codreanu, dar că și-a trădat făgăduiala.

Rămășițele legionare aflate încă în libertate s-au gândit că soluția optimă a momentului este expatrierea. M. Mușat și I. Ardeleanu, în „România după Marea Unire”, vol. II, partea a II-a, susțin că Armand Călinescu „nu ținea seama de faptul că chiar apropiații camarilei, ca Mihail Moruzov și Gabriel Marinescu, subordonați ai săi, au înlesnit trecerea frontierelor, în perioada decembrie 1938–februarie 1939, unor grupuri de legionari, conducători din eșalonul al II-lea al mișcării, dar deosebit de periculoși. Prin trădarea celor doi atotputernici polițiști, transfugii legionari ajung la Berlin unde se pun sub ordinele lui Horia Sima, fugit în 8 februarie 1939”. În locul lui îl lasă la București pe Vârfureanu, un agent al poliției, spune Șt. Palaghiță, care înclină să creadă că însuși H. Sima „avea legături directe cu Siguranța”. Planurile lui Sima de asasinare a regelui și a miniștrilor, de Bobotează, 1939, sfârșesc doar prin arestarea și executarea a 11 legionari ce urmau să acționeze. Echipa de 5 legionari care urmau să-l aresteze pe A. Călinescu din ordinul lui Sima, la începutul lui februarie 1939, e arestată și executată. Zeci și sute de legionari vor intra în plasa poliției și vor fi omorâți sau se vor sinucide. Șt. Palaghiță se întreba cum de nu a fost arestat chiar H. Sima, binecunoscut oamenilor de ordine. Să fi trădat? Să fi dorit eliminarea vechii gărzi, cum a făcut-o Stalin cu bolșevicii lui Lenin? Să fie

vorba doar de incompetența lui Sima de a acționa și de penetrarea Gărzii de către agenții siguranței? S-ar putea să fie la mijloc câte ceva din fiecare.

La 11 iulie 1939, nota Henri Prost, „*germanii din Transilvania îi prezintă lui Călinescu, pe un ton cominatoriu, un întreg șir de revendicări. Ei cred că le este permis totul; au acum, în persoana unui oarecare Fabricius, un führer în fața căruia depun jurământ «au organizații paramilitare... Călinescu... le dă de înțeles că trebuie să înceteze imediat aceste acțiuni» le reamintește că cetățenii români nu au dreptul să depună jurământ de fidelitate decât în fața regelui și le dă a înțelege că îi va constrânge să se conformeze legilor*”. Și Regele s-a plâns lui Hitler că paralticul Konradi împinge minoritatea germană spre trădare, ceea ce era intolerabil.

În 21 august 1939, Carol a însemnat în „*Jurnal*” vizita intempestivă a lui Urdăreanu, care îi aduce știrea „*oribilă că Germania iscălește cu URSS un pact de neagresiune și că Ribbentrop merge la Moscova ca să aducă la îndeplinire acest act de înaltă trădare din partea Sovietelor*”. La 23 august 1939 s-a încheiat Pactul Ribbentrop-Molotov, care era însoțit și de un protocol secret, pentru delimitarea sferelor de influență. La punctul 3 protocolul recunoștea „*interesul*” Moscovei față de Basarabia și „*dezinteresul*” Berlinului. Tâlhăreasca înțelegere pentru o viitoare mutilare a țării, dintre Hitler și Stalin, era un act de trădare a intereselor României.

La 1 septembrie 1939 izbucnea al doilea război mondial. La 7 septembrie România se declară neutră. La 21 septembrie, din ordinul lui Horia Sima, o echipă a morții, formată din 9 legionari, în frunte cu Miti Dumitrescu, îl va asasina pe primul ministru Armand Călinescu. După crimă, echipa a ocupat postul de Radio și a anunțat în eter. „*Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost executat de o echipă de legionari. Suntem fii de români din Prahova și am îndeplinit o necesitate dureroasă. Am pedepsit pe acela cu a cărui învoire a fost omorât cel mai mare român: Corneliu Zelea Codreanu*”. Toți legionarii din echipă s-au predat apoi autorităților. Vor fi împușcați fără judecată, chiar la locul unde au comis crima. Cadavrele asasinilor au rămas în stradă,

un spectacol macabru. Pe o pancardă scria „Așa vor păți trădătorii de țară”. Șt. Palaghiță spune că asasinatul lui Călinescu, pus cu inconștiență la cale de H. Sima, a „costat uciderea aproape a întregii elite legionare, zdruncinând extraordinar ierarhia Mișcării. S-au pierdut nu numai valori capabile să traducă în fapt gândurile Căpitanului, ci însuși climatul spiritual, menit să favorizeze pregătirea noilor elemente”. Carol în „Însemnări zilnice”, vol. II, nota că „vor trebui luate niște măsuri drastice” după asasinarea lui A. Călinescu și că va da „o luptă pe viață și pe moarte” cu legionarii, „cine pe cine”. În noaptea de 21/22 septembrie, din ordin regal, vor fi asasinați, ca represalii, în închisoarea Râmnicul Sărat, 13 legionari, care formau elita Gărzii: Gh. Clime, Al. Cantacuzino, Gh. Furdul, Al. Tell, Bănică Dobre, M. Polihroniade etc. La Spitalul Militar din Brașov, alți 7 legionari au fost omorâți, tot fără judecată. În închisoarea de la Miercurea Ciuc sunt uciși 44 de legionari și în lagărul de la Vaslui 32. În fiecare județ al țării sunt executați câte 2-3 gardiști. Numărul victimelor se pare că a fost de 252. „Toți acești legionari împușcați și oribil desfigurați au fost expuși timp de trei zile în piețele orașelor sub aceeași firmă pe care scria: „Așa vor păți trădătorii de țară””. (Șt. Palaghiță).

Cât a trăit Codreanu, opina Eugen Weber, „legiunea nu a fost un agent conștient al nazismului. Căpitanul a pus întotdeauna accent pe tradiția națională românească...” După Codreanu, legionarii „au recurs mai mult la sprijinul german și l-au plătit lăsându-se folosiți din ce în ce mai mult, deși adeseori inconștient, ca unelte mai degrabă ale politicii partidului nazist decât ale Germaniei. S-a creat astfel paradoxul ca o mișcare naționalistă să servească scopurilor unei națiuni străine, ceea ce înseamnă o trădare de principii și esență. În asasinarea lui A. Călinescu H. Sima a făcut jocul Gestapoului. Interesele însă coincideau. Mai mult, H. Sima, travestit în femeie, supraveghează de foarte aproape asasinarea lui A. Călinescu. Odioasa crimă făcea parte dintr-un plan mai vast. Se urmărea provocarea unei insurecții a Gărzii de Fier, provocarea haosului și paralizarea regelui, după care ar fi urmat o intervenție germană și rusă în România”. Șt. Palaghiță nota că Radio Tiraspol vorbea că „proletarii” sunt asasinați în

România și că trupele sovietice vor interveni pentru „restabilirea ordinii”

În condițiile în care situația internă și externă a țării devenea tot mai tulbure, Carol al II-lea a încercat o reconciliere cu legionarii. Ambele părți nu se gândesc în fond, decât în ce mod, prin trădare, să-și facă jocul. Radu Mironovici și C. Stoicănescu sunt trimiși la Berlin. Stoicănescu era în relații cu E. Urdăreanu, omul regelui și trăda Legiunea. H. Sima se va reîntoarce în țară cu un grup de legionari și, scrie Șt. Palaghiță, „*ca să fie înșelată buna-credință a legionarilor din țară, s-a jucat teatru. Sima și Pătrașcu au fost arestați*”. După puțin timp au fost eliberați. Sima „*își ia de la sine rolul de șef al Mișcării, cerând, printr-o circulară, tuturor legionarilor a se înscrie în Partidul Națiunii*”, fost Frontul Renașterii Naționale. Prin Moruzov, H. Sima ar fi trebuit să devină un pion în mâna lui Carol. Acceptă chiar să intre în guvernul carlist.

Abdicarea lui Carol al II-lea și guvernarea antonesclană

În primăvara anului 1939, România a primit garanția anglo-franceză privitoare la hotarele sale. Guvernul de la București s-a interesat dacă aceste garanții vor fi operante și în cazul unei agresiuni sovietice. Sir Reginald Hoare, a comunicat că „*guvernul Majestății Sale și-ar putea ține angajamentele numai dacă Turcia ar sări imediat în ajutorul României, iar Italia nu s-ar opune*”. Ciano a afirmat că: „*frontiera Italiei spre est este la Nistru*”, iar Saracoglu, ministrul de externe turc, că: „*România e primul baraj contra bolșevismului*”. Aparent, situația țării nu părea dramatică. Cu Germania a fost încheiat un acord economic și s-au acceptat anumite compromisuri.

Prăbușirea la 22 iunie 1940 a Franței, sub atacul german, „a însemnat, nota C. I. Kirilescu, în «*România în al doilea război mondial*», vol. 1, *dispariția ultimei coloane ce mai susținea moralmente ficțiunea ordinii create la Versailles*”. Budapesta și Sofia intră în alertă. La Kremlin, Stalin, care credea într-un lung război de uzură în Vest, se va grăbi să-și pună în practică propriul

plan de expansiune. Andreas Hillgruber, în „*Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*”, preciza că „*Rareori o acțiune politică a fost pregătită timp atât de îndelungat și atât de temeinic ca anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică*”. Un tratat cu Reichul german nu am avut și nu din cauza dilentantismului în diplomatie sau al trădării clasei politice. România nu putea trăda sistemul Versailles și trece în tabăra revizionistă pentru că implicat consimțea la amputarea teritorială. În plus, chiar dacă aveam un tratat cu Hitler, Pactul sovieto-german din 23 august 1939 îl făcea inoperant, cum inoperante au devenit garanțiile anglo-franceze după victoriile Reichului. La 26 iunie 1940, Molotov îi remite lui Davidescu o notă ultimativă, prin care România trebuia să cedeze Uniunii Sovietice, Basarabia, Nordul Bucovinei și Herța. Răspunsul urma să fie primit în 24 de ore. Oficialitățile germane, Italia, Iugoslavia, Grecia și Turcia ne sfătuiesc să cedăm. Italia și-a trădat prima opțiune de sprijinire a României. „*La 27 iunie, scrie Keith Hitchins în «România 1866–1947», presiunea a crescut, atunci când guvernele Ungariei și Bulgariei și-au anunțat intenția de a insista imediat pentru satisfacerea propriilor lor pretenții teritoriale față de România, prin forță dacă era necesar*”. În „*Însemnări zilnice*”, vol. II, Carol scria că primul său impuls a fost „*că trebuie să rezistăm... că, dacă vom fi atacați, ne vom apăra*”. În 27 iunie 1940 are loc la ora 12 primul Consiliu de Coroană. Iorga spune „*O țară care cedează fără luptă o parte din teritoriu, își riscă chiar existența*”. În urma votului pentru rezistență și refuzul ultimatumului se pronunță 11 din cei 26 de membri. Ei consideră cedarea fără luptă o trădare. La al doilea Consiliu, doar 6 se mai mențin pe această poziție. Ultimatumul și implicat cedările teritoriale impuse de sovietici, au fost acceptate. În timpul evacuării Basarabiei vor avea loc „*excese de orice fel ale populației minoritare, mai ales evrei, care atacă și insultă pe ai noștri... S-au împușcat funcționari, s-au atacat și dezarmat chiar unități militare*”. (Carol al II-lea). Evreii i-au trădat încă o dată pe români. Dar au mai fost și alți trădători, în afară de alogeni. Din teamă de represalii, din oportunism sau convingeri bolșevice, o parte dintre românii basarabeni au devenit trădători, organizând chiar comitete de primire festivă a trupelor sovietice.

Succesul politicii de forță a Uniunii Sovietice față de România, a încurajat Ungaria și Bulgaria în revendicările lor teritoriale. La 30 august 1940 vom ceda nordul Ardealului, prin dictatul de la Viena Ungariei horthyste și în 7 septembrie Cadrilaterul Bulgariei. România Mare se sfârșise.

Potrivit lui I. Negoițescu a „nu fi luptat nici în Răsărit, nici în Apus, la momentul în care ceea ce este eroic și tragic trebuie neapărat să-și spună cuvântul, aveam s-o plătim scump, vreme de generații”. Există destule voci care consideră că în anul de cumpănă 1940, românii s-au trădat pe ei înșiși, că sunt vinovați cu toții. În locul vechilor virtuți s-a ridicat o falsă morală, patriotismul a fost înlocuit cu un naționalism deșănțat și cu patriotardism de ocazie, s-au exaltat niște virtuți de neam, pe care din păcate neamul nu le avea...

Regimul carlist s-a prăbușit odată cu frontierele țării. Maniu, Antonescu și legionarii erau singurele forțe credibile în arena politică. La 3 septembrie Carol nota în „Jurnal” că Garda de Fier încearcă un puci și „vrea să-și realizeze dorințele prin forță”. Cu toate că nu avea încredere în Antonescu, Carol, silit de împrejurări, va apela la serviciile sale, în speranța că generalul îi mai poate, în extremis, salva domnia. Carol nu știa ce ambiții are Antonescu, câtă ură îi poartă în suflet și nici că între acesta și Maniu s-a făcut o înțelegere secretă. Cu acordul Germaniei, Carol urma să abdice. Chiar dacă în actul din 6 septembrie 1940, Regele nu folosește cuvântul „abdic” ci formula „trecând astăzi fiului meu... grelele sarcini ale domniei”, abdicarea s-a realizat și înregistrat ca atare. La 6 septembrie, după ce a fost încoronat, Mihai a dat un decret prin care îi acorda lui Antonescu, în calitate de Conducător de stat, puteri depline. Decretul „conținea o prevedere importantă ce lipsea din decretul similar semnat de tatăl său cu o zi înainte: Regele numea pe primul ministru. Diferența a trecut neobservată la vremea respectivă, însă patru ani mai târziu aceste câteva cuvinte i-au oferit lui Mihai justificarea legală pentru demiterea lui Antonescu și numirea unui nou șef al guvernului”.

Antonescu ar fi vrut să formeze un guvern de uniune națională, dar Maniu și Brătianu nu doreau să participe la o dictatură. Singura forță politică mai importantă care și-a oferit serviciile au

fost legionarii. Antonescu condiționează însă colaborarea: nu va accepta ca Garda de Fier să se suprapună guvernului. La 14 septembrie guvernul e format. Antonescu deține președinția Consiliului de Miniștri și Ministerul Apărării Naționale, iar H. Sima vicepreședinția. Ministerele de Interne, Externe, Educație și Culte, serviciul de presă și propagandă, sunt în mâna legionarilor, ca și 45 din cele 46 de prefecturi de județ. România va fi proclamată „stat național-legionar” și se arată că „Mișcarea legionară este singura mișcare recunoscută în noul stat, având ca țel ridicarea morală și materială a poporului român și dezvoltarea puterilor lui creatoare”. În ultimul articol al decretului se spunea că din acel moment „orice luptă între frați încetează”. De spus e ușor, dar de făcut mai greu.

Șt. Palaghiță afirma că după ce Garda a ajuns la putere au apărut un potop de cereri de înscriere și că primirile se făceau fără nici un discernământ. Elita legionară fusese decapitată de Carol și la elementele obscure din fruntea Gărzii de Fier se adăugau o mulțime de persoane dubioase. Ghiță Ionescu, în „Comunismul în România”, arăta că la 14 ianuarie 1941, cu ocazia vizitei la Hitler, Antonescu i-a spus că Legiunea a fost infiltrată de agenți comuniști care au creat o stare de confuzie.

Antonescu a avut vechi legături cu legionarii, l-a cunoscut și apreciat pe Codreanu, dar îl detesta pe Sima. Conducerea bicefală, Antonescu-Sima, cu trecerea timpului, devenea tot mai imposibilă. „Cu două capete nu se poate duce un singur corp, decât la dezastru” spunea generalul. Pe legionari îi considera „copiii mei dragi”, dar ei repede vor dori emanciparea, trădându-și părintele. La tentativele legionare de a penetra armata, Antonescu a reacționat prompt. La 5 decembrie 1940, printr-un decret, a instituit pedepse drastice pentru „rebeliune” și „insubordonare”, mergând până la condamnarea la moarte a instigatorilor legionari. Acțiunea lor era considerată ca o trădare și Garda nu a găsit un suport real în armată.

Prima grijă a legionarilor, odată ajunși la putere, sublinia Gh. Magherescu în „Adevărul despre mareșalul Antonescu”, a fost să impună arestarea „principalilor vinovați pe seama cărora se puneau crimele împotriva legionarilor”. Antonescu „pentru a preveni producerea de ilegalități ordonă constituirea unei comisii

de anchetă". Comisia va emite 33 de mandate de arestare pentru cei considerați vinovați de uciderea a 252 sau 292 de legionari în timpul domniei lui Carol. Aceștia, în frunte cu Gabriel Marinescu, Gh. Argeșanu, Moruzov, ș.a., au fost considerați trădători de către Legiune. Toți urmau să fie omorâți pentru că legionarii „nu aveau încredere în justiție, care temporiza”. Antonescu spunea că a acceptat arestările pentru a-i proteja pe cei învinuiți de crime antilegionare până când justiția își va spune cuvântul. Ciudat este însă cum de a rămas impasibil când legionarii au decis ca ei să-i păzească pe arestați?

În noaptea de 26/27 noiembrie 1940, un grup de legionari, în frunte cu Dumitru Groza (Grozea), comandantul Corpului Muncitoresc Legionar, a adunat pe legionarii de gardă și le-a cerut să-i împuște pe toți deținuții politici, trădătorii „Căpitanului” și ai Gărzii de Fier. S-au scos lacătele de la cele 19 celule și cei 30 de asasini îi vor împușca pe deținuți. Legionarul Marcu Octavian a venit ocazional la Jilava și în celula nr. 10 l-a identificat pe plutonierul Sârbu, cel care l-a strangulat pe Codreanu. A descărcat în el tot încărcătorul pistolului. În aceeași noapte, un grup de legionari deshumau osemintele lui Codreanu, a „Nicanorilor” și „Decemvirilor” și, afirmă Mihail Sturdza, în „România și sfârșitul Europei”, „în durerea și indignarea lor, legionarii au părăsit pentru o clipă tristele resturi pământești” și au trecut la executarea „odioșilor trădători”. Antonescu dezmente faptele în cartea „Pe marginea prăpastiei”, și arată că legionarii „care au participat la deshumarea osemintelor lui Corneliu Codreanu nu au avut... nici un amestec în acest asasinat. De pregătirea lui au știut însă mai mulți șefi de mână întâi din Mișcare, chiar înalți demnitari”. Crima contra celor 64 de deținuți de la Jilava, făcută de legionari, înseamnă o trădare a justiției, a legalității și a moralei creștine, de care atâta caz făceau chiar ei. Alte crime s-au săvârșit la Prefectura Poliției. În 27 noiembrie vor fi arestați de Poliția Legionară C. Argetoianu, Gh. Tătărescu, I. Gigurtu, dar vor scăpa de la măcel prin intervenția lui Rioșianu, (Roșianu). Tot în 27 noiembrie, Virgil Madgearu și Nicolae Iorga vor fi ridicați de acasă de către Poliția Legionară și asasinați. Iorga era privit ca autorul moral al uciderii lui Codreanu, prin faptul că l-a dat în judecată pentru o scrisoare injurioasă.

Considerat trădător al Legiunii, trebuia pedepsit. Nu savantul a fost trădător, ci legionarii au trădat prin odioasa crimă, atât cele lumesci cât și cele sfinte.

V. Blănaru-Flamură în: „*Blăstămele*» lui Iorga...” încearcă o disculpare a Gărzii în cazul Iorga-Madgearu ca și a crimelor de la Jilava. H. Sima a declarat că a aflat de asasinatele de la Jilava doar după comiterea lor și că nu el le-a ordonat. Mai mult, aruncă o acuză chiar lui Antonescu: „*Până astăzi, atitudinea lui Antonescu în cazul Iorga-Madgearu mi se pare stranie, în timp ce, când a fost vorba de salvarea lui Tătărescu, Ghelmegeanu și Argetoianu, mi-a cerut stăruitor să-i salvez... de astă dată nu s-a mișcat nici generalul, nici Mihai Antonescu și nici Roșianu. În loc de a întrerupe consiliul de miniștri, pentru a pleca în căutarea lor, salvarea fiind chestiune de minute, Antonescu s-a folosit de această știre (vestea ridicării profesorului Iorga de către banda de asasini), pentru a face o nouă presiune asupra mea pentru a-i preda șefia Legiunii...*” În această versiune, Antonescu l-a trădat pe Iorga, și l-a lăsat la cheremul criminalilor. Nu a vrut să intervină pentru a-l salva, dintr-o mai veche ranchiună. Iorga s-a opus la intrarea în Academie a lui Antonescu. Șt. Palaghiță afirma că Iorga și Madgearu „*au fost asasinați de elemente care nu se știe dacă au făcut-o de capul lor, sau din ordin, sau din sugestie străină... Autorii acestui asasinat sunt: Boeru, Tucan, Cojocaru, Ilie Olteanu, N. Iorga (avea același nume cu savantul și a cerut să tragă primul), Dacu și Iacobiță, care au avut legături strânse cu diverși membri ai partidelor politice. Ilie Olteanu, de pildă, azi (1951), aflător în Statele Unite ale Americii de Nord, pe când era în Italia, avea corespondență cu Petru Groza*”.

Zaharia Stancu, în „*Zile de lagăr*”, spunea că a doua zi după asasinat, îmbrăcați în cămăși verzi și extrem de radioși, mâncau prăjituri la „Café de la Paix” Radu Gyr, Haig Acterian, V. Carianopol și Ladmiss Andreiescu. Ion Barbu (Dan Barbilian) le-a spus „*Iorga trebuia ucis. Bine au făcut băieții că l-au pedepsit. A scris împotriva Căpitanului...*”

Nistor Chioreanu, în „*Morminte vii*”, spune că nu H. Sima a ordonat masacrele de la Jilava și uciderea lui Iorga și Madgearu. Lui D. Groza (Grozea) îi aparține inițiativa și înfăptuirea execuției de la Jilava și lui Traian Boeru cea contra lui Madgearu și Iorga.

Ilie Olteanu, întâmplător, l-ar fi întâlnit pe Boeru și echipa sa și i-ar fi implorat să nu comită crima contra savantului. Olteanu a vrut să-l anunțe pe Sima, dar nu l-a găsit decât foarte târziu. Acesta, imediat a pornit cu mașina spre Sinaia, ca să oprească crima, dar nu a reușit. H. Sima l-a făcut pe Boeru nebun și l-a acuzat că a acționat din proprie inițiativă, încălcând disciplina. Sima a vrut să-l salveze pe Iorga, dar nu a putut. Singura vină a lui, după N. Chioresanu, ar fi faptul de a nu-i fi adus în fața justiției pe Boeru și oamenii lui, care au rămas ascunși până la rebeliune, după care au fugit în Germania.

Antonescu, după unele opinii, nu a fost impresionat de crimele legionare, dar a spus că „*Nemernicii vor fi pedepsiți exemplar*”. H. Sima s-a disculpat și nu a fost îndepărtat din guvern. Ba mai mult, Antonescu, în cămașă verde, a fost alături de comandantul Mișcării legionare la ceremoniile legate de reînhumarea lui Codreanu. Totuși legionarii nu se cumințesc și preconizează de Anul Nou asasinarea tuturor foștilor oameni politici, pentru „*Purificarea de lepra trecutului*” a întregii țări. În lupta pentru ocuparea deplină a puterii în stat, Garda, sprijinită de Partidul nazist și S.S., a pus la punct și un plan de asasinare contra generalului Antonescu.

În cadrul vizitei la Hitler, din 14 ianuarie 1941, generalul a aflat că Führerul e „*de părere oricum că Antonescu este unicul care poate conduce destinul României*”. Legionarii însă îi pregăteau debarcarea. În lucrarea „*Pe marginea prăpastiei*” se arată că H. Sima îl acuza pe Conducător că „*a trădat legiunea*”. Contra trădătorului se pune la punct o insurecție. Legionarii fac exerciții de tragere, în cuiburi se studiază „*lupta de stradă, după cursul predat la școala de propagandă din Moscova*”. La 16 ianuarie 1941, Pătrașcu spune că „*divorțul între legiune și general este iremediabil*” și că numai în București Garda are 21.000 de arme și grenade și „*din fiecare fereastră se va trage*”. Garda a pornit spre rebeliune, spre trădarea generalului care a adus-o la putere. La 20 ianuarie se țin discursuri și se cere „*Vrem guvern legionar!*” La 21 ianuarie începe rebeliunea. P. P. Panaitescu și V. Chirnoagă, rectorii Universității și Politehnicii vin la Conducător și-i cer retragerea trupelor în cazărmi și un guvern legionar. Mai târziu legionarii pretind pe Manoilescu la Ministerul Înzestrării, Petrovicescu la

interne. Al. Ghika la Siguranță și H. Sima ca premier. Cu înaltă bunăvoință și dorința conducătorului statului de a se ajunge la o înțelegere pe cale pașnică, nu s-a putut pune capăt dezordinii din țară din cauza intransigenței lui Horia Sima" (I. Antonescu). În 22 ianuarie, legionarii sunt în plină rebeliune. Se ridică baricade, se caută atragerea populației, se răspândesc manifeste, încep actele de teroare, soldaților unși cu benzină li se dau foc. Legionarii trag cu disperare și jefuiesc tot ce găsesc în cale, dar armata nu intervine, până când Hitler nu îi cere lui Antonescu „să intervină energic și să facă curățenie”. La 23 ianuarie, la ora 5, Conducătorul ordonă represiunea. Rebelii sunt pretutindeni copleșiți de armată. Șefii legiunii au stat ascunși tot timpul. H. Sima, în 23 ianuarie, va ordona „Ca să se înceteze imediat orice luptă”. H. Sima și alți 700 de fruntași legionari vor fi ajutați de armata germană să fugă în Germania. Cei 8000 de rebeli prinși au primit grele condamnări pentru trădare și mulți din ei rămân în pușcării până în 1964. Rebeliunea s-a soldat cu 416 morți, din care 120 de evrei, conform datelor oficiale. Legionarii au săvârșit din 6 septembrie, tot conform lui Antonescu, 73 de crime până la rebeliune, au jefuit, persecutat politic cetățenii, au maltratat supușii străini și membrii ai corpului diplomatic, au otrăvit și dezorganizat școala ș.a. La 28 iulie 1941, au fost executați trădătorii Șt. Zăvoianu, Gh. Crețu, Marcu Octavian, Savu Constantin, D. Anghel, Anghel Oprea și Ion Tănăsescu. Iasinschii, Gârneată, Papanace, Petrașcu, Trifa, Grozea au fost condamnați la muncă silnică pe viață în contumacie.

La 14 februarie 1941, statul „național-legionar” a fost abrogat și până la 23 august 1944, România se va afla sub dictatura militară a lui Antonescu. Până în februarie 1941, au fost arestați în București 5000 de legionari. Mișcarea se scindează în „Simiști”, „Codreniști”, „memorandiștii” lui A. Bidianu, V. Noveanu și gruparea „Găvănescu-Budișteanu”. Ultimele două grupări erau mai „moderate” și propuneau o împăcare cu Antonescu. „Simiștii” nu acceptau nici un fel de compromis și obiectivul era acapărarea puterii în stat. SSI-ul a fost acuzat că a infiltrat în Mișcare agenți provocatori care au trădat, ca și comuniștii, spiritul legionar. În august 1944 o „echipă a morții” formată din 8 legionari a vrut să-l asasineze la

Olănești pe I. Antonescu, dar unul dintre membri a trădat și planul a fost dejucat. Conspiratorii au fost condamnați la moarte pentru crimă de înaltă trădare.

Potrivit lui Șt. Palaghiță, rebeliunea legionară a fost pregătită atât de Antonescu, cât și de H. Sima. „Sima pornește rebeliunea în mod dement, căci, având puterea în stat, el o face împotriva lui însuși. Apoi, după ce o pornește, lasă lucrurile în voia soartei, iar el se dă la fund dispărând fără urmă... Rebeliunea a fost începută de Sima și de Stoicănescu, fără știrea nimănui și fără să putem înțelege, nici astăzi, scopul pentru care a fost făcută. Cred că numai dușmanii Mișcării au știut ce vor”. Lilica Codreanu observa că „Sima înscrie în istorie unicul caz al unui guvern, care face rebeliune ca să cadă de la putere”. Pamfil Șeicaru nota că în momentul declanșării rebeliunii, trupele sovietice erau masate la frontierele noastre, gata de intervenție. N. Chiorescu susține că raportul lui Antonescu despre rebeliune e un fals. Uciderea soldaților prin benzină și foc trădează adevărul. În legătură cu cadavrele atârinate în cârlige, la Abator, părerile sunt împărțite; fie că erau evrei, soldați, legionari, fie că poza care arăta priveliștea de coșmar a fost trucată.

După opinia lui Mihail Sturdza, Antonescu, încă din primele zile ale guvernării, a pus la cale trădarea legionarilor. A plănuit temeinic o lovitură de stat contra propriului guvern pe care a numit-o „Rebeliune legionară”. „Motivul acestui atentat a fost numai dorința de a nu împărți cu Mișcarea lui Corneliu Codreanu pagina de glorie pe care, după ultima sa întrevvedere cu Hitler, credea că o va putea scrie, nu prea greu, în istoria Țării”. Arma cea mai redutabilă împotriva Legiunii, spune autorul citat, a fost minciuna. În felul acesta Mișcarea apărea ca o organizație teroristă, o amenințare pentru stat, o dușmană a legalității, o Mișcare supusă unor influențe străine. Legiunea nu a trădat, Legiunea a fost trădată, se arată drept concluzie. În timpul Rebeliunii legionarii au stat baricadați în instituții și în sedii și „nu circulau grupe legionare armate pe străzi și nici un legionar n-a tras în armată”. Pozele cu soldații uciși și răniți, cărora ca din greșală nu li s-a dat niciodată numele, proveneau de la un accident petrecut cu câteva luni în urmă. În timpul rebeliunii, evreii omorâți, nu au un autor bine stabilit. M. Sturdza neagă orice amestec

legionar în această crimă. Cele 300 de victime din rândul populației civile, dintre 21-23 ianuarie, au fost făcute de mitralierele Președintelui Consiliului de Miniștri „numai pentru a completa astfel tabloul de lupte și dezordine cu care Antonescu dorea să-l impresioneze pe Hitler”

România în al doilea război mondial

În timpul vizitei făcute de I. Antonescu lui Hitler, la 14 ianuarie 1941, Conducătorul a declarat că este gata să intre în război alături de Germania „dacă ar fi nevoie”. Antonescu preciza că România ar trebui „în cazul unei eventuale acțiuni împotriva sudului, să constituie flancul defensiv stâng”. „În cazul în care Rusia ar ataca”, România vrca „să participe cu toate forțele sale la acțiunea militară”.

La 18 decembrie 1940, Führerul a semnat „Directiva nr. 21”, Planul Barbarossa, care însemna atacarea U.R.S.S.-ului. Antonescu și-a oferit colaborarea, încă dinainte, fără a fi solicitat. În planul inițial, România avea o „participare activă” la viitorul război „de a acoperi atacul flancului sudic german și de a opera împreună cu forțele germane care înaintau în Moldova”. Era luată în calcul, pentru a fi utilizată, o armată română. „Forma de colaborare” a României nu s-a precizat din păcate. Mai târziu Hitler spune că „cea mai importantă sarcină” a Conducătorului este apărarea zonei Prahova și că armata română „să execute servicii ale garnizoanei (de ocupație) și servicii auxiliare în regiunea din spate”. A. Hillgruber sublinia că „Hitler a respins o înțelegere reală cu generalul Antonescu asupra planului său de operații”. Hitler avea păreri foarte proaste despre armata română: „Cu românii nu se poate face nimic. Poate că, în spatele unui obstacol foarte puternic (fluviu), ei ar putea asigura apărarea acolo unde nu se atacă. Antonescu și-a mărit armata, în loc de a o reduce și îmbunătăți. Soarta unor mari unități germane nu trebuie să fie dependentă de rezistența unitățile române”. Cu toate acestea, Antonescu împinge țara în război, pronunțând la 22 iunie 1941, celebrele cuvinte: „Ostași, vă ordon treceți Prutul!”

„Trecând peste părerile fruntașilor vechilor partide și fără a consulta sub nici o formă pe exponenții opiniei publice a țării, Antonescu a hotărât singur soarta României”. (C. I. Kișeșcu). Generalul însuși i-a dezvăluit lui von Ribbentrop: „....Singur și numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu am declarat fără a întreba poporul că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă”.

În ceea ce privește comanda frontului de Est, Hitler a susținut o comandă unică, centrală, care „se află, firește, în mâna noastră”. La 14 iunie, Führerul a decis ca Antonescu, „până la începerea operațiilor ofensive” să dețină „formal conducerea supremă”. A. Hillgruber apreciază soluția ca una „de natură mai curând politică și psihologică, decât militară”. Comandamentul suprem al Armatei a 11-a germană va funcționa ca „Stat-Major operativ, care va exercita conducerea de fapt, ordinele urmând să fie date trupelor române însă de Antonescu”.

Generalul Platon Chirnoagă a precizat că am pornit războiul antisovietic pentru ca România să reîntre „în drepturile ei suverane asupra teritoriilor răpite de Rusia Sovietică cu un an înainte”. I. Antonescu dorea să redea din nou armatei demnitatea terfelită, onoarea și să dezrobească teritoriile luate cu brutalitate în 1940 de către Stalin. Toată suflarea românească, de la Rege la ultimul țăran, exceptând pe comuniști, a fost favorabilă războiului de dezrobire a Basarabiei, Bucovinei și Herței. Dar să te angajezi într-un război de această amploare și cu un inamic ca Uniunea Sovietică, fără să ai un tratat ferm, cu stipulații precise cu Hitler și să înlocuiești buna înzestrare tehnică a armatei doar prin entuziasm, e o trădare a principiilor militare și a intereselor patriei. Antonescu însuși spunea că armata nu era pregătită de război și într-o ședință a Marelui Stat Major a recunoscut că alianța militară nu i-a fost cerută de Hitler, ci că el a cerut-o pentru că a considerat ca pe o obligație morală, ca România să ia parte la „cruciada antibolșevică”. Semnarea de către general la 23 noiembrie 1940 a Pactului tripartit și acceptarea intrării trupelor germane în România, au fost acțiunile politico-militare care în procesul din 1946 au devenit capete grave de acuzare. În rechizitoriu se arăta că „Primul act de trădare națională pe care îl face dictatura Antonescu este invitarea armatelor hitleriste să intre

pe teritoriul țării". Hitler nu considera aderarea la Pactul tripartit o alianță în sensul dreptului internațional cu stipularea riguroasă a drepturilor și delegațiilor părților. Generalul Ion Gheorghe preciza că Führerul se considera lider în cadrul Pactului și concepea acțiunile partenerilor ca subordonate intereselor sale. „De aceea statele participante la războiul dus împotriva Uniunii Sovietice nu erau calificate drept aliate ci «participante la luptă»". Ca națiuni aliate erau doar Italia și Japonia. În „România la cumpăna istoriei", I. Șuța nota: „Angajarea unei părți a armatei române în război s-a făcut fără o bază juridică, fără ca în prealabil să se fi semnat o convenție militară sau politică". Pactul tripartit nu a fost actul prin care România s-a angajat în război. „Până la 23 august 1944 nu s-a elaborat nici un instrument de drept care să reglementeze în vre-un fel obligații contractuale între Germania și România privind lupta celor două țări contra Uniunii Sovietice, astfel că din punct de vedere al dreptului internațional, România și Germania duceau un război paralel, România având propriul ei obiectiv politic și militar, diferit de cel al Germaniei".

Am declarat „război sfânt", dar standardele armatei române erau cu mult sub cele germane, care în plus avea și experiența războiului. Orgoliul lui I. Antonescu l-a făcut să refuze oferta germană de ajutor și cele două luni de asediu ale Odesei au însemnat 70.000 morți și răniți din partea noastră. Grosul armatei sovietice a fost evacuat.

„În condițiile intensificării activității agenților sovietici și fricii colective de «iudeo-comuniști», la Iași au avut loc incidente, în ziua de 29 iunie, soldați și civili români, precum și unii militari germani atacând populația evreiască, foarte numeroasă la Iași (aproape jumătate din oraș)". (Fl. Constantiniu). Peste două zile, militarii români s-au trezit improșcați cu gloanțe în plin oraș, fapt pentru care, alături de germani, au trecut la execuții sumare. Sunt împușcați 500 iudeo-comuniști. Autoritățile române vor da acum curs cererii germane de evacuare în spatele frontului, a populației evreiești considerată dușmană și trădătoare. Evacuarea s-a făcut în vagoane arhipline și au fost câteva mii de morți, după unele opinii.

În urma unor lupte grele, la 27 iulie 1941, Basarabia și Bucovina de Nord erau în întregime eliberate. Lipsa unui tratat de

alianță cu Reichul și a unor convenții militare „a făcut ca marile unități ale armatei române să fie întrebuințate abuziv, după bunul plac al comandamentelor germane, ceea ce a creat o situație încordată în relațiile de comandament pe front, care uneori a impus și folosirea armelor” (I. Șuța). Avem de-a face cu o trădare a demnității și a intereselor militare românești. Ion Gheorghe vorbește de „rezistența conducerii germane când a fost vorba de a se încheia înțelegeri scrise privind delimitarea practică a drepturilor și îndatoririlor reciproce, chiar în împrejurări care făceau imperioasă o asemenea delimitare, ca de exemplu în problema administrației militare a Transnistriei, în baza acordului de la Tiraspol (30 august 1941) sau în problema prăzii de război...”

Ajunsă la Nistru, în fața armatei regale române se pune opțiunea de a-l trece ori nu. Antonescu s-a decis să treacă totuși Nistrul, adică hotarul României și să intre în teritoriul sovietic. Lui Hitler îi va scrie că „Vă confirm și acum (30 iulie 1941) că voi merge până la capăt în acțiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui dușman al civilizației, al Europei și al Țării mele: bolșevismul rus. De aceea nu pun nici un fel de condiții și nu discut cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu”. Lipsa unei convenții militare va face ca trupele noastre să fie trimise pe fronturi îndepărtate și periculoase. Nemții ne cer mereu noi unități pentru front, ceea ce înseamnă epuizarea rezervei strategice, fapt deosebit de grav.

Guvernul român nu a remis celui sovietic o declarație formală de război când a declanșat ostilitățile și nici măcar nu l-a anunțat pe Gr. Gafencu, ministrul acreditat la Moscova. În „Jurnal 1940-1942”, Gr. Gafencu scria că „Războiul a început fără ultimatum, fără negocieri, fără declarație. O «simplă operație militară». În 24 iunie va fi chemat la Molotov, care îl va întreba „care e situația” pentru că „până mai ieri” era pace, dar acum „trupele dv. sprijină atacul banditesc al nemților”. Gafencu răspunde „nu am primit nici o informație și nici o instrucție”. Acest procedeu nu putea face cinste nici unui șef de stat, dar Antonescu așa a considerat că e bine.

Gafencu îi va spune lui Molotov că „prin politica ei urmată în timpul din urmă U.R.S.S. nu a făcut nimic pentru a împiedica,

„într-o țară noastră, durerosul desnodământ de azi” Interesele noastre naționale au fost trădate de sovietici, care după cedarea teritorială din 1940 au provocat incidente la frontiere, au violat spațiul aerian românesc și au dus o constantă politică destabilizatoare a țării. În vizită la Führer, Molotov s-a interesat de poziția Germaniei în cazul în care Uniunea Sovietică ar ataca România. Hitler s-a opus oricărei agresiuni. Toate acestea, arată Gafencu, au „distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță” față de URSS „și a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român este în primejdie”

Pentru M. Roller, ipochimenul care își spunea academician, trădătorul scârbos al adevărului istoric, la 22 iunie 1941 „România a fost atrasă în mișelescul atac militar dezlănțuit de Germania hitleristă, cu sprijinul imperialismului american și englez, împotriva Uniunii Sovietice. Acest act a fost pregătit în țara noastră de către toate guvernele burghezo-moșierești... Antonescu a realizat planurile pregătite de partidele reacționare, lovind fără cruțare în interesele naționale ale României... Împotriva acestor trădători de țară s-a ridicat în interiorul țării un singur partid politic, Partidul Comunist din România”. Acest partid, când țara plângea în urma raptului stalinist asupra Basarabiei, Bucovinei și Herței, a găsit de cuviință să salute „eliberarea” lor de sub „jugul burghezo-moșieresc”. În 6 septembrie 1941, P. C. din România cerea „Răsturnarea guvernului și a regimului militar-hitlerist trădător de țară, în frunte cu Antonescu... Încetarea masacrării și jefuirii populației din Basarabia și Bucovina”.

La interogatoriul luat mareșalului Antonescu în 1946, întrebând fiind de ce a trecut Nistrul, dacă nu avea intenția de a ocupa teritorii sovietice, răspunsul a fost „...când o țară s-angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă până în fundul pământului pentru ca să distrugă forțele inamice, să câștige războiul... Și răspunsul cel mai bun care vi-l dau este că, atunci când s-a intrat în a doua fază a războiului, pentru cucerirea Transilvaniei de Nord, Ardealului de Nord, armatele române nu s-au oprit la frontieră, au mers până în inima Europei, până la Viena...” Armata a 3 română împreună cu mari unități ale Armatei 11 germane au forțat Nistrul. Luptând în Est cu mult zel, Antonescu avea ciudata idee că va primi

de la Hitler avantaje în Vest, adică anularea dictatului de la Viena și redobândirea Transilvaniei pierdute.

Trecerea Nistrului va fi criticată de Iuliu Maniu și de Dinu Brătianu, care considerau actul ca pe o trădare a intereselor naționale. Iuliu Maniu considera că este inadmisibil „să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare” și să credem că o continuare a „războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizația ei internă, de stat și socială...” La 30 noiembrie 1941, guvernul britanic, ca o consecință a trecerii Nistrului, adresează guvernului român o Notă ultimativă, prin care se arată că dacă până la 5 decembrie 1941 nu oprim operațiunile militare și nu încetăm orice participare activă la ostilități, Anglia ne declară război. Antonescu a respins cererea ultimativă și în 7 decembrie 1941 a intervenit starea de război între România și Anglia. La 12 decembrie 1941, după ce Germania și Italia au declarat război Statelor Unite, România a remis ambasadei americane de la București nota: „Guvernul regal român are onoarea să comunice guvernului SUA că... România se află ea însăși în stare de război cu Statele Unite ale Americii”. Antonescu a reușit, pentru patria pe care atât se lăuda că o iubește, unica performanță din istoria României, de a o implica simultan într-un război cu America, Anglia și Uniunea Sovietică. Americanii nu au luat prea în serios declarația noastră de război și doar la 5 iunie 1942, Roosevelt, la presiunile lui Stalin, semnează declarația de război adresată României. Într-un interviu, Antonescu a făcut următoarea declarație șocantă: „Sunt aliatul Reichului împotriva Rusiei; sunt neutru între Marea Britanie și Germania; sunt de partea americanilor împotriva japonezilor”.

Continuarea războiului peste Nistru a întâmpinat și opoziția unor valoroase cadre militare. Antonescu a reacționat impulsiv, după cum îi era obiceiul, când era contrazis, și comandantul Armatei 4, generalul N. Ciupercă a fost destituit, alături de generalul N. Pălăgeanu. Aceeași soartă o vor avea și generalii A. Orășanu și Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major, care s-a opus trimerii de noi forțe pe front pentru că „războiul este nepopular”.

Pe frontul de Răsărit armata regală română nu și-a trădat onoarea. Pentru sovietici lucrurile stăteau altfel. Noțiunea de prizonier de război i se substituia cea de „dușman al poporului sovietic” care trebuia ucis, dar nu oricum, ci în mod exemplar. Cadrele militare de toate gradele, „dar mai ales activiștii de partid și cei din NKVD, încălcau orice normă de drept internațional privind prizonierii de război. Pe timpul înaintării rapide a trupelor noastre, acestea au găsit soldați români capturați cu câteva ore înainte, mutilați în mod cu totul ieșit din comun, cu ochii scoși, cu urechile tăiate, pielea figurii și a pieptului jupuite. Sovieticii lăsașu intenționat acești muribunzi pe direcțiile de înaintare a românilor cu scop de intimidare și pentru ca efectele să fie cât mai mari înfigeau cuie în capul sau pieptul captivilor cu afișe pe care scriau «Antonescu, iată opera ta»”. (I. Șuța). Antonescu a ordonat ca armata română să nu plătească cu aceeași monedă și să nu-și trădeze onoarea și nici să trădeze principiile dreptului internațional: „Nu suntem hoarde barbare, năvălitoare. Suntem armata dreptului și dreptății, a ordinei, a cinstei, a omeniei. Să fie împușcați toți cei care sunt prinși asupra actelor de vandalism. Ordine, ordine, ordine”. Soldații români „nu au comis jafuri și acte ilegale împotriva populației, așa cum s-a scris în mai toate lucrările istoriografice și în declarațiile conducătorilor politici sovietici”, arăta I. Șuța. Aparatul de propagandă sovietic nu o dată a trădat adevărul istoric și a impus, cu lux de argumente, minciuna ca adevăr.

O mostră de umanism bolșevic, de fapt o trădare a principiilor umanitare, s-a întâmplat la Feodosia, unde în 1942, răniții și bolnavii români au fost lăsați în spital, ca netransportabili, în momentul retragerii. După un contraatac și recucerirea orașului, își amintea cp. I. V. Emilian, în curtea spitalului se înfățișa un tablou de coșmar. Toți cei 50 de răniți, medicul și infirmierii români erau morți, „toți răniții au fost aruncați pe fereastră de militarii sovietici. Înainte de a-i arunca de la înălțime în gol, sovieticii le-au smuls pansamentele, i-au dezbrăcat până la piele, i-au străpuns cu baionetele pe fiecare”. Gheorghe Barbul, în „Memorial Antonescu”, va preciza că până la bătălia de la Stalingrad, „rușii nu au făcut prizonieri”. Numărul foarte mare al prizonierilor căzuți la Stalingrad

a determinat comandamentul sovietic să-și schimbe tactica. Nu puteau fi exterminați atât de simplu zeci de mii de prizonieri.

Campania antisovietică, biruitoare la început, se împotmolește cu trecerea timpului și după dezastrul de la Cotul Donului și Stalingrad, era tot mai clar că Hitler a pierdut inițiativa, superioritatea și în perspectivă războiul. Pentru înfrângerile suferite, comandamentul german și chiar Hitler îi fac răspunzători în bună măsură pe români, care s-au lăsat surprinși de inamic, nu au fost suficient de combatanți, s-au retras în panică etc. Prin prestația defectuoasă, armata regală română, în această viziune, se făcea vinovată de trădarea mașinii de război imbatabile a hitleriștilor. Antonescu a pus lucrurile la punct și a demonstrat că prin lipsa de sprijin a trupelor române de către germani, aceștia au trădat spiritul de camaraderie și pe bravul ostaș român.

Cum să ieșim din război?

La începutul anului 1942, Maniu, cu ajutorul unui aparat de radio emisie, de proveniență engleză, despre care I. Antonescu știa, a luat contactul cu anglo-americanii și a arătat că e dispus să organizeze o lovitură de stat în colaborare cu armata, dacă Aliații recunosc independența și hotarele existente ale țării și trimit un corp expediționar în Balcani. Între 1942 și 1943, Maniu a trimis o mulțime de mesaje englezilor, din care răzbătea limpede că Uniunea Sovietică e considerată principala amenințare pentru România și că salvarea nu poate veni decât din Occident. I. Antonescu cunoștea activitatea lui Maniu, care în fond îl trăda, dar nu a luat nici o măsură contra sa. Când i s-a comunicat că Maniu și alte personalități trădează regimul, Mareșalul a replicat: „Să fie lăsați în pace. Soarta unei țări nu poate să fie pusă pe o singură mână. Dacă aceasta greșește să fie alții care să o ia și s-o ducă mai departe”.

În decembrie 1942, col. D. Dămăceanu și generalii Gh. Mihail, C. Niculescu și Gh. Rusescu au constituit un grup „al celor patru” care viza răsturnarea lui Antonescu. Ofițerii superiori îl trădau pe Mareșal ca să salveze patria.

Antonescu era conștient că Hitler se îndreaptă spre prăpastie, dar susținea în continuare că România va fi aliatul fidel al Reichului.

Rațiuni de stat și de onoare au stat la baza relațiilor cu Hitler. Colaboratorilor le-a spus „...nu-l tratați pe Hitler în maniera BBC. Voi nu avem nici un reproș grav de făcut Germaniei”. Mihai Antonescu care sonda cercurile occidentale pentru o pace separată și cunoștea ideea lui I. Antonescu de a ieși din război dacă anglo-americanii vin în România, i-a replicat Mareșalului: „Concediindu-l (pe Hitler), vreți să-i dați un certificat de bună purtare”. Antonescu nu a dat nici o replică, dar Mihai Antonescu s-a întrebat mai târziu „Oare cum poate fi pus codul onoarei militare înaintea intereselor țării?” Ca un cavaler de modă veche, Mareșalul refuza să înfigă un cuțit în spatele aliatului său. Gh. Barbul a fost frământat de răspunsul la întrebarea „Oare nu era o crimă împotriva țării să te încapățânezi să rămâi alături de o Germanie virtual învinsă?” Cu alte cuvinte, Conducătorul Statului, prin scrupulozitatea lui de a nu încălca un fel de „Cod Bușido”, nu trăda chiar statul pe care îl conducea? Ieșirea din Axă o vedea doar după ce în prealabil informa și primea acceptul Führerului. Ideea era absurdă, pentru că niciodată Hitler nu i-ar fi dat lui I. Antonescu binecuvântarea de a ieși din alianță. Pentru o posibilă defecțiune a României, Führerul avea „Planul Margareta II”. S-a văzut în cazul Italiei și Ungariei cât de prompt au funcționat planurile de ocupare, în momentul în care aceste țări au căutat o soluție proprie de salvare din dezastru. Hitler a considerat că s-a produs față de el o înaltă trădare și a trecut prompt la represiune.

Mihai Antonescu, cu și fără știința lui Ion Antonescu, a trădat Reichul din motive mai puțin patriotice, cât mai ales din interese personale. Mareșalul a aflat și de încercările lui Ică (Mihai Antonescu) de a-și face rezerve în aur și devize în Elveția. Ică își trăda chiar patronul. Demascată, Ică a făcut o scenă lamentabilă și Conducătorul l-a iertat. Și Hitler, prin serviciile sale secrete, a aflat că Mihai Antonescu, se zbate pentru încheierea unei păci separate, acțiune considerată ca o trădătoare față de Germania. M. Antonescu a avut contacte cu ministrul italian Renato Bova Scopa, Italia și România urmând să acționeze în comun pentru încheierea unei păci separate cu Alianții occidentali. Ideea l-a câștigat și pe Ciano, ginerele lui Mussolini. Hitler i-a cerut Mareșalului să-l demită pe trădătorul Ică, dar acesta a refuzat să-și abandoneze colaboratorul.

Ică, mușcat de demonul politicii, se credea îndreptățit să poarte tratative în numele Reichului cu anglo-americanii pentru a ajunge la un compromis. A trimis un memoriu lui Killinger și unul lui Ribbentrop în care enumera toate contactele avute cu Spania, Portugalia, Turcia și avansa și propunea, dacă nu soluții aberante, cel puțin utopice. Când Hitler a auzit despre manevrele lui M. Antonescu a făcut o criză de nervi și a urlat că este trădat. Gh. Barbul, martor la scenă, relatează că Hitler zbiera în gura mare că „*România ar fi compromis grav șansele războiului; așa cum făcuse în 1917, Sixt de Bourbon, ducându-se în tabăra dușmană pentru negocieri, într-un moment când adversarii Germaniei, epuizați de eforturile lor, se gândeau la pace, tot așa Mihai Antonescu deschisese ochii occidentalilor asupra slăbiciunii lui «Festung Europa» (Fortăreața Europa)*”. Führerul a mai prezentat și o telegramă secretă a Departamentului de stat al SUA, semnată de Cordell Hull, care a fost interceptată și decriptată de naziști. În ea se putea citi hotărârea americană: „*Sprijiniți inițiativa lui Mihai Antonescu*”. „*Astfel, România s-ar fi situat în fruntea mișcării de trădare în Europa. Mihai Antonescu o mărturisea el însuși, prin memorandumul trimis lui von Killinger*”. (Gh. Barbul). Hitler cerea insistent demiterea lui Ică și rechemarea în țară a șefilor misiunilor diplomatice românești de la Berna și Madrid care erau „*instrumentele trădării lui Mihai Antonescu*”. Filoff, președintele Consiliului Bulgar îl va trăda pe Mihai Antonescu cu ocazia vizitei la OKW, în legătură cu încercarea de constituire a unui „*bloc al micilor puteri*”, pentru reușita ieșirii din război. Führerul aduce din nou la cunoștința Conducătorului atitudinea trădătoare a subalternului, dar fără vreun rezultat practic. Și Hitler l-a trădat pe Antonescu în aprilie 1943, afirmă Gh. Barbul, atunci când se străduia „*să încheie o pace separată*” cu sovieticii, fără a-l preveni.

Ion Antonescu nu dorea ca Istoria să-l acuze că a trădat Europa prin deschiderea porții pentru intrarea comunismului. La 30 septembrie 1943, colonelul T. Teodorescu, atașat militar la Ankara, îi comunica generalului Arnold, în numele lui I. Antonescu, că, în cazul în care anglo-americanii intrau în România înaintea sovieticilor, vor avea la dispoziție „*42 vagoane de aur, 2 de valută*

in hârtie. 400 de grâu. 300 de porumb și 22 de divizii complet echipate..." Mareșalul a stabilit contacte cu ambasadorul lui Roosevelt la Madrid, profesorul Hayes. Pentru ieșirea din Axă, Conducătorul cerea anglo-americanilor ca Turcia să declare război Reichului și Aliatii să debarce în Balcani. Mareșalul, chiar dacă îl anunța, așa cum o tot repeta, pe Führer de schimbarea de front, decizia sa tot trădarea aliatului se numea.

Probabilitatea deschiderii unui al doilea front în Balcani a fost definitiv anulată. Foreign Office i-a transmis lui Maniu, în ianuarie 1943, că România trebuia să ajungă la o înțelegere și cu sovieticii, nu doar să trateze cu occidentalii. Dar atât Antoneștii cât și opoziția, în frunte cu Regele Mihai, dorea o înțelegere strict cu anglo-americanii. Informați de britanici prin Archibald Clark-Kerr, sovieticii nu manifestă mare interes la a trata cu Maniu. Mihai Antonescu și Iuliu Maniu pornesc o acțiune de tatonare a Moscovei, în cel mai mare secret. Dacă Hitler afla de această trădare ar fi fost un adevărat dezastru. Maniu a luat legătura cu Beneș, care urma să prezinte cazul României lui Molotov și lui Stalin. Spre Moscova mai exista un canal, prin Stockholm. Atașatul de presă a Uniunii Sovietice l-a vizitat pe ministrul Nanu, pe care îl prefera lui George Duca, și i-a propus stabilirea de contacte cu Moscova.

O nouă inițiativă de pace a fost pusă la punct de către Maniu și Ion Antonescu. Și această acțiune urma să fie tot strict secretă, ca Hitler să nu ne acuze de trădare. S-a hotărât trimiterea la Cairo, în februarie 1944, a prințului Știrbei, ca să ia legătura cu anglo-americanii. Știrbei a comunicat că atât guvernul, cât și Regele și opoziția sunt gata să treacă în tabăra Aliatilor, dacă i se garantează României independența, i se respectă drepturile teritoriale și va primi statul de cobiligeranță. La 22 martie, generalul H. M. Wilson, comandantul Forțelor Aliate din Mediterana, a cerut guvernului român capitularea imediată. Mergea pe linia, oricât de absurdă era, a conferinței de la Casablanca, unde s-a stabilit un singur principiu pentru Germania și sateliții săi: capitulare fără condiții.

La 23-24 martie va avea loc o nouă întrevvedere Hitler-Antonescu. Führerul cere maxima mobilizare pentru „războiul total”. I. Antonescu e de acord să colaboreze și să rămână loial, dar cu anumite condiții de ordin militar.

La 2 aprilie, Molotov a anunțat că URSS nu va face anexiuni teritoriale în dauna României – minus Basarabia, nordul Bucovinei și Herța luate în 1940 – și că nu va schimba ordinea socială internă. La 12 aprilie, ambasadorul Novikov remite prințului Știrbei proiectul unei convenții de armistițiu pe baza frontierei din 1940, plata unor despăgubiri, întoarcerea armelor, eliberarea prizonierilor. Dictatul de la Viena era declarat nedrept. Antonescu a respins condițiile la 15 mai, dar continua discuțiile cu rușii la Stockholm. Moscova, prin Alexandra Kollontai, l-a preferat ca partener de discuții până la 23 august 1944 pe I. Antonescu, căruia i-a acceptat și trei cereri, anume un termen de 15 zile pentru reglementarea raporturilor cu Reichul, existența unei zone libere de trupele sovietice pe teritoriul național, unde urma să fie reședința guvernului și moderație în privința sumei despăgubirilor de război. Stalin îl prefera pe Antonescu la negocierea armistițiului pentru că era șeful statului și nu avea încredere în opoziție. Maniu ar fi putut beneficia de sprijinul occidentalilor, dar Mareșalul nu. După ce Antonescu semna armistițiul, Stalin foarte ușor își putea trăda partenerul, ca fost colaborator al lui Hitler și criminal de război. Mareșalul nu accepta pierderea Basarabiei, Bucovinei și Herței, motiv pentru care în fond am intrat în război, și considera acest lucru ca pe o trădare de țară. Opoziția continuă și ea tratativele de la Cairo. Gh. Barbul semnala situația paradoxală *„în care se pune guvernul român autorizând opoziția să negocieze armistițiul în locul său”*.

La 10 iunie opoziția a acceptat condițiile de armistițiu înmânate lui Știrbei la Cairo și a făcut cunoscut Aliatilor că Regele Mihai va acționa în vederea răsturnării guvernului și întoarcerea armelor.

Mareșalul era de părere că *„Mai înainte de a întinde mâinile pentru a ni se pune cătușele, este mai bine să ne încercăm ultima șansă luptând”*. Prefera să negocieze un armistițiu cu arma în mână, decât să capituleze, fără a avea garanții ferme, chiar dacă acest lucru putea costa enorm țara și poporul.

Actul de la 23 august

Relațiile dintre Regele Mihai și Conducătorul Statului se înrăutățesc în permanență, suveranul fiind veșnic marginalizat,

ignorat în mod deliberat, sub masca unei protejări, a non compromiterii, în sensul că Regele, pentru binele său, trebuie să rămână în rezervă. Mareșalul avea ca deviză „Regelui toate onorurile, mie însă toată puterea”.

O primă luare de poziție, mai incisivă, o va avea Regele la 1 ianuarie 1943, când va da citire unui Mesaj pregătit de mareșalul Curții, baronul Mocioni-Stârcea. Killinger, ambasadorul Reichului la București, consideră discursul regal ca o trădare a prieteniei româno-germane și cere înlăturarea lui Stârcea, dar fără nici un rezultat. C. Argetoianu afirma că Regele a dat dovadă de mare maturitate politică și suplețe, intuind precis rolul P.C.R. din acel moment. Deși era un partid minuscule, sub 900 de membri și nu constituia o reală forță, avea în spate tancurile sovietice și pe Stalin. O apropiere de comuniști, din motive pur tactice și de creare a unei imagini mai favorabile a opoziției antiantonesciene se impunea în condițiile în care sovieticii se apropiau rapid de frontierele noastre. Gh. Tătărescu atrăgea atenția încă din septembrie 1943 că „*Pacea va fi încheiată sub semnul biruinței rusești. Sovietele vor cere să li se asigure ca zonă de influență atât Europa Centrală cât și Balcanii. Anglo-americanii nu se vor opune decât cu greu...*” Corneliu Coposu, în „*Preludii politico-diplomatice ale loviturii de stat de la 23 august 1944*”, arăta că la 28 noiembrie 1943, Lucrețiu Pătrășcanu a solicitat o întrevedere cu Iuliu Maniu. În acest prim dialog și în altele următoare, L. Pătrășcanu a declarat că P.C.R. a abandonat tezele inacceptabile privitoare la dezmembrarea României și că e gata să colaboreze cu opoziția pentru răsturnarea regimului antonescian.

La 10 iunie 1943, Cominternul s-a „autodizolvat”. Era o manevră abilă a lui Stalin pentru menajarea susceptibilității occidentului. În fond, controlul Kremlinului asupra partidelor comuniste nu dispărea, dar aparențele erau salvate. Pe toată durata războiului, comuniștii români nu s-au remarcat prin nimic, în afară de pasivitate. La ordinul Moscovei B. Ștefanov a fost înlocuit și prim-secretar al P.C. din România a ajuns I. Foriș. După Conferința de la Teheran, din 1943, sovieticii vor face ample pregătiri pentru cucerirea României. În avantajul rușilor venea și hotărârea de la Moscova a miniștrilor de externe aliați, în care se specifica că orice propunere de armistițiu ori capitulare, venită de la sateliții Axei, trebuia studiată în comun de Anglia, America și URSS.

La 4 sau 5 aprilie 1944, Emil Bodnăraș, din ordinul lui Stalin și după indicațiile lui Gh. Gheorghiu-Dej, „*precum într-un film cu gangsteri, l-a sechestrat pur și simplu pe Foriș*”, nota M. Pelin. Mai târziu avea să fie lichidat. Comuniștii au început să se trădeze între ei, în lupta pentru putere. Dej se pare că l-ar fi asasinat pe Ilie Pintilie profitând de cutremurul din 1940 de la Doftana. În felul acesta scăpa de concurență pe drumul spre șefia P. Comunist. În locul lui Foriș mișcarea comunistă va avea în frunte un triumvirat format din E. Bodnăraș, C. Pârvulescu și I. Rangheț. Bodnăraș, ofițer al armatei române, și-a trădat jurământul militar și a dezertat în 1930 în Uniunea Sovietică. Trădătorul va fi școlit în diversiunea ideologică și sabotaj și în 1936 se va reîntoarce în România. După ce a fost arestat, Bodnăraș, din închisoare, a cerut cetățenia sovietică, pe care Moscova a acceptat-o. În 1942 va fi eliberat.

Marea majoritate a comuniștilor se aflau în închisoare sau în URSS. Lucrețiu Pătrășcanu, „*intelectual de origine burgheză înrudit cu colonelul Ulea, mareșalul palatului*” a rămas principalul reprezentant în libertate al P.C. din România. „*Această înrudire explică de ce opoziția și palatul i s-au adresat lui, ca reprezentant al comuniștilor, în momentul în care și-au dat seama de necesitatea includerii în discuțiile de armistițiu cu rușii și a unui delegat al Partidului Comunist*”. (Vlad Georgescu). La 20 iunie 1944, PNT, PNL, PSD și P.C.R., pentru răsturnarea regimului antonescian, formează Blocul Național-Democrat, B.N.D.

„*Paralel cu acțiunea politică și adeseori întreșându-se cu ea, scria C. I. Kirilescu, lua ființă, în jurul și sub conducerea Regelui, în cel mai strict secret, o organizație cu caracter conspirativ, inițiată de câteva căpetenii ale oștirii și cu persoane din Casa Militară a Regelui și din Garda Palatului*”: C. Sănătescu, C. Niculescu, Aurel Aldea, Gh. Mihail, Iosif Teodorescu, C. Anton, generali, col. D. Dămăceanu și colaboratorii tineri ai Regelui, Mocioni-Stârcea, Niculescu-Buzești, Vișoianu, Mircea Ionnițiu. Participanții la „*complotul politic*” și la „*complotul militar*” au fost catalogați de unii ca trădători, în timp ce în altă viziune au fost considerați patrioți, oamenii care au salvat România de la dezastru.

La 2 august, Churchill, exasperat de tergiversările noastre, a declarat că: „*România trebuie să înțeleagă că Rusia, pe care a atacat-o într-un mod atât de sfruntat și la discreția căreia se va găsi în curând*” i-a oferit „*condiții de pace avantajoase*”. La 20 august 1944, sovieticii au declanșat o nouă ofensivă, pe linia Iași-Chișinău. Antonescu și Freissner, comandantul Frontului Ucraina Sud, preconizau o rezistență pe linia Focșani-Galați și o a doua pe Carpați, ceea ce era puțin probabil că ar fi ținut în loc tăvălugul rusesc, dar cert era că țara ar fi avut enorme pierderi materiale și umane.

În 22 august 1944, Mareșalul s-a întors la București, după inspecția de pe front, și a convocat pentru dimineața de 23 august, la Snagov, o ședință a Consiliului de Miniștri. Acțiunea de răsturnare a lui Antonescu fusese stabilită pentru 26 august, dar evenimentele precipitându-se, trebuia acționat în consecință. În seara de 22 august, I. Antonescu i-a declarat lui Clodius, reprezentantul Germaniei, că dacă frontul din Moldova se va prăbuși, își va lua „*libertatea politică de acțiune*”. Lui I. Mihalache, Mareșalul îi spune că e favorabil încheierii armistițiului și același lucru lui Gh. Brătianu, venit în audiență la Snagov în dimineața de 23 august. Conducătorul a pus însă condiția ca până la ora 15,30 să-i fie adusă o scrisoare din partea lui Maniu și Brătianu, prin care să i se ceară „*oficial*” acest lucru. Dorea o solidarizare a oamenilor politici pentru consecințele viitoare care vor rezulta, inclusiv acceptarea pierderilor teritoriale. Brătianu i-a propus să ceară o audiență la Rege. După alți autori, Emilian Ionescu sau C. Sănătescu i-ar fi cerut insistent să vină. La 15,30 a sosit Mihai Antonescu și la 16,30 Mareșalul. În audiență la Rege, Conducătorul susține că în principiu e de acord cu semnarea armistițiului, dar numai după ce Hitler va fi anunțat și că până atunci se va negocia cu arma în mână. Când Regele Mihai îi va cere demisia, va refuza, deși până atunci va face mare paradă că va fi oricând gata să lase puterea dacă i se va cere. Din ordinul Regelui, o echipă dinainte pregătită și aflată sub comanda lui Emilian Ionescu, va trece la executarea ordinului de arestare. Mircea Ionnițiu, martor la evenimente, nota în „*Amintiri și reflecțiuni*” că Mareșalul a strigat: „*Măine veți fi spânzurați cu toții în Piața Palatului*”. S-a considerat

evident trădat. Și Pamfil Șeicaru a afirmat-o. I. Antonescu a fost trădat de Rege și anturajul său la 23 august 1944.

Demiterea lui Ion Antonescu din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și totodată a întregului guvern s-a făcut de către Rege, factorul constituțional, pe temeiul juridic al Decretului-lege din 6 septembrie 1940, prin care suveranul avea competența destituirii sale pentru o rea guvernare. Demiterea Mareșalului a fost perfect legală, dar arestarea a avut substrat politic. Sub aspect legal, actul de la 23 august nu reprezintă nici „lovitură de stat”, nici „insurecție” și cu atât mai puțin „revoluție antifascistă și antiimperialistă”, ci, sublinia Cr. Troncotă, „pur și simplu exercitarea unui drept al regelui prevăzut în Decretul nr. 3072, lit. «e», din 6 septembrie 1940, prin care Președintele Consiliului de Miniștri - care era un militar (mareșalul Ion Antonescu) - a fost înlocuit, datorită pierderilor dezastruoase suferite de armata română pe Frontul de Est, cu un alt militar (generalul Constantin Sănătescu). Schimbarea comandantului armatei și/sau a guvernului, în cazul unor nereușite pe câmpul de luptă, nu este un caz unic, nici în istoria națională și nici în cea universală. A considera deci, ca trădători, pe toți aceia care l-au părăsit pe mareșalul Ion Antonescu și au ascultat de ordinele noului comandant și ale noului guvern care în treacăt fie spus, avea 14 militari și 5 civili, față de numai 6 militari și 8 civili, în ultima formulă a guvernului antonescian), înseamnă a culpabiliza de trădare întreaga armată și întregul corp al funcționarilor publici, ceea ce este un sacrilegiu”.

Răsturnarea guvernului antonescian, oricâtă grijă au manifestat protagoniștii actului, a fost cunoscută de S.S.I. Eugen Cristescu însă nu a intervenit. L-a trădat pe Mareșal? A trădat interesele naționale? Șeful S.S.I.-ului a fost judecat mai târziu și pentru că „a sabotat actul de la 23 august”.

Tot la 23 august au mai fost arestați și Piki Vasiliu, D. Popescu, C. Pantazi, M. Elefterescu. La 24 august, la ora 02,15, o echipă condusă de E. Bodnăraș îi va prelua pe Ion și Mihai Antonescu și pe ceilalți arestați, pe care îi va duce într-o casă conspirativă din cartierul Vatra Luminoasă. Datorită lipsei de încredere a Regelui în poliție și jandarmerie, nota M. Ionnițiu, s-a

hotărât ca Mareșalul să fie păzit de către civili din cele 4 partide coalizate, dar numai Pătrășcanu va avea o echipă pregătită. Nu a fost vorba deci de o nouă trădare regală. La 3 septembrie 1944, după amenințări repetate, Ion și Mihai Antonescu, împreună cu alți 10 foști demnitari, au fost predați rușilor. În trenul care mergea spre Moscova se afla și Maria, soția Mareșalului, dar acesta nu avea s-o afle decât în 1946.

Noul guvern, în frunte cu generalul Sănătescu, își va începe activitatea. I. Maniu, C. I. C., Brătianu, C. Titel Petrescu, L. Pătrășcanu, intrau în guvern ca miniștri fără portofoliu, dar L. Pătrășcanu era și ad-interim la Justiție. Externele le-a preluat Gr. Niculescu-Buzești, iar Internele Aurel Aldea. În „Proclamația către țară” transmisă la radio, la ora 22, Mihai I a precizat că România a ieșit din alianța cu Axa și că a încetat războiul cu Națiunile Unite, iar „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”. Se mai arăta că „Cel care nu va da ascultare Guvernului se opune voinței poporului și este un trădător de țară”.

Titel Petrescu, în ziarul „Libertatea”, din 5 septembrie 1944, afirma că la 23 august, la ora 20, au fost chemați la Palat ambasadorul von Killinger și generalii Hansen și Gerstenberg. „Li s-a adus la cunoștință că România a rupt legăturile cu Axa, că a trecut de partea aliaților și că armatele nemțești pot pleca libere de la noi fără a fi dezarmate, cu condiția ca înaltul comandament german să le dea ordine să se retragă în completă liniște”. Generalul Gerstenberg și-a dat cuvântul de onoare că așa va fi. „Totuși a doua zi dimineata a început bombardarea Capitalei. Cuvântul de onoare al unui general german fusese călcat în picioare”. Generalul Gerstenberg și-a trădat prin urmare cuvântul dat. Ideea lui Gerstenberg era că lovitura de stat, dată de niște puciși deja intrați în panică, ar putea fi repede înfrântă. La 24 august, ora 01,55, Frissner telegrafiază lui Gerstenberg ordinul lui Hitler: „Camarila trădătoare va fi arestată imediat, iar o eventuală revoltă va fi reprimată”. Dacă Ion Antonescu nu mai era „disponibil”, să se formeze un guvern în frunte cu un general germanofil. Mihail Korne și Ilie Șteflea însă, deși considerați și progermani, își declină orice cooperare. Nu vor să-l trădeze pe Rege.

Armata germană, în 24 august 1944, a luat inițiativa întoarcerii armelor împotriva fostului aliat, România. Guvernul român a declarat la 24 august, ora 16⁰⁰, că „*Țara noastră dorește să-și lichideze prin bună înțelegere raporturile cu Germania și că armata română, rămânând hotărâtă să se apere, nu va întreprinde nimic din proprie inițiativă, nici un act ostil față de armata germană. Guvernul român a declarat, în același timp, că va permite retragerea în ordine a trupelor germane ce vor părăsi de bunăvoie teritoriul nostru*”. Nu a fost prin urmare vorba de ceea ce Mareșalul numea înfigerea pe la spate a cuțitului în fostul aliat. Nemții au deschis ostilitățile și au bombardat Bucureștiul, ținta predilectă fiind Palatul. Armata română s-a apărat. Istoriografia sovietică a anilor '60 a criticat această decizie a noului guvern și a considerat-o drept o trădare, pentru că oferea nemților „*un pod de aur*” pentru retragere.

Actul de la 23 august a avut mai multe interpretări: „Lovitură de Stat”, „Lovitură de Palat”, „conspirație”, „complot”, „insurecție națională”, „insurecție militară”, „revoluție națională antifascistă și antiimperialistă”. Mihail Sturdza, fostul ministru de Externe, legionar, considera că la 23 august a avut loc un act de trădare față de armată și patrie. Trădători ar fi Regele, anturajul și generalul Racoviță. Potrivit lui J. C. Drăgan, („*Istoria românilor*”), la 23 august, prin arestarea lui Antonescu, Regele Mihai a comis un act de trădare națională. Drăgan spune că eventualitatea unei rezistențe pe linia Focșani și întârzierea ofensivei sovietice l-a determinat pe Stalin „*să accepte încheierea unui armistițiu cu modificările propuse de guvernul României*”. Ambasadoarea Kollontay, faimoasa adeptă a „*amorului liber*”, i-a comunicat ambasadorului român la Stockholm, Fr. Nanu, hotărârea, dar telegrama trimisă la București Mareșalului i-a fost înmănată lui Buzescu, care complota contra lui I. Antonescu. Acesta ar fi dat-o lui Maniu, care ar fi pus-o în buzunar, și prin atare gest „*a subminat*” tratativele. Suveranul care era la curent, a acceptat jocul trădător pentru „*a pune mâna pe putere*”. Faimoasa telegramă, prin care Stalin ar fi acceptat toate propunerile lui Antonescu și care ar fi sosit la 23 august, nu a existat în realitate. Buzescu, Maniu și Regele nu pot fi acuzați de trădare. Telegrama incriminatoare nu a fost găsită niciodată și nici sovieticii nu au spus că ar fi trimis-o.

O altă trădare regală, după opinia lui Drăgan, fost legionar dar infocat adept al Mareșalului contra căruia Legiunea a făcut o rebeliune, ar fi „Comunicatul” de la ora 22 „că a fost încheiat armistițiul, un neadevăr flagrant, pentru că el (Mihai I) și oamenii săi nu aveau căderea să întreprindă o asemenea acțiune. Armistițiul însemnează o înțelegere între două părți care cad de acord să suspende ostilitățile până la încheierea păcii. La 23 august 1944 nu s-a stabilit nici o înțelegere cu nimeni. România a fost tratată ca țară învinsă și ocupată, o țară care capitulează fără condiții, din care cauză a și fost prădată ca țară inamică... Prin proclamarea unilaterală a armistițiului de către regele Mihai s-a comis cea mai mare trădare din istoria României. Armata română a fost trădată și immobilizată de propriul ei șef, în timp ce se afla în luptă cu inamicul, un act fără precedent în istoria militară... Trădarea din 23 august a deschis calea ocupării necondiționate a României de către armatele sovietice... Partea germană a acuzat România de trădarea aliatului de până ieri. Dacă se ține seama de Dictatul de la Viena se poate spune că o trădare a compensat altă trădare. Culpă pentru cele două trădări o poartă Hitler și regele Mihai...”

În ședința din 15 iulie 1944, a forțelor potriynice lui Antonescu, s-a analizat „Planul loviturii de stat” din unghiul problemelor militare. În legătură cu marile unități române de pe front, intercalate de trupele germane, „s-a adoptat concepția sovietică care pune armata română într-o situație insurmontabilă. Se menționa că marile unități române «vor primi ordine să permită trupelor sovietice să treacă și apoi să continue lupta împreună cu armatele aliate până când țara va fi complet eliberată de sub germani, inclusiv Transilvania»... O asemenea concepție era practic irealizabilă. A considera că trupele sovietice, care cu câteva minute înainte erau trupe inamice pentru cele române, vor trece prin dispozitivul acestora fără ca să le nimicească, sau să le dezarmeze și captureze era o soluție aberantă”. (I. Șuța). Arhitecții loviturii de Stat au trădat din nepricepere și naivitate trupele de pe front și într-adevăr peste 130.000 de militari români au fost declarați prizonieri, mulți și după 2 septembrie 1944. Deposezați de toate bunurile, cizme, stilouri, ceasuri, echipament, prizonierii au fost

trimiși în gulagul sovietic. Acești prizonieri care în conformitate cu dreptul internațional nu trebuiau să aibă acest statut, prin trădarea oricărei legalități vor suferi ani de zile în detenția sovietică. La 29 august, Comandamentul marinei militare sovietice a cerut ca Flota română să fie adusă la Odesa și ordinul s-a executat.

După opinia lui N. Baciuc, Antonescu „nu numai că nu a refuzat să încheie armistițiul, dar ceruse el însuși audiență la Palat, tocmai pentru a anunța că va semna armistițiul pe care-l ceruse. Actul de la 23 august 1944 este actul personal al M.S. Regelui”. Maniu și Brătianu nu au fost prezenți și nu au știut nimic. Pătrășcanu „a avut un rol mult mai important” decât s-a crezut. Complotiștii nu au vrut ca „mareșalul să facă el armistițiul”.

La 24 august 1944, la ora 4,30, un avion pleca spre Istanbul, cu lt. col. Șt. Niculescu la bord, împuternicitul guvernului Sănătescu, ca să prezinte noua situație Aliatilor și să ceară încheierea imediată a armistițiului. Știrbei și Vișoianu vor primi puteri depline să semneze de urgență, la Cairo, armistițiul cu URSS. Gr. Niculescu-Buzești cerea ca pe lângă punctele prezentate anterior la Cairo, în armistițiu să fie incluse și cele 3 puncte pe care sovieticii i le-au comunicat lui Nanu, la Stockholm, la 2 iunie, adică termenul de 15 zile acordat nemților pentru retragere, o regiune liberă de operațiile sovietice și o diminuare a cuantumului despăgubirilor.

La 24 august, ora 16,30, Radio București a transmis declarația de război împotriva Germaniei, pentru că nemții „încălcându-și angajamentul” ne-au atacat. Declarația de război este astfel consecința trădării germane.

Hitler „s-a hotărât să facă acum ceea ce refuzase permanent până atunci: anume, el a încercat să colaboreze cu Garda de Fier, sperând ca astfel să câștige pentru cauza germană cel puțin unele părți din armata română” (A. Hillgruber). H. Sima, conducătorul legionarilor, care a fost condamnat la moarte în contumacie pentru crima de înaltă trădare, va continua să trădeze. Va fi pus de Hitler în fruntea unui „guvern național”, dar rapid va trăda încrederea Führerului. Cei 60.000–80.000 de adepți pe care spunea că îi are în România și care ar fi gata pentru lupte de partizani, nu existau. De abia la 10 decembrie 1944, la Viena, s-a realizat un cabinet complet

al așa zisului „guvern național” român, în care Mihail Sturdza deținea externele. Într-o discuție cu generalul Rădescu, în 1950, în SUA, M. Sturdza a fost acuzat că a acceptat să facă parte dintr-un „guvern” trădător. Ex ministrul contraataca: „pe cine crede el (Rădescu) că Poporul Român ar fi dispus astăzi a acuza de trădare, pe cei care l-au dat pe mâna Muscalilor sau pe cei care au făcut o ultimă efortare pentru a-l salva?” Guvernul H. Sima nu și-a depășit niciodată condiția de guvern fantomă, dar prin diversele activități, propagandă și acțiuni în rândurile prizonierilor, a devenit trădător de țară. Ca prizonieri de război români și bulgari, erau cei capturați în luptă și cei care s-au predat din proprie voință. Aceștia din urmă pot fi considerați trădători de țară. În urma propagandei legionare s-au format două regimente din prizonieri români de război din care un regiment a și luptat în Polonia. H. Sima nu a acceptat ca aceste trupe să lupte contra armatei regale române. Trădătorul avea și scrupule...

În 26 august, N. Novikov, delegatul sovietic la Cairo, va accepta propunerea guvernului Sănătescu de armistițiu, inclusiv cele trei puncte suplimentare. Novikov ne anunță că armistițiul se va semna la Moscova. „Scopul iminentei amânări a armistițiului, sublinia A. Hillgruber, era evident: armata roșie trebuia să ocupe mai întâi, dacă era posibil, întreaga Românie, pentru a se asigura împotriva oricărei eventualități”. Din acest motiv, Convenția de armistițiu se va semna la Moscova, la 12 septembrie 1944.

O întrebare mai persistă încă în legătură cu P. C. în evenimentele din august 1944 și anume dacă P.C.R. a acționat din propria voință sau la directivele Moscovei? Cert este că principalul beneficiar al actului de la 23 august 1944 a fost URSS-ul. Adepții lui Antonescu, care uită voit deportările evreilor din Transnistria și în general atitudinea față de evrei și țigani a Mareșalului, îl contrapun în chip de erou victimizat Regelui Mihai I. Prin această prismă, Regele a fost acuzat de trădare, fie ca instrument al comuniștilor din țară, fie ca al Moscovei. În paranteză să precizăm că dacă patriotul Antonescu ar fi câștigat războiul alături de Hitler, soarta României ar fi fost cumplită. Göring i-a prezentat lui Farinacci „noua ordine” nazistă, prin care România urma să fie împărțită în

două zone economice, „*Sibenburgien*” (Transilvania, Banat, Crișana) și „*Ost-Land*” (Oltenia, Muntenia, Moldova). Dobrogea urma să fie alipită Bulgariei. Mareșalul aliat până în pânzele albe cu Hitler, trăda sau nu patria?

Pentru P. C., Mareșalul era invariabil un trădător și „*Scânteia*”, apoi „*România liberă*”, îl etichetau cu orice prilej astfel. M. Roller afirma că „*Armata Sovietică, în marșul ei victorios, a eliberat nordul Moldovei*”, dar nu explică de cine? Dacă a eliberat acest teritoriu de armata română, înseamnă că de fapt l-a cucerit. După autorul citat, P. C. a fost „*în fruntea forțelor populare patriotice*” care au organizat „*răsturnarea regimului fascist antonescian și întoarcerea armelor împotriva ocupanților*”, în timp ce „*Maniu și Brătianu, făceau încercări desperate de a salva pe Antonescu*”. Trădarea adevărului istoric este flagrantă. În primul rând P. C. era, după expresia Regelui Mihai, „a cincea roată la căruță” și în al doilea rând nici Pătrășcanu și nici Bodnăraș nu puteau da ordine armatei regale să facă o schimbare de front. Tătuca Stalin eventual putea distruge armata noastră, dar nu putea să-i dea ordine. O altă trădare a adevărului este afirmația lui Roller că România ar fi fost eliberată de glorioasa Armată Roșie. Sovieticii intră „glorioși” într-un București gata eliberat, dar se poartă ca într-o capitală inamică, cucerită prin luptă. Cuvintele „*davai ceas, davai palton, / că așa-i tovarășia la om*” sunt o tristă realitate. Roller vorbea cu mânie proletară de jaful hitlerist comis asupra României, dar nu sufla o vorbă despre jaful făcut de sovietici.

Comuniștii, în mod treptat, au reușit să-și impună propria variantă asupra evenimentelor din august 1944, marginalizând pe adevărații protagoniști și apoi apărând, împăunați cu merite pe care nu le-au avut, în prim plan. Trădarea adevărului istoric a fost atât de perfecționată, încât minciuna părea de-a dreptul verosimilă. „*Scânteia*” din 16 ianuarie 1945, acuza protagoniștii actului de la 23 august, pentru că inițial au fost de acord ca scoaterea țării din război să o facă Antonescu, iar actului ca atare i se contesta caracterul național. Ștefan Voicu spunea că „*Gheorghiu-Dej a fost în fruntea partidului, în pregătirea lui 23 august*”, iar Miron Constantinescu „*că tot ce au făcut în vederea lui 23 august, tovarășii Pârvulescu, Bodnăraș, Pătrășcanu a fost îndeplinirea directivelor precise date*

de lovarășul Gheorghiu-Dej de la Caransebeș sau în spitalul Târgu-Jiu... " Ca un veritabil „Naș”, „capo di Mafia”, Dej dădea ordine, tăia și spânzura...

La plenara C. C. a P.C.R. din 1961, Dej spunea că Ana Pauker și V. Luca, reveniți din URSS cu tancurile sovietice, care acolo unde intrau impuneau și ideologia, au criticat faptul că P.C. s-a alăturat partidelor democratice pentru răsturnarea regimului antonescian. Teoria lor era că mult mai bine „prindea” dacă răsturnarea ar fi fost lăsată doar pe seama armatei sovietice. În felul acesta, clasa muncitoare, fără a mai fi obligată să coopereze cu partidele burgheze, putea prelua direct și imediat puterea politică.

Bellu Zilber a fost de părere, într-o confesiune din 1968, că Pătrășcanu nu a avut mandat de la partidul comunist să ia legătura cu cercurile palatului. Buzești l-a întrebat „*de unde avem dovada că dumneata reprezinți partidul comunist?*”. Pătrășcanu a tăcut și nu va relua legăturile cu Palatul decât după îndepărtarea lui Foriș și Kofler. Pătrășcanu „*n-a avut mandat din partea nimănui și ...ceea ce a făcut el era o cacialma... El a jucat pe cont propriu și a intervenit al doilea om al partidului, Bodnăraș, numai după ce era format noul birou politic...*”

După unele afirmații, Stalin a fost foarte enervat când a auzit despre lovitura de stat de la 23 august și că P.C. și-a dat concursul la reușita actului. Se simțea trădat, pentru că scopul lui era ocuparea militară, prin luptă, a României, și rapida și totală îngenunchere a ei. Când s-a întâlnit cu Pătrășcanu, Stalin l-a apostrofat: „*De ce ai făcut 23 august?*”

În 1951, Dej susținea că Foriș ar fi fost un agent provocator și trădător, dar că în partid erau și alte „*elemente trădătoare*”, care au provocat arestările lui Teohari Georgescu și I. Chisinevski. „*Trădătorii desfășoară o acțiune perfidă și criminală de descompunere și lichidare a organizațiilor de partid, predau în mâinile Siguranței și Gestapoului cadrele de bază ale partidului și denunță acțiunile de sabotaj și de partizani organizate de comuniști*”. Plenara C.C. din 1961 l-a acuzat în unanimitate pe Foriș ca trădător. Ceaușescu îl va reabilita pe Foriș, dar nu-l va inculpa pe Bodnăraș, cel care l-a destituit și sechestrat.

Despre destituirea lui Foriș și formarea triumviratului Bodnăraș, Pârvulescu, Rangheț, nu a fost consultat „Biroul P.C.” al Anei Pauker și V. Luca. A. Pauker și V. Luca au format în URSS un „birou extern” al reprezentanților P.C.R., iar A. Pauker și acoliții ei, Borilă, Coliu, Valter Roman, Pintilie Bodnarenco, ș.a., se considerau conducătorii partidului. Liderul comuniștilor din închisori era Dej, susținut de Gh. Apostol, Chivu Stoica, I. Chisinevski, Miron Constantinescu, Moghioroș și Ceaușescu. A. Pauker, evreica care a devenit „Tigroaica”, reîntoarsă în septembrie în bagajele trupelor sovietice, a criticat demiterea lui Foriș și și-a exprimat regretul față de acesta. După 23 august, între grupul comuniștilor din interior și cel din exterior, se vor da dure bătălii pentru putere, în care trădarea sau etichetările ca atare aveau să joace un rol foarte important.

VII. TRĂDAREA COMUNIȘTILOR ȘI ABDICAREA FORȚATĂ A REGELUI MIHAI

Cot la cot cu diavolul

Din inițiativa lui Stalin, Ana Pauker va colinda lagărele unde se aflau prizonierii români, pentru a forma divizia „Tudor Vladimirescu”. În „Divizia stalinistă «Tudor Vladimirescu», N. Fuiorea precizează: „Crearea acestei unități a constituit o mare tragedie pentru prizonierii români, care au refuzat înscrierea în rândurile ei și a rămas și va rămâne o pagină neagră în istoria noastră... A fost o tragedie pentru întreg poporul român, prin rolul nefast pe care l-a jucat în țară această divizie, după terminarea ostilităților, favorizând direct reușita actelor de trădare națională, falsificarea alegerilor, arestarea oamenilor de seamă ai țării, înlăturarea monarhiei, sărăcirea poporului etc. A organizat și cultivat delațiunea, minciuna, favoritismul și parvenitismul...” Ana Pauker dorișe ca această divizie trădătoare să acționeze inițial doar ca forță de poliție. Divizia făcea organic parte din mari unități ruse, comandate de generali ruși, care în operațiunea Debrețin aproape că au decimat-o în mod inutil.

Prin delațiune, demagogie, presiuni, promisiuni mincinoase, soldații și ofițerii români aflați în prizonierat în URSS au fost atrași să intre în această divizie, care trebuia să discrediteze armata regală română. Ostașii aveau politrucii, grade sovietice, semne distinctive și altă uniformă.

În lagărul de la Oranki, cu toată propaganda, A. Pauker nu găsește prea mulți prozeiți. Ofițerii refuză să-și trădeze jurământul militar. Căpitanul Scarlat a spus că legile românești interzic militarilor să desfășoare acțiuni politice și că este o dezonoare călcarea jurământului față de țară. Până la urmă col. Cambrea și col. Captaru au acceptat să intre în divizia „T. Vladimirescu” și chiar să-i facă propagandă, dar trădătorii au fost priviți cu dispreț de ceilalți ofițeri. Căpitanul N. Popescu i-a spus colonelului Cambrea că nu-i poate aproba atitudinea capitulară și trădătoare, pentru că soldatul român are o credință, un ideal scump și o țară căreia i-a

depus jurământul. Ana Pauker l-a etichetat pe căpitanul patriot drept „bandit fascist”. Ofițerii români care s-au exprimat deschis contra înființării diviziei „T. Vladimirescu” au fost duși în lagărul de exterminare de la Ela Bug.

Renegata divizie „T. Vladimirescu” a avut și o soră mai mică, la fel de nefastă, divizia „Horia, Cloșca și Crișan”, care își leagă numele de al altui trădător, Lascăr Mihai.

La 23 august 1944, nota Ghiță Ionescu, „armata română a fost simultan atacată atât de trupele germane cât și de cele sovietice” și a fost „dezarmată de către trupele sovietice pe întreg frontul din Moldova”. Armatele sovietice s-au comportat diferențiat în Bulgaria și România, unde „armata lui Malinovsky s-a purtat asemeni unor hoarde de năvălitori”. Această „comportare a fost deliberată”. Prada totală înșușită de sovietici din România, între 23 august și 12 septembrie 1944, a fost de 2000 de milioane de dolari. Prin colaborare cu România, Stalin înțelegea „totala subordonare a intereselor și simțămintelor românilor față de URSS”. Gh. Apostol se grăbește să pună în practică „învățătura” stalinistă și în „România liberă”, din 30 august 1944, transmite „recunoștința noastră glorioasei și eroicei armate roșii eliberatoare”. Trăda adevărul că armata regală română a neutralizat singură armata germană din România și că trupele sovietice au înaintat pe un teritoriu liber, fără nici o luptă și că au intrat într-un București gata curățat de nemți.

Problema fundamentală a noului guvern, înainte și după Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, semnată la Moscova, a fost aceea a statutului juridic internațional al României și în primă instanță recunoașterea cobeligeranței. După 23 august, România devenise de iure și de facto cobeligerantă, dar Aliații nu i-au recunoscut acest statut. Națiunile Unite au trădat un adevăr peremptoriu și interesele României, prin faptul că ne-au recunoscut doar calitatea de beligerant, nu și de cobeligerant. Gr. Niculescu-Buzești cerea în 28 august, ca Națiunile Unite să recunoască guvernul român ca aliat, pentru că „se află în situația de facto de cobeligerant”.

La 29 august 1944, o delegație română, condusă de L. Pătrășcanu, pentru că Maniu și Brătianu au refuzat să facă parte din

ca, pe motivul că dacă ar semna un act prin care erau de acord cu cedarea Basarabiei și Bucovinei rușilor ar trăda România, a plecat la Moscova ca să semneze Convenția de armistițiu. La 10 septembrie delegației române i se pune la dispoziție textul Convenției, iar Molotov, care are rolul de vioara întâi, pentru că A. Harriman și A. Clark-Kerr, cei doi ambasadori accidentali, sunt doar observatori tăcuți, spune că românii trebuie doar să semneze textul gata pregătit și nu să-l discute. L. Pătrășcanu, care venise la Moscova, nota A. C. Kerr, „convins că, în calitate de comunist, va găsi de îndată cheia spre inimile rușilor și va dezăvori ușa pentru un armistițiu mai blând...” își vede de la început toate speranțele trădate. Nici o sugestie românească nu va fi acceptată de Molotov și România nu va fi tratată ca țară care prin propria sa voință a ieșit din război. În „Preambul” se arăta că „...recunoscând faptul înfrângerii României” în război, s-a cerut armistițiul, ceea ce era o trădare a unui adevăr istoric și va avea grave consecințe în viitor. Maniu a afirmat că s-au trădat și negocierile de la Cairo: „...ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova”.

Rușii au pus pe seama României sarcina întreținerii armatei de ocupație, au cerut 300 de milioane de dolari, plătibili în 6 ani drept despăgubiri de război, arestarea celor acuzați de crime de război și au refuzat să precizeze data când trupele sovietice vor părăsi țara. Nu se recunoaște cobeligeranța României, dar suntem obligați să participăm la războiul antihitlerist cu 12 divizii. Nu se discută nici soarta prizonierilor de război din URSS, dar s-a cerut predarea ca trofee a oricărui material de război care a aparținut Germaniei și sateliților săi. Se va institui cenzura și controlul asupra publicațiilor, telefoanelor, cifrului pentru corespondența cu străinătatea și vom preda toți prizonierii și „pe cetățenii Uniunii Sovietice luați cu forța în România”. Față de această prevedere, Maniu, la întoarcerea delegației de la Moscova, îl va întreba pe L. Pătrășcanu „...se poate întâmpla să vină un ofițer sovietic, cu un detașament să ia pe d-nii Halipa, Pelivan... Și atunci? Ce facem?... Ceea ce aș dori este să știu ce situație au acești români care au luptat pentru Unire pe vremuri. Sunt considerați trădători, sau ca cetățeni care nu pot fi urmăriți de ruși?”

Convenția declara nul Arbitrajul de la Viena, dar lăsa deschisă problema dacă Transilvania va fi ori nu reintegrată în totalitate României. Basarabia, Bucovina și Herța erau definitiv pierdute. Pentru realizarea unui control asupra modului de îndeplinire ale clauzelor armistițiului s-a înființat Comisia Aliată de Control, care acționa în numele Puterilor Aliate, dar în fond era o comisie strict sovietică, în care reprezentanții anglo-americani făceau doar figurație, când nu erau preocupați să găsească „pateu de găscă”. Nutriția mai presus de orice!

Victor Frunză considera că „instrumentul inițial de impunere a voinței lui Stalin și de transformare a țării într-un satelit, a fost înainte de toate Convenția de armistițiu”. Ea, nota Harriman, prevedea „un control nelimitat asupra vieții economice a României” și „puterea polițienească pe durata perioadei de armistițiu”. Înaltul Comandament Aliat, cu specificarea expresă „sovietic”, tăia și spânzura după bunul plac. Interesele României au fost trădate. Convenția, sublinia N. Baciuc, era în fond „un dictat, o capitulare necondiționată... cea mai diabolică mașinație realizată vreodată de un jurist”. Cu acordul tacit al occidentalilor țara se afla sub ocupație militară sovietică, în timp ce armata ei lupta „cot la cot” cu rușii împotriva hitlerismului.

Nicoleta Franck, în lucrarea „O înfrângere în victorie”, vorbește, ca și alți istorici de altfel, despre trădarea occidentului față de România. A fost o trădare premeditată? La Conferința miniștrilor de externe din Moscova (oct. 1943), Anthony Eden a declarat că „Guvernul englez crede că Uniunea Sovietică are dreptul să decidă singură problemele referitoare la România”, iar Churchill că „nu are nici o simpatie pentru România”. În condițiile în care Armata Roșie, în octombrie 1944, se afla deja în Bulgaria și „nimic nu-i va putea opri să mărșăluiească în Turcia și Grecia”, Churchill va încerca să mai salveze ce se mai putea salva. Premierul englez a decis să ofere România lui Stalin, contra unei zone de influență engleză în Grecia și Mediterana. Churchill, pentru interesele Imperiului britanic, trădează Europa de răsărit și o vând lui Stalin. Premierul „perfidului Albion” îl va convinge și pe Roosevelt de „justetea” planurilor sale și președintele american le va accepta la

12 iunie 1944, cu „rezerva ca să fim atenți să nu se stabilească astfel de zone de influență” decât „pentru o perioadă «de încercare»”, formulare imposibil de descifrat.

La 9 octombrie 1944, la Kremlin, la ora 22, Churchill, după cum rezultă din „Memoriile” sale, îi spune lui Stalin: „Hai să aranjăm treburile noastre în Balcani. În ceea ce privește Marea Britanie și Rusia, ce ai zice dumneata să aveți 90% predominare în România, noi 90% în Grecia... În timp ce propunerea mea se traducea, am luat o jumătate de pagină de hârtie pe care am scris propunerea mea... Stalin a luat un creion albastru și roșu și cu partea albastră a făcut «un large tick» (hifare)... și a pus hârtia pe masă. Eu am luat-o și am spus: «Nu este oare prea cinic cum am dispus de soarta a milioane de oameni în această manieră insolită? Hai să ardem hârtia!» Stalin mi-a răspuns: «Nu, ține-o dumneata»”.

Churchill a susținut că aranjamentul de procentaj era din necesități militare pe o perioadă de 3 luni. În realitate a devenit permanent. Prin trădarea lui Churchill, estul Europei intra fără nici un efort în buzunarul lui Stalin. Pentru această vânzare de ludă, premierul britanic a primit o ladă de caviar și una de vodcă. Atât valora România?

În „*Agonia României*”, N. Baciuc aprecia că „abandonarea Europei de răsărit a fost nu numai o crimă, dar și o fatală greșală politică” și că la Kremlin, „Churchill a trădat principiile fundamentale ale democrației, a trădat prietenii ce au luptat alături de el în primul război mondial, ca România, și a săpat mormântul Imperiului Britanic”. Roosevelt „a acceptat, dacă nu de iure, în tot cazul de facto sferele de influență...” Unii diplomați americani au susținut că Departamentul de Stat nu a cunoscut aranjamentele zonelor de influență și că din punct de vedere juridic, aceste „procentaje” nu au nici o valoare pentru SUA. Poporul și Congresul american nu au știut nimic. Dar nici la București nu s-a aflat nimic și românii erau la fel de ignoranți și în ceea ce privește afirmația lui Stalin că „acest război nu este ca cele din trecut; cine ocupă un teritoriu își impune și propriul său sistem social”. În felul acesta oamenii politici români, dar și cetățenii de rând, au salutat cu încredere, spunea Vlad Georgescu, Conferința de la Ialta, care

potrivit lui N. Baciuc, va însemna de fapt „crucificarea României” și nu învierea ei.

În „Jurnalul” său, generalul Sănătescu prezenta succint situația creată în urma loviturii de stat de la 23 august, astfel: „Avem mari nemulțumiri, întrucât bande de soldați ruși jefuiesc și mai ales confiscă toate automobilele fără vreun control. Caut să iau contact cu primul general apărut la Colentina... Evident, acest general ne este un mare dușman (31 august)... Pe motivul că suntem încă în război, rușii pradă peste tot (1 septembrie)... Curățirea completă de germani a făcut-o numai armata noastră, deși comunicatele rusești arată că ei au trebuit să cucerească, pe rând, localitate cu localitate – or, asta este cu totul fals: au înaintat pe teritoriul românesc fără a trage un foc de armă (2 septembrie) ...Rușii au ocupat legația germană și au luat șase generali germani. Am protestat... întrucât toți germanii din România sunt prizonierii noștri (3 septembrie).

La 7 septembrie 1944, din ordinul comandantului Frontului ucrainean, Armata 4 română, Armata 1, Corpul 4 armată pe Dunăre și Corpul aerian, au trecut în subordinea unor comandamente sovietice. Angajarea armatei române în războiul antihitlerist s-a făcut din 23 august 1944, dar fără „să fi existat vre-o convenție sau tratat internațional, care să reglementeze statutul juridic al țării noastre, drepturile și obligațiile ce trebuiau să revină fiecăruia dintre participanții la război, modalitățile de cooperare în luptă și operație a armatei române cu cea sovietică” (I. Șuța). Această situație care în fond însemna o trădare a intereselor armatei române, se va menține până la sfârșitul conflagrației. Subordonarea față de ruși a armatei noastre a dus la o „topire” a ei în armata sovietică, așa încât de foarte multe ori nici măcar nu suntem pomeniți în texte ori hărți operative. Trebuia să predăm toți prizonierii luați și toate trofee. Comandamentul Suprem Național, Marele Stat Major român, nu mai au nici o atribuție operațională, iar Marele Cartier General nu mai funcționează. Marele Stat Major a rămas în țară, în spatele frontului și generalul Gh. Mihail a demisionat ca semn de protest față de trădarea armatei române. Unitățile militare din țară au fost permanent tracasate și umilite, fapt ce contravenea dreptului

internațional. Pentru atitudine zisă dușmănoasă față de armata sovietică, autoritățile militare rusești arestează soldați și ofițeri români, ba chiar îi condamnă la moarte, ca pe sublocotenentul Petre Munteanu sau fruntașul Udrea Gheorghe. Rușii se considerau trădați, dar ei trădau normele internaționale și suveranitatea țării. Trupele române sunt trimise în acțiuni sinucigașe și sovieticii cer, fără o pregătire de artilerie corespunzătoare, să atace direct obiective care puteau fi ocolite ori încercuite. Cu toate aceste sacrificii armata română e permanent suspectată ca virtuală trădătoare și subapreciată de comandamentele rusești. Armata a 4-a română nici măcar nu este pomenită de sovietici că luptă pe front.

Generalul Macici va fi destituit de ruși și mai târziu arestat, iar generalul Gh. Avramescu și generalul N. Dragomir, chemați la punctul de comandă al frontului, vor fi și ei arestați de sovietici. C. Sănătescu, în „Jurnal”, nota că a fost informat că generalul Avramescu, comandantul Armatei 4, *„are o atitudine foarte suspectă. Merge singur pe front, își are toată familia la postul de comandă, și familia sa este recunoscută ca legionară, apoi, și mai grav, a lăsat să treacă frontul la germani pe un legionar înfocat, Sângeorgiu, care fusese capturat pe front de către Corpul 2 Armată”*. A. Hillgruber nota că Avramescu *„intenționa să treacă cu trupele sale de partea Germaniei. Dar planul său a eșuat, deoarece Avramescu a fost trădat de către șeful Statului său Major”*. Generalul a fost considerat trădător de către sovietici și a fost practic răpit și dus în URSS, dar alături de el vor fi arestați și translatorul, cp. Sergiu Glavce și medicul personal, Al. Țețulescu. Familia lui Avramescu a fost deasemenea arestată și va executa detenția în URSS.

O preocupare constantă a rușilor a fost reducerea armatei române din interior, de teama unei posibile trădări și confiscarea Arhivei de stat și a armatei.

După 23 august 1944, România a devenit o țară ocupată. Organele de stat nu au mai putut să-și exercite funcțiile suveranității. Un val de crime, violuri, tâlhării, abuzuri va lovi țara. C. Rădulescu-Motru, în „Revizuirii și adăugiri. 1944” avea să noteze că rușii pradă tot și că în țară s-a introdus un climat de teroare: *„Ți-e frică să vorbești deschis chiar cu prietenii...”* Comandamentul

sovietic, ca la Deva de exemplu, procedează la arestări și rechiziții arbitrare. Generalul Korniev a ordonat la Craiova arestarea tuturor funcționarilor din administrația de stat, în frunte cu primarul „*Suveranitatea statului român a fost violată și atunci când, Comisia Aliată de Control a decis ridicarea și deportarea în URSS a cetățenilor români de origine germană. Până în septembrie 1947 au fost ridicate 9562 de persoane din care 9039 sași și șvabi, 475 de altă naționalitate și 48 supuși germani*” (I. Șuța). S-a cerut și predarea tuturor cetățenilor români care au avut domiciliul în Basarabia și Bucovina în perioada 1940–1941. Ei au fost considerați cetățeni sovietici, deși exista libertatea emigrației și alegerii cetățeniei. Aproximativ 40.000 de cetățeni români refugiați din Bucovina, Herța și Basarabia au fost duși în URSS. Se trădau regulamentele internaționale și frații de sânge sub presiunea ocupantului sovietic. Și acest ocupant a rămas în țară până în 1957. Numai valoarea bunurilor rechiziționate de ruși până în ianuarie 1945 totaliza peste 50 de miliarde de lei.

Etapele cuceririi puterii de către comuniști

Obiectivul lui Stalin a fost ca la sfârșitul războiului, Europa de est să fie complet comunizată și satelizată Uniunii Sovietice. Pentru realizarea acestui deziderat, Iosif Visarionovici s-a bazat în România pe comuniștii din interior, dar mai ales pe grupul exteriorilor. Comuniștii, lipsiți de suprafață politică până la venirea tancurilor sovietice, vor fi executanții fideli ai directivelor Moscovei, slugi înfeudate total „genialului” Stalin, trădători de neam, de țară, de lege și de credință.

Neagu Cosma afirma că „*elementul alogen a jucat rolul principal în orchestra comunist-stalinistă; a fost pe post de vioara întâi. Persoane din rândul unor minorități naționale - am în vedere în primul rând pe evrei și pe unguri - au jucat rolul de cal troian în cucerirea comunistă a României, în subordonarea și distrugerea ei din interior spre folosul unor puteri străine*”. Ei au fost primii trădători, ceea ce nu disculpă pe comuniștii români de origine. Sănătescu nota în „*Jurnal*”, în octombrie 1944: „*Comuniștii, care*

nu însemnau nimic până la venirea rușilor. acum, cu protecția lor și mai ales cu fondurile ce le-au pus la dispoziție, au devenit foarte combativi și, dirijați de ruși, au uitat că sunt români și pun interesul partidului mai presus de al țării. Le-a fost ușor să organizeze pe muncitorii din fabrici și cu amenințări să-i scoată mereu la manifestații, spre a face dificultăți guvernului prin provocarea de agitații și diminuarea producției... Comuniștii lucrează după planul bine cunoscut după care s-a lucrat în Rusia și probabil că este un regizor trimis de la Moscova, care conduce toată campania de propagandă, fiindcă din comuniștii noștri nu este nici unul atât de capabil încât să conducă această operă, în plus nici unul nu are vreo experiență”.

În „*Fantoma lui Gheorghiu-Dej*”, Vladimir Tismăneanu arăta că toți liderii P. Comunist din România nu au avut muștrări de conștiință când au susținut pretențiile sovietice asupra Basarabiei și Bucovinei și că tratau „cu indiferență tradițiile politice ale țării și cu dispreț sentimentele și aspirațiile patriotice”. Evreica Ana Pauker și ungurul sau secuiul Laszlo (Vasile) Luca figurau în fruntea listei lui Stalin. Consilierii sovietici, care s-au întins ca răia în toate domeniile, i-au propulsat ca oameni de nădejde pe I. Chisinevschi și Leonte Răutu. Trădătorii aceștia de neam vor ajunge în fruntea secției „Agitprop” a P.C.R.-ului. Alți trădători de patrie, înclinați spre „identificarea misticoidă cu Uniunea Sovietică și conducătorul ei”, „semiintelectuali declasați de origine basarabească și/sau evreiască” (Vl. Tismăneanu) au fost Mihail Roller, Sorin Toma, Șt. Voicu (Aurel Rotenberg), Ofelia Manole, Zina Brâncu, Iosif Ardeleanu (Adler), Barbu Zaharescu (R. Zuckerman). Ana Pauker încă de la Moscova a pus la punct, împreună cu Vasile Luca, Petre Borilă, Valter Roman, D. Petrescu, Gh. Stoica, Leonte Răutu, strategia preluării puterii politice de către P.C.R..

După eliminarea lui Foriș ca trădător al principiilor de clasă, Dej, liderul comunist din închisori, raliază în jurul său pe „maestrii manipulării bizantine”, Gh. Apostol, N. Ceaușescu, I. Chisinevschi, Miron Constantinescu, Al. Drăghici, Teohari Georgescu, Al. Moghioroș, Iosif Rangheț și alții. Grupul moscovit și cel al lui Dej vor stabili o alianță temporară cu L. Pătrășcanu „pentru a pregăti

debarcare a lui ...în 1948", afirmă Vl. Tismăneanu. Liderul a fost trădat de „tovarășii de drum”. Gh. Apostol, în „Eu și Gherghiu Dej”, susține că „s-a mai aflat prin Bodnăraș... că Pătrășcanu întreținea legături cu serviciile de informații engleze și se pregătea să fugă din țară”. După venirea lui Al. Drăghici la Interne, acesta l-a însărcinat pe Pantiușa să conducă personal ancheta lui Pătrășcanu. Fostul spion sovietic, Pantiușa, a condus ancheta de așa manieră încât la proces, L. Pătrășcanu se prezentă cu un picior de lemn. Drăghici a concluzionat că Pătrășcanu se face vinovat de înaltă trădare și pe baza incriminărilor fictive făcute de Belu Zilber. Sub tortură, comunistul Zilber își va trăda prietenul și va declara că ar fi fost spion anglo-american. Pătrășcanu a râvnit la șefia P.C.R.-ului, l-a indispus pe Dej, pe care-l trata, după cum și merita, ca pe un semidoct și „zombi” și a avut contacte cu reprezentanții serviciilor secrete occidentale. În timpul Conferinței de Pace de la Paris a cochetat cu ideea unei rămăneri în Vest. Belu Zilber arăta că Pătrășcanu a avut mai multe tentative de fugă din țară. Într-o încercare de a-l folosi pe aviatorul Zaharia a eșuat dramatic. Zaharia l-a trădat lui Bodnăraș. Deasemenea Betea, omul de încredere al lui Pătrășcanu, în cursul anchetei l-a trădat. A vorbit despre gândurile de fugă care-l bântuiau. Și soția, Elena Pătrășcanu, ca și Lena Constante, au sfârșit prin a declara tot ce știau. Nu s-a gândit niciodată să trădeze comunismul, ci poate pe liderii P.C.R.-ului, uneltele docile ale lui Stalin. Pătrășcanu a fost condamnat la moarte în 1954, pentru înaltă trădare. La proces Mocioni-Stârcea avea să aducă grave acuze lui Pătrășcanu. Mai târziu va declara că a trădat adevărul și că tot ce a declarat în cazul Pătrășcanu e neadevărat. Dej se temea de el, după ce Hrușciiov a pornit destalinizarea, pentru că îl privea ca pe un potențial rival, succesor la șefia partidului. Dej i-a ordonat execuția și Pantiușa a dus-o la îndeplinire. Gh. Apostol, încă fascinat de trădătorul și criminalul care a fost cu certitudine Dej, consideră că el s-ar fi opus execuției lui Pătrășcanu (deci nu l-a trădat) și ar fi propus comutarea pedepsei capitale în închisoare pe viață. Bodnăraș, M. Constantinescu și Chișinevschi sunt, potrivit acestei opinii, autorii morali ai crimei, pentru că ei l-au anunțat pe Pantiușa de hotărârea comutării pedepsei și acesta, din proprie

inițiativă, l-a executat pe Pătrășcanu. Ceaușescu l-a reabilitat pe vechiul comunist, dar este imposibil să nu fi știut, în cei doi ani cât a durat ancheta lui, ce se întâmpla în realitate, adică trădarea principiilor de drept, a adevărului și pregătirea unui asasinat politic. Ceaușescu îl va decora mai târziu, atât pe Pantiușa cât și pe călăul și trădătorul Al. Drăghici.

Teohari Georgescu a fost la început un acolit al lui Dej și l-a sprijinit în îndepărtarea lui Foriș. Dej l-a considerat periculos în 1940, atunci când Cominternul a sugerat numele lui ca o posibilă soluție pentru românizarea elitei P.C.R. Teohari Georgescu se va alătura grupului Ana Pauker-V. Luca și în 1952 va fi epurat împreună cu acesta, sub acuzația de membru al facțiunii „antipartinice”, trădător al liniei partidului etc. Nu manevrele „dibace” ale lui Dej au dus la căderea Anei Pauker, ci hotărârea lui Stalin de a face o mare epurare în România.

Grupului moscovit i-a aparținut și Al. Nikolski, omul cu chip și suflet de maimuță, care prin inițierea bestialului „Experiment Pitești” și a terorii din închisori a trădat orice brumă de demnitate umană, de omenie. Călăul sadic a fost și el decorat de Ceaușescu și s-a bucurat de pensie și imunitate atât în timpul „odiosului și odioasei”, cât și sub guvernarea Iliescu.

La 26 septembrie 1944, „Scânteia” cerea „Arestarea trădătorilor, vinovați de războiul pe care l-a dus România împreună cu Germania fascistă”. La 30 septembrie, Societatea Scriitorilor Români, în „Actul de aderare” la Platforma-Program a P.C.R., propunea „Pedepsirea agenților români ai coloanei a V-a naziste”. În „România Liberă”, din 1 octombrie, comentatorul de presă Iosif Petre, la rubrica „Figuri de trădători” îl „demasca” pe filosoful Ion Petrovici, pentru că a spus „Acest Moloh de la răsărit, cu picioarele de lut, care ne amenință astăzi, se va prăbuși într-o zi, și această zi nu va fi prea îndepărtată”. Ziarele „Scânteia” și „România Liberă” îl etichetează pe ministrul de interne, Aldea, drept fascist și pe Al. Brătescu-Voinești, Al. Tzigara-Samurcaș, Mircea Vulcănescu și Radu Tudoran „niște moaște de care s-au slujit tâlharii fasciști”. La 11 octombrie 1944, după eliberarea Clujului de către armatele româno-ruse, L. Pătrășcanu afirma că doar „o bandă de

trădători nemernici, legionari și vânduți nemților, încearcă să împiedice războiul Ardealului”.

La 10 octombrie 1944, s-a dat un decret în legătură cu punerea sub acuzare a celor ce au comis crime de război. P.C.R. a inițiat un decret care prevedea sancționarea criminalilor de război, completat de un altul, din aprilie 1945, care stipula urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării și de crime de război. Guvernul Sănătescu a destituit până la 28 octombrie 1944, pe 54 de prefecți, din 58 de prefecturi județene existente, care aparțineau fostului regim. Democratizarea aparatului de stat s-a făcut și trădătorii de țară, cum îi considerau comuniștii, au fost înlocuiți. Cu toate acestea, Frontul Național Democrat scoate masele în stradă ca să ceară democratizarea aparatului de stat. FND contopea toate organizațiile procomuniste, care urmau să întărească poziția P.C.R. și să sprijine partidul în cucerirea puterii. Tactica alianțelor a fost dictată de Moscova, conform principiului leninist că pentru realizarea obiectivului propus, e necesară realizarea unei coaliții, după care fostul tovarăș de drum putea fi trădat și chiar lichidat fizic. În F.N.D. vor intra toți trădătorii de patrie și popor, ca P. Groza (Frontul Plugarilor), Șt. Voitec și Lothar Rădăceanu (P.S.D.), Mihai Ralea (P. Social-Țărănesc), dar și dizidența țărănistă a lui Anton Alexandrescu și cea liberală condusă de Gh. Tătărescu.

Comuniștii, *„dispuși să trădeze interesele naționale”*, (Gh. Buzatu), pornesc ofensiva contra guvernului Sănătescu. Aceste *„brute analfabete sau semi-cultivate”*, după caracterizarea lui Al. Cretzianu, uneltele Kremlinului *„sunt oricând gata să accepte, fără cea mai mică remușcare, integrarea țării noastre în Uniunea Sovietică, în momentul în care li se va ordona s-o facă”*. Un document din arhivele americane dezvăluie că *„Bande înarmate de comuniști au ocupat anumite prefecturi”* și că încearcă să creeze haos, panică, teroare și violență. Cu toate că în cel de al doilea guvern Sănătescu, din 4 noiembrie 1944, partidul comunist devenise de fapt partid de guvernământ, comuniștii atacă totuși guvernul. La sfârșitul lui noiembrie mai mult de jumătate din prefecturi erau ale FND-ului. Ceea ce urmărea P.C.R. era ministerul de Interne. N. Penescu, membru PNT și ministru de Interne, s-a declarat deschis

antisovietic și anticomunist. Sănătescu nu a fost destul de dur în raport cu P.C.R.-ul, considera Maniu, și premierul, în incapacitate de a guverna țara în condițiile dezordinilor provocate de comuniști și tot mai izolat a demisionat la 2 decembrie 1944. La 6 decembrie a depus jurământul noul guvern Rădescu. Conferința de la Ialta, din februarie 1945, a însemnat, potrivit lui N. Baciș, „crucificarea României”, o altă trădare a intereselor naționale. Americanul Alger Hiss, cel care a pregătit conferința, a fost spionul lui Stalin, iar englezul G. Prime a fotocopiat și „predat rușilor tone de documente ultrasecrete”. Astfel la Kremlin ajungeau toate informațiile ultrasecrete.

Propaganda comunistă, susținută și de Comisia Aliată de Control (sovietică), făcea mereu valuri în chestiunea arestării și judecării criminalilor de război, a ceea ce numeau trădătorii intereselor țării. Rușii au prezentat guvernului o listă cu 47 de persoane, presupuși criminali de război, în frunte cu generalii Gh. Potopeanu și I. Frâncu. Deși guvernul a protestat, cei acuzați au fost arestați. La 16 decembrie 1944, L. Pătrășcanu și P. Groza fac un comitet pentru definirea criminalilor de război și ai celor răspunzători de dezastrul țării. Gr. Niculescu-Buzești s-a opus creării unui Tribunal al Poporului cu jurați, pentru că atunci instanța nu se mai subordona doar legii. La 1 februarie 1945 s-au publicat primele liste cu cei arestați. Din cele 81 de persoane, multe se aflau arestate în URSS, ca Ion și Mihai Antonescu.

Comuniștii au cerut și au obținut epurarea unor ziaristi, considerați de către ei ca trădători: Pamfil Șeicaru, Stelian Popescu, Nichifor Crainic. Societatea Scriitorilor i-a exclus din rândurile ei pe Sextil Pușcariu, Al. Brătescu-Voinești și Nichifor Crainic. La 2 decembrie 1944, Silviu Brucan, în „Scânteia”, îl cataloga pe I. Maniu ca pe un „strigoi” care „în politica românească nu-și mai are rostul”. Dar în F.S.N.-ul, ca și în CPUN-ul de după decembrie 1989 Brucan și-a avut rostul lui. Ministerul Educației Naționale a trecut la cenzurarea operelor lui I. Lupaș, C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu, C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, C. Kirilescu, D. Caracostea. L. Pătrășcanu cere epurarea din învățământ a lui Gh. Brătianu ca

antisovietic. Toți cei epurați, după indicațiile Anei Pauker, urmau să fie internați în lagăre. În schimb, pentru o așa numită „proportionalitate”, se „bagă” cu zecile evrei ca studenți la Medicină, direct în anii III și IV. Șt. Voitec a spus că „a băgat” un lot de 80 la Medicină în București, până în decembrie 1944. La începutul anului universitar 1945–46, nota N. Cosma, 25 de evrei au solicitat înscrierea în anul V la Medicină, dar studenții români au propus ca mai întâi să dea examen. Mai vehemenți s-au arătat Enăchescu și Vasilache, care au fost arestați și acuzați de trădare de patrie. Silviu Brucan (Bruckner) cerea în „Scântea” „dreptate evreilor persecutați”. Ionel Teodoreanu și Istrate Micescu îi apăra pe cei doi studenți români.

Potrivit documentelor de la Washington, după întoarcerea din URSS a lui Gh. Dej, în ianuarie 1945, acesta a dat partidului comunist următoarele sarcini: declanșarea unei acțiuni pentru răsturnarea guvernului Rădescu și eliminarea „prin orice mijloc” a lui I. Maniu din viața politică. Comuniștii continuă actele de violență contra prefecturilor, atacurile furibunde în presă împotriva PNT-ului, PNL-ului, a liderelor lor, Maniu și Brătianu, a miniștrilor proveniți din partidele istorice. Sub-secretarii de stat FND atacă virulent șefii de departamente. Poziția inacceptabilă a sub-secretarului de stat de la Interne, Teohari Georgescu, l-a determinat pe premierul Rădescu să suprimе acest post, dar comunistul a refuzat să părăsească postul și s-a baricadat în minister. Au loc tulburări și agitații în fabrici, administrație, societăți particulare, manifestații de stradă. Acest haos și această acțiune concertată pentru dezorganizare pe care o provoacă P.C.R. pentru destabilizarea guvernului și împingerea țării spre anarhie e o reală trădare de țară. Publicațiile „Viitorul” și „Dreptatea” și-au întrerupt de câteva ori apariția din cauza obstrucțiilor tipografilor. Orice încercare de a lua atitudine prin presă, a liderilor partidelor istorice, e contracarată prin încetarea publicării ziarelor. Micul grup comunist era permanent încurajat și dirijat de „Radio-Moscova”. Extrema stângă agită valurile cu lozinca „Vrem guvern FND”. La 11 februarie 1945, N. Rădescu, într-o cuvântare la „Aro”, acuză de tulburări pe „câțiva mărunți nemernici”, pe comuniști adică, pentru că duc o

„campanie veninoasă” asupra guvernului, iar calomniilor lor „se risfrîng asupra țării și consecințele pot fi incalculabile”. Premierul cere comuniștilor să respecte „dreptul la exprimarea gândirii prin artă”. Tipografii, cu de la ei putere, cenzurează sau pur și simplu suspendă unele publicații.

Replica la întrunirea guvernamentală de la „Aro” a fost dată jur de către Dej la 13 februarie: „Să nu aveți nici un fel de șovăială față de acești câini turbați, unde-i întâlniți loviți-i cu toată hotărârea, striviți-i”. Pentru mulți devenea tot mai limpede dincotro bate vântul și din oportunism își vor trăda idealurile și crezul. Un grup de universitari, C. Daicoviciu, Al. Rosetti, M. Ralea, E. Condurachi, A. Oțetea, G. Oprescu, Gr. Moisil, cer guvern FND și acuză guvernul Rădescu de neaplicarea clauzelor Convenției de Armistițiu.

Șeful misiunii militare americane la București, Schuyler, afirma că trupele de ocupație sovietice „sprijineau acțiunea comuniștilor pentru preluarea puterii politice”. Generalul Vinogradov e solicitat de anglo-americani să conlucreze „pentru evitarea unui război civil în România” și acesta promite „să studieze propunerea”. Schuyler afirma că „Scena este acum favorabilă pentru o lovitură de Stat a elementelor FND, sprijinite de generalul Vinogradov”.

PNȚ a fost consecvent anticomunist și nu a putut fi subminat din interior, de unde înverșunarea cu care a fost atacat, iar mai târziu liderii lui exterminați. PCR a făcut mari eforturi pentru a-și spori numărul de membri și a-și îmbunătăți compoziția etnică. Între noiembrie 1944–august 1945, A. Pauker a dus tratative cu legionarii reprezentați prin N. Pătrașcu, pe care i-a invitat să intre în P.C.R. Ana Pauker sublinia că atunci când „spunem fascist, când spunem legionar, când spunem criminal de război, înțelegem pe acela care, pentru a servi o cauză străină poporului român, pentru a servi o cauză străină maselor populare, s-a aliat cu nemții hitleriști, s-a aliat cu dușmanii românilor și care astăzi încă își continuă treaba lui de trădător”. Extrema dreaptă, pentru un timp, se va alia cu extrema stângă. Ambele extreme, pentru interese proprii și-au trădat crezul și doctrina. Un document american preciza că „mulți comuniști români au luat parte la activitățile Gărzii de Fier. Iar în

prezent (1945), partidul comunist a primit în rândurile sale un mare număr de foști membri ai Gărzii de Fier”.

Din mărturiile de la „Hoover Archives” rezultă că la Uzinele Malaxa muncitorii s-au opus preluării sindicatului de către comuniști și pentru că în alegerile din 19 februarie 1945 nu au putut triumfa și subordona sindicatul, în 20 februarie Gh. Dej a adus bande comuniste înarmate care au deschis focul. Dej, ministru în guvernul Rădescu, era și el prezent, cu o mitralieră în mână. Trăda guvernul, trăda ordinea de drept și principiul democratic al alegerilor libere, cu mitraliera încercând să-și impună candidatul.

La 24 februarie 1945, FND a organizat o mare demonstrație în Capitală. Forțele de șoc pregătite de Teohari Georgescu au încercat să intre cu forța în Ministerul de Interne. Provocatorii comuniști au deschis focul, dar s-au izbit de rezistența armată, care apăra legalitatea și acest lucru apărea drept o crimă în ochii lor. Mircea Ionnițiu nota că la 24 februarie „*generalul Rădescu (care se afla în Ministerul de Interne) scapă doar prin minune de a nu fi rănit de gloanțele trase de comuniști. Doar doi cetățeni nu au fost atât de norocoși și au căzut sub gloanțele comuniste. Acestea au fost extrase ulterior de medici și s-au dovedit a fi provenit din pistoalele și nu din arme militare, cum susțin astăzi comuniștii. Contramanifestația din Piața Palatului regal, unde patrioții români se adunaseră pentru a-și arăta solidaritatea cu generalul Rădescu, este atacată cu focuri de pistol automat, trase dintr-o mașină a sindicaliștilor comuniști*”. Dej va spune că „*Gloanțele trase împotriva demonstrațiilor FND dovedesc că în fruntea Guvernului se află un criminal...*” În continuare arată că demonstrații au fost atacați cu focuri de armă și ca s-a tras de pe acoperișul Ministerului de Interne. Comuniștii îl acuzau pe Rădescu că a trădat poporul și a comis un masacru, iar Rădescu susținea că bandele lui Teohari au deschis focul deliberat pentru a compromite guvernul. Mai este și ipoteza unei diversiuni militare sovietice. Bodnăraș era pregătit cu forțe paramilitare ca să ocupe prin violență Poliția, Telefoanele, Radioul etc. Comuniștii au plănuit un puci și acțiunea lor nu a însemnat decât înaltă trădare. Rădescu s-a adresat prin Radio națiunii și i-a incriminat pe „*cei fără neam și fără Dumnezeu*”, Ana Pauker și V. Luca, „*doi venetici*”

care „au pornit să aprindă focul în țară și s-o înecă în sânge” și care „caută prin teroare să supună neamul”. În continuare premierul arată că la Craiova grupări armate comuniste au atacat prefectura și că alte incidente s-au petrecut la Brașov. Silviu Brucan l-a etichetat pe patriotul Rădescu „un discipol al lui Himmler”. Radio-Moscova acuză armata română că a deschis focul.

La 26 februarie 1945, Regelui Mihai I i se trimite o telegramă de către 10 (sau 11) ofițeri români, din care 6 generali, printre care I. Crețulescu, D. Dămăceanu, C. Vasiliu Rășcanu, în care aceștia își arată desolidarizarea de Rădescu, de acțiunile și declarațiile sale. Mai grav, chiar și fiul lui Rădescu își trădează tatăl, căruia îi aduce acuze. Ofițerii superiori, semnatori ai telegramei, au trădat guvernul dar și principiul statutat al neimplicării cadrelor active ale armatei în politică. Statul Major Român a remis Regelui un decret pentru punerea în retragere a acestor ofițeri. Regele a semnat decretul dar „cenzura” tipografilor a împiedicat publicarea lui. În 27 februarie, academicienii C. I. Parhon, M. Sadoveanu, T. Săvulescu, S. Stoilov, imită gestul trădător al ofițerilor, prin dezaprobarea atitudinii lui Rădescu.

Pe fundalul acestei crize a sosit la București Vâșinski care a fost primit în audiență la Rege. El cere demiterea guvernului Rădescu, în timp ce tancurile și camioanele cu soldați sovietici patrulau pe străzile Bucureștiului. O parte din trupele române, inclusiv jandarmeria, au fost dezarmate de către ruși. În 28 februarie 1945, „Dreptatea” a făcut o paralelă între rebeliunea legionară din ianuarie 1941 și acțiunile comuniste din februarie 1945. Era limpede că la mijloc se afla trădarea de țară.

În a treia audiență la Rege, din 28 februarie, ora 15,30, Vâșinski dă un ultimatum, până la ora 18, pentru demiterea lui Rădescu. În caz contrar „el nu mai răspunde în numele guvernului comunist și al armatei sovietice de independența țării”. A bătut cu pumnul în masă și a ieșit trântind ușa, atât de tare, încât a căzut tencuiala. De la anglo-americiani nu vine nici un sprijin, ba mai mult, Churchill cere temperarea zelului filoromân: „Nu avem într-adevăr nici o justificare pentru a interveni atât de viguros în favoarea foștilor noștri inamici români, compromițând astfel poziția

noastră în Polonia și iritându-i pe ruși, care acceptaseră îndelungata noastră luptă la Atena... Reprezentanții noștri din România să nu dezvolte acolo un front politic antirus. Ei fac lucrul acesta cu o energie inoportună, fără să înțeleagă ce este în joc în alte domenii". Cu alte cuvinte, premierul britanic ne-a mai trădat o dată.

Moscova cere un guvern P. Groza și Regele e silit să-l accepte, la 6 martie 1945. Vâșinski preciza că una din sarcinile acestui guvern este „lichidarea rămășițelor nazismului și fascismului în România”. B. Berry releva: „Este clar că unul din obiectivele prime ale noului Guvern va fi să lichideze toate elementele pe care comuniștii le numesc fasciste iar noi, americanii, îi numim democrați”. V. Frunză nota în legătură cu guvernul zis „de largă concentrare democratică”, că e de fapt nu o schimbare de guvern, ci de regim și că el „a fost schimbat fără prea multe vărsări de sânge. Sângele avea să curgă după aceea. Șase luni și 11 zile i-au trebuit lui Stalin deci pentru a anula de fapt actul de la 23 august, prin înlăturarea definitivă de la putere a coaliției care îl înfăptuise și pentru a începe lucrarea sa cea mare”, comunizarea și satelizarea țării. Vâșinski a afirmat mai târziu că „misiunea mea s-a dovedit mult mai ușoară, greutățile ei fiind mai mici decât cele presupuse...” Cu sprijinul tancurilor sovietice comuniștii au pus mâna pe putere. Democrația și independența țării au fost trădate, la fel și interesele poporului român, ca și viitorul lui. Guvernul Groza a fost primul guvern al trădării naționale.

Groza, cum însuși a spus-o, era „un fel de prim ministru”, care citea în „Scânteia” ce a făcut în ziua precedentă. A avut trei țeluri în viață, banii, tenisul și politica. A fost ministru în guvernul Averescu, l-a trădat, a făcut curte țărăniștilor dar nu a fost luat în serios și trădând în continuare a ajuns la remorca PCR-ului. Trădătorul Groza, marionetă politică în lupta pentru cucerirea puterii politice de către comuniști, a transformat România în stat vasal Uniunii Sovietice.

Rădescu a reușit să evadeze din țară în 1946 și s-a stabilit în 1947 în America. Va ajunge „liderul de excepție al rezistenței anticomuniste a exilului românesc, fapt consacrat prin desemnarea sa drept cel dintâi președinte al Comitetului Național Român (1949–1950). A fondat «Liga Românilor Liberi» (Gh. Buzatu). C.

Văcăroiu a fugit din țară în 1946 și „se va ilustra ca lider al emigrației anticomuniste române, ajungând să fie desemnat președinte al Comitetului Național Român, veritabil guvern de exil al românilor de peste hotare, comitet co-participant la toate organizațiile internaționale ale națiunilor captive...” (ibidem). Pentru P.C.R., toți militanții anticomuniști din diasporă erau trădători, dar adevărații trădători ai patriei și poporului se aflau în țară, instalați confortabil în casele atât de hulitei burghezii. Noua „aristocrație roșie”, „nomenklatura”, avea pâinea și cuțitul.

Regele Mihai a încercat să se opună lui Vășinski prin formula de compromis Barbu Știrbei ca premier, dar în zadar. A vrut să abdice, dar Dinu Brătianu l-a rugat să rămână în țară. Suveranul a cedat presiunii Moscovei în ideea restituirii Transilvaniei - de unde sovieticii au alungat administrația românească și au făcut din stăpânirea acestei provincii față de care nu aveau nici un drept, un obiect de șantaj - și în speranța unei ușurări a obligațiilor materiale ale țării către URSS.

De ce au impus rușii cu atâta brutalitate guvernul Groza? Potrivit lui W. Mc Cagg ar fi fost vorba de „începutul unei testări sovietice deliberate a răspunsurilor politice ale Aliaților”. P. Bidiscombe leagă instaurarea lui Groza de o ipotetică trădare românească preconizată în spatele armatei sovietice, prin realizarea unui „23 august de-andoaselea”. Horia Sima și guvernul său fantomă de la Viena, împreună cu Andreas Schmidt, șeful Grupului etnic german, prin contactele stabilite cu generalul Gh. Avramescu, comandantul Armatei 4 române, urmau să schimbe frontul și să lovească pe ruși pe la spate. Cât de real era planul, complotul, și ce sorti de reușită ar fi avut, nu se poate ști. Consecințele însă, în fața tăvălugului rus, nu puteau fi decât dramatice, fatale, pentru armata română și pentru țară.

Un raport informativ american, din aprilie 1945, arăta că guvernul Groza a luat rapid măsuri de lichidare a opoziției democratice, de purificare a armatei, poliției și administrației. Sub masca defascizării țării și a armatei, 52 de generali sunt trecuți în rezervă într-o săptămână și alți trei arestați. Prin eticheta de trădător și hitlerist se putea distruge orice carieră. Dar cine au fost trădătorii

și prohitleriștii găsiți acum cu sutele de către Groza și pe care îi căutau fără folos nemții, la 23 august, ca să-i folosească? H. Fiesner a primit de la generalul P. Dumitrescu, când a fost întrebat ce atitudine va lua după căderea lui I. Antonescu, următorul răspuns: „Nu pot să am altă atitudine decât aceea pe care M.S. Regele și noul guvern au luat-o”. I. Șteflea a răspuns la fel: „Voi merge cu Țara și cu M.S. Regele”.

Pentru România, de facto, războiul mondial s-a încheiat la 26 septembrie 1945, prin revenirea de pe frontul de Vest a tuturor trupelor. Deplasarea Armatelor 1 și 4 a început în iunie și s-a făcut pe jos. Eroii au fost umiliți, trădați. La parada militară cu trecerea trupelor pe sub Arcul de Triumf, de la 23 august 1945, Regele Mihai nu a participat, iar Groza în discursul său nu i-a menționat nici măcar numele.

Groza va introduce în armată un aparat de educație, cultură și propagandă, ECP. „Educatorii”, „locuitorii politici”, „politruci”, trădători ai adevărului și principiilor democratice, care au înlocuit patriotismul cu internaționalismul apoi cu patriotardismul, au fost primiți în unități cu scârbă. Generalul N. Dăscălescu a refuzat să-l primească pe „educatorul” comunist, căruia i-a transmis că armata română a străbătut 1700 de km. în Vest, eroic, și fără „educatori”. Contrainformațiile vor studia dosarele ofițerilor și cei socotiți indezirabili vor fi epurați. Dej, Bodnăraș și Ceaușescu au „meritul” de a fi trădat armata română și de a o fi decapitat. Dej și Ceaușescu nu au făcut armată, dar Ceaușescu avea grad de general, iar Bodnăraș a fost dezertor. Vor fi arestați și vor muri în pușcăriile comuniste generalii I. Șteflea, N. Macici (Aiud), R. Băldescu (Jilava) și mulți alții. Prin pușcării au mai trecut și N. Dăscălescu, L. Mociulschi, I. Arbore, C. Trestioreanu, I. Iacobici, S. Mardare, Emilian Ionescu, C. Pantazi, I. Crețoiul ș.a. Generalii N. Samsonovici, R. Roșculeț, N. Tătăranu și amiralul N. Păiș se vor sinucide. Comuniștii au trădat onoarea militară și sentimentul demnității naționale.

Ofițerii români însă nu au capitulat în totalitate, ci mulți dintre ei au format grupe de partizani, care au fost, pe cât posibil, ajutate de populație. Colonelul Sfârloghea și cp. Uță au acționat în Munții Semenici, mr. Dabija în zona Muntele Mare, cp. Diamandi în zona

Băicoara. O figură legendară a devenit luptătorul anticomunist col. Arsenescu.

Prin introducerea consilierilor militari sovietici, întreaga armată română era pusă sub control sovietic. Generalul Naum Serghei și cp. V. Ranga, în fruntea contrainformațiilor de model sovietic, au desfășurat și ei o activitate de trădare a armatei române.

La 8 noiembrie 1945, cu ocazia zilei onomastice a Regelui Mihai I, PNT și PNL au organizat la București o manifestație promonarhică. A fost o răscoală de o zi, spune V. Frunză, care nu a reușit să răstoarne guvernul Groza. Tineretul a negat comuniștilor dreptul de a dispune de destinul patriei și al poporului; „Manifestația a fost concepută ca o demonstrație și s-a transformat în răscoală de stradă”. Soldații din divizia „T. Vladimirescu” au deschis focul asupra demonstranților și trupele de șoc pregătite de T. Georgescu intervin intrând în plin cu camioane în mulțime. Au fost morți și răniți și s-au operat arestări. Guvernul a trădat poporul, a tras în el, dar P.C.R. a susținut că Maniu și Brătianu au fost trădătorii guvernului. Elevii, studenții și profesorii participanți vor fi supuși represaliilor.

Guvernul trădării naționale

În guvernul Groza, pentru imagine în Occident, dar și pentru reale servicii, va intra și Tătărescu. Considerat fie ca trădător, fie ca oportunist, Tătărescu, care prin trecutul său putea fi ușor șantajat, nu avea de ales decât între banca ministerială și cea a acuzaților. Însuși Maniu îi cere judecarea și condamnarea ca vinovat de dezastrul țării. A intuit corect că în noua conjunctură, Moscova va avea cuvântul decisiv în România și a acceptat o colaborare. S-a crezut abil și indispensabil, dar s-a înșelat, pentru că după ce nu au mai avut nevoie de serviciile sale, comuniștii l-au trădat și l-au aruncat în închisoare.

Guvernul Groza, „dominat de Partidul Comunist Român, care reprezintă, probabil, mai puțin de 10% din populația românească”, după aprecierea lui Schuyler, guvernul „comunist minoritar”, cum îl caracteriza Churchill, nu a fost recunoscut de anglo-americieni.

Acest lucru, cât și atitudinea mai tranșantă a noului președinte american, Truman, la Conferința de la Potsdam, l-a făcut pe Rege să ceară la 20 august 1945 demisia premicrului Groza. Susținut de Kremlin, acesta va refuza și Regele va intra în „greva regală”. Prin intrarea în guvern a lui E. Hațieganu (PNT) și M. Romniceanu (PNL), anglo-americanii au acceptat să recunoască guvernul comunist, ceea ce era o victorie a lui Stalin.

În aprilie 1945, Pătrășcanu a numit ca acuzatori publici în cadrul Tribunalului Poporului pe Avram Bunaciu, V. Stoican, H. Leibovici, Al. Drăghici, D. Săracu. La 13 mai va începe procesul primului lot al „criminalilor de război”, „lotul Macici”. Din cei 38 de „trădători” și „criminali”, 30 au fost condamnați la moarte. Pedeapsa cu moartea era abrogată prin Constituția din 1923, dar legile lui Pătrășcanu o vor include după 23 august 1944. Chiar el va fi unul dintre „beneficiarii” acestor legi. Tribunalul Poporului condamnă la moarte (în contumacie), pe Pamfil Șeicaru și la închisoare pe viață pe N. Crainic și Șt. Popescu, ca fiind „gazetari criminali de război”. În curând alte loturi vor umple sălile tribunalelor. Teroarea comunistă își începea nefasta acțiune de distrugere a elitelor, o trădare a culturii și civilizației române. Poporul și noile generații urmau să fie îndobitocite de propaganda comunistă mincinoasă, de „Cursul scurt” al istoriei PCUS și de manualul lui Roller.

Interesele economice ale țării vor fi trădate prin semnarea la Moscova a acordurilor economice româno-ruse care stipulau înființarea Sovromurilor. „Tributul plătit Moscovei pe această cale a fost enorm!”, afirmă I. Rațiu în „România de astăzi”. În 1954, guvernul României ducea tratative pentru răscumpărarea acțiunilor deținute de sovietici în Sovromuri. Quantumul compensațiilor nu se cunoaște, dar cert este că rușii nu au investit aproape nimic în Sovromuri, dar că au jefuit fără milă țara. Marele prieten de la Răsărit!

La Moscova, Stalin l-a preferat pe Dej în fruntea PCR-ului, pe considerentul că Ana Pauker era evreică. Conferința Națională a PCR din 16–21 octombrie 1945, l-a ales secretar general pe Dej. „A fost una dintre figurile politice cele mai sinistre ale României postbelice, cu o răspundere directă și gravă pentru introducerea și

extinderea gulagului în România, pentru comunitizarea forțată a alții și transformarea ei în satelit al Moscovei în anii 40-50" (Gh. Buzatu). O schiță biografică americană îl prezintă ca un om „crud, de un fanatism feroce, ignorat de orice sentiment uman și un instrument perfect al Moscovei”.

Iuliu Maniu, din tot comportamentul rușilor în România, a bănuț că s-ar fi putut ajunge la un aranjament sovieto-englez și l-a implorat pe Churchill, prin reprezentantul său la București, să-i spună adevărul. Le Rougetel consemna că Maniu i-a spus că „atunci când a acceptat să negocieze armistițiul de la Cairo, a făcut-o cu condiția ca independența și suveranitatea României să nu fie periclitată. Maniu a adăugat că, făcând armistițiul, «el a fost înșelat și, la rândul său, el a înșelat milioane de români care îl considerau conducătorul lor»”. Într-un memoriu trimis lui Stevenson, Maniu preciza: „Dacă intenția Marii Britanii este ca România să treacă cu totul sub controlul sovietic, el este gata să se sacrifice și să pregătească poporul pentru acest lucru. În felul acesta se poate evita un masacru și un război civil, dacă terenul este pregătit de el”, dar dacă „acest lucru nu intră în intenția guvernului englez, atunci el este gata să lupte împotriva comunizării țării până la moarte”. N. Penescu spune că în ianuarie 1946, PNȚ știa „că România făcuse obiectul unui târg între Churchill și Stalin, fără a cunoaște detaliile”. Lui B. Berry, Maniu îi spune „că Uniunea Sovietică plănuiește în mod deliberat comunizarea României, în timp ce puterile aliate tac și privesc”. Maniu, în continuare, vrea să afle adevărul pentru că și „așa târziu cum este acum”, „ar mai putea să aranjeze lucrurile” „pentru România mai bine decât o vor face comuniștii”. N. Baciuc este de părere că Maniu „știa încă din noiembrie 1944 că România fusese abandonată. Căuta să aibă certitudinea întrebând pe britanici și pe americani, pentru a lua măsurile de sacrificiu politic ce se impuneau și a împiedica pe comuniști să livreze țara, legată de mâini și de picioare... Maniu se înșela profund: Rușii, chiar dacă ar fi «tratată» cu el în 1943, l-ar fi lichidat, cum l-au lichidat pe Beneș în Cehoslovacia”. Totul era îmbibat în trădare! Chiar mareșalul Antonescu a afirmat odată că în ipoteza că ar fi încheiat totuși un armistițiu cu rușii, se îndoia

profund că aceștia l-ar fi respectat, adică nu l-ar fi trădat atunci când aveau interes.

Guvernul Groza a promis să respecte, în alegerile care urmau, toate drepturile democratice cerute de anglo-americiani, dar din start comuniștii au plănuit să trădeze orice legalitate. Regele a căutat să explice occidentalilor că alegerile nu vor fi libere „atunci când țara se află în mâna acestor oameni” și că „Dacă nu veți supraveghea întreaga operație prin observatori răspândiți în întreaga țară, listele și votul vor fi falsificate, iar guvernul va obține o mare majoritate falsă care va întări puterea comuniștilor”. Englezii răspund suveranului că „nu doresc să dea nici un sfat sau încurajare... deoarece nu-l vor putea proteja pe rege și pe liderii opoziției de urmărire”.

Până la alegeri, PCR a trecut la măsuri drastice contra oricărei tentative de a-i zădărnici drumul spre puterea absolută. „Procesul Marii Trădări Naționale” și apoi executarea lui Antonescu trebuia să creeze un climat de teroare și să dea de înțeles cine are puterea în țară.

După arestarea la Palat, din ordinul Regelui Mihai, a Mareșalului și a altor colaboratori, la 23 august 1944, suveranul a părăsit Bucureștiul, mult prea nesigur. La 24 august, ora 02,15, o echipă din formațiunile de luptă patriotică, condusă de Bodnăraș, ca urmare a dispozițiilor date de Rege căpitanului Gh. Teodorescu, i-a preluat pe arestați și i-a dus într-o casă conspirativă din Vatra Luminoasă. În 3 septembrie 1944, după insistențe și amenințări, mareșalul Antonescu și încă 10 membri ai guvernului, inclusiv soția lui Ion Antonescu, au fost predați rușilor și duși la Moscova. Dacă demiterea lui I. Antonescu era legală, arestarea sa nu, pentru că în prerogativele regale nu se prevedea dreptul suveranului de a aresta un mareșal și un președinte de guvern. Preluarea de către sovietici a celor arestați și anchetarea lor abuzivă în URSS, trăda normele de drept internațional.

La 3 februarie 1946, presa anunța că Ion Antonescu și alți 11 arestați au fost aduși în țară spre a fi judecați. Guvernul a trebuit să creeze cadrul legal de desfășurare al procesului, pentru că sovieticii i-au considerat pe arestați drept criminali de război și în conformitate cu prevederile Convenției de Armistițiu, România trebuia să judece criminalii de război. Învinuirea de bază a lui I. Antonescu, „criminal

de război". „Nu avusese o acoperire juridică”. (I. Șuța) Antonescu nu și-a trădat crezul și principiile și a refuzat să recunoască, cu toate presiunile rușilor, că a dus contra URSS-ului un război de jaf și cîntropire și că Basarabia nu a fost niciodată pămînt românesc.

La 6 mai a început procesul, botezat de comuniști al „*Marii Trădări Naționale*”. Președintele completului de judecată al Tribunalului Poporului a fost Al. Voitinovici, iar acuzatori publici V. Stoian, C. Dobrian și D. Săracu. Actul de acuzare însuma câteva sute de pagini, dar Mareșalul l-a ascultat, împreună cu rechizitoriile, imperturbabil. Dealtfel, pe tot timpul procesului a avut o ținută demnă, cu toate că agitatorii comuniști urlau „*Ja moarte trădătorul!*”. La proces Mareșalul a spus acuzatorilor: „*Nu dumneavoastră trebuie să mă judecați pe mine, ci adevăratul popor român și istoria... Dați istoriei adevărul și nu faceți față unei situații de moment!*” În legătură cu ororile războiului a precizat că „*nu a fost război să nu se comită cruzimi peste capul șefilor*” și a cerut „*să nu se considere că soldații (români) au trădat legile umanității; toți le-au trădat*”. Față de represaliile de la Odesa, Antonescu a declarat: „*...ce s-a întîmplat la Odesa, adică sărirea în aer a întregului comandament (acțiune a NKVD-ului, soldată cu moartea gen. I. Glogojeanu și a altora)... atunci mi s-a cerut dacă aprob să se facă represalii. Represaliile sunt prevăzute de dreptul internațional atuncea când adversarul aplică mijloace netolerate de legile normale ale războiului. Am aprobat să se facă represalii. Am indicat și cifra. Eu îmi iau asupra mea toată această răspundere*”. Represaliile au însemnat că pentru fiecare ofițer român mort, să fie executați 200 de cetățeni sovietici, iar pentru fiecare soldat român mort sau rănit, câte 100 de ruși.

La acuzația că a trădat interesele economice ale României, Mareșalul a spus că „*În 1940 Banca Națională a României avea în seif 40 de vagoane de aur! România nu a dat nimic și a primit totul pe bază de acorduri...*”

În testamentul politic, I. Antonescu a repetat cuvintele lui Scipio Africanul la plecarea acestuia în exil: „*Ție popor ingrat, nu-ți va rămîne nici cenușa mea*”. Mihai Antonescu nu l-a trădat pe Mareșal și a afirmat că îi aduce elogii și că e mîndru că i-a fost 4 ani colaborator: „*Suntem mîndri de faptele noastre și le susținem*”.

Din cei 24 de acuzați în proces, 7 au fost condamnați la moarte pentru acuzația de înaltă trădare și criminali de război: I. Antonescu, M. Antonescu, C. Vasiliu, Gh. Alexianu, C. Pantazi, E. Cristescu, R. Lecca; cinci au fost condamnați la moarte în contumacie: H. Sima, C. Georgescu, C. Papanace, M. Sturdza și V. Iașinschi; trei au fost condamnați la muncă silnică pe viață: G. Dobre, C. Petrovicescu și I. Protopopescu; la muncă silnică pe viață în contumacie au fost condamnați C. Iănulescu și C. Dimitriuc, iar la 20 de ani temniță grea: T. Brăileanu și I. Marinescu. Alți condamnați vor fi: P. Ionescu, T. Dragoș, D. Popescu, C. Bușilă, N. Mareș.

Al. Voitinovici, într-un interviu luat în 1984, a declarat în legătură cu sentința dată că: „Azi, aș da aceeași hotărâre, pentru că am convingerea de penalist că în materie de politică trebuie să existe o răspundere colectivă ca și individuală. În ceea ce-l privește pe Antonescu nu am nici un fel de dubiu că aș fi dat o pedeapsă greșită”. Despre Eugen Cristescu, Al. Voitinovici spune că nu a trădat nici un secret în timpul procesului și că: „a fost agentul tuturor și în același timp i-a rulat pe mulți, chiar pe nemți. Cred că în principal a fost agentul englezilor sau poate chiar al sovieticilor”. Noul regim a căutat să-l folosească potrivit propriilor interese. În cei 7 ani de anchetă, șeful S.S.I. nu și-a trădat sursele de informații. A refuzat să-i spună lui Th. Georgescu dacă Foriș a fost ori nu agent al Siguranței sau S.S.I. A știut că Vasile Luca (Laszlo) a făcut parte din „Divizia secuiască”, în 1919, care s-a opus armatei române dezbiririi Ardealului și că din 1924 a fost agent al Siguranței, cu o retribuție de 3000 de lei pe lună. În 1952, V. Luca va cădea de la putere și va înfunda pușcăria. S.S.I.-ul a reușit prinderea și anchetarea a 452 de spioni și trădători în perioada 1941–1944, printre care Grumberg Boris, alias Nicolschi. C. Z. Codreanu l-a pus pe Eugen Cristescu pe lista neagră în 1936. Cristescu a aflat și că în rebeliunea legionară a fost implicată și Moscova și că Mișcarea era penetrată de comuniști. Muncitorii comuniști au intrat în 1937 în „Corpul Muncitoresc Legionar”. Comuniștii nu au putut fi asimilați și s-au impus Mișcării legionare, ca Dumitru Groza. După 23 august a început goana după arhiva S.S.I. I. Cristescu a acceptat colaborarea

cu N.K.V.D.-ul. În 1950 va muri la Văcărești, după ce a fost utilizat de comuniști ca „*Bancă de informații*”.

I. Antonescu a afirmat că cere să fie condamnat la moarte și că refuză dinaintea oricărei grațiere: „*În felul acesta voi fi sigur că voi muri pe pământul patriei, în schimb voi ceilalți nu veți fi siguri dacă veți mai fi aici când veți fi morți*”. Li s-a comutat pedeapsa la moarte lui E. Cristescu, C. Pantazi, R. Lecca. Regele a aprobat. S-a vorbit mult de o așa numită trădare a Regelui față de Mareșal și de refuzul suveranului de a-l salva de la moarte. În arhive există o notă semnată de P. Groza cu numele celor 7 condamnați la moarte. În dreptul a 4 nume scrie „*execut*”. P. Groza și L. Pătrășcanu au decis, evident la ordinul lui Stalin, sentința. Regele nu avea nici o posibilitate de a-l salva pe Mareșal. G. Magherescu nota că mama lui Antonescu a făcut, în numele său, o cerere de grațiere și „*Regele, pentru a se eschiva de la soluționarea acelei cereri, a dispărut din Capitală. Iuliu Maniu, în ziua execuției, s-a dus la Palat pentru a se prezenta regelui și a-l convinge să semneze grațierea. Nu l-a găsit*”. La 1 iunie 1946 condamnații la moarte au fost împușcați la Jilava. Antonescu a dat singur comanda execuției și a strigat „*Trăiască România*”. Era un real patriot și calificarea lui Dobrijan de la proces, că a trădat interesele neamului, a fost un fals. Și-a iubit patria și prin soluțiile gândite de el a vrut s-o salveze. Poate că aceste soluții sunt discutabile, dar scopul nu.

De trădare și de punere în slujba propagandei naziste vor fi acuzați și George Georgescu și Ionel Perlea. Au fost obligați să se prezinte „*în fața comisiei de epurare*”. În boxa acuzațiilor se vor afla și Gh. A. Cuza și Victor Vojen, judecați de Tribunalul Poporului în procesul „*criminalilor de război*”, în „*lotul Horia Sima*”. O relatare din arhivele americane preciza că „*Guvernul, dându-și seama de nepopularitatea sa și văzând incapacitatea lui de a realiza ceva pentru a-și câștiga cel mai mic ascendent asupra opiniei publice, se refugiază la calomnierea opoziției și în special, a Partidului Național Țărănesc și la înscenări cu totul fanteziste. În special el montează prin agenți provocatori și plăsmuiri de presupuse probe așa-zise acțiuni subversive, conspirațiuni fasciste și anarhiste, pe care organele comuniste din subordine le pun la*

cale. Sub pretextul acestora guvernul operează urmăriri, arestări și persecuții. Astfel... a înscenat și pus la cale procese privind: „Organizați T”, „Organizația 8 Noiembrie”, „Sarmizegetusa”, „Sumanale Negre” etc.” Vor fi arestați în acest fel Ilie Lazăr, profesorul Gerota, industriașul Domocoș. Potrivit lui M. Roller atitudinea P.N.Ț.-ului „a fost pe aceeași linie de trădare a intereselor naționale, pe care a urmat-o de la începutul existenței lui”.

Românii din exil, considerați de guvernul Groza ca trădători, au avut în lupta anticomunistă un rol deosebit. Au căutat să dovedească că guvernul Groza era nedemocratic și nereprezentativ și că legea electorală apărea ca nedemocratică și reacționară, iar guvernul a lăsat deschise toate porțile abuzurilor și falsificărilor.

Pentru campania electorală din 1946, Gh. Dej i-a cerut lui Vâșinski un miliard de lei. Comuniștii pregătesc alegerile într-un climat de teroare și exclud de la vot 6000 de persoane, printre care Gh. Brătianu și I. Mihalache, considerat „voluntar hitlerist și provocator de război civil” și la 19 noiembrie 1946, în ziua alegerilor, au loc abuzuri strigătoare la cer. Cu toate acestea, P.N.Ț.-ul va avea cele mai multe voturi, dar aceasta nu însemna nimic, pentru că Stalin a spus că nu contează cine și cum votează, „ci cine numără voturile”. Alegerile au fost truate, principiul alegerilor libere trădat și comuniștii au „biruit” cu 79,86% după datele oficiale. Anglo-americanii erau la curent cu marea cacialma, marea trădare comunistă, dar nu au intervenit. Trădat din nou, Regele Mihai nu poate decât să deschidă parlamentul și să legalizeze fraudă electorală.

La alegerile din 1946, a participat și un personaj insolit, C. Argetoianu. Din 1944 se afla în Elveția și în 1946 se va înapoia în țară. Șerban Voinea relatează următoarea convorbire, la Paris, cu Argetoianu: „Domnule, uite ce este. Eu mă duc sub cuvânt că vreau să întemeiez un partid (am aflat, după aceea, că ar fi fost chiar unele încercări și convorbiri cu comuniștii în vederea alegerilor împreună), dar realitatea este următoarea: nu vreau să mor în străinătate, vreau să mor în țară și să fiu înmormântat la mine la Breasta”. S-a întors în 1946, a înjghebat la repezeală un partid și s-a prezentat la alegeri. Visul său, că în România va fi o viață

parlamentară democratică, a fost trădat. Și speranța că va fi înmormântat la Breasta i-a fost trădată. Arestat în 1950, va muri în închisoarea de la Sighet, în 1952. Când au venit forțele de represiune și l-au aresteze, anticomunistul notoriu, Argetoianu, a spus: „Bă, dar iari mai sunteți voi, comuniștii ăștia, dacă vă este frică de un moș bășinos ca mine!”. Avea 80 de ani.

La 11 august 1946 a plecat la Paris Delegația României pentru Conferința de Pace. Delegația cuprindea 73 de membri, printre care Tătărescu, Pătrășcanu, Maurer, Dej. La Conferință interesele României au fost din nou trădate, pentru că nu ni s-a recunoscut cobeligeranța și Basarabia, Bucovina și Herța au fost încorporate în U.R.S.S. Emil Hațieganu a declarat în numele P.N.Ț-ului că la Paris nu am avut o izbândă și că delegația trimisă nu a reprezentat națiunea, „ci un Guvern dictatorial ieșit din lovitură de Stat... Frontiere, cobeligeranță, chestiunea Dunării, reparații – iată probleme fundamentale românești care, sau au fost rezolvate contra noastră, sau au puține șanse de a fi tratate potrivit drepturilor și intereselor noastre”.

La Paris, Molotov îi cerea lui Maurer, să nu discute nici o problemă a relațiilor româno-ruse, pentru că acestea se vor discuta ulterior. Deasemenea s-au interzis contactele participanților la Conferință cu românii din diasporă. Totuși Belu Zilber a putut transmite occidentalilor un mesaj dramatic: „Nu ne lăsați complet în mâna rușilor, căci nu numai că dispărem complet ca națiune, dar va fi și în detrimentul vostru, până în cele din urmă”. Dar occidentalii, urmărindu-și pragmatic propriile interese, au trădat interesele României.

În octombrie 1946 s-a desfășurat și procesul foștilor miniștri antonescieni. Au primit ani grei de pușcărie, Mircea Cancicov, Mircea Vulcănescu ș.a., cu toate că atât ei cât și apărarea au susținut cu argumente că au făcut servicii țării și nu au trădat-o.

Iuliu Maniu a incriminat Guvernul Groza și a arătat țării că de la 6 martie 1945, au fost batjocorite instituțiile țării, epurată armata și terorizată populația de bande de bătăuși organizate de comuniști. Vor fi calomniați, judecați și arestați toți cei „care n-au consimțit să fie slugi păcătoase ale regimului”. Într-un cuvânt,

comuniștii au trădat, atât țara cât și poporul. Printr-un memoriu din 20 iunie 1947, I. Maniu denunța regimul din închisori și arăta că *„deținuții politici sunt maltratați și bătuți”*, prost hrăniți și în permanență terorizați, ceea ce însemna trădarea drepturilor omului.

Maniu și P.N.Ț.-ul reprezentau un serios obstacol în calea comuniștilor spre puterea absolută și P.C.R. s-a pregătit temeinic ca să îl doboare. P.C.R. nu a vrut doar eliminarea lui Maniu și Brătianu din viața politică, ci eliminarea completă a P.N.Ț și P.N.L. Iuliu Maniu, când i-a strâns mâna mareșalului la proces, a precizat că acesta i-a fost adversar și nu dușman. P.C.R. vedea însă în Maniu un dușman periculos, pe care îl eticheta drept fascist și trădător. Maniu a pus înaintea alegerilor din 1946 bazele unui „Cerc Militar Profesional”, condus efectiv de I. Mihalache și pregătit să acționeze *„în cazul unei răscoale contra guvernului”*, relatează N. Penescu. Maniu, după evadările lui Buzescu și Vișoianu în vest, a început *„să examineze posibilitatea continuării bătăliei peste hotare”*, nota N. Carandino.

Teohari Georgescu a pus la cale, la 14 iulie 1947, înscenarea de la Tămădău. I. Mihalache, N. Penescu, I. Lazăr, N. Carandino, au fost arestați pe când se pregăteau *„să fugă peste graniță”* cu două avioane I.A.R. Cursa întinsă de către comuniști țărăniștilor avea ca scop final lichidarea P.N.Ț. *„Proiectul fugii peste graniță fusese pus la punct cu începere de la 6 iulie, când dr. C. Gafencu prin fiul fruntașului acestui partid, Emil Hațieganu, Vlad, comunică posibilitatea fugii în Occident cu două avioane IAR-39, după ce avusese o convorbire în grădina de zarzavat a unei unități militare, cu un pilot. Probabil că poliția secretă a intrat pe fir când pilotul va fi încercat să convingă un coleg să deturneze cel de-al doilea avion, dacă chestiunea nu a fost de la bun început aranjată prin C. Gafencu”* (V. Frunză). În dimineața de 14 iulie, pe lângă soldații înarmați, a fost prezent, la Tămădău, „din întâmplare”, și un fotoreporter. Presa guvernamentală a început o virulentă campanie contra P.N.Ț. La 18 iulie, în Parlament, se cere judecarea imediată a „trădătorilor” și interzicerea P.N.Ț.-ului. Deputatul Eduard Mezincescu a spus în numele a 33 de deputați că: *„Ne luăm angajamentul să luptăm cu toate forțele până la nimicirea definitivă*

...*...acțiune reacționare a lui Maniu, Brătianu și Titel Petrescu*". Vor avea loc mitinguri, în care „masele”, cu „indignare”, vor cere judecarea „trădătorilor”. De fapt P.N.Ț. a fost cel trădat. Comuniștii nu au cerut judecarea doar a celor implicați direct în „afacerea Tâmbău”, ci arestarea tuturor conducătorilor P.N.Ț., pentru trădare, în frunte cu I. Maniu și dizolvarea partidului. Imunitatea parlamentară a celor 7 deputați P.N.Ț. a fost ridicată, ziarul „Dreptatea” a fost interzis și la 30 iulie, printr-un jurnal al Consiliului de miniștri, P.N.Ț., a fost dizolvat. La 13 noiembrie 1947 s-a dat sentința în Procesul conducătorilor P.N.Ț., prin care I. Maniu și I. Mihalache au primit temniță grea pe viață, iar I. Lazăr, V. Carandino, N. Penescu, V. R. Pogoneanu și I. Mocioni-Stârcea ani grei de temniță. Printre alte acuze figura la loc de cinste cea de înaltă trădare. Prim procurorul G. Alexandru arăta la proces „*că întregul drum parcurs de Maniu, Ion Mihalache și ceilalți acuzați a fost un drum al trădării... drum al trădării intereselor naționale ale poporului român, ce s-a încheiat cu un complot criminal... în vederea realizării planurilor criminale ale loviturii de stat...*” Numai comuniștii, care au ferecat frontierele, puteau transforma dreptul legitim al fiecărui om de a călători în străinătate într-o crimă politică. Actul de acuzare glăsuia: „*crimă de complot, înaltă trădare, tentativă de suprimare a ordinii constituționale, răzvrătire, insurecție armată, instigare la înaltă trădare...*”

În timpul procesului lui Maniu, se descoperise la Ministerul de Externe, deținut de Tătărescu, „*un cuib de trădători*”. Gh. Tătărescu a fost pentru comuniști o piesă de decor pentru iluzionarea occidentalilor. Lothar Rădăceanu îl numea „*lichea*”, iar Maniu îl definea ca fiind cel mai imoral om politic. Dej îl considera un „*olerat*”, care după semnarea Tratatului de Pace de la Paris nu-și mai avea rostul. „*Tovarășul de drum*”, după ce a fost folosit și refolosit, urma să fie trădat și eliminat. Sorin Toma, în „*Scânteia*”, acuza Ministerul de externe că „*este azi cuib de spionaj și trădare*”. Miniștrii și subsecretarii de Stat tătărescieni au fost demiși în bloc și tovarășa Ana Pauker a preluat externele.

La 12 noiembrie 1947, Regele Mihai a plecat la Londra spre a asista la oficierea căsătoriei Principesei Elisabeta. Guvernul a

acceptat călătoria în speranța secretă că suveranul nu se va mai întoarce în țară. De fapt a și fost sfătuit de unele personalități politice să rămână în străinătate. Regele era ultimul bastion anticomunist din România. La 21 decembrie 1947, Regele Mihai a revenit totuși în țară. În 28-29 decembrie, Biroul politic al C.C. al P.C.R. a definitivat planul de abolire al Monarhiei. Armata epurată era pusă în alertă și Telefoanele, Radioul, sediile instituțiilor de Stat, podurile, tunelele CFR, au fost puse sub pază. În seara zilei de 29 decembrie, Groza l-a rugat pe Rege să vină de la Sinaia la București, pentru a discuta „o chestiune de familie”, ceea ce l-a făcut pe suveran să creadă că era vorba de viitoarea sa căsătorie cu Principesa Ana de Bourbon-Parma.

La 30 decembrie 1947, ora 11.15, Regele Mihai I i-a primit la Palatul Elisabeta, înconjurat de trupele diviziei staliniste „Tudor Vladimirescu”, pe Groza și pe Dej, care imediat îi vor cere abdicarea. Nu încapă îndoială că cei doi au primit instrucțiuni precise de la Moscova. Actul de la 30 decembrie, spune V. Frunză, „a fost de două ori ilegal și anticonstituțional. O dată: prin statutul de cetățeni români, ei (Groza și Dej) erau supuși monarhiei constituționale. Arogându-și cu de la sine putere... obținerea... semnăturii de abdicare, ei intrau sub incidența unor legi marțiale. În alte împrejurări istorice așa s-ar fi petrecut lucrurile. A doua oară: sub aceiași amenințare cu forța regele a fost obligat să semneze nu doar simpla sa abdicare, ci pentru un act care nu se putea hotări nici de el, nici de ceilalți doi: abrogarea monarhiei”. Groza și Dej se aflau, fără îndoială, în postura de drept și de fapt de trădători. Semnarea de către Rege a abdicării, sub amenințare și șantaj cu măcelărirea tuturor studenților arestați în urma manifestației de la 8 noiembrie, nu este valabilă. Ulterioara „legalizare” într-un parlament marionetă este o altă trădare. La 30 decembrie comuniștii au răsturnat prin mijloace ilegale cea mai importantă instituție constituțională a țării. Actul nu poate fi considerat decât ca unul de înaltă trădare. Nerespectarea legalității, trădarea ei de către liderii P.C.R., va crea un precedent extrem de periculos, care va avea repercusiuni și asupra lor. Procesul lui Ceaușescu a fost plin de ilegalități. Execuțiile făcute de comuniști între 1946-47, contra

suveranilor, al căror număr se ridică la peste 60.000, au fost și ele ilegale, o trădare a principiilor de drept și umanitare.

Parlamentul s-a convocat în reuniune extraordinară, dar nu s-a reușit întrunirea cvorumului necesar. S-au votat actele privitoare la abolirea Monarhiei și proclamarea Republicii.

Republica a fost proclamată, dar teama era ca să nu triumfe ideea lui V. Luca care dorea ca R.P.R. să fie o republică sovietică.

La 4 ianuarie 1948, Regele Mihai părăsea țara. I se va confisca întreaga avere și întregii familii i se va retrage cetățenia. La 22 mai 1948, prin Decizia Consiliului de Miniștri, nr. 797, bazată pe legile din 1939 și 1940 în legătură cu primirea sau pierderea cetățeniei, Regelui Mihai i se retrage cetățenia pentru „*purtări potrivnice îndatoririi de fidelitate față de țară*”. Imnul țării, „*Trăiască regele în pace și onor...*” a fost interzis și Emil Parașcanu și Ion Pițurcă realizează noua stemă pe care o vor decupa din drapel tinerii ieșiți în stradă în decembrie 1989.

În „*Jurnal*”, Carol al II-lea, care la un moment dat părea o piesă importantă pe tabla de șah a lui Stalin și a P.C.R. contra Regelui Mihai, avea să noteze în legătură cu abdicarea: „*cine dracu l-a pus pe Mihăiță să se întoarcă (din Anglia) ca după o săptămână să plece în condițiile cele mai urâte și dând către popor o proclamație rușinoasă... Mă sufocă ideea că fiul meu, ca suveran, să poată să-și pună iscălitura sub un document astfel redactat... Chiar dacă abdicarea și proclamația i-au fost smulse prin amenințare, s-a pus în situația cea mai oribilă posibilă*”.

VIII. TRĂDAREA DE LA DEJ LA CEAUȘESCU

Epoca dejistă

În istoria românilor se deschide cu 1948, o pagină neagră, totalitarismul. Sprijinul de nădejde va fi securitatea, odioasa instituție care se baza pe delațiune, teroare, tortură și crimă. A trădat orice brumă de umanitate. Nikolscki și Walther Neulander (Valter Roman) au jucat un rol important în diabolica instituție. Evreiască și sovietică la început, securitatea se va româniza, dar năravul va rămâne același. Mult trâmbițata dictatură proletară nu era în fond decât o dictatură stalinistă. Stalinismul, a afirmat S. Brucan în *„Generația pierdută”*, *„a fost nu numai un fenomen politic și ideologic, aspectul său psiho-social fiind tot atât de important”*. Modelul stalinist se va imprima în economie, politică și cultură. Din 1945 până în 1962 *„România a fost condusă de alogenii, ei fiind aceia care au decis ori au executat dispozițiile care veneau de la Moscova dar și din altă capitală”*. Acești trădători de neam și țară, îndeobște evrei și unguri au fost din păcate secondati și de trădătorii români. P.C.R. își va continua în epoca Dej, cu și mai mult clan, acțiunea trădătoare față de patrie și popor. Frontierele sunt închise și tentativele de evadare sunt privite, exact ca în evul mediu, drept acte de trădare contra stăpânirii. Posturile de radio, „BBC”, „Vocea Americii”, „Europa Liberă”, sunt considerate de București ca trădătoare, iar cei care colaborează la ele sunt priviți ca „vânzători de țară”. Până aproape de decembrie 1989, Eugen Barbu și C. V. Tudor se războiau în *„Săptămâna”* cu toți angajații și colaboratorii de la „Europa Liberă”, pe care în bloc îi considerau ca trădători.

În 1948, în urma unei înțelegeri dintre Molotov și Groza, Insula Șerpilor e predată de Eduard Mezincescu sovieticilor. Din nou interesele României au fost trădate de către „marii patrioți” români. Va începe seria marilor procese politice, acuzațiile de sionism, titoism, cosmopolitism, împletindu-se organic cu cele de complot contra statului, trădare, spionaj.

Colaborarea dintre socialiști și comuniști a început în mai 1944, într-un cadru vag, Frontul Unic Muncitoresc. C. Titel-Petrescu

și a dat repede seama că P.C.R. dorea în fond anihilarea și absorbția P.S.D.-ului. Lothar Rădăceanu și Șt. Voitec însă, au trădat P.S.D.-ul și au devenit colaboraționiștii comuniștilor. În 1946, peste jumătate dintre membrii C. C. și C. Executiv al P.S.D. erau în secret membri ai P.C.R. Trădătorii măcinau din interior partidul. Comuniștii au început o campanie de denigrare a lui Titel-Petrescu și a tuturor adeptilor săi și s-au pregătit pentru asaltul final, înghițirea de către P.C.R. a P.S.D.-ului. Acest lucru se va produce în urma „Congresului de unificare” a P.C.R. cu P.S.D. din februarie 1948. Nu a fost în mod real o unificare ci o lichidare a socialiștilor. Cei care nu se lăsaseră „unificați” au fost declarați trădători și vor intra în pușcării. Se năștea astfel Partidul Muncitoresc Român, care prin voca Anei Pauker, a lui Th. Iordănescu și L. Rădăceanu aducea elogii lui Stalin. Lothar Rădăceanu susținea că unificarea s-a făcut „*organic și nu mecanic*”, dar tocmai acest principiu l-au trădat comuniștii. L. Rădăceanu a vrut să răspândească în lume marea performanță a „unificării” și a scris articolul intitulat „*Rolul trădător al social-democraților de dreapta*”. Dar nu aceștia au trădat la urma urmei, ci cei de stânga, „unificații”, cum a fost cazul lui Mișa Levin, numit diplomat la Roma. Va fugi imediat în Israel. Ștefan Voitec, care l-a trădat pe Titel-Petrescu, a devenit sub Ceaușescu un „*măscărici trist*”. Titel-Petrescu va intra în pușcărie și la presiunile englezilor va fi eliberat în 1955, după ce va fi obligat de comuniști să-și trădeze public, în „*Scânteia*”, crezul politic.

P.M.R. a ajuns partid unic, iar comuniștii au lansat lozinca „*cine nu este cu noi, este împotriva noastră*”. Prezidiul Marii Adunări Naționale, în mod figurativ, deținea conducerea supremă în stat. În frunte era I. C. Parhon, secundat de Mihail Sadoveanu, care încă din 1945 acceptase că „*lumina vine de la răsărit*”. Prozatorul, numit de țărâniști „*conte de Ciorogârla*”, pentru că se mutase în proprietatea lui Pamfil Șeicaru, devenise un trădător și un colaborationist de marcă al comuniștilor. Stalin apărea ca „*cel mai bun și drag prieten al poporului român*” și osanalele la adresa „*genialului*”, al „*părintelui popoarelor*”, nu mai conteneau. De la bardul de aprozar, A. Toma, până la copiii din clasele primare, toți îl adulau pe criminalul sângeros. Comuniștii au început să-și fabrice

false biografii și numărul ilegaliștilor a fost în creștere permanentă. Se va ajunge chiar la cifra de 5000, când partidul avea ca membri sub 1000. Apar pseudoeroi cu merite inventate. Operația de cosmetizare a elitei comuniste va atinge apogeul sub Ceaușescu, devenit primul „*erou dintre eroi*”. Toate aceste malversațiuni față de istoric sunt tot atâtea trădări ale adevărului. Dar însăși Istoria neamului a fost trădată, prin rescrierea ei de către culturnicii comuniști. O parte dintre aceste trădări ale adevărului istoric au fost evidențiate de Vlad Georgescu în „*Politică și istorie*”.

Naționalizarea din 1948 deschide drumul modelului stalinist în economie. Interesele economice reale ale României sunt trădate. Colectivizarea forțată va ruina pe țărani și agricultura, care nici până astăzi nu și-a revenit. Dej a dat vina pe Ana Pauker pentru greșelile și abuzurile făcute în timpul colectivizării. A recunoscut că mai mult de 80.000 de țărani au intrat în pușcării pentru că s-au opus sistemului colhozurilor. Ceaușescu, cu pistolul în mână, a pus umărul la colectivizare și după multe surse a tras efectiv în satele din Vrancea în țărani recalcitranți.

În 1951 s-a desfășurat „*Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian*”. Din cei 1.800 de preoți uniți, doar 400 au trecut la ortodoxie; ceilalți au refuzat să trădeze cultul și au fost ei acuzați de „trădare”.

În 1952, Dej, cu acordul lui Stalin, a triumfat asupra grupului Pauker, Luca și T. Georgescu. Cei care au scandat până mai ieri „*Ana, Luca, Teo, Dej / bagă spaimă în burgheji*” intră în derută. Considerați trădători ai liniei juste a partidului, cei din grupul Anei Pauker sunt eliminați din conducerea P.M.R. și își pierd locurile din guvern. Prin eliminarea lui Pătrășcanu și a „moscoviților”, poziția lui Dej, care îl avea la interne pe Al. Drăghici, părea de nezdruncinat, dar în 1953, idolul Stalin a murit și Hrusciiov va denunța crimele staliniste la Congresul XX, din februarie 1956. Va începe o așa-zisă destalinizare care îl va alarma pe Dej. Mai mult, liderul va avea de înfruntat și atacul lui Miron Constantinescu, aliat cu I. Chișinevschi. Ei își trădează șeful și vor să-l răstoarne. Îl prezintă ca pe un „*mic Stalin*”, rob al „*cultului personalității*”. Miron Constantinescu denunță și abuzurile și ilegalitățile Securității care

era instrumentul terorii comuniste. În apărarea lui Dej se aliază cih. Apostol, P. Borilă, N. Ceaușescu, Ghiva Stoica, Al. Drăghici, Al. Moghioroș.

În 1953, în „*Procesul legionar*”, s-au condamnat și executat acuzați de „trădare”. Va urma procesul Ioanid, pe urmă al celor implicați în evenimentele din 1956. În 1957-59 vor fi înscenate procesele intelectualilor. Elita politică și intelectuală trebuia distrusă. Au căzut victime chiar și dintre cei care au acceptat să încheie „un pact cu diavolul”, adică să-și trădeze idealul și convingerile, colaborând cu P.C.R.-ul.

Revoluția din Ungaria, din 1956, creează panică și confuzie în p.m.r. Se constituie la 30 octombrie 1956, un Comandament General, format din E. Bodnăraș, Al. Drăghici și L. Sălăjan, care spiona armata, Securitatea și Miliția de teama unei posibile trădări. Securitatea a primit ca sarcină întărirea vigilenței și o acțiune promptă pentru a împiedica izbucnirea și în România a unei revolte de tip ungar. Orice acțiune „care ar amenința ordinea de stat” era considerată înaltă trădare și trebuia rapid înăbușită. La Timișoara însă și în Ardeal, studentimea începe să se agite. Au loc întruniri, se pregătesc manifestații, se cer răspunsuri la întrebări grave. Turnătorii, trădătorii, își încep nefasta activitate și Securitatea operează arestări masive. După înfrângerea revoluției maghiare, Imre Nagy și unii colaboratori au fost deportați în România. Ministrul de Externe Gr. Preoteasa asigură ONU că șefii insurecției ungare vor primi azil politic în R.P.R. Ei au fost însă trădați. Vor fi anchetați în permanență și în final predați lui J. Kadar, care, după un simulacru de proces îi va executa.

Epoca lui Dej a însemnat îngrădirea drepturilor cetățenești, lichidarea vechilor elite politice și culturale și a oricărei opoziții. După 1948, în România ia ființă un Gulag propriu și țara se transformă într-o uriașă pușcărie, unde terorarea, bestialitatea, sadismul, crima sunt în floare. Sute de mii de români, floarea intelectualității, zac în pușcării, unde umanitarismul a fost total trădat. Criminalul Dej are pe suflet zeci de mii de morți. Mulți dintre deținuți nu au avut nici măcar parte chiar și de un proces trucat și nu au primit nici condamnări, ceea ce înseamnă trădarea principiilor de drept și a drepturilor omului.

Biserica ortodoxă a fost total aservită statului iar cea unită desființată. Din cei cinci episcopi uniți, patru au murit în închisoare. Pușcăriile comuniste sunt pline și de preoți ortodocși. Nu toți au făcut dovada demnității în detenție. Patriarhia a fost obedientă regimului comunist și în vremea când Ceaușescu demola bisericile neamului, Teoctist îi trimitea telegrame de felicitare. Copiii sunt educați să-și denunțe, să-și trădeze părinții și delațiunea, turnătoria, trădarea devine o instituție anexă a Miliției și Securității. Din păcate, dosarele informatorilor, ale trădătorilor, nu au fost făcute nici până astăzi publice, cu toate că dl. Ticu Dumitrescu a cerut-o în repetate rânduri.

La Pitești și Gherla, torționarul Țurcanu, un legionar devenit comunist, experimentează cu un diabolic sadism „reeducarea” Consilierii NKVD instruiesc tinerii securiști și în curând ei își depășesc maștri. Oricine putea fi arestat pe motive politice și exterminat. Aiudul sau Canalul, Jilava, Sighetul etc., au însemnat trădarea moralei creștine, trădarea omeniei, trădarea justiției de către comuniști.

La 15 mai 1948, mii de legionari și simpatizanți ai acestora au fost arestați de Teohari Georgescu. Vor urma recalcitrantii din P.S.D. și alți oameni politici, dar și intelectuali, muncitori și țărani. Numărul victimelor a fost de peste o jumătate de milion. Comunismul se ridică pe sânge, lacrimi și cadavre, până când va deveni el însuși un cadavru.

Trădarea specificului național s-a făcut prin încercarea de a se „confectiona” un nou Frankenstein, „*homo sovieticus român*”. Monstrul numit „*omul nou*” l-a preocupat și pe Ceaușescu care l-a înzestrat și cu o pedagogie și o etică și echitate socialistă.

Falsificarea istoriei, Indexul cărților, în 1946 au fost interzise 2000 de cărți și reviste, iar în 1948, 8000, epurarea bibliotecilor, înființarea cotelor S, secrete, propaganda penibilă și mincinoasă, obligativitatea învățării limbii ruse, îndobitocirea ideologică, manipularea cunoștințelor, încurajarea delațiunii, a turnătoriei, ocuparea abuzivă a caselor, etc., au fost toate acte de trădare față de poporul propriu al unui partid care se autointitula glorios, de avangardă, continuator al tradițiilor etc.

În perioada 1956-59, dogmatismul cultural s-a accentuat și a început un nou val de arestări. C. Noica și Pilat se vor afla printre victime.

Declarația din aprilie, 1964, a produs o anumită distanțare de Moscova și Dej, din interese proprii, păstrarea puterii, a forțat puțin nota. Nu poate fi vorba de o trădare a lui Dej față de Kremlin, pentru că România va gravita și pe mai departe, în timpul lui Ceaușescu, pe orbita URSS-ului și chiar Ion Iliescu, după venirea la putere, se va grăbi să încheie un tratat, credea „isteț” și bun de imitat și de către alții, cu muribunda Uniune Sovietică care imediat după aceea se va dezmembra.

În 1965, Dej, călăul și trădătorul patriei și al poporului, omul *„frumos, deștept și uman”*, în versiunea lui Gh. Apostol, a murit. Sincer la plâns poate Lica, *„prințesa roșie”*, căreia tăticul îi făcea miniștri pe toți soții pe care i-a avut.

Un aspect dureros îl reprezintă în *„victoria socialismului”* trădarea intelectualilor. După 23 august a avut loc o adevărată *„vânătoare de vrăjitoare”*, colaboraționiștii lui Carol al II-lea, Antonescu și simpatizanții legionarilor sau chiar legionari fiind atacați atât în *„Dreptatea”* (PNT) cât și în *„Scânteia”* (PCR). Restructurării cantitative a culturii prin epurație i-a urmat și una calitativă, care a însemnat intervenția statului. Apare noua ordine culturală, proletcultismul, realismul socialist, cultura de masă. Literatura nouă, apologetică la adresa noii puteri și a URSS-ului este completată cu arta nouă. Începând cu M. Sadoveanu, G. Călinescu și continuând cu Arghezi, o serie de scriitori au devenit colaboraționiștii comuniștilor. Trădarea intelectualilor, prin colaborarea cu regimul, deturnare a adevărului, crearea de false mituri, otrăvirea ideologică, a avut loc și în istorie, filozofie, etc. Nici muzica nu a scăpat nepoluată de activitatea trădătorilor culturali, de la cea ușoară, *„Macarale...”* și *„Îlenuță tractoristă”*, la cea simfonică, *„Mitrea Cocor”*, romanul lui Sadoveanu care îi consacra lichelismul și trădarea, e transpus și pe ecran, iar coloana sonoră a fost *„opera”* lui Sabin Drăgoi. Epoca Dej își va avea *„barzi oficiali”* ca și *„epoca de aur”*. E destul să-i numim pe A. Păunescu și C. V. Tudor. Pamfil Șeicaru îl acuza pe Sadoveanu că sub *„stăpânirea*

haină a străinului", a rămas „neclintit printre părtașii ospățului satanic al ocupației rusești", și că s-a spurcat „colaborând cu ocupantul". A adus elogii la adresa „tătucului Stalin" și a privit zâmbitor cum rușii jefuiesc „Academia română de toate vechile hrisoave". Un alt intelectual trădător, Arghezi, în „Seara" și „Gazeta Bucureștilor" făcea propagandă nemților în primul război mondial, pe urmă a adus elogii lui Carol al II-lea și Rădescu și a sfârșit la remorca comuniștilor, încărcat de onoruri.

„Epoca de aur"

Gh. Apostol susține că Dej l-ar fi dorit ca succesor, dar că manevrele lui Maurer l-au propulsat pe Ceaușescu. Vlad Georgescu spunea că „baronii" lui Dej, Maurer, Chivu Stoica, Bodnăraș, l-au sprijinit pe Ceaușescu în speranța că îl vor putea domina. Treptat, el își va trăda tovarășii de drum, „vechea gardă" dejistă și se va înconjura de oameni noi, dar în care nu avea totuși deplină încredere. Se temea de trădare și de aici neîncetata rotare a cadrelor și promovarea rudelor, dar mai ales a soției, în posturile cele mai importante. Se temea de Moscova că îl va trăda, se temea de KGB pentru că știa că a penetrat armata și Securitatea, se temea de Securitate care după trădarea lui Pacepa se arăta nesigură, se temea de generali și va refuza înaintările în grad. Păzit ca un șef mafiot, „cel mai iubit fiu al poporului" dormea alături de câinii de pază „Șarona" și „Corbul" în care probabil că avea deplină încredere. De teamă să nu fie iradiat își schimba zilnic îmbrăcămintea și ca să evite o posibilă otrăvire, își căra din țară, în timpul turneelor pe mapamond, până și sucul. „Spionita" se manifesta prin puzderia de microfoane puse peste tot, de la oamenii politici până în dormitorul propriei fiice.

Ceaușescu a moștenit de la Dej o țară semiautonomă, spune V. Tismăneanu și în toate discursurile trâmbița independența României. Ceaușescu susținea sus și tare rolul conducător al partidului, dar el a trădat acest principiu, pentru că în fond clanul său anihilase partidul. Dictatura lui de tip „național-stalinist" care a lăsat PCR-ul „fără nici o putere a fost denunțată de Ion Iliescu în

„decembrie” când la TV a spus că Ceaușescu „a întinat”, a trădat adică, „valorile perene ale socialismului”. Debutul perestroikăi a dus la creșterea presiunilor internaționale asupra României și i-au știrbit lui Ceaușescu puterea absolută. „În Decembrie 1989, populația a pornit o revoltă anticomunistă și a distrus întregul edificiu instituțional al socialismului de stat. Timp de câteva ore, a fost creat un vid de putere și se părea că trecerea țării la democrație se va produce fără nici un impediment. A urmat, însă, o contralovitură care a determinat escaladarea violenței. Birocrația anticeaușistă, «eșalonul secund», îndelung frustrat de capriciile președintelui, a ieșit atunci la suprafață și a format F.S.N., Frontul Salvării Naționale” (Vl. Tismăneanu). F.S.N. s-a înfățișat ca o „emanatie a revoluției” și și-a arogat conducerea luptei populare. În realitate F.S.N. a trădat ceea ce numim revoluție pentru că fanaticii neoleniniști aveau „ca scop real” „să raționalizeze, și nu să înlocuiască, sistemul comunist. Preluarea puterii s-a petrecut în umbra confruntărilor sângeroase dintre oamenii ieșiți în stradă și forțele de securitate. Foarte versați în conspirații, acești aparatcici au orchestrat o înșelătorie colosală... Ceea ce reprezentau ei, de fapt, era o formă bastardizată de comunism național: F.S.N. era o pseudoformă de inovație revoluționară, o încercare a birocrăției asediate de a inventa un nou principiu al legitimității prin renunțarea la trăsăturile cele mai compromise ale sistemului”. (ibidem). Reformiștii comuniști au trădat revoluția prin confiscarea ei. Legitimitatea lor se axa pe o opoziție mai mult sau mai puțin tranșantă față de Ceaușescu. Astfel, faimoasa scrisoare a celor 6 foști nomenclaturiști care se dezică de sistemul stalinist al lui Ceaușescu, dar nu de comunism, apare ca o atitudine „revoluționară” și de „mare curaj”. Și Pârvulescu în timpul unui Congres al P.C.R.-ului a cerut ca Ceaușescu să nu mai fie reales, dar nu a cerut desființarea comunismului. S. Brucan a publicat în presa americană o declarație, „interpretată de observatori ca fiind un act de disidență, în urma demonstrației anti-ceaușiste a muncitorilor din Brașov, de la 15 nov. 1987. Brucan nu-l ataca însă pe dictator, ci avea să vorbească doar de pericolul pierderii de către P.C.R. a alianței sau încrederii muncitorimii, întregul eșafodaj al criticii lui fiind

un fals și o șmecherie". (V. Frunză). Toți acești opozanți sau disidenți, mai mult sau mai puțin de operetă, au fost catalogați de Ceaușescu drept trădători. Nu i-a suprimat, ci i-a marginalizat și mutat din locuințele luxoase pe care abuziv le ocupau, grație partidului, care tot abuziv le-a luat de la proprietarii de drept.

Prin contractele stabilite cu terorismul internațional și primirea în secret, la București, a lui Ramirez Sanchez, alias „Carlos”, alias „Șacalul”, în 1980, Ceaușescu a trădat lupta antiteroristă internațională. Organizațiile teroriste l-au servit pe dictator în încercările sale de răzbunare și anihilare a opoziției din diasporă. Contra unor angajați de la „Europa Liberă”, Monica Lovinescu, Vl. Georgescu, vor avea loc atentate.

Bârlădeanu, Apostol, Verdet, Brucan, dar și Iliescu, au vrut un socialism mai cosmetizant, însă, spune Adam Michnik, *„nu există socialism cu față umană, ci doar totalitarism cu pumnul în gură”*. Pentru că în România nu a existat o destalinizare, nu a avut loc nici un proces al comunismului după decembrie '89. În România a avut loc un real genocid comunist și Ceaușescu și-a trădat propriul popor, pe care l-a umilit prin punerea fără drept de apel de a-i cânta osanale în timp ce-l ținea în frig, întuneric, foame și arestat în propria țară. Trădarea dictatorului asupra poporului s-a făcut și prin distrugerea morală. Sistematizarea localităților rurale și urbane, dărâmarca bisericilor, au fost alte acte de trădare comise asupra națiunii. Orașul Victoria a avut trista faimă de a fi singurul din țară fără biserică.

În 1977 va avea loc greva minerilor din Valea Jiului. Constantin Dobre, liderul lor, a decis sechestrarea lui Verdet, Pană și Negruț, până la venirea lui Ceaușescu, care avea să fie confruntat nu cu aplauze festive, ci cu huiduieli. Greva a fost pentru revendicări social-economice și nu a avut nici o conotație politică sau anticeaușistă. Promisiunile făcute de dictator vor fi în mare parte trădate. Acțiunea „Sindicatelor libere”, din 1979, inițiată de I. Cană, Gh. Brașoveanu, N. Dascălu, C. Popescu, a fost repede anihilată și „trădătorii” arestați. Mulți intelectuali, și ei trădători în ochii Puterii, difuzează proteste individuale și scrisori în străinătate și la posturile de radio occidentale. Mircea Dinescu dă interviuri fulminante, iar Doina Cornea e în război declarat cu Securitatea și cu Ceaușescu.

Paul Goma a devenit un disident de marcă, care prin cărțile sale, acuză comunismul, fără drept de apel. M. Botez, Maria Celac, P. Năstase, Gh. Calciu-Dumitreasa acuză cu mult curaj regimul. Lista disidenților este lungă și pentru Putere ei sunt trădători periculoși.

Generalul Militaru, care era în legătură cu Ion Iliescu, l-a trădat pe Ceaușescu și a fost în contact cu o agentă sovietică. A organizat o mișcare contra dictatorului cu mai mulți aderenți și a cerut sprijin sovietic. Vasile Patilineț va fi bănuț de trădare și suprimat într-un accident de automobil. Generalul Ion Ioniță s-a gândit și el la o posibilă lovitură militară și l-a atras și pe generalul Kostyal, dar trădarea lor a rămas doar teoretică. În 1988, la Moscova, S. Brucan discuta cu Gorbaciov despre chestiunea răsturnării lui Ceaușescu. Gorbaciov a fost de acord cu debarcarea dictatorului, „cu condiția, ca... să aducă la menținerea partidului comunist ca forță politică conducătoare în România”. (S. Brucan).

În 30 octombrie 1989, raportorul pentru România al Centrului pentru drepturile omului de pe lângă ONU, prezenta 131 de cazuri de trădare a drepturilor omului în România, printre care și acțiunile represive contra opoziției politice: G. Andreescu, P. M. Băcanu, A. Blandiana, Dan Petrescu, A. Pleșu, D. Iuga etc.

Radu Portocală afirmă că la 24 noiembrie 1989, în ziua închiderii Congresului al XIV-lea al P.C.R., se știa în Occident că rușii l-au trădat pe Ceaușescu și că vor să se debaraseze în curând de el. O acțiune de răsturnare a lui Ceaușescu era preconizată să înceapă la Iași, dar va fi blocată. Scânteia se va aprinde la Timișoara și evenimentele se vor precipita în legătură cu pastorul reformat Laszlo Tökes, care mai târziu va fi acuzat că ar fi colaborat cu Securitatea, și/sau cu serviciile secrete maghiare. Se mai discută dacă evenimentele de la Timișoara și devastările de magazine au fost rezultatul unei acțiuni spontane a locuitorilor sau că anumite agenturi străine s-au implicat direct și au avut rolul conducător. La Timișoara s-a strigat „Jos Ceaușescu” și „Jos comunismul” și s-a tras în primul rând de către armată, ca în război. „Măcelul” s-a soldat cu 73 de morți. Bucureștiul reacționează mai târziu. În 20 decembrie dictatorul ține o cuvântare televizată în care îi face pe timișoreni „huligani” și acuză agenturile străine de tulburare a

ordinei. În ședința „cepex”-ului, Ceaușescu a dat ordinul de a se trage în populație. T. Postelnicu, V. Milea, Vlad Iulian, au fost criticați. „Huliganii” de la Timișoara ar fi trebuit uciși, nu doar bătuți: *„Nu înfrângeți un dușman cu predici popești, ci dându-i foc!... Ca comandant suprem, consider că ați comis o trădare împotriva intereselor naționale ale țării, împotriva intereselor poporului și împotriva intereselor socialismului”*. Mitingul din 21 decembrie, convocat chiar din ordinul lui Ceaușescu, îi va fi fatal. A fost trădat când a fost sfătuit să adune masele, ori inițiativa i-a aparținut în exclusivitate? Ordinul de a deschide foc împotriva propriului popor este un act de trădare a națiunii, dar membrii „cepex” îl aprobă. Armata care a jurat credință statului socialist trebuie să-și țină jurământul și să apere statul. Dar cum să-l aperi de propriul popor? Refuzul de a executa ordinele comandantului suprem, care era Ceaușescu, însemna trădare. Cum să ieși din dilemă? Ministrul Apărării este găsit împușcat. Crimă, sinucidere? Ceaușescu îl declară pe Milea trădător. Atanase Stănculescu îl determină pe Ceaușescu și pe soție să fugă cu un elicopter. A vrut să-l ia prizonier? A plănuit să-l salveze?

Ce rol a jucat Securitatea? Potrivit lui S. Brucan ar fi avut 700.000 de informatori. O parte a securității l-a trădat pe Ceaușescu și o alta a acționat contra poporului? Și cum se explică că Iulian Vlad, șeful Securității devenise șeful militar, alături de Ștefan Gușe, al revoluției? Făcea un joc dublu? Teroriștii cine au fost? Mercenari străini, trupe USLA, securiști, trupe de diversiune? Generalii care au acționat la Timișoara, pentru represiune, în frunte cu Stănculescu și Chițac sunt trădători? Și dacă sunt, pe cine au trădat; poporul sau pe Ceaușescu?

În urma unei parodii de proces, cuplul Ceaușescu a fost executat. Ceaușescu a sfidat completul de judecată și nu a văzut în el decât o adunătură de trădători. Președintele tribunalului, Gică Popa, se va sinucide mai târziu. A fost o sinucidere din remușcare sau o crimă? Apelurile de la TV care chemau poporul de a veni în apărarea instituției, cu mâinile goale, a fost o simplă naivitate, un gest disperat sau o altă diversiune, o altă trădare?

Speranța de a afla adevărul despre evenimentele din decembrie 1989 a fost trădată. A fost o revoluție, o lovitură de stat pregătită de un grup anticeaușist care l-a trădat pe „geniul carpatin” sau o acțiune externă, în care „agenturili” din Est și Vest au avut rolul dominant? Ceaușescu a fost trădat până și de propria gardă și literalmente abandonat în mijlocul drumului când elicopterul prezidențial a aterizat în câmp și a fost silit să facă autostopul? Ce rol au jucat „turiștii” ruși prezenți în număr atât de mare în decembrie 1989 în România? Gușe, Stănculescu, Vlad, Milea, au fost trădători sau eroi? Grupul Iliescu, după ce l-a trădat pe Ceaușescu, a trădat și revoluția, pe care a confiscat-o și a deturnat-o în interes propriu?

Constituția R.S.R. preciza: „Călcarea jurământului militar, trădarea de patrie, trecerea de partea inamicului, aducerea de prejudicii capacității de apărare a statului, constituie crimele cele mai grave față de popor și sunt pedepsite prin lege cu toată asprimea”. Un trădător în propria tabără „valorează pentru inamic cât o divizie sau chiar mai multe”.

Vladimir Tismăneanu nota: „Un singur lucru e clar: imediat după începutul revoltei populare în București, a fost organizat un complot împotriva lui Ceaușescu de cei mai apropiați colaboratori ai săi. Cel mai remarcabil dintre ei era generalul Victor Atanasie Stănculescu, locțiitor al ministrului apărării și omul căruia Ceaușescu îi încredințase apărarea clădirii Comitetului Central și protecția personală. Stănculescu era ultimul care vorbise cu Ceaușescu înainte ca acesta să fugă și el singur a supravegheat modul în care s-a desfășurat procesul ce se spune că ar fi avut loc în 25 decembrie. Cu alte cuvinte, sfârșitul regimului lui Ceaușescu a fost determinat de o revoluție populară, iar sfârșitul personal al lui Ceaușescu a fost înfăptuit de chiar garda sa pretoriană”.

Corneliu Coposu considera că „inițial avem de-a face cu o revoluție, care pe urmă s-a desfășurat printr-o înscenare ce nu avea nimic comun cu revolta populației românești”. Înscenarea a durat între 22 și 29 decembrie pentru ca să timoreze populația și grupul care confiscase revoluția să își poată consolida puterea.

Belu Zilber notase că „socialismul în România trebuie să poarte pecetea lui I. V. Stalin și Ion Luca Caragiale”. Și, spunea

„ultimul ocupant fanariot”, care a fost Caragiale, „iubesc trădarea, dar îi urăsc pe trădători”.

Televiziunea a transmis revoluția din decembrie 1989 în direct. A fost o manipulare categorică și în mare parte o trădare a adevărului.

Istoria nu este obiect de cult și din istorie, se știe, nimeni nu a învățat nimic...

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Partea I-a

1. Andreescu, Șt. – *Restitutio Daciae*, vol. II, București, 1989.
2. Andréescu, C. I.; Stoide, C. A. – *Ștefăniță Lupu, Domn al Moldovei (1659–1661)*, București, 1938.
3. Bălcescu, N. – *Opere*, vol. I, București, 1953.
4. Bălcescu, N. – *Puterea armată și arta militară la români*, București, 1990.
5. Bălcescu, N. – *Românii supt Mihai Voievod viteazul*, București, 1967.
6. Boicu, L. – *Principatele române în raporturile politice internaționale – secolul al XVIII-lea*, Iași, 1986.
7. Brătianu, I. Gh. – *Sfatul Domnesc și adunarea stărilor în principatele române*, București, 1995.
8. Bunta, P., Gabriel, Bethlen, București, 1981.
9. Cantacuzino, I. M. – *O mie de ani în Balcani*, București, 1996.
10. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976.
11. Cernavodeanu, I. P. – *Răscoala seimenilor și dorobanților din București la 1655*, București [1961].
12. Căndea, V. – *Stolnicul între contemporani*, București, 1971.
13. Ciachir, N. – *Din istoria Bucovinei (1775–1944)*, București, 1993.
14. Ciobanu, V. – *Jurnal ieșean la sfârșit de veac*, [Iași], 1980.
15. Ciobanu, V. – *La granița a trei imperii*, [Iași], 1985.
16. Columbeanu, S., Valentin, R. – *Constantin Brâncoveanu și epoca sa*, București, 1967.
17. Constantiniu, F. – *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997.
18. Costin, M. – *Letopisețul Țării Moldovei. De Neamul moldovenilor*, [București], 1961.
19. *Cronica anonimă a Moldovei (Pseudoamiras)*, București, 1975.

20. *Croniciari Munteni*, vol. I, II, București, 1961.
21. Damsa, V. T. – *Biserica greco-catolică din România în perspectivă istorică*, Timișoara, 1994.
22. Danielopolu, P. C. – *Literatura în limba greacă în Principatele Române (1774–1830)*, București, 1982.
23. Dimitriu, V. C. – *Doi dregători moldoveni. I Portarul de Suceava. II Hatmanul și Pârcălabul de Suceava*, București, 1935.
24. Ecclesiarhul, D. – *Hronograf 1764–1815*, București, 1987.
25. Eliade, P. – *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, București, 1982.
26. Gane, C. *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, ed. V-a, București, 1943.
27. Gemil, T. – *Țările române în contextul politic internațional 1621–1672*, București, 1979.
28. Giurescu, C. C. – *Istoria românilor*, vol. III, partea întâi. *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601–1821)*, București, 1942.
29. Georgescu, V. Al., Sachelarie, O. – *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova, 1611–1831*, București, 1982.
30. Golimas, A. H. – *Un domnitor – o epocă – vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, București, 1980.
31. Göllner, C. – *Gheorghe Rakoczi II*, București, 1977.
32. Greceanu, L. R. *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688–1714)*, București, 1970.
33. Ionescu, Șt. – *Epoca Brâncovenească*, Cluj-Napoca, 1981.
34. Iordache, A. – *Principii Ghica. O familie domnitoare din istoria României*, București, 1991.
35. Iorga, N. – *Basta și Mihai Viteazul*, București, 1895.
36. Iorga, N. – *Istoria Românilor prin călători*, vol. III, ed. a II-a, București, 1929.
37. Iorga, N. – *Istoria lui Mihai Viteazul*, [București], 1968.
38. Iorga, N. – *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989.
39. Iorga, N. – *Istoria românilor pentru poporul românesc*, Chișinău, 1992.

40. Iorga, N. – *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*. București, 1995.
41. *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*. [București, 1959].
42. *Istoria României*, vol. III, București, 1964.
43. Lăzărescu, A. D. – *Imaginea României prin călători 1789–1821*, vol. II, București, 1986.
44. Lupaș, I. – *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Cluj-Napoca, 1995.
45. Papacostea, V. – *Civilizație românească și civilizație balcanică*, București, 1983.
46. Popean, Gr., Grigoriu, P. – *Matei Basarab și Vasile Lupu*, București, 1970.
47. Popescu, Al. Șerban Cantacuzino, București, 1978.
48. *SAECULUM*, Iași, 1977.
49. Sârbu, I. – *Relațiile externe ale lui Matei vodă Basarab*, Timișoara, 1992.
50. Simonescu, D. – *Contribuții*, București, 1984.
51. Stahl, H. H. – *Studii de sociologie istorică*, București, 1972.
52. Stoicănescu, C. – *Revoluția lui Horia*, Timișoara, 1937.
53. Stoicescu, N. – *Constantin Șerban*, București, 1990.
54. Șandru, N. – *Vulturul Cantacuzin*, București, 1975.
55. Todită, D. – *Pătrașcu cel Tânăr fiul lui Mihai Viteazul*, București, 1982.
56. Xenopol A. D. – *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI–IX, Iași, 1896.

Partea a II-a

1. Alexe, Vl., – *Imperiul invizibil*, București, 1992.
2. Apostol, Gh., – *Eu și Gheorghiu Dej*, f.l., 1998.
3. Arnăutu, I., N., – *12 Invazii rusești în România*, București, 1996.
4. Argetoianu, C., – *Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, vol. I–IV, București, 1991–1993; *Memorii*, vol. VI–IX, București, 1996–1997.

5. Baciuc, N., – *Agonia României 1944–1948*, Cluj-Napoca, 1990.
6. Barbul, Gh., – *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1992.
7. Barbul, Gh., Solacolu, I., – *Schimbarea alianțelor României*, Iași, 1995.
8. Berindei, D., – *Orașul București, reședința și capitala Țării Românești (1450–1862)*, București, 1963.
9. Berindei, D., – *Societatea românească în vremea lui Carol I (1866–1876)*, București, 1992.
10. Bitoleanu, I., – *Din istoria României moderne, 1922–1926*, București, 1981.
11. Boicu, L., – *Adevărul despre un destin politic*, Iași, 1973.
12. Bossy, R., – *Amintiri din viața diplomatică 1918–1948*, vol. I–II, București, 1993.
13. Brucan, S., – *Generația irosită*, București, 1992.
14. Bulei, I., – *Lumea românească la 1900*, București, 1984.
15. Bulei, I., – *Atunci când veacul se năștea*, București, 1990.
16. Buzatu, Gh., – *România cu și fără Antonescu*, Iași, 1991.
17. Buzatu, Gh., – *Românii în arhivele Americii*, Iași, 1992.
18. Cantacuzino, I., M., – *O mie de ani în Balcani*, București, 1996.
19. Cantacuzino, S., – *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, București, 1993.
20. Carol al II-lea, – *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I–III, București, 1995–1996.
21. Călinescu, A., – *Însemnări politice 1916–1939*, București, 1990.
22. Chioreanu, N., – *Morminte vii*, Iași, 1992.
23. Ciachir, N., – *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917)*, București, 1992.
24. Codreanu, Z., C., – *Cărticica șefului de cuib*, München, (1987).
25. Codreanu, Z., C., – *Însemnări de la Jilava*, București, 1995.

26. Constantinescu, M., – *Când toca la Radu-Vodă*, București, 1992.
27. Coposu, C., – *Dialoguri cu Vartan Arachelian*, f.l. f.a.
28. Cosma, N., – *Dominația comunistă 1944–1989. Contribuția unor minorități naționale la bolșevizarea României*, f.l., 1995.
29. Crainic, N., – *Zile albe, zile negre. Memorii*, vol. I, București, 1991.
30. Cucu, V., Vlăsceanu, Gh., – *Insula Șerpilor*, București, 1991.
31. Danielopolu, P., C., – *Literatura în limba greacă din Principatele române (1774–1831)*, București, 1982.
32. Diamandi, S., – *Galeria oamenilor politici*, f.l., 1991.
33. Diclescu, Vl., – *Viața cotidiană a Țării Românești în documente 1800–1848*, Cluj, 1970.
34. – *Din luptele tinerețului român 1919–1939 (culegere de texte)*, f.l., 1993.
35. Djuvara, N., – *Între orient și occident – Țările române la începutul epocii moderne (1800–1848)*, București, 1995.
36. Drăgan, J., C., – *Istoria românilor*, București, 1993.
37. Duca, Gh., I., – *Memorii*, vol. I–IV, București, 1992–1994.
38. Eliade, P., – *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 1982.
39. Fătu, M., Spălățelu, I., – *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, ed. II, București, 1980.
40. Filitti, C., I., – *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932.
41. Filitti, C., I., – *Tudor Vladimirescu (Rostul răscoalei)*, București, 1937.
42. Flamură-Blănaru, V., – „*Blăstămele*” lui Iorga... *adevărul în moartea savantului*, f.l., 1995.
43. Franck, N., – *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară. 1944–1947*, București, 1992.

44. Frunză, N., – *Istoria stalinismului în România*, București, 1990.
45. Fuiorea, N., – *Divlzia stalinistă, „Tudor Vladimirescu” în umbra steagului roșu*, București, 1992.
46. Grafencu, Gr., – *Jurnal iunie 1940 – iulie 1942*, București, f.l.
47. Grafencu, Gr., – *Însemnări politice 1929–1939*, București, 1991.
48. Georgescu, T., – *Între două revoluții*, Craiova, 1974.
49. Georgescu, Vl., – *Istoria ideilor politice românești (1369–1878)*, München, 1987.
50. Georgescu, Vl., – *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944–1977*, București, 1991.
51. Georgescu, Vl., – *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, 1992.
52. Georgian, C., P., – *Întemeierea dinastiei române*, București, 1940.
53. Giurescu, C., C., – *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966.
54. Halipa, P., Moraru, A., – *Testament pentru urmași*, Chișinău, 1991.
55. Hillgruber, A., – *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane (1938–1944)*, București, 1994.
56. Hitchins, K., – *România 1866–1947*, București, 1996.
57. Hossu, A., I., – *Istoria monarhiei române ianuarie 1866 – 30 decembrie 1947*, București, 1995.
58. Ionescu, Gh., – *Comunismul în România*, București, 1994.
59. Ionescu, Șt., – *Manuc Bei zăraf și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1976.
60. Ionnițiu, M., – *Amintiri și reflecțiuni*, București, 1993.
61. Iordache, A., – *Viața politică în România 1910–1914*, București, 1972.
62. Iordache, A., – *Principii Ghica – o familie domnitoare din Istoria României*, București, 1991.

63. Iorga, N., – *Istoria românilor prin călători*, ed. II, vol. III, București, 1929.
64. Iorga, N., – *Politica externă a regelui Carol I*, București, 1991.
65. Iorga, N., – *Istoria românilor pentru poporul românesc*, Chișinău, 1992.
66. Iscru, D., G., – *1821 – moment crucial în istoria modernă a României*, București, 1981.
67. Istrati, P., – *Cruciada mea sau a noastră*, Cluj, 1992.
68. Karetki, A., Covaci, M., – *Zile însângerate la Iași (28–30 iunie 1941)*, București, 1978.
69. Kirilescu, I., C., *România în al doilea război mondial*, vol. I–II, București, 1995.
70. Lătescu, Gh., B., – *Genocidul comunist în România*, București, 1992.
71. Lăzărescu, A., D., – *Imaginea poporului român în conștiința europeană*, vol. III, 1821, Oradea, 1995.
72. Lungu, Tr., – *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIV-lea – 1889–1900*, București, 1967.
73. Magherescu, Gh., – *Adevărul despre mareșalul Antonescu*, vol. I–III, f.l., 1991.
74. Manoilescu, M., – *Dictatul de la Viena. Memorii iulie–august 1940*, București, 1991.
75. Marghilamon, Al., – *Note politice 1897–1924*, vol. I–V, București, 1927.
76. Marx, K., – *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, București, 1964.
77. – *Memoriile lui Carol I Regele României de un martor ocular*, vol. II–IV, București, 1994.
78. – *Memoriile Principelui Nicolae Suțu mare logofăt al Moldovei 1789–1871*, București, 1997.
79. Motru, R., C., – *Revizuiiri și adăugiri*, vol. I, 1943, vol. II, 1944, București, 1996.
80. Mușat, M., Ardeleanu, M., – *Viața politică în România 1918–1921*, București, 1976.

81. Mușat, M., Ardeleanu, I., – *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.
82. Mușat, M., Ardeleanu, I., – *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918–1933, București, 1986, partea a II-a, noiembrie 1933 – septembrie 1940, București, 1988.
83. Neagoe, Șt., – *Istoria unirii românilor de la începuturi la Cuza Vodă*, București, 1986.
84. Neagoe, Șt., – *Cazul Barbu Catargiu. O crimă politică perfectă*, București, 1992.
85. Neagoe, Șt., – *Istoria politică a României 1944–1947*, București, 1996.
86. Neagu, C., Marinescu, D., Georgescu, R., – *Fapte din umbră*, vol. I–IV, București, 1975–1983.
87. Opreșescu, M., – *1918–1947. Aceasta ne este istoria*, Iași, f.a.
88. Palaghiță, Șt., – *Garda de Fier spre reînvierea României*, București, 1993.
89. Paul al României, – *Carol al II-lea Rege al României*, București, 1991.
90. – *Pe marginea prăpastiei 21–23 ianuarie 1941*, vol. I–II, București, 1992.
91. Perraux, G., – *Amorurile principelui Carol de Hohenzollern*, f.l., 1991.
92. Petrescu, C., – *Cei trei regi*, București, 1993.
93. Pippidi, A., – *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București, 1980.
94. Platon, Gh., – *Istoria modernă a României*, București, 1985.
95. Porter, I., – *Operațiunea „Autonomus”. În România pe vremea războiului*, București, 1991.
96. – *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. I–II, București, 1995.
97. Prost, H., – *Destin de la Roumanie (1918–1954)*, Paris, 1954.
98. Radu, M., T., – *1821. Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească*, Craiova, 1978.

99. Rațiu, I., – *România de astăzi. Comunism sau independență?* f.l., f.a.
100. Raller, M., – *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București, 1956.
101. Sănătescu, C., – *Jurnal*, București, 1993.
102. Scafeș, I., C., Zodian, Vl., – *Barbu Știrbei*, București, 1981.
103. Scurtu, I., – *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1983.
104. Scurtu, I., – *Monarhia în România 1866–1947*, București, 1991.
105. Selejan, A., – *Trădarea intelectualilor*, Sibiu, 1992.
106. Sima, H., – *Istoria mișcării legionare*, Timișoara, 1994.
107. Sonea, E., Sonea, G., – *Viața economică și politică a României, 1933–1938*, București, 1978.
108. Stan, A., – *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, 1997.
109. Stoenescu, A., – *Din vremea ocupației*, București, 1927.
110. Stoica, Ch., – *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1932*, București, 1955.
111. Sturdza, M., – *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba-Iulia–Paris, 1994.
112. Șeicaru, P., – *Rechizitorii*, f.l., 1996.
113. Șerbulescu, A., – *Monarhia de drept dialectic. A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, București, 1991.
114. Șuța, I., – *România la cumpăna istoriei*, București, 1991.
115. Tătărescu, Gh., – *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, Craiova, f.a.
116. Teodor, P., – *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972.
117. Tismăneanu, Vl., – *Condamnați la fericire: experimentul comunist în România*, Sibiu–Brașov, 1991.
118. Tismăneanu, Vl., – *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, 1995.
119. Trancotă, Gr., – *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești-memorii, mărturii, documente*, București, f.a.

120. – *Uneltirile împotriva dinastiei. Abdicarea fostului principe moștenitor. Complotul de la Londra. Echivocul național-țărănist*, București, 1930.

121. Veiga, Fr., – *Istoria Gărzii de Fier 1919–1941. Mistica ultra naționalismului*, București, 1993.

122. Zeletin, Gh., – *Burghezia română*, București, 1991.

Cuprins

PARTEA I-A DE LA MIHAI VITEAZUL PÂNĂ LA 1800

I. EPOCA LUI MIHAI VITEAZUL	7
Prin meandrele trădării	7
„Liga Sfântă” și trădarea	18
Pe drumul trădării – între Călugăreni și Turda	36
II. ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA	66
Trădarea în Moldova în timpul Movileștilor	66
Trădarea în Țara Românească până la Matei Basarab	76
Trădări în Moldova până la Vasile Lupu	92
III. ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA DE LA MATEI BASARAB ȘI VASILE LUPU PÂNĂ LA FANARIOȚI	99
Matei Basarab, Vasile Lupu și hiclenia	99
Trădarea în Moldova până la Gheorghe Duca	105
De la Constantin Șerban la Șerban Cantacuzino	110
Vremea Ducăi Vodă și trădarea	137
Trădarea în Țara Românească în timpul lui Șerban Cantacuzino	144
Cantemireștii și trădarea	156
Trădarea în timpul lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir	177

IV. EPOCA FANARIOȚILOR PÂNĂ LA 1800	202
Cadrul trădării	202
Trădarea în Țara Românească până în 1769	220
Trădarea în Moldova până în 1769	232
Apogeul trădării în Principate 1769–1800	235
V. TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA	249
Unirea religioasă o trădare?	249

PARTEA II-A DE LA 1800 PÂNĂ ASTĂZI

I. TRĂDAREA ÎN PRINCIPATE DE LA 1800 PÂNĂ LA REVOLUȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU	261
Impactul napoleonian	261
II. REVOLUȚIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU	282
Tudor, Eteria și duhul trădării	282
Între trădare și asasinat	296
III. TRĂDAREA ÎN PRINCIPATE ÎNTRE 1821–1848	301
Restabilirea domniilor pământene și domniile regulamentare	301
IV. TRĂDAREA DE LA 1848 PÂNĂ LA 1900	307
În vâltoarea revoluției și a luptei pentru unire	307
De la Al. I. Cuza la războiul de independență	311
Sfârșit de veac	317
V. TRĂDAREA DE LA 1900 PÂNĂ LA MAREA UNIRE	321
La început de secol XX	321
Anii neutralității	325
Începe războiul	329